Digitaliseret af | Digitised by

Forfatter(e) | Author(s):	Skildringer m.m. af H. Agerbek ... [et al.].
Titel | Title:	Kirkehistorisk Folkelæsning : Ugeskrift for lutherske Christne, Nr. 1-26
Udgivet år og sted | Publication time and place:	Kjøbenhavn : Kousgaard, 1870
Fysiske størrelse | Physical extent:	204 s.

DK

Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

UK

The work is free of copyright. You can copy, change, distribute or present the work, even for commercial purposes, without asking for permission. Always remember to credit the author.

1.– 15.

DET KONGELIGE BIBLIOTEK
DA 1.-2.S 18°

1 1 01 0 8 00592 3

+REX

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

Kirkehistorisk

Folkelæsning.

Ugeskrift for lutherske Christne.

Nr. 1—26.

Skildringer m. m.

af

H. Agerbek, Johan Arndt, J. F. Fenger, P. A. Fenger, R. Th. Fenger, Jac. Chr. Lindberg, B. Lindner, Morten Luther, Henrik Müller, N. J. Termansen med Flere.

Kjøbenhavn 1870.

N. B. Kousgaards Forlag.

S. Triers Bogtrykkeri.

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

Indhold.

Side

Forord . . . . . 1.

Gammel-Lutheranerne i Jylland:

I. „De stærke Jyder", Reiseminder af Jac. Chr. Lindberg . . 2, 9, 17, 25, 33, 41, 49, 57, 65.

II. „De Stærke" i Øster-Snede. Skildring af R. Th. Fenger . . . 107, 121, 129, 137, 153, 165.

St. Cyprian, Biskop i Carthago 5, 12, 19, 36, 43, 52, 61, 69.

Cyrillus . . . . . 7.

Dr. M. Luthers Brev til hans syge Fader, 1530 . . . 14.

Et Brev fra Dr. M. Luther til hans Moder, 1531 . . . 21.

Livsbilleder fra Reformationstiden:

I. Claus Mortensen Tondebinder . . . . . 28.

II. Hans Oluffen Spandemager . . . . . 54.

III. Arvid Pedersen . . . . . 63.

IV. Frands Wormordsen . . . . . 81, 92.

V. Peder Lauridsen . . . . . 100, 105.

„See, jeg er hos Eder alle Dage indtil Verdens Ende." . 39.

Om den broderlige Opbyggelse, af Dr. Henrik Müller . . 46.

Tillid til Jesus . . . . . 48.

Tanker ved Fredsklokkens Lyd . . . . . 72.

Dr. Morten Luthers store Anfægtninger 1527 . . . . 73, 85.

Christian den Tredie . . . . . 78.

Christian den Tredies Død . . . . . 89.

Uddrag af Luthers Lærdom om Ægteskabet . . . . . 95.

Boganmeldelser . . . . . 96, 120.

Om Børnetugten, af Dr. Johan Arndt . . . . . 97.

Side

Et Møde med Dr. Morten Luther, meddeelt efter J. F. Fenger 113.
Dr. Morten Luthers Udtalelser om Musiken . . . . . 127.
Frederik den Anden . . . . . 131.
Et Brev fra Dr. Morten Luther til Frederik Myconius . . 142.
Præsten Hans Agerbek . . . . . 145.
Om opvakte Bønder og gudelige Forsamlinger, af Præsten Hans Agerbek . . . . . 157, 161.
Luthers sidste Dage, Skildring af P. A. Fenger 169, 177, 190, 193, 201.
Om tvende opvakte Bønder af Præsten Hans Agerbek . . 175.
Om den rige Børne-Velsignelse af Dr. Henrik Müller . . 183.
Dr. Hans Christian Rørdam, af N. J. Termansen . . . 185.
Tvende gamle Psalmer, ordret efter Malmø-Psalmebogen fra 1533.

Ugeskrift

for

lutherske Christne.

Nr. 1. Den 1. Januar. 1870.

Indhold: Forord. — Gammel-Lutheranerne i Jylland. I. (Reiseminder fra 1841 af Jac. Chr. Lindberg). — St. Cyprian. — Cyrillus. — Som Tillæg følger: Luthers Forklaring over „Den anden Artikel", oversat af Biskop H. P. Resen. Kjøbenhavn 1631, 1ste Ark.

Forord.

Idet jeg herved udsender det første Nummer af „Ugeskrift for lutherske Christne", er Hensigten ikke at udgive et eensidigt Partiblad, men derimod fornemmelig at udgive et kirkehistorisk Blad, særlig for Lægfolk, for derved om muligen at vække den danske Lægstands Interesse for og Kjærlighed til Kirkens ældre og nyere Historie. Tillige er det Hensigten, med Bladet at udgive endeel gamle christelige Folkebøger. Hvert Nummer vil komme til at bestaae af tvende Afdelinger.

Første Afdeling vil i Almindelighed indeholde: Christelige Smaastykker, deels Optryk af ældre Forfattere, deels Bidrag fra nulevende Mænd; Christelige Smaafortællinger af det virkelige Liv; Beretninger fra den

ældre og nyere Tids Kirkehistorie, navnlig Guds Riges Kamp og Fremgang, indtil i Nutiden, saavel i Danmark som i flere andre Lande.

Anden Afdeling vil efterhaanden komme til at indeholde en Deel af de bedste gamle christelige Folkebøger, som ere udkomne fra Reformationstiden og indtil dette Aarhundrede. Disse Smaabøger ville ordlydende og uforandrede udkomme, dog med Nutidens Retskrivning, og blive til at indbinde hver for sig, saa at Subskribenterne paa en let Maade efterhaanden ville komme i Besiddelse af en kjernefuld lille Samling af Bibelforklaringer, Bønnebøger, Psalmer og Prædikener med flere af vore Kirkefædres og andre gamle christelige Mænds bedste Smaaskrifter.

I Haab om herved at virke noget til Guds Riges Fremme udsender jeg saaledes dette første Nummer, forventende at danske Christne ville modtage dette Forehavende med Velvillie.

Kjøbenhavn, Juleaften 1869.

N. B. Kousgaard.

Gammel-Lutheranerne i Jylland.

I.

De stærke Jyder.

Reiseminder fra 1841 af **Jac. Chr. Lindberg.**

De meget usammenhængende Rygter, hvoraf man hidtil kjendte og bedømte „de stærke Jyder", der i Almindelighed sagdes at udgjøre et ganske særeget lille Religions-

Parti i Landet, bestaaende mestendeels af rene Fanatikere, opfordrede mig til, ved mit sidste Ophold i Jylland, at erkyndige mig nøiere om disse Folks Anskuelser og kirkelige Stilling, og om de borgerlige Forfølgelser, som de i nogle Aar vare udsatte for og havde baaret med en Styrke, der gav Anledning til, at de fik Navnet „de Stærke". Da jeg blev personlig bekjendt med Flere af dem og kom i Besiddelse af adskillige Dokumenter, som oplyse baade deres Betragtning af det christne Liv og tildeels de Forfølgelser, de have lidt, og jeg saaledes seer mig istand til at give een i det Væsentlige paalidelig Underretning om deres kirkelige Stilling og Forhold, og berigtige en Betragtningsmaade af dem, som ikke ualmindelig har dannet sig efter de usikkre og forvirrede Rygter, troer jeg, at det vil være mine Læsere kjært at see en Beretning om dem fra min Haand, om den end ikke i alle Henseender kan være tilfredsstillende; thi for at den kunde være det, maatte jeg have opholdt mig længere iblandt dem, end Omstændighederne dengang tillod.

„De stærke Jyder" findes i Bjerre, Hatting og Nørvangs Herreder, navnlig i Raarup, Korning og Øster-Snede Sogne, altsaa Norden og Nordøst for Veile, forholdsvis i et ringe Antal, og de adskille sig alene fra Troende andre Steder i Landet ved den Fasthed, hvormed og det Omfang hvori de holde paa de ældre Kirke-Læreres Bøger, navnlig paa Luthers og Pontoppidans i Dogmatiken, Kingos i Psalme-Sangen, saa dersom man vilde sige, at Pontoppidans Forklaring hos dem havde samme Anseelse som symbolske Bøger ellers havde mellem Fædrene, gjorde man dem ikke egentlig Uret, eller gav i Korthed en uforsvarlig Skildring af dem. Naar man derfor lærer dem nøiere at kjende, maa man troe sig hensat omtrent et heelt Aarhundrede tilbage i Tiden, thi som alvorlige Christne dengang maatte tænke og handle, saaledes tænke og handle de endnu; og det er deres Omsorg for at forplante ikke alene den christne Tro til deres Børn, men ogsaa den christelige Troes Udvikling, som den dengang var uforandret og uforvanskt, der ikke alene har givet

dem Udseende af at danne et særeget Parti, men foranlediget deres Modstand mod Brugen af nyere Læreboger og paadraget dem den Forfølgelse fra Øvrighedens Side, hvorunder de i længere Tid sukkede i Løn, men som de dog bar med en Taalmodighed, der aftvang selve Øvrigheden Høiagtelse og førte endelig til den Seier, for hvilken de kjæmpede.

Den første offentlige Modstand mod de nye Bøger, som mærkedes paa denne Egn, mødte den evangeliske Psalmebog, strax ved Aarhundredets Begyndelse, da Præsten i Nebsager, eller rettere en daværende Capellan Friis, vilde indføre denne i Nebsager og Bjerre Sogne. I Nebsager havde kun Faa udtrykkelig erklæret sig mod de nye Psalmers Brug, men da der dog var en Meningsforskjellighed iblandt Gaardmændene — det lader nemlig ikke til, at man der har spurgt om Husmændenes Mening — tog Capellanen først Cancelliets Approbation paa Forandringen før han indlod sig paa Forsøget; men da det kom til Virkelighed i Livet sang Velynderne af de gamle Psalmer ligefuldt disse, og efterat Capellanen havde prøvet denne Kamp i otte Søndage og stadig havde fremmed Hjælp — eengang skal han endog have havt „3 Las Degne" til Understøttelse for den „evangeliske" Psalmebog, maatte han opgive Forsøget, og end denne Dag har Nebsager Sogn bevaret den gamle Psalmebog. Dette skete 1801. Derimod blev den evangeliske Psalmebog ved samme Tid indført i Annexet Bjerre, trods Manges Ønske. Denne første stærke Yttring af Nogles Kjærlighed til de gamle Psalmer i Nebsager Sogn havde imidlertid ikke videre Følger; de havde naaet deres Ønske, de bleve ikke dragne til Ansvar, som om de havde gjort noget Ulovligt, og i Nabosognene kom det i disse Aar ikke til lignende Kampe. Først ved Aaret 1812 sporer man paa denne Egn (Hatting Herred) en alvorlig Modstand mod Brugen af Balles Lærebog. En Mand fra Ikjær i Raarup Sogn, Mathis Nielsen, fattede først Mistanke til Lærdommens Reenhed i Balles Lærebog; det kom paa Tale i en videre Kreds og Flere overbeviste sig

om, at den indeholdt nogle uforsvarlige, med den gamle Lærdom uforenelige Sætninger. I Korning (Hatting Herred) tog en Smed ved Navn Hans Nielsen to Børn af Skolen paa denne Grund; men da Præsten, Hr. Kjær, føiede sig i at confirmere dem alene efter Luthers Catechismus, syntes hele Vanskeligheden at kunne været hævet; men formodentlig tabte han Taalmodigheden, da en anden Mand, Therkild Pedersen, derpaa tog sine Børn fra Skolen paa samme Grund, og saameget viste sig snart, at det ikke var fordi han ansaae deres religieuse Anskuelser for taalelige, han havde føiet sig efter dem. I en Skrifte-Tale erklærede han nemlig noget derefter, „at de som Jannes og Jambres stred mod den Helligaand og modsatte sig Guds Evangelium." Dette kunde de ikke finde sig i, og da de kom udenfor Kirken opfordrede Smeden Præsten til at sige, hvori han stred mod Guds Evangelium.

(Fortsættes.)

St. Cyprian,

Biskop i Carthago.

Efter en gammel Bog.

Cyprian, med Fornavn Thascius Cæcilius, var født i Carthago imod Enden af det andet hundrede Aar (efter Christus). De som give ud for vist, at han var født af rige Forældre og blev omsider selv een af de fornemste Raadsherrer, tage feil af Navnet og forvilde hans Historie med en anden Cyprian, født i Antiochien, som og blev berømmelig i Kirken og steeg fra et Embede til et Andet, indtil Bispesædet i hans Fødeby. Men om den carthagensiske Cyprian finder man alene dette om hans Ungdom, at han levede meget stadselig og høit og var stille hengiven til de hedenske Vildfarelser; naar han gik ud af sit Huus, var han heel prægtig pyntet og havde

mangfoldige Opvartere og Tjenere efter sig. Studeret havde han fra sin Barndom, men meest Veltalenhed, hvori han havde omsider gjort saadan Forfremmelse, at han med stor Berømmelse offentlig holdt Skole i Carthago, for at undervise Andre deri. Men i den eneste sande Saligheds Lærdom var han ganske fremmed og ubekjendt indtil hans høie Alderdom og nær Brinken (Enden) af hans Liv, da han blev saa tidt overhængt af Cæcilius, en Præst i Carthago, og omsider saa fuldkommen overbeviist, at han antog den christne Tro; hvorfor der var og efter den Tid saadan en inderlig Kjærlighed imellem disse To, at Cyprian lod sig efter denne Præst skrive og kalde Cæcilius, og Cæcilius mod sin Død gjorde Cyprian til hans Enkes og Børns Formynder og overlod Alting alene til hans Forvaltning.

Medens denne gamle Mand gik og lod sig catechisere og oplære i sin Christendom, gav han stor Prøve af hans ærlige Hjerte dertil. Hans Maade at leve paa var meget ædruelig og skikkelig, hvorved han, som Paulus, mere og mere underkuede sit Kjød. Den største Part af hans Gods solgte han og deelte det ud til de Fattige af Menigheden, og skilte sig saaledes ved det, der hindrer Mange i deres Christendom. Efter at han saaledes baade i Oplysning og Gjerning var beredt, stod det tilbage, at han skulde døbes (hvilket han ogsaa blev under Paaskefesten Aar 246 efter Christus), og bekjender han selv om sin Daab, at han deri blev ovenfra ført med saadan Kraft, som ganske bortdrev al Tvivl om Christendommens Sandhed, oplyste alle Vanskeligheder og gjorde ham bequem til det, som han tilforn holdt for umuligt. Lidet derefter blev ham tilbudt et af de nederste Embeder ved Menigheden, derfra til at være Præst, hvorved han skikkede sig saa vel og med saadan Yndest, at han kort derpaa blev udvalgt til Biskop i Carthago, efterat Biskop Donatus var død, og det baade med Lærd og Lægmands Samtykke, uden bare nogle Faa, som en Præst ved Navn Felicissimus havde draget med sig i andre Tanker. Men den gode Mand var ikke selv saa villig til at tage imod denne

Byrde, som Menigheden at lægge den paa ham; som han tænkte sig selv uværdig dertil, saa bad han, saasnart dette Nyt blev bragt for ham, at denne Plads maatte beklædes med Een, der var værdigere og ældre i Christendom og Embede end han, men jo mere han undslog sig derfor, jo ivrigere stod Folket derpaa; der samledes i Hast en stor Deel om hans Dør, saa at, der han var ifærd med at snige sig ud igjennem Vinduet, fornam han, der var ingen Vei for ham at undflye, men maatte omsider føie sig efter Folket, som med Utaalmodighed ventede hans Ja, og stod imellem Haab og Frygt, indtil de saae ham komme frem, og da med stor Glæde og Fornøielse toge imod ham. Aar 248 tiltraadte han sit Bispeembede, da alle Ting var temmelig rolig og fredelig; men han havde ei længe været deri, før der kom Ordre, at han under den Titel, Cæcilius Cyprianus, de Christnes Biskop, skulle gaae i Landflygtighed (Aar 250) og Ingen maatte huse eller fjæle (skjule) hans Gods; derforuden blev der tidt raabt paa, at han skulde kastes for Løver. Endelig, at han ei skulde opirre sine Fjender saavel imod sin Kirke, som imod sig til desstørre Grumhed, holdt han det raadeligt (som han og syntes, han havde en særdeles Guds Tilskyndelse til), at holde sig tilside for nogen Tid, i den Tanke at det vilde give hans Fjenders Vrede nogen Luft at sætte sig.

(Fortsættes.)

Cyrillus.

Meddeelt af A.

Under den romerske Keiser Valerians Forfølgelse og Grusomheder imod de Christne (Aar 257 til 259 efter Christus) har man Exempler paa, at Herren, i denne Prøvelsestid for de Christne, da saa Mange, selv Præster og Biskopper, forsagede Troen, vidste at opvække sig troende

Helte og hellige Martyrer iblandt de Umyndige, hvilket man kan see af følgende lille sandfærdige Historie.

I Capadocia i Lilleasien levede dengang et saadant Heltebarn ved Navn Cyrillus; han bekjendte og talede høit om sin christne Tro til Alle og Enhver, hvor han kom hen, og endskjøndt de andre Drenge spottede og slog ham, ja uagtet hans egen Fader jog ham bort af sit Huus for hans Troes Skyld, saa blev han dog lige glad og lige frimodig, og sagde: „Man troer vel, at jeg nu er bleven husvild, og veed da intet af, at jeg har et langt bedre Huus og Hjem end min Faders." Da den hedenske Dommer der i Landet hørte om denne Dreng, lod han ham kalde for sig og advarede ham med det Gode, om at lade — som han sagde — de christelige Barnegriller fare; men forgjæves, thi Cyrillus sagde: „Jeg vil gjerne døe, da jeg veed Herren er med mig og fører mig til et bedre Liv." Da Dommeren hørte dette, lod han ham binde og bortføre for at brændes, men gav dog Bødlerne den Befaling, at saasnart de saae Cyrillus ræddes for Baalet, skulde de skaane hans Liv og føre ham tilbage. Men Cyrillus gik i Martyrdøden med Høitidsglæde og sagde: „Jeg fryder mig, at jeg saasnart kommer derhen, hvor jeg ønsker at være!" Da græd mange af de Tilstedeværende af Medynk over hans Ungdom; men da han saae dette sagde han: „Ja! I græde, men vidste I af den Herlighed, hvortil jeg gaaer, da frydede I Eder med mig," og prisende Herren med Glæde og Fryderaab opgav han sin Aand paa Baalet. Saaledes døde dette Barn, som i Sandhed kan kaldes en Troeshelt.

„Ugeskrift for lutherske Christne" udkommer hver anden Uge (1/2 Ark stort, med 1 Ark Tillæg, ialt 24 Sider), og koster 3 Mk. 4 ß Fjerdingaaret. Bladet kan bestilles i alle Boglader, paa alle kgl. Postcontoirer og Brevsamlingssteder, samt hos Udgiveren, N. B. Kousgaard, Nørregade 36, 2den Sal.

Kjøbenhavn. — N. B. Kousgaards Forlag.
S. Triers Bogtrykkeri.

Ugeskrift

for

lutherske Christne.

Nr. 2. Den 15. Januar. 1870.

Indhold: Gammel-Lutheranerne i Jylland. I. (Fortsættelse). — St. Cyprian (Fortsættelse). — Udtog af Dr. M. Luthers Brev til hans syge Fader Hans Luther. — Som Tillæg følger: Luthers Forklaring over „Den anden Artikel", oversat af Biskop H. P. Resen. Kjøbenhavn 1631, 2det Ark.

Gammel-Lutheranerne i Jylland.

I.

De stærke Jyder.

Reiseminder fra 1841 af **Jac. Chr. Lindberg.**

(Fortsat fra Nr. 1.)

Da Præsten ikke vilde indlade sig derpaa, men gaae bort, greb Smeden ham ved Armen og sagde, „bie og siig det;" men Præsten raabte, at han vilde slaae ham og kaldte Flere af Menigheden til Vidne derpaa. Derover kom Smeden saaledes i Iver, at han spyttede ad Præsten og raabte „fy for en Præst, han er en Djævlens Præst." Det var denne Scene paa Kirkegaarden og egentlig ikke Bøndernes Utilfredshed med Balles Lærebog, der foranledigede retlig Undersøgelse; men Krigen var nu engang begyndt og Striden om Balles Lærebog blev naturligviis dragen ind under den. Processen kom

saaledes ikke til at røre Smeden' alene; fem Andre bleve dømte tilligemed ham. Sagen stod paa i 3 Aar, i hvilken Tid deres Børn hverken mødte i Skolen eller ved Præstens Catechisationer. Imidlertid var Forordningen af 1814 om Skolevæsnet, der indfører daglige Mulkter for Skole-Forsømmelser, udkommen, og Følgen af den hele Fortrædelighed blev nu for det Første, at Smeden blev dømt i 1 Aars Tugthuusstraf; Jens Iversen, Therkild Pedersen og hans Kone Marie Kathrine, Matthis Iversen og Morten Johansen af Ølsted Mark bleve satte paa Vand og Brød, de to sidste i 10, de første i 15 Dage; Jens Iversen havde desuden ved Udpantning mistet hans egne og hans Kones Klæder, 1 Kakkelovn og 3 Kjedler; man skrev desuden alle Kreaturerne, men de bleve dog ikke solgte. Efterat Smeden havde udstaaet Tugthuusstraffen, og Stillingen med Hensyn til Børnenes Skolegang ved hans Hjemkomst endnu var lige den samme, tog han med Therkild Pedersen til Kjøbenhavn for at søge Hjælp hos Kongen selv. Under deres Ophold i Kjøbenhavn talede Kongens Skriftefader Liebenberg med dem, og da han ikke fandt, at de førte nogen fra Statskirkens symbolske Bøger afvigende Lærdom, blev deres Stilling ogsaa forbedret. Den bestandige Mulktering hørte op. Imidlertid vare de satte i Ban af Præsten, og i samfulde 7 Aar negtede han dem Nadveren, fordi de absolut vilde have deres Børn undervíste i Luthers Catechismus og Pontoppidans Forklaring over den! Ved en Klage over Præsten for Provst og Biskop blev denne Bansættelse endelig hævet, og da Consistorialraad Bechmann, der selv var af den gamle Tro, blev Præst i Bjerre Herred i Raarup Sogn, og han ikke havde noget imod at undervise Confirmanterne efter Pontoppidans Forklaring, blev deres Stilling taalelig, da der nu dog var een Præst, som vilde confirmere deres Børn.

Endeel Aar senere begyndte lignende Stridigheder i Øster-Snede Sogn i Nørvangs Herred. Modsætningen mellem Gammelt og Nyt mærkede man først her i en Strid med Præsten om den nye Psalmebogs Indførelse

1817. Præsten og Degnen sang i den nye, en stor Deel af Menigheden i den gamle. Efterat de havde endt den kortere Psalme i den nye Psalmebog, gik Præsten paa Prædikestolen; her ventede han taalmodig til de af Menigheden havde sungen den langt længere Hoved-Psalme til Ende; men da de derpaa begyndte at synge den Psalme, hvormed Præsten først skulde gaae paa Prædikestolen efter den gamle Psalmebog, tabte han Taalmodigheden og forlod baade Prædikestol og Kirke. Næste Søndag var der Altergang. Alt gik til som foregaaende Søndag; men da Præsten havde forladt Kirken ikke alene uden at prædike, men ogsaa uden at forvalte Nadveren, skikkede de ham Bud, om han vilde gjøre sin Embeds-Gjerning, eller om de skulle see sig om en anden Præst. Dette bevægede ham til at komme i Kirken igjen og forvalte Nadverens Sakramente. Denne Strid blev ved til Reformationsfesten 1817; paa denne Dag gav Præsten efter og Menigheden beholdt de gamle Psalmer, og denne Strid havde ikke videre Følger. Men 1830 eller 1831 bemærkede en Bonde der i Sognet, Mads Andersen i Gammel-Sole, at Thonboes Bibelhistorie, som brugtes i Sognets Skole, indeholdt uchristelige Sætninger, og da han i den Anledning kom i Strid med Præsten, bragtes han ogsaa til at see nøiere paa Balles Lærebog, og han fandt da ogsaa Sætninger i den, som han ikke kunde rime med Christendommen. Denne baade ivrige, velbegavede og efter sin Stand og Stilling noget belæste Mand talede til Flere, og en Deel kom til samme Overbeviisning som han. Følgen heraf blev nu vistnok, at de ingenlunde vilde tillade, at deres Børn bleve underviiste enten efter Thonboes Bibelhistorie eller Balles Lærebog, men fra Skolegangen holdt de dem ikke, men sendte dem bestandig i Skole med en ældre Udgave af Luthers Catechismus og Pontoppidans Forklaring. Skjøndt Børnene paa denne Maade ikke kunne siges at forsømme Skolegangen og Forordningen af 1814 forsaavidt ikke kunde anvendes paa dette Tilfælde, bleve Forældrene dog mulkterede efter denne Forordning som om deres Børn forsømte Skolen. Mulk-

terne løb op, Forældrene bleve udpantede og satte paa Vand og Brød; men de bleve stadig ved deres Paastand; det var dem en Samvittigheds-Sag; og naar Præsten undrede sig over denne Paastaaelighed og lastede den Vægt, disse Folk lagde paa Valget af Bøger, glemte han, at han ved at tvinge dem til Bøger, som de nu ikke kunde fordrage, i det Mindste gjorde sig skyldig i den samme Feil, som han lastede dem for; thi holdt Præsten og Øvrigheden ikke ligesaa stivt paa Thonboes Bibelhistorie og Balles Lærebog som Bønderne paa Pontoppidans Forklaring og Luthers Catechismus? og gik Præsten ikke endnu langt videre i sin Paastaaelighed, da de kun forlangte Frihed for dem selv, men han fordrede Magt over dem, og anvendte virkelig al den borgerlige Magt, der stod til hans Raadighed.

(Fortsættes.)

St. Cyprian,

Biskop i Carthago.

(Fortsat fra Nr. 1.)

Imidlertid lod han ikke af at tage Omsorg for Guds Menighed i sin Fraværelse og det han kunde ikke komme til at gjøre med Munden, udrettede han med Pennen, idet han skrev ikke mindre end otte og tredive Breve, hvori han gav mange gudelige Raad, alvorlige Formaninger, straffede hvad Forseelser der gik isvang og særdeles bad for Kirkens Velfærd. Det som gav ham meest at bestille, var en Post angaaende de Christne, der vare faldne i nogen vitterlig grov Synd, især til at ofre til Afguderne, hvilke nogle Præster uden Biskoppernes Samtykke vare altfor lemfældige imod, i strax at annamme dem til Menighedens Samkvem paa alt for milde Vilkaar; dette kunde Cyprian, som stod fast paa Kirkens Ret og sin Myndighed, ikke taale, men i adskillige Breve besværede

sig derover og strøbte at rette denne Misbrug, ja, sparede ei Martyrerne selv, som, stolende paa deres Lidelser toge sig den Frihed at give Fredsbreve ud til de faldne Christne, hvorved de bleve annammede i Kirkens Samfund, snarere end ellers var efter Kirkens Regler foreskrevet dem. Selvsamme utidige Lemfældighed var blevet et stærkt Stød for Novatus, hvorover han henfaldt til den farlige og forskrækkelige Lærdom: At Ingen, som var falden i nogen grov og vitterlig Synd, kunde ved Omvendelse haabe nogen Adgang til Kirkens Samkvem og Syndernes Forladelse; hvilken Mening han spredte saa vidt og med saadan Iver ud, at han og hans Efterfølgere, som kaldte sig selv Cathari, det er rene i Henseende til de andre Christne, som de regnede forargerlige og urene frem for sig, bleve i offentlige Kirkemøder erkjendte for Kjættere. Det er langt fra, at Cyprian var af den novatianske Mening, men hans Forsæt var at gaae paa Middelveien, hverken at være for haard imod faldne Syndere til deres Fortvivlelse, ei heller for let over Kirkens Ret, som da var meget strængere og skarpere end i disse Tider.

Midlertid Cyprian holdt sig tilside, leed hans stakkels Menighed i Carthago ulidelige Pinsler under Keiser Decius's umenneskelige Forfølgelse. Cyprian fortæller selv derom, saa et Menneskes Haar maa staae paa hans Hoved over at høre, hvorledes de Christne vare slagne, hudstrøgne, strækkede paa Pinebænke, knebne Stykke fra Stykke med gloende Tænger, halshugne, rendte igjennem med Spyd og piinte paa hvert et Lem de havde; hvorledes de bleve udplyndrede, lagde i Kjæder og Fængsel, kastede for Bæster, brændte og udstode mangfoldige Slags Smerter, som Hedningerne havde studeret paa at opfinde. Ja! det som er barbarisk at høre, de arme Christne bleve forhindrede at døe i deres haardeste Pinsler, man tog Omsorg for, at de skulde ikke saa snart ved Døden slippe fra Pinebænken, som de maatte længes efter, holdte dem saasom (saaledes) paa Brinken af Døden saa længe de kunde og saaledes hvert Øieblik sloge dem ihjel uden at myrde dem, at de deslængere skulde føle deres Død og

overleve deres Vee og Værk. Dog var alt dette ikke nok til at døde de gode Martyrers Tro i dem; Kjødet maatte stykkeviis plukkes fra deres Been, indtil de vare bare, men Troen kunde ikke plukkes af deres Hjerter; Hedningerne maatte forundre sig over, undertiden endog at see et Smiil i de blodige Ansigter og høre dem bestandige i deres Bekjendelse, saalænge som de havde Aande tilbage at tale med.

(Fortsættes.)

Udtog af

Dr. M. Luthers Brev til hans syge Fader Hans Luther 1530.

Meddeelt af Privatlærer P. Pedersen, efter en gammel Bog.

Det skulde være mig en stor Glæde, dersom det var muligt, at I med min Moder vilde lade Eder føre til os, hvilket min Catharina (Käthe) ogsaa haver begjært med os Alle. Jeg haaber, at vi paa bedste Maade vilde opvarte Eder. Derom haver jeg sendt Cyriacum til Eder, for at see, om det for Eders Svagheds Skyld var muligt? Thi det geraader Eder efter Guds Villie, enten til dette eller hiint Liv, saa vilde jeg hjerteligen gjerne, som det og billigt er, være legemligen hos Eder, og efter det fjerde Bud vise mig med sønlig Troskab og Tjeneste, taknemmelig mod Eder og Gud. Imidlertid beder jeg af Hjertens Grund til den Fader, som haver skabt og givet mig Eder til Fader, at han efter sin grundløse Godhed vilde styrke, oplyse og bevare Eder med sin Aand, at I med Glæde og Taksigelse maatte kjende den salige Lærdom om hans Søn, vores Herre Jesu Christo, til hvilken I og nu ved hans Naade er kaldt og kommen, af det grumme-lige, store og vildfarende Mørke, og jeg haaber, at hans Naade, som haver givet Eder denne Erkjendelse, og dermed begyndt sin Gjerning i Eder, vilde og bevare

og fuldbringe den til Enden i hiint Levnet, og paa vores Herres Jesu Christi glædelige Tilkommelse, Amen! thi han haver allerede beseglet denne Lære og Tro udi Eder, og stadfæstet den med Kjendetegn, nemlig at I for hans Navns Skyld haver med os alle lidet stor Bespottelse, Forhaanelse, Foragt, Had, Fjendskab og Fare, Gal. 6, 17. Disse ere de rette Kjendemærker, hvorudi vi maa være vor Herre Christi ligedannede, som St. Paulus siger Rom. 8, 29. paa det vi ogsaa skulde blive ham lige i hans tilkommende Herlighed. Saa lader nu Eders Hjerte være frimodig i Eders Svaghed; thi vi have hisset i hiint Liv hos Gud en vis trofast Hjælper, Jesum Christum, hvilken for os haver dræbt Døden og Synden, og nu sidder der for os, og tilligemed alle Engle seer og venter paa os, naar vi skulle opfare, saa at vi ei have behov at sørge eller frygte for, at vi skulle synke eller gaae til Grunde. Han haver alt for stor Magt over Døden og Synden, at den kunde gjøre os noget; desuden er han ogsaa saa hjertelig trofast og from, at han ei kan eller vil forlade os, alene at vi uden Tvivl bede. Thi han haver sagt, lovet og forjettet det; han vil og kan ei lyve eller bedrage os, derpaa er nu ingen Tvivl. Beder, (siger han) saa skal eder gives; leder, saa skal I finde, banker, saa skal eder oplades. Matth. 7, 7. Og Apst. G. 2, 21. Hver den som paakalder Herrens Navn, skal blive salig. Den ganske Psalter er ogsaa fuld af saadanne trøstelige Forjættelser, i Besynderlighed den 91 Psalme hvilken fornemmeligen er god at læse for alle Syge. Dette vil jeg skriftligen have talt med Eder, i Bekymring for Eders Svagheds Skyld, saasom vi ei kan vide Guds Time, paa det jeg kan blive deelagtig i Eders Troes-Kamp, Trøst og Taksigelse mod Gud og hans hellige Ord, som han saa rigeligen, kraftigen og naadeligen haver givet os i denne Tid.

Er det hans guddommelige Villie, at I endnu længere skal leve her paa Jorden, og med os herefter med Lidelse og Ulykke see og høre det Onde i denne Jammerdal, eller og med alle Christne hjelpe at bære og overvinde det, saa

vil han og give Eder Naade til at antage det altsammen villigen og lydigen. Dette Liv er jo intet andet, end en ret Jammerdal, hvorudi man seer jo længere jo mere Synd, Ondskab, Plage og Ulykke, og herpaa bliver ingen Ende, førend man klapper efter med Skovlen; og da maa det holde op, og lade os med Fred sove i Christi Hvile indtil han kommer, og igjen opvækker os med Glæde! Amen. Hermed befaler jeg Eder til den, som haver Eder kjærere, end I Eder selv, samme vores kjære Herre og Frelser være med og hos Eder, paa det at vi med Glæde kan see hinanden, enten det skeer her eller hisset. Thi vores Tro er vis, og vi tvivle ei, at vi jo med det første skulde see hinanden hos Christo, saasom vores Afsked fra dette Liv er for Gud meget ringere, end om jeg reiste fra Mannsfeld hid fra Eder, eller I fra Wittenberg til Mannsfeld fra mig. Det er kuns om en liden Times Søvn at gjøre, saa bliver det anderledes, hvilket er visseligen sandt. Endskjøndt jeg nu haaber, at Eders Lærere og Præster skulle i saadanne Sager rigeligen vise Eder deres tro Tjeneste, saa at I ei behøvede min Snak, saa haver jeg dog ei kunnet andet end undskylde min legemlige Fraværelse, hvilket gjør mig, som Gud veed, hjerteligen ondt. Min Catharina (Käthe), lille Hans, lille Lene, Faster Lene og det ganske Huus hilse og bede troligen for Eder. Hils min kjære Moder og mit ganske Slægtskab. Guds Naade og Kraft i Jesu Christo og den Hellig Aand være og blive hos Eder evindeligen! Amen.

Wittenberg, den 15de Februar 1530.

Eders kjære Søn
Martinus Luther.

„Ugeskrift for lutherske Christne" udkommer hver anden Uge (½ Ark stort, med 1 Ark Tillæg, ialt 24 Sider), og koster 3 Mk. 4 ß Fjerdingaaret (8 ß. pr. Levering). Bladet kan bestilles i alle Boglader, paa alle kgl. Postcontoirer og Brevsamlingssteder, samt hos Udgiveren, N. B. Kousgaard, Nørregade 36, 2den Sal.

Kjøbenhavn. — N. B. Kousgaards Forlag.
S. Triers Bogtrykkeri.

Ugeskrift

for

lutherske Christne.

Nr. 3. Den 1. Februar. 1870.

Indhold: Gammel-Lutheranerne i Jylland. I. (Fortsættelse.) — St. Cyprian (Fortsættelse). — Et Brev fra Dr. M. Luther til hans syge Moder Margarethe Luther. — Som Tillæg følger: Luthers Forklaring over „Den anden Artikel", oversat af Biskop H. P. Resen. Kjøbenhavn 1631, 3die Ark.

Gammel-Lutheranerne i Jylland.

I.

De stærke Jyder.

Reiseminder fra 1841 af **Jac. Chr. Lindberg.**

(Fortsat fra Nr. 2.)

Bønderne bleve udpantede uden al Skaansel; Klæder, Dyner, Gryder, Kjedler, Køer og Faar bleve dem fratagne; de bleve kastede i Fængsel, i kortere eller længere Tid satte paa Vand og Brød, og det kun fordi de ikke kunde overbevise sig om, at de nye Bøger indeholdt den gamle Lærdom, og de ikke for nogen Priis vilde opgive deres Ret til at forplante den christne Troe, — hvortil de regnede hele Pontoppidans dogmatiske Udvikling af Troen — uforfalsket til deres Børn. Blandt de Udpantede blev Hans Laursen haardest medtaget; paa Vand og Brød sad Mads Andersen, Niels Johansen, Chri-

ſtopher Nicolaiſen og Mads Nielſen i kortere eller længere Tid. Under denne Nød, der var haardeſt fordi den ſyntes aldrig at ſkulle faae Ende, fordi hverken Læg eller Præſt tog ſig af dem, bleve de dog altid frimodige og i Skrivelſer fra dem fra de haardeſte Aar, 1834—1836, ſporer man hverken forknyt Forſagthed eller fortvivlet Overmod; de udtale ganſke roligt deres Overbeviisning, og ere rede til hellere at opoffre deres Liv end tilſtæde, at deres Børn undervises efter Bøger, ſom de anſaae for at indeholde falſk Lærdom. En Skrivelſe fra Aaret 1834 ligger for mig, og den lyder ſaaledes:

Skrivelſe til Amts-Skole-Directionen for Veile Amt.

Da vi Undertegnede ere advarede, at vore Børn ikke maae komme i Skole med anden Lærdom end Balles Lærebog og den ſaakaldte Udgave af Luthers Catechismus*) da tager vi os den underdanigſte Frihed at tilmelde Deres høie Amts Skole-Direction, at vi ikke kan antage denne Lærdom til vore Børn, da det er en fordømmelig Synd, at gaae mod ſin Samvittighed og modtage en Børnelærdom, ſom ikke er den rene lutherſke Lærdom, ſom vi ſelv have lært i vor Ungdom; thi denne Udgave er os altfor liden og ringe til at vi ſkulle antage den for Luthers Catechismus; og Balles Lærebog er altfor ſtridig baade mod Lutheri Lærdomme og Pontoppidans Forklaring og den hellige Skrift til at vi ſkulde kunne antage den enten ſom en Hoved-Lærdom for vore Børn eller ſom en Forklaring over Catechismuſſen; thi efterſom Lutheri Lærdom er den ſamme ſom Chriſti og Pauli, da ſtaaer den ſaa

*) „Den ſaakaldte Udgave af Luthers Catechismus" er Vaiſenhuus Udgaven af Catechismen, ſom Bønderne for dens Kortheds Skyld i Almindelighed anſee for ægte. Udeladelſen af „Sentenſerne af Guds Ord" vil vel Alle anſee for uforſvarlig, om de end veed, at de ikke vare ſamlede af Luther ſelv; men Bønderne, der ikke kjende Literær-Hiſtorien, har holdt dette og flere yngre Tillæg for at være af Luther ſelv, og man gjorde ſig i hine Aar ikke engang den Uleilighed at oplyſe Folket om Grunden hvorfor denne Catechismus var bleven ſaa kort.

fast, at Helvedes Porte Intet kan formaae imod den, og vi umulig kan give Slip paa samme.*) Thi i Balles Lærebog staaer: den almindelige Fordærvelse hos Menneskene bestaaer fornemmelig deri, at de ikke bruge deres Forstand til sund Eftertanke. Det er ikke som Skriften siger: at vor Forstand er formedelst Synden fordærvet, og vi kan ikke udrette noget Godt eller modstaae Fordærvelsen, men Gud maa gjøre det altsammen.

(Fortsættes.)

St. Cyprian,

Biskop i Carthago.

(Fortsat fra Nr. 2.)

To Aar (nok egentlig kun 14 Maaneder) efterat Cyprian var draget bort fra Carthago, fik Menigheden nogen Aande og Rolighed ved Keiser Decies's Død, hvorved Cyprian ogsaa fik Rum (Leilighed) til at see efter sin Menighed i egen Person og reiste til Carthago i Aaret 251, hvor han da han var ankommen, strax gav sig ifærd med at rette den Uorden, der havde i hans Fraværelse indsneget sig i Kirken og i den Henseende sammenkaldte et Møde (Aar 251) af de næste (nærmeste) Biskopper, deromkring, forat raadslaae tilsammen om de Faldnes Tilstand, nemlig hvad der skulde besluttes om dem som i Forfølgelsens Tid havde forseet sig offentlig imod Christen-

---

*) Af denne Skrivelse er jeg kommet i Besiddelse af to Afskrifter, som ikke ere ganske eenslydende. I den ene staaer der istedetfor disse Ord „og vi umuligt kan give Slip paa samme" følgende: „Da kan vi ikke lade os tvinge enten ved Lokkelser eller Trusler fra vor Daabes Pagt, saa sandt vi vil, at Gud ei skal forskyde os fra sin Naade; thi Luthers Lærdom lærer og advarer os imod Djævlens Fristelser, men den nye Lærebog tier ganske stille dermed, ligesom Djævlen ikke var til, eller vilde gjøre os nogen Skade." Da den ene Afskrift har baade Datum og Underskrifter, har jeg holdt den for den paalideligste og bestemt mig for at aftrykke den.

dommen og givet Menigheden Forargelse. Neppe vare Biskopperne komne sammen, før der kom nogle Sendebud med Breve fra Novatiano, een af Novati Tilhængere, som af sit Partie havde ladet sig vælge og vie til Biskop i Rom, under det Foregivende, at Cornelius, som var den rette Biskop, holdt Samkvem med Trophimus og endeel Andre, som havde ladet sig tvinge til at ofre til Afguderne; disse Breves Indhold var, at give tilkjende, at Novatianus var bleven Biskop og at anklage Biskop Cornelius, men Biskopperne i det carthagenienſiske Møde vilde ikke erkjende disse Sendebud eller Breve for fulde (rigtige), særdeles efterat de havde faaet bedre Underretning fra Rom med Pompeius og Stefanus, som vare affærdigede (afsendte) for at give Dem sandfærdig Kundskab om al Sagen. Derpaa gjorde da Biskopperne al deres Flid, at overtale Novatiani Bud til at afstaae fra deres vrange Mening, hvorved der blev saaet Uenighed i Guds Kirke og foreholdt dem, at det var det bedste Kjendetegn de kunde give paa deres Christendom, at de kom tilbage til Enighed med Kirken. Hvad angik Sagen i sig selv om de faldne Syndere, da, efterat Biskopperne havde flittig eftertænkt hvad der hørte derhen i den hellige Skrift, besluttede de, at hverken al Haab om Fred og Samkvem med Guds Kirke skulde nægtes dem, at de ei skulde ansee sig selv, som i en fortvivlet Tilstand og derfor ganske falde fra Troen, eiheller skulle de altfor hastigt eller paa for let Grund antages, men eftersom deres Forseelse var stor til, skulle deres Tid i at gjøre Omvendelse forlænges til og deres Anger og Ruelse vises i Gjerningen mere alvorlig til. At Libellatici (det er skriftlig Frafaldne), det vare Nogle, som af Frygt for Forfølgelse havde af den hedenske Øvrighed kjøbt sig Frihed fra at ofre til Afguderne, maatte antages efter en kortere Tids Poenitentse, men de som virkelig havde ofret til Afguderne, skulde poenitere længere for deres Synd.

Denne Beslutning blev strax sendt til Rom, hvor den blev bekræftet af Biskop Cornelius og 60 Biskopper med ligesaamange og flere Præster og Degne, som des-

foruden dømte Novatus og hans ukjærlige og umilde Partie til at udelukkes fra Kirkens Samkvem; men de Brødre, som vare faldne af Skrøbelighed, skulde behandles sagtmodig og føres til rette Vei igjen ved Omvendelse. Omtrent paa samme Tid blev der ogsaa afholdt et Møde i Antiochien af de Biskopper deromkring, hvori den novatianske Vildfarelse ogsaa blev fordømt.

(Fortsættes.)

Et Brev fra Dr. M. Luther til hans syge Moder Margarethe Luther 1531.

Meddeelt af Privatlærer P. Pedersen, efter en gammel Bog.

Naade og Fred i Christo vores Herre og Frelser, Amen! Min hjerteelskte Moder; jeg haver faaet min Broder Jacobs Skrivelse angaaende Eders Sygdom, hvilken gjør mig hjerteligen Ondt, i Besynderlighed fordi jeg ei, som jeg gjerne vilde, kan være legemligen hos Eder, dog kommer jeg her med dette Brev legemligen, og vil tilligemed alle mine ei være aandeligen for Eder. Og om endskjønt jeg haaber, at Eders Hjerte foruden dette allerede forlængst rigeligen er underviist, og (Gud være lovet) haver fattet hans trøstelige Ord, dertilmed med Lærdom og Trøst allevegne er forsynet, saa vil jeg dog ogsaa gjøre mit, og efter min Skyldighed erkjende mig for Eders Barn og Eder for min Moder, saasom begge vores Gud og Skabere, haver gjort os, og forpligtet os indbyrdes, paa det jeg tillige kan formere Eders Trøsteres Tal. Først vide I min kjære Moder, nu af Guds Naade vel, at Eders Sygdom er hans faderlige og naadige Tugtelse, og en ganske liden Revselse imod den, som han sender over de Ugudelige, ja og ofte over sine egne Børn, da den ene bliver halshuggen, den anden forbrændt, den tredie druknet, og saa fort an, at de alle tilsammen maa sjunge: For din Skyld blive vi dagligen dræbte, og ere ligesom Slagtefaar. Derfor skal denne Sygdom ei bedrøve

eller bekymre Eder, men i skulle antage den med Glæde, som den der Eder er tilsendt af hans Naade; saasom det er en ganske ringe Lidelse, enten den skal geraade til Livet eller Døden, imod hans eneste kjære Søns, vores Herres Jesu Christi Lidelse, hvilket han ei leed for sig selv, som vi, men for os og vore Synder. For det andet vide I, kjære Moder, Eders Saligheds rette Hovedstykke og Grund, hvorpaa I i denne og al Nød skal sætte Eders Trøst, nemlig Hjørnestenen Jesum Christum, som ei lader os feile, eller synke eller gaae til Grunde. Thi han er Frelseren, og kaldes alle arme Synderes, og alle deres, som ere i Nød og Død, og forlade sig paa ham og paakalde hans Navn, deres Frelser siger jeg, kaldes han. Han siger: Vær frimodig, jeg haver overvundet Verden; haver han overvundet Verden, saa haver han ogsaa sandelig overvundet denne Verdens Fyrste med al hans Magt. Hvad er hans Magt andet end Døden, hvormed han haver kast os under sig, og for vore Synders Skyld holder os fangne? men nu, da Døden og Synden er overvunden, maa vi høre med Glæde dette søde Ord: Vær frimodig, jeg haver overvundet Verden. Vi skulle ei tvivle, at det jo er visselig sandt, og ei alene det, men vi blive og befalede, at vi med Glæde og Taksigelse skulle tage imod denne Trøst; hvo som ei med Glæde vil lade disse Ord trøste sig, han gjør den kjære Trøster Uret og den største Vanære, ligesom det var ei sandt, at han befaler os at være frimodige, eller ligesom det ei var sandt, at han havde overvunden Verden, hvormed vi igjen bestyrke den overvundne Djævel, Synd og Død imod den kjære Frelser; hvorfra Gud i Naade bevare os! Derfor maa vi nu med al Sikkerhed og Frimodighed glæde os, og dersom en Tanke om Synden eller Døden forskrækker os, da opløfte vore Hjerter, sigende: See, kjære Sjæl, hvad gjør du? kjære Død, kjære Synd, hvorledes lever du og forskrækker mig? veed du ikke, at du er overvunden, og at du Død ganske er død? kjender du ikke den, som siger om dig: Jeg haver overvundet Verden, mig sømmer det ikke at høre eller at antage dine forskrækkende Indskydelser; men min

Frelsers Trøste-Ord: Vær frimodig, vær frimodig, jeg haver overvundet Verden. Denne Seiervinder og rette Helt, giver og tilegner mig sin Seier: Vær frimodig! derved bliver jeg, derved trøster jeg mig, derved bliver jeg her, og derved farer jeg hissæt hen, det bedrager mig ikke. Din falske Forskrekkelse vilde gjerne bedrage mig, og dine Løgne-Tanker vilde gjerne rive mig fra denne Seiervinder og Frelser: Men det er sandt, at han haver overvunden dig, og befalet os at være frimodige. Saaledes trodser og St. Paulus imod Dødens Frygt, da han siger: Døden er opsluget i Seier, Død, hvor er din Seier? Helvede, hvor er din Braad? du kan vel ligesom et Dødninge-Billede af Træ forskrække, men Magt til at dræbe haver du ikke, Thi din Seier, Braad og Kraft er opsluget i Christi Seier; Tænderne kan du vel vise frem, men ei bide. Thi Gud haver givet os Seier imod dig, ved Jesum Christum vor Herre, hvilken være Lov og Tak! Amen.

Kjære Moder, lader Eders Hjerte bekymre sig med saadanne Ord og Tanker, og ellers med intet, og vær taknemmelig mod Gud, fordi han haver bragt Eder til saadan Erkjendelse, og ei haver ladet Eder blive siddende i de pavelige Vildfarelser, da man haver lært os, at bygge paa vores Gjerninger og Munkenes Helligbed, og ei at holde denne vores eneste Trøst og Frelser for en Trøster, men for en streng Dommer og Tyran, saa at vi maatte flye fra ham til Maria og de Hellige, og ei kunde vente os nogen Trøst eller Naade af ham. Men nu vide vi andet om vores himmelske Faders grundløse Godhed og Barmhjertighed, at nemlig Jesus Christus er vores Midlere og Naadestoel, samt vores Biskop i Himmelen for Gud, som dagligen træder frem for os og forsoner alle, som kun troe paa ham og paakalde ham, og som ei er en Dommer, eller streng imod nogen, uden imod dem, som ei ville troe ham, eller antage hand Trøst og Naade. Han er ei den Mand som anklager eller truer os, men som forsoner og træder frem for os ved sin egen Død og Blod, som han haver udøst for os, saa at vi nu ei have

behov at frygte os for ham, men med al Sikkerhed at træde frem, og kalde ham, kjære Frelser, du søde Trøster, du vore Sjæles trofaste Biskop etc. Til denne Erkjendelse, siger jeg, haver Gud naadelig kaldt Eder, og derpaa haver I hans Segl og Brev, nemlig Evangelium, Daaben og Sacramentet, som I høre at blive prædiket, hvoraf I kan see, at I ei skal have nogen Fare eller Nød. Vær kuns frimodig, og tak med Glæde for denne store Naade. Thi den som haver begyndt det i Eder, vil og naadeligen fuldende det. Thi i saadanne Sager kan vi ei selv hjelpe os; vi kan ei med vore Gjerninger overvinde Synden, Døden og Djævelen, derfor have vi en anden i vores Sted, som kan gjøre det, og som giver os sin Seier, og som befaler os at antage den, og ei tvivle derpaa, sigendes: Vær frimodig, jeg haver overvundet Verden. Og igjen: Jeg lever og I leve, og Ingen skal tage Eders Glæde fra Eder.

Al Trøstes Gud og Fader forlene Eder med sit hellige Ord og Aand, en fast, glad og taknemmelig Tro, paa det at I maatte overvinde denne og al Nød, og endeligen smage og erfare, at det er Sandhed, som han selv siger: Vær frimodig, jeg haver overvundet Verden. Hermed befaler jeg Eders Legeme og Sjæl i hans Barmhjertighed, Amen. Alle Eders Børn bede for Eder, som ogsaa min Catharina (Käthe). Nogle græde, nogle æde og sige: Farmoder er syg. Guds Naade være med os Alle! Amen.

Løverdagen efter Christi Himmelfartsdag, den 20de Mai 1531.

Eders kjære Søn

Martinus Luther.

„Ugeskrift for lutherske Christne" udkommer hver anden Uge (½ Ark stort, med 1 Ark Tillæg, ialt 24 Sider), og koster 3 Mk. 4 ß Fjerdingaaret (8 ß. pr. Levering). Bladet kan bestilles i alle Boglader, paa alle kgl. Posticontoirer og Brevsamlingssteder, samt hos Udgiveren, N. B. Kousgaard, Nørregade 36, 2den Sal.

Kjøbenhavn. — N. B. Kousgaards Forlag.
S. Triers Bogtrykkeri.

Ugeskrift

for

lutherske Christne.

Nr. 4. Den 15. Februar. 1870.

Indhold: Gammel-Lutheranerne i Jylland. I. (Fortsættelse.) — Livsbilleder fra Reformationstiden. I. (Claus Mortensen Tøndebinder.) — Som Tillæg følger: Luthers Forklaring over „Den anden Artikel", oversat af Biskop H. P. Resen. Kjøbenhavn 1631, 4de Ark.

Gammel-Lutheranerne i Jylland.

I.

De stærke Jyder.

Reiseminder fra 1841 af **Jac. Chr. Lindberg.**

(Fortsat fra Nr. 3.)

Der staaer ogsaa i Lærebogen: vi maa tragte efter at vorde Gud lige paa Ny og derfor daglig stræbe at tiltage saavel i Kundskab som i Retskaffenhed, at vi saaledes kunde blive til ny og bedre Mennesker. Dette var reent at forkaste baade Gud og hans Ord og Aand tilligemed de tvende Sakramenter, som ganske fornyer og gjenføder Menneskene foruden sin Stræben efter Kundskab eller Retskaffenhed; thi førend et Menneske er bleven igjenfødt og fornyet, kan det ikke tiltage i Kundskab eller Retskaffenhed, som kan være Gud behagelig, men meget mere er det ham en Vederstyggelighed at ville forny sig selv ved Retskaffenhed. Ligeledes staaer der i Lærebogen: vi maa tragte efter at forhverve os Ære eller Agtelse og Tillid blandt vore Medmennesker. Dette er ikke som Jesus siger: at de som

tragte efter Ære hos Menneskene, de have deres Løn borte. Og Johan Arendt siger i sin Bog: Egen Ære, det er et Affald fra Gud, det er Afguderi, det er af Djævelen, den er Guds Ære imod og dens afsagte Fjende, ja den fylder Andres Hjerter med Forgift, den har fældet mange Mennesker og Engler, den berøver Gud sin Ære og fordærver alle gode Gaver; de som søge deres Ære, leve ikke i Christo. Ligeledes staaer der ogsaa i Lærebogen: vi haver ingen Ret til at fordømme noget Menneske for sine urigtige Meningers Skyld, eller fordi de bekjender sig til en anden Religion. Skal vi da kalde enhver Religion lige god, eller hvormed skal vi forsvare den christelige Religion enten for Børn eller Tyende, dersom vi ikke maa fordømme de andre; siger Jesus ikke selv, at hvo som troer og bliver døbt skal blive salig, men hvo som ikke troer, skal fordømmes, og at de som stiger andensteds ind, de ere Tyve.

Nu er det vor underdanigste Begjæring, at bønfalde den høie Amts Skole-Direction om at beholde vores Frihed til at faae vore Børn oplærte i den christelige Børne-Lærdom, som er reen og uforfalsket, først og fornemmelig Luthers Catechismus og dertil en Forklaring som er reen og overeensstemmende med Guds Ord, og vi veed ikke af nogen bedre at sige end Pontoppidans Forklaring, og da Guds Ord giver os den Frihed at prøve alle Ting og beholde det Bedste, saa haaber vi om Dem, at De ere indsatte baade af Gud og Hans Kongelige Majestæt til at forsvare den rene Lærdom, at De lader os beholde vores Frihed i at faae vore Børn oplærte i samme; thi vi forlange ingen anden Frihed end den som er enhver Christen given i den forhen fattede Symbolum tilligemed den augsburgiske Confession og Danske Lov. Enten nu vore Børn skal lære i Skolen eller hjemme, det staaer til Dem, men fra den rene Lærdom kan vi ikke lade os rokke under Saligheds Forliis, da vi have indgaaet den Pagt i Daaben for vore Børn, at lade dem oplære i den christelige Børne-Lærdom, som alene grunder sig paa Guds forbarmende Naade i Christo formedelst Troen, men ikke i egen Retfærdighed, Dyd og Gjerninger, som den ny Lærebog

lærer; thi hvor Guds Ord er borte, der gaaer Gud selv Menneſket forbi og forlader ham; efterſom Du har forkaſtet Herrens Ord, ſaa haver Herren forkaſtet dig, 1 Sam. 15, 23.

Paa denne Grund er vi nødſagede til at fraſige os den ny Lærebog med al dens Anhang, i den hellige Trefoldigheds Navn, det maa koſte Liv og Gods og hvad Lidelſer Herren tilſender os; thi uden hans Villie kan ikke et Haar røres, ſkjøndt det er ikke hans behagelige Villie, at Nogen ſkal forfølges for Sandheds Skyld, men han haver dog tilladt, at mange gudfrygtige Mænd, ja hans egen Søn er bleven forfulgt indtil det Yderſte af Djævlen og hans Medhjælpere.

Øſter-Snede, den 20de Februar 1834.

Mads Chriſtenſen. Mads Anderſen. Chriſtopher Nicolaiſen. Laurs Mortenſen. Chriſten Sørenſen. Karen Rasmus-Datter.

Den billige Begjæring, at Forældre, ſom ſætte ſaadan Priis paa Brugen af viſſe Bøger ved deres Børns Underviisning, Bøger, mod hvilke der fra Statskirkens Side Intet kan være at indvende, maatte faae Tilladelſe til, i deres egne Huſe at faae deres Børn underviſte i dem, blev ikke opfyldt; de ſkulde tvinges til at handle mod deres Overbeviisning.

Af den ovenanførte Skrivelſe ſeer man, hvilke Indvendinger de gjorde mod Balles Lærebog, paa hvilke Grunde de forkaſtede den, ſom indholdende vrang Lærdom, og man vil ikke undre ſig over, at den Forkaſtelſes-Dom, de havde fældet over Balles Lærebog, ſnart udſtraktes til den høiærværdige Biſkop ſelv. Men derſom man ſtrax havde indrømmet deres billige Begjæring med Henſyn til deres Børns Underviisning, indrømmet hvad Sandhed er, at Balles Lærebog i flere Stykker ſtaaer tilbage for Pontoppidans, ſkulde det været paafaldende, om de ikke havde ladet ſig oplyſe om, at deres Indvendinger mod Balles Lærebog oftere træffe ikke denne, men deres Fortolkning af dens Udtryk, at deres egen Talebrug oftere er nok ſaa ubeſtemt ſom den de anke over hos Balle, og

trænger ogsaa til at tages i den bedste Mening; nu derimod, da man vilde tvinge deres Samvittighed med Hensyn til deres Børns Undervisning, maatte enhver saadan Tale til dem, om den har været forsøgt, blive uden Frugt og Forfølgelsen maatte avle en bestandig stigende Modbydelighed mod de Bøger, de allerede fra Begyndelsen havde Meget og tildeels med god Grund imod.

(Fortsættes.)

Livsbilleder fra Reformationstiden.

I.

Ved Reformationen her i Danmark tog det et stort Opsving med Psalmesangen i den danske Menighed, idet den nu fik kjernefulde Psalmer udsatte paa sit eget Maal. Den Mand, som først gav os en Samling af Psalmer paa vort Modersmaal, og som med Iver og Kjærlighed virkede for den danske Psalmesang, var

Claus Mortensen Tøndebinder,

der ikke alene virkede for Psalmesagen, men ogsaa arbeidede med Iver for Luthers rene Lære, navnlig i sin Fødeby Malmø. Claus Mortensen Tøndebinder (Bødker) er født i Malmø, omtrent ved Aaret 1500 (dog ikke før 1499 og ikke senere end 1502). Hans Fader Morten Wernickesen var en ubemidlet Borger i Byen og kunde ved sin Død ikke efterlade mere i Arv end 4 Mk. til hver af sine tre Børn: Claus, Christopher og Anna. Moderen hed Birgitte Johansdatter, og hun giftede sig efter Morten Wernickesens Død med Oluf Bødker, en velhavende og ansæet Borger i Malmø, og det er efter ham at Claus Mortensen fik Tilnavnet Tøndebinder eller Bødker, hvilke Navne hans papistiske Modstandere gave ham, for at hentyde til hans ringe Herkomst; selv kaldte han sig Claus Mortensen, eller Nicolaus Martini. Om hans Ungdom vides ikke meget, men sandsynligt er det, at han,

der allerede som ung viste store Aandsgaver, blev sat i en Klosterskole i Malmø eller Lund og derefter (omtrent 1524) ordineret til Præst i Lunds Stift. 1526 begav han sig til Kjøbenhavn, for at udvide sine Kundskaber ved Universitetet, og fik der snart Kundskab om Luthers Lære; imidlertid gjorde han sig bemærket ved den store Veltalenhed, hvormed han prædikede i Frue Kirke. Men da Bispen i Roeskilde, Lage Urne, fik Nys om, at han prædikede imod Præsterne og udbredte nogle af Luthers Læresætninger, saa forbød han ham Adgang til alle Prædikestole i Sjællands Stift. Han reiste derfor over til Malmø og holdt sin første evangeliske Prædiken der den 29de Mai 1527 i et udenfor Byen liggende øde Kapel, som den Dag var overfyldt med Tilhørere. Senere da Kapellet blev for lille, fik han først Tilladelse til at prædike i Hellig-Korskapellet og tilsidst indrømmedes ham med Kongens Tilladelse Simon-Judaskirken. Da den ogsaa blev for lille, erhvervede han sig Tilladelse af Sognepræsten Henrik Hansen (som var den sidste katholske Sognepræst i Malmø) til at prædike i St. Petri Kirke i Malmø hver Søndag Eftermiddag. Men kort derefter fik han af Erkebispen i Lund, Aage Jepsen Sparre Forbud imod at prædike. Claus Mortensen begav sig nu til Hadersleb og tog med sig Hans Oluffen Spandemager (en Munk fra Helligaandsklostret i Malmø), som ogsaa affaldt fra Papismen og blev Claus Mortensens tro Medhjælper. I Hadersleb gjorde de sig endnu mere bekjendte med Luthers Lære og indsugede ny Kraft og Næring til at kjæmpe mod de papistiske Vildfarelser. I Malmø havde imidlertid hans evangeliske Prædikener vundet levende Bifald hos Borgerne, og Borgermesteren Jørgen Kock (Myntер) var ei heller uvirksom, men arbeidede ivrigt for Reformationen. I August Maaned 1528 kom Claus Mortensen igjen tilbage til Byen, nu medbringende et kongeligt Beskyttelsesbrev, med Tilladelse til frit at prædike. Et af hans første Arbeider var det nu at udgive den Samling af danske Psalmer (tildeels oversatte fra Tydsk af ham selv), som han bragte med fra Hadersleb, og det er denne danske

Psalmesamling, som udkom første Gang i Aaret 1528, der blev „den første danske Psalmebog". Senere udkom denne Psalmebog to eller tre Gange, nemlig 1529, 1533 og maaskee 1534, forbedrede af ham selv og ved Hans Spandemagers, Arvid Pedersens, Christjern Pedersens og nogle gudfrygtige jydske Mænds Hjælp. Da han første Gang prædikede Luthers Lære i Malmø, gjorde han det dog med nogen Tilbageholdenhed, men nu ivrede han paa det heftigste og kraftigste imod Papisteriet, Klosterlevnet og Præsterne. Ved disse Prædikener understøttedes han meget ved sin store Veltalenhed og ved den Magt han havde over Modersmaalet, og han rev derved Mange med sig. Selv hans Modstandere maatte beundre hans Veltalenhed; de sige om ham, at han talede med en kraftig og klangfuld Stemme. Næsten hele Malmøes Befolkning faldt fra Catholicismen, og Claus Mortensen opreiste nu i St. Petri Kirke et høit Bord, ved hvilket han uddeelte Nadveren paa luthersk Viis. Denne hans Færd kunde ikke længe blive ukjendt for den danske Kirkes Overhoved, Erkebispen Aage Sparre, som derfor ogsaa indkaldte Claus Mortensen og Hans Spandemager til at møde hos sig, for at bevise hvad de lærte i deres Prædikener og i de mange kjætterske Artikler, hvormed de oprørte Almuen; men de indfandt sig ikke hos Bispen, idet de vel kunde forudsee, hvilken Dom de vilde faae af ham og hans Parti. Erkebispen udstedte derpaa et Brev, hvori han advarede Alle og Enhver imod disse forgiftige Kjættere. Dette var ogsaa det Hele han udrettede imod dem. Idet nu Rørelsen og Opvækkelsen gik fremad, og Reformationen vandt flere og flere Tilhængere, er det let at forstaae, at Claus Mortensen og Hans Spandemager ikke alene kunde bestride det forøgede Arbeide, men at der maatte flere Kræfter til, hvorfor Magistraten ogsaa indkaldte: Frands Wormordsen (Læsemester ved Carmelittercollegiet i Kjøbenhavn) og Peder Lauridsen (forhen Dominikanermunk i Assens) til Malmø, for at hjælpe de to Ovennævnte. I Aaret 1529 blev Claus Mortensen ordentlig beskikket

til Præst ved St. Petri Kirke i Malmø, idet den gamle Henrik Hansen afstod sit Embede med den Formaning, at hans Eftermand skulde „prædike christeligt og lære Menigheden Guds Ord og den hellige Skrift". For Embedets Afstaaelse tilfredsstilledes han med en Sum Penge. I Aaret 1530 sammenkaldte Kong Frederik den Første en Herredag i Kjøbenhavn, hvor alle Geistlige, saavel catholske som lutherske, skulde møde for at drøfte og forhandle de kirkelige Stridsspørgsmaal, og til dette Møde indfandt sig ogsaa Reformatorerne fra Malmø, nemlig: Claus Mortensen, Hans Spandemager, Frands Wormordsen, Peder Lauridsen og Ole Gyldenmund (Chrysostomus). Et af de fornemste Stridsspørgsmaal var det om Præsternes Ægteskab og dettes Samklang med Bibelen, men det blev ikke til Noget, da de ikke kunde blive enige. Claus Mortensen havde allerede 1527 giftet sig med Elisabeth Hansdatter, en Pige af ringe Herkomst fra Malmø, og Peder Lauridsen havde 1529 ligeledes giftet sig med Claus Mortensens Søster Anna. Paa samme Tid giftede Frands Wormordsen sig ogsaa med en Pige fra Malmø ved Navn Elisabeth Pedersdatter. I Aaret 1541 nedlagde Claus Mortensen sit Embede som Sognepræst til St. Petri Kirke i Malmø, men ret længe blev han dog ikke uden præstelig Ansættelse, idet vi kort derefter finde ham som Sognepræst til Hussie og Vester-Skreflinge Menigheder nærved Malmø, men han vedblev dog at boe i Malmø. I Aaret 1560 overbragte han Kaldsbrevet til Tyge Asmussen og var med til hans Indvielse som Biskop i Lund. Den sidste Gang vi finde Beretninger om Claus Mortensen er i Aaret 1575, og man veed ikke med Vished, hvilket Aar han døde, men af hans Gravskrift sees, at han blev 76 Aar gammel, og hans Dødsaar maa altsaa ligge imellem 1575 og 1578 og ikke senere end sidstnævnte Aar, eftersom vi da finde hans Eftermand nævnet. Han havde selv udvalgt sit Gravsted og ligger begraven midt i St. Petri Kirkes Chor i Malmø.

Claus Mortensen var tre Gange gift. Første Gang med forannævnte Elisabeth Hansdatter, som

døde 1559, og med hvem han havde to Døttre, som begge døde under Pesten 1546. Han giftede sig snart igjen, og hans anden Hustru var Bengta Willumsdatter, der allerede døde 1564, udentvivl af Pesten, som da bortrev en stor Deel af Malmøes Befolkning. Nogle Aar efter hendes Død giftede han sig tredie Gang med Elisabeth Frandsdatter fra Malmø.

Foruden Psalmebogen har Claus Mortensen udgivet: „Thet christelighe Messe-Embedhe paa Danske, (effter den Skick, som hollis i Malmø), 1529", og: „Een gantske nyttelig oc alle Sogne-Prester oc Predikanter nøtørftelig Hand-Bog om den rette evangeliske Messe, Malmø 1539". Tillige har han udgivet og oversat nogle tydske Prædikener.

Hans Psalmebog og tvende Haandbøger om Messeembedet osv. vare af stor Betydning for den Tid, da man havde haardt Brug for dem, og de vare, som man nok kan tænke, heelt igjennem dannede efter tydske, navnlig Luthers, Forbilleder, og med Hensyn til de Anvisninger for de kirkelige Handlinger, Haandbøgerne indeholdt, var det Claus Mortensen ligesom Luther om at gjøre, at de ikke bleve betragtede som bindende Forskrifter, men som Anvisninger, „som bør at bruges qvit og fri uden Samvittighedens Bekymrelse og den christelige Friheds Forkrænkelse". Istedetfor som de fleste andre Reformatorer at blive hævet til mere eller mindre fremragende Stillinger, drog Claus Mortensen sig derimod tilbage i Stilhed med den Hæder, som han allerede havde. I Lærdom stod han vel tilbage for mange af sine Medbrødre, men han besad et af Troen gjennemtrængt poetisk Sind, derom vidner hans Psalmer og hans ualmindelige Veltalenhed, som anerkjendtes baade af hans Venner og Fjender. Hans kraftige Medvirken ved Evangeliets Forkyndelse i hans Fædreland, kan ikke bestrides af Nogen, og han fortjener at mindes med Høiagtelse og Kjærlighed, saalænge som Evangeliet prædikes i Norden.

Kjøbenhavn. — N. B. Kousgaards Forlag.
S. Triers Bogtrykkeri.

Ugeskrift
for
lutherske Christne.

Nr. 5. Den 1. Marts. 1870.

Indhold: Gammel-Lutheranerne i Jylland. I. (Fortsættelse). — St. Cyprian (Fortsættelse). — See, jeg er hos Eder alle Dage indtil Verdens Ende. — Som Tillæg følger: Luthers Forklaring over „Den anden Artikel", oversat af Biskop H. P. Resen. Kjøbenhavn 1631, 5te Ark.

Gammel-Lutheranerne i Jylland.

I.

De stærke Jyder.

Reiseminder fra 1841 af **Jac. Chr. Lindberg.**

(Fortsat fra Nr. 4.)

Under Forfølgelsen viste de ikke alene en urokkelig Fasthed i at holde deres Børn fra Brugen af hine Bøger, men en stor Taalmodighed under de Byrder, man lagde paa dem, skjøndt de visselig vare tunge. Uden Knur saae de sig udpantede; i Fængslet sang de Lovsange til Herrens Priis. „Herrens Villie skee", det var gjerne hvad man hørte af dem ved saadanne Leiligheder. Kun eet Exempel har jeg hørt fortælle paa, at een af dem ved en Udpantning glemte denne Rolighed, og mindede en af Udpantnings-Mændene, der muligt har pukket paa gode Gjerningers Fortjenstlighed, om at han havde bedrevet Hoer; dette var

en Kone dette overgik, hun blev derfor stævnet og dømt fra sin borgerlige Ære. Engang vilde Udpantnings-Mændene være saa føielige at lade Manden selv bestemme hvad de skulle tage; hvad han helst vilde undvære maatte han flye dem. Nei, svarede han, aldrig skal jeg give Eder Noget, tager I selv hvad I har Magt til. Han gav saaledes efter for Magten, men indrømmede ingenlunde Retmæssigheden af den Fremgangsmaade, der brugtes imod ham.

Under denne vedholdende Forfølgelse begyndte disse Bønder at henvende sig til Majestæten selv med Bøn om Frihed for Mulktering og Udpantning, og de tilbød at holde en seminaristisk dannet Skolelærer til deres Børns Undervisning og ligefuldt svare deres Deel til Sognets Skolevæsen; men øieblikkelig blev deres Stilling dog ikke bedre. De tabte imidlertid ikke Modet, men indgav flere Ansøgninger efter hinanden fra Aaret 1834 af. Een af disse Skrivelser fra Aaret 1835 skal jeg her meddele.

Ansøgning til Kong Frederik den Sjette.

Da den barmhjertige og miskundelige gode Gud i Himmelen haver af sin store Naade og Godhed givet os sine hellige og saliggjørende Ord og rene Lærdomme baade for os og vore Børn, er det vor underdanigste Bøn og Begjæring til Deres Kongelige Majestæt, i den Herres Jesu Christi Navn, at bønfalde Deres K. M. paa det Underdanigste i samme Jesu Navn, at Deres K. M. allernaadigst vilde forskaane os for disse utaalelige Mulkter og Udpantning tilligemed de Straffedomme, som vi behandles og trues med, da vore Børn gaaer i Skolen; thi vi veed ingen Anden at henvende os til end Deres K. M., som er Landets og den christelige Kirkes Fosterfader og Forsvar, om Frihed til at faae vore Børn oplærte og confirmerede med den rene christelige Børne-Lærdom, som vi ved Daaben haver indgaaet for dem, da det er mod vor Samvittighed og en fordømmelig Synd at gaae den imod, saa er det os umuligt at antage den ny Lærdom

til vore Børn. Paa denne Grund haaber og troer vi ogsaa om Deres K. M. som vor gode Landets Fader, at de befrier og forskaaner vor Samvittighed for den ny Lærdom og os for disse utaalelige Mulkter. Da vi ingenlunde kan give Slip paa det rene Guds Ord og Børne-Lærdom, som vi finde det gamle at være en reen og uforfalsket Børne-Lærdom, og vi ere villige til at holde en Seminarist-Skolelærer til vore Børn og tillige en Skole, hvori vore Børn kan blive oplærte i det rene Guds Ord og gamle Lærdom, uden at forlange noget Afdrag fra Hoved-Skolen. Da vi nu ikke troer eller er vidende i, at vores underdanigste Bøn og Begjæring er stridende imod vor Lands Love, saa bede vi da paa det Ydmygste og Underdanigste vor gode Landsfader Deres K. M. at vores Bøn og Begjæring maatte i Guds Navn blive antagen og bønhørt. I lige Maade bede vi paa det Ydmygste og Underdanigste, at Deres K. M. ikke mishages eller fortørnes over vores megen og saa ofte gjentagne Ansøgning, da vi efter vores Samvittighed tilligemed Bibelens rene Ord samt Moses Exempel umuligt kan give Slip paa at anholde, ja bønfalde og bede Deres K. M., at Deres K. M. for Guds og Jesu Christi Navns Skyld i Naade vilde antage og bønhøre os og vore Børn med Befrielse og Forskaanelse fra den ny Lærdom og disse utaalelige Mulkter. Men skulde det saa være, at Deres K. M. haver med Guds behagelige Villie og Raadførelse besluttet, at vi skal lide Forfølgelse og Lidelser for vore Børns og den rene Lærdoms Skyld baade med Legem og Gods, saa vil vi endog takke Gud for en reen Samvittighed heri, da ere vi ogsaa i den hellige Trefoldigheds Navn villige til at tage imod samme, og da beder vi til Gud i Himlen for Jesu Navns Skyld, at vi maa lide som Jesu sande troende Disciples og Efterfølgere og ved Enden af al Lidelse indgaae til den evige Herligheds Krone. I lige Maade bede vi til Gud i Himmelen, at han for sin kjære Søns Skyld vilde i Naade og Forbarmelse see ned til vores gode Konge og Landets Fader, Deres K. M. i disse sidste vanskelige og farlige Tider, da Djævelen med Vantro

og falsk Lærdom søger at indsnige sig. Ja vi ønsker og beder det Samme for Deres Majestæt Dronningen, samt det ganske Kongelige Herskab og Adelskab, samt alle verdslige og geistlige Øvrigheds- og Embeds-Mænd tilligemed alle Underdanere, som troe til det evige Liv paa den korsfæstede Herre Jesum, at vi alle maatte paa Dommens Dag staae kronede for Gud som aandelige Præster og Konger, beklædte med Christi fuldkomne Retfærdighed, og ingen Persons Anseelse skal da finde Sted.

Østersnede Sogn, den 3die Juli 1835.

Mads Andersen. Christen Jørgensen. Niels Johansen.
Laurs Mortensen. Hans Lauritzen. Christopher Nicolaisen.
Christen Sørensen. Mads Nielsen.

(Fortsættes.)

St. Cyprian,

Biskop i Carthago.

(Fortsat fra Nr. 3.)

Næste Aar derefter, som var 252 den 15de Mai blev der holdt et andet Møde om det samme i Carthago, som faldt ud paa det selv samme og jo visere de ventede en ny Forfølgelse, jo mildere Dom blev der fældet over de Skrøbelige; i det Sted Mange af dem, som havde ofret til Afguderne, bleve, saalænge som Kirken havde Rolighed, ikke antagne til det hellige Alter, før imod deres Død, saa blev Tiden nu sat dem kortere, paa det de desmere derved maatte opmuntres til at imodstaae og bære hvad Forfølgelse der ville møde dem. Dog, dersom Nogen skulde misbruge denne Frihed, overlod de dem til Guds egen Dom, hvorfra de maatte vente, hvad Gud selv behagede. I samme Møde indstillede sig en Mand ved Navn Privatus, som nogle Aar tilforn i en Samling af 90 Biskopper havde faaet Dom imod sig for Kjetteri og andre Forseelser, og

begjærede, at hans Sag maatte overhøres igjen, men blev igjen dømt imod, hvorpaa han samlede sig en Deel af de Faldne som havde træd fra (udtraadte fra) Kirken, viede en Mand ved Navn Fortunatus til Biskop og udspredte, at der havde ikke mindre end 25 Biskopper været nærværende ved denne Vielse; men, saa snart denne Løgn var bleven kundbar løb de bort og flyede hen til Rom.

Det var imod de Tider den store Pest faldt ind, som ikke alene havde spredt sig over de romerske Grændser, men endog trængt sig til Carthago. Deraf døde daglig mangfoldige Mennesker, indtil Gaderne bleve fyldte med Lig, som De, der overlevede, frygtede at røre ved eller bære til Graven, saa at de nærmeste Venner skubbede sig bort fra deres Døde og lode dem henligge ubegravne, og, hvem som blev tilbage, gjorde det mere af Gjerrighed end Kjærlighed. Det voldte at Cyprian lod de Christne kalde sammen, formanede dem til Barmhjertighed og Kjærlighed og beviiste, hvad de vare forbundne til af Guds Ord, nemlig at være tjenstagtige, ei alene imod deres egne men og imod Fremmede, ja, imod deres Fjender. Dermed formaaede han saa meget, at endog Hedningerne selv, gjorde hvad de kunde. De som vare arme og kunde ikke paa andre Maader gjøre Tjeneste, kom i egne Personer og bare Ligene hen; de andre gjorde, hvad der var i deres Formue, og Alle søgte Ære i at stræbe under saa brav en Biskops Ordre; dette geraadede (kom) da ei alene til de Troendes, men endog til Hedningernes Nytte. Og, at Cyprian ei skulle i nogen Maade lade det fattes paa sin Side, satte han paa samme Tid op (fremkom han paa samme Tid med) den herlige Prædiken om Dødelighed, hvori han med stor Veltalenhed sætter Mod i en Christen imod Dødens Frygt og viser, hvorliden Aarsag der er til, at sørge formeget over de Venner og Slægt, som kan være tagne bort fra os i Døden.

Denne Pest, saavelsom den store Krig det hele romerske Rige var i Allarm med, tilskrev Hedningerne gemeenligen (almindeligt) den christne Tro, som den Guderne vare

vrede paa; for da at forsvare den derimod, opsatte (forfattede) Cyprian et Skrift til Demetrius, som var Proconsul, hvori han beviser, at disse Ulykker kunde ei lægges for de Christnes Døre, men snarere burde tilskrives Hedningernes ubillige Grumhed imod de uskyldige Christne. Efterat Forfølgelsens Storm havde lagt sig, faldt der en Disput for, om hvad Tid smaae Børn skulle døbes, hvilken en afrikansk Biskop ved Navn Fidus havde givet Anledning til, ved en Tanke han havde om, at Børn burde ei at døbes den tredie eller fjerde, men, som det var med Omskjærelsen hos Jøderne, den ottende Dag. Dette Spørgsmaal tog Cyprian for iblandt 66 Biskopper (som han havde samlet til et Møde) og besluttede, at det var ikke fornødent at holde Daaben saa længe op, ikke heller burde Guds Naade nægtes Nogen, saasnart han var født til Verden, og, som Ingen burde at hindres fra Daaben, saa meget mindre nyfødte Børn. Noget derefter blev sammenkaldt en anden Forsamling under Cyprian, som de spanske Biskopper havde overhængt ham for, hvori Biskopperne Basilidis af Asturien og Martialis af Emiritas (i Spanien) Sager bleve overveiede, som bleve angivne at være faldne til meget skammeligt Afguderi i sidste Forfølgelse og ikke desmindre vilde blive i deres Pladser og Embeder. Men her bleve de dømte til, at være blevne udygtige til deres bispelige Plads og al anden Tjeneste ved Kirken, og ved deres Poenitentse vel at kunde antages til Kirken, men kun som Lægfolk og uden Embede.

Enten var det i dette Landemode, eller et strax efter (Aar 253), det blev besluttet, at gjendøbe dem, som vare døbte af Kjættere. Samme Spørgsmaal havde nogen Tid tilforn været for i Østerland, og det for Montanisternes (denne Sect opstod omtrent Aar 150 efter Christus ved Montanus, Biskop i Pepuza i Phrygien) og Navatianernes Skyld; derfra var det kommen til Numidien, hvis Biskopper havde bragt det for Cyprian og de andre Biskopper, som sad i Retten i Cathago, af hvilke det blev funden for godt, at det var fornødent at døbe dem, som Kjættere havde døbt, eftersom det samme havde ikke alene været samtykket,

men og iagttaget af Cyprians Formænd i Cathago, som Cyprian selv forsikrede dem om i et Brev, han skrev derom. Iblandt andet blev og dette Brev sendt til Biskop Stephen af Rom (som var af Tanker ganske tvert imod og havde endogsaa i et Møde imodkjendt det Møde til Iconium for en lignende Beslutning) for at give ham Kundskab om, hvad de havde bekræftet og hvorfor, i Haab at han vilde underskrive det med dem. Men Biskop Stephen, som havde en stor Deel af Kirken paa sin Side, holdt ei med dem; hvorpaa der blev holdt et mere almindeligt Kirkeraad (Aar 256) af 87 Biskopper i Afrika, som Alle stadfæstede den forrige Mening, som man endnu kan see, baade deres Tanker og Navne i Acterne af dette Raad. Dette var saa langt fra at dette gjorde Sagen bedre i den romerske Kirke, at det derimod voldte større Splid og Hidsighed imellem Partierne; Biskop Stephen gav Cyprian af en skiden Mund, kaldende ham en Antichrist, Anti-Apostel, en Bedrager og andet saadant, Cyprian derimod sparede heller ikke Stephen, men forekastede ham Hovmod og Udygtighed, Imodsigelse mod sig selv, Sinkeri, Barnagtighed og andet saadant; ikke heller behandlede Firmilianus, Biskop i Cæsaræa i Cappadocien ham bedre; thi i et Brev, som han skrev til Cyprian, skyldte han Stephen for, at han for sin Egensindighed kjerte (bekymrede) sig ei efter, hvorledes det gik Guds Kirke, ja, endog for Uhøflighed, Dumdristighed, Hoffærdighed og Ugudelighed; saa vidt bleve disse gode Mænds Hjerter oprørte mod hverandre over denne Tvistighed, at saa stinkende Skarn flød op ligesom paa rørte Vande.

(Fortsættes.)

See, jeg er hos Eder alle Dage indtil Verdens Ende.

En from og nidkjær Sjæleførger (Jens Dinesen Jersin, Biskop i Ribe fra 1629—1634) vilde, udmattet

af sine Embedsforretninger og til Vederkvægelse, foretage en Reise til nogle fjerntboende Venner. Paa den første Reisedags Aften overfaldt imidlertid et heftigt Ildebefindende ham, der bragte ham nær til Døden. Hans trofaste Ægtefælle, som var fulgt med ham, følte en usigelig Bedrøvelse ved hans Sygeleie og ventede ikke Andet end Døden. „Ak, om vor Herre endnu var her paa Jorden," sukkede hun i sin Bedrøvelse, „hvor skulde jeg skynde mig til ham, omfavne hans Knæ og med Taarer og høie Raab bede ham: Gjengiv mig min elskede Mand, gjengiv mig mine Børns Fader!" — Hun kunde neppe udholde Synet af sin lidende Mand. Fuld af Længsel efter et Trøsteord, tog hun med Iver sin kjære Bibel, slog den op, og Herrens Ord lyste med sit Lys ind i hendes dybt bedrøvede Sjæl, idet hendes Øine lige faldt paa de Ord i Matthæi Evangeliums 28. Cap. 20. Vers: „See, jeg er hos Eder alle Dage indtil Verdens Ende." Det var de rette Ord; her fandt hun en Lædskedrik mod sin brændende Tørst. Hun annammede i Troen dette Forjættelsesord og fik Ro, Mod og Hengivenhed i Guds skjulte, men vise og gode Villie. Hendes Bøn blev hørt. Dødens Engel veg fra hendes dyrebare Mands Leie. Endnu i flere Aar blev han en tro og nidkjær Prædikant af Guds Under og Naade, en Velsignelse for sit Huus og sin Menighed, stadig ihukommende sit smukke Valgsprog: „Thi saa elskte Gud Verden, at han gav sin eenbaarne Søn, paa det at alle de, som tro paa ham ikke skulde fortabes, men have det evige Liv".

Rettelse.

Nr. 1, Side 4, Linie 5 f. n. Hatting Herred læs Bjerre Herred.

„Ugeskrift for lutherske Christne" udkommer hver anden Uge (1/2 Ark stort, med 1 Ark Tillæg, ialt 24 Sider), og koster 3 Mk. 4 ß Fjerdingaaret (8 ß. pr. Levering). Bladet kan bestilles i alle Boglader, paa alle kgl. Postcontoirer og Brevsamlingssteder, samt hos Udgiveren, N. B. Kousgaard, Nørregade 36, 2den Sal.

Kjøbenhavn. — N. B. Kousgaards Forlag.
S. Triers Bogtrykkeri.

Ugeskrift

for

lutherske Christne.

Nr. 6. Den 15. Marts. 1870.

Indhold: Gammel-Lutheranerne i Jylland. I. (Fortsættelse). — St. Cyprian (Fortsættelse). — Om den broderlige Opbyggelse, af Dr. H. Müller. — Tillid til Jesus. — Som Tillæg følger: „Den Augsburgske Confession", udsat paa Dansk af Sognepræst Oluff Jacobsøn Kjøbingh. Kjøbenhavn 1618, 1ste Ark.

Gammel-Lutheranerne i Jylland.

I.

De stærke Jyder.

Reiseminder fra 1841 af **Jac. Chr. Lindberg.**

(Fortsat fra Nr. 5.)

Foruden en Række af lignende Skrivelser til Kongen, lykkedes det ogsaa Mads Andersen at faae Audients i Veile hos Kong Frederik den Sjette og mundtlig klage deres Nød for Majestæten, en Lykke, som han maatte sætte saameget større Priis paa, som man tidligere havde negtet ham Pas til at foretage en Reise til Kjøbenhavn i dette Ærinde. Da Kongen personlig var bleven bekjendt med deres Stilling, bleve de en Tid efter kaldte for Biskop Tage-Müller i Ribe; men skjøndt Biskoppen ingenlunde vilde foretrække Vaisenhuus-Udgaven af Luthers Catechismus for de almindelig brugte her i Landet, eller

vilde negte, at Pontoppidans Forklaring indeholdt den sande christne Tro og uden Tvivl har viist al den Eftergivenhed han meente at kunne, vilde han dog ikke lade Biskop Balles Lærebog uforsvaret, men navnlig overtyde dem om, at naar Ordene i denne toges i den bedste Mening, stred de ikke mod Christendommen, og denne Forhandling synes derfor snarere at have ført ind paa dogmatiske Undersøgelser, end til det simple Spørgsmaals Besvarelse: hvorfor disse Mænd ikke maatte lade deres Børn undervise hjemme efter Bøger, mod hvis Indhold der fra Statskirkens Side Intet kunde være at indvende, og benytte den Frihed, som Forordningen af 29de Juli 1814 § 18 udtrykkelig indrømmer Forældre. Forhandlingerne førte derfor ikke heller til det forønskede Maal; thi vel standsede Mulkteringerne 3—4 Maaneder, men toge derpaa deres Begyndelse igjen.

Bedre blev Stillingen da en ung Mand, Grauer, blev Capellan hos Præsten i Øster-Snede. Han fandt nemlig, at det var en utaalelig Fremgangsmaade med denne bestandige Mulktering og han foranledigede, at Skole-Commissionen lod være at udpante for en Sum af 130 Rdlr., hvortil Mulkterne da vare opløbne igjen. Dette stod hen en Tid, men Følgen blev, at Øvrigheden paalagde Skole-Commissionen at betale de 130 Rdlr., som den ikke betimelig havde skaffet tilveie ved Udpantning. Dog blev det ikke taget saa strengt med Commissionen; paa indgiven Ansøgning eftergav Cancelliet denne Mulkten, og denne Eftergivenhed opmuntrede Grauer til fremdeles at afværge Udpantningerne, og i denne Henseende skal han have handlet i Overeensstemmelse med Hr. Zahle, som da var bleven Provst, og har uden Tvivl havt Ribes høiærværdige Biskops Bifald. Paa denne Maade ophørte Udpantningerne i Aaret 1837.

I samme Aar (1837) var deres Tal betydelig forøget paa denne Egn og Brugen af Balles Lærebog og Vaisenhuus-Udgaven af Luthers Catechismus mødte tillige Modstand i Hornstrup, Greis og Hedensted Sogne; de vare ogsaa betænkte paa at henvende sig til Folkeraadet i Viborg,

for at formaae dette til at indgaae til Kongen med et Andragende om, at de maatte nyde Samvittigheds-Frihed, og de forventede at finde en Talsmand for deres Sag i Assessor (nu Justitsraad) og Herredsfoged P. With; de opsatte ogsaa under 25de Februar 1837 en saadan Skrivelse til Folkeraadet, hvilken har Underskrifter fra Raarup, Korning, Øster-Snede, Greis, Hornstrup og Hedensted Sogne; men indgiven blev den ikke, fordi With fraraadte dem dette Skridt som unyttigt eller uhensigtsmæssigt; det var langt fra, at han ikke personlig undte dem denne Samvittigheds Frihed; men at søge den gjennem Stænderne ansaae han, selv Stænder-Deputeret, for det Urette og henviste dem til Kongen og det danske Cancellie, hos hvem han ikke ventede de, naar de fik hans anbefalende Erklæring med deres Ansøgning, skulde bede forgjæves. Nogen Tid gik imidlertid hen, inden de fulgte dette Raad af Hr. With, men da den gamle Consistorialraad Bechmann i Raarup, hos hvem de hidtil havde faaet deres Børn confirmerede, døde, og de nu ikke paa hele denne Egn kunde finde en Præst, som vilde bruge de gamle Bøger ved Confirmations-Underviisningen, blev deres Stilling atter saa fortvivlet, at de med Glæde fulgte det givne Raad og tog mod det gjorte Tilbud. Deres Ansøgning til Kongen ledsagede Hr. With efter Løfte med en udførlig Anbefalings-Skrivelse, som i flere Henseender er ret mærkelig og meddeles derfor i sin Heelhed.

(Fortsættes.)

St. Cyprian,

Biskop i Carthago.

(Fortsat fra Nr. 5.)

Det er uden al Tvivl, at Stephens Sag var bedre d Biskop Cyprians, dog det var aldrig Cyprians eller hans Parties Mening at døbe igjen; thi det er han selv

imod i een af sine Skrivelser; men han holdt ikke den Daab for gyldig, som var betjent af Kjættere, og derfor udkrævede, at de, som havde været forførte og døbte af Kjættere, skulde døbes i og til den sande Kirke. Ellers maatte der blevet fundet et Middel imellem disse stridende Meninger; dersom deres Øvrighed havde givet dem Rum (Tid) at betænke det; thi der maatte være nogle Kjættere, som toge alle Hovedposterne iagt ved at døbe, og Saadannes Daab kunde ei kjendes ugyldig, eftersom Daaben var heel og holden; Andre, som lukte noget ude af det der virkelig hørte til Daabens Fuldkommenhed, i saadan Fald var Daaben ikke ret betjent, men burde forrettes bedre; dog Spørgsmaalet gik vel meest ud paa de Forrige og overalt blev Kjættere deri skjaarne over een Kam.

Men, at forlade denne Stridighed, da mødte Cyprian noget derefter en anden Strid, thi Aaret 257 sendte Aspasius Paternus, Amtmanden (Statholderen) af Afrika Bud efter Cyprian, at han skulde komme til ham, og lod ham vide, at han nylig havde faaet Ordre fra Keiser Valerian, at alle de, som havde nogen fremmed Gudsdyrkelse, skulde dyrke Guderne efter den romerske Maade, og derfor begjærede at vide, hvad han vilde gjøre deri? Cyprian svarede: Jeg er en Christen og en Biskop, jeg erkjender ingen andre Guder, end den ene sande Gud, som skabte Himmel og Jord og Alt, hvad der er udi: det er den, som vi Christne tjene, til hvilken vi bede Dag og Nat, for os selv og for alle Mennesker, samt for Keiserens Lykke og Velgaaende. Er det da din fulde Tanke (faste Mening), sagde Aspasius? Cyprian svarede: Den Beslutning, som er grundet paa Gud, kan ei forandres! Da bad den Anden ham, at angive Andre af sin Tro, eftersom han var befalet, ei alene at opsøge ham, men endog andre Præster og Biskopper. Dertil gav Cyprianus intet andet Svar, end at han ei efter de Christnes Love var forbunden til at angive eller røbe Nogen. Amtmanden (Statholderen) lod ham derpaa vide, at han var befalet at hindre alle hemmelige Samlinger og at forfølge dem med dødelig Straf, som holdt sig dertil: Hvorpaa Biskoppen

lod ham forstaae, at han fik at gjøre, som ham var befalet. Som da Aspasius fornam at al hans Umage var forgjæves, dømte han Biskoppen til Landflygtighed og lod ham føre hen til en liden By, ved Navn Curubis (omtrent 12 Miil fra Carthago), som ligger paa en Halvøe inden (ved) det Lybiske Hav, ikke langt fra Pentapolis; et smukt lidet og lysteligt Sted, hvor han fandt stor Høflighed af Brødrene, som baade besøgte ham og skaffede ham hvad han havde fornøden. Samme Sted blev og for ham et Pathmos, hvor han fortælles at have havt adskillige særdeles Aabenbaringer, iblandt hvilke Pontius, en Præst som fulgte med Cyprianus i Landflygtighed, erindrer een, han havde den første Dag han ankom, om hans Martyrdom saaledes: Som han ville gaae til Hvile, tyktes ham, han saae en meget høi ung Mand, som syntes at lede ham til Raadhuset, og føre ham ind for Amtmanden, som sad paa sin Domstol; hvilken stirrendes paa ham begyndte at skrive noget i en Bog, hvilket den høie unge Karl stod og læste over Biskoppens Skulder, men som han turde ei sige det, lod han ham med Tegn vide Meningen deraf; thi han udrakte een af sine Hænder flad, saaledes at den lignede en Sabel (et Sværd) og gjorde saadant et Hug med den, som Skarpretteren pleier at gjøre naar han halshugger Nogen, hvoraf Biskoppen sluttede, hvad Død han skulde henrettes ved. Hvorpaa han indstændig bad, at han maatte kun have Tid een Dag til at sætte sine Sager ilave, og syntes endeel af Dommerens Mine, endeel af den høie Karls Tegn, at det blev forundt ham, og just saa gik det ham Aarsdagen derefter, saa baade Tiden og andre Omstændigheder kom overeens.

Hvor hurtig og flittig han var i at bruge den Tid han havde tilovers, til Menighedens Bedste, vidnede mange Breve, som han skrev i sin Landflygtighed, særdeles til andre Martyrer der sade i Fængsel, hvilke han baade trøstede og opmuntrede til Bestandighed. Her blev ham bragt de ulykkelige Tidender, at Forfølgelsen dagligen voxede større (mere) efterat Keiser Valerian havde sendt Brev til Raadet, at Biskopper, Præster og Degne skulde

uden Ophold tages af Dage; at Raadsherrer og Andre af Bestillinger og Værdigheder skulle afsættes, have fortabt deres Midler, og, om de endda holdt ved den christne Tro, deres Hoveder, at Koner, efterat deres Gods var lagt under Kronen, skulle drives af Landet; her hørte han at Xystus og Quartus havde maattet lade deres Liv paa Kirkegaarden, hvor deres Forsamling blev holdt, og at Forvalterne over Byerne huserede med den største Grumhed i Verden.

(Fortsættes.)

Om den broderlige Opbyggelse.

Af

Dr. H. Müller.

Endelig, naar I selv have fundet Opbyggelse i Ordet, da bør I igjen opbygge Eders Brødre. Et Lys maa antænde et andet, det er ingen Christen, der ikke bekymrer sig om, enten deres Jevnchristen kommer efter eller bliver tilbage. Sande Christne ligge Dag og Nat paa deres Knæ, raabe og skrige, at Guds Navn ei alene iblandt dem, men endog hos andre, maa helliges, at Guds Rige maa ei alene komme til dem, men og til andre. Det er sande Christnes høieste Glæde, naar de ved Ordet kan vinde en Sjæl, og føre et Faar til Christi Faarestie. Saaledes var David sindet, og derfor siger Ps. 51, 15. Jeg vil lære Overtrædere dine Veie; og Syndere skulle omvende sig til dig. Og Frelseren siger selv til Peder Luc. 22, 23. Naar Du engang omvender dig, da styrk dine Brødre. Det er den rette christelige Kjærligheds Natur, at den gjerne meddeler sig selv til andre. Hertil tjener og, at Guds Børn tale hinanden til indbyrdes om Guds Ord, om Psalmer, Lovsange og aandelige Viser, som ere opbyggelige for Sjælen, Eph. 5, 19. Det som Apostelen Paulus skriver til sine Colossenser, det

gaaer og os an, Colosſ. 3, 16: Lader Chriſti Ord boe rigeligen inden i Eder, i al Viisdom, lærer og paaminder Eder ſelv med Pſalmer, og Sange og aandelige Viſer.

Hos Verdens Børn er Ordet alene ſom en Nattegjæſt i et Herberg, men hos Guds Børn har det ſin Bopæl. Verdens Børn høre vel tuſinde Prædikener uden Forſtand, ja vel drive Spot dermed; en Chriſten forſtaaer det bedre, og føres ved ſaadan Forſtand til det himmelſke Livs Viisdom. Hos Verdens Børn er Ordet meget ſparſomt; de agte det ikke, og tænke ſaare lidet derpaa: Guds Børn derimod have deres Lyſt derudi, og tale derom Dag og Nat; ja, de have ikke alene ſelv Lyſt derudi, men de forlyſte og andre dermed; de undervise de Eenfoldige, de trøſte de Bedrøvede, de ſtyrke de Svage de ſtraffe de Halſtarrige og opreiſe de Faldne, alt af Guds Ord; ja ſande troende Guds Børn holde ſig tilſammen og opmuntre den ene den anden til Gudsfrygt ved en hellig Samtale. Ved ſaadan gudelig Samtale maa den ene være den anden til Nytte, at Andagtens Ild derved kan optændes. Derfor ønſker David Pſ. 119, 79. Lad dem vende om til mig, ſom dig frygte; og ſom kjende dine Vidnesbyrd. Guds Børn, i hvis Hjerte er en ſand Gudsfrygt, forſtaae hinanden lettelig, efterdi de ere forbundne i een Aand med hverandre, blive oplyſte og drevne af een Aand; der holder den ene ſig til den anden, og den ene ønſker ſig den andens Venſkab og Kjærlighed. Ligeſom i Naturen, Lige søger ſin Lige ved en forunderlig og forborgen Tilbøielighed, ſaa hænge gudfrygtige og himmelſkſindede Gemytter ved hinanden; og det er fornøieligt at ſee Guds Børn ofte at komme tilſammen, at tale med hinanden om Chriſti Rige, efterſom deres Hjertes Omſtændighed driver dem til. Der er den himmelſke Faders Velſignelſe, ſom Jacob ſiger 1. Moſ. B. 49, 1. Samler Eder, mine Børn, at jeg, Eders Fader kan velſigne Eder. Der er den Herres Jeſu Venſkab, Matth. 18, 19. 20. Derſom To af Eder blive eens paa Jorden, om hvad for en Sag det er, at de ville

bede, det skal vederfares dem af min Fader, som er i Himlene; thi hvor To eller Tre ere forsamlede i mit Navn, der er jeg midt iblandt dem. Der er den Helligaands Nærværelse, som der staaer skrevet om Apostlene, Ap. G. 2, 1. at de bleve opfyldte med den Helligaand, da de vare eendrægtelige tilhobe. Rom. 15, 5. 6. Men Taalmodighedens og Trøstens Gud give Eder, at have eet Sind iblandt hverandre efter Christum Jesum, at I eendrægteligen med een Mund kunde prise Gud og vor Herres Jesu Christi Fader. Hvilken være Ære og Kraft fra Evighed og til evig Tid, Amen.

Tillid til Jesus.

En christen Indianer ved Navn Thomas, som saa gjerne vilde fortælle sine Landsmænd om Jesus, blev engang angrebet af een af disse Vilde, som holdt ham sin Bøsse for Panden og sagde: „Jeg skyder Dig, fordi Du aldrig taler om noget Andet end Jesus." Thomas stod stille og svarede ganske roligt: „Dersom Jesus ikke tillader Dig det, saa kan Du ikke skyde mig." Overrasket ved dette Svar lod den Vilde Bøssen synke, gik stille hjem og begyndte fra den Dag at høre med stor Opmærksomhed paa, hvad Thomas havde at sige om sin Jesus.

„Ugeskrift for lutherske Christne" udkommer hver anden Uge (½ Ark stort, med 1 Ark Tillæg, ialt 24 Sider), og koster 3 Mk. 4 ß Fjerdingaaret (8 ß. pr. Levering). Bladet kan bestilles i alle Boglader, paa alle kgl. Postcontoirer og Brevsamlingssteder, samt hos Udgiveren, N. B. Kousgaard, Nørregade 36, 2den Sal.

Kjøbenhavn. — N. B. Kousgaards Forlag.
S. Triers Bogtrykkeri.

Ugeskrift

for

lutherske Christne.

Nr. 7. Den 29. Marts. 1870.

Indhold: Gammel-Lutheranerne i Jylland. I. (Fortsættelse.) — St. Cyprian (Fortsættelse). — Livsbilleder fra Reformationstiden. II. (Hans Spandemager.) — Som Tillæg følger: „Den Augsburgske Confession", udsat paa Dansk af Sognepræst Oluff Jacobsøn Kjøbingh. Kjøbenhavn 1618, 2det Ark.

Gammel-Lutheranerne i Jylland.

I.

De stærke Jyder.

Reiseminder fra 1841 af **Jac. Chr. Lindberg.**

(Fortsat fra Nr. 6.)

Justitsraad Withs Anbefaling af Samvittigheds-Frihed.*)

For nogen Tid siden blev jeg ved en Deputation fra de strengt Orthodoxe eller saakaldte Opvakte i min Jurisdiction og i Nørvangs-Torrild Herreder, anmodet om ved

*) Justitsraad With har paategnet den Afskrift, hvorefter Erklæringen her er trykt, saaledes: „Saaledes omtrent lyder min Skrivelse til Cancelliet. Jeg havde vel først gjort et Udkast, men ved Reenskriften forandrede jeg adskillige Steder og Udtryk, som jeg efter Hukommelsen her har indført, men jeg kan desaarsag ikke indestaae for, at denne Copi er ordlydende med Originalen; derimod er Meningen uforandret

næste Stænderforsamling at antage mig deres Sag ved at indgive et Forslag til en Petition om, at det maatte vorde dem tilladt at faae deres Børn confirmerede ikke efter Balles Lærebog, men efter Pontoppidans Forklaring og Luthers gamle Catechismus. Jeg foreholdt dem, at jeg ikke deelte deres religieuse Meninger, at jeg derfor rimeligviis vilde blive en slet Talsmand for dem, og at deres Ønske, fremsat gjennem Stænderne, ikke i flere Aar maaskee kunde ventes bevilget, og at deres Børn altsaa i lang Tid maatte gaae uconfirmerede og at de derfor gjorde retteſt i at indgaae med en Ansøgning til det Kongelige Danske Cancellie, og da de heri vare enige, lovede jeg at fremstille Sagen paa deres Vegne for det høie Collegium.

Af vedlagte tvende Skrivelser vil behageligst erfares deres Anskuelse af deres Stilling i det borgerlige Selskab og deres Ankepoſter imod Balles Lærebog. Skjøndt jeg, som sagt, ikke deler deres religieuse Meninger, kan jeg dog ikke andet efter min fulde Overbeviisning, end at raade til al mulig Skaansel mod disse Mennesker: thi jeg hylder Frihed og afskyer al Samvittigheds-Tvang. For rigtig at bedømme mine Clienters ulykkelige Stilling, er det nødvendigt at sætte sig ind i deres Anskuelser. De anſee flere af de i Balles Lærebog fremsatte Sætninger for uchristelige, ja for saa farlige, at de udelukke dem, som antage samme, fra Salighed i hiin Verden, og det er dem derfor vigtigere end Liv og Gods, at deres Børn ikke blive oplærte i en Lære, hvorved de blive fordømte til Helvede. For at undgaae dette, have de holdt deres Børn hjemme fra Skolen,*) men derfor ikke forsømt deres Under-

---

den samme." Afskriften, jeg har til Afbenyttelse, er uden Datum; Dokumentet er uden Tvivl fra 1838. Bøndernes hertil hørende Ansøgning er jeg ikke kommen i Besiddelse af.

*) Dette gjælder vel om dem af Korning, muligt ogsaa Raarup Sogn; i Øster-Snede Sogn, navnlig i Gammel-Sole By har de derimod, som ovenfor fortalt, bestandig sendt deres Børn i Skolen, men ere ligefuldt blevne mulkterede som om deres Børn forsømte Skolen.

Forf.

viisning, ja jeg tør endog paastaae, at de ere bedre underviste i de almindelige Skolevidenskaber, end Bønders Børn i Almindelighed. De have med Taalmodighed fundet sig i at betale Skolemulkter og uden Knur eller Modstand ladet deres Indbo sælge til Dækning af disse, naar de ei have kunnet betale. Jeg har flere Gange været nødsaget til at sælge deres høist nødvendige Creaturer for Skolemulkter, og aldrig har jeg hørt et haardt Ord fra deres Læber; „Guds Villie skee!" var det eneste de sagde, naar jeg lod Koen trække ud af deres Gaard, for at sælge den. Naar deres Børn havde naaet den Alder, at de skulde confirmeres, sendte de dem over i Raarup Sogn til en Troesforvant og nu afdøde Consistorialraad Bechmann lod da Børnene sidde med Balles Lærebog for sig,*) men underviste og examinerede dem efter Pontoppidans Forklaring.

Saaledes gik det nogenlunde taaleligt for dem hidtil, men da Bechmann nu er død, og ingen anden Præst vil indlade sig paa den af ham brugte Udvei, ere de bragte til Fortvivlelse. De kan ikke faae deres Børn confirmerede og derved admitterede til den hellige Nadvere uden at Børnene skal læse Balles Lærebog, eller efter deres Mening antage en Lære, der fører dem til Helvede. I begge Tilfælde see de altsaa deres Børns Salighed i Fare og føle sig høist ulykkelige. De føle med dem selv, at de i alle Henseender ere ligesaa gode og nyttige Statsborgere som de andre Medlemmer af Menigheden, og dette er Sandhed; thi mine Clienter hører ikke til de fanatiske Haugianer, men snarere til Hernhutterne, der ere taalte her

*) Jeg tvivler paa, at Hr. With her er rigtig underrettet, eller at Bechmann skulde have lagt noget Dølgsmaal paa, at han brugte Pontoppidans Forklaring ved Confirmations-Undervisningen, hvilket ikke alene vilde klædt en Christen saare ilde i sig selv, men maatte i dette Tilfælde endog ansees for taabeligt, da det var velbekjendt hele Landet over, at han benyttede denne Frihed for at lempe sig efter Forældrenes Ønsker, og det umuligt kunde være ubekjendt for hans geistlige Foresatte.

Forf.

i Landet.*) De ere tro i deres Arbeide, flittige og sædelige, give sig ikke af med at prædike offentlig, eller at gjøre Proselyter, men dyrker Gud paa deres Viis i Stilhed, og ere omgjængelige og velvillige mod deres Næste; kun taale de ingen Banden og Sværgen, hvilket jo er roesværdigt, ei heller ville de arbeide om Søndagen; men derhos have de flere Gange udviist en Karakteerfasthed i dette ene Punkt, som har forbauset mig, og det vilde være Synd at drive dem til det Yderste.

(Fortsættes.)

St. Cyprian,

Biskop i Carthago.

(Fortsat fra Nr. 6.)

Dette mindede ham saameget desmere at eftertænke og berede sig til sin Sjæbne, og skjøndt en stor Deel fornemme Folk af hans Venner raadede ham, at stikke sig bort (skjule sig) og tilbøde sig at skaffe ham en sikker Plads at holde sig op paa, saa havde han dog alt for stor Længsel efter Martyrkronen til at føie dem deri. Dog det er vist, at da der kom Bud, at der vare Nogle sendte efter ham for

---

*) Det vil ikke undre Læserne, at see Hr. With paa Vildspor, naar han her vil bestemme til hvilket større religieust Parti disse Folk skulde henregnes, og man vil af ham ikke forlange Indsigt i hvad der skiller de enkelte Partier fra hverandre. Det er imidlertid saa langt fra, at disse Jyder ere Hernhutter, at de just danner en Modsætning til disse, hvorimod de har meget tilfælleds med Haugianerne, der deler deres Forkjærlighed for Pontoppidans Forklaring, og det er vist, at Hans Nielsen Hauge ved Aarhundredets Begyndelse (1804) just paa denne Egn fremkaldte en religieus Bevægelse, hvoraf Efter-Virkningerne endnu ere kjendelige. Hvorfra Hr. With iøvrigt har Benævnelsen fanatiske Haugianer, er mig ubekjendt; formodentlig er det kun tilføiet for at give Sætningen enten Runding eller en Slags Fyldning, uden at tilsigte Nogens Fornærmelse.

Forf.

at føre ham til Utica, der at henrettes, holdt han sig efter sine Venners Raad lidt tilside, eftersom han helst vilde døe i Carthago, for det Folks Øine, som han saa tidt havde prædiket for tilforn, paa det han maatte besegle med sit Blod, hvad han havde lært med sin Mund, som han selv giver til Aarsag, i det allersidste Brev han skrev. Og hvad Folket angik, saa formanede han dem til Fred og Enighed, ikke at gjøre hverandre nogen Fortræd, ikke at give sig selv an for Hedningerne, men, om de bleve angrebne, da at staae fast ved deres Bekjendelse, som han haabede, Gud skulle give ham Styrke til, at gaae dem for udi (foran dem til Exempel).

Efterat Gallerius Maximus, den nye Amtmand (Statholder eller Høvidsmand) var kommen til Carthago, reiste Cyprian, som ikke længere vilde stikke sig bort (skjule sig), hjem, og tog sit Herberge i sin egen Have. Der blev da strax sendt nogle Tjenere efter ham, som satte ham i en Vogn og førte ham til den Plads hvor Amtmanden (Høvidsmanden) opholdt sig for sin Sundheds Skyld; han befalede da, at holde ham i Forvaring til næste Dag, hvilket de ogsaa gjorde i een af samme Tjeneres eller Byfvendes Huus; der samledes strax en stor Mængde af Folk om Døren, saa snart det blev kundbart (bekjendt) og vaagede den hele Nat. Om Morgenen, som var den 14de September Aar 258, blev han ledet frem til Amtmandens (Høvidsmandens) Huus, hvilken, som han ei endnu var kommen ud, blev han imidlertid bragt hen til et afsides Rum, hvor han kom til at hvile sig paa et Sæde, som ungefær (omtrent) var beklædt med Linned. Og som denne gamle skrøbelige Mand var over sin hastige og lange Gang falden i en stærk Sved, kom en Soldat frem, som gav Agt derpaa, og som tilforn havde været en Christen, og tilbød sig at betjene ham med et tørt Linklæde, istedetfor det vaade og fugtige han havde om sig; dette skulde være en Høflighed, men var dog virkelig mere henseet paa at gjemme noget af denne Martyrs Dødsfved til en Erindring; men den gamle Biskop svarede kun dette: Vi stræbe at læge Sorg og Fortræd, som maaskee i Dag

skal aldrig være mere til i Evighed. Ved den Tid var Amtmanden (Høvidsmanden) kommen ud, saae paa ham og sagde: Er Du Thascius Cyprian, som har været Biskop og Fader for et ugudeligt Folk? Keiseren befaler Dig at gjøre Ofringer, tag (imod) mit Raad og kast ei selv dit Liv bort! Den gamle Biskop svarede: Jeg er Cyprian, jeg er en Christen og jeg kan ikke ofre til Guderne! Gjør som Dig er befalet; hvad mig angaaer, saa gjøres der ingen Raadføring fornøden i saa retfærdig en Sag. Amtmanden blev forbittret over hans Standhaftighed og sagde, at han længe nok havde været af det vrangvillige Sind, havde forført mangfoldige Mennesker til at være af det samme (Sindelag) med sig og været en Fjende baade af Gudernes og Keiserens Gudstjeneste, een, som Keiseren aldrig har kunnet formaae til Lydighed; derfor, eftersom han var Hovedmand for saa mange Laster, saa skulle han og sættes til et Exempel for sit Partie og straffes desshaardere. Derpaa læste han hans Dom op af en Tavle: Jeg vil, at Thascius Cyprian skal halshugges. Hvortil Biskoppen svarede: „Jeg takker den almægtige Gud hjerteligen, som har behaget at sætte mig i Frihed fra dette Legems Baand."

(Fortsættes.)

Livsbilleder fra Reformationstiden.

II.

Hans Olufsen Spandemager,

var den anden af Malmøes store Reformatorer og Claus Mortensen Tøndebinders trofaste Medhjælper. Han er født i Malmø, men hvilket Aar vides ikke. Det første, man veed om ham er, at han var Munk i Helligaandsklostret i ovennævnte By, indtil han paa samme Tid som Claus Tøndebinder affaldt fra Papismen og gik over

til Protestantismen, og at han var lige saa ivrig som denne i at udbrede Luthers Lære iblandt sine Byesbørn. I Aaret 1527 reiste han tilligemed Claus Tøndebinder til Hadersleb og blev under sit Ophold der endnu mere bestyrket i sin Tro og fik klarere Indsigt i den lutherske Læres Grundsætninger og Eiendommeligheder og tillige mere Kundskab til Guds Ord i den hellige Skrift. Efter et Aars Forløb droge de igjen hjem til Malmø, for med fornyet Mod og Kraft og med større Klarhed i deres Udlæggelse af Skriften, at bekjæmpe de vrange papistiske Læresætninger og stride for den nye og klarere Opfattelse af Biblens Lære. I Hadersleb var det ogsaa, at de første Gang gjorde sig bekjendte med „danske Psalmer", og dette gav vist Anledning til den Tanke og det Ønske hos dem, at udbrede disse og flere ved deres Hjemkomst, og til den Ende medtoge de et Forraad af danske Psalmer, hvoraf de selv havde oversat en Deel fra Tydsk. Hans Spandemager prædikede nu efter Hjemkomsten, ligesom Claus Tøndebinder, med stor Frimodighed og Iver, og det eneste der maaskee kan indvendes mod deres Fremgangsmaade er, at den var vel voldsom; thi de nedrev Billeder og opreiste nye Altere i Kirkerne. At de uhindrede kunde gaae frem paa denne Maade, maa vist have sin Grund i, at de vare beskyttede af den verdslige Magt, medens Geistlighedens var lammet; men paa den anden Side maatte de, hvis Aaget skulde brydes, jo rigtignok baade tale, skrive og handle djærvt og kraftfuldt. Erkebispen Aage Sparre gjorde vel hvad han kunde mod dem, men udrettede intet; thi Reformationen havde allerede faaet for godt Fodfæste. Hans Spandemager vedblev at prædike i Helligaandskirken i Malmø og virkede tillige som Lærer ved den nye theologiske Høiskole eller Gymnasiet, som det kaldtes, og som blev en meget berømt Læreanstalt, som uddannede en heel Skare af dygtige Præster og Lærere, som derfra gik ud og forkyndte Evangeliet i de andre Byer her i Landet. „Gymnasiet" var saa vel anseet, at selv den danske Adel sendte sine Sønner dertil, for der under de dygtige lutherskfindede Lærere at modtage

den første Dannelse. De første og meest berømte Lærere ved denne Skole vare foruden Hans Spandemager og Claus Tøndebinder, — Frands Wormordsen (Læsemester), Oluf Gyldenmund (Doctor i Theologien) og Peder Lauridsen (Læsemester). Malmø var nu ogsaa bleven Midtpunktet for Reformationen her i Landet, eftersom den var den første danske By, som fuldkommen bekjendte sig til Luthers Lære. I Aaret 1536 finde vi Hans Spandemager som Sognepræst ved Domkirken i Lund (hvor han vist allerede havde været i flere Aar) og senere blev han tillige Provst i Torne Herred. 1541 tillagdes der Hans Spandemager og hans Efterfølgere i Embedet som Præster ved Lunds Domkirke „Vor Frues Gyntheri Vikarie" ved samme Kirke og 1546 fik han og hans Efterfølgere i Embedet Brev paa Kronens Tiende af Nordhviddinge Sogn i Skaane. Saavidt man veed har han ingen trykte Skrifter efterladt sig, og af Psalmer vides med Vished kun een at være digtet af ham, nemlig: „Jerusalem, du hellige Stad", efter den 147de Davids Psalme; den findes kun i Malmøpsalmebogen og i de ældre danske Psalmebøger fra Tidsrummet 1553—1700, samt i Brandt og Helvegs: Den danske Psalmedigtning. 1556 omtales Hans Spandemager allerede som en gammel Mand, og fik da til sin Medhjælper en Mand ved Navn Magnus Mathiæ. Hans Spandemager antages at have levet ugift. Han døde som Provst og Sognepræst i Lund i en høi Alder den 4de Mai 1571.

Anm. Hans Olufsen Spandemager benævnes ved ikke mindre end tre forskjellige Navne, nemlig: Johannes Olai, Johannes Sitularius og Johannes Urnarius.

„Ugeskrift for lutherske Christne" udkommer hver anden Uge (1/2 Ark stort, med 1 Ark Tillæg, ialt 24 Sider), og koster 3 Mk. 4 ß Fjerdingaaret (8 ß. pr. Levering). Bladet kan bestilles i alle Boglader, paa alle kgl. Postcontoirer og Brevsamlingssteder, samt hos Udgiveren, N. B. Kousgaard, Nørregade 36, 2den Sal.

Kjøbenhavn. — N. B. Kousgaards Forlag.
S. Triers Bogtrykkeri.

Ugeskrift

for

lutherske Christne.

Nr. 8. Den 12. April. 1870.

Indhold: Gammel-Lutheranerne i Jylland. I. (Fortsættelse.) — St. Cyprian (Fortsættelse). — Livsbilleder fra Reformationstiden. III. (Arvid Pedersen.) — Som Tillæg følger: Luthers Forklaring over „den 51de Davids Psalme", oversat af Oluf Schlichtkrull. Kjøbenhavn 1752, 1ste Ark.

Gammel-Lutheranerne i Jylland.

I.

De stærke Jyder.

Reiseminder fra 1841 af **Jac. Chr. Lindberg.**

(Fortsat fra Nr. 7.)

Erfarenhed har ogsaa viist, at Strenghed, anvendt for at undertrykke religieuse Meninger netop har virket til det Modsatte. Protestanterne og navnlig de strenge Puritaner og Covenanter i Skotland udholdt Martyrdød med Stolthed, og ved hver Henrettelse forøgedes deres Antal indtil man under Jacob den Anden indførte Indulgentsen. Da Modstanden ophørte, forsvandt snart alle Separatisters Sekter. Var det nu klogt, at lempe sig Noget efter disse Sekters Meninger, uagtet deres Formaal ei var indskrænket til Troen, men iblandet med politiske Hensyn, saa synes mig, at der her langt mindre kan være Grund til at anvende Strenghed, da det ene er en Troes-Sag her omhandles. Vel indseer jeg det Vanskelige ved at bevilge Ansøgningen; thi skulle disse

have Lov at bruge Pontoppidans Forklaring, maatte Andre kunne forlange Fogtmans Theologie, Andre Kampes Ledetraad og atter Andre Hermans Lærebog, og saa fremdeles og Undervisningen blev derved yderst vanskelig for Præsten og tabte sin Fasthed, og det kan ikke ventes af mig, der ei er Theolog, at sige hvad man i dette Tilfælde burde gjøre. Imidlertid haaber jeg, at det høie Collegium ikke vil anseе det for ubeskedent af mig, idet jeg fremsender vedlagte Ansøgning underskreven af 41 Mænd, at yttre, at det vistnok vilde være ønskeligt og fornuftigt, om disse Supplikanter blev givet et trøstende Svar og at det blev dem tilkjendegivet udtrykkeligt, at deres forskjellige Anskuelser af de omhandlede Troes-Lærdomme ikke skulde være til Hinder for deres Børn i at blive confirmerede, naar de for Præsten beviste, at de forøvrigt havde gode Religions-Kundskaber.

Den Følelse for Næstens Ret til Samvittigheds-Frihed, som ledede Hr. Justitsraad With under Affattelsen af denne Erklæring, kunde saameget mindre forfeile sin Virkning, som Anbefalingen af Skaansel, den indeholder, er af en Mand, der ikke kunde ansees for at være partisk for dem, da han ikke deler disse Bønders religieuse Troe, og det Vidnesbyrd, han giver deres gode Forhold, maatte gjøre sig saa meget mere gjældende, som han allerede dengang i flere Aar havde været deres nærmeste Øvrighed og havt god Leilighed til at lære dem nøie at kjende fra denne Side. Virkningen udeblev ikke heller; Regjeringen tog Sagen under nøiere Overveielse og først i Aaret 1839 tillodes det dem at lade deres Børn undervise og confirmere efter de Bøger, paa hvilke de satte saa høi Priis. Denne Tilladelse meddeeltes ved følgende Cancellie-Skrivelse:

Cancellie-Skrivelse af 15de Januar 1839.

I Anledning af de flere som bekjendt hertil indkomne Begjæringer fra nogle af Øster-Snede Sogns Beboere om at deres Børn maatte fritages for at lære den til almindelig Brug i Skolerne autoriserede af afdøde Biskop Balle udgivne

Religions Lærebog og den af Biskop Mynster besørgede Udgave af Luthers lille Catechismus og i sammes Sted bruge Pontoppidans Forklaring og en ældre Udgave af Catechismus, skulde Cancelliet herved tjenstligst tilmelde Hr. Stift-Amtmand og Deres Høiærværdighed forsaavidt der i Deres fælleds Embeds-Distrikt findes Beboere, der nære samme Anskuelse, til behagelig Efterretning, at dette Collegium har tilskrevet vedkommende Skole-Direction og Biskoppen, at naar de saakaldte Opvakte ikke ønske at deres Børn deeltage i den offentlige Skole-Undervisning, saaledes som denne er ordnet, staaer det dem frit for, under Iagttagelse af hvad den 18. § i Anordningen af 29de Juli 1814 for Almueskolevæsenet paa Landet foreskriver, paa anden Maade at drage Omsorg for disses Undervisning, uden at de formenes ved saadan Undervisning, hvad Religions Kundskab angaaer, at lægge Pontoppidans Forklaring og en ældre Udgave af Luthers Catechismus til Grund, dog at saadanne Børn ved den bemeldte Anordnings 25. § befalede Overhørelse have at møde i Skolen, for at gjøre Rede for hvad de have lært, og at de, naar de af Skole-Commissionen befindes at have erhvervet de Kundskaber, som ellers udfordres for at et Barn kan udskrives af Skolen, derefter af Præsten maa antages til Confirmation, naar de kunne gjøre tilbørlig og fornuftig Rede for den christelige Religions sande Lære, uden at der bliver at tage Hensyn til, om saadant skeer med de i den ene eller i den anden af disse Lærebøger brugte Ord.

Efterat Cancelliet har erklæret sig saaledes, er al Vanskelighed for Børnenes Undervisning og Confirmation forsvundet paa denne Egn, men med Hensyn til Skolen har Forholdene ikke ordnet sig eens. I Raarup Sogn har de aldeles taget deres Børn af Skolen og underholde selv en Skolelærer, der giver deres Børn fuldstændig Skole-Undervisning; i Kragelund By i Øster-Snede Sogn er samme Indretning nylig truffet; men i Gammel-Sole i samme Sogn deeltage Børnene i Skole-Undervisningen i

Regning, Skrivning og Læsning, men nyde Religions-Underviisning udenfor Skolen af Gaardmand Mads Andersen. Saaledes har den i lang Tid forviklede og piinlige Stilling der fremkaldt en Skolegang, som man maatte ønske almindelig, en Skolegang, hvor Børnene ikke tvinges til at deeltage i Religions-Underviisningen, men hvor denne overlades til Forældrenes egen Omsorg, medens disse, som i Reglen ikke kunne give sig af med deres Børns Underviisning i Skrivning, Regning osv., benytte den Skole, som de alligevel maa underholde.

Denne langvarige Forfølgelse har ikke kunnet blive uden Virkning paa de Familier, der have lidt under den; og den har ogsaa havt sin kjendelige Indflydelse paa dem. I religieus Henseende kom de virkelig til at danne en særegen nøiere forbunden Kreds, som ikke kunde ansee Andre for deres Fuld-Brødre i Christo end dem, som ganske deelte deres Anskuelser og Lidelser; de stode derfor i disse Aar saagodt som uden al levende Berøring med andre Christne paa deres Egn, og uden nogen egenlig hjertelig Forbindelse med nogen Præst; selv Consistorial-raad Bechmann var dem ingenlunde i alle Maader efter Ønske. Efterat Forfølgelsen nu er ophørt er der allerede begyndt en Forbindelse mellem dem og andre Christne paa Egnen, som rimeligviis vil bidrage til, at nogle af de skarpe Kanter vil blive afslebne og de efterhaanden faae Øine opladt for en Skilsmisse mellem hvad der er væsenlig for Christendommen og fornøden til Salighed, Barne-Troen nemlig, og hvad der hører til Troens Udvikling, der i de forskjellige Menneskealdre ikke kan have een Form eller samme Udseende; men denne Forskjel har hidtil været overseet af dem, og deres Tilbøielighed til at gjøre Alt til Samvittigheds Sager har berøvet dem den Frihed i Christo, og den Munterhed i Troen, der burde herske iblandt os og som man ellers i større eller mindre Grad finder hos opvakte Lægfolk i Landet, og dette foraarsager dem endnu Bekymringer med Hensyn til deres Børns Underviisning, som de ellers skulde være frie for. Hertil regner jeg ikke alene deres Utilbøielighed til at lade deres

Børn deeltage i Læse-Øvelser i Bøger, som ikke ere af gudeligt Indhold og fuldkommen rene i Læren efter deres Anskuelser, men især at de ikke uden Samvittigheds Besvær kunne lade dem deeltage i Legems-Øvelser (Gymnastik), for at de ikke skulle blive letsindige Mennesker. Denne Sag har været dem saa vigtig, at de allerede har henvendt sig med Bønskrifter om Fritagelse for Gymnastik baade til Kongen og Dronningen, af hvilke efterfølgende Stykke, der giver en klar Forestilling om deres Standpunkt i denne Henseende, her optages.

(Sluttes.)

St. Cyprian,

Biskop i Carthago.

(Fortsat fra Nr. 7.)

Saasnart Dommen var falden, blev han under en stærk Vagt af Soldater ledet fra Domstolen, og en stor Mængde Folk fulgte der efter ham; de Christne sørgede, græd og raabte: Lad os gaae og blive halshugne med ham! Retterpladsen var Sexti Mark, en meget rum og viid (stor og udstrakt) Plads, hvor Træerne (som der vare mange af) vare fulde af Mennesker, som saae til. Biskoppen begyndte strax selv at afklæde sig; først lagde han sin Kappe af, som han foldede sammen, lagde ved sine Fødder og faldt paa Knæ, for at befale Gud sin Sjæl i sine Bønner; derefter drog han sin Underkjortel af, som han leverede til Degnene, og stod da bare i et Linklæde og ventede Skarpretteren, hvilken han gjorde Anstalt om, at give saa meget som ungefær (omtrent) 24 Rigsdaler; da de Christne imidlertid strøede Linklæder om ham, for at forvare hans Blod fra at stænkes paa Jorden. Efterat hans Skjorteærmer vare bundne op af Julianus, en Præst, og en Underdegn af samme Navn, skjulte han sine Øine med sin egen Haand, og saa gjorde Bøddelen sit Embede. Saaledes døde denne gode gamle Mand i det femte Aar af Valerians Regjering (den 14de September 258), og

han var den første Biskop, der blev Martyr i dette Bispesæde, som hans Degn Pontius beretter, der elskede ham hjertelig, fulgte ham til hans Endeligt og forsikkrer, at han ei selv glædede sig saa meget over sin Mesters Ære og Triumph, som han sørgede over, at han selv blev ladt efter ham, uden at døe med ham.

Men hvor berømmeligt et Navn Cyprian efterlod sig, er let at slutte. Han var, fra det første han blev christnet, meget ivrig og nidkjær for Guds Ære at forfremme, og, saalænge han forestod Kirken, meget sindig, tro og flittig, saavel i at forsvare Kirkens Ret, som at see efter sin Hjord, fyndig i hans Prædikener og Slutninger, alvorlig og kjærlig i sine Raad og Formaninger, føielig imod dem som vare faldne, men haard mod de Gjenstridige og Vrangvillige; han tog (havde) stor Umage med at kalde Syndere tilbage paa den rette Vei, og faae dem indlemmede i Menigheden igjen ved ydmyg Poenitentse; han var øm over at røre for haardt ved deres Saar, og naar han kun fandt deres Hjerte ærligt og redeligt, var han ei for nøie i at oprippe eller udforske deres Forseelser indtil det yderste; saameget var han hengiven til Medlidenhed, saa at han endog frygtede for, at han havde forseet sig i, at forlade Andres Forseelser. Hvor stor en Elsker han var af Ydmyghed, sees foruden af hans Undseelse i at tage mod Bispedømmet, af det Brev han har skrevet til Pupianum, som var Formand for en Deel, der havde sat sig op imod ham, af den Aarsag, at han temmelig skarpt havde straffet deres Usømmelighed og Ryggesløshed. Var der noget som skulde besluttes, stolede han ikke paa sig selv alene, eller gjorde det af med sin bare Myndighed, men han raadførte sig med sine Medtjenere og sit Folk. Han var i sine Maneirer at omgaaes paa, sitsom (beskeden) og stille, ærbar i hans Mine og dog lystig, saa at han holdt Middelveien imellem at være overlystig og at suurmule. I Klæder holdt han sig skikkelig, saa at han hverken gik for kostbart, som maatte givet ham Ord for Hovmod og Forsængelighed, ikke heller for skiden og sluddervorn, som pleier at være Tegn til et skident og nedrigt (lavt) Sind. Men paa alle

hans andre Dyder var Kjærlighed en Krone; thi deri var han et stort Exempel, foruden at han havde i sin første Antrædelse til (Fremtræden i) Kirken, givet den største Deel af sine Midler bort til Fattige, var hans Haand, Tunge og Hjerte altid aabne paa fornøden Leilighed; vi finde, at han engang ikke alene tilskyndede Andre til at gjøre et Sammenskud, for at løse de fangne Christne fra de Barbarer, som de vare fangne under, men endog selv sendte en Sum paa nogle tusinde Kroner.

Desforuden holdt han ikke sine Døre lukte for Nogen, Enker gik ikke utrøstet fra ham, han var de Blindes Øie og de Haltes Fod, færdig til at hjælpe Enhver, i hvad hans Tjeneste kunde gjøres behov, og Sligt pleiede han at sige, at alle de burde gjøre, som tænkte til (paa) at gjøre sig ret behagelige og elskelige for Gud.

(Sluttes.)

Livsbilleder fra Reformationstiden.

III.

Arvid Pedersen.

I Skildringerne om Claus Tøndebinder og Hans Spandemager findes Arvid Pedersen nævnet som deres Medhjælper i Psalmesamlingen, og da vi i vore Psalmebøger have flere af ham digtede eller oversatte Psalmer, saa vil det ogsaa være naturligt, at vi dvæle lidt ved denne Mand. Om hans Livsforelser vides ikke meget, ei heller veed man, naar og hvor han er født; det første man hører om ham er, at han i Aarene 1524 og 1525 studerede i Wittenberg. Her er det rimeligt, at han er bleven ledet og hendraget til Luther og dennes Lære, og at han under Luthers Veiledning har sat sig ind i den evangeliske Lære og er gaaet over til Protestantismen, som han derefter ved sin Hjemkomst til Danmark har søgt at udbrede. Alligevel har han ikke opnaaet at hæve sig til nogen fremragende Stilling iblandt de danske Reformatorer; thi han nævnes kun lidet i Kirkehistorien, og vi vide kun, at han

blev Præst til St. Ibs (Ibsker) Sogn paa Bornholm. Hvorlænge han virkede som Præst der, vides ikke, ligesaalidt som vi kjende hans Alder og Dødsaar. At han har været de malmøeske Reformatorers Ven og Medhjælper, kan man slutte deraf, at han hjalp Claus Tøndebinder og Hans Spandemager at forbedre Malmøpsalmebogen af 1528, og at han tillige understøttede Claus Tøndebinder ved Udgivelsen af „Den danske Messebog" 1529. Som Psalmedigter har han gjort sig bekjendt ved nedenstaaende Psalmer, som han enten selv har digtet eller oversat, og hvoraf endnu haves nogle i vore nyere Psalmebøger. De Psalmer, som Peder Palladius tillægger ham, ere følgende: 1) Al den ganske Christenhed osv. 2) Jesu Christ dig takke vi osv. 3) Lover Gud, I fromme Christne osv. 4) Herre Gud Fader være Lov og Tak osv. 5) O Verden, hvor gruer mig for dit Væsen osv. 6) Af dybeste Nød lader os til Gud osv. og 7) Du est alene vor Salighed osv. Af disse findes alle de sex førstnævnte Psalmer i de fleste af vore gamle danske Psalmebøger fra 1553—1700. Nr. 1, 2, 3 og 6 findes i Kingos og Pontoppidans Psalmebøger samt i Brandt og Helvegs: „Den danske Psalmedigtning". Nr. 2 og 6 staaer tillige i Guldbergs Psalmebog. Nr. 7 findes derimod hverken i ældre eller nyere Psalmebøger og ei heller i Psalmedigtningen, men nævnes alene af Palladius, men muligt er det en Feilskrift af ham, saa det skulde være „Jesus Christus er vor Salighed", som staaer baade i ældre og nyere Psalmebøger. Nr. 4, 5 og 6 udgav Palladius 1564 „Kjøbenhavns Peblinge til Nytaarsgave". Endvidere siger Christopher Friis, Præst paa Frederik den Fjerdes Tid i Græsted og Maarum ved Frederiksborg, om Arvid Pedersen, „at han er een af de, som efter 1529 stilede, digtede og forbedrede mange af Mariæ Psalters Sange, som Hr. Michel i Odense havde ladet udgaae".

Kjøbenhavn. — N. B. Kousgaards Forlag.
S. Triers Bogtrykkeri.

Ugeskrift

for

lutherske Christne.

Nr. 9. Den 26. April. 1870.

Indhold: Gammel-Lutheranerne i Jylland. I. (Slutning). — St. Cyprian (Slutning). — Tanker ved Fredsklokkens Lyd. — Som Tillæg følger: Luthers Forklaring over „den 51de Davids Psalme", oversat af Oluf Schlichtkrull. Kjøbenhavn 1752, 2det Ark.

Gammel-Lutheranerne i Jylland.

I.

De stærke Jyder.

Reiseminder fra 1841 af **Jac. Chr. Lindberg.**

(Fortsat fra Nr. 8. — Slutning.)

Allerunderdanigst Ansøgning til Kongen angaaende Gymnastikken.

Da der for kort Tid siden er given Erklæring fra vores Herreds-Provst, at de Forældre, som selv maa lære deres Børn efter den 18. § i Skoleanordningen for Almueskolevæsnet for Landet af 29de Juli 1814 i Sammenhold med Cancelliskrivelse af 15de Januar 1839, at Børnene skal øve Gymnastik, da beder vi allerunderdanigst Deres Kongelige Majestæt om Frihed derfor, da det fører megen Letsindighed med sig, og den Grund som ved Guds Ords Undervisning skal plantes i Børnenes Hjerter fra Ungdommen af, bliver ved saadanne Øvelser svækket og nedbrudt, da vi vide af Guds Ord og egen Erfarenhed, at

Naturen er af Adams Fald plat fordærvet og syndig, og vi have flere Vidnesbyrd af dem som ere voxne, og som i deres Ungdom have øvet Gymnastik, at de havde større Lyst til dette end til deres Børnelærdom, og da de siden kom i Kongens Tjeneste, var det dem til megen Hinder i at lære Exercits, fordi at dette der paa en ganske anden Maade skulde læres. Og da Hans Kongelige Majestæt efter ovennævnte Cancelliskrivelse af 15de Januar 1839 har forundt os denne Frihed, at lade vore Børn undervise og confirmere efter Pontoppidans Forklaring og en ældre Udgave af Luthers lille Catechismus, da bede vi allerunderdanigst, at Deres Kongelige Majestæt forunder os Frihed for Gymnastik-Øvelse, enten Forældrene selv lære deres Børn hjemme, eller Nogle af os blive enige om, selv at holde en Skole og Skolelærer for vore Børn efter ovennævnte Skoleanordnings 18. og 25. §, som Cancelliskrivelsen henviser til. Nu er det vores underdanigste Bøn og Begjæring, at Deres Kongelige Majestæt i Naade vilde bønhøre os, da vi ikke nogensteds finder i Guds Ord, at Gymnastik-Øvelse henhører til vor christelige Børnelærdom, hvorfor vi ikke med god Samvittigheds Fred kan lade vore Børn øve Sligt.

Paa disse foranførte Grunde bede og haabe vi, at Deres Kongelige Majestæt allerunderdanigst forunder os Frihed derfor.

Øster-Snede Sogn den 1ste August 1840.

Paa egne og de øvrige Opvaktes Bøn og Begjæring af ovennævnte Sogn allerunderdanigst

Mads Christensen. Christen Jørgensen.

En Skrivelse af samme Datum og lignende Indhold blev indgiven til Hendes Majestæt Dronningen, undertegnet af Inger Marie Nis Datter og Ane Laurs Datter, ligeledes „paa egne og øvrige Opvaktes Bøn og Begjæring af ovennævnte Sogn". Denne Ansøgning blev ikke bevilget, idet Cancelliet under 19de October 1840 tilskrev Skoledirectionen for Nørvangs og Tørrild Herreder blandt Andet „at der ikke sees nogen Grund til at und-

tage disse Børn fra de i Placaten af 25de Juni 1828 givne almindelige Bestemmelser om Gymnastik-Underviisningen". Dette Udfald af Sagen har imidlertid ikke forandret deres Tanker om Gymnastikken, thi i en senere Skrivelse af 7de December 1840 erklærede de vel, at det med Hensyn til dette Stykke „faaer saa i Guds Navn at have sin Tid", men de forvente, at Majestæten vel vil høre deres Bøn, da de „haaber dog ikke om vor allernaadigste Konge, at han forlanger hvad Guds er. Vore Børn ere Guds og vores, saalænge de ere i deres umyndige Aar og Alder, derimod naar de komme til deres myndige Aar og Alder, og ere duelige til at værne for Land og Rige, da overlade vi dem til Kongen og Regimentets Øvelse, og deri haaber vi i al Underdanighed vor allernaadigste Konges og Directionens [Amtskole-Directionens] Bifald".

Endnu har Regjeringen ikke givet noget endeligt Svar paa denne Skrivelse, men da den Gymnastik, som i det Mindste efter de udvortes Mærker at dømme øves i mange Skoler i Jylland, ikke kan bestaae i andet end at gaae paa Kanten af et Brædt og hoppe over en Snor, kan man vel forundre sig over, at Nogle kan have imod, at deres Børn deeltage i saadanne ikke halsbrækkende Øvelser (med mindre man i Øster-Snede Sogn skulde drive dette langt videre), men maa ogsaa forvente, at Regjeringen ikke lægger synderlig Vægt paa slige Ting, men føier sig i, at ogsaa denne Regel har sine Undtagelser, og da disse Folk ingenlunde har noget imod, at deres unge Mandskab øves i Vaaben til Kongens Tjeneste og Fædrelandets Forsvar, og det meget mere forekommer mig, at deres Formand Mads Andersen anseer det for sin Stolthed at have baaret Vaaben for Konge og Fædreland [1], synes den religieuse Betænkelighed, der rører sig hos disse Folk, ikke at være af nogen for Borgersamfundet og det almindelige Lande-Værn farlig Natur, hvorimod en Næg-

[1]) Jeg slutter dette af en Yttring i en Lykønskings-Skrivelse af 17de Juni 1840 til Kongen i Anledning af Majestæternes Kroning. Forf.

telse af saadant Ønske muligt kunde fremkalde langt betænkeligere Skrupler hos disse Folk.

Disse stærke Jyder, eller som de selv kalde sig „de Opvakte" holde bestandig gudelige Forsamlinger i deres egne Huse. De have hidtil ikke let givet nogen Adgang til dem, som ikke i Eet og Alt deelte deres religieuse Anskuelser og stod Last og Brast med dem mod Balles Lærebog, men efter at den vedholdende Mulktering er ophørt, ere de mindre utilbøielige til at indlade sig med andre Troende. I deres Forsamlinger holdes intet frit Foredrag; der bliver bestandig læst, og vel udelukkende af Luthers Prædikener; de afskye ikke alene alle støiende Forlystelser for dem selv; men selv Børnenes Lege holde de for Yttringer af den gamle Adam, der skal dødes; i disse Stykker ere de stive og paastaaelige, men ellers i Livet føielige og omgjængelige Folk.

Om man end ikke kan sige, at de ere udbredte udenfor de tre Sogne Raarup, Korning og Øster-Snede, har deres Modstand mod Balles Lærebog dog vakt Opmærksomhed i en langt videre Kreds, og deres Antal, som foretrække Pontoppidans Forklaring for Balles Lærebog er ingenlunde ubetydelig baade i Jylland og Fyen. Paa mange Steder har Præsterne føiet sig efter Folkenes Ønsker, og confirmere deres Børn efter Pontoppidans Forklaring, paa andre have de gjort Indvending og paastaaet, at Cancelliskrivelsen af 15de Jan. 1839 ikke kunde anvendes i deres Sogne, og man maa altsaa forvente en ny Cancelliskrivelse, der udvider denne Tilladelse udenfor den Kreds, for hvilken den nærmest er given.

Ritual-Forandringen efter det af Biskop Mynster foreslaaede Udkast ville de stærke Jyder, som man let kan slutte, ikke modtage; det var ikke tænkeligt, at de vilde gaae til Alters, hvor den gode Bekjendelse: „Det er Jesu sande Legeme", „det er Jesu sande Blod" ikke længer skulde ledsage Brødet og Vinen, eller at de ved Daaben vilde finde det taaleligt, at det stærke Vidnesbyrd om Menneskets Fald og Uværdighed skulde forties, for ikke at tale om de gjennemgribende Forandringer, Udkastet har bragt i Forslag. I Ritual-Sagen har de allerede udtalt sig offentlig.

I Politiken ere de Konge-Magten og Statsforfatningen oprigtig hengivne, og ville sikkerlig heller lade Liv og Blod, end see Konge-Magten fravristet Majestæten og overført til en Folke-Repræsentation. Denne Kjærlighed til og Fastholden ved vor Statsforfatning er vel ikke særegen for dem, det er ikke alene de troende Bønder, af hvor forskjellig Farve de end ellers ere, der dele den med dem, men overhoved hele vor Bondestand, naar det lægges den paa Sinde, hvad det er for en Forandring, der stiles paa, ja selv den Deel af dem, som har skrevet Petitioner under om Indskrænkning i Kongens Magt, nærer i Almindelighed den samme Følelse; men hos de „stærke Jyder" er den dog kjendelig fremtrædende, og dersom man skulde ønske de Radikale helbredede for den Grille, at det er i Folkets Navn de forlange Kongens Magt indskrænket, da maatte man ønske dem et længere Ophold mellem de stærke Jyder, som sikkert kunde bringe dem ud af den Vildfarelse, hvori de daglig leve og skrive.

Kjøbenhavn, 1841.

Jac. Chr. Lindberg.

St. Cyprian,

Biskop i Carthago.

(Fortsat fra Nr. 8. — Slutning.)

Et skarpsindigt og artigt (klogt) Hoved maa han endelig have været, men Philosophien synes han ikke meget at have lagt sig efter, thi deraf finder man faae eller ingen Fodspor i hans Skrifter, det eneste han havde lagt sig efter, var Veltalenhed, og deri havde han og naaet saadan Fuldkommenhed, at Erasmus Rotterdamus[1], som vel vidste at dømme om en Stiil, tør sige, at der

[1]) Desiderius Erasmus af Rotterdam i Holland er født i Aaret 1467 og død 1536, han var en udmærket og grundig Videnskabsmand.

iblandt alle de afrikanske Kirke-Skribenter ere ingen, som har skrevet saa reent Latin; og Lactantius[1] længe tilforn har givet ham den samme Berømmelse, ei alene for Latinen, men og for hans fyndige og flydende Maade at tale paa, hans klare og forstaaelige Forklaringer og kraftige Formaninger, og sandelig, hver som læser ham, maa saasom (ligesom) føle paa hans Ord, at han var en ret Biskop, som var færdig at underskrive hvad han skrev, med sin Haand og med sit Blod. Han holdt heelt meget af Tertullians Skrifter, som han neppe lod en Dag gaae forbi uden at læse i, og han pleiede tidt at sige til sin Skriver:Ræk mig hid min Skolemester! menende Tertullian[2] dermed, som Hieronymus[3] fortæller det han havde faaet at vide af Povel af Concordia i Italien, som selv skal have hørt det af hans egen Haandskrivers Mund i Rom. Ikke desmindre finder man hverken at han efterfulgte Tertullians Stiil eller hans usunde Meninger, saa vel vidste han at sie Skarnet fra den rene Strøm, saa tidt han drak deraf.

Han var meget æret og agtet, medens han levede, og gjerne spurgt tilraads i de allervigtigste Sager, der kunde forefalde i andre Menigheder, ikke heller blev han gjort mindre af efter hans Død. Det carthagenienſiske Folk oprettede to skjønne Kirker til hans Ihukommelse, een paa Pladsen, hvor han blev henrettet, som blev kaldet Cyprians Bord, fordi han der havde opofret Gud et angenemt (behageligt) Offer; en anden (Kirke) paa den Mappalianiske Vei, hvor han var begravet; i den Første pleiede de at komme sammen aarligen at erindre ham og hans Martyrdom. Procopius skriver, at Carthagenienserne

---

[1]) Lucius Cæcilius Firmianus Lactantius var en berømt Lærer i Veltalenhed i Nikomedien og senere Lærer for Constantin den Stores Søn, Chrispus, indtil han døde i Aaret 330.

[2]) Tertullian var en lærd Præst i Carthago og døde Aar 220 efter Christus.

[3]) Hieronymus er berømt som een af de lærdeste latinske Kirkefædre, født i Stridon i Dalmatien Aar 331 og døde, 91 Aar gammel, i et Kloster i Bethlehem den 30te Septbr. Aar 420 efter Chr.

ærede Cyprian over alle Folk i Verden og havde bygget en Kirke til hans Erindring, nærved Vandsiden udenfor Voldene af Byen, hvor de holdt aarlig Høitid, kaldet efter hans Navn Cypriano, men man veed ei om det er den samme, han mener.

Denne Kirke tog siden Honorius, Vendernes Konge fra de Katholske, stødte Præsterne derfra og satte Arianere derind; men siden blev den erstattet 95 Aar derefter ved Keiser Justinian, og det under Belisars Anførsel, som beleirede og indtog Carthago og drev de Vender der ud af.

Hans (Cyprians) Skrifter, siger Hieronymus, vare saa klare og vidtskinnende som Solen, hvorfor han holder det unødigt at regne dem op. Mange af dem ere dog nu uden Tvivl ganske borte, og Andre tillagde ham, som ei ere hans; dog det er endog falden ud til hans Ære og Lykke frem for alle andre gamle Kirkeskribenter, at, som Erasmus (af Rotterdam) bemærker, der er ingen af de Skrifter, som ere lagde for hans Dør, som jo ere temmelig gamle, vel skrevne, lærde og af Nytte. Den største Deel af hvad vi have endnu, ere Breve, saasom: Et til Donatus, 38, skrevne da han holdt sig tilside i de 2 Aar (14 Maaneder). 18 under Corneli og Lucii Biskopdømme. 8 i Fredstiden om adskillige Materier. 10 om at omdøbe Kjættere. 7 i hans Landflygtighed mod Enden af hans Liv. Desforuden har han ladet Andet udgaae: Om Jomfruernes Tugt og Dragt. Om de Faldne. Om Menighedens Enighed. Om Herrens Bøn. Om Afguders Forfængelighed. Om Dødelighed. Om Gjerninger og Almisse. Om Taalmodigheds Nytte. Om Nidkjærhed og Avind. Om Formaning til Martyrdom. Tre Bøger imod Jøderne. Et Skrift til Demetrian (Proconsul i Carthago), og det Carthagenienſiske Mødes Beslutninger om at døbe Kjættere. Alt det Andet, som tillægges ham, er ham uligt.

Anm. Biskop Cyprians Levnetsbeskrivelse er her i Bladet noiagtig gjengivet efter en gammel Bog, og man har derfor seet sig nødsaget til at bruge den gamle Ordfølge.

Udgiveren.

Tanker ved Fredsklokkens Lyd.

En gammel christelig Mand sad engang imellem nogle Børn og talede med dem om deres Frelser, da i det samme den nærliggende Byes Kirkeklokke ringede ved Solnedgang. Dette gav ham Anledning til at tale med dem om Klokkeringningens Betydning og Hensigt. Kjære Børn! sagde han: I nogle Egne er det Skik at Folk, naar Aftenklokken ringer, siger „I Jesu Navn", og Mændene blotte da Hovedet, og Kvinderne neie, idet de slaae et Kors for sig. Andre Steder staae Folk stille og bede en kort Bøn, naar de høre Klokken ringe; dette er baade smukt og christeligt, naar de gjøre det af oprigtige Hjerter; thi Klokkens Klang antyder ikke alene, at Dagen er tilende. Den har ogsaa en høiere Betydning: den kalder os til Bøn og til at takke vor Skaber for den forløbne Dag. Jeg kan huske, at min Moder altid, naar Aftenklokken ringede, lagde sit Arbeide tilside, foldede sine Hænder og bad halv høit; vi Børn fulgte hendes Exempel, og jeg erindrer godt, hvor glad jeg var i et saadant Øieblik. Siden da jeg blev ældre og kom ind i Verdens Larm, agtede jeg ikke paa den til Bøn kaldende Aftenklokke, og Tanken om min himmelske Fader traadte i Baggrunden; dog kom, Gud skee Lov! den Tid igjen, da jeg ved Guds Naade vendte om fra min Lunkenhed, og begyndte at agte paa Aftenklokkens dybe, milde og alvorlige Toner. Dens Røst formildede mit haarde Hjerte og mindede mig om at prise og takke Gud og elske ham og bede ham, at styrke min svage Tro. Vænner Eder derfor, kjære Børn, til itide at gjøre hvad Klokkens Klang paaminder Eder om, nemlig: at bede til Vorherre at han vil bevare Eder i sin Tro og tage Eder ved Haanden og lede Eder ad den trange Sti til Livet, men glem eiheller at takke ham for hans mange Velgjerninger. Dog forstaaer mig ret! I skulle ikke altid oppebie den udvortes Kirkeklokkes Ringen for at bede; thi enhver af os maa ogsaa i sit eget Hjerte bære en Bedeklokke.

Kjøbenhavn. — N. B. Kousgaards Forlag.
S. Triers Bogtrykkeri.

Ugeskrift

for

lutherske Christne.

Nr. 10. Den 10. Mai. 1870.

Indhold: Dr. Morten Luthers store Anfægtninger 1527. — Christian den Tredie. — Som Tillæg følger: Luthers Forklaring over „den 51de Davids Psalme", oversat af Oluf Schlichtkrull. Kjøbenhavn 1752, 3die Ark.

Dr. M. Luthers store Anfægtninger 1527.

Uforandret meddeelt efter B. Lindner, af P. Pedersen.

I Aaret 1527 blev Luther hjemsøgt med store aandelige og legemlige Anfægtninger, hvorom Justus Jonas og Joh. Bugenhagen have optegnet meget mærkværdigt, hvoraf vi, for desbedre at kjende den kjære Mands eenfoldige og redelige Sind, her ville anføre det Fornemmeste: „Løverdagen før Marie Besøgelsesdag", skriver Johannes Bugenhagen Pommeranus, „da man Søndagen derefter skulde forklare den skjønne trøstelige Lignelse om det tabte Faar og den forlorne Søn, Luc. 15, har Dr. Morten Luther, vor kjære Fader, haft en haard aandelig Anfægtning, som man kan ligne med dem, som der ofte tales om i Psalmerne; han har vel tilforn lidt flere af saadanne Anfægtninger, men aldrig saa heftig som denne Gang, hvilket han følgende Dag bekjendte for Dr. Jonas, Dr. Christianus og mig, sigendes: At den var haardere og farligere end den legemlige Sygdom, som Løverdag Aften Klokken 5 overfaldt ham (hvilken dog saa heftig angreb

ham, at vi frygtede, at han skulde blive derunder), dog lod han sig Søndagen derefter forlyde med, at samme legemlige Svaghed ei var naturlig, men rettere af det Slags, som Paulus havde lidt af Satan, som slog ham med knyttede Næver etc., 2 Cor. 12. Da nu denne aandelige Anfægtning Løverdag Morgen gik over, frygtede dog den fromme Job, at dersom Herrens Haand kom saa stærk igjen, han da ei skulde kunne bære den, desuden tænkte han vel, at den Tid nu var kommen, at vor Herre Jesus Christus vilde kalde ham herfra; derfor sendte han sin Tjener Wolf til mig, Klokken 8 Formiddag, og lod mig ved ham sige: At jeg hastelig skulde komme til ham; da han sagde det Ord (hastelig), blev jeg meget forskrækket, men fandt dog Doctoren i sin sædvanlige Habit at staae hos sin Hustru; thi han kunde med et stille indgetogent Gemyt overlade og befale Gud alle Ting. Han pleiede ei at klage sin Sorg for Menneskene, som ei kunde hjælpe ham, og hvilke han med sin Klage ei kunde være til nogen Nytte; men han pleiede saaledes at stille sig an for Menneskene, som de, der søgte Trøst hos ham, begjærede at have ham. Var han selv undertiden alt for lystig over Borde, saa havde han dog selv ingen Behag derudi, ei heller kan et redeligt og gudfrygtigt Menneske regne ham det til Onde, eller forarge sig derover, thi han er en venlig Mand og en Fjende af al Hykleri og Skinhellighed. Men paa det at jeg kan fare fort med denne min Relation, saa adspurgte jeg Doctoren, hvorfor han havde ladet mig kalde til sig? hvorpaa han svarede: For ingen ond Sags Skyld. Derpaa gik vi tilsammen hen paa et særdeles Sted i Huset, hvor han med stor Alvorlighed befalede sig og alt det, han havde, til Gud, han begyndte at skrifte og bekjende sine Synder, og Mesteren begjærede, at Discipelen skulde trøste ham af Guds Ord, item absolvere ham fra alle sine Synder; desuden formanede han mig, at jeg flittelig skulde bede for ham, hvilket jeg ogsaa begjærede af ham. Ydermere begjærede han, at jeg vilde tillade ham, at han den følgende Søndag maatte annamme Christi Legems og Blods hellige Sacramente; thi han havde i Tanke selv at prædike

paa samme Søndag, og frygtede ei (saa vidt jeg kunde mærke) for nogen Svaghed, som dog, som sagt er, overfaldt ham samme Eftermiddag; dog alligevel sagde han: Vil Herren nu kalde mig, saa skee hans Villie. Over disse og andre Ord blev jeg bange. Og da jeg nu om Aftenen saae, at han blev saa dødelig syg, tænkte jeg ganske vist, at han skulde døe; thi jeg vidste, med hvilken Alvorlighed han samme Morgen havde beredt sig til dette Livs Ende. Dette Stykke, som vel er værd at vides, maa jeg ei forglemme. Da han havde skriftet, og siden fortalt mig om de aandelige Anfægtninger, som han samme Morgen med saadan Frygt og Tvivl havde følt, at han ei kunde sige det, sagde han videre: Mange tænke, at jeg gaaer paa idel Roser, fordi jeg undertiden stiller mig glad an i min udvortes Omgang, men Gud veed, hvorledes mit Hjerte er for mit Levnets Skyld. Jeg har ofte besluttet, at jeg Verden til Tjeneste vilde stille mig noget alvorligere og helligere an (eller hvad jeg skal kalde det), men Gud har ei givet mig Gaver til at gjøre det. Verden finder, Gud være lovet, ingen Laster hos mig, som de med Sandhed kan kaste mig i Næsen, dog forarger den sig paa mig; maaskee Gud ved mig vil gjøre den blinde og utaknemmelige Verden til en Daare, at den ved dens egen Foragt mod Guds Ord skulde fordærves og ei være værdig til at see de skjønne Gaver, hvormed han har benaadet mig, og hvilke han ellers har nægtet mange tusinde Mennesker. Og saasom Verden ei meget agter Saliggjørelsens Ord, som Gud ved mig, sit skrøbelige Redskab, tilbyder den, saa skal de paa mig finde det, hvorpaa de kan forarge sig og falde. Hvad Gud ellers mener ved denne sin Dom, vil jeg have ham henstilt. Jeg beder og paakalder ham dagligen med stor Alvorlighed, at han vilde give mig sin Naade, at jeg ei ved mine Synder skulde give Nogen Aarsag til at forarge sig paa mig. Dette hørte jeg med stor Fornøielse af ham. Da jeg nu saaledes alene handlede med ham, nærmede Tiden sig, at man skulde spise til Middag. Og saasom vi vare inviterede af nogle adelige Personer at spise med dem, erindrede

jeg ham, at han dog maatte føie dem derudi, og ei blive borte. Men han undskyldte sig, hvorudover jeg bad hans Kone, at hun vilde see til, at hun kunde faae ham overtalt dertil, paa det at han ei skulde sidde ene hjemme; thi jeg haabede, at det var ham tjenligt, at han kom iblandt Folk, samt derved faae Leilighed til at tale med dem om adskillige Sager etc. Og da gjorde han det, han gik til Bords, aad og drak, men ganske lidet, hvilket jeg alene mærkede. Dog alligevel var han efter Sædvane ved et godt Mod, og gjorde sig glad med Gjæsterne, saa meget som han kunde; thi han havde endnu ei forglemt den Fare, hvorudi han nyligen havde været."

„Klokken 12 stod han op fra Bordet, (det følgende er efter Dr. Justi Jonæ Fortegnelse) og gik ud i min Have for at forslaae sin Tungsindighed og Bedrøvelse, og for at tage nogen Recreation [1]; der satte han sig, og talede mestendeels i to Timer med mig om mange Slags Sager. Og da han gik bort, bad han mig og min Kone til sig om Aftenen paa et Aftensmaaltid. Hvorudover vi Klokken 5 gik op i Klosteret; men Doctorinden sagde at han havde lagt sig til Hvile, thi han var kommen syg hjem, hun bad, at jeg imidlertid ei vilde lade Tiden være mig lang, og dersom Tiden gik noget bort, maatte jeg tilregne det hans Svaghed. Da jeg nu havde ventet et Lidet, stod Docteren op, i den Tanke, at han vilde spise med os, men klagede over en stor usædvanlig Klingen og Brusen i det venstre Øre, (hvilket Medici sige er et foregaaende Tegn til en paafølgende Besvimelse); men saasom denne Klingen og Susen blev derefter større og heftigere, sagde han, at han for Svagheds Skyld ei kunde sidde længere ved Bordet, gik derfor op i sit Sovekammer, og vilde lægge sig igjen til Sengs. Jeg alene fulgte ham strax efter, og veed ikke, hvad Doctorinden imidlertid ved Trappen befalede Pigen, førend hun kom, endskjønt hun ei blev længe borte. Men da han traadte paa Kammerets Dørtærskel, overfaldt ham en Afmagt, hvorfor han hastig sagde til mig: O Hr

[1]) Hvile eller Forfriskning.

Doctor Jonæ, jeg faaer saa hjertelig ondt, hent Vand, eller hvad I har forhaanden, ellers maa jeg døe. Derpaa tog jeg med Forskrækkelse en Krukke fuld af kold Vand, og øste ham noget deels i Ansigtet, deels paa Ryggen, saa godt som jeg kunde. Imidlertid begyndte han at bede: Min allerkjæreste Gud, er det din Villie, at mit Liv nu skal have en Ende, saa skee din naadige Villie.

Derpaa opløftede han sine Øine, og med brændende Hjerte bad Fadervor, og den ganske sjette Psalme. Imidlertid kom Doctorinden op, og da hun saa, at han mestendeels var død, blev hun meget bange og raabte paa Pigen. Doctoren begjærede, at man skulde hjælpe ham af sine Klæder, hvilket jeg og gjorde saa hastig, som jeg kunde. Derpaa lagde han sig paa Ryggen og klagede over Mathed, thi han følte ei mere nogen Kraft; vi gnede og lødskede ham, og gjorde, hvad vi kunde, indtil hans Medicus kom. Kort herefter begyndte han igjen at bede, sigende: Herre, min allerkjæreste Gud, ak hvor gjerne havde jeg vildet udøse mit Blod for dit Ords Skyld; du veed det, men maaskee jeg ei er værdig dertil. Vil du have det, saa vil jeg gjerne døe; din Villie skee; alene at dit hellige Navn maatte loves og prises, det være sig enten ved mit Liv eller Død; men dersom det, kjære Gud, var mueligt, vilde jeg gjerne endnu leve noget længere for dine Udvalgtes Skyld. Men er min Time kommen, saa handle med mig efter din Behagelighed; du er en Herre over Liv og Død. Min allerkjæreste Gud! du har ført mig ind i denne Sag, du veed jo, at det er dit Ord og Sandhed, glæd ei dine Fjender, at de ei skulle rose sig, og sige, hvor er nu deres Gud? Men forklar dit hellige Navn til Trods for dit salige Ords Fjender. Min allerkjæreste Herre Jesu Christo, du har naadelig forlenet mig dit hellige Navns Erkjendelse, du veed, at jeg troer paa dig, samt Faderen og den Helligaand, du ene sande Gud, og trøster mig ved, at du er vores Midler og Frelser, og har for os Syndere udøst dit dyrebare Blod; staae mig bi i denne Time, og trøst mig med din Helligaand. Desuden sagde han: Du veed, Herre, at mange for dit Evangelii Bekjendelses Skyld have

udøst deres Blod; jeg haabede, at det ogsaa skulde have kommet dertil med mig, at jeg nemlig for dit hellige Navns Skyld skulde have udøst mit Blod, men jeg er ei værdig dertil, din Villie skee. Du veed, Herre, at Satan paa mange Maader har søgt legemligen at myrde mig ved Tyranner, Konger og Fyrster, og aandeligen ved sine gloende Pile og forfærdelige djævelske Anfægtninger. Men du har hidindtil underligen opholdt mig mod al deres Grumhed og Fnysen, ophold mig og herefter, du trofaste Gud, dersom det er din Villie. Imidlertid tænkte han og paa den legemlige Læge, og spurgte, om Dr. Auguſtinus vilde komme snart? Ja, sagde vi; thi han kom og strax derefter: han lagde varme Puder og Klæder paa ham, og applicerede[1] det, som var ham tjenligt; han opmuntrede ham ogsaa og sagde, at det med Guds Hjælp denne Gang ikke skulde have nogen Fare.

(Slutter.)

Christian den Tredie

(født den 12te August 1503 — død Nytaarsdag 1559).

Christian den Tredie har været en af Danmarks bedste Konger og kan med Rette nævnes som et Exempel paa en nidkjær Konge og paa en from og ærlig Christen. Arild Hvitfeldt siger i sin Danmarks Riges Krønnike om ham: „at han var Konge ikke alene af Navn, men og af Gavn, og at han havde Guds Ord særdeles kjært." Vi have ham at takke for meget godt, navnlig hvad det Christelige angaaer; thi han indførte den lutherske rene evangeliske Lære her i Landet, og han gav os den første fuldstændige uforfalskede Oversættelse af den Hellige Skrift, som udkom 1550 i et kjærnefuldt dansk Sprog.

Uagtet han selv bar mange af Regjeringens Byrder og arbeidede ufortrødent paa sit Riges Velfærd, saa sav-

[1]) anvendte.

nede han dog aldrig Tid til Religionens Øvelse. Han var en af de flittigste Kirkegængere i Landet. Især i hans senere Aar antog hans fromme Iver en strengere Charakter. Ikke alene paa Kjøbenhavns Slot, hvor han ofte opholdt sig, søgte han Kirken, men hver Dag, naar Klokken var 6, red han ned til Helligaands Kirken, og hver Søndag, naar Tjenesten var ude paa Slottet, kom han med sit hele Hoffølge ned og hørte Aftensang i Vor Frue Kirke. Naar der var almindelig Herredag eller anden Samling af Rigets Raad eller Adel, vilde han ikke indlade Nogen til Forhør eller sætte sig paa Retterthing med dem, før de Alle havde været i Kirken, hørt Guds Ord og holdt deres Bønner. Han læste selv eller lod jævnlig læse for sig i Bibelen, og hver Dag knælede han, tidlig og sildig, i sit Lønkammer, og bad til Herren for sig og sit Folk. Det var ham altid saare kjært at tale med sine Børn og sine Hoffolk om Guds store Naade imod arme Syndere og om Guds store Velgjerninger imod Menneskene og disses Forpligtelser overfor Herren. Iblandt hans mange Dyder var Ydmyghed ikke den ringeste, og denne hans Ærbødighed og Ydmyghed for Gud var intet Hykleri, men udsprang af et oprigtigt Hjerte. Et lille Exempel paa denne Konges Ydmyghed skal her meddeles.

Engang gik han til Skrifte hos sin Hofpræst Andreas Martini, der nylig var kommen til Embedet som Kongens Skriftefader. Da Kongen nu knælede, begyndte Præsten i undersaatlig Ærbødighed: „Allernaadigste, Stormægtigste.“ — „Mester Andreas,“ afbrød Kongen ham, „hvorledes begynder I at skrifte? Jeg kommer her til Eder, ikke som en Konge, men som en arm Synder, og her hedder det ikke: Allernaadigste Herre! men kun slet og ret: Christian. Og I staaer her i Guds Sted og skal handle med mig som en Christi Tjener og ikke som et blot Menneske, derfor skal I lade alle Titler fare.“

Allerede i sin Ungdom sluttede han sig til den lutherske Lære, hvortil vel hans Ophold hos hans Morbroder Markgreve Joachim af Brandenborg, bidrog

meget, eftersom han der ofte hørte noget om Luther og hans Lære. Et lille charakteristisk Træk af ham fra hans Ungdom, da han opholdt sig ved Markgrevens Hof, skal her tilføies efter Hvitfeldts Krønnike. Da Markgreven skulde møde paa Rigsdagen i Worms 1521, hvor Keiser Carl den V vilde lade Luthers Sag forhandle, fulgte Hertug Christian med ham til Worms og overværede Rigsdagsforhandlingerne. Under dette Møde prædikede engang en Franciscaner, eller Barfødder-Munk med selsomme Lader og Manerer og skjældede meget stærkt paa de Lutherske, stundom var han oppe, stundom nede. Hertug Christian stod netop lige under Prædikestolen, og da Munken efter Prædikenen faldt paa Knæ for at holde Bøn, kom Hampelinen, som disse Munke omgjordede sig med, til at falde ned igjennem en Revne i Prædikestolen, saa at den hang ned nedenunder. Hertugen slog strax en Knude paa Linen, saa at Munken, da han vilde reise sig, ikke kunde komme op igjen, men maatte raabe, for at man kunde komme ham til Hjælp. Keiser Carl var selv tilstede i Kirken, og da Munken kom op igjen, beklagede han sig for Keiseren, hvorfor Hertug Christian frygtede, at denne skulde være bleven vred derover, men da Keiseren kort efter saa ham paa Slottet og fik at vide, at det var ham, der havde gjort dette Puds, lo han og sagde: Der turde vel sidde en Munkehader i ham, hvilket jo ogsaa gik i Opfyldelse. — Christian den Tredie havde tvende smukke Valgsprog, hvori hans dybe Tro ret afspeiler sig. De lyde saaledes: „O Gud skaf din Villie" og „Til Gud min Trøst alene".

„Ugeskrift for lutherske Christne" udkommer hver anden Uge (1/2 Ark stort, med 1 Ark Tillæg, ialt 24 Sider), og koster 3 Mk. 4 ß Fjerdingaaret (8 ß. pr. Levering). Bladet kan bestilles i alle Boglader, paa alle kgl. Postcontoirer og Brevsamlingssteder, samt hos Udgiveren, N. B. Kousgaard, Nørregade 36, 2den Sal.

Kjøbenhavn. — N. B. Kousgaards Forlag.
S. Triers Bogtrykkeri.

Ugeskrift
for
lutherske Christne.

Nr. 11. Den 24. Mai. 1870.

Indhold: Livsbilleder fra Reformationstiden. IV. (Frands Wormordsen). — Dr. Morten Luthers store Anfægtninger 1527 (Slutning). — Som Tillæg følger: Luthers Forklaring over „den 51de Davids Psalme", oversat af Oluf Schlichtkrull. Kjøbenhavn 1752, 4de Ark.

Livsbilleder fra Reformationstiden.

IV.

Frands Wormordsen.

Da der her i Bladet under „Livsbilleder fra Reformationstiden" er begyndt med Skildringer af de malmøeske Reformatorers Liv og Gjerning, falder det naturligt ogsaa at omtale Frands Wormordsen her, baade fordi han i længere Tid virkede i Malmø, og fordi han blev den første evangeliske Biskop i Lunde Stift (Skaane).

Frands Wormordsen var ikke nogen indfødt dansk Mand, men af Fødsel en Hollænder. Han er født i Amsterdam i Aaret 1491 og kom i sin Barndom til Danmark, hvor han først fremtræder som Carmelitermunk i Helsingør. Senere kom han til Kjøbenhavn (vist omtrent 1519), og blev Lector (Læsemester) ved det nylig oprettede Carmelitercollegie. Han var en af den bekjendte Skribent Povel Eliesens Disciple og sluttede sig i Begyndelsen nær til denne Mand, der samtidig var bleven Collegiets Forstander. 1526 træffe vi allerede Frands Wor-

mordsen som Læsemester ved Kjøbenhavns Universitet, og han sluttede sig tilligemed Flere hemmelig til Luthers Lære, men han og de Andre, som ogsaa vare Disciple af Povel Eliesen, gik dog snart videre end denne deres gamle faderlige Ven og Lærer, ja de paadroge sig endogsaa (1527) en alvorlig Irettesættelse af den sjællandske Biskop Lage Urne.

Med Understøttelse af Povel Eliesen oversatte Frands Wormordsen Davids Psalmer paa Dansk. Af dette hans Arbeide kan man see, at han dog endnu ikke offentlig turde vedkjende sig Luthers Lære; thi han var meget forsigtig ved denne Bogs Udgivelse. Om den Bistand, Povel Eliesen gav ham, udtaler han sig i Fortalen til denne sin Bog iblandt andet saaledes: „Han har som med en Granfiil hjulpet mig til at føie dette mit Arbeide efter danske Maals naturlige Eiendom"; det er altsaa, kan man heraf see, meest med det sproglige at Povel Eliesen har hjulpet ham. „Psalteren", som denne kaldtes, udkom i Trykken i Aaret 1528 i Rostock, og efter Davids Psalmer er der bag i Bogen vedføiet Biskop Athanasius's Bog om Psalmernes Kraft, oversat af Povel Eliesen. Den gamle Titel paa Frands Wormordsens danske Oversættelse af Davids Psalmer lyder saaledes: „Dauids psaltere paa danske wdsat aff B. Francisco Wormordo Carmelita, mett nogre føye vnderscheede till the steder som mest gjordis behoff oc mett eet sckønt Register bag ij boghen om huer psalmis brygilse, dygdt och krafft." — Efter Oversættelsen af Psalmerne følger: „Then store Archibispis wdi Alexandria sancti Athanasij bog om psalterins krafft wdsettaff Broder Paulo Helie Carmelita." — „Tryct ij Rostock hooff the brødere ij Sancti Michaelis closter, Anno M.D.xxviij. then femte dagh wdi Septembri." (Paa det store kgl. Bibliothek i Kjøbenhavn findes et Exemplar af denne sjældne Bog). Det var en vovelig Sag paa den Tid at udgive Biblens Bøger paa Folkets eget Maal; thi Geistligheden vilde

holde den Hellige Skrift skjult for det menige Folk. Wormordsen udførte ogsaa dette Arbeide med stor Forsigtighed, for ikke at paadrage sig den endnu dengang mægtige Geistligheds Forfølgelse, og for at have lovlig Ret til Udgivelsen, søgte han kongelig Tilladelse dertil, hvilken han ogsaa fik. Ved de fleste af Psalmerne har han under Versene tilføiet nogle korte Forklaringer. Bogen tilegnede han Hr. Anders Bilde til Søholm, Høvidsmand paa Stegehuus, og dennes Hustru Frue Petronilla Olufsdatter Krogenos: disse havde nemlig anmodet ham om denne Oversættelse.

Hvor forsigtig Frands Wormordsen end var i sin Fremtræden og Vedkjendelse af den lutherske Lære, kunde han dog ikke undgaae de kjøbenhavnske Kannikers Mistillid og Spot. De gav ham Øgenavnet „Luther-Frands", og lagde deres Uvillie for Dagen, da han prædikede i en af Byens Kirker, saa at han endog blev dreven ned af Prædikestolen ved deres Støi og Hyssen; dette skete 1529.

Ikke længe efter dette Optrin forlod Frands Wormordsen Kjøbenhavn og tyede til Malmø, hvortil han kom den 3die Februar 1529, og blev af Borgermestrene: Jørgen Kock og Jeppe Nielsen kaldet og beskikket til Prædikant i Byen, og kort derefter tillige ansat som Læsemester (Lector) i den Hellige Skrift ved den der i Byen nylig oprettede evangeliske Præsteskole, eller „Gymnasium". Om hans Virksomhed i Malmø har man ikke mange Efterretninger, men at han har været en trofast Lærer og Forkynder af Evangeliets Lære og forsvaret denne med Alvor og Indsigt, kan man ikke nære nogen Tvivl om. De Efterretninger, som vi have fra hans papistiske Modstandere, tyde paa, at han navnlig i Begyndelsen har staaet paa et mæglende Standpunkt. Kort efter sin Ankomst til Malmø, begav han sig til Erkebispen Aage Sparre i Lund, for at faae Tilladelse til at prædike, hvilket han ogsaa fik. Erkebispen modtog ham saare venligt og gav ham endogsaa en Gave af 4 eller 6 Gylden. Han blev kort efter Gymnasiets Forstander, sandsynligt fordi han fore-

stod Bibelfortolkningen, og maaskee tillige fordi han var den meest sprogkyndige af de fire derværende Læsemestre. Hans Virksomhed i Malmø varede fra 1529 til 1537, og de fleste Vidnesbyrd om hans Arbeider i dette Tidsrum, maa man søge i hans mange Skrifter, som ville blive omtalte nedenfor, men hans Tid har vistnok været optagen af Kampen med hans papistiske Modstandere og Uddannelsen af unge dygtige evangeliske Præster og Lærere. I Aaret 1530 var han nærværende ved Herredagen, som blev afholdt i Kjøbenhavn.

I November 1536 modtog Frands Wormordsen lige som de fleste af de meest fremragende evangeliske Geistlige trindt omkring i Landet, Indkaldelse fra Kong Christian den Tredie til at møde i Odense kort efter Nytaar 1537, for at udarbeide og forfatte en Kirkeordinants (Kirkeordning), der skulde gjælde for hele Landet; thi efter den store kirkelige Omvæltning her i Landet, trængte man til en Ordning og en almindelig Lov for de kirkelige Anliggender. Til dette Møde, som begyndte Helligtrekongers Dag ovennævnte Aar, indfandt sig fra Malmø foruden Frands Wormordsen, ogsaa de to andre bekjendte Læsemestre: Peder Lauridsen og Ole Gyldenmund (Chrysostomus).

Samme Aar (1537) den 12te August kronede Bugenhagen (Præst og Professor i Vittenberg), som var indkaldt hertil for at ordne Landets Kirkevæsen, Kong Christian den Tredie og hans Dronning Dorothea, og den 2den September indviede han de 7 nye, evangeliske „Superintendenter", eller som de snart igjen bleve kaldte „Biskopper", som Kongen iforveien havde udvalgt. Disse 7 første danske evangeliske Biskopper vare følgende: 1. Peder Palladius (Doctor, forhen Rector ved Odense Skole), Biskop over Sjællands Stift. — 2. Frands Wormordsen Biskop over Lunde Stift (Skaane). — 3. Jørgen Jensen Sadolin (Sognepræst i Odense), Biskop over Fyens Stift. — 4. Peder Thomasen (Præst i Torum i Salling), Biskop over Aalborg, eller som det kaldtes Børglum Stift. — 5. Jacob Skjønning (Kannik og Lærer i Viborg),

Biskop over Viborg Stift. — 6. Mads Skade, ogsaa kaldet „Lange" (Præst og Reformator i Randers), Biskop over Aarhuus Stift. — 7. Hans Vandal (Læsemester i Theologien ved Haderslev Skole), Biskop over Ribe Stift.

(Sluttes.)

Dr. M. Luthers store Anfægtninger 1527.

Uforandret meddeelt efter B. Lindner, af P. Pedersen.

(Fortsat fra Nr. 10. — Slutning.)

Imidlertid kom og Dr. Pommeranus, Præst til Kirken i Wittenberg, for hvilken Doctoren samme Dag havde skriftet. Da sagde han til os, ligesom han og sagde til mig, Dr. Jonas, og til de Kvinder, som stode om ham, da Afmagten lod et lidet efter: Ak! Kjære, beder flittelig for mig. Vi formanede ham igjen, at han med Ivrighed vilde bede den Herre Jesum, at han endnu ei vilde tage ham, hans hellige Ords trofaste Tjener, fra os. Hvorpaa han svarede: Min kjære Hr. Præst, jeg har i Dag gjort mit Skriftemaal for Eder, og I har iligemaade absolveret mig, hvilket er mig kjært. Men da Afmagten igjen tog til, repeterede han i sin Bøn mange trøstelige Ord og Sprog af den hellige Skrift, hvilke han af brændende Hjerte, fast Tro og vis Tillid til Guds Naade og Barmhjertighed, som os er bevist i Christo Jesu, udtalede. Min allerkjæreste Gud (sagde han), Du er jo en Gud for Syndere og Elendige, som føle deres Angest, Nød og Elendighed, og som af Hjertet begjære din Naade, Trøst og Hjælp, ligesom Du siger: Kommer hid til mig, alle som arbeide og ere besværede, og jeg vil gjøre eder Hvile. Herre, jeg kommer efter dit Løfte, jeg er i stor Elendighed, hjælp mig for din Naades og Trofastheds Skyld! Amen. Ikke længe derefter sagde han til sin Kone: Min allerkjæreste Catharina (Käthe), dersom vores kjære Gud denne Gang

vil tage mig til sig, saa beder jeg Dig, at Du da overgiver Dig til hans naadige Villie, Du er en ærlig Kone, derpaa maa Du aldeles intet tvivle, lad den blinde ugudelige Verden sige derimod, hvad den vil; hold Du Dig til Guds Ord, saa har Du en vis og bestandig Trøst imod Djævelen og alle hans bagtalerske Munde. Derpaa sagde han til Dr. Pommer og mig: Jeg havde i Tanke endnu at skrive om den hellige Daab; item, imod Zwinglium og Andre, som forfalske og forvende den Lærdom om Sacramentet; men Gud vil maaskee ei have det, hans Villie skee. Strax derefter begyndte han igjen at bede: O, min kjære Herre Jesu Christo, Du som har sagt: Beder, saa skal Eder gives, leder saa skal I finde, banker, saa skal Eder oplades, giv mig, som efter denne din Forjættelse ei beder om Guld og Sølv, men om en fast Tro, lad mig finde, jeg som ei søger efter denne Verdens Lyst og Glæde, men Trøst og Husvalelse ved dit saliggjørende Ord; luk op for mig, som banker, jeg begjærer intet af det, som Verden agter høit og stort; thi derved bliver jeg ei et Haarsbred bedre for Dig: men giv mig din Hellig Aand, som kan oplyse mit Hjerte, trøste og styrke mig i min Angest og Nød, og opholde mig i sand Tro og Tillid paa din Naade til min Ende! Amen. Endnu videre sagde han: O, min allerkjæreste Gud og Fader, Du haver givet mig saa mange dyrebare og ædle Gaver fremfor mange Tusinde, jeg vilde endnu gjerne bruge dem til dit hellige Navns Lov og Ære, og til din liden Hjords Trøst og Nytte. Men skee din guddommelige faderlige Villie, alene at dit Navn ved mig maatte æres, enten jeg lever eller dør! Amen. Derpaa sagde han videre: O, hvilket et grueligt Væsen vil ikke Sværmerne, Sacrament-Skjænderne, Anabaptisterne og andre Secter komme afsted efter min Død, dog trøster jeg mig ved, at Christus er stærkere end Satan og alle hans Tilhængere, ja han er deres Herre. Der han dette sagde, græd han saa bitterlig, at Taarerne løbe ham strømmevis ned paa Kinderne." Efter disse Ord ville vi anføre de Ord, som i de tydske Tomis ere udeladte, hvilke han dog

har talt: „Min kjære Gud og Fader, har jeg undertiden været altfor løs med Ord, saa veed Du dog, at jeg har gjort det for at fordrive mit skrøbelige Kjøds Bedrøvelse, og ei med en ond Samvittighed. Derpaa vendte han sig til os, sigendes: I skal være mit Vidne, at jeg ei har revoceret[1] det, som jeg har skrevet imod Paven om Omvendelsen og Retfærdiggjørelsen, men at jeg endnu holder det for den guddommelige Sandhed og Evangelium. Synes det, at jeg har været for fri og haard imod Nogle, saa gjør det mig dog ikke ondt; thi jeg har aldrig villet Nogen ilde, det veed Gud. Derpaa repeterede han paany: Herre, dersom Du vil, at jeg skal døe paa min Seng, saa skee din Villie, men jeg havde dog hellere villet udøse mit Blod, dog er ogsaa Evangelisten Johannes, som og har skrevet en haard Bog mod Paven, saaledes hensovet efter din Villie. Imidlertid man da lagde varme Puder og Klæder paa ham, for igjen at opvarme det forkjølede Legeme, spurgte han efter sin lille Søn. Hvor er da min allerkjæreste Hans (Hänßigen)? Og da man bragte ham Barnet, loe Faderen af det, og sagde: O, Du gode arme lille Barn, jeg befaler nu min allerkjæreste Catharina (Käthe) og Dig, Du fattige faderløse Barn, til min kjære fromme trofaste Gud; I have intet, men Gud, som er de Faderløses Fader og Enkernes Dommer, skal vel ernære og forsørge Eder." Hertil føier Dr. Pommeranus endnu dette: Det Testamente, som han forordnede sin Kone, som igjen var svanger, og sin lille Søn, var saaledes: „Min allerkjæreste Gud, jeg takker Dig af Hjertet, fordi Du har villet, at jeg paa Jorden skulde være en Betler, derfor kan jeg hverken efterlade min Kone og Søn Huus og Ager, liggende Grunde, Penge eller Gods. Ligesom Du har givet mig dem, saaledes giver jeg Dig dem igjen, Du rige trofaste Gud, ernær Du dem, lær Du dem, ophold Du dem, ligesom Du hidindtil har ernæret mig, Du Faderløses Fader og Enkers Dommer! Over disse og

---

[1]) tilbagekaldt.

andre Ord forskrækkedes Doctorinden, men lod sig dog ei mærke med, at det gjorde hende saa meget ondt, at hun saae sin kjære Herre ligge saa jammerligen for hendes Øine, men viste sig frimodig, og sagde: Min kjære Hr. Doctor, er det Guds Villie, saa seer jeg hellere, at I kommer til vores kjære Gud, end at I bliver hos mig, det er ei alene om mig og mit Barn at gjøre, men endog om mange fromme christelige Folk, som endnu behøve Eder; I skal ei, min allerkjæreste Herre, bekymre Eder for min Skyld. Jeg befaler Eder hans guddommelige Villie, og jeg haaber samt har den Tro til Gud, at han naadelig skal opholde Eder. Imidlertid nu Doctoren saaledes blev gneden med varme Klæder, og man lagde varme Puder paa hans Bryst og om hans Fødder, sagde han: Jeg føler, Gud være lovet, Forbedring; Afmagten holder op og jeg begynder igjen at komme til mine Kræfter; dersom jeg kun kunde svede, saa haaber jeg, at det ved Guds Naade denne Gang ei skulde have nogen Fare. Da sagde Dr. Augustinus: vi ville gaae bort, og lade ham alene, om han kunde komme i Sved, og faae nogen Hvile. Derpaa sagde vi ham en god Nat, og gik i Guds Navn fra ham, samt befalede dem, som bleve hos ham, at de skulde være stille. Dagen derefter sagde Doctoren til mig: Jona, jeg maa erindre den forrige Dag; thi da var jeg sandelig i Skole, og maatte udstaae et godt Svede-Bad. Herren fører ned til Helvede, og fører op igjen. Ydermere sagde han, at den aandelige Anfægtning, som han Morgenen tilforn havde udstaaet, var meget større og heftigere, end den legemlige, som om Aftenen kom ham paa. Herren, sagde han, dræber og gjør levende; thi han er en Herre over Døden og Livet. Ham være Ære, Lov og Priis i Evighed! Amen." — Dette haarde Tilfald havde saaledes taget paa Luthers Kræfter, at han det ganske Aar igjennem ei ret kunde komme sig; derfor har han i dette Aar (1527) ei heller skrevet noget.

Kjøbenhavn. — N. B. Kousgaards Forlag.
Z. Triers Bogtrykkeri.

Ugeskrift

for

lutherske Christne.

Nr. 12. Den 7. Juni. 1870.

Indhold: Christian den Tredies Død. — Livsbilleder fra Reformationstiden IV. (Frands Wormordsen. [Slutning]). — Uddrag af Luthers Lærdom om Ægteskabet. — Boganmeldelse. — Som Tillæg følger: Luthers Forklaring over „den 51de Davids Psalme", oversat af Oluf Schlichtkrull. Kjøbenhavn 1752, 5te Ark.

Christian den Tredies Død.

Christian den Tredie havde i Aaret 1558 afholdt en Herredag i Kolding, og da han i længere Tid havde været svagelig, forblev han paa Koldinghuus Slot, som han havde ladet forskjønne og indrette til Residents. Skjøndt han kort efter blev sengeliggende, troede dog Ingen, at hans Død var nærforestaaende. Men den 23de December ovennævnte Aar, da Hofpræsten, Povel Noviomag, som han pleiede hver Dag, kom for at spørge til hans Befindende og for at opmuntre ham, svarede Kongen ham i Overværelse af Livlægen, Cornelius Hamsfort og flere Hoffolk: „Der har været Een hos mig, som bad mig være trøstig, og sagde, at al min Svaghed skulde tilstundende Nytaarsdag faae en god og lykkalig Ende." De Omstaaende bleve underlig tilmode derved, og Lægen hviskede til de Andre: „Den gode Herre har haft en Drøm," men Kongen hørte dette og svarede lydelig: „Nei ingen Drøm,

disse Øine have seet og disse Øren have hørt, hvad jeg taler, og derefter vil jeg ganske og fuldkommelig rette min Sag." Som Varslet havde bebudet, indtraf det virkeligt; thi Nytaarsnat henvendte Kongen sig til Lægen, der vaagede hos ham, med de Ord: „Jeg haaber, det skal ikke vare længe, men snart tage en god Ende, det vil ikke vare denne Dag ud." Tidlig om Morgenen lod han sin Hofpræst, ovennævnte Mester Povel, kalde til sig, og da denne lige kom fra sin Faders Dødsleie, sagde Kongen til ham: „Idag skal jeg følge ham, og som I har været hos Eders Fader i hans Yderste, maa I ogsaa være hos mig." Han bad ham nu om, at være kort i sin Prædiken, da han kun havde liden Tid. Efterat Prædikenen var endt og flere Psalmer afsungne, oplæste Mester Povel adskillige Capitler og Sprog af Biblen, som kunde tjene til Trøst for Kongen paa hans Yderste, især oplæste han Esaias 53. Cap., Johannes 3. Cap. og Pauli Brev til Galaterne, og derefter modtog Kongen den hellige Nadvere. Han trøstede derpaa sin Gemalinde, der var saa bedrøvet, at hun kun kunde sige: „O, min Herre Konge!" „Min hjerte kjære Hustru," sagde han, „jeg mærker min Time er nu kommen, da jeg skal tage Afsked med denne Verden, derfor beder jeg kjærligst, giv Eder tilfreds og bliv i Guds Frygt og underviis vor kjære Søn, at han regjerer viselig og opholder sine fattige Undersaatter til Guds Ære, og ikke besværer dem med utilbørlige Skatter og Tiender." Dernæst traadte begge Kongens Kantslere: Johan Friis og Anders Barby ind til ham. Han holdt en fyndig og lang Tale til dem og gav dem til Slutning følgende Formaninger: „at de, siden de nu saae hans Dødstime at være nær forhaanden, vilde lade sig Rigets Sager være magtpaaliggende, eftersom han selv nu ikke længere kunde see paa dets Bedste, samt at de vilde indrette alle deres Anslag og Gjerninger til Rigets Fordeel, men

især at de vilde følge hans Plan og see derhen, at den sande evangeliske Lærdom og hvad der angik den sande Guds Dyrkelse kunde reent og uforfalsket bevares." — „Og at de vilde forebygge, at Undersaatterne og Riget nogen Vold eller Fornærmelse skete, og det saaledes som de paa Dommens Dag vilde staae til Ansvar for den allerhøieste Gud." Da han havde holdt denne Tale, takkede han alle de omstaaende Hoffolk og Tjenerskab, for deres Troskab og Lydighed og gav dem derpaa hver især Haanden og bød dem sit sidste Farvel.

Hen paa Dagen lod han sine Børn kalde til sig, for at tage Afsked med dem. De knælede ned foran hans Leie, og Kongen lagde sin Haand paa deres Hoveder og meddeelte dem i Jesu Navn sin Velsignelse, derpaa foldede han sine Hænder og takkede Gud for alle de Velgjerninger, han ved sin Søn Jesum Christum havde bevist ham, og nu overgav han sig aldeles til Dødens Betragtning. Han istemte med lydelig Røst og med et freidigt Hjerte Luthers herlige Psalme: „Med Glæde og Fryd farer jeg nu hen." Han lod derpaa de Omstaaende synge Luthers Psalme: „Mens vi leve paa Jorden her, med Døden ere vi omfangne," og Psalmerne: „Nu lader os hans Legem begrave" og „Nu bede vi den Hellig Aand." Efter enhver af Psalmerne bad han dem Alle at knæle og bede for ham om en naadig Forløsning. Selv befalede han nu efter den sidste Psalmes Afsyngning, sin Aand, Land, Kirke, Undersaatter, sin kjære Hustru og sine Børn i Guds Haand og Beskjærmelse, og da det endnu varede noget med ham, saa lod han atter de Tilstedeværende synge Luthers Psalme: „Med Glæde og Fryd farer jeg nu hen," og under Sangen stred han den sidste Strid. Hans sidste Ord vare: „Jeg maa vandre, dog jeg har vandret lykkeligt, jeg har Veien, Sandheden og Livet med mig," og dermed udaandede den fromme og gudfrygtige Konge uden nogen streng Dødskamp roligt sit sidste Suk Nytaarsdag 1559, Klokken 4 om Efter-

middagen (56 Aar gammel) idet Mester Povel tilvinkede den døende Konge sit Farvel med Psalmistens Ord: „Ligesom en Fader forbarmer sig over Børn, saa forbarmer Herren sig over dem, som hannem frygte." Davids Ps. 103, 13.

Livsbilleder fra Reformationstiden.

IV.

Frands Wormordsen.

(Fortsat fra Nr. 11. — Slutning.)

Bispevielsen foregik med stor Høitidelighed i Fruekirke i Kjøbenhavn, i Kongens, Dronningens og Rigsraadets Nærværelse. En Præst intimerede. Efterat derpaa Messen „Veni sancte spiritus" var afsungen, talede den Indviende, omgivet af de forsamlede Præster, til Menigheden om Prædikeembedets Nytte og Betydning. Efter en Psalmes Afsyngelse oplæstes af Ordinantsen hvad der angik Superintendenternes Embede, hvorpaa disse formanedes til at lære det rene Evangelium og prædike Syndernes Forladelse og det evige Liv i Christo Jesu, Guds Søn aleneste. Item, om Kjærlighed, Kaarset, Poenitentse, Herskab, hvorledes, man skal efter Guds Ord være dem lydige. Item, om Sacramenterne, eftersom Christus dem haver indskikket, og at de hverken maatte lære derom noget andet, eller anderledes. Dette lovede de saa med Haand og Mund, hvorpaa der blev sungen en Lovsang og holdt Bøn, og derefter oplæste tre forskjellige Præster hver en Lectie nemlig Tit. 1., Ap. Gj. 20. og 2. Tim. 4. Ordinator paamindede dem nu om, at Guds Ord og Bøn gjorde denne Handling hellig, derefter lagde han tilligemed Præsterne og de Ældste Hænderne paa deres Hoveder og

bad først Fadervor og derefter en anden kort Bøn, hvorpaa de Alle svarede Amen. Dernæst blev Psalmen „Nu bede vi den Hellig Aand" afsungen, hvorefter de faldt paa Knæ ned for Alteret og holdt Bøn. Efterat den sidste Collect og Messe var afholdt, sluttedes denne høitidelige Handling med, at de nye Superintendenter tilligemed mange af de Tilstedeværende gik op til Alteret og modtoge den hellige Nadvere. Alt skete paa Dansk. Bispevielsen foregik med de Ceremonier, som Kirkeordinantsen foreskrev, og som uden al Tvivl ere forfattede af Bugenhagen.

Aaret 1537 medførte stor Forandring for Malmø; thi den derværende Præsteskole blev ophævet, da den nu ikke ansaaes for saa nødvendig, efterat Universitetet i Kjøbenhavn var blevet gjenoprettet og forbedret (1536). Frands Wormordsen, der blev Biskop, flyttede til Lund, og med ham fulgte Peder Lauridsen, der blev Læsemester i Theologien ved Domkapitlet dersteds, og Hans Spandemager, som blev Sognepræst ved Domkirken i Lund. Ole Gyldenmund reiste til Kjøbenhavn, hvor han blev Professor i Græsk ved Universitetet og tillige Sognepræst ved „Vor Frue Kirke".

Frands Wormordsen, som vedblev at blive kaldet „Lector Frands" udmærkede sig som Biskop, eller Superintendent, ved en rastløs Virksomhed under Gjennemførelsen af den nye Kirkeordinants og Ordningen af de kirkelige Anliggender i sit Stift. Dette i sig selv vanskelige Hverv forværredes meget ved, at han ved sin Side havde et Domkapitel, som endnu tildeels hængte ved Catholicismen og stod i Oprør mod den nye Lære. Han visiterede flittig i sit Stift, og hvert Aar og ofte flere Gange om Aaret kom han til Malmø, da kirkelige Sager ofte bleve forhandlede og afgjorte der; han tog da sædvanlig ind hos nogle af Borgerne og enkelte Gange ogsaa hos en af Præsterne. Han havde jævnlig Stridigheder at bilægge imellem Menighederne paa den ene Side og Præsterne og Degnene paa den anden, angaaende disses Løn og Underholdning, og hvert Aar maatte disse trættes

og klamres med deres Sognemænd om Tienden. Istedet for Fred og Orden herskede derfor i de første Aar efter Reformationen her i Landet Tvedragt og Uenighed, og det var ikke mindst Tilfældet i Lunde Stift, thi den skaanske Almues Sindelag i den ovenfor omtalte Henseende var den samme, som deres Forfædre alt tidligere havde lagt for Dagen imod Geistligheden, naar den forlangte Tiende, hvilken de nægtede at betale; thi der, som saa mange andre Steder meente Folk, at de evangeliske Geistlige, der ikke, saaledes som de papistiske Prælater tragtede efter at samle Rigdomme, men kun forlangte det daglige Brød, skulde kunne leve af Intet eller af Luften. I slige Stridigheder søgte Geistligheden altid til Kongen om Bistand; saaledes ilede Biskop Wormordsen i Aaret 1538 i et saadant Tilfælde lige til Kongen, der opholdt sig paa Gottorp; af denne fik han ogsaa et Beskjærmelsesbrev for den skaanske Geistlighed, men dette gjaldt kun foreløbig, indtil en bedre Ordning kunde træffes. I Kirkeordinantsen var Spørgsmaalet om Geistlighedens Lønning kun behandlet i sine Hovedtræk, men kort efter en Herredag, som blev afholdt i Odense 1539, blev Sagen endelig afgjort. Til denne Sags Ordning, indgav Frands Wormordsen et udførligt Forslag som endnu findes i Original i Geheimearkivet i Kjøbenhavn. For at bilægge lignende Stridigheder mellem Præsterne og Menighederne i Malmø, maatte Biskop Wormordsen reise dertil den 13 December 1540, og han fik endelig ogsaa denne Sag ordnet og Lønnen fast ansat.

Før Reformationen blev gjennemført her i Landet, var Spørgsmaalet om Præsternes Ægteskab et af de fornemste Stridspunkter, og da Frands Wormordsen i Aarene 1529 eller 1530, giftede sig med Pigen Elisabeth Pedersdatter fra Malmø, gav dette Anledning til at hans Modstandere og navnlig Domkapitlet i Lund lod deres Vrede bryde løs over ham, eftersom han engang skulde have yttret det Forsæt, at han stedse vilde leve ugift, og dog nu alligevel giftede sig. Han udgav i den Anledning en Bog til Forsvar imod dem og deres Paastande.

Han døde i Lund den 19 December 1551, omtrent 60 Aar gammel, efterat han i 14 Aar havde været Biskop i Lunde Stift. Hans Samtid giver ham det Vidnesbyrd, at han var en meget lærd og veltalende Mand, og at intet var ham kjærere end at kunne forfremme Guds Ære og Menneskenes Salighed. Tillige var han meget nidkjær og virksom i sit Kald og forestod dette med Ihærdighed og Iver, og som Præst, Lærer og Biskop erhvervede han sig sine Medbrødres og Medborgeres Agtelse og Kjærlighed.

Uddrag af Luthers Lærdom om Ægteskabet.

Uforandret meddeelt efter B. Lindner af P. Pedersen.

Man søger kun Arvinger og sin Fornøielse i Børn, Gudsfrygt maa blive, hvor den kan. Man finder og dem, som gaae ind i Ægteskab og blive Fader og Moder, førend de selv kan bede, eller vide, hvilke Guds Bud ere. Men Ægtefolk skulle vide, at de ei kan gjøre Gud, Christenheden, al Verden, dem selv og deres Børn nogen større Tjeneste, end at de vel optugte deres Børn. At reise Pilegrimsgang til Rom, til Jerusalem og St. Jacob, at bygge Kirker, stifte Messer, og gjøre alle de Gjerninger, som nævnes kan, er ei at ligne mod denne ene Gjerning, at Ægtefolk nemlig optugte deres Børn. Thi dette er den rigtigste Vei til Himmelen, ei heller kan man før og bedre fortjene Himmelen, end ved denne Gjerning. Det er og deres egen Gjerning, og dersom de ei beflitte sig derpaa, saa er det saa bagvendt en Ting, som om Ild ei brændte, Vand ei vædede. Ligeledes fortjenes Helvede ei lettere end ved sine egne Børn. Ei heller kan man gjøre nogen skammeligere Gjerning end at forsømme sine Børn, og lade dem bande, sværge, lære skammelige Ord og Viser, og leve efter deres egen Villie. Dertil opmuntre Nogle dem selv med overflødigt Smykke

og Prydelse, paa det de kun kan vel behage Verden, stige høit op og blive rige; thi de sørge altid mere for, hvorledes de kan forsee deres Legemer, end deres Sjæle. Ei heller skeer Christenheden større Skade, end ved at forsømme Børn. Thi skal Christenheden igjen hjælpes, saa maa man sandelig begynde paa Børn, ligesom der skete i forrige Tider. Men den falske Naturkjærlighed forblinder Forældrene, at de mere agte deres Børns Kjød, end Sjæle. Derfor siger den vise Mand: Hvo som skaaner Riset, han hader sit eget Barn etc. Derfor er det høit nødvendigt, at ethvert gift Menneske flittigere sørger for sit Barns Sjæl, end Legeme, som er kommet af ham, og ei agter sit Barn for andet end for en kostelig evig Skat, som Gud haver befalet ham at forvare, at Djævelen, Verden og Kjødet ei skal stjæle eller myrde det. Thi det vil i Døden og paa den yderste Dag fordres af ham med skarp Regning. Thi hvorfor mener du, at de saa skrækkeligen hyle og klage, som raabe: Saligt er det Liv, som ei haver født Børn, og de Bryste, som ei gave at die? Uden Tvivl derfor, at de ei have bragt deres Børn igjen til Gud, af hvilken de have bekommet dem. O! Ægtestanden er sandelig en ædel, stor og salig Stand, dersom den ret holdes; men derimod er den sandelig en elendig, forskrækkelig og farlig Stand, dersom den ei ret holdes.

Bogannmeldelse.

Davids Psalmer udlagte af Ludvig Harms. Oversatte af Pastor C. Krogh. (Kjøbenhavn. Forlagt af Axel Schiødte. 1870). — Oversætterens Navn, samt det allerede udkomne 1ste Hefte, lover en tro og god Oversættelse af disse grundige Bibelkæsninger. Værket vil udkomme med et Hefte maanedlig paa 3 Ark à 16 ß, og 1ste Bog vil omtrent blive 6 à 8 Hefter.

Kjøbenhavn. — N. B. Kousgaards Forlag.
S. Triers Bogtrykkeri.

Ugeskrift

for

lutherske Christne.

Nr. 13. Den 21. Juni. 1870.

Indhold: Om Børnetugten, af Dr. Johan Arndt. — Livsbilleder fra Reformationstiden. V. (Peder Lauridsen). — Som Tillæg følger: Luthers Forklaring over „den 51de Davids Psalme", oversat af Oluf Schlichtkrull. Kjøbenhavn 1752, 6te Ark.

Om Børnetugten.

Af Dr. **Johan Arndt.**

Uforandret meddeelt af P. Pedersen.

Til en ret Børnetugt hører fire Stykker: Først, at man ei forsømmer Børnenes Ungdom, til i deres Barndom at indplante i dem Guds Ord og Guds-Frygt. Derfor er det foreskrevet os til Exempel, at Forældrene toge Barnet Jesum med paa Paaskefesten, da det var tolv Aar gammel. Børnene er den ømmeste, ædleste og deiligste Deel af den christelige Kirke, af hvis Mund Gud har beredt sig Lov (Ps. 8, 3.), derfor skal man vænne Børnene til fra Ungdommen af at høre det guddommelige Ord. Naar en Agermand forsømmer Tiden, at han ei til rette Tid saaer og planter, saa kan han heller ingen ret god Høst erholde: saaledes og, naar du forsømmer Børnenes Ungdom, hvad vil du da indhøste af dem? Hvo, som i Ungdommens Vaar ei vil pløie Hjertets Ager, den vil heller ikke i sin Alders Høst have noget at indsamle. Kan du ikke efterlade dine Børn meget Gods, saa see til, at

du opdrager dem vel; thi det hjælper mangt et Barn frem, uden Penge eller Gods, eller naar Forældrene eller de selv geraade i Armod. Dersom Joseph, Daniel, m. fl. ei havde været vel opdragne, saa havde de aldrig været komne til deres Ære. Mangen Een bekymrer sig, naar et Bæst dør for ham, men bekymrer sig intet om hans Barn er levende død formedelst en ond Opdragelse. Herodes's Barnemord (Matth. 2, 16) var vel en skrækkelig Ting, men Herodes myrdede dem dog kun legemlig; den derimod, som ei opdrager sit Barn vel, den myrder det aandelig og evig.

Det andet Stykke, som hører til Børnetugten, er alvorlig Straf, god Disciplin; thi Daarskab er Børnene medfødt, men Riset vil drive den ud; den bedste Lægedom for Børnene er Riset. Ordspr. 12, 1. 13, 1. 18. Og i samme Capitels 24de V. hedder det: „Hvo, som sparer sit Riis, hader sin Søn." Item Cap. 23, 13. 14.: „Vægre dig ikke at tugte den Unge; thi slaaer du ham med Riset, dør han ikke deraf. Du, du skal slaae ham med Riset, og fri hans Sjæl fra Helvede." Sir. 30, 7.: „Hvo som stryger sin Søn, han forbinder hans Saar, og for hvert Skrig bevæges hans Indvolde heftig." Vi have herpaa et mærkværdigt Exempel i Præsten Eli, som ikke engang saae suurt til, naar hans Børn gjorde det Onde. 1 Sam. 2, 12. 22. 23. 24.

Det tredie Stykke er Forældres gode Exempler. Exempler opbygge mere end Ord, og man beholder det længere, som man seer, end som man hører. Mangt et fromt Barn kan sige: Saa pleiede min Fader og Moder at gjøre, saaledes elskede de Gud og hans Ord, de forsømte ingen Prædiken. Børn ere ligesom et Speil, hvad godt eller ondt du gjør, det seer man deri. Derom siger Sir. Cap. 23, 18, etc.: „Ihukom din Fader og Moder, naar du sidder iblandt store Herrer, at du skal ikke glemmes af dem og blive en Daare med din Viis, og du skulde ville, at du var ikke født, og forbande din Fødselsdag." Ak, hvor mange tusinde Børn blive daglig myrdede, vel ikke ved Herodes, men ved onde Exempler og Forargelser! Børn ere ligesom et Tønder, de fatte snart Forargelsens

Funke, og blive ganske brændende og antændt. Derfor forbyder Herren (Math. 18, 6.) saa strengeligen Forargelse med det evige Vee. Hvorledes bliver ei Ungdommen nu forarget, Fjendskab og Bespottelse plantet i Hjertet? Derfor, fordi deres Ondskabs Grund og Rod bliver skjult, saa maae de fordærves og gaae til Grunde. Hedningerne have bedre opdraget deres Børn med dydefulde, alvorlige Exempler; men nu veed man ikke mere, hvad Dyd er. Hvorledes har ei den gamle Tobias opdraget sin Søn med saa hellige Exempler, at selv en Engel gav sig i Selskab med ham, og hjalp ham til Gods og Ære. Tob. 4, 2. 5, 5. etc. Om Paulo Æmilio, en Romer, læser man at han har mere beflittet sig paa, at opdrage sine Børn vel, end paa at erhverve dem Rigdom. Crates Philosophus har sagt, Børnenes bedste Arv er, naar de blive vel opdragne. Den dydefulde Romerinde, Cornelia blev engang af en rig Frue viist hendes Smykker med den Begjæring, at hun nu ogsaa vilde vise hende sine Smykker, og da har hun viist hende sine velopdragne Børn. Forbander man den Barnemorder Herodes, hvormeget mere skal man da forbande letfærdige Forældre, ja deres ilde opdragne Børn skulle selv paa den yderste Dag forbande dem.

Det fjerde Stykke, som hører til Børnetugten, er den kjære Bøn. Man beder jo for Landets Frugter, skulde du da ikke troligen bede for dit Legems-Frugter? Saaledes har Augustini Moder Monica udbedet sin Søn fra Manichæismen. I Lucas 11, 13. hedder det og: „Meget mere skal Faderen, som er af Himmelen, give dem den Helligaand, som ham bede." Saaledes lære Børnene, formedelst den Hellig Aands Regjering selv at opdrage sig, og forfremmes da, ligesom det kjære Christbarn, som i Alder saa og i Naade hos Gud og Menneskene. Fordi det kjære Christbarn var undfanget af den Hellig Aand, og der paa ham, som paa en spæd Green (Es. 11, 2.), hvilede Herrens Aand, saa var ogsaa hos ham idel Naade hos Gud og Menneskene, særdeles Lydighed og Guds-Frygt. Dette høilovede Barn har været lydig, skulde da du elendige Barn ei være lydig? Ved Lydighed erlanger man

Guds og Menneskens Yndest, Naade og Velsignelse. Isak var sin Fader lydig indtil Døden (1 Mos. 22, 6.), derfor erholdt han Velsignelsen. 1 Mos. 24, 35. David var et fromt Barn, og erholdt Salvelse til Kongeriget. 2 Sam. 2, 4. Hos Sir. 1, 9. hedder det: „Herrens Frygt er Ære og Roes, og Glæde og en glædelig Krone." Et mærkeligt Exempel herpaa er de Rechabiter (Jer. 35, 18. 19.), hvilke erholdt af Gud en herlig Velsignelse. I det fjerde Bud er Velsignelsen lagt paa Lydigheden. Intet ulydigt Barn behøver at haabe Velsignelsen. I den 133 Ps. hedder det ligesaa om de gamle Børn: „Der haver Herren befalet Velsignelsen at være, ja Livet indtil evig Tid." At Børnene nu ere saa onde, det er et Tegn paa den yderste Dag, hvorom og St. Paulus i 2 Tim. 3, 1. har propheteret: „Men vid dette, at i de sidste Dage skal være at forvente vanskelige Tider. Thi der skal være Mennesker, som holde af sig selv, pengegjerrige, overdaadige, hovmodige, Bespottere, Forældre ulydige, utaknemmelige, uhellige." Summa, det er nu, ligesom i Syndflodens Tid, da Jorden var fuld af Bespottelse, saa at man seer, at den yderste Dags sidste Ild-Syndflod nu ei kan være langt borte.

Livsbilleder fra Reformationstiden.

V.

Peder Lauridsen.

Peder Lauridsen eller rettere Peder Laurensen indtager navnlig som en dygtig Skribent en fremragende Plads blandt Reformationens Mænd. Hans Gjerning var især, ved Skrifter at forsvare Reformationens Lære og Gjennemførelse her i Landet imod dens mange mægtige Modstandere, og at oplyse Folket om den nye evangeliske Læres Grundsætninger og Velsignelse, og han bidrog ved sin Dygtighed meget til at forfremme dette Værk. Han

var født i Nestved omtrent ved Aaret 1490. I sin Ungdom indtraadte han i Carmeliterordenen, og her lagdes rimeligvis Grunden til hans lærde Uddannelse; thi denne Orden var berømt for sin store Sands for Videnskaberne. At Peder Laurensen tillige har studeret ved Kjøbenhavns Universitet er sandsynligt, men vist er det at han var Medlem af Carmelitercollegiet i Kjøbenhavn paa samme Tid, som Povel Eliesen var Collegiets Forstander (1519—22), og denne har naturligvis haft betydelig Indflydelse paa ham, saa at han har faaet Øiet op for Romerkirkens Vildfarelser og for den lutherske Læres Sandhed. Men de bleve kort efter Modstandere, eftersom han snart gik langt videre end denne. Efter Collegiets Opløsning 1522 finde vi Peder Laurensen som Munk i Carmeliterklosteret i Assens. Efterhaanden fik han mere Indsigt i Luthers Lære og Aaret 1527 kan seneste ansættes som den Tid da han fuldstændig brød med den papistiske Lære. Han har derefter virket betydeligt for Reformationens Sag og Fremme i Assens og har vel ikke forladt Byen, før Seiren var vunden for Evangeliet, Klosteret tildeels opløst og Munkene bortreiste.

I Begyndelsen af Aaret 1529 reiste Peder Laurensen fra Assens til Malmø, hvor han blev ansat ved Præsteskolen (Gymnasiet) som Læsemester i den Hellige Skrift, og der begyndte han tillige sin velsignelsesrige Gjerning som Skribent og Forfatter. Endnu samme Aar giftede han sig med den malmøeske Reformator Claus Mortensens Søster: Anna Mortensdatter. Dette Ægteskab fremkaldte hadefulde Beskyldninger imod ham, og disse gav Anledning til, at han tog Ordet og forsvarede Præsteægteskabet i Fortalen til en Bog om det rigtige i Præsternes Ægteskab, forfattet af Christiern Skroch, som var Reformator i Assens og havde været Peder Laurensens Medarbeider der. I Malmø vedblev Stridighederne med Papisterne, navnlig imellem Graabrødrene og Lutheranerne. Under disse Forhold greb Peder Laurensen atter Pennen, for at angribe de papistiske og forsvare de evangeliske Lærdomme, og tillige for at fremstille den Til-

stand, hvori de kirkelige Forhold i Malmø dengang befandt sig. Dette skete i et Skrift, den saakaldte „Malmøbog", der udkom i Trykken 1530, denne mærkelige Bog vil blive nærmere omtalt imellem de øvrige af hans Skrifter. Imod dette Skrift forfattede Povel Eliesen, paa Opfordring fra Prælaterne i Lund, en udførlig og velskreven Gjendrivelse, der dog ikke blev trykt. Ved Religionsforhandlingerne paa Herredagen i Kjøbenhavn 1530 førte Peder Laurensen Pennen for de Evangeliske, og han havde tillige Hovedandeel i Affattelsen af de der fremlagde 43 Artikler. Forhandlingerne paa Herredagen førte ikke til noget Forlig, og Striden imellem de evangeliske og papistiske Geistlige vedblev, og i denne tog Peder Laurensen virksom Deel med sine fortrinlige Skrifter, der udmærke sig baade ved Lærdom og Forstaaelighed. Navnlig var Præsteægteskabet det Punkt, hvori de evangeliske Prædikanter meest bleve angrebne af de katholske Geistlige, som ophidsede Almuen, der havde vænnet sig til at anse den ugifte Stand hos Geistligheden som det ene rigtige, og nu mange Steder forargedes over de evangeliske Præsters Ægteskab, idet de ikke havde Øie for de catholske Geistliges forargelige og utugtige Levnet. 1533 tog Peder Laurensen atter fat paa dette Spørgsmaal og udgav et Forsvarsskrift i denne Anledning. Endnu samme Aar udkom et andet Skrift af ham imod de papistiske Love og selvlavede Pligter. Paa samme Tid fik Lunde Stift en ny Erkebisp: Torben Bilde, der var en heftig Modstander af Reformationen og understøttedes deri af Domkapitlet i Lund, især af Kantoren Adser Pedersen, med hvem de malmøeske Reformatorer stadig laa i Strid. Den nye Erkebisp forjog og afsatte de evangeliske Præster i Helsingborg, Landskrona og Trælleborg fra deres Embeder, og disse tyede da til Malmø, hvor de fandt Deeltagelse og Forsvar. I Anledning af denne Forjagelse skrev Peder Laurensen den 10de September 1533 et langt Brev til Domkapitlet i Lund, hvori han udførligt, men roligt og besindigt gjennemgik de Punkter, hvorfor disse Præster vare forjagne, og fremdrog navnlig Præster-

nes Ægteskab og Nadverens Forvaltning, for at vise at Præsterne i denne Henseende havde Medhold i den Hellige Skrift. Domkapitlet svarede den 28de September i en myndig og haanlig Tone, at de evangeliske Bedragere maatte prise sig lykkelige, at man havde behandlet dem skaansomt og ikke efter de strenge Love dømt dem til livsvarigt Fængsel eller til Døden paa Baalet. Peder Laurensen blev dem ikke Svar skyldig, men skrev igjen den 2den October samme Aar et Brev, der ikke var nær saa høfligt som det første. Disse tre Breve lod han udgaae i Trykken samme Aar under følgende Titel: „Peder Laurensens Udfordring til Lunds Kanniker." Endskjøndt Peder Laurensen ligesom Malmøes Byraad egentlig stod paa den fangne Kong Christjern den Andens Parti, saa lykkedes det ham dog snart at blive yndet af Kong Christian den Tredie, saa at han allerede to Dage efter Kjøbenhavns Overgivelse (den 29de Juli 1536) af Kongen fik Præsentation paa Oxie Kirke i Nærheden af Malmø, for hvilken Naadesbevisning han vist for en Deel kunde takke Kongens Hofpræst Johan Albretsen fra Hadersleb. Ved Mødet i Odense 1537, hvor man skulde udarbeide en ny Kirkeordinants, var Peder Laurensen ogsaa tilstede og underskrev denne. Samtidig med Ordinantsens Udstedelse ophørte Peder Laurensen at virke i Malmø, eftersom det gjenoprettede Universitet i Kjøbenhavn gjorde Præsteskolen i Malmø overflødig, og han modtog nu Ansættelse som Læsemester i den Hellige Skrift ved Domkirken i Lund, medens af hans Venner og Medbrødre, Frands Wormordsen blev Biskop og Hans Spandemager blev Sognepræst i Lund. Peder Laurensens Gjerning i Lund var ganske den samme, som den havde været i Malmø, og det var af stor Vigtighed paa den Tid, at han var saa lærd, saasom mange af de unge Præster ikke kom til Universitetet, men lode sig nøie med den Undervisning, de kunde faae i Skolerne ved de der ansatte Læsemestere. Efterat han var kommen til Lund, optraadte han ikke mere som Skribent. Dog vedblev han ligetil sin Død at bekjæmpe de papistiske

Vildfarelser, som endnu herskede, navnlig ved Lunds Domkapitel; dette kan man see af et mærkeligt Brev af 8de April 1552 til Prælaterne og Kannikerne, hvilket han paa sin Dødsseng dikterede sin Søn. Kort derefter døde Peder Laurensen i Aaret 1552, men hans Dødsdag kjendes ikke. I sit Ægteskab med fornævnte Anna Mortensdatter havde han tre Sønner, af hvilke den ældste, Laurids Pedersen, ogsaa blev en geistlig Mand.

Af hans Skrifter kjendes følgende:

Det første Skrift han lod trykke var: „Et kort Svar paa det Sendebrev, som værdige Fader Archiepiscopus til Lund Hr. Aage Jepsen sendte til ærlige Mænd Borgermester og Raad i Malmø om den christelige Handel og Lærdom, som der begyndt er. Petrus Lavrentii Nestvedius. Trykt i Malmø ved Oluf Ulriksen XXVII mensis Augusti Ao. Dni. MDXXIX." 4to. Dette Skrift er vist neppe mere til. Samme Aar eller i Slutningen af Januar 1530 udkom det Skrift af Peder Laurensen om de kirkelige Tilstande osv., der ovenfor er nævnet, og som er bekjendt under Navnet „Malmøbogen", saaledes kaldet af Povel Eliesen, og fra ham stammer altsaa dette Navn. Dens Titel lyder saaledes: „Aarsagen og en ret Forklaring paa den ny Reformats, Ordinering og Skik om Messen, Prædiken og anden ret Guds Tjeneste og christelig Dyrkelse, som begyndt og gjort er udi den christelige Stad Malmø Anno Domini MDXXIX. — Amos Capitel VIII. — Saa siger Herren Dagene komme, og jeg skal udsende Hunger paa Jorden, ikke Brøds Hunger, ikke heller Vands Tørst, men Hunger og Tørst til Guds Ord at høre." Paa den sidste Side staaer: „Trykt i Malmø hos mig Oluf Ulriksen XXVII. Dag Januarii etc. Aar efter Christi vor Frelsermands Byrd MDXXX." Bogen bestaaer af 107 Blade i lille Octav. (Sluttes.)

Kjøbenhavn. — N. B. Kousgaards Forlag.
S. Triers Bogtrykkeri.

Ugeskrift
for
lutherske Christne.

Nr. 14. Den 5. Juli. 1870.

Indhold: Livsbilleder fra Reformationstiden. V. (Peder Lauridsen). — Gammel-Lutheranerne i Jylland. II. (Skildring fra 1847 af R. Th. Fenger). — Som Tillæg følger: Luthers Forklaring over „den 51de Davids Psalme", oversat af Oluf Schlichtkrull. Kjøbenhavn 1752, 7de Ark.

Livsbilleder fra Reformationstiden.

V.

Peder Lauridsen.

Peder Laurensen taler i Malmøbogen i Menighedens Navn og holdende sig til Biblens Ord, som han bestandig anfører, søger han at tilintetgjøre alle de papistiske Vildfarelser. Denne sjældne Bog er i Aaret 1868 paany udgivet af Hr. Dr. Holger Fr. Rørdam, Præst i Kornerup paa Sjælland. Den nye Udgave er et nøiagtigt gjengivet og smukt udstyret Optryk af den gamle, og den nye Udgave er tillige forsynet med en interressant Indledning og endeel oplysende Anmærkninger. „Malmøbogen" har endnu praktisk Betydning, da Romerkirken atter søger at føre de nordiske Folk tilbage under de samme Vildfarelser og den samme Aandstvang, som denne Bog saa fyndig bekjæmper. — I Januar 1533 udkom: „En sand og ret christen Underviisning om Præste Embede og om deres Levnet Giftermaal og ret Kydskhed. Desligest om Kloster Folks

Løfte og Frihed, og at de maae gifte dem efter Guds Ord og gammel Kirke Lov [osv.] Sat i Malmø. — Denne Bog er prentet i Malmø af Johan Hogstraten Aar efter Guds Byrd. MDXXXIII [osv.] 4to. Af denne Bog findes et defect Exemplar paa Kongens Bibliothek i Kjøbenhavn, hvorimod der findes et complet Exemplar af den paa Skokloster i Sverig. Peder Laurensens Navn findes ikke paa Titelbladet, men staaer over Fortalen. Saasnart Peder Laurensen var færdig med dette Skrift, tog han fat paa et nyt i samme Aand, som udkom endnu samme Aar (1533). Dette Skrift har hidtil ikke været kjendt, men et fuldstændigt Exemplar deraf er fundet paa ovenævnte Skokloster i Sverig. Skriftet har følgende Titel: „En stakket Underviisning af Guds egne Ord og den hellige Skrift imod Pavens, Bispers og deres Disciples Statutter, Love, Bud og Skikkelser, som de have selv opdigtet og drømt og lade dem læse og forkynde paa Landemode. Og dermed byde, true og trænge fattige Sognepræster og den menige Almue, til at holde dem under Band og Sjæles Fortabelse alligevel at de ere imod Guds Ord, Bud og Skikkelser." Paa den sidste Side staaer „Sat i Malmø Aar efter Guds Byrd MDXXXIII." Bogen indeholder 27 Afsnit. Under Striden for Christjern den Andens Gjenindsættelse paa den danske Throne gav Peder Laurensen sin Skjærv til Sagens Fremme ved paany at udgive den danske Oversættelse af Christjern II's Brev til Borgermester Johan Wendlandt i Danzig[1]. Af Peder Laurensens Oversættelse kjendes kun Titelen, som Langebek har opbevaret, den lyder saaledes: „Høibaarne og mægtige Fyrstes Kong Christjerns Sende Brev til Hr. Johan Wetelant, Borgmester til Danfken, som siden blev ihjelslagen for Jesu Christi Ords Skyld,

[1]) Brevet var nemlig første Gang oversat fra Latin af Povel Kempe, og forsynet med en Fortale af Hans Michelsen udkom den i Trykken i Antwerpen Aar 1526.

med nogle Artikler og christelige Vilkaar hvilke hans Naade forpligter sig til, om han med Søstædernes Hjælp kan komme igjen til sit Rige. I hvilket han hjertelig bekjender sin fordums Vildfarelse og Guds Gunst og Naade, som nu i hans Elendighed haver hannem oplyst med sit hellige Ord og Evangelium, og givet hannem et bedre Sind end han tilforn havde. Skrevet i Loe udi Flandern 5. December 1525. Fordansket af Peder Laurentsøn. Trykt 1534 in 8vo." — Hermed sluttes Beretningerne om de malmøeske Reformatorers Liv og Gjerning.

Gammel-Lutheranerne i Jylland.

II.

I Nummer 9 af dette Ugeskrift sluttedes en Beretning om „De stærke Jyder" af Jac. Chr. Lindberg. Denne Beretning gaaer til Aaret 1841, og hertil slutter sig nedenstaaende Skildring af R. Th. Fenger. Den omhandler nærmest hvad der forefaldt i Aarene 1845—1847. Lindbergs Beretning om „De stærke Jyder" omtaler mod Slutningen Skrivelser fra dem om Fritagelse for Gymnastikunderviisningen i Skolen, derpaa fik de endelig et afslaaende Svar, men dette havde dog ikke videre alvorlige Følger. Imidlertid voxede „De stærke Jyder", eller som de selv kalde sig „De Opvakte", bestandig i Indflydelse og Magt, saaledes at En af dem blev Sognefoged og desforuden 6, ligeledes af deres Midte, valgte til Medlemmer af Øster-Snede Sogneraad. Denne deres Stilling meente de at burde benytte til at modvirke al vrang Lærdoms Udbredelse i Skolerne, hvad de ogsaa satte i Værk 1845, saaledes som det fremgaaer af nedenstaaende Skildring.

„De Stærke" i Øster-Snede.

Skildring fra 1847 af **R. Th. Fenger**, nu Præst i Hylleſted.

Tirsdagen den 3die November 1846 foretoges og paakjendtes i Høiesteret Sagen: Advokat Rotwitt mod

Gaardmændene Stephan Jørgensen, Peder Therkelsen, Baltzer Nielsen, Niels Jensen og Hans Lauritzen for at have opbrændt endeel af Østersnede Sogns Skoler borttagne Læsebøger (Defensor Buntzen). Ved Viborg Landsoverrets Dom af 22de Juni 1846 vare de Tiltalte idømte hver en Mulkt af 30 Rbd. til Amtets Fattigkasse, hvorimod de ved Nørvang og Tørrild Herreders Extrarets Dom af 27de April s. A. vare dømte til at bøde: de fire Førstnævnte hver især 50 Rbd. og Sidstnævnte 60 Rbd. til Veile Amtsfattigkasse.

Høiesteret kjendte i denne Sag saaledes:

Landsoverrettens Dom bør ved Magt at stande. I Salarium til Advokat Rotwitt for Høiesteret betale de Tiltalte, een for alle og alle for een, 10 Rbd.

Anledningen til ovenstaaende Dom er saaledes som vi af nedenstaaende Fortælling, der er uddraget af Domsakterne, skulle faae at høre.

Løverdagen d. 1ste Februar 1845 havde Skolelæreren i Gammelsole under Øster-Snede Pastorat været fraværende paa Grund af den anordnede Folketælling, hvormed han var beskjæftiget. Samme Dags Middag havde Sogneforstanderne: Skolepatron Stephan Jørgensen og Skolepatron Peder Therkelsen af Gammelsole, Skoleforstander Hans Laursen af Baastrup, Fattigforstander Baltzer Nielsen og Sognefoged samt Skoleforstander Niels Jensen af Kragelund indfundet sig hos Skolelæreren og spurgt efter ham, og da de erfore, at han ikke var hjemme, vare de gaaede ind i den ikke aflaasede Skolestue og blevet der tre Kvarteer. Hvorefter de kom tilbage og tilkjendegav Skolelærerens Husholderske, at de nu havde efterseet Skolens Bøger, men at disse enten ikke duede eller ikke vare passende for Børnene med Undtagelse af Luthers store Catechismus, Bibelen og det Ny Testamente. Derefter vare de gaaede hen i Kragelunds Skole, hvor Skolelæreren ligeledes var fraværende paa Folketælling, hvorpaa de gik ind i Skolestuen, blev der et Kvarteerstid og erklærede dernæst for Skolelærerens Kone, at nu havde de efterseet Bøgerne,

hvoraf de havde fundet endeel følle eller upassende for Børnene. Efterat have forladt denne Skole vare de dernæst gaaede til Sognets Præst, Hr. Mossin, en ældre Mand, der paa Grund af Svaghed maatte holde Capellan, og som tidligere havde haft Strid med dem endog i Kirken selv, om adskillige Lærdoms-Punkter. For ham androge de nu paa, at han maatte see til at drage Omsorg for, at de Bøger, der indeholdt falsk Lærdom og som de nøiere betegnede ham, kunde blive borttagne af Skolerne, og tilføiede derhos, at hvis dette ikke skete, vilde de selv borttage disse Bøger og sørge for, at de ikke mere skulde komme tilbage. Præsten søgte at gjøre dem Forestillinger herimod, men forgjæves. Mændene vilde ikke opgive deres Forehavende og forenede sig derfor med to andre Medlemmer af Sogneraadet, nemlig Fattigforstander Hans Lauritzen og Thyge Meier, om at skrive følgende Brev til Provst Zahle i Hveisel:

„Paa Grund af Skoleanordningen af 23de Juni 1739 tilligemed Hs. kgl. Maj's Advarsel og Formaning ved sidste Aftale i Veile, at bære Omsorg for at Børnene blive oplærte i Guds Ord og den rene Lærdom i Skolerne: da tage vi os den underdanigste Frihed at tilmelde D. H. at vi efter Skoleanordningen af 1814 haver, under Dags Dato d. 1ste Febr. d. A. visiteret Hovedskolerne, og da vi forefandt en stor Deel af de saakaldte Fortællingsbøger — eller rettere menneskelig Sammensættelse og Fabel — da see vi os nødsaget til enten selv at tage os den Frihed at kaste dem paa et Baal, eller og om D. H. vilde selv behage at bortskaffe dem; thi vi kan ikke forsvare som Tilsynsmænd og Sogneforstandere at Børnene lære andet i Skolerne end den Lærdom som de ere døbte paa, nemlig Troen paa den Herre Jesum Christum, men hvad menneskelig Lærdom angaaer, da forkaster og fordømmer vi det til Helvedes Afgrunde som Børnelærdom i Skolerne. Mon disse nye Opklarere og Fornuftlærere skulde være visere end Paulus, som skriver til Timotheus: Efterdi du veed den H. Skrift af Barndom, som kan gjøre dig viis til Salighed ved Troen, som er i Christo Jesu. Den ganske

Skrift er indblæst af Gud og nyttig til Lærdom, til Straf, til Rettelse, til Optugtelse som er i Retfærdighed, at det Guds Menneske skal være fuldkommen beredt til al god Gjerning. Saa og Peder i sit Br. 1, 12... Eller mon disse Fornuftlærere skulde være klogere end vore ved Døden hensovede christelige Konger tilligemed mange gamle christelige Lærefædre, f. Ex. Lutherus, som haver ordnet og befalet at Børnene skulle oplæres i Guds rene Ord, som indeholdes i Loven og Evangelium, og det finde vi i en kort Hovedsum i Luthers Catechismus. Der er rigtignok Fornuftlærere, som vil foregive, at det skulde være at tage Guds Navn forfængelig at lade Børn altid læse eller bruge Guds Ord til Lærdomsforberedelse; men saa maae de først forkaste os Daabsformularen, hvor Guds Ord forpligter os til at lade vore Børn oplære i Guds uforfalskede Ord. Men at bekoste og vedligeholde Skolerne og tillige lønne Lærerne for at vore Børn kan læse om at spille Polspas og Trekort, eller hvad Culør Rotter og Muus haver, eller hvorledes en Bondes Ploie-Jern skal være — det kan vi ikke holde Skole for; det kan vore Børn lære af Naturen og den daglige Erfaring. Vi haaber og venter paa denne vor Andragende en gunstig Bønhørelse med Budet tilbagesendt."

Paa dette Brev, der afgik d. 4de Febr., fik de intet Svar tilbage med Budet, uden den mundtlige Besked, at Provsten ikke kunde svare dem den Dag. Hvorpaa de ventede indtil den 7de, da de samme førstnævnte fem Mænd i Forening med Hans Lauritzen af Solskovs Mark atter indfandt sig om Morgenen Kl. 8 paa Skolen i Gammelsole og erklærede for Skolelæreren, at de vare komne for at tage de gale Bøger ud af Skolen, idet de spurgte ham, om han havde noget derimod. Hertil svarede han, at han naturligviis ikke kunde give sit Minde til sligt, da han skulde være ansvarlig for Skolens Inventarium; men dersom de havde foresat sig at tage Bøgerne med Magt, da vilde han naturligviis ikke kunne binde an med 6, saa hvis de syntes, at de havde nogen Ret til at tage Bøgerne, i saa Fald fik at gjøre det paa eget An- og Til-

svar. Hermed erklærede de sig tilfredse og begave sig ind i Skolen, hvor Bøgerne stod paa en Reol. Efterat de af Skolelæreren havde forlangt sig de Bøger paaviste, der tilhørte ham selv, hvilke de lode staae urørte, lagde de derimod alle de Bøger tilside, som efter deres Mening ikke burde taales i Skolen, nemlig: 15 Expl. af Birchs Læsebog, 10 af Landhusholdningsselskabets Underviisning i Agerdyrkning, med tilhørende Spørgsmaal 6 Læsetabeller, 3 evang. Psalmebøger, 4 Krarups Læsebøger, samt Holms Lærebog, Plums Haandbog, Boisens Udvikling af de i Lærebogen forekommende Begreber, enkelte Hefter af Wegeners catechetiske Magazin, Præsten Hornsyld og hans Confirmander, Kong Harald Klaks Daab, Underviisning om Reformationen, Brammers det hellige Land paa Herrens Tid; og i disse Bøgers Sted indsatte de: 6 Kingos Psalmebøger, 6 af Luthers større Catechismus, 12 af Hübners fordanskede Bibelhistorie, og 12 af Rambachs bibelske Historier med Spørgsmaal, idet de spurgte Skolelæreren om han vilde modtage disse sidstnævnte Bøger til Brug i Skolen, hvad han svarede dem at han ikke vilde kunne, med mindre han fik Ordre dertil af sine Foresatte. Bønderne forvarede derpaa de udtagne Bøger i tvende Poser og gik bort med dem. Skoleunderviisningen, der skulde begynde Kl. 9 blev med alt dette opholdt et Kvarteerstid, dog havde endnu ikke alle Børnene indfundet sig. Iøvrigt giver Skolelæreren dem det Vidnesbyrd, at deres Forhold ved denne Leilighed var roligt og besindigt. Fra Skolen i Gammelsole begave de sig dernæst til Kragelunds Skole, hvor de forefandt Skolelæreren syg og sengeliggende. Efterat have spurgt til hans Befindende, tilkjendegave de ham, at de vare komne for at tage de Bøger ud af Skolen, der ikke indeholdt Guds Ord, og spurgte ham, om han vel vilde formene dem dette. Hertil svarede han, at der naturligviis ikke kunde være Tale om fra hans Side at sætte sig til voldsomt Modværge, men at han forresten ingenlunde kunde tilstede det. De

talede derefter nogle Ord til Skolelæreren, om at han skulde følge deres Tro, og da skulde han faae at see, hvilken Kjærlighed der vilde blive ham tildeel; men kom derefter atter tilbage til deres Forsæt, at borttage de ikke gudelige Bøger og sætte andre isteden, der indeholdt Guds Ord, og spurgte derefter om han som Skolens Lærer vilde være dem ansvarlig for disse sidste, hvilket han lovede, hvorpaa de toge venskabelig Afsked med ham og gik ind paa Skolen, hvor hans Søn underviste den nederste Klasses Børn. Her gjennemgik de Bøgerne, der stode paa en Reol og udtoge paa samme Maade som i Gammelsole, dem de ansaae for skadelige, saasom Birchs og Vilstrups Læsebøger, 11 evangeliske Psalmebøger, Prahls Fortællinger, Haandbøger i Agerdyrkning, indbyrdes Underviisnings-Tabeller, en Lærebog i Gymnastikken osv., i hvis Sted de indsatte de samme Bøger, som de havde anbragt i Gammelsoles Skolestue, og i et lignende Antal. De udtagne Bøger puttede de i een eller to Poser, og begave sig dermed bort. Uagtet deres Forhold hele Tiden var roligt og besindigt, kunde det dog ikke være andet end at Underviisningen, medens alt dette gik for sig, maatte lide nogen Forstyrrelse, ligesom de ogsaa engang havde henvendt Talen til Børnene og spurgt dem, om de ikke nok havde Lyst til at lære Guds Ord, og om de ikke vilde være glade ved at komme til at lære det [1]. (Fortsættes.)

[1]) Saaledes fortalte Skolelæreren selv hvad der var skeet. Hans Søn beskrev ved et senere Forhør det sidste Optrin lidt anderledes: Mændene vare traadte ind i Skolestuen, hvor de toge Hattene eller Kaskjetterne af og traadte til en Side; Niels Jensen yttrede, at nu kunde han give Børnene Forlov, da det var Middag; og da det virkelig var Tilfældet, at det snart var Middag, havde han ladet Børnene gaae; men før de endnu Alle havde forladt Skolestuen, yttrede Stephan Jørgensen til dem, om de ikke „houede" eller syntes godt om, at de nu fik Guds Ord i Skolen.

Kjøbenhavn. — N. B. Kousgaards Forlag.
S. Triers Bogtrykkeri.

Ugeskrift

for

lutherske Christne.

Nr. 15. Den 19. Juli. 1870.

Indhold: Et Møde med Dr. Morten Luther. (Meddeelt efter J. F. Fenger.) — Boganmeldelse. — Som Tillæg følger: Luthers Forklaring over „den 51de Davids Psalme", oversat af Oluf Schlichtkrull. Kjøbenhavn 1752, 8de Ark.

Et Møde med Dr. Morten Luther.

Meddeelt efter J. F. Fenger.

Luther sad, som bekjendt, paa Wartburg fra Mai 1521 til Marts 1522. Da kunde han ikke længere holde sig i Stilhed. Han maatte til Wittenberg. Paa Veien derhen kom han gjennem Jena og i denne By fandt det Møde Sted, som efterfølgende Fortælling beskriver. Den Mand, som uventet traf sammen med Luther og som selv har beskrevet Mødet, er en Schweitzer fra St. Gallen ved Navn Johannes Keßler, dengang et ungt Menneske, siden Reformator og Skolelærer i St. Gallen (død 1574). Dette er vel kun en Hverdagsbegivenhed af Luthers Liv, som omhandles, men den fortælles smukt af den troskyldige Schweitzer, og den kaster ikke lidet Lys paa Luthers Forhold til hans Tidsalder. Man seer, hvorledes Alles Øine vare henvendte paa ham og hvorledes den herlige Reformator, midt under sine store Foretagender, er den jævne, trohjertige Mand, som venlig indlader sig med enhver Oprigtig, der møder ham paa hans Vei. — Nedenstaaende Fortælling

er et Udtog af et større Skrift, som Johannes Keßler har forfattet.

. . . . „Her kan jeg ikke undlade at fortælle, skjøndt det maaskee kan synes ringe og barnagtigt, hvorledes jeg, Johannes Keßler og min Kammerat Johannes Reutiner traf Morten Luther, da han, befriet fra sit Fængsel, atter skulde ride til Wittenberg. Da vi, for at studere den hellige Skrift, befandt os paa Reisen til Wittenberg, kom vi til Jena i Thüringen (sandelig i et forfærdeligt Uveir) og da vi overalt i Staden havde spurgt efter Herberge, hvor vi kunde blive Natten over, kunde vi ikke finde noget. Overalt blev det os afslaaet; thi det var Fastelavn, og ved den Tid, ligesom ogsaa ellers, har man ikke synderlig Omhu for de Reisende. Saa gik vi da ud af Staden for at komme videre, indtil vi kunde finde en By, hvor man vilde huse os. Idet vi da gik ud af Stadsporten traf vi en ærbar Mand, som tiltalte os venligt og spurgte, hvorhen vi agtede os saa seent? før den mørke Nat kunde vi ikke i Omegnen finde Huus eller Gaard, hvor man vilde tage imod os; desuden var Veien besværlig og vildsom; derfor raadte han os at blive her Natten over. Vi svarede: kjære Fader, vi har været ved alle Værtshuse, alt eftersom man har viist os frem og tilbage; men overalt har man nægtet os Herberge og viist os bort; vi ere derfor nødte til at drage videre. Nu spurgte han, om vi ogsaa havde hørt os for i Værtshuset „den sorte Bjørn". Vi sagde: det Værtshuus har vi ikke seet; Kjære, siig os hvor det ligger. Da viste han os det, et lidet Stykke udenfor Staden. Og da vi kom til „den sorte Bjørn", efterat alle Værter havde nægtet os Herberge, see, saa kom Værten i Døren og tog imod os og bød sig selv til at herberge os, og førte os ind i Stuen. Der fandt vi en Mand siddende alene ved Bordet og en Bog laae for ham. Han hilste os venligt og bad os sidde ned hos ham ved Bordet (thi vore Skoe vare, med Tugt at melde, saa fulde af Dynd og Skarn, at vi

undsaae os for at træde dristig frem i Stuen, sneg os saa sagtelig hen til en Bænk ved Døren og satte os derned). Saa bød han os ogsaa at drikke og dertil kunde vi ikke sige nei. Da vi nu havde mærket hans Venlighed og Omgjængelighed, satte vi os ned hos ham ved Bordet, som han havde bedet os om, og bestilte os et Maal Viin, for at vi ogsaa kunde vise ham nogen Ære og byde ham at drikke, og vi troede ikke andet end at det var en Rytter, som sad der, efter Landets Skik i rød Troie, Buxer og Kappe, med et Sværd ved Siden, holdende høire Haand paa dets Greb og venstre om Klingen. Snart begyndte han at spørge, hvorfra vi vare, og gav sig selv til Svar: „I ere Schweitzere, men fra hvilket Sted i Schweitz ere I komne?" Vi svarede fra St. Gallen. Da sagde han: da I, som jeg hører, agte Eder til Wittenberg, saa finde I der gode Landsmænd, saasom Hieronymus Schurff og hans Broder Doktor Auguſtinus[1]. Vi har Brev til dem," sagde vi. Og saa spurgte vi ham igjen: kjære Herre, skulde I ikke kunne sige os, om Morten Luther for nærværende Tid er i Wittenberg, eller paa hvilket Sted han ellers er? Han svarede: Jeg har sikker Kundskab om, at han ikke for Tiden er i Wittenberg; dog kommer han der nok snart. Derimod er Philippus Melanchton der. Han underviser i det græske Sprog og Andre underviser i det Hebraiske og begge disse Sprog vil jeg i al Oprigtighed raade Eder at studere flittig, eftersom de ere saare nødvendige for at forstaae den hellige Skrift. Vi svarede: „Gud skee Lov! Vi ville, om Gud under os Livet, ikke helme før vi har faaet Manden at see og at høre; thi for hans Skyld har vi foretaget vor Reise, da vi har hørt at han vil tilintetgjøre Messen, som en falsk Gudstjeneste. Og da vi nu fra vor

[1]) Brødrene Hieronymus og Auguſtinus Schurff vare ansatte i Wittenberg, den Første som Jurist, den Sidste som Læge. Begge vare ansete Mænd. Hieronymus hjalp Luther paa Rigsdagen i Worms 1521, Auguſtinus har et Navn i Anatomiens Aarbøger. Han døde 1548, Broderen 1554.

Ungdom af ere bestemte og opdragne til at blive Præster, saa ville vi gjerne høre, hvad han kan give os for en Underviisning og med hvad Føie han vil gjennemsætte et saadant Foretagende." Efter disse Ord spurgte han: hvor har I før studeret? Svar: i Basel. Hvor staaer det til i Basel, spurgte han, er Erasmus (af Rotterdam) endnu der og hvad tager han sig for? Herre, svarede vi, ikke Andet vi veed, end at det staaer vel til i Basel; men hvad Erasmus gjør, er for Alle ubekjendt og skjult; thi han holder sig heelt stille og for sig selv. — Disse Ord forekom os paafaldende af en Rytter, at han vidste at tale om Schurff og Philippus og Erasmus og om, hvor nødvendigt det var at studere Græsk og Hebraisk. Desuden brugte han stundom nogle latinske Ord, saa vi maatte vel mene, at han var en anden Person end en simpel Rytter. Siden spurgte han os: Kjære, hvad siger man vel om Luther i Schweitz? Herre, svarede jeg, der, som overalt, er der mangehaande Meninger om ham. Nogle kunne ikke noksom ophøie ham og takke Gud, som ved ham har aabenbaret sin Sandhed og tillige ladet Vildfarelserne blive aabenbare; men andre fordømme ham som en slem Kjætter, især de Aandelige. Ja, sagde han, jeg forstaaer det nok, det er Præsternes Snak. Under saadan Samtale bleve vi heel fortrolige med ham, saa at min Kammerat tog fat paa Bogen, som laae for ham og aabnede den. Det var Psalmerne paa Hebraisk. Han lagde den strax tilbage paa Bordet og Rytteren tog den til sig. Men deraf blev vor Forundring endnu større over, hvem denne Mand vel kunde være. Min Kammerat sagde: jeg vilde give en Finger af min Haand til at jeg kunde forstaae dette Sprog. Rytteren svarede: I kunne nok lære det, om I ellers vil gjøre Eder Flid; ogsaa jeg har stor Lyst til at komme videre deri, og jeg øver mig i det daglig.

Da Dagen nu var til Ende, og det var bleven aldeles mørkt, kom Værten hen til Bordet, og da han mærkede vor store Begjærlighed og Længsel efter Luther, sagde han: kjære Venner, Eders Ønske havde kunnet opfyldes, om I havde været her for 2 Dage siden; thi just

der ved Bordet sad han da — og han viste Stedet med Fingeren. Det fortrød os meget og vi vare misfornøiede over at vi havde forsinket os, men skjøde Skylden paa den daarlige og ubanede Vei, som havde hindret os i vor Gang. Og vi sagde: det glæder os dog, at vi ere i samme Huus og ved samme Bord, hvor Luther har siddet. Værten loe og gik bort; men efter en kort Stund vinkede han, at jeg skulde komme udenfor Døren til ham. Jeg kom, men var noget forknyt over, hvad jeg vel kunde have gjort ham, eller hvorfor han vilde tale med mig. Da sagde han til mig: siden jeg i Sandhed mærker, at I har Lyst til at høre og see Luther, saa er det ham, som sidder hos Eder. De Ord tog jeg for Spøg og sagde: O Herr Vært, I vil nok skjemte med mig og ved et Gjækkeri tilfredsstille min Begjæring. Han svarede: det er sandelig ham; men lad som Du ikke holder eller kjender ham for Luther. Jeg sagde ikke videre til Værten, dog kunde jeg ikke troe det, og gik tilbage i Stuen, og satte mig ved Bordet og vilde gjerne sige til min Kammerat, hvad Værten havde meddeelt mig. Jeg vendte mig da om mod Døren og hviskede til ham: Værten har sagt, at det er Luther. Han vilde ikke heller tro det, men sagde: Værten har kanskee sagt, at det er Hutten og Du har ikke ret forstaaet ham. Da nu Rytterdragten mere mindede om Hutten end om Luther, saa begyndte jeg at troe, at Værten havde sagt: det er Hutten; thi begge Navne lyde næsten eens. Derfor hvad jeg siden talte, det skete, som om jeg talte med Ulrich af Hutten.

I det Samme ankom to Kjøbmænd, som ogsaa vilde tilbringe Natten i Værtshuset. Da de havde taget deres Kapper og Sporer af, lagde den Ene en uindbunden Bog fra sig. Martinus spurgte, hvad det var for en Bog. Kjøbmanden svarede: „Det er Dr. Luthers Udlæggelse af nogle Evangelier og Epistler. Har I endnu ikke seet den Bog?“ Martinus svarede, jeg vil nok snart faae den. Da kom Værten og sagde: sætter Eder nu, vi ville spise. Men vi talte til Værten og bade, at han vilde læmpe sig efter os og give os Noget for os selv (ringere og til bedre

Kjøb). Værten svarede: gode Venner, sætter Eder ved Bordet, vi skulle nok komme til Rette. Da Martinus hørte det, svarede han: kommer til Bordet, hvad I fortære skal nok blive godtgjort.

Under Maaltidet talte Martinus mange gudfrygtige og venlige Ord, paa hvilke Kjøbmændene og vi vare opmærksomme, og vi annammede mere af dem end af Maaltidet. Han klagede ogsaa med Suk over, at Fyrster og Herrer nu for Tiden ere samlede paa Rigsdagen i Nürnberg for Guds Ords Skyld og for de Omstændigheder og Besværligheder, som angaae det tydske Rige; men de har ikke Lyst til at udrette noget, hvorimod de spilde den gode Tid med kostbare Turneringer, Slædefarter, Uordener, Hoffærdighed og Horeri, i Stedet for at fordum Gudsfrygt og alvorlig Bøn til Gud derved øvedes. Men saadan ere nu for Tiden de christelige Fyrster. Videre, sagde han, at han havde det Haab, at den evangeliske Sandhed skulde give bedre Frugter hos vore Børn og Efterkommere, som ikke vare forgiftede af pavelig Vildfarelse, men plantede paa den rene Sandhed og Guds Ord, hvorimod hos vore Fædre Vildfarelsen var rodfæstet og ikke let kunde udryddes. Derpaa fremsatte ogsaa Kjøbmændene deres gode Mening og den Ældre sagde: jeg er blot en enfoldig, ringe Lægmand og forstaaer mig ikke meget paa slige Ting; men det siger jeg som Sagen kommer mig for, saa maa Luther enten være en Engel fra Himlen, eller en Djævel fra Helvede. Jeg havde vel Lyst til at anvende 10 Gylden paa ham og skrifte for ham; thi sandelig troer jeg, at han baade skulde ville og kunne give mig den rette Underviisning.

I det Samme kom Værten og sagde os hemmelig: værer ubekymrede for Fortæringen, Martinus har betalt Aftensmaden for Eder. Dette fornøiede os meget, ikke for Pengenes eller Fortæringens Skyld, men fordi denne Mand havde viist sig saa gjæstfri. Efter Maaltidet stode Kjøbmændene op og gik ned i Stalden for at see til deres Heste. Imidlertid var Martinus alene med os i Stuen. Da takkede vi ham for hans Indbydelse og Skjænk og

lode ham forstaae, at vi holdt ham for Ulrich af Hutten. Men han sagde: det er jeg visselig ikke. I det Samme kom Værten. Martinus sagde: i Aften er jeg bleven Adelsmand, disse Schweitzere holde mig for Ulrich af Hutten. Værten svarede: det er I ikke, men Morten Luther er I. Da loe han og sagde: Disse holde mig for Hutten, I for Luther; jeg kommer vel snart til at hedde: Martinus Markolfus. Efter disse Ord tog han et høit Ølglas og sagde efter Landets Skik: Schweitzere, lad os tage os en venskabelig Drik til Afsted! Men da han skulde tage Glasset, forandrede han det og bød os istedet et Bæger Viin, sigende: I ere ikke vante til Øl, det smager Eder ikke. Drik hellere Viin.

Derpaa stod han op, kastede Kappen om sine Skuldre og bød os Farvel, idet han rakte os Haanden og sagde: naar I komme til Wittenberg, saa hils Dr. Hieronymus Schurff! Vi sagde: det ville vi gjerne; men hvordan skal vi betegne Eder, at han maa forstaae Eders Hilsen? Siig blot, svarede han: „den, som skal komme hilser Eder," saa forstaaer han hvad I sige. Og derpaa gik han til Hvile. Nu kom Kjøbmændene igjen ind i Stuen, lod Værten endnu give sig noget at drikke og havde allehaande Samtale om den Gjæst, som havde siddet hos dem i Stuen, hvem han vel kunde være. Saa lod Værten dem forstaae, at det var Luther og Kjøbmændene troede det, men vare misfornøiede og bekymrede, fordi de havde ført saadan upassende Tale i hans Nærværelse, og sagde, at de vilde staae tidlig op næste Dag, inden han red bort og bede ham ikke være vred eller tilregne dem noget, da de ikke havde kjendt ham. Det gjorde de ogsaa og traf ham om Morgenen i Stalden. Men Martinus svarede: Igaar Aftes ved Maaltidet sagde I, at I vilde anvende 10 Gylden paa Luther og skrifte for ham. Gjør det, saa erfarer I nok, om jeg er Martinus Luther. Videre gav han sig ikke tilkjende, men satte sig op paa sin Hest og begav sig afsted til Wittenberg. Samme Dag droge vi samme Vei. Og vi kom til en By, som ligger under et Bjerg. Jeg troer nok, at Bjerget hedder Or-

lamünde og Byen Naßhausen. Derigjennem flyder et Vand, der af den megen Regn var gaaet over sine Bredder og Broen var tildeels skyllet bort, saa at Ingen kunde komme over, ikke engang til Hest. Vi toge da ind i Byen og traf de to Kjøbmænd, som for Luthers Skyld viste os megen Gjæstfrihed. Løverdagen derpaa (ligesom Martinus Fredagen d. 7de Marts) kom vi til Wittenberg, toge ind til Hieronymus Schurff og overantvordede vore Breve. Og da man lod os gaae ind i Stuen, see da fandt vi Martinus, ligesom i Jena; og derhos Philippus Melanchton, Justus Jodocus Jonas, Doktor Augustinus Schurff, og de berettede, hvad der havde tildraget sig i Wittenberg i hans Fraværelse. Martinus hilste paa os og loe og pegede med Fingeren, sigende: dette er Philip Melanchton, om hvem jeg talte med Eder. Da vendte Philippus sig til os, spurgte os meget og mangehaande om Tildragelserne, og vi gave ham Besked saa godt vi kunde. Saaledes tilbragte vi Dagen med dem, paa vor Side med ivrig Attraa og stor Glæde."

Boganmeldelse.

Troens rare Klenodie med Svane-Sang. Psalmer og aandelige Sange af **Biskop Hans Adolph Brorson.** (Kjøbenhavn. Forlagt af H. H. J. Lynge. 1869.) — Denne nye smukke og nøiagtige Udgave, der er ledsaget af Forfatterens Portrait og Levnetsløb, sælges indbunden for 72 ß.

„Ugeskrift for lutherske Christne" udkommer hver anden Uge ($^1/_2$ Ark stort, med 1 Ark Tillæg, ialt 24 Sider), og koster 3 Mk. 4 ß Fjerdingaaret (8 ß. pr. Levering). Bladet kan bestilles i alle Boglader, paa alle kgl. Postcontoirer og Brevsamlingssteder, samt hos Udgiveren, N. B. Kousgaard, Nørregade 36, 2den Sal.

Kjøbenhavn. — N. B. Kousgaards Forlag.
S. Triers Bogtrykkeri.

Ugeskrift

for

lutherske Christne.

Nr. 16. Den 2. August. 1870.

Indhold: Gammel-Lutheranerne i Jylland. II. (Skildring fra 1847 af R. Th. Fenger). — Dr. Morten Luthers Udtalelser om Musiken. (Meddeelt efter Dr. Hagenbach.) — Som Tillæg følger: Luthers Forklaring over „den 51de Davids Psalme", oversat af Oluf Schlichtkrull. Kjøbenhavn 1752, 9de Ark.

Gammel-Lutheranerne i Jylland.

II.

„De Stærke" i Øster-Snede.

Skildring fra 1847 af **R. Th. Fenger**, nu Præst i Hylleſted.

(Fortsat fra Nr. 14.)

Med de borttagne Bøger gik Bønderne til Præstegaarden og forlangte af Præsten, at han skulde tage imod dem og see dem efter, om det var ret christelig Lærdom, de indeholdt; men da han paa det Bestemteste vægrede sig herved, foreholdt dem det Lovstridige i deres Adfærd og paalagde dem at bringe Bøgerne tilbage, hvor de havde taget dem: gik de bort og toge Bøgerne med sig, dog ikke for at give dem tilbage til Skolerne, men for at bringe dem under sikker Forvaring. Provst Zahles advarende Gjensvar, som først kom dem tilhænde efter at denne Skole-Visitats var endt, besvarede de fremdeles i et Brev af 11te Februar, hvori de yttre: at de ved dette deres Skridt meente

at have opfyldt baade den himmelske og den jordiske Konges Villie, der tilholdt dem at drage Omsorg for at Børnene bleve oplærte i Guds rene Ord. „Vi maae beklage, saaledes slutter Brevet, at vi altfor længe har tjent Djævelen med en Skriftens Kundskab, men da Gud oplod vore Øine og vort Hjertes Tilstand, da fik vi en Befaling, at vi skulde fraside os al falsk Lærdom og menneskelige Fabler og Sammensættelser, og alene holde os fast og urokkelig til Gud og hans Ord, dersom vi ville undgaae Forskydelse i Evighed. Paa denne Grund er vi nødsaget til det, vi haver gjort, da vi efter Guds og Hs. Majestæts Befaling staaer til Ansvar for saamange Forældres Børn, som vi gjør."

Da der nu foruden dette Brev ligeledes indløb en Indberetning fra Pastor Mossin samt en Klage fra 24 af Øster-Snede Sogns Beboere over de 6 Sogneforstanderes egenmægtige Fremfærd: tog Skoledirectionen sig først nogen Tid for at erfare om de borttagne Bøger dog ikke atter skulde være blevne bragte tilbage, men da den erfarede det Modsatte, skrev Provst Zahle d. 17de Marts til Amtmanden Kammerherre Hoppe og begjærede Sag anlagt. Den 2den April optoges i den Anledning Politiforhør paa Herreds Thingstuen i Veile, og derefter bestemte Amtmanden under 15de s. M. Sagsanlæggelse, og beskikkede Procurator Anchersen som Anklager og Hospitalsforstander Borch til Forsvarer; men da de Anklagede ikke ønskede sig nogen Sagfører, men selv vilde varetage det Fornødne i Sagen, kom den sidstnævnte Beskikkelse til at bortfalde. — Under det paafølgende Forhør d. 21de April fremstod Sognefoged Niels Jensen og forklarede, at han i tre Aar havde været Sogneforstander, fremdeles at naar der ved Sogneraadets Møder fremlagdes de befalede Beretninger over Skolernes Tilstand for at samme skulde underskrives til videre Indsendelse, var der altid nogle af Sogneforstanderne, som ikke vilde underskrive, fordi der brugtes Bøger, som ikke indeholdt Guds Ord; ligesom man ogsaa havde forlangt af Præsten, at Luthers Lærdom skulde indføres. Det var derfor en sær-

lig Aftale, han havde truffet med de øvrige anklagede Sogneforstandere om at sørge for andre og bedre Bøger til Skolerne; thi det var deres fælleds Mening, at der i Skolerne ikke bør læres Andet end hvad der er Guds Ord. Børnene skulde oplæres i den Pagt, hvori de ere døbte, men ikke lære Historier og Fabler ligesaalidt som den Kundskab, der vel i og for sig kan være nyttig; thi som Børn skulle de ene og alene oplæres i Guds Ord og som saadant erkjender han og de øvrige Mænd alene Bibelen og hvad der er uddraget af Bibelen, saavelsom de Bøger, der ere skrevne under den Hellig Aands Medvirkning. Som Sogneforstander formener han og de øvrige Mænd, at det bliver deres Pligt at sørge for, at ikke Andet end Guds Ord læres i Skolerne. Skolerne ere opbyggede for Sognets Regning, og saalænge han og de Andre svare Bidrag til Skolerne, saalænge mene de med Rette at kunne fordre, at Guds Ord i disse læres reent og uforfalsket. — Men herimod bemærkede Dommeren, at enkelte Sogneforstandere, selv om de udgjøre Fleertallet, ikke kan være berettigede til at foretage noget paa egen Haand, og at de navnlig i Sognets Anliggender Intet turde udføre, hvorfor de ikke kunde henvise til en Sogneraads-Beslutning, men en saadan havde de i nærværende Sag slet ingenlunde for sig. Sognefogeden svarede hertil, at han og de øvrige Mænd rigtignok havde handlet mod Præstens Advarsel og uden tvende af Sogneforstandernes Vidende og Samtykke, hvorimod en tredie Sogneforstander havde været enig med dem og kun ved Sygdom hindret fra at tage Deel med i Bøgernes Ombytning; forresten vidste de vel, at hverken Provsten eller Præsten vilde have med den Sag at gjøre. Og til Slutning maatte han kun bemærke, at det ikke var for hans egne Børns Skyld, han havde deeltaget i den omtalte Gjerning, eftersom det for flere Aar siden var bleven Sognebeboerne tilladt at lade deres Børn oplære i private Skoler, hvor Guds Ord læres reent og uforfalsket, og af saadanne Skoler er der 2de i Sognet. Imidlertid betale de Mænd, der holde deres Børn i disse Skoler ligefuldt deres Bidrag til de

2de Hovedskoler, og saalænge han med de Øvrige skal svare til disse, hvilket de uvægerlig gjøre, fordre de, at Guds Ord skal læres reent i dem, hvorimod de, naar de fritoges for at svare Bidrag til Hovedskolerne og tillige fritoges for at have Tilsyn med dem samt i enhver Henseende løstes fra dem, ikke havde noget imod, at Undervisningen skeer som Vedkommende finde for godt. Ligeledes oplyste han, at de af dem i Skolerne anbragte Bøger foreløbigen vare anskaffede af dem for Skolekassens Regning, idet Skolekassens Beholdning beroede hos Peder Therkelsen, men at det forresten, naar Regnskabet blev aflagt, nærmere kunde komme under Forhandling, hvorvidt de havde været berettiget til at anskaffe disse Bøger for Skolekassens Regning. — De øvrige Anklagede henholdt sig til denne af Niels Jensen givne Forklaring, og gave endnu den Oplysning, at de borttagne Bøger beroede hos Stephan Jørgensen, hvorhos de erklærede sig uvillige til at levere dem tilbage, medmindre Retten indestod dem for, at de ikke mere kom i Skolerne.

Af de Anklagede vare Niels Jensen (41 Aar gl.) Stephan Jørgensen (47 Aar gl.) Hans Laursen (51 Aar gl.) samtlige døbte og confirmerede i Øster-Snede Kirke: hvorimod Peder Therkelsen (26 Aar gl.) er født i Korning og confirmeret i Raarup, ligesom Baltzer Nielsen (48 Aar gl.) er født og opdragen i Egnen mellem Horsens og Aarhuus og tilgiftede sig i 1822 den Gaard, han nu eier i Kragelund; Hans Lauritzen af Solskov Mark (55 Aar gl.) var endelig ogsaa fra en anden Egn, nemlig nede fra Kolding og havde, ligeledes i 1822, tilkjøbt sig den Gaard, han nu eiede.

Den 22de Mai blev Forhøret fortsat, og blev der da fremlagt et Brev fra Pastor Mossin, som efter at have givet Oplysning om Længden af den Tid, de forskjellige Anklagede havde været Medlemmer af Sogneraadet, endvidere yttrer sig saaledes:

„Hvad Mændenes Vandel og Forhold i Almindelighed angaaer, veed jeg intet Uværdigt at anføre, kun troer jeg at burde bemærke, at man hos dem savner den Tillid

til Øvrigheden og dens Foranstaltninger, som man med Billighed kunde vente at forefinde hos christelige Undersaatter. Navnlig synes de i Sager, som angaae Underviisningsvæsenet, aldeles ingen menneskelig Autoritet at ville erkjende, men alene at ville rette sig efter egen Vilkaarlighed. Det er deres antagne Mening, som de ikke ved nogensomhelst Forestilling ere at bevæge til at frafalde, at Skolen alene er til for at Børnene i samme kunne lære Guds Ord at kjende. Som Følge deraf taale de med Undtagelse af Regne- og Skrivebøger, saa godt som aldeles ingen Bøger i Skolerne, medmindre deres Indhold er gudeligt, og selv Bøger, hvis Indhold er gudeligt og i Lærens Udvikling overeensstemmende med den hellige Skrift og vor Kirkes symbolske Bøger vilde vanskelig undgaae at stemples som saadanne, der indeholde falsk Lærdom, medmindre de ere af en bestemt Tone og fra en bestemt Tidsalder. Da Mændene nære saadanne Anskuelser, skulde man have formodet, at de vilde have benyttet deres Sæde i Forstanderskabet til i et Møde at have andraget paa en Forandring i Henseende til de i Hovedskolerne brugte Underviisningsbøger. Dette er dog aldrig skeet; kun have de ikke saa sjælden leilighedsviis og i Forbigaaende omtalt de brugte Bøger paa en foragtelig Maade og da vel ogsaa yttret det Ønske om at de maatte blive ombyttede med andre. Men om de endog vare fremkomne med et saadant Andragende, vilde derved Intet være udrettet. Thi Forstanderskabet har ikke Raadighed til at afgjøre, hvilke Underviisningsbøger der skulle bruges i Skolerne. En bestemt Lærebog i Religionen er, som bekjendt, autoriseret for alle Almue-Skoler i Landet, og hvad Bibelhistorier og Læsebøger angaaer, har Forstanderskabet kun Ret til, ifølge Cancelli-Circulairet af 23de Marts 1844, at vælge imellem et vist af Stiftslandemodet opgivet Antal Bøger, blandt hvilke den i Sognets Skoler hidtil brugte Birchs Læsebog hører, og jeg maa anse det for aldeles afgjort, at ingen af de øvrige tilladte Læsebøger vilde have tilfredsstillet Forstanderne bedre end denne. Ligesom Mændene ikke i Forstanderskabets Møder ere frem-

komne med noget Andragende om Forandring i Henseende til de brugte Skolebøger, saaledes have de heller ikke specielt henvendt sig til mig med saadant Forlangende, kun erindrer jeg, at Hans Laursen fra Baastrup engang har yttret om Krarups „kortfattet Undervisning i Agerbrug", der fra Landhusholdningsselskabet gjennem Stiftets Biskop er anbefalet til Skolebrug, at en saadan Bog ikke burde findes i Skolen. Det maa iøvrigt endog for dem, der kjende Mændenes Begreber om Undervisningsvæsenet, stedse blive uforklarligt, hvad der kan have bevæget dem til at berøve Skolerne saa stort et Antal forskjellige Bøger; thi af alle de borttagne Bøger var der ikke en eneste der blev benyttet ved Undervisningen, undtagen den omtalte Birchs Læsebog. At de øvrige, især beregnede paa at benyttes af Lærerne til disses videre Uddannelse, havde Plads i Skolestuen paa en Boghylde, synes dog aldeles uskadeligt. — Det er mig bekjendt, at Sogneforstanderne under det første over dem optagne Forhør have foregivet, at de ved at bringe Bøgerne fra Skolen til Præstegaarden havde til Hensigt at ville i Forening med mig nøiere undersøge, hvorvidt der i samme indeholdtes falsk Lærdom og at de udtrykkelig derom have anmodet mig. Jeg maa i den Anledning erklære, aldeles ikke at kunne erindre, at nogen saadan Anmodning blev gjort til mig, derimod blev det af Hans Laursen fra Baastrup yttret for Capellan Blicher, at dette var deres Hensigt, men da Sidstnævnte troede at kunne forudsee, at Undersøgelsen kun vilde lede til en yderligere Fordømmelse af Bøgerne, svarede han intet Videre dertil og omtalte det først for mig, efterat Forstanderne vare bortreiste."

Samtlige de anklagede Sogneforstandere vare mødte og bleve underrettede om Indholdet af Pastor Mossins Skrivelse, hvoraf de erkjendte Meget for at være ganske rigtigt, men gjorde Indsigelse mod den i Brevet indeholdte Paastand, at af de borttagne Bøger skulde Birchs Læsebog være den eneste, der var brugt ved Undervisningen; ligesom de og vedbleve deres tidligere Paastand, at de havde bedet Præsten om enten selv at see efter, eller

med dem at undersøge, hvorvidt de udtagne Bøgers Lærdomme kunde kaldes Guds Ord. At afholde Sogneraadsmøde for denne Sags Skyld, ansaae de ufornødent, de meente, det var nok, naar de blot henvendte sig til Præsten som Formand, da de selv vare sex i Tallet og den Syvende (Thyge Meier) var enig med dem, medens den Ottende havde frasagt sig Patronatet og erklæret ikke længer at ville have med Skolen at bestille, og den Niende var ligegyldig ved hvad Bøger, der brugtes i Skolerne. De vedbleve endvidere deres tidligere Paastand om at de baade som Sogneforstandere og som de, der ydede Bidrag til Skolerne, vare fuldkommen berettigede til det Skridt, de havde gjort, og paaberaabte sig endelig Hs. Maj's Yttringer til dem og Flere, da de i Sommeren 1844 under hans Ophold i Veile bleve stedede for ham: at de skulde sørge for Skolerne og de Fattige, og at Guds Ord blev lært i Skolerne. — De bleve gjort opmærksom paa, at de havde taget disse Kongens Ord i en urigtig Mening, hvad de dog ikke vilde erkjende, men erklærede, at de nu ikke havde videre i denne Sag at anbringe, og at de formeente, ikke at kunne fældes ved nogen verdslig Domstol, ligesom at Sagen ikke var derunder henhørende. Denne sidste Paastand søgte ligeledes Dommeren (den const. Herredsfoged Cand. jur. Hersleb) at berigtige, hvorefter Forhøret sluttedes.

(Fortsættes.)

Dr. Morten Luthers Udtalelser om Musiken.

Meddeelt efter Dr. Hagenbach.

Luther elskede Musiken. Det var den, som krydrede hans Maaltider og fordrev mange mørke Timer for ham. Ved Bordet og efter Bordet sang han oftere og spillede paa Guitar, og naar han havde arbeidet sig træt og vilde

gjøre en Standsning i sine Tanker, da anstillede han en Huusconcert, hvorved hans Venner understøttede ham. — Den baierske Componist Senfel, der dengang satte Musik til flere Psalmer, satte han især megen Priis paa. Luther selv spillede flere Instrumenter og glædede sig meget over de Fremskridt, som Musiken paa hans Tid havde gjort. Han meente, at Kong David vilde undre sig, hvis han saae disse Fremskridt. Han drev derfor ogsaa stærkt paa, at alle unge Folk lærte Musik. Navnlig ønskede Luther, at Skolelærere og Præster skulde uddannes i denne „hellige" Kunst. „Den som foragter Musiken," siger han, „som alle Sværmere gjøre, er jeg ikke tilfreds med; thi Musiken er en Gave og Velsignelse fra Gud, ikke fra Mennesker, derfor driver den ogsaa Djævelen ud og gjør Folk glade. Man glemmer ved den al Vrede, Ukydskhed, Hoffærdighed og andre Laster. Jeg giver Musiken den nærmeste Plads og høieste Ære næst efter Theologien."

Ligesom Luther ofte opmuntrede sig ved Musiken, saaledes søgte han ogsaa paa anden Maade at væbne sig imod Tungsindighed og Anfægtelser. Ifølge en gammel Beretning skal han paa Væggen ovenover sit Arbeidsbord have skrevet følgende Ord af Sirach 30, 22 ff:

„Bedrøve Dig ikke selv, og plage Dig ikke selv med dine egne Tanker. Thi et frydefuldt Hjerte er Menneskens Liv, og hans Glæde er hans lange Liv. Gjør Dig tilgode, og trøste dit Hjerte, og driv Sorrig langt fra Dig; thi Sorrig dræber mange Folk og hjælper dog aldeles intet."

„Ugeskrift for lutherske Christne" udkommer hver anden Uge (1/2 Ark stort, med 1 Ark Tillæg, ialt 24 Sider), og koster 3 Mk. 4 ß Fjerdingaaret (8 ß. pr. Levering). Bladet kan bestilles i alle Boglader, paa alle kgl. Posticontoirer og Brevsamlingssteder, samt hos Udgiveren, N. B. Kousgaard, Nørregade 36, 2den Sal.

Kjøbenhavn. — N. B. Kousgaards Forlag.
S. Triers Bogtrykkeri.

Ugeskrift
for
lutherske Christne.

Nr. 17. Den 16. August. 1870.

Indhold: Gammel-Lutheranerne i Jylland. II. (Skildring fra 1847 af R. Th. Fenger.) — Frederik den Anden. — Som Tillæg følger: Luthers Forklaring over „den 51de Davids Psalme", oversat af Oluf Schlichtkrull. Kjøbenhavn 1752, 10de Ark.

Gammel-Lutheranerne i Jylland.

II.

„De Stærke" i Øster-Snede.

Skildring fra 1847 af **R. Th. Fenger**, nu Præst i Hyllested.

(Fortsat fra Nr. 16.)

Den 6te Juni indkom Cancelliraad Anchersen med sit Indlæg, hvori han yttrer, at Alt, hvad der udfordres, for at en Forbrydelse skal kunne kaldes „Ran" her var tilstede, og denne sin Anskuelse begrunder han saaledes: „Saafremt Forbrydelsen havde været foretaget paa en hemmelig Maade, vilde de Tiltalte neppe have kunnet undgaae at være blevne ansete som skyldige i Tyveri, men nu ligger den egentlige Forskjel mellem Tyveri og Ran jo deri, at hiin Forbrydelse foretages paa en hemmelig, denne derimod paa en aabenbar Maade. Altsaa blive de da at domme efter Forordningen 11te April 1840 § 32, og Straffens Grad maa da vel bestemmes for hver især til 2 Gange 5 Dages Fængsel paa Vand og Brød." Men vil man ikke, vedbliver Aktor, anse de Tiltaltes Forbry-

delse for Ran, maa den dog upaatvivlelig være at straffe i Analogi af den Straf, der er fastsat for Ran, eftersom Ran dog i alt Fald maa være den Forbrydelse, hvormed den af de Tiltalte forøvede nærmest vil kunne sættes i Klasse. Skulde Dommeren imidlertid mod Formodning, ikke kunne anseе den begaaede Forbrydelse for Ran, ei heller for at kunne dømmes i Analogi med Straffen for Ran, da foreslaaes ligefuldt den omtalte Straf, for udviist Modvillighed og Trodsighed, og maa det derhos bemærkes, at de netop som Sogneforstandere, langtfra derved at have nogen Berettigelse tvertimod ere saa meget des mere strafskyldige osv.

Allerede ved Forhøret den 2den April havde de Tiltalte indgivet en Promemoria, hvori de møde den Indvending, at de omhandlede „Fabler og Fortællinger" kun vare Lignelser for Børn til at skye det Onde og lægge Vind paa det Gode, — med det Spørgsmaal: om da Løgn, Fabler og Fortællinger vare kraftigere i saa Henseende end Guds eget Ord? og om deres Lærdom, som ere drevne af Guds Aand skal staae tilbage for, hvad som er dreven af den menneskelige Fornuft, hvor Djævelen er Anfører? i saa Fald, udbryde de, maae vi heller nedlægge vore Skoler og gjøre dem til Steenhobe! Vi have ventet, sige de videre, baade af Regjeringsstand og Lærerstanden, at de vilde elske det, som vi have gjort, da det er baade Guds og Kongens Befaling, at Børn skal lære Guds Ord i Skolerne, og det er Pauli Formaning (Col. 2, 8.): Seer til, at ikke Nogen forvilder Eder eller gjør Eder til Rov ved verdslig Viisdom og tomt Bedrageri, efter Menneskers Sætninger, efter Verdens Børnelærdom og ikke efter Christum. — Da nu, slutte de, Øvrigheden er Guds Øie, Haand og Fod, saa haaber vi og, at Guds Villie skeer, at Sandhed maa finde Sted for Retten og have sin Fremgang, da det er Sandhed, der skal frikjendes paa Dommens Dag; til et Vidnesbyrd paa dette troer vi, at Gud haver anordnet Domstolene og sat Øvrighed derpaa, for at forsvare Sandhed og handhæve Falskhed og Uretfærdighed." — Dette var Indlægget til Politi-Retten af 2den

April, hvilket vi have anseet det retteſt at ſammenføre med Retsindlægget af 18de Juni; ſidſtnævnte lyder ſaaledes:

„En Erklæring imod Procurator Hr. Cancelliraad Anchersen over den Fremfærd af de Medlemmer af Forſtanderſkabet i Øſter-Snede Sogn ved at borttage de Fabler og Fortællingsbøger af Gammelſole og Kragelund Hovedſkoler; da han yttrer ſig i ſit Actionsindlæg i Formening, at ovenmeldte Foretagende ſkulde fortjene at blive dømt for Ran, da tager vi os den Tilladelſe at ſpørge, hvem diſſe Ransmænd ſkal være, enten de, ſom have indført diſſe Bøger, eller de, ſom have borttaget dem, da vi ere uvidende om, enten at have været tilſpurgt eller at have erklæret os villige til at modtage dem eller betale dem! Vel muligt, at de ere betalte af den ſpecielle Skolekaſſe; men hvem ſkulde vel have egenmægtig Raadighed over Sognets Kaſſe-Penge til at kjøbe Fabler og Fortællinger for og ſætte i Skolerne til Børnelærdom eller Læſebøger uden Beboernes Tilſtaaelſe; altſaa ſpørge vi: hvem der har givet Aarſag til Raneriet, enten de ſom haver indført diſſe Bøger eller de ſom haver borttaget dem?

(Fortſættes.)

Frederik den Anden.

(Født den 1ſte Juli 1534 — død den 4de April 1588.)

Frederik den Anden traadte i ſin fromme Faders (Chriſtian den Tredie) Fodſpor i mange Henſeender, navnlig i Gudsfrygt og Omſorg for Guds Ords rette Forvaltning her i Landet. Han ſtyrede Danmark i over 29 Aar (1559—1588) og var en varm Ven af Videnſkaberne. Han var ligeſom ſin Fader en flittig Kirkegænger og en opmærkſom Bibellæſer. Peder Hanſen Reſen (Præſident og Borgermeſter i Kjøbenhavn, død 1688), efter hvis „Kong Frederik den Andens Krønike, 1680", denne lille Beretning er uddraget, ſiger om Frederik den Anden „at han havde ſtor Omſorg for, at den evangeliſke Lære blev beholdt i hans Rige, at han læſte gjerne og

idelig i Bibelen, hørte gjerne Guds Ord prædike, holdt sine daglige Bønner og brugte ofte Nadverens Sacramente"; tillige holdt han meget af at omgaaes og samtale med de Geistlige om, hvad han havde læst eller hørt af Guds Ord. Magister Laurids Berthelsen (den anden lutherske Biskop i Aarhuus) holdt engang en Prædiken for Kongen, om vore Synders Storhed og om Guds store og uendelige Barmhjertighed, og blandt andet brugte han efterfølgende Ord, som Kongen huskede lige til det Sidste: „Vore Synder ere vel slemme og vederstyggelige, hvorved vi have fortjent evig Straf; dog alligevel tilregnes de ikke i nogen Maade den, som troer paa Christum Jesum, og de komme ikke for Dommen, fordi de ere med Christi Blod overstrøgne og udslettede af Guds Vredes Bog."

Paa det kgl. Bibliothek i Kjøbenhavn findes Frederik den Andens Haandbibel (i Folio), og paa et Blad for i Bogen har han skrevet Følgende:

„Anno 1566 begunte ieg adt lesse y denne Bybel den 20 ianuarius po Fredersbor den tye der war Kry ymellum Danmarch och schwerrich. Friderich.

Anno 1567 hawer ieg lest denne bybel gut were lowet vt po Fredersbor den tyedt der war krye ymellum Danmarch och schwerrich gut vnde meg den samme saa at hawe lest gut tyl erre och myn sel salychheyt tyl det besste amen den 6 aprilis. Friderich.

Anno 1572 begunte ieg po tet den anden gan at wylle lessze denne bybel vt och war det wor Herriss Himmelfarss dach och war den 15 maius gut vnne meg den saa lesse gut tyl ere och min sel tyl det besste amen.

Anno 1576 hawer ieg lest denne bibbel vt den 16 December her pa Frederssbor gut werre lovet gut vnde meg den at begunne ygen gut tyl erre och min sel tyl det besste amen.

Anno 1577 hawer ieg pa det dredy gan begunt at wylle lesse denne bibel vtt och begunntte pa hyllyye tre konger dach sum war den 6 ianuarius gut vnde meg den at lesse gut tyl erre och min sel tyl besste."

Af disse Optegnelser seer man, at han flere Gange læste

Bibelen, om han blev færdig med det tredie Gang, før sin Død, vides ikke. Af alle Bibelens Bøger var det især Davids Psalmer, han yndede og navnlig Psalmen 101 (hvori David handler om en gudfrygtig Konge), som han flittigt læste og eftertænkte; han lod ogsaa denne Psalme trykke enkelt og vedføie en Forklaring derover af sin Hofpræst. Tillige lod han „for sig og sine Børn Davids Psalmer trykke med en kort og gudelig Argument over hver Psalme, saa og en Fortale, som han havde gjort til sine Børn og der udi raadet dem til disse Psalmers idelige Læsning, Gudsfrygt og alle Dyders Øvelse." Hans Lyst til at fysle med Guds Ord, kan ogsaa sees deraf, at han af Bibelen uddrog en Deel Sententser angaaende en christelig Konges Regjering og Levnet, især taget af Salomons Ordsprog og Jesu Sirachs Bog. Disse Sententser lod han udgive i Trykken (paa Tydsk) i Aaret 1583, og bag efter Sententserne findes aftrykt den Bøn, som han daglig bad, baade Morgen og Aften, hvilken smukke Bøn igjen er deelt i syv mindre Bønner, den er ligeledes paa Tydsk. Af denne Sententsbog findes, ifølge Resen, et Exemplar paa det kgl. Bibliothek[1], det har paa Bindet Sølvbeslag og Frederik den Andens Navn og er af Kongen givet som Nytaarsgave til hans Søn Christians (IV) Lærer Magister Hans Michelsen (død 1601 som Forstander for Sorø Skole). Kongen har paa det første Blad egenhændig skrevet Følgende: „Anno 1584 gaf jeg denne Bog Mester Hans min Søn Christians Tugtemester til Ny Aar her paa Skanderborg. Mein Hoffnung zu Gott allein; Item, Trew ist Wildbrat. F. 2. K. zu Dennemarch."

Da Frederik den Anden erfarede, at den første fuldstændige danske Bibel, som hans Fader lod trykke Aar 1550 i 3000 Exemplarer (i Folio med Billeder), var udsolgt, befalede han, et Aars Tid før sin Død, nogle lærde Mænd ved Universitetet at foretage Udgivelsen af denne,

[1]) Desuden findes endnu to andre Exemplarer paa dette Bibliothek, som Fr. 2. har foræret to danske Adelsmænd.

og bød at Luthers Fortaler og Randgloser, samt Viti Theodori: Summarier (korte Indholdsangivelser), der ikke fandtes i den første danske Bibeludgave af 1550, skulde vedføies i den nye (som er den anden fuldstændige danske Bibeludgave), men Frederik den Anden døde før den blev fuldført, og den udkom, i Folio og med Billeder, først Aaret efter hans Død, 1589; men benævnes alligevel Frederik den Andens Billedbibel.

Frederik den Anden var gift med Sophia, Prindsesse af Meklenborg, der skildres som en særdeles aandrig og from Dronning; hendes Valgsprog var: Gud forlader ikke Sine.

Men vi ville nu dvæle lidt ved Kong Frederiks Dødsleie, hvor han ogsaa viste sig som en from og ærlig Christen, og døde som en saadan. I Aaret 1588 foretog han en Reise over til Sønderjylland, men begav sig snart igjen paa Tilbagereisen, da han var bleven syg. Paa Reisen blev han imidlertid daarligere, og da han kom til Antvorskov Slot, forblev han der, for om muligt ved Ro at gjenvinde sit Helbred. Han blev imidlertid ikke bedre, men faldt i en hidsig Feber, der var forbunden med en tør Hoste, som tog mere og mere Overhaand hos ham. Han blev dog ikke forsagt, men satte „al sin Tro, Haab og Trøst paa sin eneste Frelser, den Herre Christus, som var død for hans Synder og den ganske Verdens, og opstanden til hans Retfærdighed." Han laae stille hen og trøstede sig med Bibelsprogene: Thi saa elskte Gud Verden, osv. Joh. 3, 16. — Kommer hid til mig, alle I, som arbeide og ere besværede, osv. Matth. 11, 28. og — See! det er Guds Lam, som bær Verdens Synder, Joh. 1, 29. Dernæst trøstede han sig ogsaa med Davids 25de og 103die Psalmer „og bad med David inderlig til Gud om sine Synders Forladelse og takkede Herren for hans mange og faderlige Velgjerninger." Tillige talede han meget med sin Hofpræst og Skriftefader, Magister Christopher Knopf, om sin Salighedssag. Den 3die April 1588, som var Dagen før Skjærtorsdag, lod han tidlig om Morgenen sin Cantsler, Niels Kaas (Rigsraad,

Herre til Torupgaard, død den 29de Juni 1594), og nogle af sine derværende Hoffolk opkalde og bad dem ved sin Hofpræst, at de med ham skulde gjøre almindelig Knæfald, Bøn og Paakaldelse til Gud i Himmelen, at han vilde med sin Naade og Hellig Aand berede hans Hjerte og Sind, at han værdelig kunde annamme det hellige Sacramente. Efter et ydmygt Skriftemaal modtog han derpaa den hellige Nadvere, takkede Herren for alle hans Velgjerninger og besluttede, at han vilde nu alene henvende sine Tanker til Gud, samt forbød Enhver, derefter at besvære ham med nogle af disse timelige, verdslige eller forfængelige Bestillinger. Dronningen, som var paa Reisen til Hadersleb, hvor de kongelige Børn opholdt sig, reiste, da hun fik Budskab om Kongens Sygdom, skyndsomst tilbage og kom til Antvorskov om Aftenen sildig (den 3die April), men gik dog alligevel strax ind til den sovende Konge, som, da han vaagnede og saae hende, blev meget glad og spurgte til Børnene, og bad hende være ved frit Mod, da han haabede, at det blev visselig bedre, naar Gud vilde det. Dagen efter Skjærtorsdag, den 4de April 1588, blev Frederik den Andens Dødsdag. Han lod Gudstjenesten forrette i Stuen hos sig og opfordrede Sangerne til før Prædikenen at synge: „Fader Vor" og „Nu bede vi den Hellig Aand", og da han saae, at Dronningen havde sin Psalmebog med, begjærede han den lagt opslaaet hen for sig, og nu sang han, saavel før som efter Prædikenen, freidigt med. Hen paa Eftermiddagen blev han mere syg og faldt ofte i Besvimelse, saa at Lægen maatte bruge flere Oplivelsesmidler; han tog da engang Lægens Haand, lagde den paa sit Bryst og rakte Haanden frem, at denne skulde føle Pulsen, og spurgte, hvorledes den behagede ham? Lægen svarede: „Det kunde blive godt, men der synes ringe og lidet Haab hos Menneskene." Hvorpaa Kongen svarede: „Lad Aaren slaae, hvad hun slaae vil, det vide vi, at Guds Naade og Venskab slaaer os ikke feil." Efterat han flere Gange var besvimet, begyndte han at sige til de Omstaaende: „Jeg maa bekjende det man sjunger i Kirken: Det var en ganske underlig Krig

der Døden og Livet stridde[1]." Hofpræsten, Mester Knopf, svarede: „Ja Herre, den er vist underlig og besværlig, men dog Ingen som troer paa Christum, bliver omkommen eller slet nedlagt udi denne Kamp." Da sagde Kongen, at han blev saa afmægtig, men trøstede sig med de følgende Ord af samme Psalme: „Livet fik Magt og Overhaand og monne Døden aflive," og han fortalte nu, at han nogle Aar tilforn (1576), da han havde den „fjerde Dages Kolde-Syge", engang faldt besvimet om paa Gulvet, og da han kom til sig selv igjen, tænkte han: „See du har været død og er kommen til Livet igjen, vi maatte med Guds Naades Hjælp vel engang overvinde Døden." Af og til hele Tiden foreholdt Præsten ham flere Bibelsprog, og deriblandt følgende: „Sandeligen, sandeligen, jeg siger Eder: uden saa er, at Hvedekornet falder i Jorden og døer, da bliver det alene; men dersom det døer, da bær det megen Frugt." Joh. Evg. 12, 24. I det samme vendte Kongen sig til Dronningen og sagde: „Min Mor-Søster Dorothea havde paa sit Yderste al sin Trøst heraf, at Kornet, der kommer i Jorden, skal voxe op igjen, og efter dette Liv og Henfættelse er et langt andet, bedre og uforgjængeligt Liv og Rige at forvente." Frederik den Anden blev nu svagere og svagere, medens Mester Knopf foreholdt ham den 103die Davids Psalme, hvilken Psalme Kongen kunde udenad, og da de kom til det 13de Vers: „Ligesom en Fader forbarmer sig over Børn, saa forbarmer Herren sig over dem, som hannem frygter," sagde Kongen høit og frimodigt: „Det er sandt, det er sandt." Og dette var hans sidste Bekjendelse, da han kort efter opgav Aanden, imellem Klokken 4 og 5 om Eftermiddagen. Han blev henimod 54 Aar gl. Hans Valgsprog var: „Mit Haab til Gud alene."

[1]) Disse anførte Ord ere af Luthers herlige Psalme: „Christ laae i Dødsens Baande", det 4de Vers. Denne Psalme findes i de ældste danske Psalmebøger, samt i Kingos og Pontoppidans Psalmebøger. Den findes ligeledes, omarbeidet af Grundtvig, i „Psalmebog til Kirke og Huus-Andagt" Nr. 223.

Kjøbenhavn. — N. B. Kousgaards Forlag.
S. Triers Bogtrykkeri.

Ugeskrift
for
lutherske Christne.

Nr. 18. Den 30. August. 1870.

Indhold: Gammel-Lutheranerne i Jylland. II. (Skildring fra 1847 af R. Th. Fenger). — Et Brev fra Dr. Morten Luther til Frederik Myconius, 1541. (Meddeelt efter B. Lindner, af P. Pedersen.) — Som Tillæg følger: Luthers Forklaring over „den 51de Davids Psalme", oversat af Oluf Schlichtkrull. Kjøbenhavn 1752, 11te Ark.

Gammel-Lutheranerne i Jylland.

II.

„De Stærke" i Øster-Snede.

Skildring fra 1847 af **R. Th. Fenger**, nu Præst i Hylleſted.

(Fortsat fra Nr. 17.)

Skulde der være Nogen af Sognets Beboere, der ønske disse Bøger til Lærdom for deres Børn, da ønske vi dem afhørt for Retten paa Grund om deres Antal er saa mægtig, at de kan indstemme Skolerne. — Endvidere yttrer ommeldte Aktor, at vi burde være desto mere straf-skyldig, fordi vi ere Sogneforstandere. Den Sag ønske vi nøiere forklaret: først at være kaldet til et Embede af Overmagten og dernæst at tiltales som Forbrydere for Kaldets Fuldførelse, af en Aktor. Skal det kaldes og straffes som Forbrydelse at borttage Fabler og Løgnebøger af Skolerne og indsætte Guds Ord isteden, da have vi Aarsag til at sige, at Hegnet er nedbrudt for den christne

Kirke og at Ulve og vilde Dyr skal raade for Faarestien og Faarene; men hvad vil da Dørvogterne svare, naar Overhyrden kommer? Mon det da ikke vil hedde til dem: I ere Leiesvende og flyer naar Ulven kommer! — Vi haver ikke nødig at forsvare vores Sag med mange Forordninger, men vi forsvare den efter Guds Ord og den Pagt, som vi have gjort Gud i Daaben, og derfra kan vi ikke lade os rokke, om det endog skal koste Livet; men vi haaber om vores christelige Øvrighed, at de forsvare Guds Ord og en god Gjerning, og derimod hader og afskaffer hvad som er Løgn og Falskhed, thi vi have aldrig enten læst eller hørt, at hvad Guds Ord angaaer, haver været til Proces, derimod have vi læst, at Keisere, Konger og Fyrster, eller dertil beskikkede Embedsmænd, have afgjort saadanne Sager foruden at henvises under Procurastation eller Rettergang; heller ikke troer vi, at der skulde være nogen Anordning, der skulde dømme os for Ran, fordi vi hader Løgn og Falskhed og holder fast ved Guds Ord."

Den 5te Juli 1845 faldt Dommen. I Indledningen søger Dommeren at vise, hvordan deres Forhold havde været egenmægtigt og selvraadigt; hvorledes de som Sogneforstandere havde tiltaget sig en Myndighed, der ikke tilkom dem; hvordan de havde grebet forstyrrende ind i Anordningen for den offentlige Undervisning; hvordan deres Vægring at tilbagelevere de borttagne Bøger end mere maatte tjene til at belyse denne deres Færd, og hvordan de derfor ikke vilde kunne undgaae at straffes efter Lovgivningens Analogi. Denne Straf maatte efter Omstændighederne passende ansættes til 50 Rbd. for hver; men derhos havde de og at tilbagelevere de borttagne Bøger i uskadt Stand under en daglig Mulkt af 5 Rbd., endelig tilpligtedes de at betale Sagens Omkostninger, hvorunder indbefattet 6 Rbd. til Aktor.

Samtlige de Tiltalte erklærede sig utilfredse med denne Dom, hvorfor Sagen indstævnedes for Landsoverretten i Viborg.

Her blev Procurator Juul beskikket som Aktor. Han

giver først en kort Fremstilling af Sagen og slutter derefter sit Indlæg saaledes:

„Skjøndt en Straffedom, saafremt deres Handling grunder sig paa Tvang af deres Samvittighed, neppe vil have nogen Indflydelse paa deres Mening, at de ei havde gjort andet end hvad deres Pligt paalagde dem, vilde de dog ikke kunne undgaae at revses for deres egenmægtige Borttagelse af Bøgerne, der vare indkjøbte for Skolekassens Regning, og uden at derom iforveien var gjort Forestilling til Skoledirektionen, ligesom de heller ikke ville undgaae under Mulkt at tilpligtes at tilbagelevere til Skolerne de borttagne Bøger. — Ved Bestemmelsen af Mulkten i førstnævnte Tilfælde vil der formodentlig tages Hensyn til, at de forgjæves anmodede Sognepræsten om at eftersee Bøgerne før de borttoge dem, og at de ved Borttagelsen søgte at undgaae Skolebørnenes Opmærksomhed derpaa, foruden det af dem forøvrigt Anbragte om at de ansaae det for deres Pligt at forekomme de borttagne Bøgers Brug i Skolerne. — Jeg skulde saaledes nedlægge Paastand om at Dommen stadfæstes, hvorhos jeg forventer mig Salarium tilkjendt."

De Tiltaltes Forsvarer, Procurator Lykke, søger ligeledes i sit Indlæg at paapege det Beklagelige i at der fra Præstens Side ikke blev gjort Mere for paa en sindig Maade med det Gode at hindre det foretagne Skridt, hvornæst han gaaer ud fra at de til hans Sagførsel anbetroede Mænd ere „belagte med en fix Idee, som ikke kan udryddes", og at de derfor „anvende ethvert Skriftsprog og ethvert Ord, som de troer at kunne henføre til deres Tro, bogstaveligt, da de ikke have lært at indsee, at Ordene ere døde, men Aanden gjør levende" (!) Naar man derfor lod det være nok med at fratage dem Bøgerne ved Fogeden og bringe dem tilbage igjen hvorfra de vare tagne, vilde det Hele være endt og der behøvedes ingen Mulkt at idømmes de Anklagede.

Mandagen den 1ste September affagde Landsoverretten sin Dom, der i det Væsentlige stadfæster den af Herredsthinget affagde Kjendelse, dog saaledes at Mulkten

nedsattes fra 50 til 15 Rbd. for hver. De Tiltalte vare naturligviis ogsaa utilfredse med denne Dom; allerede ved Forhøret den 2den April havde Stephan Jørgensen yttret, at de havde ilet saa stærkt med at borttage Bøgerne, fordi deres Samvittighed ikke lod dem nogen Ro før dette var skeet, ligesom de Øvrige gjentagne Gange bestemt forsikkrede, at om der indsattes andre lignende Bøger i Skolerne, vilde de ligeledes tage dem bort; og denne deres Betragtningsmaade havde, som vi alt have seet og end yderligere ville faae at see, i den forløbne Mellemtid slet ingenlunde forandret sig. Men da den idømte Mulkt var for lille til at kunne forlanges indanket og Cancelliet heller ikke fra sin Side fandt sig foranlediget til at lade Sagen komme for Høiesteret, fik Amtmanden Bemyndigelse til at lade Dommen fuldbyrde og ved Fogeden lade de borttagne Bøger bringe tilbage i Skolerne; tillige lod Cancelliet de Tiltalte betyde, at dersom de i Fremtiden skulde driste sig til lignende Overtrædelser, vilde de blive udelukkede af Sogneforstanderskabet.

Denne Cancelliets Resolution blev af Herredsfogeden forelæst tvende af de Paagjældende, der Onsdagen den 29de Oktober vare komne op til ham. De vidste altsaa hvad der ventede dem og toge deres Forholdsregler derefter. — Mandagen den 10de November indfandt den const. Herredsfoged Hersleb sig i Øster-Snede for som Foged at kræve de borttagne Bøger udleverede. Han kom først til Stephan Jørgensen, som blev truffet hjemme. Paa Fogedens Anfordring erklærede han, at de omtalte Bøger ganske rigtig havde beroet hos ham; men at samtlige de under Sagen tiltalte Mænd den sidstforløbne Tirsdag havde været samlede i hans Gaard, og at de der havde deelt Bøgerne mellem sig i 6 Parter, hvorpaa han var bleven enig med Peder Therkelsen, Niels Jensen og Baltzer Nielsen om at brænde deres Anpart, hvilket de og ufortøvet havde iværksat paa hans Skorsteen. De to øvrige Mænd havde derimod hver taget sin Part hjem med sig. Fogeden begav sig derfor til den ene af disse, Hans Laursen i Baastrup, som paa Fogedens

Opfordring var villig til at paavise det Sted, hvor han havde forvaret sin Anpart af Bøgerne, hvilke Fogeden dernæst tog under sit Værge. Derefter begav endelig Fogeden sig til den Sidste af Mændene, Hans Lauritzen af Solskov Mark. Ham traf man ikke hjemme; men hans Kone forklarede, at hun slet ikke havde syntes om denne Deling, da hun meente, at de Samtlige burde været blevne enige om hvad Fremgangsmaade de vilde bruge; hun var derfor udenfor Sagen og vidste ikke, hvor hendes Mand havde gjemt Bøgerne; i alt Fald var det ikke i deres Beboelsesværelser, men snarere i et af Udhusene. Fogeden eftersaae derpaa med hendes Samtykke nogle Gjemmer i Værelserne uden at finde Bøgerne. Men da Dagen var henrundet og Mørket faldet paa, kunde Undersøgelsen i Udhusene ikke finde Sted. To Dage efter indløb følgende Skrivelse fra Hans Lauritzen:

„Mandagen d. 10de Nov. da De indfandt sig i mit Huus i min Fraværelse at gjøre Ansøgning om disse Bøger. Da jeg sligt hørte, fandt jeg for godt at lade dem nyde samme Ret som de Andres. For at De nu ikke skulde drage forgjæves, tilmelder jeg Dem det.

Solskov Mark d. 11te Nov. 1845.

Hans Lauritzen."

Dermed var altsaa Fogedforretningen endt. — Et Forhør blev afholdt den 19de November, hvor de Alle vedgik hvad der var skeet og Hans Lauritzen erklærede, at naar han ikke strax brændte sin Andeel af Bøgerne, da var det fordi han ikke havde noget imod, at de Mænd i Sognet, der ere dem imod, eller som ere enige i Bøgernes Brug til Skoleunderviisning, fik Bøgerne udleverede, dersom de vilde have dem; men i Skolerne vilde han ikke, at de maatte indsættes paany. Endelig erklærede de Alle som een, at det var fordi de ansaae Sagen for endt og fordi den ikke kunde komme for Høiesteret at de deelte Bøgerne. De fremlagde ved samme Forhør en skriftlig Opsats, hvori de yttre sig paa følgende Maade:

— — „Det er os umuligt godvillig at lade os

domme og godvillig at tage imod Dom, saalænge som de ikke fuldkomment kan overbevise os, at vi haver handlet imod den protestantiske Lærdom, nemlig den prophetiske, apostoliske, evangeliske og lutheraniske Lærdom, som er Grundvolden til den christelige Religion, og som alene bør at læres i Skoler og Kirker uforfalsket og uden menneskelig Tilsætning; i denne Anledning har vi ikke funden noget grundigt Beviis fra Domstolene, at vi have handlet ulovligt, og dersom disse Bøger, som vi haver brændt, ikke kan svare til eller indeholder den christelige Religions sande Lærdom, saa haaber vi og om vor allernaadigste Øvrighed at vorde frikjendt for ulovlig Fremgangsmaade; thi det er ingenlunde vores Mening at vise nogen Ulydighed enten mod den verdslige eller geistlige Øvrighed i al den Deel, som dem tilkommer; men den Lydighed som vi skylder Gud og hans Ord og vor egen Samvittighed, den maae vi ikke give dem; der skal vi adlyde Gud mere end Menneskene; thi St. Peder formener jo Biskopperne og Lærerne saadan Herskab over Guds Hjord, som [om] de havde Magt at bringe og tvinge Guds Kirke til hvad de lystede.

Et Brev fra Dr. Morten Luther til Frederik Myconius[1].

Ordret meddeelt efter B. Lindner, af P. Pedersen.

„Naade og Fred i Christo. Jeg haver faaet Eders Skrivelse, min kjære Hr. Frederik, hvorudi I melder, at I er dødelig, eller som I ret og christeligen skriver, syg til Livet. Endskjøndt det nu er mig en synderlig Glæde, at I er saa frimodig og uforfærdet imod Døden (hvilken efter Skriftens Vidnesbyrd ei er en Død, men

[1]) Biskop over Kirken i Gotha og Kirkerne i Thüringen.

en sød Søvn for alle Gudfrygtige), ja at I længes efter at skilles herfra, og at være med Christo; ligesom alle vi Troende skulle være sindede, ei alene paa vores Syge-Seng, men endog naar vi ere karske og sunde, og ei have at frygte for nogen Døds Fare, og det alle Timer, alle Steder, i alle Tilfælde, som det sømmer sig Christne, der med Christo ere gjorte levende, opvakte, og tilligemed ham oversatte i det himmelske Væsen, der ogsaa skal dømme Englene, saa at intet fattes, uden alene at aflægge Forhænget, og at den uforstaaelige Tale maatte ophøre. Endskjøndt nu, siger jeg, dette haver været mig en besynderlig Glæde at høre fra Eder; dog beder jeg ydmygelig til den Herre Jesum, som er vores Liv, Frelse og Sundhed, at han ei lader mig den Ulykke vederfares, at jeg skulde leve og see, at I, eller nogle af vores skulde forekomme mig, og trænge igjennem Forhænget til Rolighed, og lade mig blive tilbage i denne falske og onde Verden, midt iblandt Djævlene, og at jeg efter Eders Afgang skulde endnu udstaae mere Plage og Marter, som jeg dog mere end nok nu i nogle og tyve Aar har taalet, og derfor vel var værd (ja jeg havde og meget vel fortjent det paa Verden), at forekomme Eder alle, og sove hen i Herren. Altsaa begjærer og beder jeg, at den kjære Gud vilde lade mig blive syg i Eders Sted, og befale mig at aflægge denne min Hytte, som nu er udmattet, fortæret, krafteløs, og derfor udygtig; thi jeg seer det nok, at jeg ei er Nogen mere nyttig. Derfor beder og formaner jeg Eder med Alvorlighed, at I tilligemed os vilde bede den kjære Gud, at han endnu længere vilde beholde Eder ved Live til hans Kirkes Tjeneste og Forbedring, og Djævelen til Spot og Fortræd. Thi I seer, og Christus vores Liv seer ogsaa de Personer og Gaver, som hans Kirke her og der behøver. Da vi fem ganske Uger havde ventet, og neppe havde noget Haab tilovers, bekom vi fra Worms tilsidst Breve nok, hvilke M. G. R.[1] tildeels skal tilsende Eder. Paa vores Side bliver alle Ting, Gud være lovet, vise-

[1]) Magister Georg Rorer.

ligen afhandlet: Derimod bliver alle Ting paa Modstandernes Side foretagne barnagtigen, daarligen og med grov List og Løgn, saa at man kan mærke, at Satan ei kan taale den rene Lærdoms Lys, saasom Morgenrøden nu frembryder; derfor kryber han i Krog, og paa mange Maader søger Udflugter; og dersom dette ei vil hjælpe, foregiver han ved sine Bugtjenere allehaande snedige Anslag: og dog gaaer alle Ting Krebsgang, som de og nødvendigen maa gaae, naar man imod den offentlig erkjendte Sandhed vil forsvare og smykke Løgnen, hvilket er umuligt. Men hvorfor ville vi tvivle; Herligheden, Kraften, Seiren og Æren tilhører Lammet, som er slagtet og igjen opvakt, og tilligemed ham ogsaa os, som troe, dette er uden al Tvivl vist. Vi haabe, at Vore snart skulde komme hjem fra Worms. Lev vel, min kjære Hr. Frederik; Herren lade mig ei høre, at I er død, saalænge jeg lever, men lade Eder overleve mig. Det beder jeg med Alvorlighed, og vil saaledes have det, og min Villie skal skee herudi! Amen. Thi denne min Villie søger Guds Navns Ære, og ei min Ære og Lyst; det er visselig sandt. Lev endnu engang vel i Herren; vi bede af Hjertet for Eder, og lader Eders Sygdom gaae os nær til Hjerte."

Givet paa Søndagen efter Epiphaniæ [1] Anno 1541.

Eders Martin Luther.

Den salige Sagittarius melder i sin historiske Beretning om dette Aar: „Da Myconius havde læst dette Lutheri Brev, syntes han ligesom han hørte Christi Røst: Lazarus, kom herud. Han fik ogsaa sit Helbred igjen, hvorom han i tvende Skrivelser til Magister Georgium Rorarium [2], da Diaconus i Wittenberg, vidtløftigen melder. Gud har ogsaa bønhørt Lutheri Bøn; thi han døde den 18de Februar, men Myconius den 7de April 1546, og altsaa 7 Uger derefter.

---

[1]) Helligtrekongersdag (den 9de Januar). — [2]) Georg Rører.

Kjøbenhavn. — N. B. Kousgaards Forlag.
S. Triers Bogtrykkeri.

Ugeskrift
for
lutherske Christne.

Nr. 19. Den 13. September. 1870.

Indhold: Hans Agerbek. — Som Tillæg følger: Luthers Forklaring over „den 51de Davids Psalme", oversat af Oluf Schlichtkrull. Kjøbenhavn 1752, 12te Ark.

Hans Agerbek.

Da det idag (den 13de September) er et Aar siden, at Sognepræst for Østerhæsinge og Hillerslev Menigheder i Fyens Stift, Hans Agerbek døde, antage vi at kunne glæde Bladets Læsere ved, efter flere Kilder[1], saavidt muligt, at samle og i et kort Omrids meddele en Deel af denne trofaste Sjæleførgers Livsbegivenheder. — Han er født den 1ste Februar 1798 i Skydebjerg Præstegaard ved Asfens af Forældrene Hans Adolph Agerbek, Sognepræst for Skydebjerg og Orte Menigheder, og Hustru Helene Birthe Marie Bachmann, ældste Datter af Provst Hans Peter Bachmann, Sognepræst til Østerhæsinge og Hillerslev og Provst i Salling Herred, og Hustru Else Hee. — Agerbeks Fader skal paa mødrene Side have nedstammet fra vor store Psalmedigter Biskop Hans Adolph Brorson, og det var maaskee fra ham, han havde arvet den smukke Gave som Psalmedigter, der har aabenbaret sig i de faae Psalmer, han har efterladt sig, hvilke udmærke sig ved christe-

[1]) Svitzers med Fleres Beretninger.

lig Dybde og poetisk Skjønhed og flere af disse Psalmer have allerede vunden den danske Menigheds Kjærlighed. Hans Agerbek var kun 1½ Aar gammel da hans Fader døde. Moderen blev siden gift med Districtslæge Baumann i Asfens. Hun døde i Begyndelsen af 1805. Samme Aar kom Agerbek til Østerhæsinge Præstegaard hos sin Onkel Pastor Zeuthen Euler Svitzer og hos ham forblev Agerbek hele sin Barndom, og betragtede stedse Østerhæsinge Præstegaard som sit Barndomshjem indtil han senere i en modnere Alder igjen flyttede derind som Sognepræst. I Pastor Svitzer og dennes Hustru Elise Petrine Bachmann fandt han kjærlige Pleieforældre, og med deres Børn blev han opdraget og undervist. I 10 Aar blev han undervist af private Lærere, blandt hvilke ogsaa var Professor N. M. Petersen. Agerbek var meget begavet og ragede i aandelig Betydning frem over sine Meddisciple, hvorfor han ogsaa var Lærernes Yndling; til legemlige Øvelser og i Lege stod han derimod tilbage. Han legede ofte ene stille Lege, men han kunde dog godt i Forening med sine Kamerader fuldstændig hengive sig til barnlig Munterhed og lee saa hjertelig. I Paasken 1813 blev han confirmeret i Østerhæsinge Kirke af sin Pleiefader. I April 1815 kom han som Discipel i Borgerdydsskolen i Kjøbenhavn, og boede ogsaa dengang hos en Onkel, Geheime-Legationsraad Ployen. I Skolen forblev han dog kun et Aar. I Aaret 1816 blev han privat dimitteret af Cand. theol. Karmark, der senere døde som Præst i Vestindien. Ved Examen artium erholdt han Hovedkarakteren: Meget godt, og absolverede næste Aar begge Dele af anden Examen med Karakteren laudabilis. I Foraaret 1818 forlod han af økonomiske Grunde Universitetet og overtog en Huuslærerplads hos daværende Pastor Brandt i Gamtofte ved Asfens, og i denne Stilling forblev han til i November 1820, og blandt dem, som her ikke bleve uden Indflydelse paa ham, maa, foruden hans i flere Henseender rigtbegavede Principal, især nævnes Præsten Hornsyld i Asfens, som han ofte hørte og talede med. I November 1820 drog han atter til Kjø-

benhavn, hvor han først boede i et privat Logis og fra April 1821 paa Regentsen. Her hengav han sig nu med stor Flid til det theologiske Studium; navnlig kastede han sig over Bibelfortolkningen med den Alvor og Kjærlighed, som han bevarede hele sit Liv, og som aabnede ham det dybe Indblik i den hellige Skrift, der senere gjorde hans Bibellæsninger saa overordentlig tiltrækkende og gjorde Samtaler med ham om dunklere Steders Forstaaelse saa ualmindelig interessante og belærende. Han studerede imidlertid friere og selvstændigere, og i det Hele paa en anden Maade end de fleste Andre. Han hørte vel enkelte Forelæsninger, men ikke mange. Om Aftenen læste han uafbrudt og ivrig, ofte indtil ud paa Natten, men den største Deel af Dagen sad han enten stille i dybe Tanker eller spadserede, naar Veiret var dertil, og bearbeidede i Tankerne og tilegnede sig gjennem alvorlig Grublen Udbyttet af Aftenens Læsning. Følgen heraf var, at han tidlig førtes ind i den Sjælekamp, gjennem hvilken Troen hos de fleste alvorlige Christne først kommer til fuldt Gjennembrud i Hjertet. I denne Tvivlens og Angstens Tid tog han fornemmelig sin Tilflugt til Gud i Bønnen og stred som Jacob, der bad: „jeg slipper Dig ikke Herre! uden Du velsigner mig;" men han søgte ogsaa Bistand og Raad hos troende Mennesker. Agerbek var en selvstændig Tænker og ingen Partimand, hvortil han var altfor tolerant i sine Meninger, altfor mild og kjærlig i sine Domme, og altfor beskeden og ydmyg af Hjertet.

Den 22de Juli 1822 tog han theologisk Embedsexamen, og fik laudabilis, og i Slutningen af samme Aar erholdt han for den homiletiske og kateketiske Prøve: admodum laudabilis for den første og laudabilis for den sidste.

Den 19de Marts 1823 blev han udnævnt til personel Capellan hos Provst Lemvig, Sognepræst for Vemmeløv og Hemmershøi Menigheder i Sjælland. Den 23de Februar 1827 beskikkedes han til residerende Capellan i Thisted og Sognepræst i Skinnerup, og samme Aar den 21de April indgik han i det kjære Barndomshjem Egte-

skab med sin Pleiefaders Søsterdatter, Maria Frisenberg (født den 7de Februar 1795), Datter af afdøde Godseier Johannes Frisenberg til Gislingegaard ved Holbek og Hustru Riborg Susanne Svitzer, i hvem han fandt en kjærlig og trofast Livsledsagerinde, der deelte hans Tro og Kjærlighed til Herren og hans Forløste, medens hun derhos var praktisk dygtig i Huusvæsenets Styrelse, som Agerbek aldrig fik nogen rigtig Sands for. I dette Ægteskab skjænkedes dem 1 Datter og 2 Sønner, der dog alle døde i en ung Alder, dog overlevede 2 af dem deres Moder, der døde den 1ste Marts 1854. Agerbek befordredes den 5te Marts 1830 til Bredstrup Sognekald i Veile Amt, og atter derfra den 12te Februar 1834 til Espe og Vantinge Menigheder i Fyen, og derfra den 30te September 1841 til sit Barndomshjem Østerhæsinge og Hillerslev imellem Odense og Faaborg. Paa disse forskjellige Steder har han vistnok virket til Velsignelse. Tilskyndet og veiledet af en fast Tro og en hjertelig Kjærlighed til sin Gjerning, og derhos i flere Henseender rigt begavet, har han udstrøet mangt et Sædekorn, der under Herrens naaderige Varetægt har baaret Frugt i Velsignelse.

Agerbek lærte først i Jylland, dengang han var ansat der, de Opvakte at kjende, naar de toge derhen paa Besøg; siden i Opvækkelsens egentlige Hjemstavn, Fyen, da han blev Præst i Espe. Mange længtes efter at høre en dybere og fyldigere christelig Prædiken, end der var almindelig, medens Rationalismen blomstrede i Aarhundredets Begyndelse, og Mange følte under det nyvakte Livs Tilskyndelse Trang til mere Opbyggelse end den offentlige Gudstjeneste tilbød. Begge Dele imødekom Agerbek. Istedetfor, som mange andre Præster, mistroisk at holde sig borte fra Forsamlingerne, flyttede han dem midt ind i Kirken, og rakte hjælpsom Haand til at rense og oplive dem; han havde ikke blot Mod til at indlade sig med de allevegne saa udskregne „Hellige", men han bevægede sig imellem dem med Liv og med Lyst; derfor flokkede de sig ogsaa om ham, hvad enten han prædikede og holdt Bibellæsning i Kirkerne eller han sang og bad med dem i For-

samlingerne. Den første Gang, da han saaledes kaldte Folk til Kirken, til Bibellæsning (under denne Form forligtes de bedst med de kirkelige Anordninger), var der knap Rum til de Mange, der strømmede til fra flere Sogne; og da Foredraget var endt, kom ogsaa de Opvakte ham imøde i fri Samtale om gudelige Ting, aabnede ham deres Hjerte, gave ham deres christelige Trang, deres Forhaabninger om Kirken, tilkjende. Ved alle Leiligheder optraadte han tillige som deres ivrige Forsvarer. Ved sit dybe Indblik i Christendommen, sin rolige Besindighed og sit hele kjærlige, sagtmodige Sindelag har han bidraget meget til at føre det vakte Liv i en sund Gang og at holde det i en naturlig Begrændsning. Han ansaae det for et Under af Guds Naade, at de Opvakte have kjæmpet saa redeligt og at denne saa omfattende Opvækkelse saa lidet blev smittet af Sværmeri. Men Agerbeks Nidkjærhed og den Kjærlighed og Lyst, hvormed han virkede i sin Gjerning var for overanstrængende for Legemets Kræfter, og det lagde Spiren til de nervøse Lidelser, hvoraf hans sidste Leveaar hjemsøgtes. Han bar dog disse, saavelsom de andre Sorger, Herren paalagde ham, navnlig sine Elskedes, Hustrues og Børns Død, med christelig Taalmod og Hengivenhed; kun forøgede de hans Længsel efter at komme hjem til Herren, en Længsel, som han ofte udtalte, skjøndt han stedse gav Tid og Maade i Guds Haand. I sine sidste Leveaar maatte han søge Hjælp til sin Embedsgjerning, men vedblev dog at deeltage deri, saavidt Kræfterne vilde strække til; navnlig prædikede han hveranden Søndag med sædvanlig Liv og Kraft lige til det Sidste. Herren opfyldte ogsaa naadig hans Længsel; den 13de September 1869 gik han stille bort uden forudgaaende Sygdom; han havde følt sig upasselig, men 8 Dage før sin Død gik han til Herrens Bord, og paa selve Dødsdagen var han oppe, livlig og syntes at befinde sig bedre, indtil Døden kom pludselig og efter en kort Strid førte ham til det Hjem, hvorefter han længtes med troende Hjerte. Det sidste Ord, der hørtes fra hans Læber, var „Jesus", som han elskede, og paa hvem han byggede sit Salighedshaab, og et andet af

hans sidste Ord var: „Jesus gjør Alting godt!“ — Det at leve var ham Christus, udenfor Christus var Livet ham ikke meget værd. Derfor elskede han Guds Menighed her paa Jorden, og derfor var hans Embedsgjerning ham saa kjær og dyrebar. Det var hans bedste Glæde at føre baade Gamle og Unge paa Veien til alle arme Sjæles rette Hyrde og Tilsynsmand. Men ogsaa hans Kjærlighed til Huus og Hjem, til Slægt og Venner, til Konge og Folk og Fædreneland, ja til alt Menneskeligt, forherligedes og forklaredes af det Troesliv, som rørte sig i ham. Han dømte saa forunderligt mildt om Andre, ja han dømte dem i Grunden slet ikke, men han overlod Dommen til ham, som dømmer retfærdeligen (1 Petr. 2, 23.). I Stilhed gav han meget til de Fattige; i Stilhed var hele hans beskedne Færd, men dog vandt den ham Anerkjendelse, Høiagtelse og Kjærlighed i en viid Kreds; den 26de Mai 1866 blev han Ridder af Dannebrog, og han efterlod sig et smukt Eftermæle, baade som en begavet, dygtig og nidkjær Sjæleførger og som en i det Hele elskelig Personlighed. Han blev begravet den 20de September 1869 paa Østerhæsinge Kirkegaard, og ved hans Baare bleve følgende Ord udtalte: „Der var en Tid, da Agerbeks Navn lød med særegen Velsignelse fra Mund til Mund i de Troendes Kreds i Fyen; det var dengang, da det ikke var saa let som nu at bekjende Herrens Navn, da de, der vilde være Christne meer end af Navn, forfulgtes paa alle Maader. Da var der een Kirke, hvorhen de fremfor alle stundede og flokkedes paa Herrens Dage, der fik de et godt Ord at høre, — det var den Kirke, hvor denne Mand, dengang i sin Manddoms Kraft, stod paa Prædikestolen, ved Døbefont og Alter og forkyndte den troværdige Tale, aldeles værd at modtage, at Christus Jesus kom til Verden at gjøre Syndere salige; — i andre Kirker fik de tidt onde Ord —; da var der een Præstegaard, hvor de Troende bleve modtagne som Venner og Brødre, og hvor de havde søde Timer. Andre lukkede dem i Fængsel, her bleve de lukkede ind i Hjerte og i Huus; Andre overgave dem til Øvrighedens Straf,

her bleve de overgivne til Guds Kjærlighed. Det skal ikke glemmes, og naar den danske Folkekirkes Krønike skrives, da er der eet Navn, som skal staae der i velsignet Ihukommelse, det er Hans Agerbeks Navn."

Af Skrifter har han kun efterladt sig faae, navnlig enkelte Afhandlinger i forskjellige Tidsskrifter og en Deel Prædikener, samt endelig sine Psalmer (6.), som han dog ikke selv lod trykke, men som Andre med hans Tilladelse have besørget trykte, efterat de i Forveien havde banet sig Indgang i Menigheden.

Blandt disse Psalmer maa især fremhæves „Uforsagt! Vær paa Vagt!" og da den i de fleste Psalmesamlinger, hvori den findes, ikke er saa aldeles rigtig, saa gjengives den her i sin oprindelige Form efter Forfatterens egenhændige Optegnelse:

„Uforsagt! Vær paa Vagt!
Jesus haver det Alt fuldbragt:
Han har vunden det store Slag,
Satan bunden til Dommens Dag,
:,: Aabnet os Himmerigs Port! :,:

Uforsagt! Vær paa Vagt!
Jesus haver det Alt fuldbragt:
Snart han kommer, at hente sin Brud,
Fra det fremmede Land til sin Gud,
:,: Hjem til sin himmelske Fred. :,:

Uforsagt! Vær paa Vagt!
Jesus haver det Alt fuldbragt!
Har du kun Olie i dit Kar,
Brænder din Lampe kun lys og klar,
:,: Kan du Ham møde med Fryd. :,:

Uforsagt! Vær paa Vagt!
Jesus haver det Alt fuldbragt;
Aldrig Han fældes ved Magt eller List,
Bier Han længe, — Han kommer dog vist,
:,: Glæder dig saa desto meer. :,:

Uforsagt! Vær paa Vagt!
Jesus haver det Alt fuldbragt!
Han dig trøster i al din Vee,
Nær Han er dig, skjøndt ei du kan see
:,: Ham, din trofaste Ven. :,:

Klokken slaaer, Tiden gaaer,
Evigheden os foreståaer:
Lad os kun bruge den kostbare Tid,
Tjene vor Herre med al vor Flid,
:,: Saa skal vi nok komme hjem!" :,:

Om ovenstaaende Psalme skriver Agerbek til en god Ven, i et Brev af 6te Februar 1863, følgende:

„Til Psalmen: Uforsagt! o. s. v. er jeg rigtignok Forfatter; men jeg drømte ikke om, at den i sin Tid skulde blive saa bekjendt og tænkte ikke paa at give den i Trykken, hvilket uden mit Vidende skete ved en opvakt Bonde. Naturligviis takker jeg Gud den Almægtige, som ogsaa ved en saadan Ubetydelighed kan opbygge sine Troende! Jeg skrev den til min Kone, som elskede Melodien; men savnede danske Ord til den og meente med disse Ord bedst at kunne trøste og styrke hende, som i høi Grad baade var lidende paa Legemet og anfægtet paa Sjælen. Den er altsaa egentlig bestemt for Syge og Anfægtede."

„Ugeskrift for lutherske Christne" udkommer hver anden Uge (1/2 Ark stort, med 1 Ark Tillæg, ialt 24 Sider), og koster 3 Mk. 4 ß Fjerdingaaret (8 ß. pr. Levering). Bladet kan bestilles i alle Boglader, paa alle kgl. Postcontoirer og Brevsamlingssteder, samt hos Udgiveren, N. B. Kousgaard, Nørregade 36, 2den Sal.

Kjøbenhavn. — N. B. Kousgaards Forlag.
S. Triers Bogtrykkeri.

Ugeskrift
for
lutherske Christne.

Nr. 20. Den 27. September. 1870.

Indhold: Gammel-Lutheranerne i Jylland. II. (Skildring fra 1847 af R. Th. Fenger). — Om opvakte Bønder og gudelige Forsamlinger, af Præsten Hans Agerbek. — Som Tillæg følger: Luthers Forklaring over „den 51de Davids Psalme", oversat af Oluf Schlichtkrull. Kjøbenhavn 1752, 13de Ark.

Gammel-Lutheranerne i Jylland.

II.

„De Stærke" i Øster-Snede.

Skildring fra 1847 af **R. Th. Fenger**, nu Præst i Hyllested.

(Fortsat fra Nr. 18.)

Det er ingenlunde vor Mening at betage dem deres Magt; men vi beder og betler kun om, at de ei vil tvinge vor Samvittighed til at synde. Gud i Himmelen styrk og ophold os i en fast og levende Tro til dig og dit rene og sande Ord; og Gud i Himmelen, opluk vore Modstanderes Øine, at de maatte faae at see, at det er ikke os de strider imod, men Gud i Himmelen selv, thi det er hans rene Ord, som vi have indsat i Skolerne, og menneskelig Løgn, Fabler og Fortællinger, som vi haver brændt, og der er over 100 Beboere i Sognet, som ere enig med os om denne Gjerning. Vi Alle have en Eiendoms Ret i Skolerne, og vi troer ikke, at Nogen skulde være derimod, at vi holder vores Eiendom reen fra al Ukrud."

Den Paastand, der i ovenstaaende Skrivelse fremsættes om det afgjorte Medhold, deres Færd havde fundet hos en stor Deel af Sognets Beboere, bestyrkes, om den end ikke bevises, ved en Liste, de ved samme Leilighed fremlagde med 113 Mandfolkenavne (deres egne medregnede) paa Beboere af Østersnede Sogn, „som ønske Guds Ord i Skolerne istedenfor Fabler og Fortællinger".

En Beretning om det Forefaldne blev nu indsendt til Cancelliet, som under 24de December tilskrev Amtmanden, at Landsoverretsdommen af 1ste September uden Ophold skulde exeqveres, og i Forbindelse hermed skulde samtlige de domfældte Personer udelukkes af Sogneraadet, med Undtagelse af Hans Laursen, der havde udleveret sin Andeel af Bøgerne: og mod de 5 affatte Sogneforstandere blev der da at anlægge Sag for den af dem udviste Trods mod Øvrighedens Foranstaltninger.

Alt dette blev udført: de fire Sogneforstandere bleve udelukkede af Sogneraadet, Niels Jensen derhos affat som Sognefoged og den 30te Marts indgav Cancelliraad Anchersen som Aktor sit Indlæg, hvori han paapegede Nødvendigheden af at ansee de Tiltalte for deres egenmægtige Trods mod Øvrigheden med en alvorlig Straf, hvis ellers denne ikke skulde forfeile sit Hovedøiemed, nemlig at afholde saavel dem selv som Andre fra lignende Forseelse i Fremtiden. Han androg derfor paa den høist mulige Grad af Fængselsstraf paa Vand og Brød, i 6 Gange 5 Dage, fuld Erstatning for de brændte Bøger, hvilken efter den optagne Vurderingsforretning maatte beløbe sig til 73 Rbd. 28 Sk.; samt Sagens Omkostninger.

De Tiltalte vilde atter i denne Sag forsvare sig selv og mødte derfor den 27de April (1846) paa Veile Raadstue med et Forsvars-Indlæg, der lyder som følger:

„Ifølge at vi Undertegnede vare indkaldte under Justitstiltale den 30te f. M. formedelst de Fabler og Fortællingsbøger, som vi have udtaget af Skolerne og brændt, har Procurator Cancelliraad Anchersen over den Fremfærd at vi have brændt Bøgerne, yttret i sit Indlæg, at vi bør dømmes med 6 Gange 5 Dages Vand og Brød formedelst

han paaanker, at vi have trodset mod Øvrighedens Advarsel. Vi ere ikke vidende om, at Øvrigheden har advaret os ikke at brænde disse Bøger; men derimod tilskreve vi D. H. Hr. Provst Zahle: om han ikke vilde bortskaffe dem, saa saae vi os nødsagede til at kaste dem paa et Baal. Maae vi da spørge: skal det kaldes at trodse eller være ulydig mod Øvrigheden at paastaae, at Børnene skulle lære Guds Ord reent og uforfalsket i Skolerne efter vor Daabs Formular! Vi havde ventet, at Øvrigheden var betroet Magten af Gud til at forsvare Guds Ord og den rene Børnelærdom; men vi have ingenlunde ventet af Øvrigheden, hverken den verdslige eller geistlige, at de vilde domme os for den rene Lærdoms Skyld. Endvidere yttrer Aktoren sig ved ulovlig og egenmægtig Fremfærd. Skal det kaldes ulovligt at brænde falsk Børnelærdom, som er en Sjæleforgift; da det hedder: vi bør sørge for vor Næstes Sjæl ligesaavel som for hans Legeme, og da Vantro og falsk Lærdom fordærver baade Sjæl og Legeme tillige i Helvede. Hvorfor mon vi da skal straffes? Maae vi atter spørge: hvem skal vel kaldes at trodse, enten [vi eller] de som trodse imod Gud og hans Ord og ville tvinge os til at holde Skoler og Skolelærere for at oplære Børn i Fabler og falsk Lærdom? Vi have endnu intet grundigt Beviis fra nogen af Domstolene, at disse Bøger kunne forsvares med Bibelen eller den h. Skrift, og kunne de ikke forsvares efter Skriftens Vidnesbyrd, saa haabe vi ikke at blive dømte for ulovlig Fremgangsmaade fordi vi have brændt dem. Det er ikke heller en ny Gjerning, som vi have gjort; men samme har fundet Sted baade i Apostlernes[1] og Lutheri Tider med Fabler og falsk Lærdom. Vel er det sandt, at Apostlerne maatte sætte Livet til fordi de bekjendte sig til Sandhed, og Lutherus blev undertiden udsat for Livsfare, fordi han forsvarede Sandheden; men vi haaber ikke, at det saaledes skulde gaae os, under en christelig Øvrighed. Vel har Dommeren yttret imod os, at vi havde vrange Meninger i Guds Ord; men han havde

[1]) Ap. Gj. 19, 19.

ikke forklaret os sin Mening i Guds Ord. I Guds Ord finde vi efter Pauli Formaning, at der skal vorde de Tider, da de ikke skulle fordrage den sunde Lærdom; men efter deres egne Begjæringer tage sig selv Lærere i Hobetal efter hvad der kildrer deres Øren, og de skulle vende Ørerne fra Sandheden, men henvende sig til Fabler [1]. Med Saadanne kunne vi ingenlunde følge; vi skulle da vel ikke haabe, at de ældre Tiders Forfølgelse for Guds Ord og Sandhed skulde frembryde, da de Ypperstepræsters Skrig fik Overhaand.

Thi paastaaes:

at Guds Ord skal læres reent og puurt i Skolerne efter Guds og Kongens Befaling uden menneskelig Tilsætning eller Fabler og Fortællinger."

Saaledes lød Indlægget, hvilket de, som sagt, selv fremlagde i Retten; og da Dommeren fandt Anledning til at spørge dem, om deres Mening med Indlægget og dets Paastand ikke var den, at de ønskede sig frifundne for Aktors Tiltale i denne Sag, blev dette Spørgsmaal af dem besvaret bekræftende.

I Indledningen til sin Dom yttrer Herredsfogeden, at de Anklagede paa Grund af deres Trods mod Øvrigheden ikke kunde undgaae at straffes i Analogi af Forordningen af 6te April 1842 § 8, hvilken Straf maatte ansættes til 50 Rbd. Mulkt for hver især, men for Hans Lauritzen, paa Grund af den i hans Fremfærd indeholdte større Trods, til 60 Rbd.; og at de ingenlunde kunde anseés disculperede derved, enten at Bøgerne tilhøre Sognet og at de have Anpart i Skolerne, eller ved deres særegne religiøse Anskuelser, ifølge hvilke de anse de ommeldte Bøger for Fabler og falsk Lærdom, hvis Udbredelse i Skolerne de ere berettigede at hindre. Derhos tilpligtedes de i Fælledsskab at udrede Erstatningssummen, 73 Rbd. 28 Sk., samt betale Sagens Omkostninger og Aktors Salair. — Da de Tiltalte erklærede sig utilfredse

[1]) 2 Tim. 4, 3. 4.

med den afsagte Dom (af 27de April), blev Sagen indstævnet for Landsoverretten i Viborg, hvor Procurator Quistgaard i sit Anklager-Indlæg yttrer sig saaledes: — — „Det bliver [derfor] vistnok klart, at det maa være særdeles maadeligt bevendt med de Tiltaltes Habilitet til at afgive saadanne kritiske Bedømmelser som dem, hvormed de her have befattet sig, og man kommer i saadan Forlegenhed med at udfinde og betegne Motiverne til deres Fremfærd, at man næsten kan fristes til at ønske deres mentale Tilstand underkastet et lægekyndigt Skjøn. — Skulde et saadant blive foranstaltet og føre til at de Tiltalte oplyses at lide af fixe Ideer og forvirrede, men uimodstaaelige Forestillinger i visse Retninger, der kunde lede dem til at ønske at gjøre sig til Martyrer for deres overspændte eller forskruede Meninger, vilde de vel neppe kunne straffes, men maatte alene foranstaltes gjorte uskadelige.

(Sluttes.)

Om opvakte Bønder og gudelige Forsamlinger,

af

Præsten Hans Agerbek.

Da jeg i Aaret 1834 blev kaldet til Præst i Espe, kom jeg hertil med de gladeste Forhaabninger om de opvakte Bønder, og, Gud være lovet! mine Forhaabninger ere ikke blevne skuffede. Det var mig slet ikke fremmed, at de, som ikke ere af denne Verden, kun vare lidt kjendte, og meget miskjendte af Verden. Derimod var det mig paafaldende, at ogsaa alvorlige Christne udenfor Bondestanden kun havde ringe Tanker om de Hellige, som de kaldes, og ansaae det ikke Umagen værd at lære dem nøie at kjende, ligesom de i Almindelighed vare dybt foragtede

af de andre Bønder. Den eneste, som i mine Menigheder holdt Forsamlinger, var en fattig Huusmand. Om ham hørte jeg strax ved min Ankomst hertil de forskjelligste Rygter. De Opvakte roste ham, de Andre havde meget at udsætte paa ham. Nogle sagde, han var afsindig, Andre, at han var en Dagdriver, som forsømte sit Arbeide for at prædike, Andre beklagede ham som en ulykkelig tungsindig Mand. Nu har jeg kjendt denne Mand i henved to Aar, og nøie givet Agt paa hele hans Levnet. Han har en god, sund Forstand; men den er oplyst af Christus; hvad den tænker, maa altsaa være Daarskab for Verden. Han er baade en flittig og duelig Arbeider; ofte har han arbeidet for mig selv til min Tilfredshed; men om Søndagen arbeider han ikke, og da han har en stor Familie, er han uagtet sin Flid kun fattig — det kan Verden ikke finde sig i. De, som ansaae ham for tungsindig, maae slet ikke have kjendt hans Sjæls Tilstand. Jeg har seet ham i meget trange Kaar, under hvilke de Fleste vilde have forsaget; men ikke hørte jeg ham klage, altid var han barnlig glad i Herren, ligesaa vis paa, at Gud vilde hjælpe ham, som om han havde havt sin Kiste fuld af Guldpenge — og hans Haab blev heller ikke skuffet. Dog bemærkede jeg ogsaa strax, da jeg lærte ham at kjende, at han har meget stærke Følelser, som let kunne misledes. Dersom jeg havde viist mig kold og frastødende imod ham, eller havde villet holde mig tilbage fra de Helliges Forsamlinger, uden paa anden Maade at erstatte dem den Opbyggelse, de der søgte, saa synes det mig rimeligt, at han vilde kommet i stor Fristelse til at fatte Ringeagt, ikke alene for mig, men for hele Præstestanden, til at stole for meget paa sine egne Følelser, og med al sin gode Villie baade selv blive en Sværmer, og drage Andre med sig til Sværmeri.

Da jeg nu følte mig forpligtet til at sørge for deres Opbyggelse, som følte Trang til at anvende hele Søndagen til Andagt, bevægede Ærbødighed for Anordningerne mig til, helst at vælge det Opbyggelsesmiddel, som meest er anbefalet, nemlig: at holde Bibellæsning i Kir-

ken. Dertil blev jeg ogsaa nødsaget, da jeg strax efter min Ankomst hertil blev anmodet om at være tilstede ved en Forsamling i Vantinge, og jeg neppe var kommet til Huset, hvor den skulde være, før saa uhyre en Mængde af Nysgjerrige strømmede til, at de vanskelig kunde rummes i Kirken, mindre i et lille Huus. Da jeg hele Sommeren holdt Bibellæsning, ophørte i den Tid Forsamlingerne i mine Menigheder af sig selv. — Mange af de opvakte Bønder fra fremmede Sogne kom til min Bibellæsning; efterat vi havde forladt Kirken, talede jeg ofte med dem, og fik nøiere Underretning om deres Tro, deres Forsamlinger og deres hele Færd. Alt hvad jeg hørte, glædede mig og bestyrkede mine gode Tanker om dem. — Da Vinteren nærmede sig, og Dagene bleve kortere, maatte jeg ophøre med Bibellæsning i Kirken. Savnet følтes af de Opvakte, hvis ringe Tal begyndte at tiltage i mine Menigheder. Man anmodede mig om gudelige Forsamlinger. Man klagede over, at Huusandagten fattedes Liv. Det var dog haardt, at de, som saa inderligt længtes efter at prise Gud i Forening med deres Brødre, og som glædede sig saa hjertelig ved en nogenlunde livlig Forkyndelse af Herrens Ord, skulde forgjæves sukke efter saadanne Glæder, medens Verdens Børn havde fuldt op af Fornøielser paa deres Viis. I den Tale fandt jeg saa megen Mening, at jeg ikke kunde nægte en saadan Begjæring. Da Forordningen af 13de Januar 1741 tillader enhver ordentlig kaldet Lærer at holde Forsamlinger baade i sit eget og Andres dertil bekvemme Huse, ansaae jeg det for Pligt at benytte denne Frihed paa de Søndagaftener om Vinteren, naar det var maanelyst, og holdt snart Bibellæsning i min Præstegaard, snart Forsamling i Andres Huse, naar man bad mig derom. — Snart læste og talede jeg selv i disse Forsamlinger, snart lod jeg Andre, som havde Lyst dertil, læse en Prædiken og indskjærpe dens Lærdom med nogle hjertelige Formaninger, hvilke ofte opbyggede mig selv saa meget, at jeg med fornyet Kraft kunde tale til Hjerterne. Det er ubeskriveligt, hvilket Liv der undertiden kan være i en saadan Forsamling, hvor

Ingen er nødt til at være blot en stum Tilhører; men Enhver, som vil, kan tage virksom Deel i den fælleds Opbyggelse. Vel ere der kun Faa, som have Gaver til at tale; men Kingos, Brorsons og andre Psalmer ere de opvakte Bønder saa fortrolige med, at de kunne en Mængde af dem udenad; naar nu Talen standser, begynder Een paa sin Yndlingspsalme, og Alle stemme i med ham; naar den er sjunget, og Ingen atter begynder at tale, istemmer en Anden den Psalme, som behager ham bedst, og saaledes bliver det ved. Hver priser sin Skaber med sin egen Røst, som Fuglene i Skoven. Den, som ikke har seet en saadan Forsamling, kunde troe, at der maatte herske en frygtelig Uorden; men det er langt fra. Ingen falder den Anden i Talen; Mangel af Psalmebøger erstattes ved, at Forsangeren siger høit og tydeligt to eller tre Linier af Psalmen, før han synger dem; Kvinder tale aldrig i Forsamlingen. Ingen taler i mindste Maade fornærmelig om nogensomhelst Person; Ingen jager efter at glimre; det vilde ogsaa kun bekomme ham ilde; thi de Opvakte kjende det menneskelige Hjerte, og rose Ingen, fordi han har gode Talegaver, dadle heller Ingen, fordi han kun har ringe, naar det kun er Christeligt, hvad han siger. Heller ikke har jeg hørt Nogen give Anledning til unyttig Disputeren, som de i det Hele gjerne søge at undgaae. Det følger jo ogsaa af Sagens Natur, at al Opbyggelse ved Forsamlingerne maatte forsvinde, og de maatte ophæve sig selv, naar de, der vilde opbygge eller opvække de Tilstedeværende, ikke havde een Tro og eet Haab.

(Sluttes.)

„Ugeskrift for lutherske Christne" udkommer hver anden Uge (½ Ark stort, med 1 Ark Tillæg, ialt 24 Sider), og koster 3 Mk. 4 ß Fjerdingaaret (8 ß. pr. Levering). Bladet kan bestilles i alle Boglader, paa alle kgl. Postcontoirer og Brevsamlingssteder, samt hos Udgiveren, N. B. Kousgaard, Nørregade 36, 2den Sal.

Kjøbenhavn. — N. B. Kousgaards Forlag.
S. Triers Bogtrykkeri.

Ugeskrift
for
lutherske Christne.

Nr. 21. Den 11. October. 1870.

Indhold: Om opvakte Bønder og gudelige Forsamlinger, af Præsten Hans Agerbek. — Gammel-Lutheranerne i Jylland. II. (Skildring fra 1847 af R. Th. Fenger). — Som Tillæg følger: Luthers Forklaring over „den 51de Davids Psalme", oversat af Oluf Schlichtkrull. Kjøbenhavn 1752, 14de Ark.

Om opvakte Bønder og gudelige Forsamlinger,

af

Præsten Hans Agerbek.

(Sluttet.)

Ved saadanne Forsamlinger kan saare megen Nytte stiftes. Naar de, som have været i Kirke, siden efter Gudstjenesten i en Forsamling høre en gudfrygtig Bonde med egne Ord indskjærpe Hovedindholdet af Præstens Prædiken, saa simpelt og hjerteligt, at man ret kan fornemme hvor inderligt han ønsker, at baade han selv og Alle maatte leve derefter — hvor meget maa da ikke dette forstærke Indtrykket af den Prædiken, de have hørt i Kirken? Saaledes har jeg flere Gange i Forsamlinger hørt en levende Gjenlyd af det, som jeg har sagt i min Prædiken eller Catechisation. Ligeledes faaer en Prædiken af Luther eller andre christelige og folkelige Forfattere, som er læst i en Forsamling, mere end dobbelt Kraft, naar snart en, snart en anden af Tilhørerne bevidner, at hans Hjerte er grebet af den Sandhed, han har hørt. Megen Opbyggelse

har jeg selv og min Familie havt i saadanne gudelige Forsamlinger. De Glæder, vi der have nydt i Herren, ville aldrig glemmes af os; men i mange stille Timer vil Mindet om dem lyde som Klokketoner til os hele vort Liv igjennem. Vi have der erfaret den Guds Kraft, som ledsager de simpleste Ord, naar de komme fra et troende Hjerte, som Herren selv siger (Joh. 7, 38.): Hvo som troer paa mig, som Skriften siger, af hans Liv skulle Strømme flyde med levende Vand. — Det falder mig nu ikke mere forunderligt, hvad en Karl har fortalt mig om hans Opvækkelse. Han havde før været en Svirebroder, uagtet han var godt oplært, ja havde endog læst meget i det nye Testamente. Det var ham ikke skjult, at han vandrede paa Fordærvelsens Vei, og han havde ofte de bitreste Samvittighedsnag derover; men den gamle Syndevane var ham for mægtig; han modstod den ikke. Da kom han engang i en Forsamling, og hørte der en troende Bonde saa tillidsfuld fremsige to Vers af en Psalme, at han fattede Mod til at begynde den aandelige Kamp, der var ham saa fornøden. Nu blev Guds Ord ham en Kraft til Salighed; han søgte ikke mere deri en død Kundskab, der opblæser, men Liv og Styrke; han stred mod sig selv og vandt Seier, og blev siden en alvorlig Christen. Saa megen Velsignelse havde han af de to Psalmevers, uagtet han nu ikke engang kan erindre, hvilke de vare; men de kom fra et troende Hjerte, sænkede sig ned i det vantro Hjerte, og hævede det med sig til Frelseren, hvor det fandt Hvile. Saaledes udretter Gud ofte store Ting ved ringe Redskaber, og saadanne Redskaber mener jeg dog ogsaa man bør benytte.

Ikke alene i deres Forsamlinger, men i hele Livet vise de Opvakte i Almindelighed, at Guds Ord er deres kjæreste Lyst, og at de ved Alt, hvad de foretage sig, have Herren for Die. De verdslige Forlystelser anse de for fristende, tidsspildende og en Christen uværdige. Det er derfor naturligt, at de blive til Spot for Letsindige og forhadte af Ryggesløse. — Med den Religion, som Landets Love beskjærme, kan Ingen være mere tilfreds end

de. Den er jo den evangelisk lutherske Religion, som den indeholdes i den Augsburgske Troes-Bekjendelse, og det er just den Religion, som de Opvakte med Liv og Sjæl bekjende sig til, som de udtale i deres Forsamlinger, indskjærpe i deres Formaninger, og stræbe at vække til Liv og Kraft, hvor den er død eller indslumret. Derfor elske de ogsaa vor gamle Alterbog, som saa kraftig udtrykker den evangelisk lutherske Tro. — Som andre Christne ere de opvakte Bønder ogsaa Mennesker, feile daglig, og kunne falde fra deres Christendom. Det være ogsaa langt fra, jeg vil paastaae, at Alle, som regne sig til dem, ere sande Christne. Naar der mellem Jesu egne tolv Apostle var en Judas, hvor vil da noget Samfund i Christenheden kunne sikkre sig for, at ingen Hykler kan snige sig ind deri. Desuden have de ogsaa Kjød og Blod at stride imod, og ikke Enhver bestaaer i de store Fristelser, hvormed de rundt om anfægtes. Skeer det nu, som dog er sjeldent, at en eller anden af de Opvakte falder i Fristelsen, og begaaer en aabenbar grov Synd, saa juble deres Bagtalere, og Nygtet udspredes snart med mange Tilsætninger. Her maa jeg spørge: Hvor er der meest sand Christendom? der hvor man glæder sig over en Broders Fald, og med Latter udspreder Forargelsens Gift, eller der, hvor man sørger derover, og stræber at opreise den Faldne, om det er muligt. Det gjøre de Opvakte; men faae sjelden anden Tak derfor af Verden, end at man dømmer dem alle efter ham, som er falden og siger: „Der kan man see deres Hellighed!“ Er det ikke ubarmhjertigt, saa veed jeg ikke, hvad Barmhjertighed er!

Ved deres strænge Levnet give de en kraftig Modgift mod den bekjendte Letfærdighed, som desværre finder Sted, ved deres Begeistring for den evangelisk lutherske Religion udbrede og befæste de den iblandt Folket; jeg mener derfor ingenlunde, de bør betragtes som nogen farlig Sekt, men tvertimod som Landets Salt. Dog nægter jeg ikke, at deres Begeistring kan udarte, og at de kunne, ja de maa have stor Fristelse til Sværmeri; thi da de stride saa alvorlig mod deres sandselige Lyster, og kun af Ver-

den faae Spot og Had til Tak derfor, vil Sjælens Fjende ikke glemme at vise dem en Erstatning for Alt, hvad de maa lide, i aandelig Hovmod, hvoraf al Slags Sværmeri kommer. Jeg anseer det for et Under af Guds Naade, at de hidindtil have kæmpet saa redelig, og at Sværmeri ikke har faaet mere Magt over dem; men ikke Alle have udholdt Prøven ligegodt, og Faren for at falde er ikke forbi for Nogen af os, saalænge vi leve i denne Verden. Her mener jeg især, at Præsterne kunne være dem til stor Hjælp, naar de med Kjærlighed tage sig af dem, søge at tilfredsstille deres aandelige Trang, veilede dem, at de ikke skulle feile i en god Mening, og taalmodig bære over med deres Skrøbeligheder. Dog maa det være Præster, som ganske dele deres Tro, med andre Ord: som ligefrem troe alle Artikler af den Augsburgske Bekjendelse. Er Præsten enig med de Opvakte i hans Menighed om alle Troens Sandheder, og de staae i hjertelig Forbindelse med hverandre, da vil det være til stor Gavn for hele Menigheden. De ville være Præstens sande og ivrige Medhjælpere i hans Sjæleſørger-Embede.

I min Stilling finder jeg det rigtigst selv at holde Forsamlinger. Mene andre Embedsbrødre, at en anden Vei til Opbyggelse for deres Menigheder er bedre, da vælge de den. — Efter min Anskuelse maa jeg handle saaledes som jeg gjør; betragter Nogen Sagen fra en anden Side, er det langt fra, jeg derfor miskjender og dømmer ham. — Kun med Hensyn til mig selv og slet ikke til nogen Anden maa jeg sige, at dersom jeg med den Overbeviisning, jeg har om de Opvakte, af Menneskefrygt eller Mageligheid holdt mig tilbage fra dem, og nægtede at sørge for deres Opbyggelse ved Forsamlinger, saa maatte jeg anvende paa mig selv, hvad man fortæller, at en jydsk Bonde skal have sagt, da han kjørte forbi en Mark, hvor et Fugleskræmsel var opreist for at kyse Ræven fra nogle Faar: „See der! der staaer en Præst! See, hvor han staaer og slaaer ud med Armene, som Præsten paa Prædikestolen! men om Ræven tager et af hans Faar efter det

andet, det bryder han sig ikke det allermindste om, han flytter ikke en Fod for at frelse det!"

Skrevet i Espe 1836.

Gammel-Lutheranerne i Jylland.

II.

„De Stærke" i Øster-Snede.

Skildring fra 1847, af R. Th. Fenger, nu Præst i Hyllested.

(Fortsat fra Nr. 20. — Slutning.)

— Dersom det derimod ikke findes passende at give Undersøgelsen en saadan Retning, eller om Lægeskjønnet ikke skulde give det nysforudsatte Resultat, er det en Selvfølge, at deres nu paatalte Forhold, som blot er en Fortsættelse og yderligere Gjennemførelse af den Gjerning, for hvilken de nylig ere tilfundne Straf for Overretten, og som indeholder Trods og Opsætsighed saavel mod den dømmende som mod den executive Statsmagt, maa belægges med en saa følelig Straf, at deres zelotiske Iver derved kan blive kjølnet og de blive bragte til at gaae i sig selv og til at vise Statsmagten den Lydighed og Underkastelse, hvoraf Samfundsordenen er betinget og om hvis Nødvendighed Bibelen maa have belært dem" . . .

I Mangel af en positiv Straffebestemmelse for de Tiltaltes Brøde foreslaaer derfor Aktor at dømme dem til Mulkt, saaledes at de af Underretten idømte Bøder skjærpes eller stadfæstes.

Ligesom de Anklagede, da den foregaaende Sag var for i Viborg, selv vilde have mødt og indgivet deres Indlæg, men kom for silde, saaledes havde de ogsaa denne Gang frabedet sig Sagfører; men indgave under 2den Juni et Forsvar, hvori de atter beraabe sig paa, at Øvrigheden endnu ikke havde beviist dem at det virkelig var en reen christelig Børnelærdom, som indeholdtes i de opbrændte

Bøger; hvorefter de paany endte med den Paastand: at Guds Ord skal læres reent og puurt i Hovedskolerne, „efter ovenanførte Grunde, efter Guds og Kongens Befaling, uden menneskelig Tilsætning eller Fabler og Fortællinger."

Retten fandt det imidlertid rigtigst at det ikke blev ved dette Forsvar og udnævnte Procurator Lykke til at varetage de Anklagedes Tarv. I sit under 8de Juni indgivne Forsvarsindlæg yttrer denne sig om det formeentlig Urigtige i paany at have lagt Sag an for det som skeet var:

„De Tiltalte, siger han, ere ligesaa uvidende nu, som de vare før, da den affagte Dom kun underrettede dem, at de ikke maatte tage dem selv tilrette, men ikke hvorvidt Bøgerne de havde borttaget, maatte læres i Skolerne. — Autoriteterne, de være Geistlige eller Verdslige, bør fornemmelig sørge for, at den Vildfarende bliver ledet paa rette Vei; thi uden dette er det umuligt at vandre, især for den, der er halv blind, fordi hans Øie ikke er bleven rigtig opklaret, da det endnu kunde taale at see Lyset. Som Følge af at de Tiltalte saaledes ikke ere blevne oplyste om, hvorvidt de anholdte Bøger skulde og burde taales i Skolerne, kan de ikke paalægges nogen Straf fordi de have brændt dem, da det af de Tiltalte i deres Indlæg til Underretten maa ansees benægtet, at Brændingen af Bøgerne er skeet for at trodse Øvrigheden, men fordi der ingen Grunde ere førte for at de burde taales.

Jeg paastaaer: enten at Sagen afvises som for tidligen anlagt eller at de Tiltalte frifindes med Salair til mig."

Den 22de Juni dømte Landsoverretten de Tiltalte til 30 Rbdl's Mulkt for hver, samt til at udrede Erstatning og Sagens Omkostninger. Den betragtede de Tiltaltes Færd som en yderligere Misbrug af deres Stilling som Sogneforstandere og som Trods imod Øvrighedens Foranstaltninger, da det ved den dem forhen overgaaede Dom var bleven dem viist, at de ingen Raadighed havde over de Sogneskolerne tilhørende Bøger, men at disses Borttagelse var en lovstridig og strafbar Misbrug af deres Stilling.

De Indstævnte vare ligesaa utilfredse med denne Dom som med nogen af de foregaaende, og da nu derhos Cancelliet, hvad der i og for sig var nok, fandt Anledning til at forlange Sagen paakjendt af Landets øverste Domstol, blev denne Retssag den 7de August indstævnet for Høiesteret, hvor den fik det Udfald, som vi ved denne Skildrings Begyndelse have fortalt. — Hvorvidt Bønderne have følt sig overbeviste om deres Uret ved den sig kort og godt udtalende Høiesteretsdom, derom mangle vi den fornødne Underretning; imidlertid hører der, efter hvad os foreligger, vistnok ikke synderlig dyb Menneskekundskab til at begribe, at dette ikke kan være Tilfældet. Der foreligger os desuden endnu et Aktstykke, som gjør os dette fuldkommen indlysende, om det ikke allerede af det Foregaaende maatte være blevet os tilstrækkelig klart. Det er en Bekjendtgjørelse fra de fem domfældte Mænd, indrykket i Aarhuus Avisen for 1846 Nr. 133; den er dateret Øster-Snede den 6te August og lyder saaledes:

„Eftersom vi Undertegnede fire Gange have lidt Dom baade af Under- og Over-Retten og Overretsdommen er bleven bekjendtgjort i de offentlige Blade, saa ønske vi gjerne, at d'Hrr. Dommere eller hvem der have ladet Dommen indføre, tillige ville lade indføre, hvad Lærdoms Grund disse Bøger indeholdt, som vi have brændt, og om de indeholdt den rene prophetiske og apostoliske Børnelærdom efter vor christelige Symbolum og Døbeformular, eller det var ikkun Menneske Digt og Sammensættelse som vi maa lide Dom for. I denne Post have vi endnu ikke funden nogen grundig Overbeviisning eller Oplysning fra Domstolene om disse Bøgers Lærdoms Grund, og dersom vi havde ingen anden Oplysning end den som vi kunne bekomme af denne Sag, saa vare vi endnu ligesaa blinde og vankundige som før vi foretoge os dette. Vi have protesteret, at Skolerne ere anordnede for at Børnene skulle oplæres i den rene christelige Børnelærdom, og derpaa have vi endnu ikke bekommet noget Svar, og vi kunne altsaa endnu ikke vide, hvorfor vi skulle lide Dom og ønske Vedkommendes Oplysning i denne Sag, nemlig om disse Bøgers Reenhed

og Forsvar. Vel lyder Dommen for egenmægtigt Foretagende: men vi have ogsaa forespurgt os, hvem der har brugt egenmægtigt Foretagende, enten os eller De, som have taget Sognets Kassepenge at kjøbe slige Fabler og Fortællinger for og hemmelig indsneget dem i Skolerne uden at spørge Sognets Beboere derom.

Vi vare 112 Beboere i Sognet, som ønskede Guds Ords Reenhed i Skolerne og vi Fem vare i Sogneforstanderskabet, da vi brændte Bøgerne; thi vi ansaae det for Embedspligt at holde Sjæleforgift af Skolerne. Men vi bleve udsatte af Sogneforstanderskabet, fordi vi fordrede det rene Guds Ords sande Lærdom, og ikke det aleneste; men Niels Jensen blev og af samme Grund afsat som Sognefoged. Skulde det være Sogneforstanderskabet for nær anrørende at have Guds Ords Elskere til Medhjælpere; mon det derfor og skulde være Sognefogedens Embede for nær?

Paa Ovenanførte ønske vi Modpartens Erklæring; thi det vi skrive, skrive vi ikke fordi vi lide Uret; men paa det vor Iver og Nidkjærhed for Guds Ord, imod Fabler og Fortællinger, kan vorde aabenbar hos Eder for Guds Aasyn."

Hermed slutter da for denne Gang Beretningen om „de Stærke" i Øster-Snede. Det følger af sig selv, at det ingenlunde har været min Hensigt med denne Skildring at gjøre et Forsøg paa at levere en psychologisk Underholdning eller adspredende Læsning; jeg har derimod i hvad der er fortalt seet Begivenheder af en høist alvorlig Betydning, om end ikke i og for sig, saa dog med Hensyn til Feilene, som de paapege, og Retningen hvorhen de vise.

Rettelse. Nr. 9. Side 68, Lin. 6 og 7 f. n. skal Ordet: „sande" fremhæves som det, hvorpaa Eftertrykket ligger.

Kjøbenhavn. — N. B. Kousgaards Forlag.
S. Triers Bogtrykkeri.

Ugeskrift

for

lutherske Christne.

Nr. 22. Den 25. October. 1870.

Indhold: Luthers sidste Dage (Skildring af P. A. Fenger.) — Om tvende opvakte Bønder, af Præsten Hans Agerbek. — Som Tillæg følger: Luthers Forklaring over „den 51de Davids Psalme", oversat af Oluf Schlichtkrull. Kjøbenhavn 1752, 15de Ark.

Luthers sidste Dage.

Skildring af

P. A. Fenger,

Sognepræst ved „Vor Frelsers Kirke" paa Christianshavn.

Der staaer skrevet om den Guds Mand Moses: at han var hundrede og tyve Aar gammel der han døde; hans Øie var ikke dumt og hans Kraft var ikke veget fra ham. Det samme kan nu vistnok ikke siges om Luther. Saa gamle blive Folk nu ikke mere. De 7 Gange 10 er alt en temmelig høi Alder og 7 Gange 9 er vel endog snareſt det Maal Fleertallet naae af dem, om hvem det siges, at de have levet deres Tid ud. Ei heller var Luther indtil det sidste uden legemlig Skrøbelighed, som vi strax skulle faae at høre; men visselig, hans Aands Øie var ikke dumt i hans sidste Dage, hans Aands Kraft var ikke veget fra ham. Han var ved sit Livs Aften i fuld Virksomhed, talede og skrev og kæmpede med ungdommelig Ild og Kraft. Og som han saa meget havde

ønsket sig, blev han ikke nedlagt paa et langt Sygeleie: men medens han endnu var rask og rørig gik hans Livs Lys ud som en Lampe hvis Olie er udbrændt og som kun vifter et Øieblik før den udslukkes.

Blandt de mangfoldige Arbeider, Luther havde for, de sidste Aar han levede, vil jeg blot nævne hans: „korte Bekjendelse om det hellige Sacrament imod Sværmerne" 1544,[1] hans „Skrift imod Pavedømmet i Rom stiftet af Djævelen" 1545[2]. Samme Aar lagde han sidste Haand paa sin Bibeloversættelse, skrev sin Forklaring over Propheten Hoseas[3], sit Stridsskrift imod Theologisterne i Løwen[4] og endnu den 17de November s. A. sluttede han sin vidtløftige Commentar over 1ste Mose Bog som han endte med disse Ord[5]: „det er nu den kjære Genesis! Vor kjære Herre Gud give, at en Anden efter mig maa gjøre det bedre. Jeg kan ikke mere, jeg er svag. Beder Gud for mig at han vil forlehne mig en god, salig Afskedsstund!"

Uagtet Luther var af en kraftig Natur og havde et stærkt Legeme følte han dog især i de sidste 4 til 5 Aar, hvordan hans Helbred og Kræfter toge af. Han led nu og da af Steensmerter, og alt det Arbeide hvormed han stedse i stigende Grad overlæssedes, har været for Meget for ham. Ogsaa en Øiensygdom fik han det sidste Aar han levede, hvorved hans Syn paa det ene Øie svækkedes betydeligt. Mange Bekymringer kom til. Han mærkede, at Adskillige, selv af hans bedste Venner, f. Ex. Melanchthon, vare smittede af den schweitzerske Vildfarelse om Nadveren. Det manglede paa Enighed mellem de Evangeliske, det Tridentiske Concilium (Kirkemøde) blev udskrevet, den mægtige Keiser Carl den 5te antog stedse mere en truende Stilling, og, skjøndt Luther var vis paa, ogsaa udtrykkelig forudsagde, at saalænge han levede vilde det ikke komme til Krig, saa forudsaae og forudsagde han

---

[1]) Dr. Joh. Georg Walch: Luthers Sämmtliche Schriften 24 Bind, Halle 1740—1751 — XX Bind, Side 2195. — [2]) Walch XVII, 1278. — [3]) Walch VI, 1550. — [4]) Walch XIX, 2250. — [5]) Walch II, 3071.

dog, at saasnart han var død vilde Krigen bryde ud. „Saalænge jeg lever", sagde han, „vil det med Guds Hjælp ingen Nød have. Men naar jeg døer, saa beder! der vil sandelig behøves Bøn, vore Børn ville gribe efter Spydene, og det vil staae ilde til i Tydskland. Conciliet i Trident har meget Ondt ifinde imod os; derfor siger jeg: beder flittig efter min Død!" I Wittenberg havde allehaande Synd og Ugudelighed saaledes grebet om sig at Luther i sin Harme havde forladt Staden og ikke havde ifinde at vende tilbage. Han skrev fra Leipzig til sin Hustru[1], at han gjerne vilde indrette sine Sager saaledes, at han ikke behøvede at komme tilbage til Wittenberg. Hun skulde sælge Huus og Have, Gaard og Grund, og flytte til Zulsdorph. „Efter min Død ville de fire Elementer i Wittenberg dog ikke ret vel taale Dig; derfor er det bedre at gjøre det i mit levende Live, hvad alligevel maa gjøres. Maaskee vil Wittenberg, som det lader med sit Regimente ikke faae Sanct-Veits-Dands eller Sanct-Johannes-Dands; men Betler-Dands eller Belzebubs-Dands. Kun væk, og ud af dette Sodoma." Dog forandrede Luther paa Churfyrstens Foreſtillinger og efter hans Begjæring denne Beslutning og vendte tilbage til Wittenberg.

De Stridigheder, som dengang fandt Sted saavel mellem Greverne af Mansfeld, som imellem disse og Borgerne i Eisleben og Helmstädt, angaaende nogle Bjergværker, vakte megen Forargelse og gjorde Luther megen Sorg. Han forsøgte først flere Gange skriftlig paa, at faae Sagen bilagt; men forgjæves. Da Grev Johan Georg paa en Reise kom til Wittenberg gik Luther til ham og formanede ham til, at slutte et christeligt Forlig. Greven lovede vel det Bedste, baade med Haand og Mund; men da han kom hjem gjorde han Intet, og Alt blev ved det Gamle. Grev Albrecht derimod syntes nu alvorlig at tænke paa Forlig, vilde antage forstandige Folks Dom og Kjendelse, og ønskede ifærdeleshed at Luther maatte blive

[1]) Dr. W. M. L. de Wette: Dr. Martin Luthers Briefe, Berlin 1828. V Deel Side 752.

Fredsstifter og Voldgiftsmand i denne Sag. Han fik Tilladelse af Churfyrsten til, at Luther i denne Anledning maatte gjøre en Reise til Mansfeld og tilbød sig at bære de dermed forbundne Omkostninger. Luther reiste først i October til Mansfeld, men vendte efter en Uges Tid tilbage med uforrettet Sag. Efter en ny Indbydelse kom han atter Jule-Aften til Mansfeld. Heller ikke denne Gang vilde det ret lykkes[1]. Endelig gav han sig tredie Gang paa Reisen midt i Januar 1546, uagtet hans tiltagende legemlige Svaghed maatte gjøre en Reise dobbelt besværlig paa denne Aars Tid, og hans mangfoldige Forretninger vistnok kunde have tjent til Undskyldning for ham, om han var bleven hjemme. Han skrev den 17de Januar til Dr. Jacob Probst i Bremen: Hilsen og Fred! Jeg gamle, udlevede, langsomme, trætte, kolde og nu ogsaa eenøiede Mand skriver til dig, min Jacob! og jeg som havde haabet, at man vilde unde mig paa Gravens Rand en som mig synes vel forskyldt Hvile, jeg overvældes saaledes med at skrive, tale, forhandle og fuldføre, som om jeg aldrig havde forhandlet, skrevet, talet eller fuldført Noget. Men Christus er Alt i Alle, mægtig og virksom velsignet i Evighed. Amen[2]!

Samme Dag som han skrev dette Brev, som var 2den Søndag efter Hellig tre Konger prædikede han for sidste Gang i Wittenberg over Epistelen (Rom. 12.). I denne Prædiken sagde han blandt andet: „Hidtil har I hørt det rette og sande Ord, vogter Eder nu for Eders egne Tanker og Klogskab. Djævelen vil antænde Fornuftens Lys og bringe Eder fra Troen, saaledes som det er vederfaret Gjendøberne og Sacramentsværmerne: og der ere nu flere Kjætterstiftere forhaanden. Jeg har havt flere end 30 af den Slags, af disse Rottengeister for mig, som vilde lære paa mig, men jeg gjendrev alt hvad de kom med, med dette Sprog: „denne er min Søn den Elskelige, i hvilken jeg haver Behagelighed; hører Ham!"

---

[1]) J. L. Pasig: Luthers letzte Lebenstage, Leipzig 1846; er her og siden jevnlig benyttet. — [2]) de Wette V, 778.

Og med dette Sprog har jeg ved Guds Naade holdt mig hidtil, ellers havde jeg maattet antage 30 Slags Tro. Kjætterne hitter paa alleslags Rænker: at vi skulle vige for dem, give efter, tilstaae; men vi ville med Guds Hjælp ikke gjøre det. Saa sige de da: I ere stolte Tossehoveder! Jeg vil gjerne taale alleslags Skjeldsord; men ikke vige en Fingerbred fra Hans Mund, der siger: hører Ham! Jeg seer det tydeligt, at naar Gud ikke vil give os tro Prædikere og Kirketjenere, saa vil Djævelen ved disse Rottengeister sønderrive vor Kirke og han vil ikke lade af eller ophøre førend han er kommet til Ende dermed; det har han kort at fortælle i Sinde. Kan han ikke udrette det ved Paven og Keiseren, saa vil han gjøre det ved dem, der ere enige med os i Læren. Derfor er det høit fornødent at man beder af Hjertet, at Gud vil give os rene Lærere. Nu ere vi sikkre og see ikke hvor gruligt denne Verdens Fyrste her efterstræber os ved Paven, Keiseren og vores Lærde, der sige: Hvad skader det at man giver efter i dette eller hiint? — Nei! ikke et Haarsbred skulle vi give efter! Ville de holde med os; godt! — ville de ikke; saa kan de lade være! Jeg har ikke modtaget Lærdommen fra dem, men, ved guddommelig Naade, fra Gud. Jeg skal vel tage mig vare! Derfor beder Gud alvorligt, at Han lader Eder beholde Ordet; thi det vil gaae grueligt til"!

Den 23de Januar, en Løverdag, tiltraadte han med sin Tjener Ambrosius og sine 3 Sønner Johan, Martin og Poul Reisen til Eisleben og kom den 25de Januar til Halle, tog ind til sin Ven, Superintendent Dr. Justus Jonas og skrev samme Dag et Brev til sin Hustru saalydende:

„Min venlige, kjære Thrine Luther's tilhænde!

Naade og Fred i Herren! Kjære Thrine! Vi ere idag Klokken 8 ankomne til Halle, men ikke reist til Eisleben; thi der mødte os en stor Gjendøber med Vandbølger og store Isflager, som bedækkede Landet. Han truede os med Gjendaaben. Saa kunde vi heller ikke komme tilbage igjen for [Floden] Muldas Skyld, maatte altsaa ligge stille i Halle imellem begge Vandene. Ikke at vi

tørstede, efter at drikke af dem, nei vi tog isteden godt Torgisk-Øl, og god Rhinsk-Viin; dermed kvægede og trøstede vi os imidlertid, til vi fik at see, om [Floden] Saale ikke vilde blive god igjen. Thi da Karlene og Færgefolkene, ogsaa vi selv, vare frygtsomme, vilde vi ikke begive os ud paa Vandet, og friste Gud; thi Djævelen er vred paa os og boer i Vandet, og det er bedre at være bevaret end beklaget, og det behøves ikke at vi skulde gjøre Paven og hans Pak en Narre-Glæde. Jeg havde aldrig troet at Saale kunde tage saaledes paa at syde, at den skulde saaledes rumle af over Steenveie og Alting. For denne Gang ikke mere end: beder for os og være fromme! Jeg holder for, at havde du været her, saa havde du ogsaa raadet os at bære os saaledes ad: saa havde vi dog een Gang fulgt dit Raad. Hermed Gud befalet. Amen! Halle paa St. Pauli Omvendelses Dag Anno 1546. M. Luther D.[1]"

Samme Dag havde han prædiket i Halle om Pauli Omvendelse over Ap. Gj. 9de. Han omgikkes med sine der boende Venner, og skrev Tankesprog i deres Bøger naar de bad ham derom. Ved et Gjæstebud forærede han Dr. Jonas et Glas og udbragte hans Skaal[2] med dette Vers:

Dat vitrum vitro Jonæ, vitrum ipse Lutherus
Ut vitro fragili similem se noscat uterque.

Den 28de Januar reiste han fra Halle med Dr. Jonas og sine 3 Sønner. Ved Overfarten over Saale som endnu bestandig var opsvulmet havde en Stormvind nær kantret Baaden. Derpaa sagde Luther: „kjære Dr. Jonas! vilde det ikke have været en rigtig Fornøielse for Djævelen, naar jeg Dr. Martinus med 3 Sønner og Eder havde druknet i Vandet"!

Fra Grændsen af det Mansfeldske blev han modtaget af Greverne og et anseeligt Følge og ledsaget til Eisleben.

---

[1]) de Wette V, 780. — [2]) Mathesius. XIV Prædiken, oversætter dette Vers saaledes: den svage og skrøbelige Dr. Luther udbringer denne Skaal for den glasagtige Dr. Jonas af et skjørt Glas, hvorved begge kunne erindre sig deres Skrøbelighed.

Underveis paadrog han sig en slem Forkjølelse og blev daarlig. Derom skrev han under 1ste Februar til Melanchthon[1]: „Paa Reisen blev jeg angrebet af min Afmagt og den Sydom som Du pleier at kalde Mave-Krampe. Jeg gik nemlig tilfods og det over mine Kræfter, saa jeg svedte. Da saa min svedte Skjorte blev tørret paa Vognen angreb Kulden Muskelen paa min venstre Arm. Deraf hiin Trangbrystighed, ligesom Veiret skulde gaae fra mig. Det kommer af min Alderdom."

(Fortsættes.)

Om tvende opvakte Bønder,

af

Præsten Hans Agerbek.

Førend jeg kom til Espe og Vantinge Menigheder i Fyen (1834), var jeg Præst i Bredstrup i Jylland. Her hændte det sig engang, at en af de opvakte Bønder i Jylland kom til mig paa en Reise til Fyen, og blev en Dag og Natten over i min Præstegaard. Jeg fandt i ham en meget alvorlig Christen; dog fandt jeg hos ham tillige, hvad jeg havde ventet, altfor overdreven Strænghed, og hans haarde Domme over Andre, som ikke i enhver Henseende deelte hans Meninger om Religionen, smertede mig. Siden har jeg erfaret, at de andre Opvakte, som kjendte ham, ikke alene i Fyen, men ogsaa i Jylland, i Almindelighed fandt ham for streng, skjøndt Mange begeistredes af hans glødende Iver og uforfærdede Mod til at sige Enhver sin Mening, uden Persons Ansеelse, lige i Øinene. Var der mange Saadanne, vilde Bøndernes Iver for Christen-

---

[1]) de Wette V, 783.

dommen snart udarte til Sværmeri; men at der findes en Enkelt noget overdreven ivrig, kan vistnok have sin Nytte, da de Fleste ere nedsunkne i Ligegyldighed for det Aandelige, og Mange vækkes dog ved den stærke Røst, om den end skurrer lidt. I Anledning af denne Mand bemærkede en anden opvakt Bonde i Jylland: „Naar et Huus bygges, maae Flere arbeide derpaa, Tømmermanden, som gjør stor Allarm, Snedkeren, som støier mindre, og Maleren, som giver Huset et smukt og venligt Udseende i al Stilhed. Saaledes bruger Gud ogsaa forskjellige Redskaber til at vække og opbygge sin Menighed."

Uagtet jeg disputerede heftig med denne Jyde, medens han var hos mig, maa han dog rimeligviis have omtalt mig med Kjærlighed i Fyen; thi kort derefter fik jeg et Besøg af en af de opvakte Fyenboer, da han paa en Reise i Jylland kom forbi min Præstegaard. I ham lærte jeg at kjende en Mand, som gav mig meget høie Tanker om de Opvakte i Fyen. Ikke paatrængende, men stille og beskeden kom han til mig; snart ledede jeg Samtalen hen paa Christendommen, hvori han levede og rørte sig; først da blev han ordrig, og jeg forundredes over den Klarhed, med hvilken han udtalte sig om Christendommens dybeste Lærdomme, saa simpelt, at et Barn kunde fatte det, saa hjerteligt, at Taarerne trængte sig frem i mine Øine. Aldrig havde jeg før troet det muligt, at en Lægmand kunde have saadan Oplysning i Christendommen. Han kom flere Gange til mig i Bredstrup. Hans Selskab var, ikke alene til stor Velsignelse for mine Tjenestefolk; men ogsaa til sand Opbyggelse for mig og min Familie.

„Ugeskrift for lutherske Christne" udkommer hver anden Uge (½ Ark stort, med 1 Ark Tillæg, ialt 24 Sider), og koster 3 Mk. 4 ß Fjerdingaaret (8 ß. pr. Levering). Bladet kan bestilles i alle Boglader, paa alle kgl. Postcontoirer og Brevsamlingssteder, samt hos Udgiveren, N. B. Kousgaard, Nørregade 36, 2den Sal.

Kjøbenhavn. — N. B. Kousgaards Forlag.
S. Triers Bogtrykkeri.

Ugeskrift
for
lutherske Christne.

Nr. 23. Den 8. November. 1870.

Indhold: Luthers sidste Dage (Skildring af P. A. Fenger. — Fortsættelse.) — Om den rige Børne-Velsignelse. Af Dr. Henrik Müller. — Som Tillæg følger: Luthers Forklaring over „den 51de Davids Psalme", oversat af Oluf Schlichtkrull. Kjøbenhavn 1752, 16de Ark.

Luthers sidste Dage.

Skildring af

P. A. Fenger,

Sognepræst ved „Vor Frelsers Kirke" paa Christianshavn.

(Fortsat fra Nr. 22.)

Og til hans Hustru skrev han i spøgefuld Tone: „Jeg har jo været svag paa Veien tæt ved Eisleben; det var min egen Skyld. Men naar du havde været der, saa havde du sagt, at det var Jødernes eller deres Guds Skyld. Thi vi maatte igjennem en Landsby tæt ved Eisleben, hvor der boede mange Jøder i; maaskee have de blæst saa haardt paa mig. Saa er ogsaa i denne Time her i Staden Eisleben mere end 50 Jøder bosiddende. Og sandt er det, da jeg var ved Landsbyen gik en saadan kold Vind bag i Vognen, ind gjennem Hatten paa mit Hoved, at det var som min Hjerne skulde blevet til Is[1]."

Man var vel ved dette Sygdomstilfælde blevet bange for hans Liv; men da han var kommet til Eisleben og han

[1]) de Wette V. 784.

var gnedet med varme Klæder og havde taget nogen Medicin, som han havde bragt med fra Wittenberg, kom han sig saavidt tilrette, at han var ved Bordet om Aftenen, spiste og drak Lidet, og derpaa uden Smerte kunde begive sig til Ro.

Dagen efter sin Ankomst til Eisleben aflagde Luther Besøg hos Greverne af Mansfeld og de øvrige tilstedeværende høie Herrer og erklærede sig villig til at bivaane de Underhandlinger til Forlig, som nu skulde begynde, og fra denne Dag til den 16de Februar var han daglig tilstede ved Forhandlingerne om de stridige Punkter, talede og raadede det bedste han kunde, og gjorde sig al Umage for at bevirke et christeligt Forlig mellem de stridende Partier, og glemte ikke flittig at bede Gud om at lægge sin Velsignelse dertil. Men det gik langsomt og i Begyndelsen daarligt nok. Han skriver i et Brev til Melanchthon under 6te Februar[1], at han havde forsøgt en Udvei efter en anden, men altid havde Satan forhindret det. „Jeg ønsker og beder Dig," skriver han, „at Du med Dr. Pontanus (Brück) vil udrette det hos Churfyrsten, at han ved et Brev kalder mig hjem for nødvendige Aarsagers Skyld, om jeg maaskee paa denne Maade kan nøde dem til at fremskynde Forliget; thi jeg mærker, at de ikke kunne finde sig i, at jeg reiser bort med uforrettet Sag. Jeg vil give dem endnu denne Uge, og saa vil jeg true dem med Churfyrstens Brev." Han klager over Juristernes Formaliteter og Spidsfindigheder og siger: „at deres Tale er meget mere forvirret, end fordum i Babylon. Thi der kunde den Ene ikke forstaae den Anden, men her vilde den Ene ikke forstaae den Anden." Samme Dag skrev han til sin Hustru[2]: „Vi sidde her og lade os martre, og vilde gjerne gaae vores Vei, men det kan ikke, saa vidt jeg skjønner, lade sig gjøre før om otte Dage. Du kan sige til Mag. Philip [Melanchthon], at han maa rette sin Postil; thi han har ikke forstaaet, hvorfor Herren i Evangeliet kalder Rigdom Torne. Her er den Skole, hvor

[1]) de Wette V. 786. [2]) de Wette V. 786.

man lærer at forstaae Saadant." (Stridighederne angik nemlig, som man vil erindre, blandt andet Bjergværker, Lønninger o. a. desl.). „Men jeg gruer ved, at Tornene allevegne i den hellige Skrift blive truet med Ilden; derfor har jeg desto større Taalmodighed, om jeg med Guds Hjælp kunde udrette noget Godt." Strax efter at dette Brev var sendt bort, maa han have modtaget et Brev fra sin Hustru, hvori hun udtrykker, at hun er ængstelig for Manden; thi Dagen efter den 7de Februar skrev han saaledes til hende[1]: „Naade og Fred i Herren! Læs, du kjære Thrine! Johannes Evangelium og den lille Catechismus, hvorom Du dengang sagde: Alt i den Bog er sagt om mig. Thi Du vil sørge for din Gud, ret som han ikke var almægtig og kunde skabe 10 Doctor Martinus'r, naar den ene gamle var druknet i Saale. Lad mig have Fred for Din Sørgen, jeg har en bedre For-Sørger end Du og alle Engle er. Han ligger i Krybben og hænger ved en Jomfrues Bryst, men sidder alligevel ved Gud Faders, Almægtiges høire Haand. Derfor vær Du kun rolig. Amen! Jeg tænker, at Helvede og hele Verden maa nu være tom for alle Djævle, der maaskee for min Skyld er kommet sammen her i Eisleben, saa fast og haardt staaer Sagen. Saa er her ogsaa Jøder, en 50 Stykker i eet Huus, som jeg før har skrevet dig til." . . . „Beder, beder, beder, og hjælper os, at vi maa gjøre det godt! thi jeg havde idag ifinde at smøre Vognen, in ira mea (i min Vrede); men den Ynk jeg følte over mit Fædreneland holdt mig tilbage. Jeg er nu ogsaa bleven en Jurist. Men det skal de ikke rose dem af. Det vilde være bedre for dem, om de lod mig blive, hvad jeg er, en Theolog. Kommer jeg imellem dem, om jeg skal leve, kunde jeg let blive et Spøgelse[2], der ved Guds Naade lagde Kapsun[3] paa deres Stolthed. De tage en Mine paa sig, som om de var Vorherre; det skulde de itide lade være

---

[1]) de Wette V. 787. [2]) Poltergeist [det er et støiende Spøgelse eller en Bulderbasse]. [3]) Bidsel.

med, at ikke deres Guddom skal blive til Djævelskab, saaledes som det gik Lucifer, der for Hovmod ikke kunde blive i Himmelen. Velan! Guds Villie skee!"

Den 10de Februar skrev han atter til sin Hustru og bebreidede hende i en halv spøgefuld Tone hendes Ængstelighed. Han skriver: „Naade og Fred i Christo, Allerhelligste Fru Doctorinde! Vi takke ærbødigst for Eders store Sorg, som I ikke kunde sove for om Natten, thi siden I begyndte at sørge for os, har Ilden villet fortære os i vort Herberge, tæt udenfor min Stuedør; og igaar, uden Tvivl i Kraft af Eders Sorg, havde nær en Steen faldet os paa Hovedet og knust os, som i en Musefælde. Thi paa et vist Sted har vel et Par Dages Tid Kalk og Leer drysset ned over vort Hoved, indtil vi lod Folk see efter, som rørte ved Stenen med to Fingre; da faldt den ud, saa stor som en Lang-Pude og saa bred som to store Hænder; den havde ifinde at sige Eder Tak for Eders hellige Sorg, dersom de kjære hellige Engle ikke havde vaaget. Jeg er bange for, at dersom du ikke hører op med at sørge, saa vil tilsidst Jorden opsluge os og alle Elementer forfølge os. Hvordan læser du Catechismus og Troen? Beed du, og lad Gud sørge; det hedder: Kast din Omhu paa Herren og Han, Han skal forsørge dig, Ps. 55 og mange flere Steder. — Vi ere, Gud skee Lov! friske og sunde, det er kun Sagerne, som volde os Fortrædelighed. Dr. Jonas vilde gjerne have et daarligt Been, som han traf til at støde paa en Kasse; saa stor er Misundelse i Folk, at han ikke kunde unde mig alene, at have et daarligt Been. Hermed Gud befalet! Vi vilde nu gjerne være fri og reise hjem, dersom Gud vilde. Amen, Amen, Amen! Eders Helligheds villige Tjener, Martinus Luther [1]."

Endelig begyndte det at gaae noget bedre med Forhandlingerne. Luther havde imidlertid faaet det Brev, han før havde forlangt, fra Churfyrsten, og skrev under 14de Februar til Melanchthon: „Jeg har idag modtaget det

[1]) de Wette V. 789.

kjærkomne Brev fra Churfyrsten som kalder mig hjem, og jeg skynder mig med at komme afsted, da jeg har faaet meer end nok af disse Ting."[1] Og samme Dag skrev han sit sidste Brev til sin Hustru, saa lydende:

Naade og Fred i Herren! kjære Thrine!

Vi haabe i denne Uge at komme hjem igjen, om Gud vil. Gud har her beviist stor Naade, thi Herrerne have ved deres Raadmænd næsten faaet Alting forligt, undtagen to eller tre Artikler, hvoriblandt denne: at de to Brødre, Grev Gebhard og Grev Albrecht, skal være Brødre igjen, hvilket jeg idag skal have for, og vil byde dem til Gjæst hos mig, for at de ogsaa kunne komme til at tale med hinanden; thi hidtil have de været stumme og forbittret hinanden haardt med Breve. Ellers ere de unge Herrer muntre, kjøre i Kane sammen med Narre-Bjælder, og Frøknerne ogsaa, klæder sig ud og ere lystige; ogsaa Grev Gebhards Søn. Saaledes kan man tage og føle paa at Gud er en, exauditor precum (hører Bønner). — Jeg sender dig Foreller (en Slags Fisk), som Grevinde Albrecht har foræret mig. Hun er hjertelig glad over Enigheden. Dine Smaadrenge ere endnu i Mansfeld. Jacob Luther vil nok sørge for dem. Vi leve her som Herremænd med Mad og Drikke, og man opvarter os godt, og altfor godt, saa at vi snart kunde forglemme Eder i Wittenberg. Steen-Smerterne anfægte mig ikke det mindste. Men D. Jonas's Been var nær gaaet i Kvas, saaledes har det faaet Huller paa Skinnebenet; men Gud vil nok hjælpe. Alt dette kan du lade M. Philip [Melanchthon], D. Pommer [Bugenhagen] og D. Kreuziger vide. Her er kommet det Rygte, at D. Martinus skulde være bortført, som man fortæller i Leipzig og Magdeburg. Saadant noget opdigte de Næsvise, dine Landsmænd. Nogle sige, at Keiseren skal være 30 Mile herfra ved Soest i Westphalen; Andre at Franskmanden samler Tropper, ogsaa Landgreven. Men,

---

[1]) de Wette V. 790.

lad dem sige og synge; vi ville vente paa hvad Gud vil gjøre. Hermed Gud befalet!

Eisleben, Søndagen Valentini 1546.

M. Luther D."[1]

Medens disse Underhandlinger i Mansfeld stod paa, var Luther ogsaa virksom paa anden Maade, saaledes gjennemgik han og billigede den af Dr. Caspar Güttel udkastede Kirkeordinants for den Mansfeldske Kirke og udarbeidede selv en Plan til et forbedret Skolevæsen i Eisleben, og prædikede i de 3 Uger han opholdt sig der, 4 Gange. Disse Prædikener, som Johan Aurifaber, der selv hørte dem, skrev op i Hast, saa godt han kunde, afgiver et mærkeligt Vidnesbyrd om, at den Gamle rigtignok endnu var lysvaagen[2]. Den første Prædiken var paa 4de Søndag efter Hell. 3 Kong. over Matth. 8de, den anden paa Mariæ Renselsesdag over Luc. 2, den tredie paa 5te Søndag efter Hell. tre Kong. over Matth. 13, den fjerde paa Mathiæ Dag, den 14de Februar, 4 Dage førend hans Død. I denne sidste Prædiken omtaler han mod Slutningen, hvor stor en Velgjerning det er, at man har Guds Ord. „Du skulde," siger han, „opløfte dine Hænder og være glad, fordi vi ere komne til den Ære, at vi kunne høre Gud tale med os ved sit Ord. Aa, siger man, ikke Andet? bliver der ikke prædiket hver Dag og ofte paa een Dag mange Gange, saa man næsten kan høre sig træt paa det! Hvad nytter saa det? — Velan! saa gaae din Vei, kjære Broder! Gider Du ikke hørt det, Gud daglig taler med dig, baade hjemme i dit Huus og i Sognekirken, saa var det jo daarligt af Dig, om Du ikke søgte noget Bedre. I Trier er vor Herre Guds Kjole, i Aachen er Josephs Buxer og Jomfru Marias Særk. Løb derhen, sæt dine Penge overstyr, og kjøb Dig Aflad og Pavens Markedskram: det er kostelige Sager, derefter har man maattet løbe langt, og sætte mange Penge til

---

[1]) de Wette V. 791. — [2]) Walch XII 1566. 1649.

og forlade baade Huus og Gaard! . . . Men Christus siger: Kommer til mig alle I, som arbeide og ere besværede. Som om han vilde sige: holder Eder kun til mig, bliver ved mit Ord og lad saa komme, hvad komme kan. Vil man derfor brænde Eder, halshugge Eder, — bi kun! — Jeg vil gjøre det saa sødt for Eder, at I nok skulle holde det ud. Som man skriver om den hellige Jomfru Agnes, da hun blev ført til Fængslet og skulde ombringes, var det hende som om hun gik til en Dands.

(Fortsættes.)

Om den rige Børne-Velsignelse[1],

af

Dr. Henrik Müller.

Mange Børn, mange Brød.

Du siger: Ak! at Gud giver mig saamange Børn! Jeg ulykkalige Menneske, hvor vil jeg føde dem? Mange Tænder, Lidt at bide, Mange om Bordet, Lidt paa Bordet! — Tvi skamme dig i Hjertet, du slemme Vantro! agter du det for en Ulykke, som Guds Ord kalder en Velsignelse? Børn er en Guds Gave: giver Gud dig Ulykke? Naar David siger i Ps. 128, v. 3. 4. Din Hustru skal være ligesom et frugtbart Viintræ trindt omkring dit Huus, dine Børn som Oliegrene omkring dit Bord, da sætter han strax dertil: See, saa bliver velsignet den Mand, som frygter Herren. Hvad gjør du af Guds Velsignelse? Som man i de Lande, hvor Olie-Træet voxer, pleier at plante unge Olie-Træer omkring Bordet, og der sammesteds æde under deres Skygge i det Grønne, fordi unge Oliven ere besynderlig en sund Frugt; saa staaer det smukt, naar

---

[1]) Ordret efter Dr. H. Müllers „Aandelige Spare-Timer", Kjøbenhavn 1674. Stykket CCXXXIX.

fromme Børn avlede af en ubesmittet Ægteseng, sidde omkring Bordet, eller staae for Bordet i en Rad og bede. Og som Olie-Træet, fordi det er sedt, ikke lettelig ældes, men grønnes idelig nogle hundrede Aar, og derfor er Udødeligheds Tegn, saa see de Gamle paa deres Børn, naar Gud opholder Slægten, deres Udødeligheds levende Billeder. Er det ikke at beklage, at dine Børn ere dig saa ukjære? Ingen Ting skulde være dig kjærere, end at du kunde føre Gud kun en Sjæl til! Men hvad er det, naar Gud sætter dig Sjælen i Skjødet, som paa ærlig Maneer ere avlede af dit eget Liv, at du foragter dem? Luther skjælder det for Vantro, naar Folk sige: Hvorledes kan jeg nære mig med Kvinde og Børn? Det er Vantro, siger han, og Tvivl paa Guds Godhed og Sandhed. Saa længe de vide, at de ikke behøve Gud og have Forraad, de ville være visse paa Godset, hvor de skulle tage Mad, Drikke og Klæder. Ja de ville drage Hovedet ud af Slyngen. 1 Mos. B. 3. I dit Ansigts Sved o. s. f. Christelige Ægtefolk skulle lade Gud sørge, hvorledes de med deres Børn skulle næres. Gud giver Børn, han skal vel og føde dem. Det er det, som jeg siger: Giver Gud Børn, saa giver han og Brød; dine Børn æde ikke med dig, men du æder med dine Børn. Hvor ofte lægger Gud dig hemmelig en Velsignelse i Kjøkken og Kjælder for den Diendes Skyld, ud af hvis Mund han har beredt sig en Magt! [Af]lad din Sørgen, er du klog, og væn dit Barn til Guds Frygt! Kan det bede, det skal sandelig bede dig mangen Velsignelse ned af Himlen. Tro mig, at mange Forældre fordærves, fordi de ingen Børn have, der kunne bede for dem, og at mange opholdes, fordi de have Børn, som kunne bede. Hos mange Børn er ofte megen Forbandelse; vil du have megen Velsignelse hos dine Børn, saa hjælp til at de blive fromme og salige! Gud hjælpe dig!

Kjobenhavn. — N. B. Kousgaards Forlag.
S. Triers Bogtrykkeri.

Ugeskrift
for
lutherske Christne.

Nr. 24. Den 22. November. 1870.

Indhold: Dr. Hans Christian Rørdam. Af N. J. Termansen. — Luthers sidste Dage (Skildring af P. A. Fenger. — Fortsættelse.) — Som Tillæg følger: Luthers Forklaring over „Esaiæ 53de Capitel", oversat af Thomas Horrebow. Kjøbenhavn 1755, 1ste Ark.

Dr. Hans Christian Rørdam,

af

N. J. Termansen,
Gaardeier og Folkethingsmand.

Afdøde Sognepræst for Hammer og Lundby, Dr. Hans Christian Rørdam, var født i Serup, Aarhuus Stift, den 18de Marts 1803. Hans Fader, der var Præst sammesteds, hed Thomas Schatt Rørdam, Moderen Cathrine Georgia Teilmann. Han modtog sin første Underviisning af Faderen, indtil han 1816 blev sat i Roskilde lærde Skole, hvorfra han 1820 afgik som Student til Kjøbenhavns videnskabelige Høiskole. 1824 tog han sin Embedsprøve, og blev derefter Lærer ved en af Hovedstadens Læreanstalter, hvor han foruden at varetage sit Kald som Lærer, tillige med Flid fortsatte sin Uddannelse til Præstegjerningen. Kirkekampen var netop begyndt i disse Aar, navnlig mellem Clausen og Grundtvig; den maatte nødvendig gjøre et dybt Indtryk paa en saa alvorlig ung Mand, og end mere lede ham til ved Granskning

i den hellige Skrift og Kirkens Historie at vinde Klarhed over den christelige Lære. Som Sognepræst for Laastrup og Skals i Viborg Stift, hvortil han blev kaldet 1829, viste han sig strax, efter hvad jeg veed af private Vidnesbyrd, som en dygtig, nidkjær og folkelig Præstemand. Ved Festen til Minde om Kirkefornyelsen [Reformationen] 1836 aflagde han første Gang for Offentligheden et klart og fyldigt Vidnesbyrd om sin Tro, og den Kjærlighed, hvormed han omfattede det lutherske Kirkesamfund og dets Bekjendelse, deels i to Prædikener, som han udgav, og deels i en historisk Beskrivelse af Kirkefornyelsen i Danmark. Denne lille Bog vidner ikke blot om sin Forfatters Kyndighed og Kjærlighed til Sagen, men ved sin jævne, klare og letlæselige Fremstilling var den tillige særdeles velskikket til Folkelæsning, hvad den dog vistnok ingensinde i nogen synderlig Grad er blevet, ligesaa lidt som hans senere, 1845 udkomne „Christi Kirkes Historie", om hvilken det samme kan siges. 1838 udkom et større Arbeide fra hans Haand: „Matthæi Evangelium udlagt og forklaret." Det er ikke et Værk, der er bestemt til at vinde Betydning i den lærde Verden, skjøndt det vistnok ogsaa vidner om, at dets Forfatter var en „Skriftlærd". Den er, hvad den var bestemt til at være, en Folkebog, og man kan vist uden Overdrivelse sige, at den som folkelig-religiøs Opbyggelsesbog er alene mere værd end idetmindste den allerstørste Deel af, hvad de Foreninger iblandt os, der har villet sørge for „christelige" Skrifter til Brug for Almuen, har udgivet og udbredt. 1840 blev Rørdam kaldet til Sognepræst for St. Michaelis Menighed i Frederits. Aaret før havde han erhvervet Doctorgraden i Theologien ved en lærd Undersøgelse om de gamle Kirkefædres Paalidelighed, især i deres Beretninger om vore kanoniske Evangeliers Oprindelse. Den stærke Bevægelse som „Opvækkelsen" blandt Lægfolk, der især udgik fra Fyen, gav Anledning til, maatte naturligviis ogsaa komme til at berøre de christelige Præster. Rørdam saae med Harme den Bitterhed og Forfølgelseslyst, som saa mange af hans Embedsfæller nærede mod de „Opvakte", der vel

sagtens af og til gik frem med større Nidkjærhed end Betænksomhed, og med al deres oprigtige Troesiver saa tidt manglede christelig Oplysning, og han tog sig af dem overalt og i alle Maader, hvor han mødte dem, med en Christenpræsts Omhu og Kjærlighed. Til Trods for det alvorlige, noget strenge Væsen i hans Ydre, var det et inderlig kjærligt Hjerte, et mildt, forsonende Sind, der ledede al hans Tanke og overlagte Gjerning i Livet, og tidlig havde han fattet, at „hvor Herrens Aand er, der er Frihed," saa al Forkjættrelse og Forfølgelseslyst var saare langt fra ham. Det viste han blandt Andet ved sin Deeltagelse i Striden om Baptistbørnenes Daab. Han søgte med Alvor og Klarhed at vise det vrange i Baptisternes Lærdomme, men tog dem varmt i Forsvar mod den uchristelige og umenneskelige Tvang, hvormed Statskirken gik frem imod dem. Da den fra Opvækkelsestiden og senere som Rigsdagsmand bekjendte Rasmus Ottesen tyede til Frederits, hvor der var et Fristed for dem, hvis Tro og Mening afveg fra Statskirkens, fordi han nærede Tvivl om, at den Maade, hvorpaa Sacramenterne, navnlig Nadveren, forrettedes i Statskirken, var den rette, da søgte og erholdt Nørdam Tilladelse for ham til at faae samme udført paa den Maade, som han troede var den oprindelige og bedste. Da Frederits i 1849 blev bombarderet, blev han, indtil de fleste af Borgerne vare flyttede bort og hans Huus gjennemboret af Bomberne; men selv efterat han havde maattet følge sine Sognefolk til Fyen, virkede han, hvad der stod i hans Magt, for de Betrængte og tillige som Præst ved Hæren i Fyen. 1850 udnævntes han til Ridder af Dannebrog, og samme Aar blev han kaldet til Sognepræst for Hammer og Lundby [ved Næstved]. Hans folkelige og frie Sind maatte gjøre ham til Ven af den friere Forfatning, men kun een Gang, saavidt jeg veed, er han traadt offentlig frem i vore politiske Kampe. Det var 1853, da Conferentsraad Wegener havde udgivet sit lille Skrift med Advarsel mod at ophæve Kongelovens gamle Arvefølgeorden, og derfor var bleven haardt og ubillig angrebet. Da

skrev han: „Et Ord til danske Medborgere i Anledning af Arvefølgesagen og Angrebene paa Conf. Wegener", et Indlæg, der udmærker sig ligesaa meget ved sin jævne, klare Fremstilling af Sagen, som ved det varme, fædrelandske Sind, der aander derigjennem. Det var ham en virkelig Hjertetrang at „bringe Wegener en Tak for den Røst, han har løftet til at tale et mandigt og uforsagt Ord til Fædrelandets Bedste." Desværre, der maatte en dyrere Lære til for vort ulykkelige Fædreland, inden det blev ret klart, hvormegen Sandhed der var paa deres Side, der dengang forgjæves kjæmpede for Danmarks gamle Arvefølgelov. Samme Aar udnævntes han til Medlem af den Kirkekommission, der da blev nedsat. I den fremkom han med det Forslag til en almindelig Lov om Sognebaandsløsning, der blev vedtaget i Kommissionen og senere i Rigsdagen. Det vakte fra en vis Side en ikke ringe Harme, at han saaledes vilde gjøre Grundtvigs og „Partiets" Sag til sin, uagtet han ellers aldrig sluttede sig til det; men han taug til de fleste Angreb, som han i den Anledning blev udsat for. Kun da hans Ven Dr. Kalkar traadte op, svarede han, og som altid, jævnt og rolig. Flere Gange har han offentlig udtalt sig for en Forandring til det Bedre i vor lærde Underviisning, og det var ogsaa til dette Formaals Fremme han stillede sit Forslag i nærværende Kirkekommission om en særlig Kommission til at afholde Embedsprøven for de vordende Præster. I denne Kirkekommission, hvori han virkede til 8 Dage før sin Død, har han været en ufortrøden Forkjæmper for Forslag i friere Aand og for Alt, hvad der efter hans Syn var til Kirkens Tarv. Men „Kirken" var for ham intet dødt Begreb, det var ikke dens Form, men Aanden og Livet deri, der for ham var det, det især kom an paa, hvad han med sin sædvanlige ærlige og djærve Røst gjorde gjældende for 2 Aar siden under Kampen om Valgmenighedsloven. Skulde man med eet Ord betegne, hvad der ledede al hans Tanke og Stræben i hans offentlige og præstelige Virksomhed, det der for ham overalt var det afgjørende Spørgsmaal, da kan det sammenfattes

i det ene: Hvad tjener bedst til Menighedens Opbyggelse og Tarv? Ligeoverfor det maatte ethvert andet Hensyn underordne sig. Hans Harme flammede imod Alt, hvori han troede at see Udtryk af „geistlig Laugsaand". Luthers Opfattelse af de Christnes almindelige Præstedomme havde slaaet en dyb Rod i hans Kirkebegreb. Hans Deeltagelse i Omsorgen for Hedningemissionen fremgik af en virkelig dyb og inderlig Alvor; derfor var han utrættelig i at opspore, hvor der viste sig mindste Tegn til, at der var noget at gjøre for at bringe „det glædelige Budskab" til Jordens fjerne, mørke Egne, eller dog for at holde Tanken vaagen hos Christne herhjemme, saa Menigheden kunde være rede til at virke der, naar Guds Time kom. I en Række af Aar har han været Næstformand eller Formand i Roskilde Præstekonvent, og han bidrog ærlig sit til, at dets Møder kunde blive frugtbare og Forhandlingerne levende om vigtige kirkelige Oplysnings- og Opbyggelsesæmner. Rørdam var ganske vist ingensinde blandt de forreste Oplysnings- og Fremskridtsmænd. Man kan ikke vel tænke sig ham i Spidsen, hvor det gjaldt et eller andet Stormløb; men saameget fastere stod han, hvor det gjaldt om at hævde et ved Overbeviisning vundet Stade i Troens eller Livets Gjerning. Var han ikke første Mand paa Dækket i Stormens og Farens Stund, saa kunde man være vis paa, at var han der først, vilde man see ham blandt de Sidste, der gik fra Borde. Det passer i alle Maader paa ham, hvad han selv et Sted har sagt: „En Mand bør i sin Kreds med det Pund, der er ham betroet, i hvilkesomhelst særegne Kaar og Omstændigheder han bliver sat, altid vide og tænke, at det er paa dette Sted, i disse Forhold, Gud vil bruge hans Flid, hans Taalmodighed, hans Arbeide, og derved bør hans Sjæl havé Ro og Iver til sin Gjerning, fordi han seer paa Guds Haand, som styrer Alt." Det, det gjælder om, er „at Gjerningen bliver udført hjertelig, ydmyg, trolig, sundt og sandt efter den Evne, Gud giver." Som hele hans Væsen, saa var stedse hans Ord jævne, betænksomme Udtryk af Hjertet og egen Livs-Erfaring: „jeg troer, der-

for taler jeg," sagde han derfor med Rette i Fortalen til sin Udlægning af Matthæus. „Som du nu har seet mig, saaledes er jeg," husker jeg grant han sagde til Afsked, da jeg for over 20 Aar siden som ungt Menneske første Gang mødte ham i en alvorlig Stund. Og det fik jeg fuld Bekræftelse paa, hvor vi siden under de forskjelligste Vilkaar mødtes og virkede sammen: trofast, altid den Samme.

Ligesaa længe som han har været Præst, har han levet et lykkeligt Ægteskab med Conradine Engelbreth, en Datter af afdøde Provst Engelbreth i Lyderslev, der lever efter ham. Af deres Børn virker 2 Sønner iblandt os som hæderlige Lærde og dygtige Præster, nemlig Holger Rørdam i Kornerup ved Roskilde og Thomas Skat Rørdam i Sønderup ved Slagelse. Rørdam havde i længere Tid baaret paa et svageligt Legeme, der dog ikke formaaede at bøie hans Aandskraft. Nu kaldte Herren sin Tjener ved en kort Sygdom og en blid Død, den 21de December 1869 [hans Jordefærd fandt Sted i Hammer den 28de December s. A.]. Hvad han i sin Tid sagde i sit Mindeord om en Ven, afdøde F. Fenger: „han var en oprigtig Sjæl, i Tro, i Bekjendelse, i Gjerning," det kan med fuld Sandhed skrives paa hans egen Gravsteen. Men det er bedre, vi skrive det ind i vore Hjerter, at hans Minde der kan leve i Kjærlighed og virke til Velsignelse!

Luthers sidste Dage.

Skildring af

P. A. Fenger,

Sognepræst ved „Vor Frelsers Kirke" paa Christianshavn.

(Fortsat fra Nr. 23.)

Hvorfra fik hun et saadant høit Mod? Jh, alene fra denne Christus; ved Troen paa de Ord, som han her

siger: kommer hid til mig alle I, som arbeide og ere besværede; jeg vil vederkvæge Eder. Gaaer det Eder ilde, saa vil jeg give Eder et saadant Mod, at I skal lee ad det, og Smerterne skulle ikke være Eder saa store, Djævelen ikke saa slem; om I ogsaa gik paa Gløder, saa skal det være Eder, som om I gik paa Roser. Jeg vil give Eder Hjerte til at lee, om saa Tyrken, Paven, Keiseren osv. paa det allergrueligste rasede og larmede imod Eder — ikkun at I komme til mig. Have I Besværlighed, Død eller Marter naar Pave, Tyrk, Keiser angriber Eder, — frygter ikke! det skal ikke blive Eder svært at bære, men let og sødt; thi Jeg giver den Aand, hvorved saadan Byrde, som vilde være Verden utaalelig, bliver Eder en let Byrde. Thi naar I lide for Min Skyld, da hedder det: mit Aag og min Byrde, som Jeg i Naade lægger paa Eder, at I skal vide, at Gud og Jeg har Velbehag i saadan Eders Lidelse og Jeg selv ogsaa hjælper Eder at bære den og giver Kraft og Styrke dertil. Som ogsaa den 31 Ps. v. 25 siger: „Værer frimodige og uforsagte, alle I, som bie paa Herren;" det er: I, som lide for hans Skyld, Eders egen Ulykke, Synd, Død, og hvad Djævelen, og Verden til, kan lægge Eder paa, lad det Altsammen sætte ind og storme ind paa Eder! Vær I kun trøstige og uforsagte med Eders Bien og Venten paa Herren ved Troen, saa have I alt vundet, undflyet Døden og ere mere end Seierherrer over Djævelen og Verden. See! det er at forkaste de Vise i Verden, paa det at vi skulle lære, ikke at holde os selv for Vise, og see af fra alle høie Personer og lukke Øinene tæt til, holde os til Christi Ord og komme til Ham, som Han venlig lokker os til, og sige: Du er alene min kjære Herre og Mester jeg er din Discipel! — Det, og meget Mere var der videre at sige om dette Evangelium; men jeg er for svag, vi ville lade det være Nok. Den kjære Gud give Naade, at vi maae annamme hans dyrebare Ord med Taksigelse, voxe og tiltage i Troen og hans Søns, vor Herres Jesu Christi Erkjendelse, og blive bestandige i hans hellige Ords Bekjendelse indtil Enden!"

Det var Luthers sidste Ord paa Prædikestolen. Samme Dag ordinerede han to Candidater til det hellige Læreembede.

Den 16de Februar fuldførte han, og undertegnede han og D. Jonas et Forlig, angaaende Grevernes Patronatsret over Kirkerne og Skolerne i Eisleben og Mansfeld, og deres Forpligtelser i saa Henseende. Paa sit Bord havde han ladet en Seddel ligge, som indeholdt nogle Ord paa Latin om, hvor vanskeligt det er at forstaae den Hellige Skrift tilbunds. Han sluttede saaledes: „Vi ere Bettere. Det er sandt! den 16de Februar 1546," og det var noget nær de sidste Ord, Luther skrev. Seddelen tog D. Jonas til sig. Han klagede sig den Dag over, at Brystbeklemmelserne kom igjen, og over, at han følte sig saa mat, hvorfor Greverne, D. Jonas og Andre gave ham det Raad, ikke at indfinde sig ved Forhandlingerne den næste Dag; men holde sig stille og pleie sit Legeme. Dette Raad fulgte han og blev den følgende Dag, den 17de Februar, paa sit Værelse. Han klagede over Mathed, og søgte saa godt han kunde at skjule, hvad han led. Snart lagde han sig paa en Sopha med Læder-Betræk, som var i Stuen, snart gik han op og ned, saae ogsaa imellem ud af Vinduet og bad, saa at de Tilstedeværende tydelig kunde mærke hans Ord. Nogle Gange yttrede han: „D. Jonas og Herr Michael! jeg er døbt her i Eisleben, — hvad om jeg skulde blive her!" Han var dog ved Bordet om Middagen i den større Stue, sagde mange mærkelige Ord over Borde, og deriblandt følgende: „Naar jeg faaer forligt mine kjære Landsherrer, Greverne af Mansfeld, her i Eisleben, og, om Gud vil, faaer udrettet Hensigten med min Reise, saa vil jeg drage hjem og lægge mig i min Kiste, og give Ormene mit Legeme til Spise."

(Fortsættes.)

Kjøbenhavn. — N. B. Kousgaards Forlag.
S. Triers Bogtrykkeri.

Ugeskrift
for
lutherske Christne.

Nr. 25. Den 6. December. 1870.

Indhold: Luthers sidste Dage (Skildring af P. A. Fenger. — Fortsættelse.) — Som Tillæg følger: Luthers Forklaring over „Esaiæ 23de Capitel", oversat af Thomas Horrebow. Kjøbenhavn 1755, 2det Ark.

Luthers sidste Dage.

Skildring af

P. A. Fenger,

Sognepræst ved „Vor Frelsers Kirke" paa Christianshavn.

(Fortsat fra Nr. 24.)

Kort før Aften klagede han igjen over hæftig Trykken for Brystet, og forlangte, at man skulde gnide ham med varme Klæder. Det skete, og han følte sig lettet derved. Derpaa gik han med til Aftensbordet, „thi," sagde han, „det er ingen Opmuntring at være alene." Han spiste Lidet og blev igjen noget mere munter, men talede dog meest om Døden og det tilkommende Liv. Saaledes kom det paa Tale, om man i det tilkommende Liv vilde kunne kjende hverandre, og da Luther blev spurgt om hans Mening, sagde han: „Hvordan bar Adam sig ad? Han havde aldrig i sine Dage seet Eva, han laae og sov. Men da han vaagnede op, sagde han ikke: hvor kommer Du fra? hvad er du? men: det er Kjød af mit Kjød og Been af mine Been. Hvoraf vidste han, at denne Kvinde ikke var sprunget ud af en Steen? Deraf, at han

var fuld af den Hellig Aand og sand Guds-Erkjendelse. Til den Erkjendelse og dette Billede blive vi i hiin Verden atter fornyede i Christo, saa at vi ville kjende Fader og Moder og hverandre bedre Ansigt til Ansigt, end Adam og Eva gjorde det."

Efter disse Ord stod han op fra Aftensbordet og begav sig ind i sin Stue. Det var hans Skik hver Dag Morgen og Aften at anvende i det mindste en halv Time til Bøn. Han pleiede da gjerne at stille sig i et aabent Vindue og see op til Himmelen og bad stundom med lydelig Røst, saa hans Nærmeste kunde høre det, kastede alle sine Sorger paa Herren, bad især indtrængende for Guds Kirke, og mod alle dens Fjender, og foreholdt Herren Hans Forjættelser og Løfter. Naar Bønnen var forbi, vendte han sig glad om fra Vinduet, som om han havde aflagt en stor Byrde, snakkede sommetider endnu en halv Times Tid med sine Venner og begav sig derpaa til Roe. Den Aften hørte man ham bede saaledes ved Vinduet:

„Herre Gud, himmelske Fader, jeg paakalder dig i Din elskelige Søn, vor Herres Jesu Christi Navn, i Hans Navn, som jeg ved din Naade har bekjendt og prædiket. Du har efter Din store Barmhjertighed og naadige Villie aabenbaret mig om det store Affald og Pavens Blindhed og Mørke, som skal følge efter Evangelii Lys og nu allerede begynder, inden Din hellige Dag kommer, som ikke er langt borte. Saa beder jeg Dig, at Du, efter Din Forjættelse, til Dit Navns Ære, vil høre denne min Bøn: ophold i Naade Kirken i mit kjære Fædreland indtil Enden, saa at den ikke falder af fra den rene Sandhed; men bliver bestandig i Dit Ords rette Bekjendelse, saa at hele Verden maa blive overbeviist om, at Du derfor har sendt mig. Ak, kjære Herre Gud! Amen, Amen!"

Efter denne Bøn begyndte han at klage over, at det igjen, ligesom før, blev ham saa trangt og bange om Brystet. Hans Sønner Martin og Poul, tilligemed Johan Aurifaber, vare tilstede, og denne spurgte, om han ikke skulde gaae til Grevinde Mansfeld og bede hende om Lidt af et Lægemiddel, som hun i den Tid Aurifaber var Lærer

for de unge Grever, undertiden havde givet dem ind, naar de klagede over Trykken for Bryſtet. Da Luther ſagde ja dertil, ilede Aurifaber til Grevinden, men kaldte dog først paa D. Jonas og M. Coelius, ſom nogle Minutter havde forladt Værelſet. Da disſe kom og hørte, at Trykningen for Bryſtet var kommet igjen, gned de ham, ſom han i ſaadanne Tilfælde pleiede at lade gjøre ved ſig, med varme Klæder, hvoraf han fornam nogen Lindring. Imidlertid kom Grev Albrecht ſelv med Lægemidlet, og da han ſpurgte: „hvordan gaaer det, kjære Herr Doctor?“ ſvarede Luther: „Det har ingen Nød, naadige Herre, det begynder at blive bedre.“ Da Greven var gaaet igjen, tog Luther Lægemidlet ind, og da Klokken var bleven henimod ni, ønſkede han at hvile lidt og ſagde: „Naar jeg kunde ſlumre en halv Times Tid, haaber jeg, det ſkulde blive bedre.“ Han ſov ogſaa ind og hvilede roligt og godt til henimod halv Elleve, medens D. Jonas, M. Coelius, hans Tjener Ambroſius, og begge hans Sønner bleve hos ham i Stuen. Da han vaagnede ſagde han til dem: „See! ſidder I der endnu? vil I ikke gaae tilſengs?“ hvorpaa de ſvarede: „Nei, Herr Doctor, nu ſkal vi vaage og paſſe Eder.“ Da ſtod han op uden at klage, gik ind i ſit Sovekammer ved Siden af Stuen, og da han traadte over Dørtærſkelen, ſagde han: „Gud i Vold! jeg gaaer i Seng. I dine Hænder befaler jeg min Aand, Du har forløſt mig, Herre, Du trofaſte Gud!“ Derpaa lagde han ſig i ſin Seng, ſom man iforveien havde opvarmet, gav Alle Haanden, ønſkede dem Godnat og ſagde: „D. Jonas og M. Coelius og I Andre! Beder for vor Herre Gud og Hans Evangelium, at det maa gaae det vel; thi Conciliet i Trident og den lede Pave have ſtor Vrede imod det.“ D. Jonas, hans Tjener og begge hans Sønner bleve hos ham i Kammeret. Henimod Klokken 11 ſov han ind, og havde en rolig Søvn med naturlig Snorken. Da Klokken havde ſlaaet Eet, vaagnede han, og kaldte paa ſin Tjener, at han ſkulde gjøre ham Stuen varm, endſkjøndt den havde været holdt varm hele Natten. Da D. Jonas derpaa ſpurgte ham, om han igjen følte

Svaghed, svarede han: „Ak, Herre Gud! jeg har saa Ondt, det trykker mig saa haardt for Brystet. Ak, kjære D. Jonas, jeg troer, at jeg vil blive her i Eisleben, hvor jeg er født og døbt!" Der blev svaret: „Ak, ærværdige Fader! Gud vor himmelske Fader vil hjælpe ved Christum, hvem I har prædiket." Da han derpaa gav tilkjende, at han vilde ind i Stuen, hjalp hans Tjener og D. Jonas ham ud af Sengen, hvorpaa han, uden Haandsrækning og Hjælp, begav sig gjennem Kammeret ind i Stuen, og, da han traadte over Dørtærskelen, brød han atter ud i disse Ord: „I Dine Hænder befaler jeg min Aand, Du har forløst mig, Herre, Du trofaste Gud!"

I Stuen gik han et Par Gange op og ned, lagde sig derpaa paa den der staaende Sopha, og klagede atter over Trykken for Brystet, dog naaede det, meente han, endnu ikke Hjertet. Han lod sig derfor paany gnide med varme Klæder, og ønskede at man vilde varme ham med Sengeklæder og Puder, „thi — sagde han — det gjør mig godt, at man holder mig varm." Imidlertid var M. Coelius, som sov ved Siden af i et Kammer, ilet til; strax efter ham kom ogsaa Johan Aurifaber, tvende Læger og flere Personer. Ogsaa Grev Albrecht, til hvem man havde sendt Bud, kom med sin Gemalinde, og bragte alleslags krydrede og styrkende Lægemidler. Man anvendte de bedste Midler og søgte derved at styrke og vederkvæge den Syge. Han lod Alting villig skee, men sagde derhos: „Herre Gud, jeg er saa beklemt og bange. Jeg farer herfra, jeg bliver nu vel i Eisleben!" D. Jonas og M. Coelius opmuntrede ham til at paakalde den Herre Jesum Christum, vor Ypperstepræst og eneste Midler, og sagde, at han var falden i en stærk Sved, Gud vilde nok give Naade til, at det blev bedre med ham. Derpaa svarede han: „Ja, det er en kold Dødssved, jeg opgiver min Aand; thi Sygdommen tager til." Derpaa foldede han sine Hænder og begyndte at bede: „O min himmelske Fader, vor Herres Jesu Christi Gud og Fader, Du al Trøstens Gud, jeg takker Dig, at Du har aabenbaret mig Din kjære Søn, Jesum Christum, paa hvem jeg troer, hvem

jeg har prædiket og bekjendt, hvem jeg har elsket og lovet, hvem den lede Pave og alle Ugudelige skjænde, forfølge og forhaane. Jeg beder Dig, min Herre Jesu Christe, tag min arme Sjæl i din Varetægt. O himmelske Fader! maa jeg end forlade dette Legeme, og rives bort fra dette Liv, saa veed jeg dog vist, at jeg skal blive hos Dig evindelig, og at Ingen kan rive mig af Dine Hænder."

Endvidere sagde han i det latinske Sprog: „Saa elskede Gud Verden, at han gav sin eenbaarne Søn, at hver den, som troer paa ham, ikke skal fortabes, men have det evige Liv," og følgende Ord af den 68de Ps.: „Vi have en Gud, som er en Gud til megen Salighed, og hos den Herre Herre ere Udgange fra Døden." En af Lægerne vilde endnu forsøge et Middel, som han altid havde hos sig og kun pleiede at anvende i Nødstilfælde. Luther tog ogsaa en Skeefuld deraf, men sagde atter: „jeg farer herfra, jeg opgiver min Aand," og gjentog tre Gange efter hverandre, meget hurtig, disse Ord: „Fader, i dine Hænder befaler jeg min Aand, Du har forløst mig, Herre, Du trofaste Gud!"

Herpaa blev han stille og ubevægelig. Man rystede ham og raabte paa ham; men han lukkede Øinene til og svarede Intet. Imidlertid bestrøg Grev Albrechts Gemalinde og Lægerne hans Puls med styrkende Vande, som hans Ægtefælle havde sendt ham fra Wittenberg, og han selv pleiede at bruge. Da begyndte han igjen at svare et „Ja" eller „Nei" paa hvad man spurgte ham om, dog med temmelig svag Stemme. Men da D. Jonas og M. Coelius med høi Røst spurgte ham: „Ærværdige Fader! vil I blive ved og døe paa Christum og paa Læren, som I har prædiket den?" svarede han høit og saa Alle kunde høre det: „Ja!"

Nu vendte han sig om paa den høire Side, og sov endnu, næsten et heelt Kvarteer, blidt og roligt, saaledes at Nogle af de Omkringstaaende haabede, at det vilde blive bedre med ham. Men Lægerne erklærede, at denne Søvn var ikke at lide paa, og betragtede derfor opmærksomt, med et Lys, hans Ansigt. Imidlertid kom endnu

Grev Henrik af Schwarzburg med sin Gemalinde til — men hans Time var kommen. Da Klokken var To om Morgenen brast hans Dine, Pande og Ansigt blegnede, Hænder og Fødder bleve kolde. Man rystede ham, kaldte ham ved Navn, men han svarede ikke mere. Derpaa drog han endnu engang, dybt, men blidt, sin Aande, og opgav sin Aand i sin Forløsers Hænder, hvem han trolig havde bekjendt i Liv og Død. Og saaledes hensov han født og saligt, uden Smerter, i den samme Stad, i hvilken han var født og døbt. Dette skete Torsdagen den 18de Februar 1546 tidlig om Morgenen [1].

„Dersom Nogen holder mit Ord, skal han ikke see Døden evindelig" (Joh. 8, 51.). Ved disse Ord skrev Luther i en Bog, som tilhørte En af hans Venner, 11 Dage inden sin Død: „Hvor utroligt er dette dog talet, og tvertimod den almindelige og daglige Erfaring! Naar et Menneske med Alvor betragter Guds Ord i Hjertet, troer det og sover ind og døer derpaa, saa synker han og farer han hen, førend han forestiller sig Døden, eller bliver den vaer, og er vist faret salig herfra i det Ord, som han saaledes har troet og betragtet. Martinus Luther, Doctor. 1546, den 7de Februar."

Budskabet om Luthers Død udbredte en almindelig Forfærdelse og Smerte; men det staaer fast, hvad David synger, Ps. 116, 15: „Det er kosteligt for Herrens Øine, naar hans Hellige døe!"

Da Luther var død, lod man Liget blive liggende paa Sophaen i Stuen til Kl. 9 om Morgenen. Da gav man ham Lig-Skjorten paa og lagde ham ind i Sovekamret, hvor han blev liggende til den Tin-Kiste var støbt, i hvilken han skulde bisættes. Da Kisten samme Dag var bleven færdig, blev han lagt deri, og en stor Mængde

---

[1]) Luther fødtes i Eisleben Mandag Aften Klokken 11 den 10de November 1483. Han blev 62¼ Aar gammel.

Mennesker strømmede til hele Dagen for at see ham sidste Gang. Klokken 4 om Morgenen affærdigede D. Jonas et Brev til Churfyrsten Johan Frederik, som dengang opholdt sig i Torgau, og gav ham en udførlig Beretning om Luthers Død og sidste Timer og bad Churfyrsten at give sin Villie tilkjende med Hensyn til Luthers Begravelse. Thi vel ønskede Greven af Mansfeld gjerne at beholde hans jordiske Levninger paa Grevskabet, som jo var hans Fædreneland, men det skulde beroe paa Churfyrstens Godtbefindende.

Den 19de Februar, om Eftermiddagen Kl. 2, blev Liget baaret hen i St. Andreas Kirke, og sat midt i Kirken paa en Forhøining, og D. Jonas prædikede for det store Følge, over 1 Thess. 4, 13—18. Om Aftenen kom der Svar fra Churfyrsten, at han vilde, at Luther skulde begraves i Slotskirken i Wittenberg. Liget blev da staaende i Kirken Natten over, og 10 Borgere holdt Vagt ved det. Næste Morgen, den 20de, blev der ringet sammen til anden Dags Sørge-Gudstjeneste.

M. Coelius (grevelig Hofpræst i Mansfeld) holdt Ligprædiken over disse Ord hos Esaias i det 57de Cap.: „Den Retfærdige omkommer, og der er Ingen, der tager det til Hjerte, fromme Folk rives bort, og der er Ingen, som agter derpaa. Thi de Retfærdige blive revne bort fra det Onde, og de som have vandret rettelig, komme til Fred, de skulle hvile i deres Sovekamre."

Da Gudstjenesten var forbi blev Liget baaret ud af Kirken og sat paa en Vogn. Et anseeligt Følge af Høie og Lave gik bag efter Liget til den yderste Port, og nu gik Toget mod Wittenberg. Greverne Johan og Hojer af Mansfeld, med et Følge af 50 Adelige tilhest, ledsagede Liget. Luthers Sønner og Beslægtede og D. Jonas fulgte efter paa en Vogn. I alle Landsbyer, hvor Toget kom forbi, blev der ringet med Klokkerne, og Folk strømmede til. Klokken 5 naaede de til Halle. Unge og Gamle, Mænd og Kvinder gik Ligskaren imøde. Toget gik til Frue Kirke, og Psalmen: „Af Dybsens Nød raaber jeg til dig" istemtes i Kirken og blev, efter D. Jonas' Vid-

nesbyrd, mere grædt end sunget ud. Det var for sildigt til at holde Ligprædiken. Liget blev staaende Natten over i Sacristiet, og Borgerne i Halle holdt Vagt ved det. Næste Morgen tidlig satte Toget sig atter i Bevægelse. Ved Middags-Tide kom man med Liget til Bitterfeld, paa den churſachsiske Grændse. Her vare Affendinge fra Wittenberg for at tage imod det, og Toget naaede samme Dags Aften til Kemberg. Liget stod ogsaa her Natten over i Kirken. Om Morgenen tidlig den 22de brød man atter op, og henimod Middag naaede man til Wittenberg ved Elsterthor. Her sluttede sig en stor Skare til Toget, der under alle Klokkers Lyd bevægede sig langsomt gjennem Collegiengasse, over Torvet, gjennem Schloßgasse til Slotskirken. Foran gik Skolebørnene med deres Lærere, og efter dem Wittenbergs Geistlighed. Derpaa kom Churfyrstens Affendinge og begge Greverne af Mansfeld med deres Følge tilhest. Derpaa kom Ligvognen bedækket med et stort og skjønt Ligklæde af sort Fløiel, en Gave af Greverne af Mansfeld. Bagved Ligvognen kjørte Luthers Enke med nogle Fruer. Herpaa fulgte Luthers tre Sønner, hans Broder Jacob Luther, begge hans Søsterssønner, Georg og Cyriacus Kaufmann og flere Beslægtede. Efter dem kom rector magnificus Dr. A. Schurf med nogle unge Fyrster, Grever og Friherrer, som dengang studerede ved Universitetet; fremdeles Cantsleren D. Brück, M. Philip Melanchthon, D. Jonas, D. Bugenhagen, D. Kreuziger, D. Hieronimus Schurf, og de øvrige Professorer, Doctores og Magistri ved Universitetet. Derpaa fulgte Magistraten med sine 3 Borgermestere i Spidsen, hvoriblandt Lucas Kranach den Ældre, saa de Studerende, og endelig Borgerne og Alle, som frivillig havde sluttet sig til Toget. Kisten blev baaren af nogle Magistre ind i Kirken, og sat paa en Forhøining, ligeoverfor Prædikestolen.

(Sluttes.)

Kjøbenhavn. — N. B. Kousgaards Forlag.
S. Triers Bogtrykkeri.

Ugeskrift

for

lutherske Christne.

Nr. 26. Den 20. December. 1870.

Indhold: Luthers sidste Dage (Skildring af P. A. Fenger. — Slutning.) — Som Tillæg følger: Luthers Forklaring over „Esaiæ 53de Capitel", oversat af Thomas Horrebow. Kjøbenhavn 1755, 3die og 4de Ark.

Luthers sidste Dage.

Skildring af

P. A. Fenger,

Sognepræst ved „Vor Frelsers Kirke" paa Christianshavn.

(Fortsat fra Nr. 25. — Slutning.)

Efterat nogle Gravpsalmer vare afsjungne, holdt D. Bugenhagen Ligprædiken, dog under saa mange Taarer, at han ofte maatte holde inde. Hans Text var 1 Thess. 4, 13. 14. „Men jeg vil ikke at I skulle være uvidende, Brødre, om de Hensovede, paa det I ikke skulle sørge som de Andre, der ikke have Haab. Thi dersom vi troe, at Jesus er død og opstanden, da skal og Gud saaledes føre de Hensovede ved Jesum frem med ham." Han begyndte saaledes: „Kjære Venner! Jeg skal nu og vil ogsaa gjerne holde en Prædiken ved vor hjertens kjære Faders, salig Doctor Luthers Jordefærd. Men hvad, eller hvorledes skal jeg tale, jeg som for Graad neppe kan fremføre et Ord? Og hvem skal trøste Eder, da jeg Eders Præst og Sjæleførger ikke kan tale?" Saavidt man kan skjønne af Opskriften, maa hans Tale have været meget hjertelig og gribende. Efterat Bugenhagen havde endt sin Prædiken,

besteg Melanchthon Prædikestolen, og holdt en Ligtale paa det latinske Sprog. Derpaa blev Ligkisten, i hele Forsamlingens Nærværelse, sænket ned i Graven, som var gravet i selve Kirken ved den søndre Side, til Høire for den Prædikestol, fra hvilken Luther i levende Live saa ofte havde forkyndt Livsens Ord. Hans Begravelsesdag var altsaa den 22de Februar. —

Maatte Luther leve iblandt os og vore Efterkommere i en agtelsesfuld, kjærlig og taknemlig Erindring! det vil blive baade Lærd og Læg til Oplysning, til Formaning, til Trøst og Opbyggelse. Han vidste hvad han troede, og paa hvem han troede; derfor kunde han staae fast i alle Storme, være frimodig og barneglad i Medgang og Modgang, mægtig for Gud til at forstyrre Befæstninger og Anslag og al Høihed, som opløfter sig mod Guds Kundskab, og uforsagt i Dødens Strid. Med et prophetisk Blik ind i Fremtiden sagde han fast i Troen[1]: „Om Nogen efter min Død vilde sige: dersom Luther nu levede, vilde han lære og mene anderledes om denne eller hiin Artikel; thi han har ikke nokſom overveiet den, — saa siger jeg derimod, nu som dengang og dengang som nu, at jeg, ved Guds Naade, med al Flid, har betænkt disse Artikler, atter og atter har gjennemgaaet Skriften, og saa vist vilde forfægte samme, som jeg nu har forfægtet Alterens Sacramente. Jeg er nu hverken fuld eller gal. Jeg veed hvad jeg siger, veed ogsaa vel, hvilket Ansvar jeg har i vor Herres Jesu Christi Tilkommelse paa den yderste Dag. Derfor skal Ingen gjøre mig Skjemt eller løs Snak deraf. Det er Alvor. Thi jeg kjender, af Guds Naade, lidt til Satan; kan han forvende eller forvirre Guds Ord, hvad skulde han ikke gjøre med mit eller en Andens Ord?" Og saa vis var han paa Rigtigheden af den Lærdom, han førte, at, ligesom Apostelen fordum sagde og gjentog med Eftertryk: dersom endog jeg selv eller en Engel fra Himmelen, prædike Eder Evangelium anderledes, end jeg haver prædiket Eder det, han være en Forbandelse, saaledes sagde Luther[2]: „Det er min

---

[1]) Bekj. om Christi Nadvere. Walch XX, 1374. [2]) Walch XX, 1385.

Tro; thi saaledes troe alle sande Christne, og saaledes lære de hellige Skrifter os ..... derfor beder jeg alle fromme Hjerter, at de ville være mine Vidner, og bede for mig, at jeg maa staa fast i saadan Tro indtil Enden. Ja om jeg (det Gud forbyde!) i Anfægtelse eller Dødsnød skulde sige noget Andet saa skal det ikke gjælde, og jeg vil hermed have offentlig bekjendt, at det er urigtigt og indgivet af Djævelen. Dertil hjælpe mig min Herre og Frelser Jesus Christus, velsignet i Evighed, Amen!" Hvorpaa støttede han da denne Vished? Derpaa, som han selv siger, at det var alle Christnes Tro, at det stemte nøie overeens med de hellige Skrifter, hvis Ord han ikke dreiede efter sin Fornuft, men troede eenfoldig, og udlagde efter Troens Maade; vel ogsaa derpaa, at han havde prøvet Sandhedernes Kraft paa sit eget Hjerte. Thi det var gjennem Prøve, Strid og Anfægtelse at han kom til Troens Vished; som D. Jonas i sin Ligprædiken over Luther fortæller at denne ofte havde sagt: „Hvad jeg lider og har lidt for det kjære Evangelii Lærdoms Skyld, som Gud nu igjen har aabenbaret Verden, det skal intet Menneske erfare af mig her i denne Verden; men paa hiin Dag skal det blive aabenbart." At han selv kort før sin Død skulde have indseet og tilstaaet at han var gaaet for vidt i Striden om Nadveren, er en skammelig Opdigtelse[1]. Endnu den 17de Januar 1546 skrev han til Jacob Probst i Bremen[2]: „Det du skriver, at Schweitzerne saa heftig skriver imod mig og ville gjøre mig til en Stakkel og en Tosse, det glæder jeg mig meget over. Thi det har jeg begjæret, det har jeg villet just med det Skrift, hvorover de ere forbittrede, (hans mindre Bekjendelse om Nadveren), at de ved et offentligt Vidnesbyrd skulde bevidne, at de ere mine Fjender. Det har jeg opnaaet, og, som sagt: det glæder mig. Jeg ulykkaligste af alle Mennesker har Nok i hiin Lykkalighed i Psalmen (Ps. 1, 1.): Salig er den Mand, som ikke vandrer i Sacramentariernes Raad, eiheller staaer paa Zwinglianernes Vei, eiheller sidder i

[1]) see dette grundig undersøgt og klart bevist i Rudelbachs og Guerikes Tidsskrift for den luth. Theol. og Kirke, 2det Hefte Side 93 fg. [2]) de Wette V, 1546.

Zürichernes Sæde! Der har du, hvad jeg mener." Og ligesom Luther selv gik aabent og ærligt tilværks, og ikke vilde tinge med Modstanderne paa Sandhedens Bekostning, eller lade som der var Enighed, hvor ingen Enighed var i Sandhed, saaledes formanede han Andre paa det Bestemteste til det samme. Han gav, at jeg skal nævne eet Exempel, D. Georg Major følgende Formaning med, da han skulde reise til Religionssamtalen i Regensburg [1] (der blev holdt i Januar 1546): „Dersom I troer saaledes, som I her taler med mig, saa taler ogsaa saaledes i Kirken, paa Forelæsninger, i offentlige Taler og private Samtaler, og styrker Eders Brødre, og hjælper den Vildfarende igjen paa den rette Vei, og modsiger de modtvillige Aander: ellers er Eders Bekjendelse kun Spilfægteri og til ingen Nytte. Hvem som holder sin Lære, Tro og Bekjendelse for sand, rigtig og vis, kan ikke staae i een Stald med Andre, som føre falsk Lære, eller ere hengivne dertil, eller immer give Djævelen og hans Pak gode Ord. En Lærer, som tier stille til Vildfarelse, og alligevel vil være en ret Lærer, han er værre end en offentlig aabenbar Sværmer, og gjør med sit Hykleri større Skade end en Kjætter, og man kan ikke lide paa ham: han er en Ulv, og en Ræv, en Leiesvend og en Bugtjener, og er istand til at foragte og begaae Forræderi imod Lære, Tro, Sacrament, Kirke og Skole: han spiller enten hemmelig under Dække med Fjenden, eller er en Tvivler og en Vindhane, og vil see, hvad Udgang det faaer, om Christus eller Djævelen faaer Overhaand; eller er ganske og aldeles uvis hos sig selv, og er ikke værd at kaldes en Discipel, end sige da en Lærer, og vil ikke lægge sig ud med Nogen, hverken tale Christus til Ville, eller gjøre Djævelen og Verden imod." — Det er den gamle og erfarne Fader Luthers Raad og Formaning. Gid vi maatte lægge den paa Sinde, og heller blive klog af Formaning end af Skade!

P. A. Fenger.

[1]) Walch XVII, 1477.

Kjøbenhavn. — N. B. Kousgaards Forlag.
S. Triers Bogtrykkeri.

Dr. Morten Luthers

Forklaring over

Den Anden Artikel

af vor christelige Tro.

Aar 1533.

Efter Opfordring paany udgivet i ordret Aftryk efter Biskop Hans Povelsen Reseus Oversættelse.
Kjøbenhavn 1631.

Kjøbenhavn 1870.

Forlagt af N. B. Kousgaard.

S. Triers Bogtrykkeri.

IMMANUEL.

Gud med os.

JEsus Christus

Guds eeniste Søn, vor HErre.

D. M. L.

Ofuer dend anden Artikel

Af vor Christelige Tro.

Aar M.D.XXXIII.

Ydermeere end tilforn i dend stø-
re Tydske Catechismo, dog for de
Eenfoldige endnu, af gandske
hiertens grund.

Imod Pafuedommet, oc alle an-
dre uden Christendommen.

I Kiøbinghafn, hos Melchior Martzan.
Paa Joachim Moltken Bogførers
Bekostning. Aar 1631.

Til den christne Læser.

AT hin gode Luther skrev saa kort i sin store Catechismo over den anden Part i Troens Artikle, skete derfor at han havde vidtløftigere skrevet derom tilforn, og havde endnu isinde det ydermere at udføre, som for et fuldt og fast Fundament til Christendommen, hvortil Ingen kan lægge en anden Grundvold end den, som lagt er, som er Jesus Christus ꝛc. 1. Cor. 3. 11.

Saa er da dette som D. M. L. lille Fundament Bog og om Guds Menigheds rette Klippe, som er Christus 1 Cor. 10, 4. alle dem til sand Lærdom og Christelige Levnets Trøst, som retteligen ville kaldes Christne.

Jesus Christus Guds eneste Søn vor Herre hjælpe os sligt vel at kjende og finde til Faderens Ære, ved begges gode Aand, nu og evindelig, Amen.

I Kiøbinghafn, Alle Helgens Dag,
Aar 1630.

H. P. K.

D. M. L. af den Feltpræditen imod Tyrken, Aar 1529. Til dem besynderligen, som kunde blive behindrede i Tyrkiet ꝛc.

SAa lær nu, medens Du endnu haver Rum og Leilighed de Ti Budord, Troen, Din Fader Vor, og lær den vel, besynderligen denne Artikel, der vi sige: Og paa JEsum Christum, hans eneste Søn, vor HErre, som er undfangen af den Hellig-Aand, Fød af den Jomfru Maria, Pint under Pontio Pilato, korsfæst, død og begraven, nedfaren til Helvede, Paa tredie Dag opstanden fra de Døde, Opfaren til Himmels, Siddende hos Guds den almægtige Faders høire Haand, deden han skal igjenkomme at dømme de Levende og de Døde ꝛc. Thi det ligger paa denne Artikel: Af denne Artikel kaldes vi Christne, og ere ogsaa paa den samme kaldede ved Evangelium, døbte, og talte og annammede i Christendommen og have bekommet ved den samme den Hellig-Aand og Synders Forladelse, dertil Opstandelsen fra de Døde og det evige Liv.

Thi denne Artikel gjør os til Guds Børn og Christi Brødre, at vi blive hannem lige og Medarvinger evindeligen. Og ved denne Artikel bliver vor Tro adskilt fra al anden Tro paa Jorden. Thi Jøder have den ikke,

Tyrker og Saracener ei heller, dertil ingen Papist eller falsk Christen, ei heller nogen Vantro, men alenefte de rette Christne. Derfor om Du kommer i Tyrki, hvor Du kan ikke have Prædikanter eller Bøger, da opregn hos Dig selv, det være sig i Seng eller i Arbeide, det være sig med Ord eller Tanker, din Fader Vor, Troen og de Ti Budord. Og naar Du kommer paa denne Artikel, da tryk med Tommelfingeren paa een af de andre eller giv Dig i anden Maade nogenlunde et Tegn med Haand eller Fod, paa det du vel kan indbilde dig denne Artikel, og gjøre det at du mærker flitteligen derpaa, og besynderligen om du seer nogenlunde en Tyrkerske Forargelse eller haver nogen Fristelse. Og bed med Fader Vor, at Gud vil bevare Dig for Forargelse og opholde Dig ren og fast i denne Artikel; thi paa denne Artikel ligger dit Liv og Salighed.

Ligesaa formanede S. Jeremias sine Jøder ogsaa til Babylon, naar de maatte se de Afguder af Guld og Sølv, skulde de tænke paa deres Gud til Jerusalem og sige hos sig selv: HErre, man skal tilbede Dig alene etc. Saaledes gjør her ogsaa, om Du hos Tyrker kunde see nogenlunde et stort Helligheds Skin, saa lad Dig ikke bevæges eller røres deraf, men sig: Og varst Du endskjønt en Engel, saa est Du dog ikke JEsus Christus.

HERRE JEsu, paa Dig troer jeg alene,
hjælp mig ꝛc.

Om den Anden Artikel af vor hellige Christelige Tro,

Noget ydermere D. M. L.

Anno M.D.XXXIII.

Endog jeg ofte og meget haver prædiket og skrevet om den Troes Artikel om Christo, dog efterdi det kommer saa tilpas og vi ikke endnu kunne prædike noget andet bedre, eller og høre heller, vil jeg og nu tale derom og forhandle nogle Stykker, som de staa efter hverandre i disse Ord:

Jeg troer paa Jesum Christum, hans eneste Søn, vor Herre, som blev undfangen af den Hellig-Aand, fød af Jomfru Maria, pint under Pontius Pilato, Korsfæst, død og begraven, nederfor til Helvede, Tredie Dag opstod fra de Døde ꝛc.

I den første Artikel om Skabningen have vi lært, hvorledes Gud os først haver skabt og givet alle Creature ꝛc. Men denne Artikel lærer os nu, hvorledes vi igjen ere vordne et nyt Creatur, efter at vi vare slet fordærvede og omkomne efter den første Skabning, ved den ledige Djævel, som haver bedraget os, og slet gjort de guddommelige Creatur til Intet, og kommet saa vidt dermed, at vi skulde være forskudte af Gud, evig døde og fordærvede. Thi hvad som er skilt fra Gud, det er allerede evig fordærvet og fortabt. Derfor tro og bekjende vi i denne Artikel, at vi af den Fordærvelse og Død ere igjen komne tilrette og igjen skabte i et nyt evigt Levnet,

hvortil vi og vare skabte tilforn, men havde mistet og tabt ved Adams Fald, og at det er skeet ved den kjære Søn JEsum Christum, som sit Blod haver udøst for os og været Faderen lydig deri og elsket os, at han skulde forløse os fra Helvedes Strube og Djævelens Vold og Magt og sætte os i det himmelske evige Liv.

Og er det forsandt en underlig Ting, at det paa vore Vegne skulde gaa saa let af, og saadan en drabelig stor Gjerning skulde vorde bestilt alene ved Ordet og Troen, som hænger derved, at naar man vil anse det med Fornuften, saa rimer det sig dog slet intet derpaa; thi vi se med Øinene, føle og forfare dertil paa vort eget Legeme, at den ganske Verden hendøer og fordærves, og saa vidt vi see os om, da finde vi ikke Andet, end at den ganske menneskelige Slægt farer derhen som i slet Intet og kommer aldrig igjen, besynderlig hvad de arme elendige Christne ere paa Jorden, der Djævelen plager og martrer, som han vilde slet æde dem, saa slet blive reen optagne, gjorte til Pulver og Støv, at man ikke seer det ringeste Støv blive tilbage af dem.

Og skulde det dog gaae saa lettelig til, at de, som vi nu see med Øinene blive nedlagte, begravne og vorde til Støv, skulle komme igjen og leve, ikke paa dette arme, forgængelige Livs Viis, men meget herligere og kosteligere, og skulle Ingen have Noget at gjøre der til, ingen Lægedom eller menneskelig Hjælp komme dertil, ei heller Nogen opgrave de Legemer eller sanke dem tilhobe igjen, men det skulde ikke være mere end det Ord, som vi her tale, hvilket saa at regne de Børn, der ligge i Vuggen, kunne og gjøre.

Dermed skulde saadan en drabelig Gjerning vorde

udrettet og bestilt, at alle Døde og vi, der saa jammerlige omkomme og dø, ædes af Orme og Madiker, saa der intet skændeligere værre lugtende Aadsel er paa Jorden, skulde komme saa herlige frem igjen af Døde, skjønnere og klarere end Solen.

Saadan Kraft (tro vi) skal dette eneste Ord have, Jeg troer paa Jesum Christum, ꝛc., hvilket dog synes saa ringe, at det holder op og forgaaer med Menneskens Ord, og er saa almindeligt, at hver Mand haver det i Munden, under Paven saa vel som iblandt os, men ogsaa som troes af faa og bliver storligen foragtet, besynderlig, naar man det eftertænker med Fornuften og lader vor Viisdom holde sig klog deri, at hun slet bliver til en Nar derover og holder det for lutter og idel Fabel og Digt, hvilket i Velskland er nu vorden heel meenligt, at de tro slet intet om denne Artikel, og sandelig mange ogsaa iblandt vore Folk have allerede lært saadan en Viisdom, at de holde det for en idel latterlig Ting, besynderligen efterdi vi sige, det skal gaa saa heel lettelig til uden al vor Gjerning og at slet ingen Kraft, Vælde eller Middel skal komme dertil, end at det eneste Menneske med et Ord skal føre frem af Jorden igjen alt det, som er kommet af Adam og nogensinde er født paa Jorden.

Derfor er det en Prædiken alene for de Christne, som tro det med Alvor og haabe visselig ved Guds Naade, at det skal skee og vorde sandt, ellers skal det vel skee, som det hidindtil altid haver været, at denne Prædiken er Intet for Verden, om Folk endskjøndt høre den og sligt ogsaa selv tale. Ligevel maa vi prædike derom for vor egen Skyld, i hvor faa de ere, der tro det, som Guds kjære Børn; thi Ver-

den, Bønder, Borgere, Adel ere dog Djævelens Egne, foruden det at Gud udlæser (udsondrer) sig nogle faa af dem som kostelige Ædelstene og Turkiser, som han indfatter i sin Fingerring; i den anden Hob blive vel gode Stene, som de ere, hvormed Djævelen gjør en Bane og render til Helvede derpaa.

Saa lader os nu see, hvad de Ord i denne Artikel hedde og betyde: Jeg troer (siger en Christen) paa Jesum Christum, hans eneste Søn vor Herre.

Der staaer de Christnes Viisdom og Konst, den de have og forstaae alene, og den ganske Verden ikke veed eller forstaaer, om hun og ligevel dagligen hører det, som er, at vi tro og ere visse i Hjertet paa alt det, disse Ord sige og give, at det Menneske JEsus Christus er den eneste og sande Faderens Søn. Thi med det samme Ord, eneste Søn, bliver han særholden og fraskilt fra alle Guds Sønner og Børn, at han haver ikke mere nogen saadan en Søn. Ellers blive ogsaa alle Engle i Skriften kaldede Guds Børn, som Job. 1, og i det sidste Kapitel siger Gud selv: Ubi eras cum me laudabant omnes filii Dei? Hvor varst Du, der alle Guds Børn lovede og prisede mig? Det er, der endnu intet Menneske var skabt og Himmelen var dog allerede fuld af Guds Børn.

Ligesaa og vi, naar vi ere døbte, blive vi kaldede Guds Børn, som Skriften Hebr. 2 Kap. siger, at ved denne Søn ere mange hans Børn førte og komne til Herlighed; men der er ingen uden denne HErre Christum, der hedder hans eneste Søn; derfor maa han alt have en høiere ædlere Byrd end baade Engle og Mennesker, som vel og kaldes Guds Børn og paakalde hannem som en

Fader, men ingen af dem alene siger min Fader, men de maa sige i Almindelighed Vor Fader, eller om end nogen siger Min Fader, saa siger han det dog ikke, som han var hans alene. Men efterdi Christus alene hedder eneste Søn, for han i den Stamme og Byrd haver ingen Lige eller hos sig, saa maa han alt paa Byrds Vegne være over alle hellige Engle og Creaturer, af hvilke Ingen tør nævne hannem saaledes en Fader, som han nævner hannem.

Det er nu allerede den Artikel deri vi tro, at han er en ret sand Gud med Faderen, og dog ikke den samme Faderens Person, men en adskillig (særskilt) Person. Nu maa altsaa være, og den ganske Skrift vidner derom, at der ikke er mere end een Gud, derfor maa alt den samme adskillige (særskilte) Person, dog være forenet med Faderen i et eneste guddommeligt Væsen eller Substants, at man ikke gjør tvende Guder eller et adskilligt (særskilt) guddommeligt Væsen, og at Sønnen er endda en anden Person i selvsamme eneste Væsen og Majestæt, saaledes at Sønnen er født af Faderen i Evighed og ikke Faderen af Sønnen.

Men det er og en Artikel, der vel er mestred og bespottet fra det første i Christendommet og endnu indtil Enden af den kloge Verden. Og er det ikke uden Fare, at man med Fornuften vil fare deri og estertænke den; thi alle de, som sig have for meget fordristet med Tankerne, at klemme (klyve) og klattre op til Himmelen og ville fatte og mæle, hvorledes det var muligt, at tre Personer ere et Væsen de ere nedstyrtede derover og have dog været de allerhøieste og viseste Folk paa Jorden, have og dertil

draget Sværdet derover og paa fjendtlig Viis forfulgt og plaget de Troende og vilde dog hedde ogsaa Christne, som de der ikke skulde lide, at man gjorde mere end een Gud og at Christus skulde troes at være Faderen lig. Det lode de vel saa være, at han var Guds Søn, men ikke efter det eneste Væsen og Guddom. Og er endnu Tyrker ogsaa (heller) ingen latterligere Prædiken, end at vi Christne prædike og tro een Gud og sætte endnu een Gud dertil. Ei, det duer ikke (sige de) der skulde være to Husherrer i eet Hus eller to Fyrster i eet Land, som vilde regjere tillige; men der maa alt være eet Regimente og een Fyrste og saaledes een Gud.

Hveden (hvorfra) er nu saadant udspundet? Af den skjønne kloge Fornuft; hun haver seet det i sin mørke Hornlygte, at det ikke rimer eller vil skikke sig, der skulde være tvende Haner paa een Mødding, ei heller tvende Værter eller Fyrster i lige Vælde; thi de kunde ikke fordrage sig med hverandre, den ene maatte dæmpe og undertrykke den anden. Det er en skjøn Tanke og kan Ingen nægte det at det ikke vel rimer sig anderledes og skulde vel med Billighed og Skjellighed saa være. Men at hun vil flyve af et Huus eller Fyrstendom med sine Tanker og flagre op i det guddommelige Væsen og dømme derom, hvor om aldrig noget Menneske haver hørt eller seet Noget (hvorledes det haver sig i sig selv) og er ikke kommet i noget Menneskes Hjerte, det rimer sig ilde.

Dog ere de endnu saadanne Narre, blive ikkun ved saadanne Tanker; det rimer sig ikke, at to skulde regjere i lige Vælde, efterdi man forstaaer saadant og kan dagligen see det for Øinene i Creaturerne. Men det gjelder

ikke, at man der med vil fare op i det Væsen, derom intet Menneske veed af, og som er saa aldeles over alle Sinde og udenfor alle Creatur, saa vi hverken have Røg (Lugt) ei heller Smag deraf og maa alene ste hid ovenfra vorde forkyndet, og ville dog ikke tro saadant Ord, som kommer fra Himmelen eller hænge og holde sig derved, men ville mæle (maale) det med eget Hoved efter en Huusvært og Regiment paa Jorden at agte, det er, efter det Væsen og den Leilighed, som vi have seet og forfaret. Dermed er det allerede forvendt, altsammen og Løgn er sat i Sandheds Sted.

Derfor hedder det saaledes, hvo som vil fare ret frem at han siger: Jeg troer, ikke jeg slutter, eller jeg dømmer, at det er saa ret eller ikke ret. Thi dersom Du vilde ordele (slutte) og dømme det, hvad havde Du da Troen behov? Hvo som troer, han dømmer ikke, men lader sig dømme og giver sig fangen under en anden Sentents og Dom og siger saa med Gjerningen: Jeg er en Nar herudi og forstaaer det ikke; thi jeg haver Intet seet eller hørt eller forfaret derom; men efterdi Gud siger det, saa vil jeg tro det, at det er saaledes og følge Ordet, lade min Tanke og Forstand Intet være, saa er det dømt (afgjort) ved Ordet, hvortil han holder sig, ikke ved sin Fornuft eller egen Forstand. Hvo det ikke gjør, han haver Intet af Troen eller af Gud og hvad Gud hører til, men farer frem som en Blind, som dog vil dømme om Farven eller Solens Lys, hvoraf han aldrig Intet haver seet eller befundet.

Thi skulde man kunne naa og bekomme Noget med Tanker om Guddommelige Væsen og sige, hvad Gud var,

da havde jo Jøderne bekommet det, som havde Skriften, item de lærde, vise Folk iblandt Hedninger, som (an) vende saa Meget derpaa, grublede derefter med Tanker Dag og Nat og lod sig vel tykke, der maatte være Noget mere udenfor Creaturene, at der var en Gud, og kunde dog ikke skikke sig deri, hvorledes eller hvad det var, eller bekomme saa meget deraf, at de kunde sige: Det er Gud! eller saaledes er og lever han ꝛc. Ellers havde de ikke (af)ladet, de havde jo klikket (skrevet) alle Bøger fulde deraf. Efterdi nu intet Menneske med Fornuft og Sind kan bekomme det, men det maa alene ved Ordet aabenbares fra Himmelen, saa hedder det fremdeles, at Fornuften skal ikkun slet tillukkes og forblindes og give sig fortabt.

Vil Du være klog (siger Gud) saa vil jeg give Dig nok deraf her nede paa Jorden; der regjer Oxen, Køer, Heste og Dit Huus, Børn, Tyende, Stæder, Lande og Folk; der brug ikkun din Viisdom og Kunst vel, saa skal Du vel faa alle Hænder fulde at gjøre, som det gaaer alle dem, der gjerne ville regjere ret, at al Vittighed (Kløgt) og Fornuft bliver dem forkortet (og ere ikke nok dertil).

Men i de Ting og Handel, hvorhen jeg ikke komme kan, der maa jeg lade dem blive hjemme og sige: Jeg veed og forstaaer det ikke; men jeg hører det skjelder (lyder) herovenfra og klinger i mine Øren, som intet Menneske nogen Tid haver tænkt paa. Der hører jeg nu, at Christus haver et guddommeligt Væsen med Faderen, og det er dog sandt, at der er ikke mere end een Gud. Hvor vil jeg da finde, begrunde og fatte eller slutte det? Det lyder latterligen i Ørerne og gaaer ikke i Fornuften, ja det skal og ikke gaae derind; men hun skal sige dertil: Naar jeg hø-

rer det Ord lyde som herovenfra, saa troer jeg det, om jeg ikke end det kan fatte og ikke forstaa, eller det vil i mit Hoved, som jeg det kan fatte, at to og fem er syv med Fornuften og lader Ingen vise mig det anderledes; dog om han ovenfra sagde Nei, men de er otte, saa skulde jeg tro det imod min Fornuft og Sands. Nu i Guds Navn (vil jeg dømme derom, saa tør jeg ikke ved at tro men jeg vil tro hannem, som dømmer og ordeler), derpaa bliver og døer jeg; thi jeg forlader mig paa den, som jeg holder klogere at være og bedre kan tælle end jeg, om jeg ligevel og kan; dog vil jeg tro ham til Tjeneste, og skal det, han siger, være Sandheden, om al Verden vilde sige det anderledes.

Saaledes skal Du og her gjøre, om skjøndt Fornuften ikke kan lide, at to Personer ere een Gud; det lyder ligesom naar jeg sagde: To ere ikke to, men to ere een; der haver Du Ordet og Fornuften imod hverandre; dog skal hun der lade sit Mesterdom ligge og vorde ingen Dommer eller Doctor, men tage Huen af og sige: To ere Een, om jeg skjøndt ikke seer eller forstaaer det; men jeg troer det. Hvorfor? For hans Skyld, som her ovenfra har sagt det, men om det kom af mig eller Fornuften vilde sige saadant, da skulde ikke noget Menneske overtale mig, at jeg troede det, men vilde lægge hannem de Mathematica for Næsen og vise, at han der skulde tage paa det og maatte vige mig deri. Men nu det skjælder (lyder) fra Himmelen herned, saa vil jeg tro det, hvad han siger mig, at to ja alle tre Personer ere ikkun een ret Gud, ikke to eller tre Guder; det vil jeg gjøre hannem til Ære og Tjeneste, den jeg er skyldig at tro og lade mig saa dømme, at jeg

er en Nar, som ikke kan tælle tre, endog jeg (Gud skee Lov) vel kan tælle tre hernede paa Jorden, og ingen Mand haver behov mig den Kunst at lære eller domme, at jeg ikke kunde tælle tre.

Derhen fører os nu Skriften, og denne Artikel, at jeg maa sige: At denne Christus er den eneste Guds Søn, hvordan en Søn Ingen er i Himmelen eller paa Jorden; thi den ganske Skrift vidner, at han er Faderen lig, og hvad Faderen skaber eller gjør, det gjør han og; Og Summa, som S. Johannes siger her og der i sit Evangelio, at han sig antager alle Guds Gjerninger og vil ligesaa være æret, som Faderen bliver æret, sætter sig allesteds lige ved Faderen. Af saadanne Sprog, som ikke kunne tilegnes nogen Engel eller Menneske, maa jeg alt tro, at han er en sand Gud, ligesaa høi, mægtig, evig, almægtig som Faderen; thi hvad Faderen gjør, det gjør han, og hvilke Faderen gjør levende, dem gjør og Sønnen levende; saa bliver dog een Gjerning for begge Personer, som dog ere adskillige (særskilte), at der dog ikke kan være mere end een Guddommelig Vælde og Magt, een Guddommelig Natur og Væsen, og Ingen af dem kunde vorde deelt eller adskilt.

Det er nu (siger jeg atter) de Christnes Kunst, som ikke gaaer i noget Menneskes Hjerte, men maa alt være skrevet deri af den Hellig-Aand, og som jeg haver sagt, hvo her vil være sikker og forvaret han maa tillukke (udelukke) den kloge Fornuft, og see til, at Verdens Kloghed (Klogskab) udleer og spotter sligt og hende lade tale og sige, hvor klog hun er, saa kunde hun dog her ikke tælle tre i den Handel, skal og ikke lære det indtil den yderste Dag.

Thi vi Christne have daglig derpaa at lære, at vi lære at tælle tre og sige: Tre ere ikke tre, men det er een og dog tre.

Det hedder nu *eneste Søn*. Sand Gud saavelsom Faderen, mellem hvilke begge vi vide ingen Adskillighed (Forskjel) at gjøre, uden at den Ene er Fader eller avler evigligen, og Sønnen bliver eviglig fød eller avlet. Og have Theologi vel herover at bryde deres Hoved, at de tilegne hver Person sit Eget, men paa det Sidste Intet mere kunne gjøre deraf, og lade det blive derved, at der er ikke anden Skilsmisse end denne, at den første Person hedder Fader, den anden Sønnen, og den haver sit evige Væsen og giver den det i Evigheden. Mere kan man ikke optænke eller fatte, og om Een meget speculerer der paa, saa bliver det ikkun des mørkere og mindre forstandigt. Jeg vilde og vel speculere skarp; men skulde jeg end tænke mig tildøde derover, saa kan jeg dog Intet mere dræbe (fatte) eller bekomme, end det jeg hører der.

Derfor haver Gud saaledes holdt derover, at denne Artikel er saa opholden og haver faaet Bestandighed ved Ordet, at alle Djævle og Verden, om de end den have redelig (tilgavns) anfægtet og angrebet maatte dog lade den staa og blive i Christendommet. Derfor vil jeg og blive herved og tro, Intet vide eller videre eftertænke, og dersom jeg vilde gjøre det, da foer jeg visselig i Afgrunden; thi jeg haver det og vel forsøgt og vilde ogsaa være lærd, at jeg vilde boret Gud igjennem Himmelen og see i hans inderste Kammer, hvad han gjør derinde; men jeg har og forfaret, hvad jeg haver gjort dermed. Korteligen, det hedder Intet mere, end de Ord at sige, som vi lære her: *Jeg troer*; og der bliver Intet mere ud af, om Du end

martrer Dig med Tanker til evig Tid, gjør Du dog Intet mere end hjertens Møie dermed og finder dog Intet; thi det er saa høit over alle Creatur, Sind og Forstand. Det hedder, hvad han siger, det er sandt. Om jeg nu vil være klog derimod, saa taber jeg begge; thi han vil her selv være Mester og gjøre os slet (ganske) til Discipler og Skolebørn, at vi slet (ganske) sige Ja dertil, foruden al Disputats og Klogskab at bevise.

Saa have vi det første Stykke af denne Artikel om Christi Guddom, hvilken at tro, tvinger og beviser ikke alene det Ord: Eneste Søn, men og det første Ord: Jeg troer. Thi til hvilken jeg skal sige: Jeg troer og sætter min Tilforladelse og hjertens Tillid paa Dig den maa være min Gud. Efterat et Menneskes Hjerte skal ikke tro eller bygge paa Noget uden alene paa Gud, og Skriften overalt straffer det, at nogen vil tro paa et Menneske, og viser, at saadanne skulle slaa feil og løbe an. Thi alle Mennesker (siger den 116 Psal.) ere Løgnere, det er Falske, der ikke kunne holde eller gjøre, hvad man forseer sig til dem. Og hvilke som tro paa dem maa alt undergaae, som man vel seer, og Fornuften drager og Sligt frem af Forfarenhed (som den 146 Psalme siger), at et Menneskes Aand maa dog derfra og han maa atter vorde til Jorden, da er al hans Anslag fortabt og borte. Efterdi nu et Menneske haver saadant et uvist Levnet, at han ikke nogen Stunder er forsikkret derpaa, saa er det umuligt, Nogen kan sætte visse Grund og forlade sig paa hannem.

Sligt lærer Fornuften selv, og Skriften giver det Magt, at Troen og Hjertens Tilforladelse skal ikke gives

noget Menneske og hører Ingen til uden den sande Gud, efterdi han er alene evig og udødelig og dertil ogsaa almægtig, at han kan gjøre hvad han vil, derfor staaer Troen vis og sikker paa hannem, at han lader hende ikke feile eller falde, saa lidt som han selv falde kan.

Saa kan nu enhver Christen hermed nu atter bevise, at Christus er en sand Gud; thi han grundfæster og sætter sin Tilforladelse paa hannem; ellers gjorde han Uret, og var sligt det høieste Afguderi. Thi det er den eneste høieste Gudstjeneste at forlade sig og tro paa hannem, imod hvilken at regne alle andre udvortes Tjenester ere Børneleg, og han udkræver ogsaa Intet mere, end saadant et Hjerte, der kan tro hannem.

Nu følger der paa det andet Stykke, som ogsaa er om Christi Person, idet vi nævne hannem.

Jesum Christum vor Herre, undfangen af den Helligaand, fød af den Jomfru Maria ꝛc.

Der bliver nu denne Artikel meget gjekkeligere for Fornuften, at Verden vil blive gal og rasende derover, besynderlig Jøderne, at den samme Søn er en eneste Gud med Faderen og den Hellig Aand, og dog ikke Faderen eller den Hellig Aand, men alene den Person, som er Sønnen, er undfangen og fød af et Menneske ꝛc. O, det er en latterlig Ting, at den eneste Gud, den høie Majestæt skulde være et Menneske og baade Creaturet (Skabningen) og Skaberen komme her tilsammen i een Person. Derpaa forundrer og tilslutter (oprører) sig Fornuften med alle sine Kræfter, at denne Person skulde være tillige et Menneske, født af et Menneske en ret naturlig Fødsel, som en Kvinde skulde føde, sandt Kjød og Blod med alle

Lemmer og heelt naturligt Væsen (uden Synd), hvilket et Menneske paa Jorden føder, giver Die, binder og rygter som en naturlig Moder, og som sig lader vugge, drage, gives Mad og Drikke ꝛc. aldeles som et andet spædt Barn, at vi derved skulde vorde Narre, finde vor blinde Fornuft og give os fangne, saa vi maa sige, at lige dette Menneske er den rette sande Gud, og uden hannem er ingen Gud, og hvor dette lille Barn ligger i Vuggen eller paa sin Moders Arm og Bryst, der er Gud væsenligen og personligen.

Her ere os betagne og hindrede de kloge Tanker, med hvilke Fornuften flagrer mod Himlen og søger Gud i sin Majestæt og spør sig for, hvorledes han regjerer i Himlen ꝛc. Og at Maalet er her tilsluttet, at jeg maa løbe af den ganske Verden til Betlehem, til Stalden og Krybben, hvor Barnet ligger eller er at finde i Mariæ Skjød, det hedder dog Fornuften ganske at have dæmpet og nedtrykt. Thi det forrige Stykke er høit over alle Maade, at Fornuften selv maatte tænke, quæ hupra nos, nihil adnos, hvad Dig er for høit, det lad Dig være uudfrittet og randsaget at spørge for vidt om, hvorom det er lettere og bedre hun tvivler og giver sig fangen. Men her kommer det mig neden til for Dinene, at jeg seer Barnet i Moderens Skjød, som lader sig handle, lægge til Brystet, optages og vares i alle Maader som et andet Barn, og der Fornuften skal først kæmpe og stride med sig selv og imod al Sands; der ligger et Menneske, der er født som et andet Barn, og lever som et andet Barn, og fører intet andet Væsen, Gjerning og Viis, end et andet Menneske, saa det aldrig kunde falde noget Menneske i

Hjertet, at den skabte Ting skulde være Skaberen selv. Hvor er da de Vise, som det nogensinde havde tænkt eller taget sig tilsinde. Lad dem nu komme og berømme deres Viisdom og høie Forstand om Gud og de guddommelige Bestillinger. Der maa jo al Fornuft give sig tabt og bekjende sin Blindhed, at hun vilde gjerne klatre op mod Himlen og formode (indbilde sig) noksom at kunne befatte guddommelige Ting og kan dog ikke agte alene ste, det som ligger for Dinene.

Derfor maa man alt her uden al Fornuft og Sands hænge alene ste ved det Ord, som er aabenbaret fra Himmelen: Denne er min kjære Søn ꝛc. Som Englene hos Christi Fødsel forkyndte Hyrderne, der lod sig lære, at ingen nogensinde havde forstaaet eller kan forstaae, at et naturligt Menneske, der var sandelig undfanget og født, lige af Jomfruens Blod og Kjød, som ellers kommer dertil, naar et Menneske vorder undfanget (foruden det ingen Mand gjorde her noget dertil) og er dog den rette sande Gud. Der maa alt den Hellig-Aand alene ste være Mestere og Lærere, ellers bliver der Intet af. Thi her sigter Fornuften med sin Viisdom: Hvorledes kan Gud være et Menneske eller Skaberen et Creatur, som skabt er? Hvorledes skulde det rime sig, naar jeg vilde sige: Potten er Pottemageren? Sko er Skomageren? Hvo vil tro det, eller hvormed vil man slutte sligt? Det maatte jo være mig en sælsom og underlig Potte, som er Mesteren selv? Hvorledes kan Potten gjøre sig selv? Den er jo gjort af en Mester og ikke Mesteren af hannem.

Endda maa vi alt tro her, at Gud Skaberen og det skabte Creatur ere eet personligt Væsen og sige saa:

Naar jeg kunde komme iblandt Mennesker og spørge dem derom, da er det vist, at Mesteren og sin Gjerning er ikke een Ting, det seer jeg for Øinene, at jeg tør ikke tro det. Men her maa jeg lære et Andet, og maa sige saaledes: Det seer jeg vel, at der ligger et Menneske, som er skabt og født af et Menneske, og maa dog visselig tro, at dette Barn eller Creatur er Mesteren eller Skaberen selv, hvilket jeg ikke seer eller forstaaer, men hører alene ste.

Siger Du nu: Ei, det rimer sig jo ikke; Svar: Ja, visselig ikke, det siger jeg og ligesaa, at det rimer sig ikke efter Fornuften og i dit Hoved og menneskelige Kunst. Men det maa alt rime sig i Troen og efter Guds Ord. Thi der hører Du de hellige Engle sjunge: See Frelseren er Eder født idag, som er Christus den Herre ꝛc. Det havde de ikke sagt, havde de ikke kjendt sig for Tjenere og hannem for deres Herre. Efterdi de kalde hannem den eneste Herre, saa maa han være høiere, end de ere, det er: Gud selv; thi os Mennesker kalde de ikke Herrer. Det Ord maa man alt følge og slet blive derved, som det der ikke er optænkt af os, men nedertrundet af Himmelen, og ikke ville begribe, hvorledes det kunde rime sig i vort Hoved, men tro, at det er sandt, og at Gud rimer disse to Ting tilhobe over vor Forstand, at dette Menneske saasom Guds Potte er Pottemageren selv, eet personligt Væsen og i Evighed, ikke deelt eller adskilt, som han selv siger til Philippum Joh. 14 Cap.: Hvo mig seer, han seer og Faderen; troer Du ikke,

at jeg er i Faderen og Faderen i mig. Dermed anbinder han hans Øine alene ste til sig og vil ikke lade hannem see eller gabe andensteds hen.

Men hvo ikke vil hænge ved Ordet, men klogeligen fatte og regne, hvorledes det rimer sig tilhobe, at Gud og Menneske er een Person, han bruge sin Klogskab dertil, saalænge han vil, og see hvad han baader deraf; der ere saamange af Saadanne blevne til Narre derover, som vilde være kloge og rime derom, og er endnu ligevel den Artikel bleven ved, endog Djævelen, om han endskjønt veed, at det er sandt, kan dog ikke lade den være uanfægtet. Men vi vide og forstaae det ikke og ville dog udlee og spotte det.

Derfor er det kortelig Meningen: Han vil have det af os umestret og urimet, men troet, og have den Ære, at han er her alene ste viis, at vi skulle holde os slet efter hans Ord og det ikke uden Aarsag. Thi vi see og bekjende selv, og ere (Gudskelov) ikke saa grove, at de kloge Mestere først maae lære os, hvorledes Potten ikke er Pottemageren, og have vel saa megen Forstand og Fornuft, som slutter, at Eet er ikke tre, og tre ikke Eet, et Menneske er ikke Gud og en Skaber er ikke den skabte Ting. Og naar de lære os Meget, saa lære de ikke mere, end det vi vide tilforn og forstaae jo saavel som de. Derfor sige vi: Ja, det er sandt; naar vi tale om Pottemagere og Skomagere og de Ting, hvorom Fornuften kan og skal sige sin Mening. Men det gjælder ikke, at man vil drage det hid til den Kunst, som ikke voxer af vort Hoved, men er aabenbaret herned af Himlen ved Guds Ord. Men det hedder slet og aldeles, at Du tager Hatten af og siger

Ja dertil og lader være sandt, saasom det der ikke er kommet af din Forstand, og maae Du her kort om intet ville vide eller forstaae, men holde Dig for en Nar med din store Kunst i dit Hoved, at tre er ikke eet, og Potten er ikke Pottemageren. Thi vi ere nu i en anden høi Skole, i hvilken man lærer, ikke hvad vi eller Mennesker vide og forstaae, men hvad Gud selv siger og lærer.

Den anden Part.

Hidindtil have vi hørt, hvo den Person er, paa hvilken vi tro og forlade os, som er baade sand Gud og Menneske, om hvilket jeg haver sagt, at det er ikke optænkt af Menneskene, men givet af Himmelen, derfor det og ikke kan begribes med Fornuften, men maa alt fattes og beholdes ved en fast Tro, ellers bliver det ubegrebet og ubeholdet. Saaledes at man her skiller vidt fra hverandre Fornuft og hvad menneskelig Viisdom kan lære os, og hvad guddommelig Viisdom aabenbarer af Himmelen. Nu bekjende vi videre, hvad den samme Person haver havt at gjøre og hvad hans Embed er, hvorfor vi tro paa hannem og lære, hvad vi have af hannem, som er i det vi sige: Vor Herre, undfangen af den Hellig-Aand, Fød af Jomfruen, Piint under Pontio Pilato, Korsfæst, død og begraven, og opstanden igjen paa tredie Dag ꝛc.

Disse ere og Ord, som ikke ere optænkte eller fundne af Menneskene, ligevel det ganske Jødedom paa Jorden haver seet hannem korsfæstes, ja selv have korsfæstet han-

nem, at man skulde tænke, de havde vel kjendt og forstandet det. Er det dog en forborgen og hemmelig Ting, som intet Menneske nogensinde kunde kjende, hvad det Menneske, der hængte paa Korset, er for en Person, eller hvorfor han er korsfæstet. Thi det er ikke en menneskelig Kunst at tro, at saadan en Person er fød, korsfæst, død ꝛc. for min Skyld.

Det er vel at give efter, at man lærer og troer Historien, som ellers en Bedrift eller anden Historie, at man veed derom at tale (som de Papistiske og falske Christne og kunne). Men naar det kommer der til, at Hjertet skal sige: Jeg troer og forlader mig paa den Herre Christum, som er fød, piint, død og opstanden for min Skyld, ja for al Verdens og alle Synders Skyld det er en Bekjendelse, som den Hellig-Aand maa og give alene. Thi det kan intet Menneskes Hjerte tænke, at han haver gjort Sligt alt for min Skyld. Thi dersom jeg det skulde troe, at han haver gjort det alt for os Mennesker, at det gjælder mig og Dig an, da maa jeg strax og bekjende, at det er intet værdt med mig og alt hvad jeg formaaer.

Der gaaer det nu an med Tvist og al Kjætteri; thi det kan Verden ikke lide, at man skal sige og tro, at alt hendes Ting er Intet og forlorent Værk; Hvad gjøre nu alle vore Fjender Andet end at de angribe og fægte mod denne Artikel og ere dog derudi med os smukt eens, at Christus er fød af Jomfruen, korsfæstet, død, opstanden og sige Troen med os med Munden, men i Hjertet fornægte de det og holde der tvert imod. Thi de sige, Menneskets er ikke saa slet fortabt og borte, men haver en fri Villie, kan saameget gjøre og fortjene, at Gud bliver ham naadig, og

hvo derimod siger og prædiker, han maa være en Kjætter og fordømt.

Derfor er det den Artikel, paa hvilken den ganske Verden støder sig, og ere der faa Mennesker til, som det ret lære, og endnu meget færre, som tro det ret af Hjertet. Ja og de selv samme have nok at gjøre imod deres eget Hjerte; thi det bliver stedse i Hjertet, at vi ikke ville være slet Intet, eller Christus alene skulde have gjort det Alt, men ville stedse have Haanden i saadant med, gjøre og tjene Gud saa meget, at Gud maa alt ansee os og derfor forlade Synden og naadig være. Og skal og kan det dog ikke saa være; thi dermed gaaer Troen og den ganske Christus tilbunds. Thi skal Christus alene gjælde, og jeg skal sligt bekjende, saa maa jeg alt skabe Tungen reen og sige: Dersom Christus gjør det, da maa jeg alt Intet gjøre dertil; thi de to Ting lide sig ikke med hverandre i Hjertet, at jeg kan sætte min Tillid paa begge; men det Ene maa alt herud, enten Christus eller min egen Tilgjørelse. Det er klart og vel at forstaae, dog finder Enhver hos sig selv, at han ikke kan blive af med det Skarn. Hine forfølge og myrde de Christne derfor; men jeg, som ikke forfølger sligt, men prædiker og bekjender det, kan det dog ikke faa saa reent ind i Hjertet, som jeg vel skulde og vilde gjerne. Thi endog jeg troer det vel, saa falde ligevel altid de søde Tanker dertil, som kilde mig i Hjertet: Ei, du haver endda gjort saa meget, bedet, fastet, prædiket, tjent og hjulpet Folk, og vil det Skarn stedse sidde med i Hjertet, der Christus skal sidde og beklikke hans Stol, saaledes at intet Menneske paa Jorden kan nokſom fatte denne Artikel. Og S. Paulus siger selv

Philipp. 3 cap.: Jeg tør ikke berømme mig, at jeg haver naaet og ramt det, men jeg strækker mig ud derefter og jager efter det foresatte Maal ꝛc. Der bekjender han selv, at han ikke haver saa fuldkommeligen bekommet det, som han gjerne vilde ꝛc. Og Rom. 7 siger han: Jeg haver Lyst til Guds Lov efter det indvortes Menneske; men jeg seer en anden Lov i mine Lemmer, som staaer imod mit Sinds Lov ꝛc., det er: Jeg vilde gjerne saa tro og gjøre; men den gamle Dynd hænger saa saare ved mig og tynger mig stedse ned igjen, at jeg vil bygge og forlade mig paa mig selv imod denne Artikel, hvoraf jeg kunde berømme mig, det haver jeg gjort. Dog det er smukt og godt; naar man haver gjort det, men at man vil gjøre sig en Tillid deraf og bygge derpaa, det er ikke alenestе en skjændig Ting, men saa forgiftig og hiemmelig (skjult), at alle Hellige have beklaget sig derover, og de Christne endnu føle det vel dagligen.

Det er lige den Aarsag, hvorfor og de hellige Apostle have saa flittig drevet og forgivet (øvet og indprentet) denne Artikel, thi de have vidst og forfaret (erfaret) at man aldrig kan udlære den, men vi maa alt blive Skolebørn deri og os Dag fra Dag øve dermed, at vi dog noget (om det ikke kan skee fuldkomment) deraf bekomme kunde. Thi dersom de høie Folk, Apostlene selv, have saa daglig omgaaedes dermed, have maattet kjæmpe og stride med sig selv, at de kunde beholde denne Artikel; hvad skal da skee de forflonne (høitflyvende) Aander som fare frem i Slaraffenland (saasom de have det altsammen for sig paa rene Hænder og i al Overflødighed) og naar de det een Gang eller To have hørt, mene de kunde det i alle

Maader vel og blive saa sikkre og uagtsomme, at de paa det Sidste komme slet (aldeles) af der med, før de blive det var, thi de overlade Kjødet vel Tommen og give hende Rum nok, dog de sig vel lade tykke, de have det vist begrebet, men jeg frygter for de have ikke endnu faaet den rette Smag der af. Du hører dog, at Apostlene hørte Christus saa længe, prædikede og dreve (øvede) daglig saa meget derom, have enda ikke udlært det, eller turde udgive sig for Mestere derudi, og du mener du haver fattet det saa vel een Stund, at du kunde det slet (aldeles). O den elendige Kunst, hvad vil hun engang forsmeltes (smelte ind) for dig og blive saa heel liden, naar Djævelen vil ret gribe dig an og stille dig for Næsen (som han mig og Andre det mesterligen gjøre kan), hvad du har gjort og ikke gjort, og rive dig Christum bort fra Øinene, at du skal ikke vide hvor han blev af, eller tænke engang paa denne Artikel. Jeg vil ikke sige, at du skulde kunde gribe ret fat paa den og slaae Djævelen dermed tilbage igjen. Ja han skal vel gjøre dig lige den Christum til en Dommer og Tyran, som skulde jage og drive dig, at du ikke kunde have nogen Trøst til hannem, men forskrækkes og bæve for hannem som en Løve, og løbe som for Djævelen. Thi han kan saa forblinde et Menneske og drive ham saadanne Tanker saa stærkt ind i Hjertet, at han ikke kan ansee andet, end det han haver gjort eller ladt (undladt), det være sig Godt eller Ondt. Naar han nu har faaet dig ind i denne Vraae, da har han fanget dig, at du seer der ingen Christum og kan ingensteds blive, eller hjælpe dig derud igjen, i hvad du gjør, thi han kan og gjøre

dig de allerbedste Gjerninger til Skam og Synd, saa du maa frygte for dem.

Men denne være nu Kunsten, at man lærer, vidt at adskille og fra hinanden at kaste, vor Viisdom, Fornuft, Gjerning og Formue, og denne Artikel om Christi Gjerninger og Embede og saa slutte, det heder ikke: Jeg troer paa mine Gjerninger, om de skjøndt ere gode og kostelige og gjerne vil gjøre og lide alt det Gud vil have, men lad dem blive hernede hos menneskelig Viisdom og Levnet, at de ikke komme i min Tro og Hjertes Tillid; thi der har jeg en høiere Skat i Himlen, som er Jesum Christum, der hænger jeg an og holder mig til hans Gjerninger, Retfærdighed, Hellighed og Viisdom, og vil kort, om Intet vide, om mine eller noget Menneskes Gjerninger, naar det gjælder om Troen, men jeg troer alene paa Jesum Christum, thi hverken jeg, eller noget Menneske er piint eller død ꝛc. for mig.

Der kommer et andet Aasyn og lades andre Øine op, at man seer og agter, hvorledes det er alt forloret Værk med alle vore Gjerninger og vi alene maa have den Mand paa hvilken vi forlade os, at kunde bestaae for Gud og have Naade og Syndernes Forladelse ꝛc. Det kunde vore Papister og andre Partier ikke, eller alle de, der lade sig tykkes at være Mestere iblandt os, ja og ei vi selv, der dog skulde kunde sligt og ville det gjerne. Og er det jo en skjændig Plage, at de ikkun kunde det for vel og saa tidlig blive Doctores og Mestere paa denne Side, det være sig, uden de see anderledes og det kommer dem anderledes end mig; thi jeg føler jo, som St. Paulus selv haver følet (og klaget derover), at jeg ikke kan fatte

det, som jeg gjerne vilde, og kan dog tale saa vel derom, og have mere drevet (erfaret) og øvet end de Alle: dog ere de saa sikkre, at de mene de ere Mestere over Mestere. Men naar man beseer det ved Lyset, da ere de ikke andet end saadanne Folk, som ikke vide mere, naar de ere end komne paa det klogeste, end om vort menneskelige Væsen og Gjerning, som jeg det har mærket paa Mange, der man nu agte for de Lærdeste, som i alle deres Bøger intet drive høiere, end hvorledes et Menneske skal leve og gjøre.

Det er (siger jeg) ja endnu langt fra nogen ret Christen-Kunst, naar man taler om, hvad man skal gjøre og lade, eller hvad Godt og Ondt er. Men det er det, at man veed hvad Christus er og gjør. Thi hiint hører alt i en anden Kreds og Cirkel, som hedder menneskelig Viisdom og Retfærdighed og ikkun i dette Liv. Naar vi ere derinde, da ville vi finde nok til at gjøre og lade og tage Juristerne til Hjælp, men i denne Kreds, hvorheden (hvortil) vi Christne høre og i den Skole hvor vi lære Christum, ville vi slet intet disputere om os, hvad vi have gjort og ikke gjort, eller endnu skulle gjøre og lade, men hvorpaa vor Tro skal staae og slet traade (træde) ud af os aleneste i denne Artikel og lære, hvad den Mand har gjort for os, det ville vi nu see Stykke efter andet.

Thi disse Ord ere vel og ordentlig fattede og moxen (næsten) som en Calender over det ganske Aar, hvori vi begaae (helligholde) alle den HErres Christi Fester og begynde paa Wiegenatten (det er Vuggenat, som vi kalde Julenat, af Julii Leeg i England paa den Tid om Aaret, han laae der i Vinterleir, med stor Ære og Lyst, hen ved en 20 Aars Tid før Christus blev født, hen ved

samme Tid om Aaret. Buchanan. Hist. Schot L.) paa hvilken Tid vi (endnu til hellig Aamindelse (Ihukommelse) vugge det lille Barn og lege med vor kjære HErre (i aandelig Betænkelse, saasom) i Moders Skjød. Derefter komme vi heden i Dimmeluge (eller Martyruge), naar vi begaae (helligholde) og betænke Christi Passion og Lidelse, og saa videre frem til Paaskefesten, Himmelfarts- og Pintsedag ꝛc. Saaledes at alle vore Fester (om Christo ꝛc.) ere fattede (indesluttede) i denne korte Artikel. Endog det og er ret og fornødent for gemene (almindelige) Folk, at man disse Stykker udvortes holder paa synderlige (særlige) Dage i Aaret, dertil forordnede (som Tamperdage ꝛc.) at man driver og øver i Prædikener alle disse Stykker eet efter andet, saa man ikke forgjetter (forglemmer) dem. Ellers kunde de Christne herpaa een Dag holde og feire, eller helliggjøre i deres daglige Bøn. Thi det er altsammen derfor saaledes bestillet og kommet til os, at de hellige Apostle vel have mærket, hvor saare besværlig denne Artikel gaaer ind i Hjertet og bliver beholden.

Og endog disse Ord, hvortil Troen skal holde sig fast; Han er født, piint ꝛc. For os, ikke staae der udtrykte (uden i det Han kaldes vor Herre), saa maa man dog det antage af andre herefter og drage det igjennem alle disse Stykker. Thi i den tredie Artikel, naar vi sige: Jeg troer Synders Forladelse, glosierer (fortolker) og udtyder han sig selv, idet han sætter der dette Stykkes Aarsag og Nytte, hvorfor han er født, haver lidt og gjort det Altsammen. Og, sandeligen, naar vi sige: Vor Herre, røres derved og her i Texten; hvor

med vi bekjende, at Alt hvad den Mand er og gjør, er skeet os til Bedste, som han, der derfor er født, piint, død og opstanden, at han er vor Herre. Thi det Ord „Herre" lyder her overmaade fryndtlig (mild og venlig), og er et kjærligt trøsteligt Ord, som er, at vi have saadan en Mand i hannem, som kan hjælpe og redde os (ved Synders Forladelse og Opstandelse fra de Døde, som Troen beslutter det) i al Nød og imod alle Fjender. Thi han haver ikke gjort Sligt altsammen derfor, og (an)vendt saameget paa os, til vor Forløsning, at han vilde være saadan en Herre, der vilde omgaaes med os, som en Tyran, der tvinger, plager og forskrækker Folk, men at vi kunde have et venligt og behjælpeligt Herskab, hvorunder vi kunde være sikkre og frie for al Vold og Trængsel. Thi hvad er en Herre andet ogsaa i Verden, naar han bruger sit Embede ret, end en Magt og Vælde til at hjælpe sine Undersaatter, som hindrer og straffer de Onde, og beskytter de Fromme skaffende dem Fred og al Godt. Imod de Onde maae han kaldes en Tyran, som ikke ville være lydige eller (er)kjende hannem for deres Herre, men (egentlig hvad ham selv og hans Embede ret vedkommer) er han en Herre for de Frommes Skyld, at han hjælper dem og redder og haandhæver dem, saa de ere gode, fryndtlige (milde) og venlige Gjerninger, som flyde af Herskabet og at det er saaledes et fryndtlig (venligt) Navn. Efterdi nu, det er i Verden saadan en kostelig Ting, naar et Land haver en Herre, som det og maae have hvor Regimente (Orden) og Fred skulle blive ved Magt; hvor meget mere maa det her være sødt og trøsteligt, hvor der er et meget bedre Rige og idel himmelsk

Regimente, det er idel Synders Forladelse, og saadant et Herskab, der forskaffer os Fred og beskytter os for Djævelen og alle hans Anhang og Medfølgere, frier fra Døden og alt Ondt, og ikke det alene, men vil rive os udaf Jorden igjen, i Opreisningen og gjøre os skjønnere og herligere end Solen og alle Creaturer, naar vi skulle komme til hans evige Herlighed.

See, her udaf kaldes han nu min Herre, efterdi jeg sidder her dagligen i Dødsfare og som i Djævelens Strube og maa holde ud for hannem, at han plager mig med al Ulykke og myrder mig paa det Sidste. Item, jeg ligger her daglig sunken i Synden, iblandt onde Folk og partiske Aander, saa min egen Samvittighed dertil gjør mig forskrækket og ræd (bange) ꝛc., at jeg haver ingen Fred nogensinde, og dersom det stod i Djævelens Magt, og vi havde ingen Herre, der var ham formægtig (overmægtig), skulde han snart gjøre en Ende derpaa med os. Imod denne Djævelens store Vælde, med alle sine Engle, og Verden med al sin Magt og Kraft, er det os fornødent, at vi have en Herre, der og er stærk og mægtig, det er nu denne Jesus Christus, hvilken jeg her bekjender i Troen, saa og med Gjerningen føler og befinder, at hans Vælde og Magt er ikke ude, eller haver Ende, men at han er Djævelen Mands nok, hannem imod at sætte i alle Maader, om han skjøndt har angrebet og plaget Christenheden fra Verdens Begyndelse, som endnu og daglig dog maa lade hende staae, i hvor vred han er, saa dersom han kunde, lod han ingen Døbesteen eller Funt blive i Christendommen. Saasom han er kommet saa vidt dermed i Tyrkiet, hvor han ikke har ladet blive nogen

Daab, noget Evangelium, noget Sacrament, nogen Prædikestol, nogen Christum, for Tyrker at agte. Og gjerne vilde saaledes forstyrre og øde ogsaa den ganske Christendom; thi han er den saa fjendsk, at han ikke kan have Ro, indtil han udrydder det slet reent og skulde det dog ikke lade, havde vi ikke denne Herre, som verjer (afvarger), hindrer og styrer ham, derfor griber han os saa an, baade med Vold ved Tyranner, og med List ved Partier og falske Lærere, forsøge al Kunst og Veie, at han kan føre os fra Christo.

Nu vare vi altfor svage, at staa ham imod, eller os at værge imod hans Vælde og Argelist og kunde ikke beholde en trøstelig Tanke om Christo, som han ikke kunde blæse os ud af Hjertet igjen, meget lettere end Veiret udblæser et lidet Lys, og sætte os idel djævelske Tanker derind igjen, men at Daaben, Kirker, Prædikeembede og den rette Forstand om Christo, blive endnu ved nogensteds, det er ikke menneskelig Kraft og Formue, men denne vor Herres idel lutter Vælde, hvilken ingen Keiser, ingen Konge paa Jorden formaaede, men han selv maa Alt udrette ved sin almægtige guddommelige Kraft; og herved see vi atter, at saadan en Herre er ikke et luttert bart Menneske men Gud selv, og som Skriften kalder hannem en Zebaoths Herre, det er en Krigsherre over alle Herrer, som ligger i Marken berustet med sit Folk, det er med sine hellige Engle og alle Christne, som hannem prædike og bekjende. Thi dermed strider og vinder han og beholder sit Rige, at man troer paa hannem, prædiker og driver hans Ord frem jo mere og mere og trøster sig ved hannem og at der bliver saa iblandt de Christne, gode Tanker og

et godt Levnet, og aldeles eet Hjerte og Mod (de rette anlangendes) disse Ting ere alle vor kjære Herres Christi Triumph og Seier.

See, saaledes skal man lære at kjende hannem, at han er saadan en Herre, som hjælper, beskytter og redder os, saa længe vi leve, ikke alene i alle Slags udvortes Fare og Nød, men imod Helvedes Porte og den ledige Djævel, som med sin Viisdom og Vælde griber Troen an ved sine onde forgiftige Pile, det er onde forgiftige Tanker, der til ved skjendige arrige Munde, som prædike anderledes og ville gjøre anden Tanke og Tro, end paa hannem alene, at vi vide, det er ikke vor Kraft og Formue at blive derhos, men hans vældige Magt, ved hvilken han haver sat sig hos Faderens høire Haand, at han der sidder og regjerer i vore Hjerter og opholder os derhos, men (medens) vi leve her. Derfor er han jo en trøstelig, fryndtlig (mild), kjære Herre, som vi os nogensinde ønske skulle. Derfor skulle vi være kloge, at vi ikke lader os betage eller forvende saadan Bekjendelse, ei heller lade hannem anderledes afmale og komme os for Øine, som en skrækkelig Dommer, som man hidindtil os haver forholdt hannem, der man haver sat den kjære Moder Maria i hans Sted og tilbedet hende, som en Midlerinde imellem os og hannem og ikke anseet Frelseren anderledes, end som den, der sidder heroven og examinerer overhører og dømmer os efter vort Levnet ꝛc. Det hedder en falsk Christum at prædikes og ikke troes, som denne Artikel lærer at han er vor Herre. Thi enddog han vorder vel en Dommer saa skal det dog være mig til Trøst og Salighed saaledes at han beskytter mig imod mine Fjender og for-

dømmer dem som ikke ville tro, eller holde hannem for deres Herre i saa Maade, at man kort om bortkaster al Vrede, Dom og Straf fra os paa hans Fjender Djævelen og alle hans Pile, og imod dine egne onde Tanker om Christo. Item imod Tyrker, Vantro og Parti.

Men Dig er han en Herre født, martret, korsfæst, død og opstanden, Dig til Gode, som tilgiver Dig alle Synder og gjør det, at Du ikke falder i Synd, eller fortvivler deri og herefter paa det Sidste skal hjælpe Dig reen herud og støde alle dine Fjender ned i Helvede. Derfor tør Du jo ikke frygte Dig, men skal glæde og trøste Dig ved hannem paa det allerhøieste.

En Dommer maa han alt være, det er sandt, thi dersom han ikke var det, da bleve vi aldrig reddede. Skulde han lade Djævelen have Magt og gjøre saasom han vilde og lade de onde Tanker faae Overhaand i mit Hjerte og lade Partier fare frem, da var jeg evig fortabt. Skal han nu beskytte mig, saa maa han og dømme og fordømme, ikke mig, men mine Fjender, det er lige Djævelen, som skyder mig sine onde Pile i Hjertet ind.

Er det dog ogsaa saaledes verdslig Viis, at enhver Herre maa føre begge disse Embeder i sit Huus, at hjælpe de Fromme, men og undertiden at slaa og til iblandt dem, som gjøre de Fromme Uro eller Harm, Ondt og Skade. Sine Børn og Tyende skal han hjælpe og gjøre idel godt, men skulde han lide, at en arrig Skalk eller Nabo vilde slaa Hustru, Børn og Tyende paa Munden i hans Huus eller traadte dem med Fødder og joge dem af Huset, det var ikke at kaldes en Herre, men en skjendig Mand, thi der maa jo et Barn eller Tjener i et Huus

have den Traadtz (Tillid) og Trøst til sin Herre, at han veed, at han ikke vil lade ham skee Overvold og tør beraabe sig paa hannem, naar Nogen vil gjøre ham Ondt eller Uret.

Saaledes bliver Herren en Dommer, ikke over Sine, men over arrige Skalke, som ville have Ulykke. Saaledes maa og en Fyrste have et fredeligt Hjerte hos sine Undersaatter og de en Tillid imod hannem, at de kunde og turde beraabe sig paa hannem, som paa en Herre og forsee sig visselig til, at han vil hjælpe dem og styre de Onde. Derudaf kalde de hannem en Herre, ikke at han vil slaae dem ihjel eller for Panden, men at de tør forlade dem paa hannem (saa meget man kan bygge paa Verden og timelig Regimente) at han vil hjælpe dem mod hver Mands Overvold og Overlast.

Saaledes bliver dette Navn i alle Maader kjærligt og trøsteligt at en Herre er saadan en Ting, som giver Sine et trøsteligt Hjerte og gjør dem intet ondt men beviser dem idel Hjælp og Kjærlighed, som dog maa være en Dommer imod Mordere, Skjelmer og Skalke, der ikke ville have Fred. Ikke for din Skyld, som lider af dem, men for hines Skyld, at de vorde straffede og Du reddet fra dem. Saaledes skal man ansee denne vor Herre Christum og indbilde hannem os i Hjertet, at vi have saadan en Mand i hannem, som beskytter og værger os uden Afladelse mod Djævelen og alle de Onde, mod Pavens skjendige Lærdom, som haver os hannem formalet paa det allerskrækkeligste, som en Tyran, som stod bag os med Rodkollen og vilde slaa os over Hovedet. Fat hannem

saaledes, saa haver Du ret fattet hannem, at man jo vel gjør Skilsmisse paa de Gjerninger, som han gjør imod Djævelen og vore Fjender og mod os, forstaae mig ret, som sagt er.

Den Stund, vi ere her paa Jorden under Djævelen og Synden, som trykke os under bedrøvede forskrækkede Hjerter og Tanker under onde Tyranner og partiske Aander, som gjøre os ondt (eftersom de det og vel kunde) og gjerne ville drive det saa derhen, at Ingen beholdt nogen Gnist om Christo og Guds Ord eller troede det, om han ikke udstrakte sin Haand og styrede det Alt. Thi derfor sidder han der, at han vil beskytte og forsvare mig uden Afladelse, som han og gjør dagligen, at vi det see og finde. Dertil er han vorden et Menneske, er piint og opstanden ꝛc., at man ikkun lærer saaledes at afmale sig hannem, at han er en Herre os til Gode, Hjælp og Trøst at vi jo ikke forskrækkes for hannem, saasom han vilde fordømme os; thi han haver sagt: Hvo som troer paa Sønnen, han skal ikke dømmes. Dermed slutter han sit Embede af, fra Djævelens og Tyranners Embede, at hvo der troer paa hannem, som sin Herre, tør ikke frygte sig for nogen Dom og gjelder det ikke hannem an, naar der tales om Dom eller Unaade, men Djævelen og hans Lemmer; thi dersom han ikke blev dømt, da blev han og ikke straffet, men bliver han ikke straffet, saa maa han ingen Synd have. Haver han ingen Synd, saa maa han og ingen Død have. Saa følger det alt, det ene paa det andet, at en Christen haver ingen Dommer, ingen Straf, ingen Synd, ingen Død, men det evige Liv og alt det godt er.

Det er Enden hvortil han er vor HERRE, at han hjælper os ud af Djævelens Vold, Død og al Nød og nu beskytter os fra alt det, som vil føre os i Ulykke. Det vil dette Stykke give os tilkjende, det han hedder vor HErre, at alle de efterfølgende Stykker gjelde os an.

Derfor, væn dig dertil, saaledes at ansee de Ord, at du drager altid det Ord „Vor" hen igjennem, gjennem alle Troens Stykker, at det altsammen gjælder mig an (som troer paa Christum) og bliver mit, imod mine Synder og onde Samvittighed, at vi stedse, jo mere og mere lære, hvad vi have i den Herre ꝛc.

Det er nu sagt i en Summa, hvad Nytte og Gavn vi have af Christo. Nu ville vi see nogle af de Stykker, hvormed han Sligt haver udrettet og ført os til, som er i disse Ord:

Som er undfangen af den Hellig-Aand, fød af Maria den Jomfru, piint under Pontio Pilato, korsfæst, død og begraven ꝛc.

Der bliver han klarlig afmalet, med alt det han haver gjort, som han haver udrettet paa Jorden. Og er det i god Orden det ene efter det andet beskrevet, hvorledes han er gangen gjennem vort ganske Levnet og det ganske menneskelige Slægtes, fra Fødselen indtil Døden ꝛc. Men haver ramt og havt en synderlig (særegen) Gang, som er bedre end vores, og ved sin hellige rene Gang helliget vor skjendelige syndige Gang. Og haver dog saadan en Gang lige begyndt fra det Sted, hvor vi Alle begynde paa den, som er i Undfangelsen, men dog med Adskjellighed (Forskjel); thi vi Alle og hver Frugt af

Adam kommer derfra, at Moderen bliver siuglig (sygelig), det er Alles vor Tilkomst og Begyndelse og kan Ingen anderledes komme til dette Liv, uden paa denne Viis, foruden vor første Fader Adam, som er gjort af Støv eller Jord og Eva af hans Side, men efter dem kaldes det altsammen undfanget eller baaret i Moders Liv.

Paa det nu Christus i alle Maader kunde vorde os liig, og af den samme Natur, haver han og lige i det Stykke vilde begynde sit Levnet, at han og er bleven undfangen i Moders Liv, og gaaer det dog her noget anderledes til; thi saaledes lærer os vor Viisdom og Troe at han er undfangen af den Hellig-Aand.

Der gaaer nu atter Daarheden (Daarskaben) og Forargelsen an; thi det første (at han er undfangen og bleven et Menneske) kunde man forstaae i gode Maader, thi vi see for Øinene, at Gud haver saaledes velsignet den menneskelige Slægt, at den skulde formere sig, men det er en narsk (dum) Prædiken og stor Daarhed, at vi prædike og troe og mene, der er een undfangen og baaren af Moderen som et andet Barn og dog er alene af Moderen uden Mands Tilgjørelse, aleneste ved den Hellig-Aand, saaledes at Moderen er bleven en reen uforandret Jomfru og dog en ret naturlig Moder og en naturlig Søn undfangen af hendes Kjød og Blod. Det er først Jøderne og den kloge Verden latterligt og ulideligt at høre; thi naar den kloge Frue „Fornuft" kommer derover, kan hun fiint det udmale og beregne, og gjøre Overslag over alle Ting, det gaaer ikke ret til, det rimer sig ikke og er umuligt, (at) Nogen kan tillige være Moder og Jomfru.

Derimod maae vi nu atter have vor Bog eller Bibel her for, hvilken efter Christi Undfangelse og Fødsel haver nu femtenhundrede Aar været til og bliver ved og skal blive indtil den yderste Dag, om hun skjøndt er anfægtet baade af Kjættere, og i vore Hjerter ogsaa, af Djævelen, som kan den Kunst, at der er ingen Troes Artikel saa ringe, den han ikke kan give et Stød, naar han kommer til Maade og til Hug med (kommer til Rette med) Menneskene, derfor maae denne Artikel endnu stedse, som hidindtil, staae i Kamp og dog beholde Seier hos de Troende, imod al Verdens og Djævelens Viisdom. Derfor blive vi hos Ordet og Troen imod alle saadanne Anfægtninger og kloge Tanker. Men hvorledes det er gaaet til, ville og skulle vi ikke spørge om eller udfritte og naar vi endskjøndt tænke længe derpaa, kunne vi dog intet ramme eller begribe. Og hvad vilde vi understaae os, saadanne høie, guddommelige Gjerninger, at mæle (maale) og befatte? kunde vi dog ikke naae eller ramme med Tanker hvorledes det gaaer til, naar et Træ eller Frugt eller Straae voxer af Jorden.

Derfor lad de Kloge (som de ville være) afcirkle og mæle sligt, men vi ville blive i Troens Eenfoldighed, som Skriften lærer os, at dette Barn er undfangen af den Hellig-Aand og født af Maria den Jomfru, et ret naturligt Menneske af Kjød og Blod, med alle Lemmed, Kræfter og Sjælens Sands, som jeg og du og ethvert Menneske haver af Adam. Men hvorledes det er blevet til og hvorledes den Helligaand haver gjort det, det haver han ikke sagt eller viist mig, derfor lader jeg det hannem være

befalet og bliver slet ved det Ord, som han sagt og skrevet haver.

Thi saa siger Skriften til David, Psal. 132. Herren haver svoret David en sand Eed, derfra skal han ikke vende sig (at sligt jo skulde vorde sandt), Jeg vil sætte dit Livs Frugt paa din Stoel.

Der nævner han Christum med klare Ord, hans Livs Frugt, det er, hans naturlige Barn, eller som vi sige, hans Kjød og Blod. Som man pleier at tale om een der hader sit Barn, han agter ikke sit eget Kjød og Blod. Saaledes vidner Skriften vældelig, at den Christus er Davids Blod og Kjød, eller ret naturlig Søn, thi Livs Frugt kan ikke hedde andet end et naturligt Barn, som er undfanget og baaret i Moders Liv. Derfor maae han alt, som et sandt naturligt Menneske, have havt alt det, som hører til et Menneske, som sin Fader David, det undtaget, at ingen Mands Kraft eller Hjælp er kommen dertil, men alene ste den Hellig-Aand har forarbeidet det i Jomfruens Liv. Og Moderen var dog af ret Davids Stamme og Byrd, af hans Sæd, eller Kjød og Blod. Af samme Jomfrues Kjød og Blod tager den Hellig-Aand det, og gjør dette Barn, at det er og af samme Stamme eller Kjød og Blod.

See, det er vor Kunst, som vi her skulle lære, ikke i Skoler eller af Mennesker, men herovenfra, ved den Hellig-Aand, som er herudi den rette eneste Skolemester og Doctor. Og om Nogen vilde den anfægte, at man da ikke meget disputerer eller understaaer sig, at ville vide Maade derpaa, men slet viser hid og siger: Der haver jeg en smuk liden Bog, som hedder „Credo“, deri

staaer denne Artikel. Det er min Bibel, den haver staaet saa længe, og staaer endnu uomstødt. Den bliver jeg ved, derpaa er jeg døbt, derpaa lever og dør jeg, videre hen lader jeg ikke vise mig.

Saaledes er nu Christus bleven os liig i alle Maader, at han ligesom vi er undfangen, gaaen samme Vei, haver traadt ind i Livet, er vordet det samme Kjød og Blod, som vi ere. Men her er Skilsmisse, at vi ikke komme ved den Hellig-Aand, men af syndig Kjød og Blod; men han er undfangen eller bleven Menneske af og ved den Hellig-Aand. Derfor er hans Fødsel ganske reen og hellig, men vor ureen og fordømt; thi enddog vi ere ligesaavel Guds Skabning, saa ere vi dog gjorte af syndigt Kjød, men her hedder det alene, undfangen af den Hellig-Aand, saa ingen menneskelig Gjerning eller Tilgjørelse er kommen dertil. Men efterdi menneskelig Tilgjørelse og Hjælp løber i med hos vor Fødsel, derfor bliver der intet reent udaf, thi Mesteren, som arbeider med, ja Leret den han bruger dertil, er skident og ureent, ligesom naar man vil rage een med en Rageknib, som var fuld af Skaar, at det bløder derefter. Og ethvert Redskab, naar det ikke er godt, da skjær og hugger det intet godt og kan man snart see Rusten deraf, i det som gjøres dermed.

Saaledes skeer nu vor Fødsel og Undfangelse af Adam i Synd, thi Kjød og Blod er fordærvet og ureent af Naturen. Efterdi vi nu og gjøre dertil, saa vorder der saadan en Ting og Gjerning af, som haver Rusten og Skaarene med sig. Skulde nu Christi Fødsel vorde reen, saa maatte ingen Mands Tilgjørelse komme derved, men den Hellig-Aand alene gjøre det i Jomfruens Liv, at

baade Mesteren var hellig og Redskabet (som helliget ved hannem) var reent og skjært. Thi saaledes siger Skriften om vor Undfangelse og Fødsel, Ps. 51. „See jeg er avlet af syndig Sæd og min Moder haver undfanget mig i Synd." Det er: Min Moder haver havt idel syndigt Kjød dertil, og min Fader, og hvad han haver gjort dertil, var ikke reen, og have de Begge gjort det saaledes tilhobe ved ond Lyst og ureen Natur. Saa blev jeg undfangen af saadant Kjød og Blod, derfor kan og intet reent være paa mig.

Men i denne Fødsel (siger denne Artikel) haver hverken Moder eller noget Menneske gjort noget dertil, men den Hellig-Aand var Mester aleneste, at Moderen selv mærkede ikke hvorledes det gik til. Men den Hellig-Aand udrettede det ved Troen, som Engelen vidner Luc. 2. cap. Og som Elisabeth sagde til hende: Salig er Du, efterdi Du haver troet, thi det skal fuldkommes, som Dig er sagt af HERREN. Saaledes at hun Intet haver følt eller fundet deraf, men aleneste haver troet det blotte Ord og er vorden den Hellig-Aands Redskab og en Moder derved. Paa det han nu kunde hjælpe vor urene Undfangelse og Fødsel ved sin Fødsel, haver han og derfra begyndt og er kommen den samme Vei, ved Fødsel og Undfangelse, saaledes at han vilde gjøre os rene slet og aldeles ved sin Reenhed, hvor vi ere og maae alt være urene, og derimod staae og sige: Er Du ureen og undfangen og født i Synd, da haver jeg paataget mig lige den samme Undfangelse og Fødsel, Dig til Gode (dog reen og uden Synd i alle Maader) at Du skulde og vorde reen ved min Reenhed.

Saaledes bliver min Skidenhed og Ureenhed reen-

gjort ved hannem og maae jeg alt saaledes hjælpe mig med en fremmed Undfangelse og Fødsel og smykke og tiltecke (tildække) min dermed og sige: Om jeg end er ureen undfangen og fød, og kan ikke vorde den samme urene Natur kvit saa længe jeg lever, saa er min kjære Herre Jesus Christus dog reen, og undfangen og bleven et Menneske uden al Synd, ikke for sin, men for min Skyld, at han vilde skjænke mig sin Fødsel.

Ligesom han nu haver begyndt det og er vorden os liig med Undfangelsen, ligesaa farer han frem og med Fødselen, at han er fød ligesom vi, naturligviis af Moderen; thi han ikke vilde være fød af Steen, Træ, eller af et Been, taget af et Menneske, eller af en Jordklimpe (Jordklump), som Eva og Adam. Men det maatte alt saa gaae til, at han hedder fød af Davids naturlige Sæd og dertil kom en Kvindes-Person, skikket dertil af Naturen, at hun fødte et Barn til Verden. Her gaaer det endnu ureent til med os, thi ligesom vi ere undfangne i Synd, saa er og Fødselen og derefter det ganske Levnet, Lidelse og Døden ureen og altsammen under Forbandelsen og Vrede. Thi det er gaaet igjennem den ganske Natur, og Kjød og Blod er forgiftet slet (heelt) igjennem, saa det lader sig ikke rense eller udsvede med noget Bad, eller afskure med en Klud eller Visk, eller udbrænde med Ild, men er slet ureen gjennem Marv og Been, Kjød og Blod, Hud og Haar. Den at hjælpe, kommer han ved sin Fødsel, fød paa den allerreneste Maade af Jomfruen, uden al ond Lyst og Begjæring, der til med, uden al Vee og Smerte; thi der var ingen Aarsag til saadan Svie og Vee, som Gud paalagde Kvinder til Straf, efterdi dette Barn var

ikke undfanget i Synd, eller af nogen Mand, men af den Hellig-Aand.

Saaledes er nu vor Fødsel og hvad vi her leve ogsaa renset ved hannem; thi endog vi ere fordømte fra Fødselen gjennem vort ganske Levnet, saa er han dog reen og giver os saadan en Reenhed, som vi bekjende i denne Artikel. Thi han er født derfor, og saa gaaet igjennem vort ganske Levnet. Og enddog her ikke udtrykkes, hvad han ellers haver gjort, thi det vilde vorde forlangt det Alt at sige, er det dog nok, at han giver os saa meget at forstaae ved dette Stykke, at han lige haver levet og gjort al naturlig og menneskelig Gjerning, med at æde, drikke, gaae, staae, sove, vaage, tale, som et andet Menneske, som St. Paulus Phillipp. 2. siger: Han blev ligesom et andet Menneske og er befundet paa Viis og Skik, som et Menneske ꝛc.

Dermed haver han helliggjort alt det som vi ere og gjøre, efter det naturlige Levnet, som Mennesker, at det skader os ikke, vi æde, drikke, gaae, staae, sove, vaage, arbeide ꝛc., hvilket er vel ureent paa vort Kjøds og Blods Vegne, men vi nyde hannem godt ad, hvor vi maae undgjælde det vort er. Thi han haver renset det altsammen paa sit Legeme, at os ved hannem Intet skader det som er af den gamle Fødsel og dette Levnet, men bliver jo reent skattet, som det hans er, efterdi jeg er klædt i hans Fødsel og Levnet ved Daaben og Troen, at og alt hvad jeg gjør er Gud behageligt og hedder, en hellig Gaaen, Staaen, Æden, Drikken, Soven og Vaagen ꝛc., at det altsammen maae alt saaledes vorde idel Helligdom paa enhver Christen, om han endskjøndt lever endnu i Kjødet og er vel ureen, sig

selv anlangendes, men ved Troen er han reen i alle Maader. Saaledes er det en fremmed og dog vor Hellighed, at Gud vil ikke ansee, hvad vi gjøre i dette Liv, som det der er ureent i sig selv, men at det skal altsammen være helligt, kosteligt, behageligt ved dette Barn, som ved sit Levnet helliggjør den ganske Verden (som han saaledes haver levet udi).

Og er sligt altsammen atter (at forstaaes), uden alle vore Gjerninger. Thi der kommer ikke nogen Munkekappe eller Kronragelse dertil, ingen Uldenskjorte, ikke at gaae barfod, at ligge paa Knæ, at bede, faste, i Afhold at blive, eller nogen Gjerning, som kan skee paa Jorden. Thi det er endnu altsammen ureent, som en rustet, skaarfuld Øxe eller Kniv. Ja det er altsammen dobbelt ureent og fordømmeligt, efterdi saadanne Gjerninger skee uden Christo og ville naa og bekomme Reenhed, hans Reenhed til Vanære, ja Fornægtelse, saasom de have ham slet intet behov, idet dog alt hvad Christus ikke er, er ganske ureent og fordømt med Fødselen og det hele Levnet, og ingen Reenhed eller Hellighed kan komme i eller af os, men udenfor og over os og vidt fra os, ja over al vor Sands, Vid og Forstand, alene ste i den Christo ved Troen findes og bekommes skal.

Thi det skulle vi jo lade os overtale, efterdi det er saa klart, at hver Mand kan vel tage derpaa, at ikke min Gjerning eller Fødsel eller Fasten, Beden, Pilegrimsgang, Armod, Kydskhed ꝛc., men Christus er vor Herre. Thi det altsammen er jo ikke født af den Jomfru, eller undfanget af den Hellig-Aand; hvad ville vi da bygge derpaa? ligesom vi eller vore Gjerninger selv vare hellige af Fødsel

og Undfangelse og havde intet af Christo i Behov? Men skal han give det alene, og skal der prædikes og troes alene om det Barn, at han er af reen Undfangelse og Fødsel, og at vor Hellighed kommer fra hannem og hans ganske Levnet, ikke fra mig eller noget Menneske: hvad overmode vi os og trodse vi da, at vore Gjerninger ere og nyttelige og tjene til at aflægge Synden og helliggjøre Mennesker? Det er dog en Daarlighed at føle paa, som og et Barn kunde mærke, endda tør de saa stride og kjæmpe derover, skrige og udraabe os for Kjættere, ligesom vore Gjerninger havde den Berømmelse, at de vare komne udaf den rene Jomfru og af den Hellig-Aand og vare rene og hellige ved sig selv.

Derfor sætte vi denne vor Bog og Bibel derimod, mod alle saadanne Lærere og slutte: Denne Artikel lærer mig ikke, at jeg eller mine Gjerninger, Munkekappe eller Orden, er født af den Jomfru, men min HErre Christus. Derfor finder jeg intet reent eller helligt paa mig eller noget Menneske; men alle vore Gjerninger ere intet andet end (med Forlov) idel Luus i en gammel skiden Skindkjortel, hvoraf man intet reent kan gjøre, og korteligen at sige: hvor hverken Hud eller Haar ere gode mere. Men det er en ledig Djævels Blindhed, at Folk saa forblindes, at de ikke see det klare Lys og den Sandhed, som er at tage paa, dog den ligger dem saa i Veien og for Fødderne, at de maa snuble derover. Derfor er det en Guds Gave og den Herres Christi vældige Magt, at man ret bekjender denne Artikel og holder den fast i Hjertet og kan dømme derefter al anden Lærdom og Væsen som falsk og bedragelig (til) at forføre Folk. Hvor det er, der er den

Hellig-Aand indskreven i Hjertet og Djævelen uddreven, ellers kan Du ikke spinde saadan en Bekjendelse af dit Hoved. Thi hvor han ikke lærer det, der bliver al Verden i Pavens, Tyrkers og Jøders Tro, at de ville bade og toe sig rene af Synden ved deres Gjerninger.

Ja toe ikkun vel som Soen, der svømmer sig i Skarn, eller naar hun er vel bad (badet) og toen, vælter sig atter i Skarn, og bliver dog en So, som hun er; saa haver det sig og med disse, om de skjønt have annammet Troen og Daab og holde med os og sige, at Christus er vor Salighed ꝛc., hvorved de skulde vorde rene og hellige, dersom de bleve derved. Men dermed besudle og besmitte de sig igjen, at de sige: Vore Gjerninger maa og gjøre noget dertil, at vi vorde rene. Da ligger Soen atter i Skarn med alle fire. Men om vi ville være og blive rene, da lader os vogte os, at vi ikke søge noget i og efter vor Fødsel, men i det Barn, hvilken alene er den Jomfrues Søn og lige den samme Guds eneste Søn, hvor intet andet Menneske paa Jorden kan berømme sig ꝛc.

Denne er nu den HErres Christi Fremgang fra Fødselen gjennem vort ganske Levnet, at han lige i alle Maader haver levet og gjort som vi og dermed, efterdi han selv haver rørt derved, haver viet og helliget det altsammen, at ingen Spise, ingen Mad eller Drikke, intet Klæde, ingen Søvn, Vaagen, Gaaen, Staaen kan gjøre os ureen, og at en Christen intet kan see, høre, røre ꝛc., hvorpaa han kan forsynde sig, saafremt han bliver i Troen; thi det er blevet reent ved hannem altsammen og helliget med hans hellige Øine, Mund, Hænder, Fødder og alle Lemmer, ja Klæder og sit ganske Levnet, indtil han og er

kommen an til Enden og lige faaet saadan en Ende og saa vel gaaet igjennem Døden som vi, undtagen at vi døe ikke alle lige Slags Død.

Men som vort ganske Levnet er uhelligt og ureent, saa er og vor Død forbandet og ureen, at ingen kan gjøre Bod for een Synd med sin Død, som de skjændelige Munke have trøstet andre, idet de ere gangne med Crucifix for de arme Folk, som vare dømte til døde og dog viist fra Korset eller Christo og bade dem sætte deres forsmædelige og skammelige Død for deres Synder, og i lige Maade forestillede alle dem, som laae i Dødsstrid deres Lidelser og Ulykke, til Bod og Betaling, hvilket hedder slet at fornægte Christum. Thi det er vel sandt, at hvo som Livet tages af og døer, han gjør Fyldest med samme Død her paa Jorden og efter det jordiske Regimente mod dem, imod hvilke han haver syndet, saa han betaler dermed og ingen kan have nogen Tiltale ydermere til hannem; saavidt er han reen og from. Men hvad hjælper det for GUD? Thi den Død kan ikke tage Synden bort, efterdi den er selv fordømt og lige Guds evige Vredes Straf. Derfor maa vi alt her have en anden, som haver lidt for os en uskyldig reen Død og haver betalt Gud dermed, at saadan Vrede og Straf skulde tages fra os.

Det er nu og den selv samme vor HErre Christus som denne Artikel viser os, at han for os er piint, forsæst, død og begraven og nævner lige Tiden, Stedet og Personen, naar, hvor og under hvem sligt er skeet, som der han siger: under Pontio Pilato ꝛc., paa det man jo ikke skulde slaa feil fra den rette Christo eller gabe paa en anden, som Jøderne gjøre, der endnu stedse

haabe paa deres Messiam. Og sandeligen, baade Tyrker og Paven ere og Jøderne lige derudi og alle de, som ved deres Gjerninger og Lidelser ville vorde salige og hellige, at de lade Christum fare og søge 'en anden, i (Munke)-Kappen, Rundskjær (Kronragning) og egen Gudstjeneste og saaledes gjøre sig selv til Christum. Thi naar man taber og mister Christum og den Frelser er borte af Hjertet, da bliver der een Tro af alle Tro; thi de ere alle i det Stykke eens, at de ikke have Troen og bygge paa andre Ting, om de endskjønt foretage sig mangeslags Gjerninger eller Gudstjenester, Viis og Veie til at vorde salige; og dog alle slaae feil fra den rette, saa det er ligemeget, hvorledes de leve eller lide, døe eller fordærves, som de dog alle tillige (tilsammen) høre Djævelen til; thi der er baade i Liv og Død alting ureent og en fordømt Vederstyggelighed for Gud (idet de ere alle tillige i den ene gamle fordømte Adam ꝛc. uden al Hjælp og Raad).

Men vi have her den visse Trøst, at den, som for os er piint, korsfæst og død, han er hellig og død en hellig Død, hvorved og alle, som hænge ved hannem og døe i Troen eller tages af Dage derfor, ere rene og hellige og komme til den Ære, at Skriften siger om dem Psal. 116: De Helliges Død er dyrværdig agtet for Gud. Item Psal. 73: Deres Blod skal vorde dyr agtet for hannem. Men ikke ved det, jeg døer, som ved en Tyvs eller Skalks Død, men ved den HErre Christum, efterdi han er korsfæst og haver smagt Døden, der den ramte og dræbte hannem og han den igjen og saaledes ved den Gang haver gjort Døden nyttelig og hellig, saa det er en dyrebar kostelig Skat og vi os kunne trøste derved, saa-

fremt vi tro, at ikke alene vort Levnet er helliget ved hannem, men og at Døden, som hedder Enden og Levnets Undergang, skal være en kostelig og værdig Ting for Gud, ikke derfor, at det er vor Død, som den Røver paa Korset sagde: Vi blive fordømte med Rette; thi vi bekomme det, som vore Gjerninger have fortjent og ere værd til, men denne haver intet usikkeligt bedrevet ꝛc., som han vilde sige: Vi lide og betale ogsaa, men alene den Dommer Pilato; men for Gud ere vi i Fordømmelse.

See, han er meget klogere end de galne Munke, vil ikke have sat sin Pine og Død for Synden eller fare hen derpaa, at han haver betalt og gjort Fyldest for Verden, men fordømmer sig selv og vender sig om og hænger sig ved Christum ved Troen og haaber ved hannem at vorde salig. Dermed gjør han det, at hans forbandede fordømte Død bliver en hellig Død og dog saa slet uden alle Gjerninger. Der er ingen Fasten, Bod og Bedring ꝛc., men slet intet, uden at han med Hjertet hænger sig til Christum og hans Død. Naar han er der, saa gjør derefter og lid hvad du skal, saa er det altsammen idel Helligdom, hvad du lever eller dør; saa det kommer altsammen fra denne Mand, hvorom Verden intet veed eller vil vide, men haver endnu dertil den Plage, at hun vil betale Gud ved hendes Lidelser og Gjerninger, at han skal derfor ansee hende og maa sige hende hellig og reen at være. Nu vil han ikke gjøre det, at han lader sig noget, som er i os, sig befalde eller kalder det godt og helligt at være, uden det saa er, vi tilforn vorde rene ved en fremmed Reenhed, som er denne hans eneste Søns og hans Fødsel, Levnet, Lidelse og Død. Men vender du det om og vil ved dig

selv gjøre dig reen tilforn og lade Christum staae tilbage, saa gjør du dig ikkun dobbelt urenere, ja en skjændelig og grulig Omflottighed (Uhumskhed) og Stank for Gud, om det og var muligt, at du kunde tusinde Gange lide Død for een Synd.

Saaledes er nu altsammen baade Christi Liv og Død vor Skat, ved hvilken vi slet igjennem vorde hellige og have alting derudi, om vi skjønt intet mere have eller ere paa Jorden, men afskaarne ved Døden fra dette Liv ere dog hellige i hannem, at vi ogsaa i Døden ere ikke døde for hannem, men maa vorde et Levnet igjen af Døden, ikke som dette elendige Liv er forgængeligt, men et herligt evigt Levnet, som han af og ved Døden er kommen til en evig Herlighed.

Dertil kommer nu og det allersidste Stykke, at han ikke alene er død, men og begraven i Jorden og faren ned til Helvede, altsammen for vor Skyld. Thi ligesom vi alle maa begraves, raadnes og fordærves under Jorden, ligesaa er han og faren hen under og haver ligget derinde, ligesom han og skulde raadne og vorde til Støv og Jord og er dog ikke skeet. Thi han blev der ikke saalænge, at han kunde fordærves, som Skriften haver tilforn spaaet om hannem, Psal. 16, men skyndte sig og ilede til Opstandelsen, Sine til Trøst, at deres Tro skulde ikke feile og falde ꝛc.

Efterdi han nu er kommen under Jorden og begraven, saa maa nu alle Christnes Grave ogsaa være Helligdom, og at hvor en Christen ligger, der ligger en legemlig Helgen, men ikke for sit Væsens og egen Helligheds Skyld, hvoraf Paven haver priset og ophøiet Helgene, men derfor,

at han er død i Troen paa den hellige, korsfæstede, døde og begravne Guds Søn, hvis Grav var ogsaa herlig og hellig, som Esaias 11 Cap. haver sagt.

Saaledes gjør dette Menneske Christus den hele Verden fuld af idel Helligdom, at og Død og Grav, Galge, Sværd, Ild, Vand ꝛc. blive Helligdom, men alenefte ved Troen. Men efterdi Fornuften ikke seer eller forstaaer det, saa haver den graa Kjortel (Franciskanerkappen) og de bare Fødders Kappe (Dominikanerkappen) den Priis, at hvo der bliver begraven udi, han maa alt fare til Himmels, det være sig Gud med eller imod; thi sligt kan opspile Munden, at det lyser og skinner. Men dette vil ikke lyse saa, at et Menneske døer hen elendelig, forbrændes til Pulver, kastes i Vand og bliver vel uden Grav som et forkast og fordømt Menneske for sin Troes og Bekjendelses Skyld og skal dog lyse overalt i Himle og paa Jorden, at han er død og henfaren i Christo, at om end Verden var saa fuld af Carthuser og Barfødde som af Løv og Græs og holdt sammen imod saadant et Menneske, om han skjøndt døde den skjændeligste Død paa Jorden kunde være, saa skulde du dog grue for dem som for den værste Stank og Djævelens Omflottighed (Uhumskhed).

Thi det maa jo være større over al Maade, Christus var Guds Søn og Menneske, fød af Jomfruen, end hiint alt, om det endskjønt var heelt kosteligt. Hvad er Sol og Maane og alt Lys mod dette Lys? Ja hvad er det ganske Creatur mod denne Majestæt og en Skaber for alle Ting? Nu haver han rørt og gjort til en Helligdom med sit hellige Legeme alt det, os ramme kan, at vi

finde hos os selv ikke Livet alene, men og i Døden og Grave, at vi tør ikke ved at søge skjønnere eller større Helligdom, som de Narre, der løbe hen til Rom og til Jerusalem efter Steen og Træ eller efter et dødt Been, hvilket ingen veed, hvorfra det er kommet, og lader den Skat ligge, den du derhjemme hos dig selv kan have, der helliggjør dig og alting. Vil du rymme (rose) dig af Helligdom, hvorfor rymmer du ikke da den Helligdom, som JEsus Christus Guds Søn haver rørt med sit eget Legeme? Men hvad rørte han da? Mit Liv og Død, min Gaaen og Staaen, min Lidelse, Ulykke og Anfægtning, hvilket altsammen han haver forsøgt og draget og gaaet igjennem dermed, og paa det sidste lagt i Graven under Jorden, som blev forvaret med Steen og Segl og beseglet af Jøderne selv til et Vidnesbyrd, at han sandelig er død og begraven.

Deraf er det smukt og ret og endnu lovligt, at man holder de Steder i Ære, hvor Christne ligge og stifter ærlige (hæderlige) Begravelser og holder dem vedlige, naar ikkun den Misbrug hos (med) de Helliges Tjeneste (Dyrkelse) og Afguderi bliver formeent og borte og Prædikener gaae retskaffen for sig om den rette Helligdom, som alle døbte Christne have ved Troen til Christum. Thi hvor en Christen ligger, der er visselig en ret Helgen, gjør og Stedet helligt, Gud give det er (ind)viet eller ikke, ja om det skjønt var paa Galliehøi eller under Rafuensteen (Retterssted), paa Steile og Hjul ꝛc. Men det duer slet intet, at man vil gjøre en Abe tro deraf, og stifte en Afgudstjeneste, ligesom de afdøde Hellige skulde være vore Midlere, og lade saa Christum fare, efterdi de selv ere

ikke blevne hellige ved sig selv, men det maa alt leve og døe i og ved Christum, som skal være helligt og Gud tækkeligt, som vi nokſom have hørt.

Efterdi vi nu have begravet den HErre Christum og hørt, hvorledes han er skilt fra dette Liv, maa vi alt og hæve hannem herud igjen og begaa (holde) Paaskedagen, paa hvilken han haver indtraadt i et andet nyt Levnet, hvor han ikke mere kan døe og er vorden en HErre over Døden og alle Creaturer i Himmel og Jord, hvilket viser og denne Artikel, der vi sige: Nedersaren til Helvede, Paa tredie Dag igjen opstanden fra de Døde.

Thi før han er opstanden og saren til Himmels og endnu laa i Graven, er han og saren ned til Helvede, paa det han os ogsaa, som der skulde ligget fangne udi, vilde fri derud (af), ligesom han og derfor er kommen i Døden og er lagt i Graven, at han vilde hente Sine derud. Men jeg vil ikke høit eller skarpeligen handle denne Artikel, hvorledes det er gaaet til eller hvad det hedder at fare til Helvede, men blive hos den eenfoldige Forstand, som disse Ord lyde, hvorledes man maa alt indbilde (indprente) det, til nogen Betænkning for Børn og de Eenfoldige. Thi der haver vel været mange, der sligt vilde befatte med Fornuften og deres fem Sandser, men dermed intet rammet (forstaaet) eller bekommet, men ere ikkun desvidere gangne og afforte fra Troen. Derfor er dette det allersikkreste, at hvo der vil fare ret frem og ikke løbe an, bliver ikkun hos Ordene og indbilder (indprente) sig dem eenfoldeligen, det bedste han kan. Efter slig Leilighed pleier man ogsaa saaledes at male paa Væggene, hvorledes Christus nedfarer med en Chorkappe

og med en Fane i Haanden, kommer for Helvede og dermed slaaer Djævelen og forjager hannem, stormer Helvede og henter Sine derud. Ligesom man og paa Paaskenat haver drevet en Leg for Børn. Og befalder det mig vel, at man saaledes afmaler det for de Eenfoldige, leger, sjunger eller siger noget sligt derom, og skal man og lade det blive derved, at ingen bemøder (uleiliger) sig meget med høie spidsfindige Tanker, hvorledes det maa være gaaet til, efterdi det jo ikke er skeet legemligen, eftersom han blev jo i Graven de tre Dage.

Thi om man skjønt kunde heel skarp og subtiligen (klogtig) tale derom, som det er i sig selv (som og nogle Lærere have disputeret derom, om han er nedfaren personligen og nærværende efter Sjælens Maade, eller alenestе med sin Kraft og Udretning), saa er det dog ikke med Tanker at naae eller begrunde, og de selv have og ikke det forstandet. Thi at jeg skulde udsige det med Munden eller begribe det med Sind og Sands, hvorledes det gaaer til i det Væsen, som er heelt vidt over og udenfor dette Levnet, det skal jeg vel lade blive. Kan jeg dog ikke naae det altsammen, som hører til dette Levnet, som hvorledes den HErre Christus har været i Sind og Mod i Urtegaarden, der han svedte Blod saa mildeligen, men maa det lade blive i Ordet og Troen, saaledes er det meget mindre med Ord eller Tanker at fatte, hvorledes han er faren til Helvede. Men efterdi vi maa jo alt fatte Tanker og Billeder paa det, som os foredrages udi Ordet, og intet kunne foruden Billeder tænke eller forstaae, da er det smukt og ret, at man anseer det efter Ordet, som man maler det, at han er nedfaren som med Fanen, haver

brudt og forstyrret omsider Helvedes Porte, og saaledes skulle vi lade de høie uforstandelige Tanker bestaae sig.

Thi saadan Malning viser smukt denne Artikels Kraft og Gavn, hvorfor den er skeet, bliver prædiket og troet, hvorledes Christus haver forstyrret Helvedes Vælde og betaget Djævelen al sin Magt. Naar jeg haver det, saa haver jeg den rette Kjerne og Forstand derom og skal ikke videre spørge eller ved Klogskab ville vide, hvorledes det er gaaet til og var muligt, ligesom ogsaa saadan Kloghed og Fornuftens Mesterskab er forbuden i de andre Artikler, hvormed man og intet naae eller bekomme kan. Vilde jeg ellers være saa klog, som nogle ere, der fare gjerne høit i Veir og spotte vor Eenfoldighed, saa kunde jeg vel og skjæmte og spørge, hvad han havde havt for en Fane, om den haver været af Lærred eller Papir, og hvorledes det gik til, at den ikke blev opbrændt i Helvede, item hvad Helvede haver for Porte og Laase ꝛc., og saaledes smukt udlee de Christne paa hedensk Viis som de største Narre, der sligt vilde tro. Det er en ganske slet og let Kunst, som hver Mand vel foruden dem vidste at lære, ja og en So eller Ko vel kunde. Saa kunde jeg og mesterlig gjøre Allegorias (forblommet Tale) deraf og udtyde, hvad Fane og Stang eller Lærred og Helvedes Porte skulde hedde (betyde).

Thi vi ere jo (Gud skee Lov) ikke saa grove, at vi tro eller sige, at det er gaaet til og skeet paa legemlig Viis, med udvortes Pragt eller Fane af Træ og Lærred, eller at Helvede er en Bygning af Træ eller Jern; men vi lade baade saadan Klogheds Tanke og Udtydning efter slige Spørgsmaal blive hjemme og tale eenfoldeligen

derom, at man med saadan grov Malning kunde fatte, hvad denne Artikel giver for Nytte og Gavn, som man ellers foregiver den Lærdom om guddommelige Ting og Handel ved grove udvortes Billeder, deraf at gjøre sig ydermere Betænkning om sligt med Beskedenhed, ligesom Christus selv allevegne i Evangelio forholder Folkene Himmeriges Riges Hemmeligheder ved synlige Billeder og Lignelser, eller som man maler det lidet Barn Jesum, at han træder Slangen paa Hovedet, og som Moses afmalede hannem for Jøderne i Ørkenen ved den Kobberslange, item Johannes den Døber ved et Lam, der han kalder hannem det Guds Lam. Thi saadanne Billeder ere smukt klare og lette til at beholde en Ting derved og dertil liflige og trøstelige, og tjene jo dertil, om de ellers ikke end vare gode til noget, at Djævelen hindres og opholdes derved med sine farlige Pile og Anfægtninger, som vilde føre os med de høie Tanker fra Ordet, at vi med Fornuften skulde klattre og klemme (klyve) for idel Klogheb op i de høie Artikler, indtil han styrtede os ned igjen paa det sidste.

Og er det udentvivl af de gamle Forfædre kommet saaledes ind til os, at de saa have talet og sjunget derom, som og endnu de gamle Sange lyde og klinge og vi sjunge paa Paaskedag: Som Helvede brød og bandt den ledige Djævel derinde ꝛc. Thi naar et Barn eller et eenfoldigt Menneske hører sligt, da tænker han intet andet, end at Christus haver overvundet Djævelen og frataget hannem al sin Vælde og Magt. Det er tænkt ret og christeligen, at den rette Sandhed denne Artikel er saa ramt, som det sig burde, omendskjøndt dermed er ikke talet

paa det skarpeste og subtiligste (klogtigste) eller saa lige udtrykt, hvorledes det er skeet (ved saadan en Fornedring endnu, med saa stor Kraft derhos til Seir og Herlighed ꝛc.). Men hvad ligger der Magt paa, naar det ikke fordærver mig min Tro og giver mig den rette Forstand smukt, klarlig og skinbarlig, som jeg derom skal og kan fatte (til Salighed); og om jeg endskjøndt søgte det længe med Skarpsindighed, kunde jeg dog ikke fatte mere derom, men snarere miste den rette Forstand, dersom jeg tog mig ikke vel vare og holdt fast ved Ordet. Man maa dog alt paa Børne- og eenfoldige Viis holde de grove Folk sligt for det eneste man kan, ellers følger deraf eet af to, at de enten ellers lære og forstaae intet derom, eller om de ville og være kloge og komme saa med Fornuften i de høie Tanker, at de slet (aldeles) komme fra Troen.

Det siger jeg derfor efterdi jeg seer, at Verden vil nu være klog i Fandens Navn og hver efter sit Hoved være Mester i Troens Artikler og udgrunde det altsammen, som og her, naar hun hører, at Christus er faren til Helvede, far hun til og vil saa strax udspeculere og beskue, hvorledes det er gaaet til (sig at forlyste dermed) og gjør mange vidtløftige og unyttige Spørgsmaal, om Sjælen alene er faren derned, eller om Guddommen haver været hos hende, item, hvad han haver gjort der sammesteds, og hvorlunde han haver gaaet om med Djævelen og saadanne mange, hvorom de dog intet kunne vide. Men vi skulle lade saadanne unyttige Spørgsmaal fare og slet (ret) eenfoldeligen hæfte og binde vort Hjerte og Tanker til Troens Ord, som siger: Jeg troer paa den HErre Christum, Guds Søn, som er død, be-

graven og faren til Helvede, det er paa den ganske Person Gud og Menneske med Legeme og Sjæl udeelt, som er fød af den Jomfru, piint, død og begraven; saaledes skal jeg og her ikke dele det, men tro og sige, at den selvsamme Christus, Gud og Menneske i een Person er nedfaren til Helvede, men ikke bleven derinde, som Psal. 16 siger om hannem: Du skal ikke lade min Sjæl i Helvede eller give det, at din Hellige skal see Forraadnelse; men Sjælen kalder han efter Skriftens Viis at tale med ikke som vi et sær og afskilt Væsen fra Legemet, men det ganske Menneske, som han nævner sig den Guds Hellige.

Men hvorledes sligt maa være tilgaaet, at det Menneske ligger der i Graven (efter Naturen og Fornuften at regne) og far dog til Helvede (hvilket Troen skal begribe eenfoldeligen saa langt derover og som i Gud selv ꝛc.); det skulle og maa vi alt vel lade staae uudgrundet og uforstandet (med al Fornuftens Skarpsindighed); thi det er friligen (rigtignok) (som vi frit og redeligen det maa bekjende) ikke gaaet til legemligen og som man kunde gribe og tage derpaa, om man vel maa dog det male og tænke grovelig og legemlig og saa tale derom ved Lignelser (efter disse vore dødelige Legemers Viis), som naar en stærk Helt eller Rese og Kjæmpe kom ind i et fast Slot med sin Hær og Banner og Vaaben og forstyrrede det samme og fangede og bandt Fjenden derinde ꝛc. Derfor siig ikkun eenfoldeligen saaledes, naar man spørger dig om denne Artikel: Hvorledes det er gaaet til, det veed jeg sandeligen ikke, skulde og ikke kunne det optænke eller udsige, men paa grove Viis kan jeg vel male dig det for og fatte et Billede om forborgne og skjulte Ting smukt

klart og tydeligt at tale, at han er hengaaen (i den sin sidste Fornedrelse, da han endnu var i Døden for vor Skyld til fuldkommelig Frelse fra al Dødelighed ꝛc.) og taget Fanen som en Seiervindings-Helt (end og den Tid) og dermed opstødt Porten, og gjort Romoer, Allarm og hastig Forstyrrelse under (imellem) Djævlene, at her er udfalden een af Vinduet, der en anden af et Hul ꝛc.

Saa kommer du utidige Klogemester Hemmelin (kloge Herre) med din beklikkede Kloghed og spotter sligt. Er det sandt, saa hør jeg vel, at Helvede haver en Træport, som en Tømmermand haver gjort; hvorledes er den da saalænge standen og bleven ved, at den ikke er opbrændt ꝛc.? Svar: Det vidste jeg vel tilforn, før din Kloghed blev fød; og tør du ikke lære mig det, at Helvede er ikke bygt af Træ og Steen, ei heller haver saadanne Porte eller Vinduer, Laase eller Skodder som et Huus eller Slot paa Jorden, og at han ikke haver forstyrret den med en Lærredsfane. Saa kan jeg og, Gud skee lov, vel saa skarpsindeligen som nogen saadan klog Strabadzer (Herre) tale derom og dertil smukt forklare og udlægge alle saadanne Billeder og Figurer, hvad de betyde. Men jeg vil heller blive i den barnagtige Forstand og de eenfoldige klare Ord, som denne Artikel smukt maler mig for, end med dennem fare op i de høie Tanker, hvilke de selv ikke forstaae, og Djævelen dermed fører dem fra den rette Bane. Thi saadanne Billeder kunne ikke skade eller forføre mig, men tjene og hjælpe vel dertil, at jeg des stærkere kan fatte og beholde denne Artikel og bliver Forstanden saaledes reen og uforvendt (Gud give de Porte, Døre og Fane vare af Træ eller Jern eller og slet ingen!), efter-

som vi maa dog ved Billeder fatte alle de Ting, som vi ikke kjende eller vide, om de endskjønt ikke saa lige dræbe eller ramme det eller det skulde være saa i Sandhed, som man maler det.

Saaledes troer jeg og her, at Christus selv personlig haver forstyrret Helvede og bundet Djævelen, Gud give den Fane, Port, Dør og Kjæder haver været af Træ, Jern eller slet ingen, der ligger og ingen Magt paa, naar jeg ikkun det beholder, som ved saadanne Billeder bliver viist og antegnet det jeg skal tro om Christo, hvilket er Hovedstykket, Nytte og Kraft som vi have deraf, at hverken Helvede eller Djævelen kan tage til fange eller skade mig eller nogen af dem, som tro paa hannem (hvilke han med saadan sin Nedfarelse og Fornedrelse haver saa krafteligen forløst og strax igjen med sig ophævet derfra).

Det være nu paa det eenfoldigste talet om denne Artikel, at man holder paa Ordene og bliver hos dette Hovedstykke, at Helvede er brudt og sønderreven og Djævelens Rige og Vælde slet forstyrret ved Christum, for hvilken Sags Skyld han er død, begraven og henunder faren, at de ikke mere os skulde skade eller faae Magt og Vælde over os, som han Matth. 16 selv siger. Thi endog Helvede i sig selv bliver Helvede og holder de Vantro fangne, som og Døden, Synden og al Ulykke, at de maa alt blive og fordærves derudi, og forskrækker og trænger ogsaa os selv efter Kjødet og det udvortes Menneske, at vi maa slaaes og bides dermed, dog er sligt i Troen og Aanden aldeles forstyrret og sønderrevet, at det os ikke mere kan gjøre Skade.

Det er altsammen udrettet ved denne eneste Mand, at vor HERRE Christus er faren hen under til Helvede; ellers havde denne Verden med alle sine Kræfter ikke formaaet at forløse nogen Mand af Djævelens Baand eller at borttage Helvedes Pine og Vold for een eneste Synd, om og alle Hellige havde faret til Helvede for et Menneskes Synd, men maatte alt tillige (tilsammen), saamange (som) nogensinde ere komne paa Jorden, eviglig have blevet derinde (som i deres sidste nok(som) fortjente Straf), dersom ikke den hellige Almægtige Guds Søn med sin egen Person (endnu i Døden) havde faret derhen og den samme mægteligen overvundet og forstyrret (saa strax [fuldstændigt]) ved sin guddommelige Vælde og Kraft. Thi det formaaer ingen Carthusers Kappe, Barfoddets Strikke eller alle Munkes Helligheds eller al Verdens Vælde og Magt, at sligt kunde udslukke een Gnist af Helvedes Ild. Men det gjøret (gjør det), at denne Mand selv kommer hen under og did ned med sin Fane; der maa da alle Djævle løbe og flye som for deres Død og Gift og den ganske Helvede med sin Ild udslukkes for hannem, at ingen Christen tør ved (behøver) at frygte sig derfor, og naar han far derhen, skal ikke mere lide Helvedes Pine, ligesom han og ikke smager Døden ved og formedelst Christum, men trænger slet (aldeles) igjennem Døden og Helvede til det evige Liv.

Men vor HErre Christus haver ikke ladet det blive derved, at han er død og faren til Helvede (thi dermed var os ikke endnu endeligen hjulpet); men han er faren igjen af Døden og Helvede, (tillige) haver ført os Livet til igjen og opladt Himmelen og saaledes aabenbarlig

beviist sin Seir og Triumf over Døden, Djævelen og Hel-
vede derved, at han, som denne Artikel lyder, Paa tredie
Dag igjen opstanden er fra de Døde. Det er
Enden og det bedste deraf, i hvilken vi have det altsammen
(som er os med vor Hoved og HErre Christo til idel Liv
og evig Herlighed); thi derudi er og al Vælde, Kraft og
Magt, og hvad der er i Himmelen og paa Jorden. Thi
derved at han fra Døde opstanden er, er han vorden en
mægtig HErre over Død og alt det, som haver Dødsens
Magt eller tjener til døde, at den ikke mere kan æde
eller holde hannem, Synden ikke mere falde paa hannem
eller drive hannem til døde, Djævelen ikke mere klage
paa hannem, eller Verden eller noget Creatur plage eller
skade hannem, hvilke alle ikke gjøre mere imod os, end at
de tjene Døden og Helvede som hendes Bødler og By-
svende og drive os til dem og overantvorde os i deres
Hænder. Men hvo som er sluppen fra Døden og kommen
af hendes Baand, at hun ikke mere kan holde eller faae,
der og er sluppen løs og undkommen fra alt det andet
og bleven en Herre over Verden, Djævelen, Reeb, Sværd,
Ild, Gallie og alle Plager, at han vel kan forfærde dem
og byde dem Trods.

Denne Berømmelse hør nu atter den HErre Christo
alene til; thi han haver ført det paa Bane og bekommet
sligt ved sin almægtige guddommelige Vælde, men ikke
for sig selv, men for os arme elendige Folk, som
ellers maatte alt have været Dødens og Djævelens evige
Fanger. Thi han var vel sikker tilforn for sig for Død
og al Ulykke, at han havde ikke havt fornøden at døe eller
fare i Helvede. Men efterdi han havde forstukket sig i

vort Kjød og Blod og antaget al vor Synd, Straf og Ulykke paa sig, da maatte han hjælpe os derud saaledes, at han skulde vorde levende igjen og en HErre over Døden ogsaa legemligen og efter sin menneskelige Natur, paa det vi og i og ved hannem kunde komme fra Døden og al Ulykke. Deraf kaldes han i Skriften primogenitus ex mortius, den Førstefødte af de Døde som den, der har gjort os Banen for(beredet Veien) og er gangen for(an) til det evige Liv, at vi skulle og komme hen igjennem ved hans Opstandelse, og haver begaaet (vundet) og faaet saadan en herlig Seir over Død og Helvede, at vi, som vare deres Fanger, ikke alene blive forløste, men og Seiervindere og Herrer ved Troen, ved hvilken vi ere klædte i hans Opstandelse og herefter alle tillige (tilsammen) ogsaa legemligen og synligen skulle opstaae og svæve her oven, at alle Ting maa alt ligge under vore Fødder evigligen.

Der hør nu en stærk Tro til, som gjør denne Artikel stærk og god og skriver disse Ord: Christus er opstanden med store Bogstaver i Hjertet og gjør dem saa store som Himmel og Jord, at man ikke andet seer, hører, tænker, eller veed, end denne Artikel, saasom der var intet andet skrevet i det ganske Creatur, og saaledes indbilder (indprænter) sig det, som han vilde forstikke (skjule) sig ganske deri og leve ikkun af denne Artikel, som S. Paulus pleier derom at sige, som en ret Mester til at udstryge (fremhæve) og staffere (udmale) denne Artikel, og altid haver baade Hjerte og Mund fulde deraf, hvorledes Christus er opstanden, og gaaer over med idel saadanne Ord: Han haver gjort os levende igjen med Christo og haver opvakt os med hannem og haver sat os i det

(j)immelske Væsen med hannem Eph. 2 cap., item Gal. 2: Jeg lever ikke herefter mere, men Christus lever i mig, og Rom. 8: Hvo vil beskylde de Guds Udvalgte? Gud er her, som retfærdiggjør. Hvo vil fordømme? Christus er her, som er død, ja meget mere, som er opvakt ꝛc.

Naar vi nu og troede saaledes, da havde vi godt at leve og døe. Thi saadan en Tro skulde smukt lære os, at han ikke alene for sin Person er opstanden, men at det hænger saa tilsammen, at det gjælder os, og at vi ogsaa staae og ere befattede i det Resurrexit (han er opstanden) og at vi og formedelst det samme maa alt opstaae og leve med hannem evindeligen, at vor Opstandelse og Liv (som S. Paulus og siger) er allerede begyndt og angaaet i Christo, og saa visseligen, som det var allerede skeet, foruden det at det endnu er forborgent, skjult og ikke aabenbaret. Og skulle vi denne Artikel herefter saa skarpeligen ansee, at alle andre Forskin (Syner) derimod at regne ere intet, som Du saaest ikke andet i den ganske Himmel og Jord, at naar Du seer en Christen døe og blive begraven og intet da ligge uden et dødt Aadsel, og der baade for Øine og Øren er idel Død, Du dog formedelst Troen seer derunder et andet Billede for hiint døde Billede, saa som Du saae ikke en Grav og dødt Aadsel, men idel Liv og en skjøn lystig Have eller en grøn Eng og deri idel ny levende lystige Mennesker.

Thi er det sandt, at Christus er opstanden fra Døde, da have vi allerede det bedste Stykke og den fornemmeste Deel alt borte af Opstandelsen, at den legemlige Kjødsens Opstandelse af Gravene (som endnu skal komme an) derimod er ringe at agte. Thi hvad ere vi og al Verden

mod Christo vort Hoved at regne? Neppe en liden Draabe mod Havet eller en liden Støv mod et stort Bjerg. Efterdi nu Christus, Hovedet for Christendommen, ved hvilken hun haver Ledemod og alt og er saa stor, at han fylder Himmel og Jord, er opstanden af Graven og derved bleven en mægtig HErre over alle Ting og Dødens og Helvedes (Herre), som vi have hørt, saa maae og vi som sine Lemmer rammes og anrøres ved hans Opstandelse og lige blive deelagtige i det, han dermed haver udrettet, saasom det er skeet for vor Skyld.

Og som han ved sin Opstandelse haver taget det altsammen med sig, at baade Himmel og Jord, Sol og Maane maa blive nye, saa skal han og føre os med sig, som S. Paulus 1 Thess. 4 og Rom. 8 siger: At den samme Gud, som haver opvakt Christum fra Døde, skal og levendegjøre vore dødelige Legemer og med os alle Creatur, som ere Forfængelighed underlagte og med Angst og Smerte forlænges efter vor Herlighed, at de kunde vorde fri og herlige fra det forgjængelige Væsen, saa at vi have allerede meer end Halvdelen af vor Opstandelse, efterdi Hovedet og Hjertet ere allerede deroven, og det endnu er at gjøre om det ringeste, at ikkun Legemet skal lægges i Jorden, at det maa og vorde fornyet; thi hvor Hovedet bliver, der maa og Legemet henefter, som vi see paa alle Dyr og Kvæg, naar de fødes til dette Liv.

Dertilmed er endnu en Halvdeel ogsaa skeet, ja og vidt over Halvdelen, som er, at vi ere ved Daaben i Troen allerede aandelig opstandne, det er, efter det bedste Stykke paa os; og saaledes ikke alleneste legemlig, at det bedste derpaa er skeet, at vort Hoved af Graven er faren

til Himmels, men ogsaa efter det aandelige Væsen, at vor Sjæl haver sin Deel borte og er med Christo i Himmelen (som S. Paulus pleier at tale) og vi alene ste endnu, Bælgene og Skallerne eller Skaarene blive herneden til, men og for det Hovedstykkes Skyld maa alt fare derefter. Thi dette Legeme er, som S. Paulus siger, ikkun Sjælens Hytte, som det der er gjort af Jord eller Leer, og et forældet Klæde eller en gammel skabet Skindkjortel. Men efterdi Sjælen er allerede i et nyt evigt himmelsk Legeme ved Troen og ikke kan døe eller vorde begraven, saa have vi ikke mere at bie efter, end at denne arme Hytte og den gamle Skindkjortel og vorder ny, og kunne ikke mere forgaae, efterdi det bedste Stykke er der oven til og kan ikke lade os blive tilbage efter sig, og dersom den, der hedder Resurrexit, er borte af Død og Grav, da maa den som siger Credo og hænger ved hannem, og komme efter. Thi han er derfor gaaet for os, at vi skulde følge derefter, og haver sligt allerede begyndt, at vi ved Ordet og Daaben opstaae dagligen i hannem.

See, saaledes skulle vi vænne os til saadanne Troens Tanker imod den udvortes legemlige Kjødsens Aasyn, som stiller os idel Død for Øine og vil forskrække os med saadant et Billede og sætte os den Artikel om Opstandelsen i Tvivl og Forstyrrelse; thi den støder Folk saare for Hovedet, naar man lader Fornuften med hendes Tanker hænge efter det, som Øinene see, og ikke fatter Ordet derimod i Hjertet; thi der kan Een ikke have andet end idel Døds-Tanker for sig, efterdi han seer Legemet ligge der, jammerligere og grueligere, end noget dødt Aadsel, at det saa skændeligen raadner og stinker, at ingen det paa Jor-

den lide kan, og at det ikke er at hjælpe eller afvende med nogen Lægedom, end at man det slet opbrænder eller graver det i Jorden neder saa dybt man kan.

Men naar Du fatter Ordet i Troen, da faaer Du andet at see, som at man kan see slet igjennem denne Død ind i Opstandelsen og begribe idel Tanker og Billeder om Livet, hvilket er jo et Stykke af Opstandelsen og en Begyndelse paa det ny Levnet, hvilket og gjør ny Sands og Sind og Tanker, som ingen ellers kunde have, der ikke var allerede kommen henover ved Troen og havde angrebet Opstandelsen og drog saa med sig ogsaa det udvortes Menneske, at det maatte alt gjøre sig saadan Eftertanke og leve efter det samme. Derfor kan saadan Een imod alle Menneskers Natur og Tanker slutte saaledes og sige: Naar jeg vil dømme efter Fornuften, det som jeg seer og forstaaer, da er jeg fortabt; men jeg haver en høiere Forstand end den, som Øinene see og Sandserne finde, som Troen lære mig. Thi der staaer den Text, der hedder Resurrexit, han er opstanden, og det ikke for sig, men for vor Skyld, saa hans Opstandelse er vores og vi ogsaa opstaae i hannem og skulle ikke blive i Graven og Død(en), men ogsaa med hannem legemlig holde en evig Paaskedag.

Thi see, hvorledes gjør en Bonde, der saaer paa Marken og kaster Kornet hen i Jorden, at det maa raadne og fordærves, saa det synes ligesom det var slet forlorent. Dog haver han ingen Sorg derfor, som det skulde være forgjæves, ja han forglemmer, hvor Kornet blev, spør ikke derefter, hvor det gaaer til dermed, om Maddiker æde det eller det anderledes fordærves, men gaaer med

idel saadanne Tanker derom, at om Paaske eller Pintsedag skal der komme skjønne Straa udaf og drage (sætte) meget flere Ax og ungt Korn, end han havde kastet derhen. Naar en anden saae det, der tilforn ikke havde seet Korn voxe, han skulde visselig sige til hannem: Hvad gjør Du der, Du Nar? Est Du ikke gal og afsindig, at Du der henkaster Dit Korn saa unytteligen i Jorden, hvor det dog maa fordærves og forraadne og ingen Mand kan komme tilnytte? Men naar Du spør ham ad (som veed Besked derom), da skal han svare Dig meget anderledes og sige: Kjære gode, det vidste jeg vel tilforn førend Du, at jeg skulde ikke kaste Kornet bort forgjæves; men jeg gjør det ikke derfor, at det skal fordærves, men at ved det, det raadner i Jorden, skal bekomme en anden Skik igjen og bære megen Frugt. Saaledes tænker hver Mand, der seer og gjør sligt; thi vi dømme ikke efter det, vi see for Øinene, men heraf, at vi aarligen have seet og forfaret Guds Gjerning og vide dog ikke eller kunne forstaae, hvorledes det gaaer til, meget mindre at vi skulde formaa med vor Kraft et eneste Straa at føre frem af Jorden.

Efterdi vi nu i saadant jordisk Væsen maa alt gjøre Sligt, meget mere skulle vi lære Sligt i denne Artikel (hvilken vi meget mindre kunne begribe og forstaae), efterdi vi have Guds Ord og dertil Forfarenheden, at Christus er opstanden fra Døde, og ikke dømme efter det, vi see for Øinene, hvorledes vort Legeme begraves, bliver opbrændt eller til Jorden i andre Maader, men lade Gud gjøre det og sørge for det, deraf skal vorde. Thi naar vi saae det saa snart for Øinene, da havde vi ingen Tro behov og Gud havde ikke Rum til at vise sin Viisdom

og Vælde over vor Viisdom og Forstand. Derfor hedder det de Christnes Kunst og Viisdom, at man i Hylen og Klagen kan dog faae derhos trøstelige og lystige Tanker om det sande Liv, at Gud lader os saa graves ned i Jorden og forraadne om Vinteren, paa det vi om Sommeren skulle komme igjen herfor meget skjønnere end denne Sol, saasom Graven er ikke en Grav, men en skjøn Urtegaard, hvor skjønne Nelliker og Roser ere plantede udi, som paa den kjære Sommer skulle grønnes og blomstres for os, ligesom og den HErres Christi Grav maatte vorde ledig og ikke stinke, men og blive liflig, herlig og skjøn.

Saaledes have og de hellige Martyrer og Jomfruer talet og tænkt, der man førte dem i Fængsel og tildøde, som man læser om S. Agatha, at hun lod sig tykke, hun skulde gaae til Dands, og agtede ikke anderledes al Martyr og Pine, der man truede hende med, end som man pibede og legede (spillede) hende fore, at hun skulde dandse. Saaledes skriver man og om S. Vincentio og andre, at de ere gangne tildøde med Glæde og Latter og spottede dertil deres Dommer og Mestermand; thi de havde indbildet sig (forestillet sig) Opstandelsen meget inderligere og bestændeligere (fastere) end nogen Bonde sin Høst paa Marken, og befattede den saa vist, at de holdt derimod Mestermanden, ja Døden og Djævelen for en Spot.

Sligt lader os og lære, at vi indbrive denne Artikel i vort Hjerte og kunne trøste os derved og trodse derpaa, naar Djævelen hveder (hvæsser) sit Spyd imod os og truer med Synd, Død og Helvede. Thi (som sagt er) efterdi vort Hoved, hvorpaa det ligger (kommer an) altsammen, er opstandet og lever, og vi ere døbte i hannem,

da have vi allerede vidt (langt) mere end den halve Deel borte, og er ikke igjen uden et lidet Stykke, at vi omsider maae lade den gamle Hud afdrages, at den og vorder ny igjen; thi efterdi vi have allerede vort ganske Arvegods, saa maa alt Bælge og Skaller visseligen ogsaa følge det samme.

Det maa være denne Gang prædiket om denne Artikel om vor HErre Jesu Christo, at man kan see, hvorledes al vor Viisdom og Kunst, som en Christen skal vide, er besluttet og begreben derudi, hvilken er vel en høi Viisdom over al Viisdom og Kunst, saa den ikke er gjort eller optænkt paa Jorden eller voxen af vort Hoved, men aabenbaret af Himmelen og hedder en guddommelig aandelig Viisdom og saadan een (som S. Paulus siger), der ligger forborgen og skjult in mysterio (det er i guddommelig Hemmelighed); thi Fornuft og Verden kan intet ved sig selv bekomme eller begribe og forstaae af dette Stykke, om det hende skjønt forelægges, men gjør ikkun der tvertimod, forarger sig paa saadan Lærdom og holder det for idel stort Daarskab, at Gud med sit Ord maa ikkun være hendes Nar, ja hendes Løgner dertil, og hvad han taler og lærer, maa alt hedde fordømt og det argeste Kjætteri og Djævelens Forførelse, som vi nu selv maae forfare og lide af vore Folk, dog vi ikke lære noget anderledes end denne Text, som de selv dagligen med os synge og sige, saa der er ingen anden Aarsag, hvorfor vi skjeldes Kjættere af dennem at være, end at vi drive og rømme (berømme) den Artikel om den HErre JEsu Christo saa klart og vældeligen, at han alene er og gjælder det altsammen, hvad vi have og hvoraf vi kaldes Christne, og ville ikke vide af

nogen anden HErre, Retfærdighed eller Hellighed. Men det skeer os til stor Trøst, efterdi vi ere visse derpaa, at vi blive forfulgte for ingen anden Ting paa Jorden uden for den HErres Christi Skyld og den Tro, som vi have annammet af Apostlene, og (som) hidindtil er gangen og bleven i al Verden. Det er vor Synd og Kjætteri for Verden, men vor Trods, Berømmelse og Glæde for Gud med alle Hellige fra det første af Christendommen. Der lader os blive ved og ikkun dagligen lære paa denne Kunst, som i hvilken al vor Viisdom, Frelse og Salighed staaer, at, hvor den Artikel bliver ved, der bliver det ved altsammen, at man er vis paa Sagen og Handelen og haver en retskaffen Maade at orddele (afgjøre) og Dom, som man kan affige over al anden Lærdom og Levnet. Og tvært om, naar dette Stykke falder og ligger, da ligger al vor Salighed og Trøst og Viisdom, at Ingen ydermere kunde ret domme eller orddele (afgjøre) enten om Lærdom eller Levnet. Dertil hjælpe os Gud ved den samme sin kjære Søn JEsum Christum vor HErre, lovet i Evighed, Amen.

Af D. M. L. skjønne Trøsteskrift til Herr Johan Mantel imod Dødsens Fristelse iblandt andet.

MEn at I skrive og beklage eder for Fristelse og Bedrøvelse for Døden, da vide I af vor Tro, der vi sige og bekjende, at Guds Søn haver lidt under Pontio

Pilato, er korsfæst og død, paa det han ved sin Død skulde betage Døden sin Magt, ja opsluge hende slet og aldeles for alle dem, som tro paa hannem. Kjære, hvad er det for en stor Ting, at vi døe. Om vi ret betænke, at han, den kjære HErre, er død og død for os? Hans Død er den rette eneste Død, der saa skulde indtage og opfylde vort Hjerte, Sind og Tanker, at os ikke skulde være andet til Sinds, end som der levede nu intet mere og ikke end denne skjønne og kjære Sol, men var alt dødt med vor kjære HErre, dog saaledes, at alting med hannem skulde igjen opstaae paa den tilkommende salige Dag. I denne sin Død og Liv skulde vor Død og Liv nedsænke sig som deres, der skulde leve med hannem evindeligen. Og sandt at sige, han er gaaen for os med sin Død fra Verdens Begyndelse og varer paa os indtil Verdens Ende, paa det han os, naar vi skulle skilles fra dette korte elendige Levnet (hvorom de Ugudelige vide alene noget og ere ei dog sikkre der i eet Øieblik) kunde tage imod og indtage i sit evige Rige etc.

Saa værer stærke ved Mod og uforfærdet i HERREN og bier efter hannem ved Taalmodighed, som nu er nær, og snart komme skal, Amen.

Paa St. Mortens Aften
Anno 1539.

Tvende gamle Psalmer

ordret efter

Malmø Psalmebogen

fra 1533.

Denne Psalmebogs Udgiver antages at være

Claus Mortensen Tøndebinder.

De profundis[1],

udi hvilken en bedrøvet Aand raaber til Gud, bekjendendes sin Synd og Ondskab, og at al Menneskens Kraft er uduelig; thi skal hver sætte sit Haab og Tro til Guds Miskund= hed og Naade alene sigendes:

Til dig raaber jeg af Hjertens Grund,
O, Herre Gud, du hør min Røst,
Lad op dine Øren i denne Stund
Og hør min Bøn og vær min Trøst;
Thi om du vilde mig dømme ret,
Efter min Ondskab, som jeg haver fortjent,
Da er jeg borte med alle.

---

[1]) Af Dybsens Nød.

Hos dig du er ei uden Misfundhed,
Vore Synder at forlade,
Forgjæves er al vor Hellighed,
Du vil hannem intet have.
I din Aasyn ei funden var,
Noget Menneske reen eller klar,
De ere Syndere alle.

For den Skyld vil jeg sætte mit Haab,
Til Guds Misfund og Naade,
Og ei til min Werdskyld[1] eller Raad;
Thi det er ei uden Vaade.
Gud haver mig jætt[2] den evige Ro,
Det er min Trøst og stadelige Tro,
Hans Ord kan ikke lyve.

Og om jeg skulde end bie til Qvæld,
Og ind til Morgenstjerne,
Mit Haab jeg aldrig forlade vil,
Jeg vil hannem troe saa gjerne,
Som hans Folk Israel haver gjort
Af Hjertens Grund, som vi have spurgt,
Han var deres Haab alene.

Thi han er mild og misfundelig,
Han er al fuld af Naade,
Han vil af ret Barmhjertighed,
Vore Synder alle forlade,
Thi han er det uskyldige Lam
Som os af Djævelens Fængsel nam,
Og gjorde os klare og rene.

---

[1]) Werdskyld, d. e. Fortjeneste.
[2]) jætt, d. e. forjættet.

Gud Fader, Søn og den Helligaand,
Hannem ville vi prise og ære,
Thi os haver Ingen frelst uden han,
Som vi af Skriften lære.
Thi bør hannem Lov og Tak alleen
Til evig Tid foruden Meen
Der til sige vi nu Amen!

Beati omnes qui timent dominum[1].

(Om Ægteskab)[2].

Salig er den Mand, der Gud frygter
Og udi hans Veie vandrer,
Han troer Guds Ord af Hjertens Grund
Det synes paa hans Gjerning alle lundt[3].

Intet Menneske bedviger han,
Han hjælper Alle hvor han kan,
Og med sit Haandværk føder sig,
Thi gaaer hannem vel og er altid salig.

Han skyer Hoer og al Ureenhed
Og i Ægteskab giver han sig,
Hans Hustru i hans Huus vanker,
Som et Viintræ alt fuldt af Viinbær.

---

[1]) Lyksalige de som frygte Herren.
[2]) Denne Overskrift (Om Ægteskab) findes ikke i Malmø Psalmebogen, men staaer saaledes i H. Thomissens og C. Geertzens Psalmebøger.
[3]) alle lundt, d. e. alle Maade, allestund.

Hans Børn sidde omkring hans Bord,
Han lærer dennem at troe Guds Ord,
De ere som Olieplanter,
Fra Synd og Ondskab han dennem tugter.

See saadan Naade faaer det Menneske,
Som troer paa Christi Fortjeneste
At det kan Gud elske og frygte,
Christus haver hannem fortjent saadan Lykke.

O du Guds Menneske altid salig,
Herren af Zion velsigne dig,
Og du skalt see i alle dine Dage,
Hvad godt Guds Folk Jerusalem skalt have.

Du skalt og faae saa lang Livs Frist
At du skalt see dine Børnebørn vist,
Du skalt og see den Fred og Glæde,
Der Gud over Israel monne give,
Det er over alle dem som hannem frygte,
Christus haver os fortjent saadan Lykke.[1]

Dr. M. Luther.

---

[1]) De to sidste Linier i dette Vers findes ikke i Hans Thomissens Psalmebog 1569, Daniel Paullis Psalmebog 1682, Christian Geertzens Psalmebog 1685, samt i Cassubens Psalmebøger.

Den rette
Augsburgske Confession,
eller
Christelige Troesbekjendelse,

ſſom nogle Fyrſter og Stæder overantvordede Stormægtigſte
Keiſer Carl den V. udi den almindelige
Rigsdag til Augsburg, Aar
1530.

Udſat paa Danſk
af
Oluff Jacobſon Kiøbingh.
1618.

Paany udgivet
af
N. B. Kousgaard.

Kjøbenhavn.
Udgiverens Forlag.
Tryft hos S. Trier.
1870.

Efter Opfordring af en troende Kvinde i Veileegnen udgives Troesbekjendelsen her uforandret og tillige saaledes som den findes i Huus- og Reisebiblen fra 1699 og i de saakaldte Stiftrupske Bibler.

Fortale.

Stormægtigste Keiser! Allernaadigste Herre!

Efterſom Eders Keiſerlige Majeſtæt for kort Tid ſiden naadigſt haver ladet befale og kundgjøre en almindelig Rigsdag, at holdes her til Augsburg, baade at der kunde raadſlaaes om Middel og Hjælp imod den Chriſtendommens og chriſtelige Navns grumme Arvefjende Tyrken, hvorledes man kunde holde en ſtillevarende Krig vedlige, og beſtaae imod hans grumme Magt. Derhos ogſaa, at handle om de Splidagtigheder udi vor hellige Troes og chriſtelige Religions Sag, at hvad Opinion og Meninger, ſom vare ueens, kunde paa begge Sider, imellem os ſelv, udi god Kjærlighed og Sagtmodighed aabenbare forhøres, kjendes og overveies, at hvis nogen af Parterne ikke ret udlagde eller forſtode efter den Hellige Skrift, kunde rettes og aflægges, og over alt maatte annammes og holdes een ſimpel og ſand Religion, og alting at forføies til en chriſtelig Eendrægtighed, og ligeſom vi Alle ere og ſtride under een Chriſto, kunde i lige Maade Alle leve udi een chriſtelig Kirke, udi Samdrægtighed og Enighed.

Og efterat vi, hvis Navne herhos ere underskrevne, Churfyrste og Fyrster, med de Andre, som ere udi vort Forbund, ere samtligen kaldede med andre Churfyrster, Fyrster og Stænder, til forskrevne Rigsdag: Da at lade paakjende vor underdanigste Lydighed efter Keiserlige Mandat, have vi (uden Berømmelse at sige) været med de Allerførste som ere hidkomne.

Og efterdi E. K. M. belangendes denne Religionens Sag, haver her sammesteds strax der Herredagene begyndtes, med høieste Alvor og Flid, naadigst begjæret af Churfyrsterne, Fyrsterne og Stænderne udi Almindelighed, at hver skulde efter E. K. M. forbemeldte Mandat, forfatte og stille frem skriftlig sin Mening og Sentents, baade paa Tydsk og Latin at overantvordes. Som vi da næstforgangne Onsdag, efter vi havde raadet og betænkt os tilsammen, lode os findes overbødige til Fredag, som idag er, at fremlægge vor Bekjendelses Artikler skriftlig, paa Tydsk og Latin. Derfor E. K. Majestæt, til underdanigste Lydigheds Kjendelse, lægge vi her frem og antvorde vore Kirkelæreres og Prædikanteres (saavel som og vor) Troes Bekjendelse, saaledes og saadan, som de af den hellige Skrifts Grund og rene Guds Ord mene og lære i vore Lande, Fyrstendømmer, Herskaber, Stæder, og prædike i vore Kirker.

Og ere vi med al Underdanighed overbødige for E. K. M. vor allernaadigste Herre, dersom de andre Churfyrster, Fyrster og Stænder iligemaade paa Tydsk og Latin efter E. Keiserlige Befalning, deres Opinion og Mening skriftlig fremlægge, at ville med dennem venligst raadføre, betænke og handle om de lideligste Midler og

Veie, at saa vidt muligt kan være, maatte komme overeens, og denne uenige Handel imellem os, paa begge Sider, kunde i Kjærlighed og Venlighed fordrages og forenes, saa denne Tvistighed maatte blive ført til een reen, sand Religion, som vi og Alle ere og stride under een Christo, og skulle bekjende een Christum, saasom og formeldes udi E. K. M. Mandat, og vi med alsomydmygste Hjerter ville bede og paakalde den almægtige Gud, han dertil vil forlene sin guddommelige Naade, at vi udi alle Ting kunde ledsages og føres til den rette Guds Sandhed.

Men dersom det ikke kan faae Fremgang hos vore Herrer og Venner paa den anden Side, og besynderlig Churfyrster, Fyrster og Stænder i saa Maade, eftersom E. K. M. ganske høiviselig haver betænkt, som er med saadan skriftlig Fremlæggelse og Præsentering af begge Parter, og ved venlig Forhandling og Forening derom. Saa vidne vi her aabenbare, at vi slet intet ville fragaae af det allerringeste, som kan tjene til christelig Eendrægtighed, om det ellers kan skee med Gud og en god Samvittighed, som ogsaa E. K. M. saavelsom forbemeldte vore gode Venner, Churfyrster, Fyrster, Stænder, ja, og hver som haver den christelige Religion kjær, og denne vor Sag kommer for, skulle naadigst og venligst kjende og forstaae af denne vor og vores efterfølgende Confession.

Efterat E. K. M. ikke een Gang, men ofte naadigst haver givet, Churfyrster, Fyrster og Stænder tilkjende, og synderlig ved en aabenbar oplæst Instruction og Keiserlig Befalning udi den almindelige Rigsdag, som blev holden til Speier Anno 1526, at E. K. M. udi denne Religionens Sag, for visse Aarsagers Skyld, ikke vilde noget

endeligt beſlutte, men vilde flittelig anholde hos den Romerſke Pave om et almindeligt Concilium at holdes og beſtemmes. Som og for et Aar ſiden udi den ſidſte Herredag til Speier videre er ommeldt, hvor E. K. M. formedelſt en ſtriftlig Instruction haver iblandt andet givet Churfyrſterne, Fyrſterne og Rigets Stænder dette fore, ved E. K. M. Statholder Ferdinandum Konge udi Ungarn og Böhmen, ſamt E. K. M. Oratores og forordnede Commissarier, at E. K. M. havde ſaare vel overveiet og forſtaaet, at den Keiſerlige Statholders og Keiſerlige Raads, ſaavel, ſom og de andre Churfyrſters, Fyrſters og Stænders Fuldmægtiges velbetænkte Mening, udi den Rigsdag til Regensburg, belangendes det general Concilium, ſkulde kjendes for godt, og det ſamme at vorde meget nytteligt. Og efterdi de Sager, ſom da handledes imellem E. K. M. og Paven, ſyntes vel at bekvemme ſig til chriſtelig Eendrægtighed, ſaa at E. K. M. var vis, at Paven ikke ſkulde vægret, at jo lade holdes det general Concilium. Derfor lod E. K. M. naadigſt forſtaae, at være udi E. K. M. fulde Forſæt at arbeide derpaa, at Paven med det allerførſte ſkulde derudi bevilge, og med E. K. M. Befalning, uden lang Forhaling, ſamme general Concilium at beramme og foreſkrive.

Og efterdi den Uenighed imellem os og de Andre om Religionens Sager, blev ikke da for E. K. M. ført til nogen venlig Forhandling og Eendrægtighed; tilbyde vi os nu her med al Underdanighed, ja meer end nok, og ere ganſke overbødige at møde til ſaadant et almindeligt, frit og chriſteligt Concilium, hvilket ogſaa haver været anſeet for godt, og beſluttet af Churfyrſterne, Fyrſterne

og Stænderne, at skulle engang berammes, saa tidt som der er holdt almindelig Herredag udi E. K. Majestæts Regjeringstid. Hvilket almindelige Concilium og Møde, samt ogsaa E. Keis. M. vi os paa vor høivigtigste Sags Vegne nu tilforn in forma juris, saasom det hørte og burde, have skudt os til, og rigtig appelleret, og det samme endnu gjøre. Til hvilken E. Keis. Majest. Apellation, saa og til et general Concilium vi os endnu holde, ei heller have i Forsæt, at ville staae derfra (uden denne tvistige Sag imellem os og Parterne, efter E. K. M. Forskrivelse bliver udi Venlighed og Kjærlighed forhørt og overveiet, forligt og stillegjort, til en christelig Enighed) enten ved denne vor Confession, eller nogen anden efterfølgendes Forhandling, hvorom vi og her aabenbare vidne og protestere.

Og er denne vor og vores Bekjendelse, som herudi artikelviis efterfølger.

Den christelige Lærdoms

1. Artikel.

Først troe vi, og lære eendrægteligen i vore Kirker, som og den Nicæniske Concili[1] Beslutning lyder, at der er eet eneste guddommeligt Væsen, hvilken baade kaldes og er sandelig, een evig uadskillelig Gud, ubegribelig, uendelig udi Magt, Viisdom og Godhed, som er alle Tings, baade synliges og usynliges Skabere og Opholdere: Og ere dog trende Personer i det samme eneste guddommelige Væsen, lige mægtige, lige evige, Fader, Søn og Hellig-Aand: Og ved dette Ord Persona forstaaes ikke en Qvalitet,[2] vis Skikkelse eller Egenskab udi en anden Ting; men Noget, som er egentligen i sig selv en Subsistents,[3] og i saa Maade for sig umeddelelig; saasom de gamle Kirke-Lærere og Patres[4] have brugt dette Ord udi denne Sag.

Derhos fordømmes alle de Kjættere, som ere denne Artikel imod, saasom Manichæerne, der gjorde tvende Begyndelser og Guder, een ond, og een god. Item

---

[1]) I den Stiftrupske Bibel staaer: — Kirkemøde. [2]) Danlighed. [3]) Selvstændighed. [4]) Fædre.

Valentinianere, Arianere, Eunomianere, Mahometister, og alle andre Saadanne, saavelsom og Jøder og Samosatenere, baade gamle og nye, som holde det saa, at der skulle ikke være uden een Person alene ste, og gjøre sig siden en skjændig ugudelig rhetorisk Snak om disse Tvende, Ordet og den Hellig-Aand, og sige: Der maa ikke være adskillige Personer, men Ordet at skulle bemærke en lydelig Tale og Røst, og den Hellig-Aand at være den Rørelse, som er skabt i Creaturerne.

Den 2. Artikel.

Fremdeles læres, at alle Mennesker, som naturlig fødes efter Adams Fald, blive undfangne og fødte i Synden, det er, de Alle af Moders Liv ere fulde af ond Lyst og Tilbøielighed, og kunde ikke af Naturen have nogen sand Gudsfrygt, ikke[1] sand Guds Kjærlighed, ei heller sand Tro til Gud: Og at denne medfødte Syge, eller oprindelige arvelige Skade og Brøst er visselig Synd, hvilken fordømmer under evig Guds Vrede saa Mange, som ikke formedelst Daaben og den Hellig-Aand blive igjenfødte.

Her fordømmes de Pelagianere, og Andre, som ikke holde denne oprindelige Synd [for] at være Synd; men lære, at [den] menneskelige Natur bliver født uden Synd, og kan ved Naturens egne Kræfter og Udrettelser foruden den Hellig-Aand formaae at blive retfærdig for Gud og fyldestgjøre Guds Lov; thi de i saa Maade forkrænke Christi Værdskylds og Velgjerningers Ære.

---

[1]) I den Stiftrupske Bibel staaer: — „eller".

Den 3. Artikel.

Videre læres, at Ordet, det er, Guds Søn, er bleven Menneske og haver annammet den menneskelige Natur udi den rene Jomfru Marie Liv; at de tvende Naturer, [den] guddommelige og menneskelige, saaledes i een Person uadskillelig tilsammenføiede, ere een Christus, sand Gud og sand Menneske, født af Jomfru Maria, sandelig piint, korsfæst, død og begraven, at være et Offer, ikke for den oprindelige Synd alene, men og for alle gjørlige Synder, og at stille Gud Faders Vrede.

Item, at den samme Christus er nedfaren til Helvede, og sandelig igjen paa tredie Dag opstanden fra de Døde, opfaren til Himmelen, sidder hos Gud Faders høire Haand, at regnere og herske evindelig over alle Creaturer, at helliggjøre Alle, som troe paa Hannem, formedelst sin Hellig-Aand, hvilken han sender i deres Hjerter, at styre, styrke, trøste, livagtiggjøre og give dem allehaande Gaver, beskjerme og beskytte dem imod al Djævelens og Syndens Magt.

Item, at den samme HERRE Christus skal igjenkomme aabenbare at dømme Levende og Døde: Som og det apostoliske Symbolum lyder.

Den 4. Artikel.

Saa læres ydermere, at vi ikke ved vore Gjerninger eller Fyldestgjørelse kunde fortjene Syndernes Forladelse, ei heller blive for vore Gjerningers Skyld regnede retfærdige for Gud, men at vi faae Syndernes Forladelse

og regnes retfærdige af Naade for Christi Skyld formedelst Troen, naar vor Samvittighed trøster sig ved de Naadens Forjættelser udi Christo og troer, at Gud vil visseligen annamme os til Naade og forlade os Synderne for Christi Skyld, som med sin Død haver fyldestgjort og betalt for vore Synder.

Hvo saaledes sandelig troer, han bekommer Syndernes Forladelse og regnes retfærdig for Gud, for Christi Skyld.

Den 5. Artikel.

At vi kunde bekomme denne Tro, da haver Gud dertil indsat det hellige Prædike-Embede, givet Evangelium og Sacramenterne; thi ved Ordet og Sacramenterne, som ved Middel og Instrumenter skjenkes og gives den Hellig-Aand, som forarbeider og gjør Troen i Hjerterne, hvor og hvilken Tid Gud vil udi dennem, som høre Evangelium, hvilket lærer os, at Gud ikke ved vore Fortjenester, men for Christi Skyld gjør os retfærdige, naar vi troe, at vi for Christi Skyld annammes udi Naade hos Gud.

Her fordømmes Anabaptister og andre flere, hvilke lære, at vi foruden det udvortes lydende Evangeli Ord kunde fortjene og faae den Hellig-Aand formedelst egne Forberedelser og Gjerninger.

Den 6. Artikel.

Der læres ogsaa, at samme Tro skal give af sig gode Frugter og gode Gjerninger, og at man skal gjøre

gode Gjerninger, som ere befalede af Gud, for Guds Villie, som det udkræver: Dog ikke at vi skulle sætte Tillid paa[1] samme Gjerninger, ligesom vi ved dennem fortjente Syndernes Forladelse og Retfærdighed for Gud; thi vi ved Troen fatte Christum, og for hans Skyld bekomme og faae Syndernes Forladelse og Retfærdiggjørelse, som han selv siger, Luc. 17. 10.: Naar I have gjort alle Ting, da siger: Vi ere uduelige Tjenere. Dette samme lære ogsaa de gamle Kirke-Skribentere; thi Ambrosius siger: Det er saaledes besluttet hos Gud, at hver den, som troer paa Christum, bliver salig ikke ved Gjerninger, men at[2] han udaf Naade formedelst Troen alene annammer og faaer Syndernes Forladelse.

Den 7. Artikel.

Der læres ogsaa, at stedse er og bliver altid en hellig christelig Kirke, hvilken er alle hellige Menneskers Forsamling, hos hvilken ogsaa det hellige Evangelium reent og ret prædikes, og Sacramenterne retteligen uddeles. Og dette er nok til den Christen-Kirkes sande Enighed, at Evangeli Lærdom der eendrægtelig prædikes udi sin rette [og] rene Forstand og Sacramenterne retteligen, efter Guds Ord uddeles og medhandles. Saa er og ikke fornødent til Kirkens sande Enighed, at allesteds holdes eens lige Ceremonier, som af Menneskene ere indsatte, som Paulus siger, Eph. 4. v. 4.: Eet Legeme og een Aand, ligesom I og ere kaldte udi eet Haab i Eders Kald; een Herre, een Tro, een Daab, een Gud, og Alles Fader ꝛc.

---

[1]) I den Stiftrupske Bibel staaer: — „til". [2]) I Samme er „at" forglemt.

Den 8. Artikel.

Item, endog den christelige Kirke egentlig ikke er andet, end de Helliges og ret Troendes Forsamling og Samfund; dog efterdi udi dette Liv ere mange Hyklere og falske Christne, saavelsom aabenbare Syndere iblandt de Fromme, [da] maa man bruge Sacramenterne, om de end betjenes og uddeles af dennem, som ere ugudelige og onde; [saa]som Christus giver tilkjende, Matth. 23. v. 2.: Paa Mosis Stol sidde Skriftkloge og Pharisæer, thi Ordet og Sacramenterne ere kraftige for Christi Befalings og Ordnings Skyld.

Her fordømmes de Donatister og det Selskab som sagde: Man maatte ikke bruge de Ugudeliges Tjeneste i Kirken; thi de falskelig meente, at den Tjeneste var unyttelig, og foruden nogen god og gavnlig Udrettelse.

Den 9. Artikel.

Om Daaben læres, at den er fornøden til Salighed, og at Guds Naade tilbydes og skjenkes ved Daaben, og at man skal døbe de smaa Børn, hvilke ofres og antvordes Gud formedelst Daaben og annammes udi Naade hos Gud.

Her forkydes Anabaptister, som lære, det er ikke ret at døbe Børn, fordi, sige de: Børn blive salige foruden Daaben.

Den 10. Artikel.

Om Herrens Nadvere læres saaledes, at Christi sande Legeme og Blod ere sandelig nærværendes tilstede, og ud-

deles til dennem, som æde og drikke [Brødet og Vinen] i Herrens Nadvere.

Vi forsager og forskyder dennem, som anderledes mene og lære.

Den 11. Artikel.

Om Skriftemaal læres, at man skal beholde den private Afløsning i Kirkerne. Dog det ikke er fornødent udi Skriftemaal at opregne og fortælle alle Misgjerninger og Synder, efterdi det dog er umuligt, som David siger i den nittende Psalme, v. 13.: Hvo kan mærke Vildfarelser?

Den 12. Artikel.

Om Poenitentse bliver saaledes lært, at de, som efter Daaben ere faldne i Synd, kunde, paa hvadsomhelst Tid naar de omvendes, bekomme og faae Syndernes Forladelse, og at Kirken ikke maa nægte saadanne, som komme til Poenitentse, at dennem jo gives Afløsning.

Og [be]staaer ret Poenitentse udi disse tvende Stykker: Først udi en sand Hjertens Anger, Ruelse og Forskrækkelse udi Samvittigheden for Guds Vrede over Synden, naar den bliver kjendt, og [for det andet i] Troen, som undfanges af Evangelio og Afløsningen, og[1] troer, at Synderne visselig forlades for Christi Skyld. Denne Tro trøster Hjertet igjen, og fører med sig Syndernes Forladelse, Fred, Glæde og [et] evigt Liv.

Derefter skal følge Levnets Bedring, at man afstaaer Synden og lader af det Onde; thi det skal være Poeni-

[1]) I den Stiftrupske Bibel staaer: — „der".

tentſes Frugt, ſom Johannes ſiger, Matth. 3, 8.: Gjører Frugt, ſom hører til Poenitentſe.

Her forſkydes Anabaptister, ſom lære, at de, ſom engang ere blevne[1] retfærdiggjorte, kunde ikke miſte den Hellig-Aand. Item, de ſom ſige, at en Part kunde naae og faae ſaa ſtor Fuldkommenhed i dette Liv, at de ikke kunde ſynde.

Her fordømmes og Novatianer, hvilke nægtede dem Afløsningen, ſom efter Daaben falde i nogen Synd, alligevel om de end vare komne til Poenitentſe igjen.

Iligemaade ſkille vi os ogſaa fra dem, ſom ikke lære, at vi faae Syndernes Forladelſe formedelſt Troen for Chriſti Skyld uden vor Fortjeneſte; men ſige: Vi ſkulle fortjene Naaden og Syndernes Forladelſe ved vor Kjærlighed og Gjerninger.

Desligeſte de, ſom lære, at Canonicæ Satisfactiones [egne Fyldeſtgjørelſer] ere fornødne til at betale for den evige Straf, eller Skjærsilds Pine.

Den 13. Artikel.

Om Sacramenternes Brug læres, at Sacramenterne ere indſatte, ikke derfor alene, at være udvortes Tegn, hvorpaa man kan kjende de Chriſtne iblandt andre; men meget mere at være ſatte til Tegn og Vidnesbyrd om Guds gode Villie imod os, og naar man dem bruger, da derved opvække og beſtyrke Troen; hvorfore de og ſkulle bruges og annammes udi en ſand Tro, og bruges da

[1]) I den Stiftrupſke Bibel er udeladt: — „blevne".

rettelig, naar Troen fatter og holder ved Forjættelserne, som vises og tilbæres os i Sacramenterne.

Her skal deres pharisæiske Lærdom forskydes, som sige: Sacramenterne gjøre retfærdige, ex opere operato [d. e.], af gjort Gjerning, foruden Troen; og ikke lære, at Troen skal høre til Sacramenternes Brug, eller at der tilbydes Syndernes Forladelse, hvilken vi ved Troen bekomme, og ikke ved Gjerninger.

Den 14. Artikel.

Om Kirke-Regiment og Ordning læres, at Ingen skal eller maa i Kirken aabenbare lære, prædike, eller give [1] Sacramenter, uden han dertil er lovlig og rettelig kaldet.

Den 15. Artikel.

Om menneskelige Kirke-Ordninger og Skik læres, at man skal lade blive de Skikkelser, som kunde beholdes uden Synd, og tjene til Fred og god Skikkelighed udi Kirken; saasom visse Høitider og hellige Dage, og andet saadant: Dog at derhos skeer Undervisning og Paamindelse til Folket, at man ikke dermed besværer Samvittighederne, ligesom saadanne Ordninger og Skik skulde være nogle fornødne Guds Dyrkelser, uden hvilke man ikke kunde blive retfærdige for Gud.

Derforuden læres, at alle Traditiones og menneskelige Skikkelser, som ere gjorte og paaførte udi den Mening,

---

[1]) I den Stiftrupske Bibel staaer: — „meddele".

med dennem at forsone Gud, fortjene Syndernes For-
adelse, og blive retfærdige for Gud; de ere Evangelium,
g den ganske Lærdom om Troen til Christum aldeles imod.

Hvorfore Kloster-Løfter og andre Traditiones om
Skilsmisse paa Mad-Dage, og andet saadant ꝛc., med
hvilke, som med nogle Dyrkelser, man formene at for-
jene og faae Syndernes Forladelse og Salighed, de ere
unyttige, og imod det hellige Evangelium.

Den 16. Artikel.

Om Politi og verdslige Regimenter læres: At al
Øvrighed og verdslige Regimenter, gode Love og For-
ordninger, ere Guds gode Gjerninger, som Gud haver skaffet
og indsat, og at Christne vel maae, foruden Synd, være
Øvrigheds-Mænd, Fyrster, Dommere, maae sige Dom og
Ret af, enten udaf Keiser-Retten, eller andre Landets
Love, straffe over Misdædere med Sværdet, retfærdelig
føre Krig, kjøbe og sælge, at man maa[1] gjøre Eed, naar
man dertil holdes af Øvrigheden, have Gods og Eiendom,
have sin Ægte-Hustru, ꝛc.

Dette ere de fordømmelige Anabaptister imod, hvilke
forbyde de Christne at have med saadanne verdslige Be-
stillinger og Handeler at skaffe.

De skulle og fordømmes, som sætter den rette chri-
stelige Fuldkommenhed derudi, at man forlader Huus og
Hjem, Hustru og Børn, og verdslige Bestillinger og
Brug, og ikke udi Guds Frygt og Troen til Gud, hvilken

[1]) I den Stistruppke Bibel staaer: — „kan".

dog er alene den rette Fuldkommenhed; thi Evangelium lærer ikke en udvortes timelig, men inderlig evig Væsen og Hjertets Retfærdighed. Desimellem gjør det dog ikke Splid udi verdslig Stat, eller Huus-Regimente, men vil, at de skulle holdes ligesom Guds Ordninger, og at man skal udi samme Stater bevise christelig Kjærlighed, enhver efter sit Kald, og derfor ere alle Christne skyldige at være Øvrigheden underdanige, og deres Love og Befalinger hørige og lydige udi alt det, som kan skee foruden Synd; thi dersom Øvrighedens Befaling ikke kan skee [for]uden Synd, da er man skyldig, mere at adlyde[1] Gud end Menneskene, Act. 5, 29.

Den 17. Artikel.

Videre læres, at vor Herre Jesus Christus skal komme paa den yderste Dag, at dømme og opvække alle Døde, og give de Gudfrygtige og Udvalgte evigt Liv og evig Glæde, men de ugudelige Mennesker og alle Djævle, at fordømme udi Helvede til evig Straf og Pine.

Derfor fordømmes Anabaptisters Lærdom, som siger: Der skal komme Ende paa de fordømte Menneskers og Djævlenes Pine og Qval, og [at den] skal ikke blive evig.

Item, her forskydes ogsaa de, som nu udsprede den jødiske Lærdom og Vildfarelse, at førend de Dødes Opstandelse skulle idel Hellige og Fromme besidde Verdens Rige, og alle Ugudelige da være ødelagte og udslettede.

---

[1]) I den Stiftrupske Bibel staaer: — „lyde".

Den 18. Artikel.

Om Menneskenes frie Villie læres, at Menneskene i nogen Maade have en frie Villie, at leve udvortes from for Verden og udvælge iblandt de Ting, som ere Fornuften undergivne; men uden den Hellig Aands Naade, Hjælp og Arbeidelse staaer det ikke udi noget Menneskes Formue at vorde Gud behagelig, at hjerteligen frygte Gud, elske Gud, troe Gud, eller udrydde af Hjertet den medfødte onde Lyst og Begjerlighed. Saadant skeer formedelst den Hellig Aand, som ved Guds Ord undfanges og gives, som Paulus siger: 1 Cor. 2 v. 14. Det naturlige Menneske fatter ikke de Ting, sam høre Guds Aand til.

Og paa det man kan kjende og see, at her ikke indføres noget Nyt, da er dette Augustini klare Ord om frie Villien, af Lib. 3 Hypogn. Vi bekjende, at der er [en] frie Villie i alle Mennesker; thi de have jo alle af Naturen medfødt Forstand og Fornuft; dog ikke saa at de uden Guds Hjælp formaae enten at begynde, eller fuldkomme noget af de Ting, som høre Gud til, men have alene ste Frihed at udvælge iblandt dette Livs udvortes Gjerninger, enten gode eller onde: Gode, mener jeg, hvilke Naturen selv formaaer, og kan komme afsted, som at ville arbeide og dyrke sin Ager eller ei, at æde og drikke, have Venskab med Nogen eller ei, tage en eller anden Klædning paa, at bygge, tage Hustru eller ei, holde Avl eller ei, lære eller bruge Haandværk ꝛc., eller saadant andet mere at gjøre, der nytteligt og gavnligt kan være til dette Liv. Hvilket dog altsammen hverken er, eller kan være bestandigt, uden Gud, fordi alle Ting ere af hannem, og for-

medelst hannem. Det Onde kan ogsaa Menneſket ſelv udvælge, ſom at ville falde paa Knæ for Afguder, ville gjøre Manddrab ꝛc.

Her ſkille vi os ſlet fra de Pelagianer, og alle andre ſom lære, at vi foruden den Hellig Aands Hjælp og Naade, af Naturens Kræfter alene kunde elſke Gud over alle Ting. Item, at vi kunde holde og fyldeſtgjøre Guds Bud, end i det allerydерſte. Thi om vi endſkjøndt formaae af Naturen at gjøre eller lade de udvortes Gjerninger efter Budene, ſom at holde vore Hænder fra Tyveri, Røveri[1], Mord og Mandſlet, ſaa kunne vi dog ikke gjøre de høieſte Guds Bud i Hjertet foruden den Hellig Aand, ſom ere inderlig og rettelig [at] frygte Gud, elſke og troe Gud ꝛc.

Den 19. Artikel.

Om Aarſage til Synden læres ſaaledes hos os: At endog Gud Alſommægtigſte ſkaber og opholder den ganſke Natur, ſaa er dog den fravendte[2] Villie ſelv udi alle Onde og Guds Foragtere Aarſag til Synden, idet den vender ſig til forbudne Ting, ſaaſom Djævelens Villie er, og alle Ugudeliges, hvilke, ſaaſnart ſom Gud ſlaaer Haanden af dennem, vende de ſig fra Gud hen til det Onde, ſom Chriſtus ſiger, Joh. 8 v. 44. Naar han taler Løgn, da taler han af ſit eget.

---

[1]) I Huus- og Reiſebiblen fra 1699 ſamt i den Stiftrupſke Bibel er „Røveri" udeladt.

[2]) I den Stiftrupſke Bibel ſtaaer: — „forvendte".

Den 20. Artikel.

Falskelig beskyldes vore, ligesom de skulde forbyde gode Gjerninger; thi deres udgangne Skrifter og Udlæggelser over de ti Guds Bud, saavelsom andre deres Skrifter, bevise, at de have gjort gode og nyttige Underviisninger og Formaninger om alle christelige Stater og Embeder, hvad hver bør at lade og gjøre i sit Kald, som kan være Gud behageligt; hvorom der haver været ganske lidet prædiket tilforn for denne Tid. Det allermeste, de have drevet Tiden med, var deres barnagtige, unyttige og gjækkelige Gjerninger, med visse Hellige Dage, besynderlige Faste, Broderskab, Pillegrimsgang, Helgenes Tjenester, Rosarier eller Paternosterbaand, Munkeri, Afladsbreve, og andet mere saadant, hvilke unyttelige Handeler vore Modstandere nu, efterdi de ere paamindte, nogenlunde see ved, at de ikke saa meget høit berømme sig [af], som de tilforn have gjort. De begynde nu noget at tale om Troen, hvorom man i lang Tid tilforn slet haver taugt stille. Dog ville de ikke afstaae deres Vildfarelser, men blive endnu ved at formørke den salige trøstelige Lærdom om Troen, efterdi de lade Samvittighederne slet blive udi Tvivl, og befale, [at] man skal fortjene Syndernes Forladelse ved Gjerninger, og ikke ville lære, at vi af Troen alene for Christi Skyld bekomme Syndernes Forladelse.

Men efterdi den Lærdom om Troen, som er den christelige Lærdoms Hovedstykke, i saa lang Tid haver været ukjendt, og ikke derom været lært eller prædiket som alle Mand maa bekjende, at der har slet intet været talt udi Prædikener om den Retfærdighed formedelst Troen,

men derimod at være mange falske Gudsdyrkelser[1] oprettede. Saa have da vore saaledes lært og underviist Kirkerne om Troen.

Om Troen.

Først læres at vore Gjerninger kunde ikke stille Gud tilfreds eller fortjene Syndernes Forladelse, Naade og Retfærdiggjørelsen, men at vi den bekomme alene formedelst Troen, at vi troe og forlade os til, vi blive annammede udi Naade for Christi Skyld, som eniſt[2] er sat til en Midler og Forliger, ved hvilken Faderen forliges og forsones. Derfor hvo som troer og sig tilforlader[3] med Gjerninger at fortjene Naaden, han foragter Christi Fortjeneste og Naade, og søger uden Christo med menneskelige Kræfter Veien til Gud; efterdi Christus om sig selv haver sagt: [Joh. 14, 6.] Jeg er Veien, Sandhed og Livet.

Denne Lærdom om Troen handles allesteds hos Apostelen St. Povel, han siger: Eph. 2, 8. I ere blevne salige af Naade formedelst Troen, og det ikke af Eder; det er Guds Gave, ikke af Gjerninger.

Og at Ingen skal spottelig sige os at optænke og digte en ny Udlæggelse over St. Povels Ord, da haver denne ganske Sag ogsaa Fædrenes Vidnesbyrd med sig; thi Augustinus i mange store Bøger forsvarer og strider for den Lærdom om Naaden og Troens Retfærdighed imod den Lærdom om Gjerningers Fortjenester. Ambro-

---

I den Stiftrupske Bibel staaer:
[1]) „Guds Dyrkere". [2]) „alene". [3]) „forlader".

sius lærer og ligesaa i sin Bog om Hedningernes Kald, saavelsom og andre Steder; thi saaledes siger han: Christi Blods Gjenløsning blev ringe, og menneskelige Gjerningers Prærogativ og Fordeel blev ikke lagt ned under Guds Barmhjertighed, dersom Retfærdiggjørelsen, som skeer ved Naaden, var skyldig at gives for de foregaaende Fortjenester, ligesom det ikke var hans Gave, som giver, men hans Løn, som arbeider.

Men endog denne Lærdom foragtes af de Uforfarne, saa fornemme dog og befinde hos sig de Gudfrygtiges forskrækkede Samvittigheder, at den fører ganske megen Trøst med sig, fordi Samvittighederne kunde ikke blive rolige ved nogle Gjerninger, men ved Troen alene, naar de visseligen sætte sig fore, og fast tilforlade, at de have en naadig Gud, for Christi Skyld; som Paulus lærer de Romere, Cap. 5, v. 1. Vi, som da ere retfærdiggjorte af Troen, have Fred med Gud. Denne ganske Lærdom skal henføres til en forskrækket[1] Samvittigheds Kamp og Strid, ellers kan den ikke ret forstaaes; hvorfore de uforfarne og ugudelige Mennesker dømme forfængeligen og ilde derom, som gjøre sig Tanke og Mening, den christelige Retfærdighed intet at være andet, end en verdslig og philosophisk Retfærdighed.

I fordums Tid plagedes Samvittighederne ilde med den Lærdom om Gjerninger; de hørte ingen Trøsteprædiken af Evangelio. Nogle dreves af Samvittigheden hen ud til Ørken og eenlige Steder, og til Klostere,

[1]) I den Stiftrupske Bibel staaer: — „forskrækkelig".

forhaabende sig der at skulle forhverve Naaden ved saadan klosterlig Levnet. En Part have optænkt andre Gjerninger, og med dem vilde fortjene Naade, og betale for Synderne. Derfor gjordes det storligen fornøden at fremføre, og komme igjen paa Fode denne Lærdom om Troen til Christum, at forskrækkede Samvittigheder ikke skulle aldeles fattes Trøst, men kunde lære og vide, at de faae og bekomme Syndernes Forladelse og Retfærdiggjørelse formedelst Troen til Christum.

Det paamindes ogsaa, at dette Ord Troen betyder her ikke alene, at man veed Historien, som de Ugudelige og Djævelen ogsaa vide; men skal forstaaes saadan Tro, som ikke alene veed og troer Historien, men og Historiens Effect[1] og Udrettelse, som er denne Artikel: Syndernes Forladelse, at vi visselig ved Christum have Naaden, Retfærdighed og Syndernes Forladelse.

Hvo som nu veed sig at have Gud til[2] sin naadige Fader ved Christum, han sandelig kjender Gud; han veed, at Gud anseer ham, han ogsaa elsker og paakalder Gud; han er og ikke uden Gud, saasom Hedninger; thi Djævlene og Ugudelige kunde ikke troe den Artikel, Syndernes Forladelse; derfor hade de Gud, som deres Fjende, og ikke paakalde hannem; de forvente sig intet godt af hannem. Augustinus paaminder ogsaa om Troen i samme Maade, og lærer, at dette Ord Troen tages i Skrifterne ikke for saadan en Videnskab, som er i de Ugudelige, men

---

[1]) I den Stiftrupske Bibel staaer: — „Virkning". [2]) I Samme er „til" udeladt.

at den skal være en vis og fast Tillid, som trøster og op-
retter de forskrækkede Hjerter.

Her foruden lære vore, at det er fornødent at gjøre gode Gjerninger, dog ikke at vi skulle fortroe os ved dem at forhverve Naade, men for Guds Villies Skyld; thi Gud vil dem endelig have; Syndernes Forladelse og Samvittighedens Fred annammes ved Troen alene. Og fordi vi ved Troen bekomme den Hellig Aand, saa for-nyes da Hjerterne, og iføres nye Affecter, at de kunde give af sig gode Gjerninger; thi saa siger Ambrosius: Troen er den gode Villies og den retfærdige Gjernings Moder; thi uden den Hellig Aand ere menneskelige Kræfter fulde af ugudelige Affecter, og ere alt for svage til at gjøre gode Gjerninger for Gud. Dertilmed ere de i Djævelens Magt, som driver Menneskene til adskillige Synder, til ugudelige Meninger, til aabenbare grove Laster, som det er at see hos Philosophus og verdslige Vise, hvilke endogsaa have understaaet sig at leve ærligen; dog kunde de det ikke være mægtige at føre til Ende, men bleve besmittede med mange aabenbare grove Laster. Saadan er Menneskens Svaghed, naar man er uden Troen, og uden den Hellig Aand, og styres og raades af menneskelige Kræfter alene.

Heraf er klarlig at see, at denne Lærdom ikke med nogen Ret bør at beskyldes eller klages over; saasom den, der forbyder gode Gjerninger, men meget mere at skulde roses og berømmes, efterdi den viser, hvorledes vi kunde gjøre gode Gjerninger; thi uden Troen kan [den] menneske-lige Natur ingenlunde gjøre de Gjerninger, som ere be-falede i det første og andet Bud; uden Troen kan den

ikke paakalde Gud, ei heller forvente sig noget Godt af Gud; fordrager og ikke Korset, men søger menneskelig Hjælp og Raad, og sætter sin Fortrøstning derpaa. Saa regnerer da i Hjertet alle Begjerligheder og menneskelige Raad, naar Tro[en] og Tillid til Gud er borte; hvorfor og Christus haver sagt: Uden mig kunde I slet intet gjøre, Joh. 15, v. 5. Og den christelige Kirke sjunger: Sine tuo Numine nihil est in homine, nihil est innoxium, det er: Uden din Kraft, o Hellig Aand, er intet værd med nogen Mand, vi ere skyldige alle.

Den 21. Artikel.

Om Helgenes Dyrkelse læres saaledes hos os, at man vel maa ihukomme og tale om de Hellige, paa det vi kunde have dennem at efterfølge og styrke vor Tro, i det vi see, hvorlunde de ere ved Troen frelste og have bekommet Guds Hjælp. Derhos at tage Exempel af deres gode Gjerninger, enhver efter sit Kald, ligesom Keiserlig Majestæt kan tage Exempel af Konning David, at føre Krig mod Tyrken, fordi de begge ere i kongelige Embeder.

Men af den hellige Skrift kan ikke bevises, [at] man skal paakalde Helgene, eller søge Hjælp hos dennem; thi der er alene sat een eneste Forsoner og Midler imellem Gud og Menneskene, Jesus Christus, 1 Tim. 2, v. 5., hvilken er den eneste Saliggjører, den eneste Ypperstepræst, Naadestol og Talsmand for[1] Gud. Denne skal tilbedes og paakaldes, og han haver alene tilsagt, at naar

[1]) I den Stistrupske Bibel staaer: — „hos".

vi udi hans Navn paakalde, da skulle vi for hans Skyld
vlive bønhørte. Det er og den høieste Guds Tjeneste, der
Skriften omtaler, som der staaer, 1 Joh. 2, v. 1. Der-
som Nogen synder, da have vi en Talsmand hos Faderen,
Jesum Christum, som er retfærdig.

Dette er meest Summen paa den Lærdom, som udi[1]
vore Kirker, til Samvittigheders rette christelige Under-
viisning og Trøst, og de Troendes Forbedring prædikes
og læres. Og som vi ikke gjerne vilde sætte vore egne
Sjæle og Samvittigheder i høieste og største Fare for
Gud, at misbruge hans guddommelige Navn og Ord, ei
heller vilde føre eller arve paa vore Børn og Efterkommere
nogen anden Lærdom end den, som stemmer overeens med
det rene guddommelige Ord og christelige Sandhed. Efterdi
da denne samme Lærdom er klarlig i den Hellige Skrift
funderet og grundet, er og ikke heller den almindelige
christelige, ja end romerske Kirke imod, saa vidt man
kjender den romerske Kirke af de gamle Skribentere.

Saa mene vi og, at vore Modstandere kunde ikke
være ueens med os udi disse forbemeldte Artikler; hvorfor
de handle ganske fortrædelig og imod al christelig Enighed
og Kjærlighed, som uden nogen bestandig Guds Ords eller
Skriftens Grund skjælde vore for denne Lærdoms Skyld,
og dem som Kjættere fraskille og forskyde. Striden er
imellem os om nogle Misbruge, som foruden nogen vis
Autoritet med Vold ere indtrængte i Kirkerne. Og der-
som end udi samme Traditionibus og Misbruge var
Ulighed, saa maatte vel Bisperne dog fare noget mildere

[1]) I den Stiftrupske Bibel staaer: — „vi i vore".

afsted, og lade vore betæmme, efterdi ingen Urigtighed findes udi Hoved-Artiklerne, at denne vor Confession jo er christelig og gudelig, Kirkeloven er ikke saa streng, at den vil, alle Skikke og Traditiones allesteds at skulle være lige[1] eens. Kirkerne have og ingen Tid overalt holdet eens Ceremonier og Skik. Dog holdes hos os slittelig mestepart de gamle Kirkens Ordninger og Skik,[2] og er det skjændig Løgn os paasiges, at vi skulde aflagt og afskaffet alle Ceremonier, og gamle gode Skikke i vore Kirker at være øde; men efterat[3] det haver været alle Mands Klage over de Misbruge, som vare udi de alminde-lige Ceremonier og Skikke, hvilke vore ikke kunde sam-tykke med en god Samvittighed, da ere hos os nogle Traditiones og Misbruge forandrede og rettede.

[NB. Herhos er at mærke, at der er overalt 28 Artikler i den Augsburgske Troens Bekjendelse, men efter-som de 7 sidste handle alene ste om adskillige Ceremonier, om Messer, om Kloster-Løfter, om visse Spiser, og om andre saadanne Misbruge, have de for denne Tid i det danske Sprog hos de andre 21 ikke været føiede; thi ere de og med Flid her blevne udelukte.][4]

---

[1]) I den Stiftrupske Bibel er — „lige" udeladt. [2]) I Samme staaer: — „de Gamles Skikke og Kirke Ordninger". [3]) „efterdi det". [4]) Alle de i [ ] indskudte Ord eller Sætninger ere efter de Optryk af „Den Augsburgske Troesbekjendelse", som findes i den Stiftrupske Bibel.

Kort Beretning
om
den Augsburgske Troesbekjendelses Affattelse.[1]

Den evangeliske Reformation ved Luther tog sin Begyndelse den 31te October 1517, da Luther dristede sig til, drevet af Guds Aand, at opslaae sine 95 Sætninger imod Afladskræmmeren Johan Tetzel, der i Pavens Navn solgte og gav Syndsforladelse for Penge. Luthers djærve og paa Guds Ords Grund skrevne Sætninger vakte stor Opsigt og udbredtes hurtigt; thi deri vare Manges skjulte Tanker frit udtalte. Under flere Forhandlinger med pavelige Udsendinge, navnlig i Augsburg 1518, blev Luther fast ved sine Meninger, og blev derfor, af Pave Leo den 10de, den 24de Juni 1529, som Kjætter erklæret i Kirkens Band. Luther vedblev uforfærdet at ivre mod de papistiske Vildfarelser og brændte endogsaa den pavelige Bandbulle udenfor Wittenbergs Port den 10de December 1520. Man havde hidtil alene været henviist til aandelige Vaaben, men nu begyndte de verdslige Magthavere at blande sig i de kirkelige Stridigheder.

Den tydske Keiser Carl den Femte udskrev en Rigsdag til Worms 1521, hvortil Luther ogsaa stævnedes, for at forsvare sig. Trods sine Venners Advarsler veg Luther dog ikke tilbage, men gav modigt Møde den 18de April 1521, og bekjendte sin Tro paa Christus, og at den, som troer, retfærdiggjøres af Naade, og ikke af Gjerninger. Men han talede for døve Øren og blev endogsaa af Keiseren erklæret i Rigets Acht (uden for Lov og Ret), og hans Lære fordømtes. For at sikkre Luthers

[1]) Uddrag af flere nyere Forfatteres Skrifter.

Liv, lod Churfyrsten af Sachsen ham føre til Slottet Wartburg, for at han kunde der leve skjult for Verden. Under Luthers 10 Maaneders Ophold der i stille Ro, modnedes hans Tro til større Fasthed og Kraft, og her udarbeidede han sin tydske Oversættelse af den hellige Skrift. Det nye Testamente udkom allerede 1522, medens den hele Bibel først udkom fuldstændig paa Tydsk 1534. Paa denne Tid iværksattes en almindelig Visitats i alle de sachsiske Menigheder, og da det menige Folk fandtes yderst uvidende, gav dette Anledning til at Luther skrev sin herlige „lille Catechismus" i Aaret 1529 og senere sin „større Catechismus" til Veiledning for Præster og Lærere. 1530 udskrev Keiseren en ny Rigsdag, som skulde holdes i Augsburg. Til dette Møde stævnedes alle tydske Fyrster og Stænder, og Religionsstriden skulde her forhandles. Churfyrsten, Johan den Bestandige af Sachsen, der opholdt sig i Torgau, overdrog nu strax til sine fornemste Theologer: Luther, Melanchton, Justus Jonas og Bugenhagen, at affatte en Bekjendelse, der i Korthed skulde indeholde deres Læresætninger, for da at fremlægge den for Keiseren som et Vidnesbyrd om deres Tro. Til Grund for denne Bekjendelse lagdes 17 Artikler, som de Aaret iforveien havde vedtaget i Byen Schwabach. Den 3die April 1530 drog Churfyrsten med et stort Følge, hvori ogsaa befandt sig ovennævnte Theologer, til Augsburg. Men Luther turde Churfyrsten dog ikke tage med til dette Møde, eftersom han endnu var i „Rigets Acht", men lod ham blive tilbage i Coburg, og her modtog han jævnlig Underretning om Rigsdagsforhandlingernes Gang og blev raadspurgt i alle vigtige Sager. Churfyrsten var den første af de tilsagte Fyrster, som mødte i Augsburg, og han maatte vente i 6 Uger, førend Keiseren kom. I denne Ventetid udarbeidede og rettede Melanchton, tilligemed sine Troesfæller, det Udkast til Bekjendelsen, som de medbragte fra Torgau, men det er dog hele Tiden navnlig Luther, hvis Stemme i denne Sag er bleven agtet høist og vigtigst. Confessionen eller Bekjendelsen blev, førend

oen anſaaes for fuldſtændig færdig, ſendt to Gange til Luther, og i ſine Breve gav han den følgende Vidnesbyrd: Jeg har gjennemlæſt M. Philips Apologie,[1] den behager mig ret meget, og veed jeg intet deri at bedre eller ændre; ſom ei heller vilde ſkikke ſig, aldenſtund jeg ikke kan træde aaſagte." En anden Gang ſkriver han: „Jeg har igjen æſt din Apologie heelt igjennem: den behager mig ſaare." Uagtet der var Flere om Affattelſen af Bekjendelſen, ſaa kan Melanchton dog anſees ſom dens egentlige Forfatter, og Luther ſelv giver ham Æren derfor. Confeſſionen beſtaaer af tvende Hoveddele; den ørſte angiver i 21 Artikler de Evangeliſkes Overbeviisning angaaende de vigtigſte mellem dem og deres Modſtandere omſtridte Lærdomme; den anden omhandler i 7 Artikler nogle kirkelige Misbrug, imod hvilke de erklærede ſig, nemlig: om Borttagelſen af Kalken i Nadveren, om Coelibatet (Præſternes ugifte Stand), om Meſſen, om Skriftemaal, Faſte, Munkeløfter og den geiſtlige Magt. Denne Bekjendelſe underſkreves af følgende Fyrſter og Byraad: Johannes, Hertug af Sachſen, Churfyrſte; Georg, Markgreve af Brandenburg; Ernſt, Hertug af Lüneburg; Philip, Landgreve af Heſſen; Johan Frederik, Hertug af Sachſen; Frants, Hertug af Lüneburg; Wolfgang, Fyrſte af Anhalt; Staden Nürnbergs Raad og Øvrighed og Staden Reutlingens Raad.

Endelig ankom Keiſeren til Augsburg den 15de Juni og holdt ſit Indtog med den ſtørſte Pragt. Den 20de Juni aabnedes Rigsdagen med en høitidelig Meſſe, hvoraa han lod Fyrſter og Stænder opfordre til ſkriftlig, aa Tydſk og Latin, at opſætte deres Meninger om de irkelige Spørgsmaal. Den 25de Juni fik Proteſtanterne Tilladelſe til at oplæſe deres Bekjendelſe paa Tydſk, og

[1]) Saaledes kalder Luther her Confeſſionen, og under dette Navn forekommer den overhovedet i Luthers og Melanchtons Breve, indtil den blev overgivet paa Rigsdagen.

dette skete da for en talrig Samling af Verdens Stormænd, idet en sachsisk Cantsler „Baier" oplæste den med en kraftig og tydelig Stemme. De Tilstedeværende hørte til med spændt Opmærksomhed og Flere kom under Oplæsningen paa andre Tanker om Luther og hans Lære. Justus Jonas fortæller, at Biskoppen af Augsburg, en retsindig Mand, havde yttret i en Samtale: „hvad der er blevet oplæst, er den rene, klare Sandhed, vi kunne ikke nægte det". Efter endt Oplæsning overgaves begge Exemplarer, baade den tydske og latinske, til Keiseren. Han overdrog nu til 20 katholske Theologer at skrive en Gjendrivelse af Confessionen. Skjøndt de nødig vilde indlade sig derpaa, saa fik de dog en Gjendrivelse affattet, men Keiseren var utilfreds dermed og forlangte en ny, der var „grundigere og høfligere". Deres endelig udførte Gjendrivelse blev oplæst den 3die August for de evangeliske Fyrster. Derefter fulgte langvarige Forhandlinger, som førte til Intet. I denne Tid skrev Melanchton et Forsvar for Confessionen, og denne omarbeidede han senere, saa den blev mere tydelig og forstaaelig, og udgav den under Navnet: „Apologie for den Augsburgske Confession". Uden at føre til noget Resultat endtes Rigsdagen til Augsburg endelig den 19de November 1530.

Keiseren havde befalet, at Protestanterne ikke maatte lade deres Bekjendelse trykke; men imidlertid udbredtes den i Afskrifter, som desværre ikke altid vare nøiagtige. Af denne Grund ansaaes det for nødvendigt, at udgive den anden Gang „rigtig og nøiagtig afskreven efter et troværdigt Exemplar". Denne Udgave udkom endnu samme Aar (1530) i Wittenberg, baade paa Tydsk og Latin, og Apologien er der vedføiet. Det er denne Udgave, hvorefter vore nuværende ere oversatte, og som endnu er gjældende og kaldes: „Den rette Augsburgske Confession".

Dr. Morten Luthers

Forklaring

over

den 51de Davids Psalme.

Fordandsket

af

Oluf Schlichtkrull,

1752.

Paany udgivet

af

N. B. Kousgaard.

Kjøbenhavn.

Udgiverens Forlag.

Trykt hos S. Trier.

1870.

Denne Udgave er ordlydende med Oversættelsen fra 1752.

Den Guds Mands

D. Morten Luthers

Yperlige

Forklaring

Over

Den 51. Davids Psalme,

Til Guds Ære og almindelig Opbyg-
gelse af det Tydske i det Danske Sprog
oversat, og til Trykken befordret

af

Oluf Schlichtkrull,

S. S. Theologiæ Studioso.

KJØBENHAVN.

Trykt hos Christoph Georg Glasing.

Imprimatur,

In fidem Protocolli Facult. Theol.

P. R. Goisce, D.

Deres Høi-Grevelige

EXCELLENCE,

Høi-Velbaarne Greve

og Herre,

HER

Johann Ludvig von Holstein,

Greve til Grevskabet Ledreborg, Ridder af Elephanten, Geheime-Raad udi Geheime-Conseil, Geheime-Conference-Raad, Kammer-Herre og Over-Secretair i det Kongl. Danske Cancellie, samt Præses udi Collegio de Cursu Evangelii promovendo, General-Kirke-Inspector og Patron for det Kongel. Universitet i Kjøbenhavn.

Min Naadige Herre!

Høi-Grevelige Excellence!
Naadige Herre!

I underdanigst Haab, at Deres Høi-Grevelige Excellence lader sig dette mit ringe Foretagende vel befalde, og med naadige Øine anseer dette lidet Skrift, tager jeg mig den Frihed i allerstørste Ærbødighed at dedicere og tilskrive Deres Høi-Grevelige Excellence dette lidet Lutheri Skrift, hvilket jeg haver oversat. Og da jeg her fremlægger for deres Høi-Grevelige Excellences naadige Øine ikke mit eget, eller nogen ringe og ordinair Læreres, men een af Guds Kirkes største Læreres, nemlig den Guds Mands D. Luthers Skrift, saa troer jeg, at dette mit underdanigste Haab saa meget des mindre skal slaae mig feil, eftersom det er bekjendt, ei alene at deres Høi-Grevelige Excellence er begavet med stor Forstand og Skjønsomhed i at dømme om gode og nyttige Bøger, som kan befordre Guds Kirkes sande Velfærd og Bedste, men og er en Elsker og Befordrer af samme; og som Lutheri Skrifter efter mange gudfrygtige Læreres Vidnesbyrd bør agtes for et ikke af de ringeste

Hjælpemidler til Guds Kirkes Velstands Befordring, saa forsikkrer jeg mig desmere om Deres Høi-Grevelige Excellences naadige Velbehag. Ja jeg glæder mig og i min tagne Frihed, at sætte Deres Høi-Grevelige Excellences høie og berømmelige Navn for dette lidet Værk, da Mange derved vil bevæges og opmuntres til desto høiere, at agte Luthers Skrifter, og med større Begjærlighed læse dem. Herren opholde og bevare Deres Høi-Grevelige Excellence fra alt Ondt, han forlænge Deres Aar og Dage i bestandig Lykke og Velstand, hans Naade og Beskjærmelse hvile over Deres Høi-Grevelige Excellence og ganske høie Familie og velsigne dem med al aandelig Velsignelse i de himmelske gode Ting i Christo. Det ønskes af den, som med største Ærbødighed forbliver

Deres Høi-Grevelige
Excellences,
Naadigste Herres

Kjøbenhavn, den 22. Febr.
1752.

Underdanigste og ringeste Tjener

Oluf Schlichtkrull.

Elskelige Læsere!

Det maa vel billig agtes af alle retsindige og oplyste Christne, for een af de største Velgjerninger, som Gud har beviist sin Kirke i det Nye Testament, da han sendte D. Mort. Luther og udrustede ham med sin Aands store Gaver til at fuldføre det store forunderlige Reformations-Værk, at udrydde det Papistiske Mørke og Vildfarelser, og igjen oprette det rene Evangeli Lys og Lærdom. Til dette store Værk brugte Gud ei alene D. Luthers Mund og Tale, men og hans Pen og Skrifter, som vidt og bredt udspredtes endog til langt bortliggende Steder, saa at endskjøndt hans Mund blev tillukt i Døden, saa lever og taler han dog endnu i sine Skrifter, hvilke han har efterladt i Guds Kirke, som en stor Skat og kosteligt Klenodie, for hvilket vi ei nokſom kan fuldtakke Gud, der indtil denne Dag har bevaret dem imod saa mange Forfølgelser. Thi har nogen med Bøger og Skrifter befordret Guds Kirkes sande Velfærd og den sande Gudfrygtighed, saa har sandelig D. Luther med sine ypperlige og opbyggelige Skrifter gjort det, og i den Henseende

)an man sige, som D. Hieronimus Weller[1] siger, ut Lutherus efterat han er død, lærer Guds Kirke mere, end medens han levede. De bør derfor endnu billig agtes for det bedste Hjælpemiddel, næst den Hell. Skrift, til ut befordre og vedligeholde Jesu Christi levende Erkjendelse. Jeg holder det derfor ikke at være unyttigt, korteligen at oise D. Luthers Skrifters Ypperlighed, allerhelst der r ikke noget synderligt skrevet derom paa Dansk, men vel andre Sprog.

Vil man da besee D. Luthers Skrifter baade i Henseende til de Ting, som de handler og lærer, saa og den Maade, som han lærer paa, eller hans store Gaver i at lære og undervise, da maa man i begge Henseender agte hans Skrifter for herlige og ypperlige. Thi man finder deri alle den christelige Lærdoms Artikler efter den hellige Skrifts Regel og Rettesnor fremsatte og afhandlede, og det saa tydelig, eenfoldig og grundig, at han derudi har overgaaet alle Andre; thi han har ved den Hell. Aands besynderlige Oplysning havt den rette og oisse Forstand om Lærdommen, saa og tillige vidst, at udtrykke og fremlægge den med de tydeligste, eenfoldigste og egentligste Ord, saa at hans Skrifter ere ikke mørke og uforstaaelige, men klare og tydelige, at endog de Eenfoldigste kan forstaae dem. Fornemmelig har han herlig og overflødig forklaret de Artikler om Arvesynden, Loven, gode Gjerninger, allermeest om Christo og hans Forjjeneste som den eneste Grund og Aarsag til vor Salig-

[1]) Oper. Welleri Lips. 1702. Tom. Lat. Sect. I. pag. 284 in I. Reg. 13. 26.

hed, om vor Retfærdiggjørelse for Gud ved Troen alene paa Christum uden nogen Gjerninger, hvori han viser sig, som hans Navn lyder, ret Lutter[1], og hvoraf Alle, som ret grundig og tydelig vil lære og tale derom, maae laane og hente det. Han underviser og Enhver, i hvad Stand og Vilkaar han endog er, hvorledes han derudi kan og skal tjene Gud paa een ham behagelig Maade. Hvad Fortræffelighed finder man ikke i hans Forklaringer over den Hell. Skrifts Bøger? Hvor stor Veltalenhed, Tydelighed, fyndige Meninger og høie Tanker; hvor megen Lærdom og Opbyggelse viser han ikke deri? Hvor veed han ikke af Guds Ord og egen Erfarenhed, at trøste og oprette bedrøvede og anfægtede Samvittigheder, ja der er vel ingen Elendighed og Anfægtning, som han jo har viist Raad, Lægedom og Trøst imod, som Hieron. Weller mere end paa et Sted siger om ham?

Og hvor kan det vel andet være, end hans Skrifter jo maae have et stort Fortrin frem for Andres, naar vi eftertænke nogle særdeles Aarsager, som gjorde at hans Skrifter bleve ypperlige, saasom at han var det Redskab, som Gud havde udvalgt til at udføre det store Reformations-Værk. Hertil behøvedes store Gaver, med hvilke Gud og rigeligen begavede ham, saasom stor Aand, stor

[1]) Saaledes har Andre udtydet Luthers Navn, saasom Kardinal Matthæus Schienerus, om hvilken der siges, at da han havde læst Luthers Skrifter, skal han have sagt: O Luther, Luther, du er visselig efter dit Navn lutter og klar. Saaledes har og Christian I., Churfyrste af Sachsen sagt: Luther, du bliver vel lutter og en reen Theologus. Vid. Joh. Alb. Fabricius in Centifolio Lutherano Hamb. 1728 pag. 6.

Oplysning og Kundskab, en brændende Iver for Guds Ære og Evangeli Forfremmelse, brændende Kjærlighed til Jesum og Næsten, en reen Nidkjærhed for Sandheden, stor Tro, stort og uforfærdet Mod i alle Farer og Elendigheder, og saadanne flere Gaver. Dernæst gjorde og de mange Stridigheder, som han havde med sine Modstandere, ikke lidet hertil; thi de dreve ham desto mere til med større Flid og Agtsomhed at randsage den Hell. Skrift, for at igjendrive sine Modstandere, og med de grundigste Beviser fremlægge Sandheden. Saa hjalp og hans mange og haarde Fristelser og Anfægtninger meget til hans Skrifters Ypperlighed; thi derved lærte han at give Agt paa Guds Ord, og fik Erfarenhed i Guds Veie, ja han lærte og at have Medlidenhed med andre Anfægtede, og komme dem til Hjælp med den samme Trøst, som han selv var trøstet med af Gud, 2 Cor. 1. 4. Derfor ere og hans Skrifter saa fulde af herlige Raad og Trøst i alle Slags Elendigheder og Anfægtninger; hvorfor og de, som ere i Nød og Anfægtning, finder bedst Smag i hans Skrifter. Disse Omstændigheder gjorde Luther til en stor Lærer, og satte ham istand til at kunde skrive gode og herlige Skrifter.

Jeg kunde her til ydermere Beviis paa hans Skrifters Ypperlighed fremføre mange lærde Mænds berømmelige Vidnesbyrd, men da de snevre Grændser, inden hvilke jeg har foresat mig at indskrænke min Fortale, ikke tillader det, og det kommer eiheller just saa meget an paa Andres Vidnesbyrd og Dom herom, som meget mere paa eens egen Erfaring, saa vil jeg kun anføre et eller andet, og det i Særdeleshed af D. Hieron. Weller, ei alene

fordi han i lang Tid fortrolig havde omgaaedes med D. Luther, og i otte fulde Aar spiist ved hans eget Bord, saa og var en stor Elsker og Befordrer af hans Skrifter, at Georgius Fabricius [1] derfor giver ham det Vidnesbyrd: Du opvækker den Guds Mand Lutherum, som Andre enten skammelig sværter eller begraver, ei erindrende sig den Tjeneste, han har gjort dem, at hvad de seer, det seer de ved ham, hvad de veed, det har han viist dem; men og fornemmelig, fordi han og her i Riget var bekjendt og agtet for sin store Lærdom og Gudfrygtighed, saa at den høisalige Konge, Kong Christian den III. kaldte ham herind til at være Professor Theologiæ, hvilken Befordring han og havde antaget, hvis ikke hans Svaghed og Alder havde hindret ham deri. Som og hans Forklaringer over Evangelierne og Epistlerne, som Basil. Faber havde oversat paa Tydsk, ere af samme Faber dedicerede til høilovlig Ihukommelse Frederico II. da Weller endnu levede, og siden har Cristoph Frid. Læmmel, som har samlet alle D. Wellers Skrifter, dediceret den latinske Tome af hans Skrifter til høilovl. Ihukommelse, Kong Frederik den IV. Denne ommeldte D. Weller skriver om Luther saaledes [2]: Efter den Hell. Skrift skal du flittig læse Lutheri guddommelige Skrifter; thi Ingen kan blive en ypperlig Theologus, som ret veed at undervise og trøste Samvittigheder, uden han længe og meget har læst Luthers Skrifter, og Dag og Nat øvet sig i

---

[1]) I et Brev til Hier. Weller, som findes i Wellers Opera Tom. Lat. Sect. 4 pag. 213. [2]) in Ratione Formandi Studii Theolog. Tom. Lat. Sect. 3. & 4. pag. 158.

dem. Og noget derefter siger han: Luther har med saa or Færdighed og Tydelighed forklaret de prophetiske og postoliske Skrifter, som ikke nogen Fortolker har kunnet jort, eller skal gjøre. Thi han har alene vidst denne unst, at han har kunnet tale og skrive om høie og vigtige ing saa klart, tydelig og eenfoldig, at endog Børn kan orstaae hans Skrifter. Denne Roes har han frem for lle andre Fortolkere, ꝛc. Et andet Sted[1] skriver han naledes: Qvintilianus siger meget smukt: Den maa vide, t han tager til i sine Studeringer, som finder stor Behag Cicero. Hvor meget rettere kan det ikke siges om den Guds Mand D. Luther? nemlig: Den maa vide, at han nger til i den Hell. Skrift, som finder stor Behag i uther; thi Kirken har fra Begyndelsen af ikke haft en pperligere Lærer end Luther etc. Tilsidst, efter at han ar talt om, hvor stor en Mand Luther har været, siger an: Jeg ønskede derfor, at Superintendenter og Bi= opper flittig vilde opmuntre og tilraade alle Præster og rædikantere til at læse flittig Luthers guddommelige Skrifter; fornemmelig hans Exegetiske og Lære=Skrifter, gge hans Postiller, baade den store eller Kirke=Postillen, g den mindre, som man gemeenligen kalder Huus= postillen[2]. Paa et andet Sted[3] taler han saaledes: Jeg ar en Mistanke til alle de Lærere, endskjøndt de ere

---

[1]) In Judicio de D. Mart. Luthero pag. 167. [2]) [Paa Tydsk haves af Luther en Kirkepostil og tvende Huuspostiller.] [3]) I et Brev til D. Paul Eberum Aar 1562, som Conr. Porta anfører i hans Opmuntrings Tale til at læse D. Luthers Skrifter.

Lærde, som ikke stræbe at træde i Luthers Fodspor; thi jeg er vis paa, at der aldrig vil komme Nogen, som skal kunde overgaae ham i Færdighed til at lære, og Dygtighed til at forklare den Hell. Skrift og i Aand .... Jeg som i mange Aar har hørt den Guds Mand og idelig læst, og gjentaget hans Skrifter, begynder nu først ret at admirere og agte ham høit, og at forstaae ham, og det gjør mig ondt, at jeg ikke flittigere har læst hans Skrifter. Flere Steder vil jeg ikke anføre ei heller andre Skribentere, men alene nævne nogle, saasom: Nicol. Amsdorf, Joach. Mörlin, Thimoth. Kirchnerus, Andreas Musculus, Conrad Porta, foruden Andre; hvilke i særdeles Skrifter og Fortaler har skrevet om Luthers herlige og store Gaver, og hans Skrifters Ypperlighed og herlige Nytte, hvilke de paa det høieste har berømt, saa man ret maa forundre sig derover, og dog giver de tillige tilkjende, at de med al deres Veltalenhed ikke formaaer at udsige hans store Gaver, ja at Luther er en større Mand, end noget Menneske kan tænke.

Men at man ei skal tænke, at ikkun de Gamle, som har levet enten i Luthers Tid eller kort efter ham, har fundet saa stor Smag i hans Skrifter, og at de ikkun paa den Tid kunde holdes for gode og nyttige Skrifter, saa mangler det ei heller paa gudfrygtige og lærde Mænd i vore Tider, som ligeledes har indseet deres Ypperlighed, og den store Frugt og Nytte, som de og i vore Tider tilfører Guds Kirke. Jeg vil kun anføre D. Joh. Georg. Walch, som i Begyndelsen af hans Fortale til Lutherii Kirke-Postil skriver saaledes: Iblandt de Skrifter, som vor Kirkes Theologi og Lærde har skrevet og opsat til

at befordre Jesu Christi saliggjørende Kundskab og den
ande uforfalskede Gudfrygtighed, og derved opvakt og
opbygget mange Sjæle, har de, som ere blevne forfærdigede
og efterladte af den salige Luther, et ganske meget be-
ynderligt Fortrin frem for alle andre. At jeg ei skal
anføre Flere, men henvise dem, som forlange mere derom,
til bemeldte D. Walchs Fortale, saa og D. Joh. Jac.
Rambachs almindelige Fortale til Lutheri kleine aus-
erlesene Schriften Jen. 1743. Over alt Værket lover selv
sin Mester, hvilket Enhver, som i gudeligt Øiemærke og
med Eftertanke vil læse hans Skrifter, selv skal befinde og
erfilstaae.

Da nu Luthers Skrifter ere saa nyttige og ypper-
lige, saa maa man saa meget mere forundre sig over, at
de ere saa lidet bekjendte, og af Mange saa lidet læses;
hvorfor og mange gudfrygtige Theologi har høilig be-
klaget, at hans Skrifter ere saa meget ubekjendte, og saa
ringe agtes, endog af Lutheraner selv, ja at Mange agter
saadanne Skrifter, som med Kunst ere sammensatte, og
prale med glindsende og opsminkede Ord, der alene for-
nøier Ørene og lader Hjertet tomt, høiere end Luthers
Skrifter. Mange Lærere har og derfor viist den store
Skade og Fordærvelse, saadan Foragt over Luthers
Skrifter fører med sig, ja at Djævelen gjør al sin Flid,
at disse Skrifter kan blive undertrykte og komme i For-
glemmelse. Den ovenanførte D. H. Weller[1] klager der-

[1]) In der Vermahnung an junge Prediger D. Lutheri Schriften fleißig zu lesen. Vid. Erasm. Gruber in Luthero Redivivo Francf. 1665. in Prolegom.

over saaledes: Jeg som en gammel Christi Tjener mærker meget vel, hvad Satan har i Sinde, nemlig at han vi bringe D. Luthers Skrifter fra Prædikestolen, thi naar Prædikanterne begynde at lade Luthers Skrifter fare og i deres Sted læser Patres og andre Skribentere, som vil gjøre det bedre end Luther, saa vil det ikke gaae vel til i Christenheden; thi da vil Evangeli rene Lærdom blive forfalsket, og saadant er det rette Greb dertil, at man ikke itide vænner unge Mennesker til, at de flittig læser Luthers Bøger og studerer deri; thi hvo som ikke tidlig begynder at efterfølge Luther, han kan ikke blive en mægtig Prædikant, om han endskjøndt ellers er lærd, det er visselig sandt. Saaledes har og mange Andre, som har indseet Luthers Skrifters Ypperlighed, i deres Tid klaget over deres Forsømmelse og Foragt. Ja at de ikke har haft bedre Skjæbne i de sildigere Tider, viser D. Walch med de Vidnesbyrd, som han i sin Fortale til Luthers Kirke-Postil anfører af Spener, Buddeo og Gerber, foruden andre af de Gamle, som han viser hen til, nemlig: Dav. Chytræus, Hier. Weller, Joh. Arndt, Paul. Egard, Henr. Müller. Og som de med Rette har ført saadanne Klagemaal over hans Skrifters Foragt, saa har de derimod hjertelig ønsket, at de maatte blive mere og mere bekjendte, ei alene for den studerende Ungdom og Lærerne i Kirken, men og for Ustuderede og Lægfolk. Ja de har ei alene ladet det blive ved Ønsker, men de har og gjort sig megen Umage og Møie for at redde hans Skrifter af det Mørke, som de har ligget ligesom begravne udi, og føre dem frem for Lyset, at D. Luther kunde ligesom leve op igjen, og blive mere bekjendt.

til den Ende har Mange her og der i deres Skrifter gjort herlige Opmuntringer til at læse flittig Luthers Bøger næst den Hell. Skrift. Saaledes har Conrad Porta skrevet en Oration, hvori han opmuntrer Alle flittigt at læse Luthers Skrifter; Andre har givet Efterretning, hvorledes hans Bøger og Skrifter skulle læses med Nytte, saasom Joach. Mörlin[1]; Andre har foreslaget Vei og Middel, hvorledes de, som vare afvigede fra Lutheri Bøger, ved den christelige Øvrigheds Hjælp og Anordning igjen kunde bringes til Luthers Bøgers og Skrifters Læsning, og saaledes den rene Evangeli Lærdom derved beholdes og conserveres, som Andreas Musculus[2]; Andre har samlet hans Skrifter og med stor Bekostning ladet dem trykke i mange Tomer; Andre har sammendraget dem og udgivet adskillige nyttige Udtog, hvoraf mange kunde opregnes, de bedste har uden Tvivl O. Rambach anført i sin ovenmeldte almindelige Fortale. Andre har udgivet adskillige af hans meest opbyggelige Skrifter stykkevis udi smaae Tractater, saasom Rambach, Lindner og Andre, at jeg ei skal tale om de Gamle. Og har disse sidste uden Tvivl gjort den bedste

[1]) In seinem kurtzen Bericht für einfältige fromme Pfarr-Herren, Studiosis und andere christl. Hertzen, wie die Bücher Lutheri zu lesen. Eisleb. 1565 in 8.

[2]) I hans Dedication til Churfyrst August af Sachsen 1577, som findes for ved hans: Fromme Kinder Gottes theurer Schatz und gülden Kleinod aus D. Lutheri Schriften zusammen getragen; in Fol. 1577, paa ny udgiven 1691 med D. Abrah. Hinckelmans, og 1701 med Joach. Morgenwegs Fortale.

Nytte, da Luthers Skrifter ere derved blevne meest be
kjendte, og paa mange adskillige Steder udspredte iblan
Folk. Thi endskjøndt hans samlede Skrifter, som ere ind
deelte i mange Tomer og Folianter, visselig ogsaa hav
sin Nytte, saa er dog dette Uraad derved, at de just ove
det samme ere blevne kostbare, at ikke Enhver, fornemmeli
maadelige og fattige Folk, har kunnet forskaffe sig dem
og derover tillige ere komne i Forglemmelse, og alen
fundne i nogle rige Folks Huse og paa store Bibliotheker
da derimod en liden Tractat kan faaes for ringe Kjøb
og forskaffe sine Læsere stor Nytte og Opbyggelse.

Men som Theologi recommandere Luthers Skrifter
i Almindelighed, saa gjøre de dog nogen Forskjel paa dem
og agte nogle bedre end andre. Saaledes recommanderes hans Exegetiske og Lære-Skrifter frem for hans Strid-Skrifter. Man nægter vel ikke dermed, at hans Strid-Skrifter jo har haft stor Nytte, og endnu ere gode og nyttige at læse; thi han anfører altid derhos nogen Lærdom af Guds Ord, og derved formaner, advarer og trøster; dog fortjener hans Lære-Skrifter og Forklaringer over den Hell. Skrift Fortrin frem for andre; thi her finder man en stor Skat af Lærdom, Opbyggelse og Trøst i alle Slags Elendigheder. Derfor har og saa mange gudelige Lærere saa høit recommanderet hans Exegetiske- og Lære-Skrifter. Hvor mange herlige Vidnesbyrd ere der ikke om hans Forklaringer over første Mose Bog, over Epistelen til de Galater? Hvor høit berømmes ikke hans Postiller, baade Kirke- og Huus-Postiller? Ligesaa hans ypperlige Forklaring over Christi sidste Tale hos

Johannes i det 14, 15, 16 og 17 Cap., ja, over hele Evangeliſten Johannes, at jeg ei ſkal tale om flere.

Men jeg vil nu kun melde noget om hans Forklaringer over Davids Pſalmer, da er det bekjendt, at Luther har været en ſtor Elſker af dem, ſaare flittig læſt dem, og trøſtet og opmuntret ſig med dem i ſine Elendigheder. Ingen Under derfor, at hans Forklaringer over de Pſalmer, ſom han har forklaret, ere meget herlige og fortrinlige. Conrad. Porta[1] ſkriver derom ſaaledes: Pſalmeren har været Luthers kjæreſte Bog fremfor de andre Bøger i Bibelen (ſom han ſelv ofte har ſagt), derfor har han fornemmelig viiſt ſtor Flid i at forklare den. Den høirømmelige Theologus Joh. Conr. Danhaver[2] taler ligeledes mærkelig derom ſaaledes: Jeg finder ſandelig alene i D. Luthers Forklaringer over Davids Pſalmer mere Saft, Fynd og Aand, end i 10 Drexelier fulde af Overtro, i 100 tørre Aqvinater og 600 magre Scoter. Det er ikke alene min Mening og Dom, men det ſamme dømte og Erasmus, da han ſagde til Pavens Legater til Cöln, Aar 1520: Luther er ſaa ſtor, at jeg lærer mere af at læſe een Side hos ham, end af den ganſke Thoma. Saaledes ſiger og Doct. Joh. Wigandus[3]: Man kan finde flere Ting i een af Lutheri Forklaringer over en Prophet eller Pſalme, end i mange af Fædrenes

---

[1]) Pastorale Lutheri pag. m. 180.

[2]) Theologia Conscientiaria, Tom. I. pag. 564.

[3]) In Admonitione de Bonis & Malis Germaniæ. pag. 22. edit. 1566, in 8.

Skrifter, og at jeg med Andre uden Misundelse kan sige det, troer jeg, at alle Gudfrygtige samtykker med mig.

Iblandt Psalmerne maa vel den 51de Psalme regnes for een af de fornemmeste. Luther siger selv i hans korte Summarie over denne Psalme, at den er een af de fornemmeste Lære-Psalmer. Og her i hans Indledning til nærværende Psalmes Forklaring viser han, at de fornemmeste Artikler i den christelige Religion ere indbefattede i denne Psalme. Derfor er og hans Forklaring derover meget grundig og opbyggelig forfattet og med megen Lærdom og Trøst opfyldt. Den høioplyste og lærde Herre von Sechendorf, som havde ikke liden, men stor Læsning og Skjønsomhed om Luthers Skrifter, giver denne hans Forklaring dette berømmelige Vidnesbyrd:[1] Hvad D. Luthers Forklaring over den 51de Psalme angaaer, da kan jeg ikke andet, end paa det høieste recommandere den Alle til at læse, efterdi der er neppe noget udeladt, som kan tjene til at opvække Troen og forfremme Gudfrygtighed. Han driver her ei alene paa Tillid til Guds Naade, som er forhvervet ved Christum, men og paa Helliggjørelsen, som altid maa følge med Troen og aldrig skilles derfra, og paa Omvendelsen og den stedsevarende Forbedring, om hvilken, som han paa andre Steder, saa og her, bekjender og siger, at bevises af Erfarenhed, at naar den forsømmes og tilsidesættes saa bliver Menneskene, efterat de har hørt Evangelium, værre end tilforn. Saa har og Hertug Rudolf

[1]) In Commentario de Lutheranismo Libr. 3. Sect. 17. § 67. pag. 190.

August til Brunsvig og Lüneburg, agtet den saa meget værd, at der efter hans høie Befaling blev udgivet Aar 1701 Kjernen af Lutheri ypperlige Forklaring over den 51de Psalme.

I Betragtning heraf har jeg og ved Guds Naade foretaget mig at oversætte denne Luthers Forklaring over den 51de Psalme, og udgivet den i Trykken, at jeg des mere kunde opmuntre baade mig selv og Andre til at læse denne store Mands ypperlige Skrifter. Og ligesom der i vor Tid er en stor Deel af D. Luthers smaae opbyggelige Skrifter udkomne og udgivne, fornemmelig i Tydskland, saasom af den Sal. Rambach, Lindner og Andre, hvilket har ikke været uden stor Nytte og Velsignelse, saa vil jeg og haabe og troe, at den fromme Gud skal og lade dette lidet Skrift være til Nytte og Velsignelse for alle dem, som i gudelig Hensigt læser det.

Psalmen har D. Luther først forklaret paa Latin i hans offentlige Forelæsninger Aar 1532, men blev ikke udgiven førend Aar 1538 af Vito Dieterico, og siden er den oversat paa Tydsk af D. Georg Major Aar 1539, og efter hans tydske Oversættelse, som den findes i D. Walchs Edition til Halle 1741, har jeg oversat den paa Dansk, og for des bedre at træffe Meningen, hvor det kunde være vanskeligt i det Tydske, har jeg næsten overalt nøie confereret den latinske Text af det Jenensiske Oplag. Hvorledes ellers Oversættelsen er geraadet mig, vil jeg overlade til Andres retsindige Skjønsomhed og Dom. Til at oplyse et og andet Sted, som for Eenfoldige kunde synes vanskeligt at forstaae, har jeg gjort

nogle faae Anmærkninger, at de desbedre og snarere kunne fatte den rette Mening. Herren, som særdeles har velsignet Luthers Skrifter, velsigne og dette lidet Luthers Skrift til Manges Opbyggelse. Imidlertid vil jeg ønske Læseren Guds megen Naade til Liv og Sjæl i Christo Jesu, han opholde os alle ved den sande Lutherske Lærdom og Tro indtil vor sidste Ende.

Doct. Morten Luthers
Forklaring
over
den 51de Psalme.

Indledning over den 51de Psalme.
Om denne Psalme i Almindelighed og dens Titel.

I.

Denne Psalme haver jeg derfor taget for mig at forklare, efterdi den lærer om Omvendelse. Men om endskjøndt jeg maa bekjende, at jeg ikke endnu har begrebet eller naaet denne høie og rige Aand, som taler i denne Psalme, saa ville vi dog tage Psalmen for os, paa det vi kan have Anledning til at lære og mere at stræbe efter denne rige Skat. Derfor vil jeg blive en Discipel med Eder, og vi ville Begge med hinanden studere og lære derpaa, og vente, hvad den Hellig Aand vil virke i

os; hvad Godt han vil give og forlene os, det ville vi annamme med Taksigelse.

2. Men denne Psalmes Lærdom er os Alle meget høit fornøden og nyttig at vide. Thi i denne Psalme ere de fornemste Artikler i den christelige Religion indbefattede. Thi den taler om den sande Omvendelse, om Synd, Naade, om den christelige Retfærdighed, om den rette Guds Tjeneste, som vi ere skyldige at bevise Gud. Det ere fortræffelige og høie Artikler, hvilke, dersom de ikke læres og drives med en høi og rig Aand, saa er det umuligt, at de skulde hæfte ved Hjertet og bringe Frugt. Som vi seer, at vore Modstandere har og drevet denne Lærdom med megen Møie og mange Bøgers Skrivning, og ere dog ingen af dem Alle, som ret og vist forstode, hvad Omvendelse, hvad Synd eller hvad Naade var: De tale og lære derom, ret som de havde saa drømt det, de have vel hørt Lyden deraf, men ikke grundig forstaaet Sagen. Men det er Aarsagen til saadan Blindhed og Uforstandighed, at den rette grundige Forstand om denne høie Artikel erlanges ikke ved menneskelig Fornuft eller Viisdom, men gives heroven af. Thi hvilket Menneske kunde saaledes tale om Omvendelsen og Syndernes Forladelse, som den Hellig Aand gjør her i denne Psalme?

3. Men denne Psalme er bleven kaldet af Alle en Poenitentse eller Omvendelses-Psalme, og der er ikke nogen anden i Psalteren, som man oftere har sjunget og bedet i Kirken. Men den, som først har kaldet denne Psalme en Omvendelses-Psalme, han har uden Tvivl forstaaet noget deraf. Men den anden Hob, som

har daglig sjunget, læst og bedet den i deres Horis Canonicis[1], har intet eller ganske lidet forstaaet deraf. Thi de have bragt det saavidt med denne Psalme, at hvo som ofte og flittig læste og bad den, han skulde have gjort Bod og Fyldest for sine begangne Synder ved saaledes at læse og bede denne Psalme.

4. Peccatum actuale eller den gjørlige Synd have Sophisterne saaledes beskrevet og forklaret, at den er alt det, som vi med Ord, Gjerninger eller Tanker gjøre imod Gud. Men denne Beskrivelse over de gjørlige Synder er alt for ringe og snevert indkneben, saa at Syndens Storhed og den Kraft, som den har i den fordærvede menneskelige Natur, kan ikke derved vises og forstaaes.

---

[1]) Det var brugeligt i Pavedommet i Lutheri Tid, som det og endnu tildeels er brugeligt, at de havde visse Bede-Timer eller Horas Canonicas, som de kalde dem, det er, visse Timer, som efter Kirkens Anordning vare bestemte og beskikkede til visse Bønner og Psalmer, som daglig skulde bedes og sjunges paa de Timer. Disse Bede-Timer vare i Begyndelsen hos de gamle Christne ikkun 3, men siden har Papisterne vildet gjøre det bedre, og forøget dem til 7; og iblandt disse 7 Bede-Timer er det den første, i hvilken de iblandt andre ogsaa sjunge denne Davids Poenitentse-Psalme: Gud vær mig naadig etc. At de Gamle have haft et gudeligt Hensigt og Øiemærke dermed og med christelig Frihed brugt dem, er ikke at tvivle paa, men Papisterne have siden heraf, som af mange andre gudelige Anordninger gjort en Misbrug, baade med at tvinge Folk dertil, og at tillægge dem stor Kraft og Fortjeneste, endskjøndt de forrettes uden Sands og Andagt. Denne Misbrug og Overtro er det Lutherus her laster. Vid. Joach. Hildebrandi Libellus de Precibus Veterum Christianorum.

5. Thi naar man vil ret tale og lære om Synden, maa man dybere betragte Synden, og vise, af hvad Rod den og alt ugudeligt Væsen fremvoxer, og ikke lade det alene blive ved begangne Synder. Thi af den Vildfarelse, at man ikke veed eller forstaaer, hvad Synd er, kommer der, som det pleier at skee, nok en anden Vildfarelse, at man ei heller kan vide eller forstaae, hvad Naade er. Deraf er den Skade kommen, at de ei kan trøste nogen forskrækket Samvittighed, som frygter sig for Døden, for Guds Vrede og Dom. Thi hvor skulde den kunde trøste Nogen, som ikke veed eller forstaaer, hvad Naade er? Derfor falde de paa denne Daarlighed, at de vise saadanne bedrøvede Mennesker hen til Munke-Kapper, Munke- og Nonne-Væsen og andre deslige Gjerninger, hvorved de formene at forsone Gud. Deraf seer man aabenbar, at de ikke ret har forstaaet, hvad Synd eller Naade er, og har saaledes uden Guds Ord, alene efter Fornuften, lært om denne høie Artikel.

6. Paa denne Maade have de og underrettet Folket om Omvendelse, at Enhver skulde betragte, hvad for Synder han har gjort det ganske Aar, dem skulde han fortryde, skrifte og gjøre Bod og Fyldestgjørelse for. Men, Kjære, sig mig, forskaaner og Dommeren Tyven, naar han bekjender sine Synder, ja vel og har stor Fortrydelse derover, maa han ikke alligevel til Galgen? Og de grove Tølpere mene, at de have gjort Gud Fyldest, og betalt ham for Synden, naar de saaledes fortryde den med opdigtet Smerte, seer surt, bære andre Klæder, end før, og æde og drikke anderledes etc.

7. Derfor skal denne Psalme tjene os dertil, at vi lære deraf ret at forstaae den christelige Lærdoms Hoved-Artikler, og at vi og med Grund i den hellige Skrift kan igjendrive vore Modstanderes urene og falske Lærdom om disse Artikler. Thi jeg har selv erfaret, naar min Samvittighed ofte har været besværet, at der aldeles ingen Trøst og Hjælp imod Anfægtning kan tages af deres løse og slette Lærdom, som alene udflyder af den menneskelige Fornuft. Og jeg har ofte formanet fromme christelige Hjerter, at de flittig skulde takke Gud for denne hans store Gave, det hellige Ord, hvilket han nu igjen har skjænket os for Verdens Ende, at han har ladet Menneskens Lærdom, som tykke Skyer, ved sin Aand bortblæse og adsprede, og det klare Ords Lys igjen fremskinne.

8. Men at vi skal tage fat paa Psalmen, saa skal man vide, at Lærdommen om den rette Omvendelse bliver os her foreholdet. Men til den rette Omvendelse hører tvende Stykker. Først, at man kjender Synden, dernæst og Naaden, det er, at man har en sand Guds Frygt og Skræk for vore Synders Skyld. For det Andet, at man og veed og troer, at Gud vil være naadig og barmhjertig imod alle dem, som troe paa Christum. Disse tvende Omvendelsens Stykker har David her i denne Bøn paa det allerskjønneste afmalet os.

9. Thi i Begyndelsen af Psalmen, som vi seer, stikker David i Syndens Erkjendelse, i Samvittighedens Skræk og Besværing, at han ikke veed ud eller ind. Men ved Enden af Psalmen trøster han sig med Guds Godhed, Naade og Barmhjertighed, og lover, at han og vil under-

rette og lære andre Folk, at de skulde omvende sig, blive fromme og gudfrygtige.

10. Deraf seer man, i hvad Henseende og Mening Propheten har skrevet denne Psalme, nemlig at Enhver af disse klare og tydelige Ord og deres rette Forstand kunde see den guddommelige Religions sande Viisdom, og kjende og lære, hvad Synd, hvad Naade, og den ganske, rette og sande Omvendelse er.

11. Af deslige Psalmer, som lærer os om saadanne Sager, ere der og flere andre, saasom den 32de Psalme: Salig er den, hvis Overtrædelse er forladt ꝛc. og den 130de Psalme: Af det Dybe raaber jeg, Herre, til dig ꝛc. Thi David er den rette Mester i at fremlægge denne Lærdom om Omvendelse for den ganske Kirke, fra Begyndelsen indtil Verdens Ende, dog alligevel saaledes, at han endog bliver en Discipel med os i Henseende til hvad Brugen af denne Lærdom angaaer. Thi alle Mennesker, de maae være med saa rig Aand oplyste, som nogen Tid muligt er, saa maae de alligevel endnu være Disciple af Guds Ord, og blive langt under det samme: de erfarer og, at de neppe kan øse en Draabe af den Hellig Aands store Hav.

12. Jeg har hidindtil kortelig talt om denne Psalmes Indhold og korte Begreb; nu maa jeg og tale noget lidet om Titelen og Overskriften. Historien eller Handelen er Enhver bekjendt af 2 Sam. 12 Cap. og som det synes mig, saa har Titelen af denne Psalme foraarsaget de høie Skolers Theologi til, at de have forstaaet den alene om Davids Person og Synder, som han har begaaet. Thi Psalmens Ord lyder saaledes, som David talte alene

i sin Person om den Horeries og Mords Synd, som han havde begaaet.

13. Jeg undrer mig og over at de ikke og have lært, at man skulde alene bede denne Psalme for denne Synds Skyld, men har dog brugt og talet den, som et almindeligt Exempel i alle andre Synder, og formanet Andre og at gjøre det samme: som S. Paulus taler om sig selv 1 Tim. 1, 16. Derfor er mig Barmhjertighed vederfaren, siger han, at JEsus Christus vilde bevise i mig, som den groveste, al Langmodighed, dem til et Exempel, som herefter troe paa ham til det evige Liv. Dette taler S. Paulus, da dog ikke alle Troende have været den christelige Menigheds Forfølgere, men at Christus har beviist sin Godhed og store Barmhjertighed paa ham, paa det at Andre ikke skulle fortvivle i deres Synder. Paa denne Maade have de foreholdet os denne Psalme, som et Exempel paa Bønnen i alle Synder, om endskjøndt de vel alene har forstaaet den om den Synd, som David gjorde, som Overskriften melder.

14. Men vi maae gaae videre herudi, ikke forstaae det alene om de udvortes grove Synder, men betragte Syndens ganske Natur, Egenskab, Oprindelse og Herkomst. Thi denne Psalme taler om den ganske Synd, eller som jeg vil sige, om Syndens Rod og Hoved-Kilde, ikke om de udvortes Synder alene, hvilke, ligesom Frugten, voxer af Syndens Rod og Træ. Thi at han beder om Syndernes Forladelse, og klager at han er fød af syndig Sæd, og hans Moder har undfanget ham i Synd, det skal og maa jo ikke alene forstaaes om Hoer

og Manddrab, men om Menneskets ganske Natur, som med og ved Synden er besmittet, forblindet og fordærvet. Dog lader jeg mig og det befalde, at denne Davids Gjerning foreholdes, som et Exempel for alle Christne.

15. Thi i denne Gjerning eller Overtrædelse indbefattes flere Synder end den ene, som han begik med Bathseba. Thi foruden det, at han falder i Hoer, har han nok endnu et meget ondt Anslag. Han siger, at den rige Mand, som fratog den Fattige sit eneste Faar, skal være et Dødsens Barn 2 Sam. 12, 5. 6., da han dog ikke erkjendte sin Synd, at han havde ladet ihjelslaae Uriam (som uden Tvivl var en from Mand og sin Herre Kongen meget tro, og meente ham af Hjertet) og taget hans Hustru fra ham, men vilde endog ansees og holdes for hellig, og for en Elsker af Ret og Retfærdighed. Det er ikke en eneste men en dobbelt Synd. Dernæst har han ikke alene bestilt det saaledes, at Uria blev imod al Ret ihjelslagen, men der omkom og meget af Folket. Derved bliver Guds Navn beskjæmmet og bespottet, og David overtræder formedelst denne sin Synd ikke alene det 5te og 6te Bud, men og det 1ste, 2det og 3die. Han skulde sandelig og have forglemt Lydighed imod sine Forældre, imod det 4de Bud, om de havde straffet ham for det Hoer og Mord, og havde vildet holde ham derfra i den første Hede.

16. Den Synd, hvormed han gav Aarsag, at den sande Gud blev bespottet, forekaster Gud ham i Besynderlighed, da han siger 2. Sam. 12, 14. Du har gjort, at Ammons Børn har bespottet mig. Thi da det Jødiske Folk var slagen, bleve Hedningerne meget frække

og stolte imod Gud og hans Folk, saa at de skrege og sagde, det var intet bevendt med Israels Gud, men Ammonitternes Gud var en seierig Gud. David er derfor et Exempel paa en stor Synder, som har syndet næsten imod alle 10 Guds Bud, hvilken Synd han ikke havde erkjendt, om ikke Propheten Nathan var kommen til ham, men han havde endda vildet være from, retfærdig og hellig.

17. Naar man paa denne Maade ret anseer og betragter Davids Synd, saa er det et meget stærkt Exempel, hvori vi klarlig see, at der imod Synd hjælper ingen Gjerning, ingen Fortjeneste, ingen Helligheд, men alene Guds Naade og Forladelse. Og dersom denne Historie ikke var beskreven i den hellige Skrift, hvem vilde da troe, at saadan hellig Mand skulde falde i saadan gruelig Synd? Han har med allerhøieste Flid anrettet Guds-Tjenesten i Tabernaklet, og ved den Hellig Aand prydet og formeret den med meget skjønne og hellige Sange og Psalmer, lykkelig ført mange farlige og store Krige, saa at Gud selv vidner om ham: Jeg haver fundet David, Jessai Søn, en Mand efter mit Hjerte, som skal gjøre alle mine Villier, Apost. Gj. 13, 22. Saa har og Gud givet ham en herlig Forjættelse om den tilkommende Sæd, den Herre Christo, som skulde fødes af hans Livs Frugt, Ps. 132, 11. Hvorfor Propheterne kalde ham Davids Søn og Kong David.

18. Hvad skal jeg meget sige? Jeg veed ikke nogen Aarsag, hvorfor han ikke kunde lignes med Moses og Samuel; enddog falder saadan en fortræffelig Mand ikke i een og ringe Synd, men i mange gruelige Synder tillige,

og det som er det farligste, han geraader i et ubodfærdigt Levnet og stor Sikkerhed; saa og, dersom Nathan ikke var kommen til ham, saa havde David maaskee syndet imod den Hellig Aand. Men at nu saadan en fortræffelig høi Mand, fuld af den Hellig Aand, ziret og smykket med alle den guddommelige Viisdoms høie og store Gjerninger, og frem for alle Andre benaadet med Propheties Gave, gjør saa grueligt et Fald, det skeer os til et Exempel, at vi derved skulde trøste os, om vi undertiden blive overilet af en Feil og Synd, eller vor Samvittighed forskrækkes for Guds Vrede og Dom.

19. Thi i dette høie Exempel fremskinner aabenbarlig Guds Godhed og store Barmhjertighed, som er tilbøielig og beredt til at tilgive Synden, og at gjøre os fromme og retfærdige. Alene ste, at vi ikke bruge nogen Paaskud eller Undskyldning, at vi ikke ville ansees for at have syndet, som Kong Sauls Historie viser. Denne Kong Saul, endskjøndt han vel havde syndet imod Guds Befaling, saa havde det dog blevet ham forladt, dersom han ikke havde vildet undskylde sin Synd, som han siger 1 Sam. 15, 13. seqq. Jeg haver opfyldt Herrens Ord. Og da han anden Gang bliver formanet, vil han atter ikke have syndet, og siger: Haver jeg dog adlydet Herrens Røst, og draget den Vei, som Herren sendte mig etc. Derfor maa han og høre den forskrækkelige Dom af Samuel: Efterdi du har forkastet Herrens Ord, har han og forkastet dig, at du skal ikke være Konge. Som han vilde sige: Herren er vel tilbøielig og beredt at tilgive Synd, men dem, som kjende deres Synder, dog ikke fortvivler,

men troer, at de igjen have Tilgang til Gud, som haver lovet dem Synds Forladelse, som omvende sig.

20. Derfor, endskjøndt Psalmen vel taler om Syndens Hoved-Kilde og Oprindelse, dog udelukke vi ikke Historien, som Titelen og Overskriften af Psalmen begriber i sig, nemlig: Davids Hoer og Mord paa Uria. Thi i disse Synder seer David ligesom i et Speil, sin ganske urene og fordærvede Natur, saa at han kommer paa disse Tanker: See! jeg som har regjeret saavel efter Guds Befaling og Villie, jeg som saa smukt har indrettet Menigheden og Guds-Tjenesten, jeg som med al Oprigtighed har fødet Jacobs Folk, og med al Flid foreſtaaet det (som den 78. Ps. v. 72. siger), hvorledes er jeg falden i saadan Vederstyggelighed, i saa mange store og svare Synder?

21. Saaledes er David ved een Synds Erkjendelse ført og bragt til det ganske syndige Væsens Erkjendelse. Som han vilde sige: Efterdi jeg saa høi en Mand, benaadet med mange store Gaver, er ligesom faldet fra Himmelen til Helvede, skulde da ikke saadant svart Fald være et stort Beviis for mig og alle Andre, at der er intet Godt i mit Kjød?

22. Derfor er det en stor Viisdom, at man veed, at der er intet Godt i os, men idel Synd, at vi ikke saa ringe hen tænker og taler om Synden, som Pavens Lærere, hvilke sige, at Synden er intet andet, end Ord, Gjerninger og Tanker, som ere imod Guds Lov. Men naar du efter denne Psalme ret vil vise, hvad Synd er, saa maa du sige, at alt det er Synd, som fødes af Fader og Moder, end og før den Tid, førend et Menneske for-

medelst Alderen kan gjøre, tale eller tænke noget. Af saadan ond Rod kan der jo intet Godt for Gud voxe.

23. Deraf kommer det, at der ere to Slags Synder. Først er Arve-Synden, ved hvilken den ganske menneskelige Natur er forgiftet og fordærvet, og den evige Død underkast. Dernæst er der og en anden Synd, som Menneskет kan kjende af Loven; som, naar en falder i Tyveri, Mord, Hoer og deslige. Om denne anden Synd skriver og Keiserens og Menneskens Love, dog ingenlunde saa flittigt og grundigt, som den Hellige Skrift.

24. Derfor er det en stor Guds-Bespottelse, at Scholastici foregive, at Menneskens naturlige Kræfter, som: Forstanden, Villien og Fornuften, ere ufordærvede. Men dette er endnu værre, at de og foregive det samme om Djævlene. Thi dersom de naturlige Kræfter og Fornuften vare ufordærvede, hvad behøvede vi da den HErre Christo? Item, dersom Menneskет af naturlige Kræfter havde en ret reen Villie, og saadan en god Forstand, efter hvilken Villien af naturlige Kræfter kunde rette sig, som de pleie at tale, hvor kommer det da, at den Ufkyldighed, som vi i Paradiis have forloret formedelst Synden, har ved ingen Anden kundet tilveiebringes og gives os end ved Guds Søn?

25. Dog ere der alligevel nogle Magistri nostri eller Høi-Lærde i vore Tider, som vil forsvare saadan Mening, at de naturlige Kræfter i Menneskет, det er, Villien, er reen, god og ufordærvet; og om Menneskет vel undertiden formedelst Ondskab tænker noget anderledes, end som ret og godt er, saa sige de, at det er Menneskens Ondskabs Skyld, og ikke blot Villiens, som den er i sig selv.

Imod saadan farlig Lærdom og vildfarende Mening skulde vi vel bevæbne os, paa det at Naadens Erkjendelse ikke skulde blive fordunklet; hvilken umulig kan blive reen og og ret, naar vi have saadanne Tanker om de menneskelige Kræfter.

26. Men vi lære saaledes, at den menneskelige Natur og det ganske menneskelige Væsen er fordærvet. Thi da Adam blev skabt, da havde han vel en retskaffen reen Villie og Forstand, da var Hørelsen, Synet og al Handel i jordiske Ting retskaffen, og skeete altsammen i Troen til Guds Ære og Lov. Men efter Faldet blev baade Villie og Forstand ganske fordærvede, samt Menneskets ganske Natur og Væsen. Saa at Mennesket kan nu fremdeles ikke mere være reen og fuldkommen, men er formedelst Synden fordærvet, og veed nu ikke, hvorledes han skal forholde sig imod Gud; saa at alt hans Foretagende er Uret og imod Guds Lov og Villie, eftersom han nu ikke mere kjender Gud, ikke elsker ham, men flyer, skyer og frygter for ham, holder ham ikke for Gud, det er, at han er barmhjertig og naadig, men for en Dommer og Tyran.

27. Efterdi nu Mennesket har forloret saadan Guds Kundskab, saa følger deraf andre utallige Synder; saaledes at, naar det gaaer Folk vel, og efter al deres Ønske, synde de med al Sikkerhed, uden al Sky. Som vore Modstandere gjøre, hvilke forfølge Guds Ord, derfor, fordi de forlade sig paa deres Magt. Dernæst drømme de, at det er Guds Mening og Villie, at de kan forsone hans Vrede ved deres egne Gjerninger og Andagt, og vel fortjene det af ham, at han maa være dem naadig.

Derover ere komne saa mange Stiftelser, Klostere, saa mange Ordener, Messer, Pilegrimsreiser og deslige opdigtede, falske Guds-Tjenester, som Fornuften og Naturen, efterdi den er berøvet Guds Kundskab, har opdigtet sig selv uden, ja, imod Guds Ord. Men er det ikke et vist Bevis, at Menneskets naturlige Væsen, hvad Gud, hans Ære og Tjeneste anbelanger, er ganske fordærvet? Saadant bevidner og de mange Slags Afguderier og Afguds Tjenester i det gamle Testamente, Propheternes og Guds Ords Foragt og deslige Synder, som Gud ved Propheterne straffede hos dette utaknemmelige Folk.

28. Ja det, som endnu mere er, vi kan ikke sige, at Menneskets Natur endog i verdslige Sager er reen og ufordærvet. Thi vi seer, hvorledes Love, Statuter og Anordninger, som dog befaler, hvad ret er, og forbyder Uret, blive saa aldeles foragtede, og at der er næsten ganske ingen Orden og godt Regimente, for hvis Skyld dog Love og Øvrighed er given og indsat af Gud. Derover skeer det ofte, at naar en Læge mener at give en Syg Lægedom, og derved opholde ham ved Live, dog tager feil, og giver ham det, som foraarsager hans Død. Ja Øien og Øren og de andre Lemmer har eiheller, formedelst Synden, den Kraft, som de tilforn, før Adams Fald, har haft. Er nu det menneskelige Legeme saaledes ved Synden fordærvet, hvor meget mere maa da ikke Menneskets være svækket og fordærvet i aandelige Sager.

29. Derfor har Synden ganske afvendt os fra Gud, saa at vi have ingen ret Forstand om Gud, men agter ham saa meget, som en Afgud, et Billede af Træ eller Steen. Cicero og mange andre fortræffelige Folk have

i Regjeringen, naar man beseer deres Bedrifter, forrettet deres Embede med største Flid; men naar man seer dem i Hjertet, hvorfor de have gjort saadant, saa mærker man, at det er skeet af ingen anden Aarsag, end for timelig Ære, som den Sentents vidner: Mentem tu sola peruris gloria, Ære driver Værket. Men er saadan Ærgjærrighed ikke ogsaa et stort Beviis, at vi have mistet Guds Kundskab, som vi ere skyldige at tjene af Lydighed, og ikke for vor Æres Skyld? Men nu omstunder skeer det, som er tvertimod, at vi i Gud og alle Creaturer ikke søger Guds, men vor egen Ære. Dette har og de Folk, som har øvet sig i allehaande Dyder, alene anseet, at de kunde erlange stor Ære og Berømmelse deraf, og har ikke gjort det for at behage Gud vor Herre.

30. Derfor taler denne Psalme om Syndens Hoved-Kilde og Rod, nemlig at vi ere undfangne og fødte i Synd. Dette har David af egen Erfarenhed lært, derfor beskriver han Synden saaledes, at han vil vise, at den er alle vore indvortes og udvortes Kræfters Fordærvelse. Saa at intet Lem nu kan saaledes forrette sit Embede, som i Paradiis før Adams Fald; men vi ere afvigede fra Gud, har en ond Samvittighed, lever en kort Tid, ere beladne med mange Sygdomme og underkastede Døden; som Ordene 1. Mos. B. 2, 17. taler om Pinen og Straffen: Paa hvilken Dag du æder af Kundskabens Træ paa Godt og Ondt, skal du døe Døden.

31. Men dette lære vi alene af Guds Ord. Thi Hedningerne, endskjøndt de og have stikket midt i denne Ulykke og Jammer, saa dog, efterdi de ikke have haft

Ordet, have de ikke kunnet forstaae, hvorfor det menneskelige Kjøn er underkastet saa mange Bedrøvelser og Døden. Thi de have tænkt, at det var Naturens Skyld, at Mennesket maatte døe, og have ikke vidst, at Døden var Syndens Straf. Altsaa kan de ingen ret Forstand have om Menneskets ganske Natur; thi de veed ikke Oprindelsen, hvorfra denne Hjertesorg er kommen paa det menneskelige Kjøn.

32. Om saadan Syndernes og den ganske Naturs Erkjendelse lærer denne Psalme, og handler ikke alene om det Exempel (for hvilket vi dog takke Scholastici, at de endda have lært det), men den begriber og i sig den ganske christelige Lærdom om Guds Erkjendelse, vor Natur, Synden, Naaden ꝛc. Derfor skulle vi holde denne Psalme for en almindelig Lærdom for Guds Folk (fra Begyndelsen af, da den blev gjort, indtil Verdens Ende) ved hvilken David, ja meget mere den Hellig Aand vil undervise og bringe ham, og ved David os, til Guds og vor Naturs Kundskab. Han handler begge disse Stykker med herlige Ord; thi han stiller os først ganske mesterligt Synden for Øie; dernæst og Guds Naade og Barmhjertighed, uden hvis Erkjendelse Mennesket maatte falde i Fortvivlelse.

33. Men denne Syndernes Erkjendelse er ikke nogen Speculation eller opdigtet Tanke, men en alvorlig Følelse, en sand Erfaring og en stor Kamp i Hjertet med Synden. Som han bevidner, naar han siger: Thi jeg kjender min Misgjerning, det er, jeg føler den saaledes, at min Samvittighed forskrækkes for Guds Vrede, og jeg blegner for Døden. Thi det betyder egentlig her

det hebraiske Ord; ikke, som Paven har lært, at man alene befinder og betænker sig, hvad en har gjort, eller ikke gjort, men at fornemme Guds Vredes store Last og Byrde i sit Hjerte, og Syndens Erkjendelse er intet andet, end at føle og fornemme Synden. Og det er en Synder, som saaledes trykkes og ængstes af sin Samvittighed, at han hverken veed ud eller ind.

34. Derfor tale vi her ikke om Menneskets, hvad det er, som Philosophi derom taler, som siger: Mennesket er et fornuftigt Dyr ꝛc. Det hører hen i Philosophien, ikke i Theologien. Som og Juristerne tale om Mennesket, at han er en Eier og Herre over sit Gods; Lægerne tale om Mennesket, eftersom det er sundt eller sygt. Men Theologi taler om Mennesket, at han er en Synder, og dødelig, undfangen og født i Synden, og et Vredens Barn af Naturen. Paa denne Maade taler en Theologus om Mennesket, dermed omgaaes han alene, paa det at Mennesket skal kjende, at hans Natur er fordærvet formedelst Synden. Naar dette skeer, saa følger Fortvivlelse, at Mennesket er ikke anderledes tilsinds, end at han er fordømt og hører til Helvede. Og kan en arm Synder ikke andet tænke, som ret føler og seer sin Elendighed og Jammer, at hans ganske Natur og Væsen er saaledes formedelst Synden fordærvet, at han intet finder hos sig, hvorpaa han kan bygge eller forlade sig, end at han har fortørnet Gud, som er retfærdig og hellig, og har vel fortjent hans evige Vrede og Straf.

35. Naar man saaledes føler og fornemmer det i Hjertet, saa maa og den anden Erkjendelse, som eiheller maa være en opdigtet Tanke, men Erfaring og sandfærdig

Følelse og Fornemmelse, derpaa følge, paa det at Menneskket kan lære, høre og see, hvad Guds Naade, Retfærdighed og Villie er imod ham, som ikke derfor har stødt en Synder ved hans Synders Erkjendelse i Helvede, at han skulde blive deri, men at han kan udføre ham deraf igjen ved Christum hans kjære Søn.

36. Da bliver Menneskets Hjerte, som tilforn var forskrækket og stak i Fortvivlelse, igjen trøstigt, og af denne Lærdom om Naaden fatter derefter saadant et lystigt Hjerte, at han tør sige: Er jeg en Synder i mig selv, saa er jeg dog ingen Synder i min kjære Herre Jesu Christo, som er bleven mig af Gud til Viisdom, Retfærdighed, Helliggjørelse og Forløsning, at jeg er visselig bleven from og retfærdig ved ham, som alene er from og retfærdig, og gjør alle Troende fromme og retfærdige, som og derfor er skjenket og givet Syndere af Gud, at han skal gjøre dem fromme og retfærdige. Rom. 3, v. 24. 25. 26.

37. Dette er de tvende Erkjendelser, som Theologien og den Hellige Skrift har at gjøre med, hvilke David lærer os i denne Psalme; at altsaa Indholdet og Summen af Psalmen er, at Mennesket lærer at kjende sig selv efter Theologien og den Hellige Skrift. Item paa den samme Maade, efter den Hellige Skrift, og lærer at kjende og ansee Gud. Ikke i hans Majestæt, at han er evig og almægtig; thi saadan Erkjendelse er for en arm Synder skrækkelig, ikke trøstelig; at man ei heller tænker og taler om Mennesket paa den Maade, som Juristerne, hvad Besiddelser og Herredom over timeligt Gods angaaer; eller som Lægerne om Menneskets Sundhed eller

Sygdom; men saaledes at tale derom, som Skriften pleier, nemlig at han er en Synder og fordømt. Men om Gud taler den saaledes, at han vil gjøre Syndere fromme, retfærdige og salige. Det er Summen af den ganske hellige Skrift. Hvo som paa anden Maade taler, tænker eller lærer om Gud og Menneskет, han farer vild.

38. Thi dermed har den ganske Hellige Skrift at bestille, at den foreholder os Guds Godhed og Naade, som ved sin kjære Søn vil bringe den elendige menneskelige Natur, som er falden i Synd og Fordømmelse, igjen til Retfærdighed og Livet. Der bliver intet handlet om det udvortes Levnet og Vandel, hvorledes man skal æde, drikke, klæde sig, hvad Gjerninger man skal gjøre, hvorledes man skal regjere Tyende, Land og Folk, dyrke Jorden etc. Det har Gud skabt altsammen for Menneskет i Paradiis, og skjænket og overleveret Menneskет, da han siger: Herfker over Fiskene i Havet, og over Fuglene under Himmelen etc. 1. Mos. 1, 28. Men her handles om det tilkommende og evige Liv, om Gud, som gjør from og retfærdig, som igjen bringer det, som var forlorent, og gjør det, som var dødt, levende og saligt. Dernæst og om Menneskет, som er falden fra Retfærdighed og Livet i Synden og den evige Død. Hvo som giver Agt paa dette korte Begreb og Indhold af den Hellige Skrift, han skal læse og studere den Hellige Skrift med Nytte.

39. Derfor er denne Kunst og Kundskab, som Skriften taler om, høit fornøden, paa det at Menneskет kan kjende, det er, vide, føle og erfare, at han er en Synder, og skyldig til den evige Død. Dernæst at han og veed og

erfarer det andet Stykke, at Gud vil gjøre de arme Syndere, som kjende og føle deres Elendighed og Fordømmelse, fromme, retfærdige og salige. Hvorledes man skal handle og omgaaes med andre Mennesker, som hverken kjende, ei heller vil kjende deres Synder, det ville vi overlade til den verdslige Øvrighed, Juristers, Fader og Moder; thi de tale paa en anden Maade om Menneskets, end Theologi. Nu komme vi til Psalmen.

Den 51de Psalme.

Indeholder i sig

Davids Poenitentse-Bøn.

I. Deel af denne Poenitentse-Bøn gaaer fra § 1—101.
II. Deel § 102—194.
III. Deel § 195—306.
IV. Deel § 307—416.

I.

Vers 1.

Gud vær mig naadig, efter din Miskundhed, afslet mine Synder, efter din store Barmhjertighed.

I.

At man ikke skal tænke, David taler om Gud, som en Tyrk eller Hedning taler om ham, efterdi han her alene nævner Gud, og melder intet om den HErre Christo; saa er dette her først at vide, at David

taler med den rette Gud, som er hans Fædres Gud, fra hvilken han og det ganske Folk Israel havde herlige Løfter og Forjættelser. Thi det Folk Israel har ikke talet og handlet med Gud, blot i sig selv alene betragtet uden hans Ord og Forjættelse, som vore grove Munke gjøre, der ved deres Tanker og Speculationer ville stige op i Himmelen, og gjøre sig Tanker om Gud, blot i sig selv betragtet uden Ordet. Men hvo som ikke vil løbe an og blive forloren, han vogte sig, og handle aldeles ikke med Gud blot i sig selv betragtet, uden hans Ord og Tilsagn.

2. Thi den menneskelige Natur og Gud blot i sig selv betragtet (thi saaledes maae vi nu tale, paa det at man kan forstaae os) uden hans Ord, kan ikke fordrage sig tilsammen, eller forenes med hinanden. Thi det er umueligt, at menneskelig Skrøbelighed kan begribe eller fordrage Guds høie Majestæt; som Skriften ofte formaner og lærer. Derfor skal man saaledes forstaae den hellige Prophet David, at han ikke taler med Gud blot i sig selv betragtet uden Ordet, men med den sande Gud, som har indklædet sig i Ordet og i sin Forjættelse og Tilsagn, saa at den Herre Christus bliver ikke udelukket eller afsondret fra Guds Navn, af hvilken Christo Adam og andre Patriarker have bekommet Forjættelse. Denne Gud, ikke blot i sig selv betragtet, men som har saaledes indklædet sig i sit Ord, og derved viser og aabenbarer sig for os, maae vi annamme, ellers skulle vi visselig falde i Fortvivlelse.

3. Det er nu Forskjellen imellem Propheterne, naar de tale med Gud, og imellem Hedningerne. Thi Hedningerne tale med Gud efter deres Hjerters Tanker uden

og udenfor Guds Ord og Forjættelser, men Propheterne taler med Gud, som har iklædt sig med sit Ord og Forjættelser, og derved aabenbaret sig. Denne Gud, naar han er iført med sin Forjættelses liflige og skjønne Gestalt og Skikkelse, saa kan han fattes, begribes og forstaaes, og med Glæde i Troen sees af os. Men Gud, blot i sig selv betragtet, uden Ordet, er ligesom en Jernmuur, hvilken jo mere en vil angribe og bestorme den, jo mere gjør han sig selv Skade. Derfor beflitter Satan sig uden Afladelse derpaa, at vi skulle løbe an paa den Gud, blot i sig selv betragtet, og beskade os selv, naar vi have forglemt Forjættelsen og Naaden, som han ved og i den Herre Christo beviser os, at vi da skulde alene tænke paa Gud og hans Dom, uden Ordet. Naar vi gjøre det, saa er det strax forlorent med os, og saa falde vi i Fortvivlelse.

4. Paa denne Maade taler David ikke med den Gud blot i sig selv betragtet, men med hans Fædres Gud, det er, med den Gud, hvis Forjættelse han veed og kjender, og hvis Barmhjertighed og Naade han har smagt. Derfor naar nu en Tyrk, en falsk Helgen eller Munk, saaledes siger: Gud vær mig naadig efter din Godhed, saa var det ligesaa meget, som om han tang stille og sagde intet; thi han tager feil af Gud, efterdi han griber ikke den Gud, som har klædt sig i saadan Gestalt, i hvilken han kan begribes, forstaaes og fattes af os, men han angriber Gud i hans høie Majestæt, da maa der sandelig derpaa følge Fortvivlelse og Lucifers Fald fra Himmelen i Helvedes Afgrund.

5. Det er og Aarsagen, hvorfor Propheterne drive saa flittig i deres Bøn paa Guds Forjættelser. Thi For-

jættelserne har Christum indesluttet i sig, og foreholder os Gud ikke som en Dommer eller vor Fjende, men som den der er os barmhjertig og naadig, som vil gjøre os, der ere fordømte, igjen levende og salige. Dette har jeg først villet erindre formedelst andre Sprog hos Propheterne.

II.

6. Dernæst er det og at betragte, hvorledes det rimer sig sammen, at han siger: Gud vær mig naadig. Thi naar man her vil betragte Personerne, Gud og Synderen David, imellem hvilke To denne Sag handles, saa vil man finde ganske stor Ulighed, at de ere ikke vel at forene med hinanden. Thi holder ikke al Verden det for sandt; troer ikke alle Mennesker det, at Gud er Synden fjendsk? Som den Blinde siger Joh. 9, 31.: Vi vide, at Gud ikke hører Syndere, men dersom Nogen er gudfrygtig, og gjør hans Villie, den hører han. Og i de ti Bud truer Gud 2 Mos. 20, 5.: Jeg er en nidkjær Gud. Ja der er fast intet andet i den ganske Mose, end idel Trusels Ord imod de Onde og Ulydige.

7. Vores Natur stemmer og overeens med Mose Lov, som vi ikke kan uddrive og bortkaste; thi saaledes tænker alle Mennesker: See, du er en Synder; men Gud er from og retfærdig, derfor er Gud dig fjendsk, vil straffe dig og ikke høre dig. Saaledes slutter den ganske Natur, og det er umueligt, at man kan eller maa nægte denne Slutning. Derfor have de hellige Fædre, som have skrevet over Psalmerne, saaledes forklaret disse Ord, Justus Deus, Gud er retfærdig, at han ret dømmer, hevner og

straffer, ikke at han gjør retfærdig og from. Denne Forklaring var mig meget imod og forskrækkede mig, da jeg var en ung Theologus.[1] Thi naar jeg hørte den ret-

[1]) Hvor stor Anfægtning og Samvittigheds Smerte det Ord: Retfærdighed, i Begyndelsen foraarsagede Luther, men siden stor Glæde og Trøst, da han ved Guds Naade lærte ret at forstaae det, giver han selv mærkelig tilkjende i hans Fortale til den første Tome af hans latinske Opera trykt til Jena, som og findes paa Tydsk i den 8de Altenburgske Tome, hvorefter jeg saaledes har oversat det: Jeg havde sandelig en hjertelig Begjærlighed og Lyst til at forstaae egentligen S. Pauli Epistel til de Romere, og hidindtil havde intet andet deri hindret mig, end alene det eneste Ord: Guds Retfærdighed, i det 1. Cap. 17. v. hvor Paulus siger: Guds Retfærdighed aabenbares i Evangelio. Dette Ord, Guds Retfærdighed, var jeg meget fiendsk, og efter alle Læreres Brug og Sædvane var jeg ei anderledes underrettet derom, end at jeg paa en philosophisk Maade maatte forstaae det om saadan Retfærdighed, ved hvilken Gud for sig selv er retfærdig, gjør og virker Ret, og straffer alle Syndere og Uretfærdige, hvilken Retfærdighed man kalder den væsentlige (formalem), eller virkende (activam) Retfærdighed. Nu var det saaledes bestaffet med mig, at endskjøndt jeg levede som en hellig og ustraffelig Munk, saa befandt jeg mig dog at være en stor Synder for Gud, og dertil med havde jeg en beængstet og urolig Samvittighed, troede mig ei heller til at forsone Gud med min Fyldestgjørelse og Fortjenester. Derover elskede jeg slet intet denne retfærdige og vrede Gud, som straffer Syndere, men jeg hadede ham, og (dersom dette ikke har været, eller bør agtes for en Guds Bespottelse) var jeg hemmelig og med ret Alvor vred paa Gud, og sagde ofte: Lader Gud sig ikke nøie dermed, at vi arme og elendige Syndere, og som allerede formedelst Arve-Synden ere fordømte til den evige

færdige Gud nævne, tænkte jeg paa saadan Forklaring, som var mig fast indgroet, og var bleven mig en stærk Vane. Jeg forskrækkes og endnu i denne Dag, naar jeg

---

Død, plages foruden Lovens Skræk og Trusel ogsaa med allehaande Jammer og Bedrøvelse i dette Liv, at han endnu ved Evangelium vil formere denne Jammer og Hjerte-Sorg, og ved sammes Prædiken videre forkynde os sin Retfærdighed og strenge Vrede. Herover forbittredes jeg i min forvirrede Samvittighed, men holdt dog bestandig ved videre at eftertænke den kjære Paulum, hvad han dog meente paa samme Sted, og havde en hjertelig Tørst og Begjærlighed til at vide det. Med saadanne Tanker bragte jeg Dage og Nætter hen, indtil jeg ved Guds Naade mærkede, hvorledes Ordene hængte sammen med hinanden. (Dette skete til Bononien i Italien, hvor han Aar 1510 laa heftig syg, og plagedes tillige med haarde Bekymringer og Anfægtninger i sin Sjæl) nemlig saaledes: Guds Retfærdighed aabenbares i Evangelio, som der staaer skrevet: Den Retfærdige lever af sin Tro. Heraf lærte jeg at forstaae denne Guds Retfærdighed, i hvilken den Retfærdige formedelst Guds Naade og Gave alene lever af Troen, og mærkede jeg, at det var Apostelens Mening, at ved Evangelium aabenbares den Retfærdighed, som gjælder for Gud, i hvilken Gud retfærdiggjør os af Naade og idel Barmhjertighed ved Troen, hvilken Retfærdighed man paa Latin kalder Justitiam passivam, som skrevet staaer: Den Retfærdige lever af sin Tro. Her følte jeg strax, at jeg blev ganske født paa ny, og havde nu fundet en vidt opladt Dør til at gaae ind i Paradiis selv; saa kom og nu den kjære Hell. Skrift mig meget anderledes for, end som tilforn. Jeg løb derfor i en Hast den ganske Bibel igjennem, saaledes som jeg kunde erindre mig den, og efter denne Regel samlede jeg sammen i andre Ord alle deres Udlæggelser, saasom: at Guds Gjerning kaldes det, som Gud virker i os selv, Guds Kraft,

læser eller hører det Ord, Justus Deus, saa hart klæber den indgroede Vane ved mig. Saa kraftig og skadelig en Ting er falsk ugudelig Lærdom, naar Hjerterne fra Ungdommen blive dermed besmittede og forgiftede. Enddog har fast alle de gamle Lærere forklaret det paa denne Maade.

8. Men dersom Gud paa denne Maade er retfærdig, at han ret dømmer og straffer, eftersom Enhver fortjener, hvo vil da bestaae for den retfærdige Guds Ansigt, efterdi vi ere alle Syndere, og give Gud stor billig Aarsag til at straffe os. O kjære Gud, bort, ja langt bort med saadan Retfærdighed og retfærdig Gud, som er en fortærende Ild! Men efterdi han har sendt Christum vor Frelser til Verden, saa er det jo sandelig ikke hans Mening, at han paa denne Maade vil være retfærdig, at han straffer Enhver efter sin Fortjeneste; men saaledes vil han være, kaldes og kjendes retfærdig, at han gjør dem, som kjende deres Synder, retfærdige og fromme, og forbarmer sig over dem.

9. Derfor synes dette, at David, som er en Synder, siger: Gud vær mig naadig, ret ligesom han talte imod de ti Bud, i hvilke Gud byder, at alle Mennesker skal ikke være Syndere, og truer at straffe Syndere. Thi

---

hvormed han gjør os stærke, Guds Viisdom, hvormed han gjør os viise, saaledes og de Andre: Guds Styrke, Guds Salighed, Herlighed og deslige. Ligesom jeg da tilforn med ret Alvor hadede dette Ord, Guds Retfærdighed, saa begyndte jeg nu derimod at agte det dyrebart og høit, som mit allerkjæreste og trøsteligste Ord, og var det samme Sted hos S. Paulum i Sandhed den rette Port til Paradiis for mig.

hvad for Enighed kan der være imellem Syndere og Gud, som er retfærdig, sanddru og Syndere fjendsk, som formedelst sin guddommelige Natur kan slet ingen Synd lide, ja som alle Synder er imod? Dog alligevel træder David frem for Gud, han som herefter siger: Jeg erkjender min Misgjerning, og min Synd er altid for mig. Denne David, siger jeg, er alligevel saa dristig, at han kommer frem for Gud, og siger: Gud vær mig naadig. Det er og hedder sandelig, at bringe to Ting sammen, som naturligviis ikke kan fordrage sig sammen.

10. Derfor beviser David strax i Begyndelsen en saadan Kunst og Viisdom, som overgaaer de ti Buds Viisdom, og er en ret himmelsk Viisdom, hvilken hverken Loven, meget mindre Fornuften kan uden den Hellig Aands Hjælp optænke eller forstaae.

11. Thi den ganske Natur tænker om Gud, og siger ved sig selv: Jeg tør ikke opløfte mine Øine til Himmelen, thi jeg forskrækkes og forfærdes for Guds Ansigt; thi jeg veed baade, at jeg er en Synder, og at Gud er Synden fjendsk: Hvorledes skal jeg da kunde bede for Gud? Da opkommer der en meget svær Kamp og Strid. Thi enten tør Mennesket ikke strax bede, eftersom han er forskrækket formedelst Synden og hans onde Samvittighed: Han tænker, han maa opsætte Bønnen, indtil han engang kan blive værdig til at bede, og formedelst sin Fortjeneste tør komme frem for Gud; eller han seer sig om efter menneskelig Hjælp og opdigtet Trøst, at han tilforn vil gjøre Fyldest for Synden, fortryde den og bøde for den, og paa den Maade, naar han har gjort sig selv værdig,

tør træde frem for Gud, og sige: Gud vær mig naadig.

12. Denne Tanke stikker i Menneskets Hjerte af Naturen, og er en overmaade skadelig Mening. At Mennesket saaledes vil altid støtte og forlade sig paa sin egen Fortjeneste, Fromhed og Retfærdighed, og mener, Gud kan forsones ved vore gode Gjerninger. Men det er en gruelig Guds Bespottelse, at et Menneske forlader sig paa sin egen Fortjeneste, og ikke paa vor kjære HErres Jesu Christi Fortjeneste. Dernæst følger og det, at, efterdi vi ere fødte i Synden, saa begynde vi aldrig at bede, dersom vi ikke ville bede, førend vi ere uden al Synd.

13. Derfor skulle vi bortslaae disse gudsbespottelige Tanker, og i disse Synder, ja i dette dybe og brede Hav af mange og mange Slags Synder, bruge det Middel, som David her bruger, at vi ikke opsætte Bønnen. Thi hvorfor bede vi, at Gud vil være os naadig, naar vi, førend vi bede, ville tilforn være rene af Synden? Hvortil have vi da Guds Naade, Godhed og Barmhjertighed fornøden?

14. Men dette er en meget heftig og svær Kamp, som jeg (§ 11) har sagt, at Een saaledes dristig kan styrke sit Hjerte, naar han føler Syndens store Last og Byrde, at han da tør raabe og skrige til Gud: Gud vær mig naadig. Jeg har og selv erfaret det paa mig, jeg som lærer og befaler Andre det, at Bønnen er den allersværeste Gjerning. Derfor vil jeg ikke give mig ud for en Mester i denne Gjerning. Men det vil jeg bekjende, at jeg ofte i store Farligheder har med et meget koldt Hjerte bedet og talt disse Ord: Gud vær mig

naadig, og har tænkt: Ei, du er ikke værdig, at du skulde raabe, skrige og bede til Gud. Dog har jeg endelig overvundet mig ved den Hellig Aands Hjælp, som gav mig ind, at jeg tænkte: Velan, du maa være hvem og hvordan du vil, saa maa du jo bede; thi Gud vil ikke have, at du for din Værdigheds Skyld, men for hans Barmhjertigheds Skyld maa og skal bede, og derfor vil han og bønhøre dig.

15. Paa det, at man nu ret kan forstaae, at Gud hader Syndere, og elsker de Fromme, maa man gjøre Forskjel imellem en Synder, som føler sine Synder og bekjender dem af Hjertet, og een, som ikke føler, ei heller bekjender dem. Den Synders Bøn, som ikke føler sine Synder, vil Gud ikke have, hører den ei heller; thi saadan en Synder forstaaer ikke, hvad han beder, saa er det ham ei heller nogen Alvor med Bønnen.

16. Saaledes gjør og en Munk, som lever i sit Hykleri, han synger, mumler og pladrer ofte: Miserere mei Deus, Gud vær mig naadig; men efterdi han forlader sig paa sin egen Fromhed og Retfærdighed, føler ikke sit Hjertes Ureenhed, saa beder han alene de blotte Ord, og forstaaer ikke Sagen i sig selv, begjærer ei heller at forstaae det. Foruden det gjør han og meget, som er imod hans Bøn. Han beder, Gud skal være ham naadig og barmhjertig, udslette hans Synder, og tilgive Misgjerninger, og vil dog selv ved sine egne Gjerninger, nu med een, nu med en anden, aftoe sine Misgjerninger, og rense sig fra Synderne. Men hedder det ikke aabenbart at spotte Gud? Ligesom om en Betler med stort Skrig begjerede et Stykke Brød, og naar jeg gav ham det, han

da foer til, og berømmede høit sin Rigdom, det er, hans Tiggerpose, og vilde prale dermed, og vise, at han ikke behøvede Folks Hjælp.

17. Saaledes gjør og Evangelii Fjender, de bede og pladderer meget, men hvad de bede og begjære, det veed eller forstaaer de slet intet; ja de gjøre og imod deres Bøn, efterdi de optænke og oprette mange Slags Guds Tjenester i den Mening, at de vilde gjøre Fyldest for deres Synder ved Menneske-Lærdomme, ugudelige Messer, Pilegrims-Reiser, Helgenes Paakaldelse etc.

18. Disse Hyklere ere visselig Syndere, men de føle det ikke, men fare immer fort og frem i deres Halsstarrighed, ville gjøre sig selv fromme og retfærdige, forfølge dertil Guds Ord etc. For saadanne Syndere skal man ikke prædike om Guds Barmhjertighed, men om hans Vrede, at Gud vil ingen Barmhjertighed bevise dem, men give dem Helvedes Ild (dersom de ikke bedre sig). Saasom det første Buds Trusels Ord bevidner saadant, hvor Gud saaledes siger: Jeg Herren, din Gud, er en nidkjær Gud, som hjemsøger Fædrenes Ondskab paa Børnene indtil det tredie og fjerde Led, 2. Mos. 20, 5.

19. Disse skal man og foreholde de skrækkelige Exempler paa Guds Vrede; hvorledes Sodoma og Gomorra ere blevne fordærvede af Gud, hvorledes alt Kjød paa den ganske Jord druknede og undergik ved Syndfloden; hvorledes det israelitiske Folk blev bortført af deres Land og adspredt, og saadanne andre forskrækkelige Exempler paa Guds Dom og Vrede, som findes i den Hellige Skrift. Paa det at de Syndere, som ikke føle deres Synder, eller

tænke paa at omvende sig, maatte bringes til at kjende dem selv, og endelig lære med Alvorlighed at begjere Guds Barmhjertighed, og paakalde Gud. Thi det er de Syndere, om hvilke man siger, at Gud hader Syndere, at Gud ikke hører Syndere.

20. Nu ville vi og tale om de andre Syndere, som føle deres Synder, som Guds Vrede trykker, og som forfærdes for Guds Dom. Disse udtyder paa sig den Straf og Trusel, som foreholdes os i Guds Ord, og ved saadanne skrækkelige Exempler paa Guds Vrede kommer i saadan Skræk og Forsagelse, at de frygter, at saadan Straf skal og komme over dem for deres Synders Skyld. Naar nu Hjertet i saadan Skræk er saaledes ved Lovens og Guds Doms Hammer sønderslaget og sønderknuset, saa er det Tid, at man griber til denne guddommelige Viisdom, og Hjertet trøster sig, og vist veed, at naar Gud vredes over Syndere, saa vredes han alene over dem, som ere haardnakkede, og ikke ville føle eller kjende deres Synder, Jer. 33, 10. seqq.[1] Men hvo som føle deres Synders Byrde, de ere de rette Syndere, som man skal trøste; de ere de, om hvilket dette og deslige Sprog taler, Ps. 147, 11. HErren haver Behagelighed til dem, som frygte ham, og som haabe paa hans Godhed.

21. Thi da har Loven ret fuldført sit Embede og Gjerning, og skal nu den vrede Guds Lynen og Torden ophøre, og Naadens og Barmhjertigheds Lys skinne, som

[1]) og følgende.

foreholdes os i Guds Ord, at Herren har Behagelighed til dem, som frygte ham, Pſ. 147, 11., at Gud forſmaaer ikke et ſorrigfuldt og ſønderſlaget Hjerte, Pſ. 51, 19., at han ſeer paa det Nedrige i Himmelen og paa Jorden, at han opreiſer en Ringe af Støv, og ophøier en Fattig af Skarnet, at han ſætter ham hos Fyrſter, hos ſit Folks Fyrſter, Pſ. 113, 6. 7. 8., at han ikke ſønderbryder et knuſet Rør, og ikke udſlukker den rygende Hør etc. Eſ. 42, 3. Thi de ſamme ere den ſkrøbelige lille Orm (ſom S. Hieronymi Overſættelſe 2 Kong. 23. ſiger om David, om endſkjøndt det ikke er ſaa i det Hebraiſke) og de ſmaae tynde Blomſter, ſom en liden Vind af Guds Vrede og Truſel ſnart kan gjøre Skade. Derimod ſtaaer hine Halſtarrige, ſom ikke føle deres Synder, ubevægelige imod alle Omvendelſes-Prædikener, ſom Jernbjerge imod alle Storm-Vinde.

22. Derfor maa man i ſaadan Samvittigheds-Skræk med al Flid forekomme, at ſaadanne forſkrækkede Hjerter ikke dømmer om Gud efter deres Natur, Forſtand, Tanker og Følelſe, ellers ſkulde de falde i Fortvivlelſe. Men ligeſom i to Slags Sygdomme, ſom ere imod hinanden, Enhver maa have ſin egen Lægedom, ſaaledes maa man og trøſte disſe ſønderſlagne Hjerter og Samvittigheder med Guds Naades og Barmhjertigheds Prædiken; ſom man derimod maa ſønderſlaae de ubodfærdige og forſtokkede Folk med Jern-Spiir og Hammer.

23. Paven med alle ſine Doctores eller Lærere, kan intet ret raade eller lære i ſaadan Samvittighedens Fare ſom jeg ſelv har erfaret. Thi de dømme og ſlutte Alle

efter Fornuften, som siger saaledes: Jeg er en Synder, men Gud er retfærdig, derfor maa jeg ligesom andre Syndere straffes. Da er Naturen og Fornuften fangen, derved bliver den fast og bestandig, og kan ikke igjennem saadan tyk Skye af Guds Vrede see Guds Barmhjertigheds skjønne klare Glands.

24. Men da kommer den rette Theologie og sande Lærdom til Hjælp, som lærer os naar Hjertet er saaledes sønderslaget, at der da er en Deel af Guds Ord, nemlig Loven, opfyldt, som derfor bruger Trusler og forskrækker, at Synderen skal lære at kjende sig selv, og aflægge sit Levnets Sikkerhed, hvori vi Alle, førend vi kjende Guds Vrede, af Naturen leve. Dog skulle vi videre vide, at vi ikke maae blive alene i den første Deel af Skriften, nemlig i Loven, som virker Syndens Kundskab, men vi maae og ile og komme til den anden Deel af den Hellige Skrift, det er til Guds Naades og Barmhjertigheds Kundskab. I hvilke begge Stykker den ganske Hellige Skrift altsaa opfyldes, som viser os, at Gud beviser de Ydmyge Naade og Barmhjertighed, og at Truslerne og de skrækkelige Exempler gjælde de halstarrige og ubodfærdige Syndere, imod hvilke Gud vil være en nidkjær Gud og en fortærende Ild.

25. Men de Andre, som have en beængstet Aand og sønderbrudt Hjerte, de ere Naadens Børn, hvis Saar den gode Hyrde vil forbinde og hele, som har ladt sit Liv for sine Faar. Derfor skulle de ikke følge deres Hjertes Tanker, som siger, at de for deres Synders Skyld ikke skal bede, ikke haabe Naade, men de skal trøstig, med et glad Hjerte og Mod, raabe og skrige med David: Gud

vær mig naadig, derfor, at han har Velbehagelighed til dem. Det er kortelig denne Psalmes Lærdom, hvoraf Papisterne intet veed.

26. Men see nu, hvor David her med fuldt Skrig raaber: Gud vær mig naadig, og forener disse to, som dog ellers af Sagens Natur ere ueens og ganske ulige nemlig: Gud, som er hellig og retfærdig, og sig, som er uretfærdig og en Synder. See og hvorledes han stiger over Guds Vredes store Bjerg, som skiller Gud og David saa vidt fra hinanden, nemlig: at han forlader sig paa Guds Barmhjertighed og indfinder sig hos Gud og holder sig til ham. Det er nu det, som sætter den rette rene Evangelii Lærdom over Guds Lov, nemlig Tillid paa Guds Barmhjertighed. Thi det er ikke tungt at kalde Gud Gud, og at sige til Gud, Gud vær mig naadig, men der hører Kunst til, at man kan sætte det Ord mig til og ret bede det. Hvilket forestilles os i Evangelio med al Flid; enddog alligevel erfare vi, hvor vanskelig vi kan gjøre saadant. Thi dette Ord mig, det forhindrer næsten al vor Bøn, da det dog skulde være den eneste og største Aarsag til at bede.

27. Derfor skulle vi først lære dette af Davids Exempel, at vi ret betragte og betænke det Ord mig, at det er sagt om en ret stor Synder, som David var, som han selv forklarer sig, naar han siger: See jeg er født af syndig Sæd, og min Moder har undfanget mig i Synd. Der bekjender han, at den mig er en stor Synder. Derfor skal vi og lære denne Kunst, at disse mange Slags Tanker, som vil afvende og drive os fra Bønnen, skal desto mere bevæge os til at raabe og

skrige. Som vi læse om den Blinde i Evangelio, hvilken, jo mere der blev skjældet paa ham, at han ikke skulde raabe og skrige, jo mere og heftigere skreg han, Matth. 20, 30. 31.

28. Thi disse mange Slags Tanker erfare vi i os, at de ofte falde os ind og drage os tilbage, at et Menneske tænker saaledes: See, hvorfor vil du bede, veed du ikke, hvem du er, og hvem Gud er? Disse Tanker imodstaaer meget Aanden og forhindrer mange Mennesker i Bønnen, men man skal slaae dem af Sindet, og just for den Aarsags Skyld, som vil forhindre os i Bønnen, desto mere og flittigere bede, at vi med Magt kan trænge os igjennem saadanne Tanker til den Herre Christo, og bede om Barmhjertighed. De som gjøre det, de gjøre ret. Men det gaaer ikke an uden stor Aandens Kamp. Thi jeg har selv erfaret det, at saadanne Tanker har ofte holdt mig fra Bønnen, dog er jeg nu ved Guds Naade kommen til den Forstand, at jeg nu ikke mere viger Satan, som strider imod mig, men ved den Hellig Aands Naade og Hjælp slaaer ham ofte med sit eget Sværd, og driver ham tilbage, og siger saaledes: Du vil dermed afskrække mig fra Bønnen, at jeg er en Synder, men jeg seer, at dette er den største og eneste Aarsag, som skal drive mig til Bønnen, at jeg er en stor Synder, og høit behøver Guds Naade og Barmhjertighed.

29. Det skal man og gjøre i andre Anfægtninger, naar de ere paa det heftigste. Saasom, naar vi blive anfægtede af Ukydskhed, Vrede eller Hævngjerrighed. Naar man da formaner Een til Bønnen, saa falder ham strax saadanne Tanker ind: See, du gaaer om med onde

Tanker, derfor kan og skal du ikke bede. Da maa man gjøre der tvertimod, og aldeles ikke opsætte og forhale Bønnen, indtil Ukydskheds eller en anden Lastes Tanker forgaaer os, eller Anfægtningen ophører; men paa Timen naar du føler, at Anfægtningen er stærkest og størst, og du er meest uskikket til Bønnen, saa gak i dit Kammer, eller et andet hemmeligt Sted, fald ned paa dine Knæ, og bed med Alvorlighed et Fader Vor, eller hvad der falder dig ind, imod Satan og hans Fristelse, saa skal du visselig erfare, at Fristelsen skal lægge sig, og Satan skal give sig paa Flugten.

30. Men naar Nogen mener, at han ikke maa eller skal bede, førend hans Hjerte bliver løst og reent fra de urene Tanker, han gjør ikke andet, end at han ved saadan sin Klogheд gjør Satan, som ellers er altfor stærk endnu stærkere, og giver ham mere Rum. Og dette er en ret hedensk og sophistisk Tanke, ja Djævelens Indgivelse imod hvilken man skal holde og mærke denne Psalmes Exempel og Lærdom, hvori vi seer, at David just idet han seer sine Synders Vederstyggelighed, og stikker i en besynderlig kjødelig Synd, dog ikke flyer for Gud (som Petrus gjorde i Skibet, Luc. 5, 8. og uforstandig sagde: Herre gak ud fra mig, thi jeg er en syndig Mand), men af Tillid til Guds store Naade og Barmhjertighed trænger han igjennem til Bønnen og siger: Herre, er jeg en Synder, som jeg, desværre, er en alt for stor, saa vær mig naadig. Thi jo mere vort Hjerte føler Synden, jo mere skal det ved Bønnen haste og løbe til Gud.

31. Men tilforn, førend Faren var for Haanden, at vi kunde falde i Synden, da skulde man have flyet, da

skulde man have frygtet Gud. Men naar Faldet er skeet, og det gjør os hjertelig ondt, at vi har syndet imod Gud, da er det Tid, at vi haabe paa Guds Naade og Barmhjertighed, og troe Syndernes Forladelse, og bede derom, og ikke blive ved i Forskrækkelsens og Guds Vredes Tanker. Men den lede Satan gaaer dermed om, at han kan forvende begge Dele, baade at vi synde fri og sikker, uden al Sky og Frygt for Gud, saa og, naar vi har da syndet, at vi da skulde blive stikkende i Frygten, og fortvivle uden Haab og Tillid til Guds Barmhjertighed.

32. Men see, hvad David her gjør, han tager sin Tilflugt til Guds Barmhjertighed, og siger: Gud vær mig naadig. Som han vilde sige: Jeg veed, desværre, vel, at jeg er et ondt syndigt Menneske, og at du er from og retfærdig, men at jeg er saa dristig til at bede, det gjør jeg alene af Tillid til dit Ord og Forjættelser; thi jeg veed, at du ikke er Tyrkernes eller Munkenes Gud, men vore Fædres Gud, som har givet os Forjættelse, at du vil bønhøre Syndere og forløse dem af al Nød, dog alene dem, som føle deres Synder og trykkes af dem etc. Derfor skulde vi og være saa dristige, og med David bede: Gud vær mig naadig, jeg er en Synder, jeg anfægtes af mit eget Kjød og Blod, af Vrede, Misundelse og Had etc., dog har jeg Trøst og Tilflugt til din Godhed og store Barmhjertighed, som du har forjættet alle dem som tørster og længes efter Retfærdighed.

33. Saadant kan man ikke vel med Ord udsige, saa hører og hertil egen Erfaring, som da lærer os hvad for stor Møie og Arbeide det er, at stige over dette vore Synders og Ureenheds store og høie Bjerg, som er

imellem os og Gud; thi just da føle vi allermeest Troens Svaghed.

34. Dog maae vi og fatte den Trøst, at vi ikke alene sige: Gud vær mig naadig, men Aanden i vore Hjerter, han siger og beder det med os, med uudsigelige Sukke, Rom. 8, 15, 26. Hvilke Sukke endskjøndt vi ikke seer eller fuldkommelig forstaaer dem, saa seer dog Gud dem ganske grandt og klart, og forstaaer dem ganske meget vel, efterdi han og er en Aand, Joh. 4, 24. Derfor skulle vi i Tillid til saadan Bøn og Medhjælp, endog midt i Anfægtningens Strid og Kamp gjøre Satan Modstand, og saaledes sige: Er jeg en Synder, hvad er det saa mere: Gud er barmhjertig. Er jeg formedelst Synden uskikket til at bede, velan, hvad skal jeg da gjøre? Jeg begjærer ei at være mere skikket; thi jeg er, desværre, alt for uskikket til at bede, efterdi jeg er en stor og vederstyggelig Synder.

35. Det lærer os her David, at de Syndere, som føle deres Synder, skal trøste sig ved Guds Naade, som er forjættet i Christo, og at den retfærdige Gud skal og maa blive forsonet og forenet med en arm Synder, paa det vi ikke alt formeget skal frygte for Gud i vore Synder, men ret sjunge med David, miserere, Gud vær mig naadig. Paa det at det Ord, Mig, og det Ord, Gud, skal ikke hindre os i Bønnen, saa maae vi sætte derimellem det Ord, Naadig, ved hvilket Gud og det syndige Menneske blive forsonede og forenede. Naar det ikke skeer, saa kan vi ei alene ikke ret sjunge denne Psalme, men end og aldrig ret bede Fader Vor.

36. Thi det er os umueligt, at vi i dette Liv kan være ganske rene og uden al Synd. Thi endskjøndt de gjørlige Synder (som de kalde det) ikke er forhaanden, det er, at vi ikke selv har syndet med Tanker, beraadt Hu og Gjerning, saa stikker dog Arvesynden endnu i os. Efterdi vi da uden Afladelse stikker Alle i Synden, saa maae vi og altid bede. Som og alle fromme christelige Hjerter alle Øieblikke beder, efterdi de altid føle deres syndige Væsen og Natur og begjerer, at det maa forlades dem af Gud. Denne et christeligt Hjertes bestandige Sukken bliver undertiden formedelst Tanker og Forretninger forhindret og skjult, at vi ikke altid kan see den. Derfor er det en kostelig christelig Dyd, at man ved Bønnen tildækker og dæmper Synden, og naar vi føle vor Skrøbelighed, vi da tage vor Tilflugt til denne Sang: Gud vær mig naadig.

37. Men efter at vi har sagt hvorledes man skal forsone og forene Gud, som er retfærdig, og Mennesket, som er en Synder, med Gud, maa jeg og nu erindre Eder dette, at man ret betragter det Ord, Naadig. Thi naar vi paa det flittigste betænker det, saa følger visselig deraf, at vi maae bekjende, at alt vort Liv ligger indsluttet i den guddommelige Barmhjertigheds Skjød. Thi efterdi det Ord, Mig, gjør os Alle til Syndere, saa følger visselig uden al Modsigelse, at alt det vi er, lever og har, kommer af blot Naade og Barmhjertighed, ikke for vor Fortjenestes, Retfærdigheds og Værdigheds Skyld.

38. Maatte nu Nogen sige: Skal man da ikke holde de ti Bud? Men naar man holder dem, er man

da ikke from og retfærdig? Dertil svarer jeg: At vi ville holde de ti Bud, dog med Forskjel og under den evangeliske Naade efterdi vi har alene faaet Aandens Første-Grøde, og Aandens Suk bliver i vort Hjerte; item, efterdi og vort Kjød med alle onde Begjeringer og syndige Tilbøielser (hvilket er det ganske Træ tilligemed Frugterne) blive endnu i os, saa at de ti Bud kan for disse Aarsager ei fuldkommen opfyldes og holdes af os. Thi dersom vi kunde ganske opfylde og holde de ti Bud, hvad behøvede vi da den Retfærdighed, som David her ved det Ord, Naadig, begjerer og beder om, det er, hvad var det da fornødent at bede, at han ikke vilde tilregne os vore Misgjerninger?

39. Men efterdi der og endnu er Synd tilbage hos de Hellige, og den syndige Natur endnu stærk yttrer sig, og er ikke ganske dødet, saa vederfares os begge Dele: Først at vi imodstaaer Synden ved Aanden, som boer i os, og gjør og lever efter de ti Bud: Dernæst naar vi skjøndt undertiden overiles af vort Kjød og Satan, og derover falde i Synd, at vi dog haabe Syndernes Forladelse. Saaledes maatte og Jøderne med mange Slags Offer være Loven underdanige og gjøre den Fyldest; dog alligevel siger Propheten her i denne Psalme: Du har ikke Lyst til Offer, ellers vilde jeg give dig det, til Brænd-Offer har du ikke Behagelighed etc. Thi disse Offere vare saaledes befalede at gjøres, at Barmhjertighed alligevel skulde bestaae, og at Folket skulde have deres Tilflugt til Guds Godhed.

40. Lige paa denne Maade ere vi og Guds Lov, ved den Hellig Aands Hjælp, underdanige og lydige, gjør

og lever derefter; dog bliver alligevel det Ord bestaaende: Gud vær naadig, det er, vi ere og blive Syndere. Men skal vi blive fromme og retfærdige, saa skeer det alene ved dette Middel, at vore Synder tilgives os af lutter Naade, formedelst vor HErres Jesu Christi Fortjeneste. Derfor er vort ganske Levnet, lige indtil Døden, intet andet, end lutter Guds Barmhjertighed imod os. Dog alligevel holde de Christne de ti Bud, endskjøndt ufuldkommen for Syndens Skyld, som boer i os.

41. Derfor skulle vi her lære, ikkun brav vidt at udbrede det Ord, Gud vær mig naadig, og ikke forstaae og hentyde det alene paa de gjørlige Synder, det er, de vi gjøre og begaae, men endog paa Arvesynden, som hænger ved os indtil Graven, og støtte og grunde os alene derpaa, at vi af Guds blotte Naade og Barmhjertighed blive fromme ag retfærdige formedelst Christi Fortjeneste, for hvis Skyld Gud er vor naadige Fader, og elsker os Syndere, som ret føle og af Hjertet bekjende vor Elendighed og Jammer. At altsaa in Summa, vort ganske Levnet er intet andet end idel Guds Barmhjertighed imod os, eftersom vort ganske Levnet er intet uden Synd, som ikke kan bestaae for Guds strenge Dom og Vrede.

42. Derfor siger han ei alene: Gud vær mig naadig, men sætter og dette til: Efter din store Barmhjertighed, og tier slet stille med al egen Fortjeneste og alle gode Gjerninger; siger ikke, som Pharisæeren i Evangelio Luc. 18, 12.: Jeg faster to Gange om Ugen; siger ikke, Gud vær mig naadig efter min Fortjeneste. Thi hvorledes vilde det rime sig med Guds

Barmhjertighed? Derfor er det en skrækkelig og overmaade skjendig Vildfarelse, at man i Pavedommet har saa høit opløftet og berømmet Menneskens Gjerninger og Fortjeneste; som de skrive om Een, der var en Konges Broder, som skal kort før han skildtes fra Verden, have sagt saaledes til Gud: Hold hvad du har tilsagt mig, thi jeg har givet dig alt det, som du har befalet mig.

43. Men jeg vilde ikke gjerne tale saaledes i min sidste Stund; thi da maa man tale anderledes med Gud, nemlig paa denne Maade, Ps. 143, 2.: O Herre! gak ikke i Dom med din Tjener, thi Ingen, som lever, kan være retfærdig for dig; og som David her siger: Udslet mine Synder. Thi hvilken er vel vor Fortjeneste, som vi kunde rose, endog for den ringeste Velgjerning? Hvem har fortjent det af Gud, at han har givet ham sunde Øine? David tier her med sin Retfærdighed og sin Fortjeneste, og begjærer og beder, at Gud efter sin store Barmhjertighed vilde handle med ham. Paa denne Maade bliver han ei alene kvit og løs fra sin egen Retfærdighed, men og fra Guds Vrede, afmaler og forestiller sig ingen anden Gud, end den, som er barmhjertig, lystig og leende imod ham. Thi han slutter vist i sit Hjerte, at Gud er rig paa Barmhjertighed, just for den Aarsags Skyld, at han intet andet vil eller tænker, end alene at tilgive Synden og bevise Naade. Dette Billede paa den barmhjertige og naadige Gud er saadant et Billede, som gjør David levende, ved hvilket han tildækker det Ord, Mig, og støder Guds Vrede fra sig, ligesom hen i en Krog, og siger: Gud er naadig og barmhjertig.

44. Af denne Lærdom veed og forstaaer Fornuften

intet, hvilken med sit Lys kun drager og driver Menneſket, ſom ſtikker i Synden til Fortvivlelſe. Men David føler baade Synden og Guds Vrede; dog alligevel ſiger han: Gud vær mig naadig. Det forſtaaer Fornuften ikke (ſom ſagt er), men man maa ſtudere og lære det alene af den Hellige Skrift, ſom man ſeer i de første Vers af denne Pſalme. Thi alene Ordene ere ſatte med megen reen og vis Forſtand, og ere den Hellige Aands og det evige Livs Ord, hvoraf de, ſom have Guds Aand, lære at gjøre Forſkjel imellem Syndere og Syndere, imellem Gud og Gud, og lære og at forſone og forene den vrede Gud med det ſyndige Menneſke.

45. Ja, ſiger du, men det ſkeer ikke ſtrax, om jeg endſkjøndt, ſom du nu har lært mig, ſaaledes betænker denne Sag ved mig, og holder for, at Gud er barmhjertig ja naar han og ſaaledes var barmhjertig, ſom jeg foreſtiller mig ham, ſaa var det en ſtor Trøſt, men jeg frygter, om jeg endſkjøndt holder for, at han er barmhjertig, han dog alligevel bliver endnu vred. Svar: Du ſkal ſlet intet tvivle derpaa, at Gud er naadig og barmhjertig for Chriſti Skyld, og vær kun vis paa, at ſom du troer, ſaa ſkeer dig og. Thi denne Tro kommer ikke af din Fornuft, men af Guds Ord. Naar du nu kan fatte og troe det, at Gud vor Herre har Behagelighed til dem, ſom frygte ham og haabe paa hans Godhed, ſaa ſkal du visſelig erfare, at han har Behag i dig. Men derſom du ikke fatter eller troer det, ſaa har Gud visſelig ingen Behag i dig, men du er og bliver under Guds Vrede, ſom den Herre Chriſtus ſiger, Matth. 8, 13. dig ſkee, ſom du troer.

46. Men den Tanke om Guds Vrede er vel i ſig

selv falsk og opdigtet; thi Gud har tilsagt os Barmhjertighed, dog bliver alligevel saadan falsk Tanke sand, efterdi du holder den for ret og sand. Og tvertimod, saa er den Tanke, at Gud er de Syndere naadig, som føle og bekjende deres Synder, intet andet end den pure Sandhed, og maa blive sand. Derfor er det forgjæves, at du tænker, det skal ikke saaledes skee, fordi du saaledes troer, men du maa vist slutte i dit Hjerte at denne Sag, som i sig selv er sand og vis, bliver endnu mere vis og sand, naar du saaledes troer. Saa og tvertimod, naar du tænker, Gud vredes paa dig, saa har du visselig en vred Gud og en Fjende i ham, men det skeer formedelst dine forkeerte, afgudiske og djævelske Tanker. Thi Guds Tjeneste bestaaer deri, at man frygter Gud og med Troen annammer den Herre Christum, som han har sat os til Midler og Forsoner, i hvilken han tilbyder os sin Barmhjertighed.

47. Det er den retskafne, sande Lærdom om den eneste sande, rette Gud og rette Guds Tjeneste. Men det er tvertimod en falsk opdigtet Lærdom, at Gud skulde være vred paa Syndere, som erkjende deres Synder. Thi en saadan Gud er hverken i Himmelen eller nogen andensteds, men en Afgud, som et vildfarende Hjerte selv gjør og afmaler sig. Thi den sande Gud siger saaledes Ezech. 18, 23. c. 33, 11.: Jeg haver ikke Behagelighed i den Ugudeliges Død, men i det, at den Ugudelige omvender sig fra sin Vei, at han maa leve; hvilket bliver hermed dette Davids Exempel og Bøn stadfæstet.

48. Men vi har i Begyndelsen (§ 12 seqq.) sagt, at man ikke alene skal have Agt paa Davids Exempel, men

skal forstaae den ganske Psalme, som en almindelig Lærdom, hvilken alle Mennesker skal antage for sig, Ingen udelukt. Som og Epistelen til de Rom. c. 3, 4. hentyder disse Sprog paa Enhver: Alle Mennesker ere falske og Løgnere, og c. 11, 32. Gud har besluttet Alting under Ulydighed, paa det han vil forbarme sig over Alle. Paa denne Maade har vi og talt om Propheten David, at han ikke alene indbefatter sine Synder i saadanne Ord, men det ganske menneskelige Kjøns Død og Liv. Derfor er Gud imod alle Mennesker just den samme Gud, som han har været imod David, det er, som ei alene tilgiver og udsletter Davids Synder, men er barmhjertig imod Enhver, som erkjender deres Synder, og begjærer Barmhjertighed af ham.

49. Herhid henhører og det han herefter siger: Og udslet mine Synder efter din store Barmhjertighed. Tilforn har han bedet, at Gud efter sin Godhed ikke vilde hensee til hans Synder. Men i disse Ord handler han just om det samme, dog med større Alvor og Aand; thi han griber her Gud, nemlig den rette Gud, som har tilsagt Barmhjertighed, og seer og forlader sig med ganske Hjerte paa Guds Barmhjertighed, hvilket han ikke kunde gjøre, hvis han ikke tilforn ved den Hellig Aands Hjælp havde grebet Gud, som lover Barmhjertighed, hvis han ikke vidste, at Syndere havde Syndsforladelse at haabe hos Gud, som han i en anden Psalme siger. Ps. 130, 4, 7. Hos dig er Forladelse, at man skal frygte dig.

50. Saaledes seer vi, at han ikke søger egen Fyldestgjørelse, ei heller en Krog, hvori han først vil berede sig

til Naaden, men han iler strax og gaaer lige til Gud og hans Barmhjertighed, som er ham bekjendt, ikke af hans eget Hjerte, ikke af hans Fornuft og Viisdom, men af Guds Forjættelser, som han allevegne saae indblandede, ei alene i Psalmerne og Propheterne, men og i Mose Lov og de 10 Bud. Thi naar Synden er forhaanden, saa flyer Fornuften for Gud og kan ikke opløfte sig til det Lys, at den kan troe at en Synder endnu skal have Naade Barmhjertighed og Godhed hos Gud. Thi endskjøndt Gud i Loven truer at straffe Syndere, saa beholder han alligevel Navn af den barmhjertige Gud, at der er Hjælp og Naade hos ham, Ps. 103, 7. Det vidne og de Forjættelser, som ere skete af Gud til Adam, Abraham, Isak etc.

51. Dette maae vi og, om vi ellers ville gaae den rette Middel-Vei, gjøre i vore Anfægtninger, naar vor Samvittighed plager og martrer os for vore Synder, nemlig at vi strax vende os fra Synderne og tage vor Tilflugt til Guds Skjød, som kaldes Naade og Barmhjertighed, og skjuler os under vor Kluk-Hønes Vinger, og aldeles ikke tvivler paa, at Gud jo efter sin Forjættelse vil bevise de arme bedrøvede Syndere al Naade og Godhed, men straffe de Halstarrige og Ubodfærdige her timelig og hisset evig. Det er den rette evangeliske Lærdom, som og dette Vers i denne Psalme klarlig giver tilkjende, da han siger: Udslet mine Synder efter din store Barmhjertighed.

52. Men see, hvor mesterlig David føier disse to Ting tilsammen. Først at Gud er naadig, det er, at han af Naade, uforskyldt gjør vel og beviser os Naade, vi

som ikke har fortjent det. Dernæst at han og vil forlade os Synden, efter sin Forjættelse, hvilken vi ved Troen, som den Hellig Aand ved Ordet virker i os, annammer. Thi dersom Gud ikke af blot Naade uforskyldt tilgiver os Synden, saa hjælper ingen Fyldestgjørelse, saa er der og ingen Hjælp eller Raad, saa hjælper ingen Fasten, ingen anden Gjerning, ingen Engel eller noget Creatur, ihvor det er. Men det gjør det alene, at vi tage vor Tilflugt til Guds Barmhjertighed, at vi søge Forladelse og Naade hos Gud, at han vil ikke anseе vore Synder og Misgjerninger, men see igjennem Fingre, og handle med os efter sin Godhed og Barmhjertighed. Dersom Gud ikke gjør det, saa ere vi ikke værdige, at Gud skulde lade os leve en eneste Time, give os et eneste Stykke Brød etc.

53. Men her erfare vi, hvorledes det er saa stor en Kunst, og meget besværligt at forene og sammenføie disse to Stykker, og henrette sine Øine alene paa Guds blotte Naade og Barmhjertighed. Thi denne Kunst voxer ikke i os selv, men bliver os given ved den Hellig Aand herned af Himmelen. Men det, som er tvertimod, befinde vi vel, at saadanne og deslige Torne voxe i vor Have og Hjerte, at jeg tænker saaledes: Ak jeg er en Synder, men Gud er from og retfærdig og er vred paa mig. Disse Tornebuske kan Samvittigheden ikke udrydde, den kan ikke fremstille Synderen for den gode og barmhjertige Gud. Thi at gjøre dette, er den Hellig Aands Gave, som ikke staaer i vor Villie og Formue. Thi naar Menneskет ikke har Guds Aand, saa enten forhærdes han i sine Synder, eller han falder i Fortvivlelse; men begge disse Ting skeer imod Guds Villie.

54. Derfor seiler David ved den Hellig Aands Hjælp smukt midt imellem disse farlige Klipper, og vover sig paa Guds store og uudsigelige Barmhjertighed og siger: Din Barmhjertighed er stor, HErre; men jeg er en elendig og fordømt Synder, jeg som har levet ilde og endnu lever ilde; og saalænge jeg lever, bliver ikke Synden løs. Skal jeg derfor komme for dig, saa maa jeg bringe andre Tanker for dig, end de, som mit Hjerte indgiver mig. Derfor bekjender jeg mine Synder for dig, og dølger ikke min Misgjerning, som han og siger Ps. 32, 5. Men jeg bekjender saaledes mine Synder, at jeg og bekjender, at du er barmhjertig, og at din Godhed er meget større end mine Synder, og at din Retfærdighed, ved hvilken du gjør arme Syndere fromme og retfærdige, er meget større, end at jeg skulde fortvivle, som han her siger: Udslet mine Synder efter din store Barmhjertighed.

55. Men efterdi han siger, at Guds Barmhjertighed er stor, giver han dermed tilkjende at han intet veed hverken af sin egen, eller andre Folks Fromhed og Hellighed. Thi hvad behøvede man den store Barmhjertighed, naar Menneskene tilforn vare fromme, retfærdige og hellige? Men nu Guds Barmhjertighed er saa stor, saa maa der ingen Hellighed være hos Menneskene. Det er derfor et opdigtet og forgjæves Ord, at man siger, at Folk ere hellige, ligesom og det var et opdigtet Ord og Tale om man sagde, at Gud var falden i Synd, hvilket er umueligt og aldrig kan skee. Derfor maae vi aflægge den gamle Vildfarelse og opdigtede falske Mening, at man efter Menneskens Viis og Sædvane kalder S. Petrum,

S. Paulum hellig og mener, at de har været uden al Synd, thi de har været Syndere ligesom andre Mennesker, men Gud er alene Hellig; som den christelige Menighed sjunger: Hellig er du vor Gud, du stærke Zebaoth.

56. Men vi og alle Troende kaldes derfor Hellige, fordi Christus har helliget sig for os og skjenket os sin Hellighed. At der altsaa er ingen Forskjel imellem os Mennesker, vi ere Alle tilsammen Syndere og blive hellige alene formedelst Christum. Røveren paa Korset, som hang ved den høire Side, er ligesaavel hellig i Christo, som S. Petrus, og det hinder ikke, at S. Petrus og S. Paulus har gjort større Gjerninger end Røveren eller jeg og du, thi vi ere paa begge Sider af Naturen Syndere og behøve Guds Naade og Barmhjertighed. Endskjøndt nu nogle Hellige, har begaaet mindre udvortes og grove Synder, saa har de dog Alle, endog Apostlene, ofte følt i deres Hjerter Formastelse, Kjedsommelighed, Fortvivlelses Tanker, Guds Fornægtelse og deslige andre menneskelige Skrøbeligheds Brøst, saa at man intet Helligt, intet Godt kan see og finde hos Menneskene, som den 53. Ps. v. 3. 4. siger: Gud saae ned af Himmelen paa Menneskens Børn, at see om der var en Forstandig, som søgte Gud. Enhver er vendt tilbage, de ere stinkende tillige; der er Ingen, som gjør Godt, ikke end Een. Er der da Ingen iblandt Menneskens Børn, som er from og gjør godt, hvor finder man dem da?

57. Derfor ville vi tie stille med vor Hellighed og vore Hellige, og intet rose os deraf. Men vi vide af

denne Psalme og af den ganske Skrift, at de ere helliggjorte, som har været ubodfærdige og forstokkede Syndere, men nu blive bodfærdige Syndere, bedre sig og bekjende deres Synder, de som ikke forlade sig paa deres Fromhed, hvoraf de intet har, men hvis Hjerter renses ved Troen paa Christum og ved den Hellig Aand saaledes oplyses, at de kan ret kjende sig selv og Gud, at al vor Natur, Væsen og Levnet er ondt og fordømt for Gud, og af Guds blotte Barmhjertighed uforskyldt tilgives os.

58. I dette Guds Barmhjertigheds Skjød maae vi og alle Hellige begive os, ellers er det forloret med os. Og just derfor har Gud sendt sin Søn, at han skulde forkynde denne Barmhjertighed for Verden og udbrede og bekjendtgjøre saadan Lærdom, hvoraf Fornuften og det menneskelige Hjerte intet veed. Denne Lærdom foreholder David os her, da han bekjender sine Synder, dog saa at han og bekjender, at Guds Barmhjertighed er langt større.

59. Derfor skulde alle Mennesker sjunge dette Vers med David og af Hjertet erkjende sig for Syndere, dog at de og vist troer, at Gud er retfærdig, det er barmhjertig. Denne Bekjendelse er et meget behageligt Offer for Gud hvortil David opmuntrer os; thi han vil at dette skal være en almindelig Lærdom for den ganske Verden, at naar Djævelen eller vor Samvittighed anklager os for vore Synder; vi da kun frisk sige ja dertil og bekjende, at vi ere store Syndere, som ere beladte med mange store Synder; dog alligevel skulle vi ikke fortvivle. Thi endskjøndt vore Synder ere mange og store, saa høre vi dog her, at Guds Barmhjertighed er endnu større. Paa denne

Maade har alle Hellige forsvaret sig imod Satan, hvilke, endskjøndt de har været Syndere, ere dog ved saadan Erkjendelse blevne helliggjorte, som Esaias c. 53, 11. siger: Idet man kjender ham, skal min retfærdige Tjener retfærdiggjøre Mange.

60. Naar vi har hørt saadant engang, mene vi det er let og strax at kunde fattes. Men det er sandelig meget svært og et stort Mesterstykke at Een kan fatte denne Trøst i Anfægtning og holde sig fast derved. Thi denne Kamp angaaer ikke Penge, Liv og Gods, men vore Sjæles Salighed. Tilmed erfare vi at ikke alene vor Samvittighed sætter sig imod os i denne Kamp, men og Satan giver os for vore Synders Skyld, i hvilke vi maae bekjende os skyldige, ganske gruelige og forskrækkelige Tanker ind om den evige Død og Fordømmelse. Derfor er dette en besynderlig Kunst, som maae gives os af Gud, at Een bekjender sig for en Synder og dog ikke fortvivler. Men dertil komme vi ikke paa den Maade, som vore Modstandere lære, at man ringeagter Synden, men saaledes maa man bære sig ad ligesom Synden i sig selv er meget stor og tung, saa maae vi og derimod troe, at Guds Naade og Barmhjertighed er meget større, som han i Christo har tilsagt og beviist os; som David berømmer det med høie og mægtige Ord, naar han siger: Udslet mine Synder efter din store Barmhjertighed.

61. Dertil tjener og det Ord: Udslet mine Synder, som Propheten her bruger, og S. Paulus Coll. 2, 14. Han har udslettet den Haandskrift som os angik, og Es. 43, 25. Jeg, jeg er den, som udsletter dine Overtrædelser for min Skyld, og jeg

vil ikke ihukomme dine Synder, og S. Peder i Apostl. Gjern. c. 3, 19. Derfor fatter et andet Sind og vender om, at Eders Synder maae være udslettede. Thi det Ord udslette, viser os, at vore Synder ere skrevne med Lovens Fjer i vore Samvittigheder. Og ligesom en Skrift paa en Tavle udslettes, saaledes begjærer og beder Propheten her med Instændighed, at hans Synder og maa udslettes af hans Hjerte og Guds Aasyn. Dog paa den Maade, at hans store Naade ikke bliver forloren paa os og vi blive ham taknemmelige derfor. Thi Skylden bliver os paa den Maade forladt, at vi ikke skulde forglemme saadan Naade. Som S. Peder taler derom 2. Petr. 1, 9. naar han siger: Hvo som ikke haver disse Ting hos sig, er blind, og seer ikke langt og glemmer sine gamle Synders Renselse. Som vi desværre seer, at Verden nu i vor Tid er fuld af Evangelii Foragt og al Modvillighed. I saadanne Folk bliver Synden ikke udslettet, men kun dybere indgravet.

62. Derfor indbefatter David her begge disse 2 Stykker, at Synden maa udslettes, og den Hellig Aand gives ham, ved hvis Kraft og Bistand han kan gjøre Synden Modstand. Men efterdi han begjærer, at hans Synder maae udslettes, saa seer vi derhos aabenbar hvorledes vi blive fromme og retfærdige, nemlig alene derved, at Gud ikke tilregner os vore Synder, og af Barmhjertighed udsletter dem, og for den HErres Christi Skyld antager os til Naade. Men hold nu imod denne salige Lærdom Sophisternes og de scholastiske Læreres Drømme

og løse Snak, saa skal du see hvor forvirret de har lært om Syndernes Forladelse og den christelige Retfærdighed.

Vers 2.

Toe mig vel af mine Misgjerninger, og gjør mig reen af mine Synder.

63.

Hidindtil har han bedet om Naade og Synds Forladelse, at Gud vilde være ham og os Alle naadig, og forlade og udslette Synden efter sin store Barmhjertighed. Thi dette er den nærmeste Grad, naar vi først ere komne til Syndens rette Erkjendelse, at vi da antage Naaden, som tilbydes os i Ordet og troer, at vi har en naadig og barmhjertig Gud, og saaledes hengiver os i Guds Barmhjertigheds Skjød og ikke tvivler paa, at Gud jo vil holde os sine Forjættelser for Christi Skyld, at vi skal være hans Børn og Arvinger. Saadanne Forjættelser som vi har dem i Daaben, saaledes har og de, som før Christi Fødsel har været troende, haft dem tilforn i den forjættede Christo. Men i dette Vers, hvori han beder, at han maa vel toes af sin Misgjerning, foreholder han os en anden Forskjel paa Synden, end som vi tilforn (Indl. § 23) har talt om.

III.

64. Thi vi har tilforn saaledes inddeelt Synden, at en Deel Synder føles ikke. Ligesom vi og har sagt,

at der ere to Slags Syndere: Nogle, som erkjende deres Synder og ere virkelige Syndere; Nogle, som ville være hellige og uden Synd, eller ere ganske forstokkede i Synden og føle ikke deres Synder. Men her viser han, at denne Synd, som føles, er og to Slags, eller skal forstaaes paa en dobbelt Maade. Thi der er Synd, som af Naade tilgives os, og der er Synd, som endnu stikker i vort Kjød. Den Synd, som af Naade tilgives os, er den, at Gud for vor HErres Christi Skyld vil ikke slaae Haanden af os ihvor store Syndere vi og ere, men bevise os Naade og Barmhjertighed, vi som formedelst Synden ere fortabte og fordærvede.

65. Men dermed lade vi os ikke nøie, at Synden er tilgiven os af Naade. Thi formedelst den menneskelige Naturs Skrøbelighed falde vi saa længe vi leve stedse i Synd; derfor vilde vi, at Synden ei alene var os tilgiven, men at den med Rode var ganske udryddet af vore Hjerter, ja ganske dødet og afskaffet. Thi som den hellige Augustinus taler derom, saa bliver Skaden eller Sygdommen (det er Synden), som er os medfødt tilbage i de Hellige, og yttrer sig i vort Kjød, og er ikke endnu ganske dødet og afskaffet: men den er tilgivet og bliver ikke regnet de Troende til Fordømmelse (Ps. 32, 1. Salig er den, hvis Overtrædelse er forladt, hvis Synd er skjult), for den HErres Christi Skyld, som har sønderknuset Slangens Hoved, 1 Mos. B. c. 3, 15. endskjøndt den vel endnu hvisler med Tungen og truer os med sin Svands, ja og paa mordisk Viis stikker os i Hælen. Thi efterdi Guds Naade og Barmhjertighed regjerer og hersker over os, saa kan Synden ikke fordømme os,

eller gjøre Gud vred. Dog alligevel bliver der og i dem, som ere fromme, hellige og retfærdige, endnu noget af Synden tilbage, saasom Lyst, ond Begjæring og andre Laster, hvilke ligesom Syndens Bærme, Propheten seer hos sig, og som han oven til (v. 1.) har i Almindelighed bedet om Syndens Forladelse, saa beder han og her, at denne øvrige Syndens Bærme maa og udfeies.

66. Saa er nu det den anden Deel af denne Bøn, som viser os (som jeg har sagt § 64) den anden Deling af Synden, nemlig at Gud vil udslette Synden, saavidt Skyldens og Syndernes Forladelse angaaer; ellers bliver som sagt endnu Synden i de Hellige. Thi Syndens Kraft er denne, at den anklager, beskylder, fordømmer, bider, plager og martrer os og lader Hjertet ingen Fred, foreholder os Guds Vrede, Helvede etc. Denne Syndens Kraft bliver formedelst Guds Barmhjertighed af Naade og uforskyldt borttaget, og dog alligevel bliver der endnu noget af denne Gift tilbage i os.

67. Derfor er begge Dele sandt, baade at en Christen ikke er en Synder, og at alle Christne ere Syndere. Deraf kommer den Forskjel, at der er to Slags Synd hos Christne: Først, Synd, som er dem forladt og tilgiven; for det andet, Synd, som endnu bliver tilbage i os, som Gud maa aftoe, rense og udfeie i os. Den forladte eller tilgivne Synd er den, som ved Tillid til Guds Barmhjertighed er udslettet, at den ikke kan anklage eller fordømme os. Dog alligevel yttrer den sig endnu i vort Kjød, vilde gjerne bære saadan Frugt som tilforn, paa det vi igjen skulde blive sikkere, utaknemmelige, uden Guds Kundskab, som vi har været tilforn. Dette understaaer

Synden sig, som endnu er tilbage i os. Hvilken de Hellige vel føle, men de sætte sig derimod ved den Hellig Aands Hjælp.

68. Derfor, naar en Christen er bleven from og retfærdig ved Troen og faaet Syndernes Forladelse, saa maa han for alle Ting ikke være sikker, ligesom han nu var løs og fri fra alle Synder, men da begyndes allerførst en evig Kamp og Strid imod de Synder, som ere blevne tilbage i os, af hvilke og Propheten her begjærer at toes reen. Han er vel from, retfærdig og hellig, dog ved en fremmed Retfærdighed, som er ham ikke medfødt, det er, han er retfærdig af Guds Naade og Barmhjertighed.

69. Denne Naade og Barmhjertighed er ikke et menneskeligt Værk, som vi i vore Hjerter eller af os selv kunde opnaae[1] men det er en Guds Gave, som skjenkes os ved Evangelii Kundskab, at vi vide og troe, at vore Synder ere os forladte formedelst vor HErres Christi Naade og Fortjeneste, og altsaa i og formedelst den HErre Christum haabe og trøste os ved Guds store Barmhjertighed, som Propheten her siger: Udslet mine Synder efter din store Barmhjertighed. Her maa du jo bekjende at det ikke er vores, men en fremmed Retfærdighed, som aldeles staaer i en Andens Villie og er den barmhjertige Guds blotte Gave, som alene for den HErres Christi Skyld er os naadig og barmhjertig.

70. Dette kan man forstaae af denne Lignelse: Dersom Een ved en Fyrstes Hof havde forbrudt sit Liv, og

[1]) I den gamle danske Udgave staaer det tydske Ord—„erlange".

Fyrsten lod ham af Naade fri og løs, maatte man da ikke sige, at hans Forbrydelse blev ham ikke forladt ved hans egen Fortjeneste, men alene uforskyldt af den naadige Fyrstes pure Naade? Thi han havde jo intet andet fortjent end Døden. Men saadan Een er det ikke nok, at man forlader ham hans Skyld, men man maa og lade ham udaf Fængslet, hjælpe ham med Klæder, Penge og andet som han behøver, paa det han kan ernære sig.

71. Saaledes gaaer det og til her i denne Sag, naar vi blive gjorte fromme og retfærdige af Gud. Thi naar vi saaledes ved Guds Naade ere blevne frie fra vor Skyld, saa behøve vi og den Hellig Aands Gave, som udfeier den tilbageblevne Synd og Syndens Bærme i os, eller og i det mindste hjælper os, at vi ikke skal overvindes af Synden og Kjødets onde Begjæringer, som S. Paulus siger Rom. 8, 13. Dersom I leve efter Kjødet, saa skulde I døe, men dræbe I Kjødets Gjerninger formedelst Aanden, da skal I leve. Nu vederfares os det, at mange af os lever hen i saadan Sikkerhed, ligesom vi vare intet andet end lutter Aand, og der var nu aldeles intet Kjød mere hos os. Derfor maae vi lære, at der endnu er Kjød og onde Lyster tilbage i os, og at det er Aandens Embede og Gjerning, at den strider imod Kjødet og gjør det Modstand, at Kjødet ikke skal fuldbringe det i os, som det begjærer.

72. Derfor er en Christen i sig selv og sin Natur og Væsen ikke ganske reen fra Synden, from og retfærdig, der er og ikke saadan Retfærdighed i og hos os, men den staaer uden for os i Guds Naade og Barmhjertighed imod os, at han udsletter vore Synder og forlader os dem.

Hvilken Forladelse de bekomme, som af Hjertet bekjende og føle deres Synder, og tillige troer, at Gud vil være os naadig og barmhjertig, derfor, at han har givet sin kjære Søn Jesum Christum for vore Synder, og at vi og have troet paa ham. Naar vi nu har faaet[1] denne Retfærdighed ved Troen, saa behøve vi dette Bad og Aftoelse, som Psalmen her taler om.

73. Thi Synden kan vel fremdeles ikke mere fordømme os; dog alligevel bliver den endnu tilbage hos os, plager og forhindrer os, at vi ikke har Gud saa hjertelig kjær, at vi ikke saa hjertelig troer og forlader os paa Gud, som Gud fordrer det af os og Aanden gjerne vilde gjøre, at vi ikke ere saa kydske, gode, taalmodige, som vi vel skulde være, men alle Legemets Lemmer imodstaae Guds Lov formedelst den medfødte Skrøbelighed. Naar nu Een ikke med stor Alvorlighed strider og kæmper derimod, saa staaer han i Fare for, at saadanne Laster skal i Tidens Længde faae Overhaand med ham og drage og rive ham hen igjen til det forrige ugudelige Væsen. Som vi nu i vore Tider seer Exempel paa i mange Folk, hvilke, efterat de har hørt Evangelium, blive meget værre nu end tilforn, som vi seer paa falske Lærere og Kjættere. Thi de gaaer saa ganske sikkert hen, ligesom deres Fornuft og gode Tykke ikke kunde bedrage dem, ligesom der var intet Kjød, men lutter Aand hos dem. Disse deres djævelske Tanker, hvilke de føre med sig til Guds Ord, holde de for kostelige, prædike og udbrede dem ligesom en besynderlig Aabenbaring fra Gud.

74. Imod saadan Sikkerhed er det meget nyttigt

[1]) I den gamle danske Udgave staaer — „erlanget".

og høit fornødent, at man flittigt betragter denne Prophetens Bøn, udi hvilken han, efterat han har bedet om Syndens Forladelse, saavidt Skylden angaaer og glæder sig i Guds Barmhjertighed, saa begjærer og beder han og videre det, som er høit fornødent og værd at bede om, at han maa toes meget af sin Misgjerning, at den Hellig Aand og den Kraft og Gave maa gives ham, ved hvilken han kan udfeie Synden, som endnu er tilbage i ham, som er først begyndt ved Daaben at begraves, dog ikke endnu aldeles begravet og tildækket.

75. Det er og kaldes da et christeligt Levnet, som S. Paulus Coll. 3, 1. 3. overmaade smukt beskriver, naar han siger: Dersom I ere opreiste med Christo, da søger de Ting, som ere oven til etc. Thi I ere døde, og Eders Liv er skjult med Christo i Gud, og 2 Cor. 7, 1. Efterdi vi nu have saadanne Forjættelser, I Elskelige, saa lader os rense os selv af al Kjødets og Aandens Besmittelse og fuldende Helligheд i Guds Frygt. Hvormed han viser, at der endnu hænger ved ham og alle Christne saadan Aandens Besmittelse, det er vildfarende Tanker om Gud, og Kjødets Besmittelse, det er, onde Lyster og Begjæringer, og at dette skal være vor Flid og Arbeide, at vi ved den Hellig Aands Hjælp skulde rense os fra saadan Besmittelse. Men de som tykkes, at de ere ganske hellige og uden al Feil og Brøk, de besmittes ved Aandens Besmittelse og forlorer Troen, fatter og gjør sig saadanne Tanker, som vel synes at ligne Troen, men ere dem dog indgivne af Satan, hvorved de med Tiden drages fra Ordet hen i Vantro og ugudeligt Væsen og fordærves deri.

76. Derfor er det vel snart sagt: Jeg troer paa Christum, men det er en Kunst, som kommer Een meget tungt for at lære, nemlig at Troen kan være og blive i Hjertet rodfæstet, stærk, fast og vis. Thi Aandens Besmittelse er endnu ikke ganske udfeiet; saa hviler ikke heller vor Fornuft og den lede Satan, som Dag og Nat gaaer dermed om, at vi skulde lade Guds Ord fare, og rette og regjere vor Tro og Levnet, efter vort eget gode Tykke. Deraf kommer Partier og Kjættere, som ere os dødelig fjendske, tale ilde om os og mene dog, saadant bittert Had er ingen Synd men en heftig Kjærlighed og gudelig Iver. Derfor toer og udfeier de ikke saadan Synd, men forøger og bestyrker den Dag fra Dag. Vi skulle derimod med al Alvorlighed beflitte os paa, at vi Dag fra Dag blive mere og mere aftoede og rene, at det indvortes Menneske kan Dag fra Dag opkomme i os, og det udvortes Menneske Dag fra Dag aftage i os, ikke alene til Døde, men og til Helliggjørelse.

77. Til saadan de Christnes Øvelse tjener det og, at Gud ei alene lader Kirken plages med mange Slags udvortes Bedrøvelser og Forfølgelser, men han tilsteder og, at Satan opvækker Partier, at Guds Menighed saaledes kan blive øvet og opvakt med større Flid, at høre, læse, lære og drive Guds Ord, og at imodstaae Djævelen fast formedelst Troen og udfeie hvad der er endnu tilbage af Synden i os.

78. Thi just derfor gives den Hellig Aand de Troende, at han skal stride imod vort Hjertes gale Tanker og Viisdom, som sætter sig imod den Retfærdighed, ved hvilken Gud gjør os fromme og retfærdige. Dernæst at han

skal opvække os til at bede, og at bevise alle Slags gode Gjerninger imod Alle, men fornemmelig imod de Troende og Gudfrygtige, at altsaa baade Legeme og Sjæl kan øves og blive Dag fra Dag helligere.

79. Derfor viser og bekjender David i disse Ord: Toe mig vel af mine Misgjerninger, at Christne endnu har Synd. Thi hvor man behøver Aftoelse, der er visselig Ureenhed. Men vore Sophister, efterdi de veed af ingen anden Retfærdighed, end den, som og Philosophi taler om, som er i os, og som vi selv kan opnaae[1] ved vore Gjerninger, kan de ikke forene disse uenige og stridige Ting, at en Christen er tillige en Synder og dog ingen Synder. Thi de mene, naar et Menneske veed intet Ondt med sig selv og har sin egen Retfærdighed, at det ganske Menneske da paa Legem og Aand er hellig. Men naar de høre, at S. Paulus er et udvalgt Guds Redskab og alligevel en Synder formedelst Synden, som endnu er tilbage i Naturen, mene de, at de høre om en forunderlig Ting, som ingensteds i Verden kan være til. Derfor holde de os for Kjættere og truer at brænde os.

80. Men lad dem svare os paa denne ædle Psalme, som efter Bogstaven er dem meget velbekjendt, af hvad Aarsag David dog, efterat han har faaet Guds Naade og store Barmhjertighed, det er, efterat han nu er from og retfærdig for Gud ved Troen, dog alligevel beder og begjærer og, at han maa toes og renses af sine Synder? Thi David, som har Syndernes Forladelse og staaer i Naade hos Gud, som ingen Synd hverken beskylder eller fordømmer, bekjender alligevel her, at han endnu er ureen,

[1]) I den gamle danske Udgave staaer — „erlange".

at der endnu stikker Synd i ham, hvilken Synd det slet intet mangler, at den jo er en ret virkelig Synd, uden at den ikke kan beskylde og fordømme ham.

81. Der seer vi jo, at David, der er from og retfærdig for Gud, har alligevel endnu Synd og er tildeels endnu uretfærdig. Derfor beder han om den Hellig Aands store Gave, ved hvis Hjælp han kan udfeie denne Ureenhed. Og sandelig, denne store Gave viser nokſom, at det er ingen Leg eller Skjæmt[1] med denne Aftoelse eller Renselse, som han her beder om. Thi det skulle vi for alle Ting vogte os for, at vi ikke ringeagte denne Synd, ſom er bleven tilbage endnu i os. Thi dersom Du agter den ringe, saa foragter Du og den, som renser deraf, det er, den Hellig Aand.

82. Propheten kalder og denne Syndens Bærme, ſom endnu bliver tilbage og klæber ved vort Kar, med klare og tydelige Ord, Synd og Misgjerning, om endskjøndt det er ikke saadan en Synd som tilforn. Thi Hovedet af den Synd, som tilforn var, er sønderknuset ved Syndernes Forladelse. Derfor siger Propheten ikke ſlet hen: Toe mig, men: Toe mig vel; det er, i Dag, i Morgen, Overmorgen og saaledes min ganske Livstid fra Legemets og Aandens Ureenhed, at jeg Dag fra Dag kan blive visere og frimodigere imod Lovens Forskrækkelse, indtil saalænge jeg bliver en Herre over Loven og Synden ved Forsikkring om din guddommelige Barmhjertighed.

83. Det er Lærdommen af denne Psalme og vor

[1]) I den gamle danske Udgave staaer det tydske Ord — „Skerz".

Skole, hvori vi maa daglig gaae og derpaa studere og lære, og kan dog ikke blive lærde og fuldkomne Mestere i den Kunst, ja ei alene vi, men og Apostlerne og Propheterne maa Alle endnu lære herpaa og blive Disciple, og Alle bede, saalænge vi leve, at vi maae vel toes og renses.

84. Det er de 2de Stykker af den christelige Retfærdighed. Det 1ste Stykke er Naaden, som er forkyndt os ved den Herre Christum, at vi har en naadig Gud formedelst Christum, og at Synden kan ikke mere beskylde eller anklage os, men at Samvittigheden kan nu ved Tillid til Guds Barmhjertighed være fri, tryg og sikker. Det 2det er, at den Hellig Aand med sine Gaver bliver givet og skjenket os, som oplyser os imod al Aandens og Kjødets Besmittelse, at vi ved ham blive bevarede for al djævelsk Vildfarelse, hvorved Satan forfører Verden, at altsaa Guds sande Kundskab kan ved den Hellig Aand Dag fra Dag voxe og tiltage i os. Saa bliver og tillige andre Gaver givet os, saasom Kydskhed, Taalmodighed, Lydighed etc., saa at vore Legemer og de onde Lyster tæmmes og dæmpes, at vi ikke adlyde og følge dem. Hvo som ikke har denne Gave, eller ikke bruger den saaledes, men falder i Kjødets eller Aandens Ureenhed, at de uden al Forskjel antager, lover og forsvarer alle Lærdomme; hos Saadanne hersker Kjødet, og de veed ikke, hvad den Hellig Aands Aftoelse og Renselse er, hvorom David her beder.

Vers 3.

Thi jeg kjender mine Misgjerninger, og mine Synder ere altid for mig.

85.

Hidindtil har vi hørt to Vers af denne Psalme, i hvilke David har bedet Gud først om Naade og Synds Forladelse, dernæst og om den Naade, ved hvilken de tilbageblevne Synder i os renses. Thi disse to Stykker gjør et Menneske fuldkommen retfærdig og hellig for Gud, uden al foregaaende Beredelse og Fyldestgjørelse, uden den opdigtede Bod, som vi hidindtil har lært Folket, og som Papisterne endnu lære. Thi vi blive fromme og retfærdige alene formedelst den HErres Christi Fortjeneste, eller formedelst Guds blotte Barmhjertighed, hvilken vore Hjerter, som ved den Hellig Aand oplyses og antændes, ved Troen annammer. Dog maa Syndens sande Erkjendelse og Bekjendelse gaae foran. Men derfor erholde[1] vi ikke Forladelse, saa at Alting dog alligevel beroer paa Guds Barmhjertighed, eller paa den Forjættelse, at Gud har lovet, at han vil være dem naadig, som ret erkjende deres Synder og af Hjertet vil gjerne være dem løs.

86. Naar man ellers vil tale om Syndens Natur og Egenskab, saa har en Synder, der endog kjender og føler sine Synder, efter alle Love intet andet fortjent, end Guds evige Vrede og den høieste Straf; men at han undgaaer og undflyer Straffen og Guds Vrede, har han ingen anden at takke for, end Guds Barmhjertighed, som

[1]) I den gamle danske Udgave staaer — „erlange".

i Christo har lovet, at han ved Syndernes Forladelse af lutter Naade uden vor Fortjeneste vil vederkvæge og trøste dem, som trykkes af deres Synders Byrde og forskrækkes for Guds Dom.

87. Derfor duer det intet, at vi her vilde komme frem med nogen vor Fortjeneste; thi og Syndens Erkjendelse er intet uden Troen, som fatter Guds Forjættelse og med al Tillid forlader sig derpaa. Thi naar Synden bliver ved den Hellig Aand straffet og aabenbaret os, at David ikke alene erkjender og anseer hans begangne Hoer, men endog den ganske Natur, som ved Synden er fordærvet, dersom han da skulde fyldestgjøre for sine Synder og udslette dem selv, saa maatte han falde i Fortvivlelse. Som vi selv ofte har erfaret det. Thi i Klostrene lærte de os, hvorledes vi skulde flittig skrifte vore Synder og gjøre Fyldest for dem. Men dermed var Samvittigheden ikke stillet tilfreds, ei heller hjalp det, at vi holdt os strengt efter Reglen, Samvittighedens Smerter og Angest blev alligevel ved, saavel naar vi havde taget Munkekappen paa, som tilforn, da vi vare uden den; det hjalp ei heller, at man lagde Munkekappen af igjen. Men nu har vi ved Guds Naade erfaret, at en bedrøvet Samvittighed gives ingen bedre Lægedom, Hjælp og Raad, end at den veed og troer, at Gud vil for Christi Skyld tilgive saadanne sønderknuste Samvittigheder deres Synder og befaler dem, at de skal haabe og vente Syndernes Forladelse af ham.

IV.

88. Derfor tilkjendegiver David her med sit Exempel, at Guds Forjættelse om Syndernes Forladelse har

foraarsaget ham til at anraabe Gud om Barmhjertighed og at bede om den Gave, ved hvilken han kan renses. Derfor maa det lidet Ord: Thi, som han bruger her i dette Vers, saaledes forstaaes, at hans Synder ikke derfor skulde forlades ham, fordi han erkjender dem; thi Synd er Synd og altid fortjener Straf, enten man kjender den eller ikke kjender den. Dog alligevel hører Syndens Erkjendelse dertil, fordi Gud vil Ingen være naadig, uden dem, som erkjende deres Synder; derimod dem, som ikke erkjende deres Synder, vil han ingen Naade bevise. Denne Forjættelse er den eneste, første, middelste og sidste Aarsag, det er, den er det ganske og aldeles, hvorfor vi blive retfærdige. Denne Forjættelse har og David her for Øie, naar han siger: Thi jeg kjender min Misgjerning. Ligesom han vilde sige: Jeg siger ikke, at Du derfor skulde forlade mig Synden, fordi jeg kjender den, men fordi Du har lovet dem Naade og Godhed, som erkjende deres Synder; derfor kommer jeg for Dig for denne din Forjættelses Skyld og bekjender min Misgjerning, og at min Synd er stedse for mig, etc.

89. Det Ord, kjende, befatter i det hebraiske Sprog mere i sig, end i andre Sprog; thi det betyder, at Een føler og erfarer noget, hvad det er efter sin Art, Natur og Væsen. Saaledes siger Skriften om Adam: Adam kjendte sin Hustru, 1 Mos. 4, 1. Det er, han har erfaret og følet det. Saaledes kjender Gud, ikke de Hofærdige, det er, han bærer ingen Omsorg for dem, han hjælper dem ikke etc. Paa denne Maade staaer og her det Ord: kjende; thi jeg kjender min Misgjerning.

Som han vilde sige: det er nu kommen dertil med mig, at det er nu høi Tid, at forbarme sig over mig og hjælpe mig; thi jeg, som tilforn ikke har kjendt min Synd, kjender og føler den nu, desværre, alt formeget, at jeg nu ei veed, hvor jeg skal blive for Guds Vrede og Dom. Og saadan en ret Syndens Erkjendelse er Døden selv, hvoraf et Menneske maatte døe, om ikke den Hellig Aand gav ham andre Tanker ind om Guds Naade og Barmhjertighed, at Gud vil ikke fordømme saadanne Syndere.

90. Thi da maa man have og fastholde dette og deslige Sprog for Øie, hvilke uden al Tvivl har været de hellige Fædre vel bekjendte. Saasom det Sprog i 5 Mos. B. (om endskjøndt der tales om legemlig Velgjerning), naar Moses saaledes siger c. 9, 4: Siig ikke i dit Hjerte, for min Retfærdigheds Skyld haver HErren ført mig ind at eie dette Land, og Es. 43, 25.: Jeg, jeg er den som udsletter dine Overtrædelser for min Skyld, og jeg vil ikke ihukomme dine Synder. Ezech. 33, 11.: Jeg haver ikke Behagelighed i den Ugudeliges Død, men i det, at den Ugudelige omvender sig fra sin Vei, at han maa leve. Hertil henhører og Exempler: Saasom det om Niniviterne, da Gud igjen kaldte sin Dom, efterat de omvendte sig, kjendte deres Synder og ydmygede sig; da siger han: Jeg vil ikke fordærve dem, Jon. 3, 10. Herhid henhører og Achabs Historie, hvilken Gud havde truet at fordærve med alt hans Huus og dog forlader ham saadan Skyld og siger til Propheten, 1 Kong. 21, 29. Haver du ikke seet at Achab haver ydmyget sig for mit Ansigt? fordi han haver ydmyget

sig for mit Ansigt, da vil jeg ikke lade det Onde komme i hans Dage.

91. Af disse Historier lærer man, hvorledes man skal erkjende og anse Gud, nemlig som en Gud for arme bedrøvede Samvittigheder, der kjende deres Synder og som saaledes frygter Gud, at de alligevel endnu haabe paa hans Barmhjertighed. Disse og deslige Sprog og Exempler har været de hellige Fædre under Loven meget vel bekjendte og hjertelig kjære.

92. De gamle Fædre i Klostrene har taget en meget smuk Lignelse af Moses, da han befaler 5. Mos. 24, 6.: Man skal ikke tage tillige paa engang den underste og øverste Mølleſteen til Pant af en Skyldner, paa det Skyldneren skal ikke lide Nød naar hans Haandtering, hvorved han nærer sig, bliver forhindret, men at han kan have sin Underholdning. Det har de udtydet derhen, at det ikke er Guds Mening, at et Menneske skulde alene føle Guds Vrede og forskrækkes derfor, men at Følelsen af Guds Vrede skulde være blandet med Smagen af Guds Naade og Barmhjertighed; efter dette Sprog Ps. 147, 11.: HErren haver Behagelighed til dem, som ham frygte, som haabe til hans Miskundhed. Paa denne Maade begjærer og David her, at hans Synder maa tilgives ham. Thi jeg kjender, siger han, min Misgjerning.

93. Men dertil kunde Gud vel sige: Hvad gaaer det mig an, at du kjender dine Synder, har du Angest og Smerte deraf i dit Hjerte, saa hav dig det til Løn; thi du har saaledes vildet have det. Men han gjør det ikke, naar der næst Frygten er og Haab paa hans God-

hed. Loven derimod gaaer lige frem og siger: Har du syndet, saa maa du holde her og lide din Straf; lader altsaa Menneskет blive i saadan Frygt og Angest, og deri fordærves. Som og en Dommer gjør: Han lader strax paa Misdæderens Bekjendelse gaae Dom og Straf over ham. Men Gud vil ingen Dommer være, derfor har han ophævet og borttaget Loven ved Evangelii Prædiken[1], hvorudi han viser, at han har taget Straf nok af os, naar Hjertet for Syndens Skyld er bekymret og angest, som tilforn var sikkert og uden al Skræk for Synden.

94. Men saadant gjør han ikke derfor, at vi ved Syndens Erkjendelse skulde fortjene noget, men fordi han har lovet og tilsagt, at bevise dem Naade og Barmhjertighed, som erkjende deres Synder, og alene at straffe de Ubodfærdige, som ikke føle deres Synder, eller af deres egne Kræfter og Gjerninger ville blive fromme og retfærdige, eller de, som synde frit og sikkert uden al Gudsfrygt efter deres Hjertes Lyst og blive ved derudi. Dog ere disse grove Syndere bedre end de Andre, som vil skjule

---

[1]) Lutheri Mening er ikke, at Gud saaledes har borttaget og afskaffet Loven, at vi nu havde intet mere at bestille med Loven, men vare frie fra dens Lydighed, og at Evangelium nu alene skulle prædikes og forkyndes, men hans Mening er, at da Gud har givet os Evangelium, hvori han forkynder alle Bodfærdige og troende Syndere Naade og det evige Liv, uforskyldt formedelst Jesum Christum, saa har han derved gjort, at den Kraft, som ellers Loven har til at anklage og fordømme dem, som ikke holde den fuldkommeligen, kan den nu ikke øve paa dem, som troe paa Christum og ved Troen tilegne sig hans fuldkomne Lydighed og Fortjeneste.

deres Synd paa tvende Maader, idet de ei alene forlader sig paa deres egen Gjerning og Hellighed, men og forkaster Guds Barmhjertighed.

95. Men David gjør her meget anderledes. Han begjærer Naade, dog af ingen anden Aarsag, end at han er en Synder og seer og føler sin Sygdom. Ligesom en Betler, der kommer til en Rig og begjærer en Almisse af ham, derfor, fordi han er fattig og syg og har hørt, at denne rige Mand er god og gjerne hjælper og giver fattige Folk. Naar nu den Rige giver den Fattige noget, saa giver han ham det jo ikke for hans Fortjenestes Skyld. Thi hvad skal en Betler fortjene, der intet formaaer og derfor klager sin Armod for den Rige, paa det han skal give ham noget? Derfor giver den Rige Betleren af lutter Gavmildhed og fordi han ynkes over ham. Saaledes har vi og alle Ting af Gud, af lutter Barmhjertighed og for intet, uden vor Fortjeneste etc.

Og mine Synder ere altid for mig.

96. Det er, mine Synder ligger mig paa Halsen, trykker og plager mig saaledes, at jeg ikke kan blive dem løs. Men disse Ord maa man ikke forstaae alene om de udvortes og grove Synder, som David har begaaet, men Propheten taler her om sit ganske Levnet, om al sin Retfærdighed og Fromhed og finder, at det altsammen kan intet hjælpe ham, uden Guds Barmhjertighed kommer ham til Hjælp. Som S. Augustinus og siger: Vee hvert Menneskes Levnet, det være saa priseligt og helligt, som det nogen Tid være kan, naar Guds Barmhjertighed unddrages os. Som man og fortæller om S. Bernhardo, som dog har været en meget hellig Mand, at dette var

næsten hans sidste Ord, da han nu skulde døe: Jeg har ført et ondt fordømmeligt Levnet. Det er nu, at have Synden altid for sig, at et Menneske har ikke een eller to Synder, men den ganske syndige Natur og det ganske syndige Væsen, samt alle menneskelige Kræfter, Gjerninger, Retfærdighed og Viisdom for Die og seer, at dette altsammen er Intet for Gud, eller kan bestaae for ham. Saa at S. Bernhardus maa sige med David, og David med alle Hellige: Gak ikke til Doms med din Tjener; thi for dig er Ingen retfærdig, som lever Ps. 143, 2.

97. Derom taler jeg derfor saa flittigt, fordi det ei alene er os selv fornødent at vide, men at vi og kan trøste andre Folk, naar de staaer i saadan Skræk over deres Synder. Thi naar Synderne staaer os for Die, at vi ret føle dem, saa tør Hjertet ikke opløfte sig til Gud men synger altid denne Sang: Du er en Synder, derfor er Gud vred og fjendsk paa dig. Denne Slutning er sand og rigtig, efter Fornuften og verdslige Retter at tale og i menneskelige Sager, der skal og maa denne Tale blive og have Sted, at man siger: Du har her og der syndet og gjort Uret, derfor er Dommeren, Keiseren etc. dig fjendsk. Men vogt dig derfor, som for en djævelsk Gift og skadelig Pest, at du ikke bringer saadan Slutning, som er tagen af den verdslige Ret, for den HErres Christi Domstol; thi der har denne Slutning ingen Kraft: Du er en Synder, derfor er Gud dig fjendsk. Men saa hedder det: Er du en Synder, saa vær trøstig; thi alle Syndere, som kjende og føle deres Synder, dem vil Gud ikke forkaste, men forbarme sig over dem. Thi ellers skulde

intet Menneske paa Jorden blive salig, ja ikke nogen Prophet eller Apostel. Thi Gud har indsluttet Alle under Ulydighed, men just derfor, at han vilde forbarme sig over Alle, Rom 11, 32.

98. Derfor naar Du ret erkjender din Synd, forskrækkes derover og forfærdes for Guds Vrede og Dom, og frygter dig for Helvede, saa forsag ikke, men vær trøstig; thi du er den, som Gud vil tale med, og som Gud vil bevise Barmhjertighed og gjøre salig. Thi saaledes lyder hans Forjættelser, at han vil være de Armes, de bedrøvede Hjerters Gud, som ikke har Behagelighed i en Synders Død, men at han omvender sig og lever. Thi han er ikke Vredens, men Naadens og Fredens Gud. Det er ikke en slet Trøst, tagen af ringe Ord, den er ikke grundet og bygget paa Fædrenes vedtagne Slutninger, som er Menneskens Lærdom, men paa Guds Forjættelser og paa hans Ord, som er en guddommelig Kraft; derfor bliver og Hjerterne derved trøstede og faaer en bestandig og vis Trøst.

99. Saa giver nu David dette til Aarsag hvorfor han begjærer Guds Barmhjertighed, nemlig derfor, som han siger: Min Synd er altid for mig, det er, min Synd plager mig, lader mig ingen Ro, ingen Fred, jeg æder eller drikker, sover eller vaager, saa forskrækkes jeg stedse for Guds Vrede og Dom. Imod saadan Farlighed er ingen bedre Lægedom, end at et troende Hjerte bryder igjennem saadan Følelse og Forskrækkelse, over sin Synd og siger: Gud vær mig naadig. Thi denne Tid er din rette Tid, eftersom jeg stikker i saadan Skræk, at du

kommer mig til Hjælp formedelst din guddommelige Naade og trøster mig arme Synder.

100. Saaledes maa et Menneske have Tilflugt til Gud i saadan Nød; thi hvad var det for en Gud, om han intet andet kunde end skrække og døde? Thi det er Satans, vore Synders og vor Samvittigheds Gjerning, at de omgaaes alene med at skrække og døde. Men Gud maa kunde gjøre noget større, nemlig, at han trøster og levendegjør i saadan Fare, paa det han kan vise, at han kan og formaaer mere, end Satan, Loven og min onde Samvittighed kan og formaaer.

101. Naar nu derfor Loven har forskrækket og sønderslaget vort haarde Hjerte, at det derved er kommet til sine Synders Erkjendelse og Følelse, saa skal da den Herre Christus efter sin Forjættelse ogsaa komme, styrke og trøste os igjen, men vi skulde ved Troen antage saadan Trøst og ikke ved Vantro tvivle paa saadan guddommelig Aabenbaring. Følger nu videre.

IIden Deel af denne Poenitentse-Bøn,
fra § 102—194.

I.

Vers 6.

Jeg haver alene syndet imod dig, og gjort ilde for dig, paa det at du skal beholde Ret i dine Ord, og blive reen, naar du bliver dømt.

102.

Dette Vers er af Mange paa adskillig Maade bleven afhandlet og udlagt, og man har altid holdt for, at dette Vers var det sværeste i den ganske Psalme. Men efterdi den hellige Paulus i Epistelen til de Rom. c. 3, 4. og erindrer og anfører det, saa har man holdt det for et af de sværeste Sprog i den Hellige Skrift. Om endskjøndt jeg nu lader Enhvers Mening være god for sig, saa haaber jeg dog, at vi ikke skal tage feil af den rette Mening og Forstand.

103. Men det maa enhver Læser vel erindre sig, at vi i Begyndelsen af denne Psalme (§ 12. seqq.) har sagt, at David taler her i alle Helliges og Troendes Person, ikke alene i sin Person, eller alene som en Hoerkarl. Om endskjøndt jeg vel tilstaaer, at denne Synd har givet ham Aarsag og Anledning, at han er kommen til at erkjende sig selv og den ganske fordærvede menneskelige Natur, at han saaledes har tænkt ved sig selv: See, jeg, som var saa hellig en Konge, som med stor Alvorlighed har holdt Loven, formeret Guds-Tjenesten og alvorligen holdt derover, er nu ved Syndens Ondskab og Gift, som er medfødt den ganske menneskelige Natur, saaledes overvældiget og overfaldet, at jeg har ladet den uskyldige, fromme Mand Uriam ihjelslaae og ved Horeri borttaget ham hans Hustru. Er det ikke et klart tydeligt Beviis, at Menneskens Natur er heftigere forgiftet og fordærvet ved Synden, end som jeg min Livstid har kundet tænke? Igaar var jeg kydsk, idag en Hoerkarl; igaar reen, uden Blodskyld, men nu er jeg skyldig i uskyldig Blod.

104. Paa saadan Maade kan det være skeet, at David

er ved denne Hoers og Mords Synd kommen til at kjende den ganske syndige Natur og har saaledes sluttet deraf, at hverken Træet eller Frugterne af den menneskelige Natur ere gode, men at det alt er fordærvet ved Synden, at der er intet godt mere i den ganske Natur. Dette maa Læseren forud vide, om han ellers begjærer at have den rette Forstand paa disse to Vers.

105. Saa siger nu David: For dig alene haver jeg syndet, det er, for dig er jeg intet andet end en Synder, her vil jeg intet rose mig af min Fortjeneste og Retfærdighed, men alene bekjende, at jeg har syndet for dig, derfor begjærer jeg din Godhed og Barmhjertighed. Thi jeg seer, føler og maa bekjende, at slet ingen menneskelig Retfærdighed eller Fortjeneste kan bestaae for din Dom, og at al menneskelig Kraft er intet for dig, men er ganske fordærvet ved Synden, og at intet Menneske kan paa anden Maade blive løs fra Synden, from og retfærdig, end alene ved din Naade og Godhed. Det mener og S. Johannes, naar han siger c. 1, 9.: Det var det sande Lys, som oplyser hvert Menneske, som kommer i Verden. Der bekjender Evangelisten, at det menneskelige Kjøn er fordærvet ved Synden. Thi hvis det ikke var fordærvet, hvad var det da fornødent, at alle Mennesker skulde oplyses alene ved Christum? Den rette Mening af dette Vers bekræfter og S. Paulus Rom. 3, 4., som med Flid erindrer der dette Vers, ligesom han vilde lære os, hvorledes vi skulde ret forstaae det. Thi just paa det samme Sted bruger han det Ord alle, da han siger: Men Gud maa være sandru, men alle Mennesker ere Løgnere (Ps. 116, 11.), ligesom

fkrevet er (Pſ. 51, 6.), paa det du ſkal være ret-
ærdig i dine Ord, og overvinde, naar du bliver
ømt.

106. Paa denne Maade maa man her ogſaa forſtaae
isſe Ord: Paa det du maa blive retfærdig. Thi
et er ikke Prophetens Mening, at Guds Retfærdighed
kulde blive priſet og formeret ved vore Synder, ſom nogle
gudelige Folk beſpottede den hellige Paulum og gav ham
Skyld for, at han ſkulde ſaaledes lære, Rom. 3, 8. Men
et er den eenfoldige Mening og Forſtand af disſe Ord: Jeg
ynder alene for dig, paa det at det kan beſtaae og blive ſandt,
t du er alene retfærdig, gjør Syndere fromme og ret-
ærdige, efterdi du alene forløſer dem af Synderne, idet
u tilgiver dem deres Overtrædelſe, ſkjuler Synden og ikke
ilregner dem deres Misgjerning, de ſom forlade ſig og
aabe paa din Naade og Barmhjertighed og have deres
Tilflugt til den alene.

107. Dette giver S. Paulus klarlig tilkjende, at for-
aaes i de nylig ommeldte Ord Rom. 3, 4. Derfor
maa man ſaaledes forſtaae disſe Ord: paa det du maa
live retfærdig, ikke at vore Synder gjør Gud ret-
ærdig, eller priſer hans Retfærdighed, eller at de ſkulde
være en Aarſag, hvorved Guds Godhed ſkulde blive berømt
og priſet, men at vi ſkulde alene bekjende disſe to Stykker:
førſt at alle Mennesker ere Syndere og Løgnere, dernæſt
t Enhver ſkulde vide og det være ham bekjendt, at Gud
lene er retfærdig og gjør alle Ugudelige, ſom troe paa
eſum Chriſtum, retfærdige.

108. Thi det er en beſtandig Kamp med de hoffær-
lige Hellige, at de vil ikke være Syndere, eller lide, at

man straffer og fordømmer deres pharisæiske Retfærdighed. Men hvad er det andet end at nægte, at Gud er alene retfærdig. Men David, som har erfaret saadant, han roser ikke her sin Retfærdighed eller Hellighed, eller nogensinde en eneste Fortjeneste; men siger det som er tvertimod, nemlig jeg bekjender, at jeg er en Synder, at min ganske Natur og alle mine Kræfter kan intet andet, naar jeg er berøvet din Naades Aand, end synde. Det bekjender jeg, først for mig, dernæst og i Henseende til den ganske menneskelige Natur, paa det at du alene maa være retfærdig og Ingen søge, vide eller begjære nogen anden Retfærdighed end din. Det er den rette og visse Forstand af dette Vers, at David har den ganske menneskelige Natur for Øie og seer, at alle Mennesker ere Syndere og Uretfærdige, og ved en almindelig og offentlig Bekjendelse giver tilkjende, at der er intet uden Synd hos ham, paa det at Gud maa beholde den Lov og Priis, at han alene er retfærdig.

109. Derfor følger det ikke af disse Ord, at du kan beholde Ret etc., som de Guds Bespottere vil tvinge deraf, da de sige: Dersom Gud bliver priset ved vor Uretfærdighed, saa lader os gjøre Ondt, at der kan komme Godt af, og Gud kan mere prises. Men det følger deraf, at baade Jøder og Græker ere under Synd. Rom. 3, 8, 9. Og efterdi Gud alene er retfærdig, at hverken Jøder eller Græker, eller noget andet Menneske paa Jorden kan ved deres Gjerninger, Formue eller Retfærdighed blive fri, og løs fra Synden, men at den Ære, at gjøre from og retfærdig, alene tilkommer Gud, som er retfærdig og gjør den retfærdig, som er

af Jesu Tro. Rom. 3, 26. Derfor skulde alle de, som seer og føler saadan deres Naturs syndige og fordømte Væsen, Elendighed og Jammer, ikke søge nogen anden Maade eller Vei at komme til Retfærdighed, end alene formedelst Gud, som alene er retfærdig.

110. Derfor bliver her de tvende Hoved-Artikler i den hellige Skrift stadfæstede: Først, at den ganske menneskelige Natur er formedelst Synden fordærvet og fordømt og kan ikke, hverken ved sine egne Kræfter eller Fortjeneste hjælpe sig selv af denne Jammer. For det andet, at Gud alene er retfærdig. De, som nu vil være fri og løs fra Synden, de maae i deres Synders Bekjendelse have deres Tilflugt til den retfærdige Gud alene, og, som David her gjør, begjære hans Barmhjertighed af Hjertet.

111. Derfor seer vi, at den Hellig Aand har efterladt os denne Psalme til en Erindring i den christelige Menighed, at den skal lære og underrette os om meget høie og vigtige Ting, som vore Forfædre ikke har kundet forstaae eller ret lære, efterdi de har forladt Guds Ord og alene omgaaes med Menneskens Lærdom. Men vi skulle dømme og lære Andre alting alene af Guds Ord, som klarlig viser os, at Gud er alene from og retfærdig. Een maa nu være saa from og retfærdig for Verden, som han nogen Tid være kan, i hvad Embede og Stand han og er, saa maa han dog for Gud saaledes sige med David: For dig alene haver jeg syndet, og gjort det Onde for dig, paa det du skal være retfærdig i dine Ord etc. Men derom ville vi herefter tale videre.

112. Mig synes, at der ligger og er indbefattet saa

meget i dette Vers, saa at, endskjøndt jeg dennegang kortelig har gjennemløbet det og maaskee noget slet forklaret det, vil det dog være fornødent, at tale mere og videre derom for deres Skyld, som tilforn ikke meget har hørt denne Lærdom eller kan hastigt fatte den.

113. Vi har *først* ovenfor (§ 96.) viist, at Propheten maa ikke forstaaes alene om de gjørlige Synder, som paa nogen Maade ere og Hedningerne bekjendte, saasom Sadoletus og andre Flere forgjæves trænger derpaa, nemlig at *David* taler her alene om sin Hoer og Manddrab, hvilke gjørlige Synder ere Frugter af den rette Hoved-Kilde og Arve-Synden, som er os medfødt, som stedse bevæger sig i os, in Summa, som hænger ved os indtil Døden.

114. *For det andet* har vi sagt (§ 106.), at man vel maa give Agt derpaa, at det er ikke Meningen af disse Ord, *for dig alene haver jeg syndet* etc, ligesom Gud skulde ikke blive retfærdig, uden vi syndede og gjorde Ondt. Thi her bliver ikke handlet om *Davids* gjørlige Synd alene, men om Arve-Syndens Erkjendelse, som den Hellig Aand taler derom i Skriften, saa at Mennesket kjender sig af Hjertet for en Synder, men Gud alene for retfærdig. De som ikke paa denne Maade forstaaer dette Vers, de falde i disse vildfarende og gudsbespottelige Tanker, som S. *Paulus* Rom. 3, 5. viser, at de mene, at *Guds Retfærdighed bliver beviist ved vor Uretfærdighed*. Disse fare vild deri, at de ikke ret forstaaer Synden, veed af ingen anden Synd, end den som Mennesket fuldbringer og begaaer i Gjerningen, som Hoer, Mord og andre grove udvortes Synder. Derfor

falde de derpaa, at de ved eget Skin-Væsen og Hellighed vil hjælpe sig og derved blive fromme og retfærdige.

115. Men efterdi nu Oprindelsen og Hoved-Kilden til alle Synder, nemlig Arve-Synden, er en saa ganske dyb og ond Fordærvelse i Naturen, at ingen Fornuft kan kjende den, saa har Gud aabenbaret den i Skriften, hvorefter gudfrygtige Mennesker skal rette sig og troe, at det er sandt, som Skriften taler om denne Artikel. Men denne Syndens Aabenbaring skeer ved Loven og Evangelium, eller Guds Forjættelse. Thi begge disse Lærdomme straffer og fordømmer ikke alene de udvortes gjørlige Synder, som ei heller ere skjulte[1] for Verden, men fornemmelig Arve-Synden, som vi hverken forstaaer, troer eller føler, at den er Synd, uden saa er, at vi blive derom erindret af Guds Ord.

116. Derfor har Propheten af en besynderlig Aarsag sat disse Ord hertil: Paa det du maa beholde Ret i dine Ord. Som han vilde sige: Vi ere Alle Syndere, men du er alene retfærdig, som dit Ord vidner det. Derfor bekjender jeg, at du HErre er alene retfærdig, men jeg og alle Mennesker paa Jorden, som nu og nogen Tid fødes, ere fordømte Syndere, saa at Retfærdighed er ikke hos mig eller noget eneste Menneske, men alene hos dig. Og det gjør jeg derfor, fordi dit Ord alene underretter og lærer mig saadant, ellers uden dit Ord kunde jeg ikke have den Kundskab, at jeg holdt mig og alle Mennesker for Syndere. Thi hvo som ikke troer Ordet, han bekjender sandelig ikke, at Gud er alene retfærdig og

[1]) I den gamle danske Udg. staaer det tydske Ord — „forborgne".

han en Synder, skyldig til den evige Død. Derfor troer jeg dit Ord og slutter ganske deraf, at du bedre kjender min og alle Folks Natur end jeg og de, og efter saadant dit Ord siger jeg, at vi ere Alle Syndere, som maae skamme sig, og saa meget vor Natur angaaer, blive Syndere, paa det du maa beholde Ret, og ikke dømmes, men maa prises ved saadan Bekjendelse, hvilken vidner, at jeg, David, og alle Mennesker ere Syndere, men du bliver retfærdig og reen.

117. Paa denne Maade taler og den Hellig Aand i den 32. Ps. v. 5. 6. naar han saa siger: Jeg bekjendte min Synd for dig og skjulte ikke min Misgjerning; jeg sagde, jeg vil bekjende mine Overtrædelser for HErren, og du, du forlod mig min Synds Misgjerning, Sela! Derfor skal hver Hellig bede til dig etc. Derfor er denne Syndens Bekjendelse, eller Erkjendelse fornøden til Syndernes Forladelse, at vi troer og bekjender, at vi ere Syndere og al Verden er skyldig for Gud og har fortjent Guds Vrede og Straf.

118. Saaledes straffer og det første Bud Synden ved den Forjættelse, som Gud har hængt derved. Thi at Gud der sammesteds giver os denne Forjættelse: Jeg er HErren din Gud etc., det er: Jeg er den, som du skal haabe Hjælp imod Døden og Synden, og den evige Salighed af etc., det samme viser klarlig, at den ganske menneskelige Natur er underkastet Synden og Døden. Thi hvortil var det ellers fornødent, at han vilde give os den Forjættelse, at han vilde være vor Gud?

119. Saaledes overbeviser os Guds Ord, det er,

ikke alene Loven men og Evangelium og alle guddomme-
lige Forjættelser, at vi ere Allesammen Syndere og alene
blive frelste og salige af Guds blotte Naade og Barm-
hjertighed. Thi efterdi Gud har lovet os Livet, saa maa
jo heraf følge, at vi ere under Døden; efterdi han har
forjættet os Syndernes Forladelse, saa maae vi jo være
fuld af Synder, men Døden er Syndens Sold,
Rom. 6, 23. Saadant bevidner og alle andre Guds
Forjættelser og Trusler. Thi de ere jo ikke givne de
ufornuftige Creaturer, som blive i Døden, men Guds Ord
og Forjættelser om Salighed imod Død, Synd og Helvede
ere jo skrevet og givet os Mennesker til Lærdom
og Trøst, Rom. 15, 4.

120. Det har jeg derfor forklaret med mange Ord,
at man kan see hvorledes Synden bliver os viist ved Guds
Ord, som S. Paulus, Rom. 7, 7. med klare Ord siger:
Jeg kjendte ikke Synden uden ved Loven. Saa-
dan taler han ikke derfor, at han ingen Synd havde, eller
at der var ingen Synd i Verden, men fordi han ikke havde
kjendt eller følt Synden. Derfor taler han ikke derom,
om der er Synd til eller ei, men om Syndens Erkjendelse,
Følen og Skræk, som da begynder, naar Guds Røst kom-
mer til os, og det Guds Ord rører vort Hjerte: Du er
en Synder, underkast Guds Vrede og Døden. Naar det
skeer, saa begynder og den Kamp, i hvilken David her be-
kjender, at han tabte og blev overvunden, i hvilken Kamp
den menneskelige Natur strider med Gud, om det Ord er
sandt, som forkynder og dømmer alle Mennesker at være
Syndere, og at Gud alene er retfærdig.

121. Thi vor Natur sætter sig imod denne Guds

Dom, og vil ikke strax tilstaae, at alle dens Gjerninger ere onde og Synd for Guds Dom. Som Scholastici eller Lærerne paa de høie Skoler forsvarer heftig denne Mening, at efter Adams Syndefald ere Menneskets naturlige Kræfter blevne heel og holden og ufordærvede, og at Mennesket har af Naturen et ret Lys i Fornuften og en god Villie etc. Men det er ikke alene at nægte Synden, som er aabenbaret os af Gud ved hans Ord, men og at ikke vilde tilstaae, at Gud er alene retfærdig, som holder og dømmer os for Syndere.

122. Derimod lever og strider det ganske Pavedom og alle høie Skoler, Munke og Sophister, som ikke vil erkjende og tilstaae, at de ere intet andet end Syndere, men vil paastaae, at Fornuften har sit rette Lys og Forstand endnu ubeskaaret og ufordærvet, og om der end var nogen Mangel og Bræk i Naturen, saa er det dog alene i den underste Deel af Mennesket (som de pleie at tale), det er i Kjødet, at det bliver anfægtet af onde Lyster og Begjæringer. Men den øverste Deel, det er Fornuften, har sit rene og uudslukkelige Lys og Forstand. Naar man forstaaer det om udvortes verdslige Forretninger og Sager, saa er det tildeels sandt, og dog alligevel ikke ganske. Thi vi erfare at Fornuften endog i verdslige Ting er ved Synden grueligt fordærvet og formørket. Men naar man vil drage det derhen, at Fornuften kan kjende Gud og Synden, saa er det Vildfarelse og Løgn. Derfor følger heraf, at man alene af guddommelig Aabenbaring ved Ordet kan kjende Synden, og at Gud er alene retfærdig.

123. Men naar Synden er saaledes aabenbaret ved Ordet, saa viser sig tvende Slags Mennesker.

De Første giver Gud ret, at han straffer Synden, og de bekjende, at han er alene retfærdig og de ere Syndere. Men de Andre ville ikke lade Gud være retfærdig og alene from, og ikke tilstede, at han straffer dem for deres Synder, men ville være fromme og hellige. Saadant gjør den største og fornemmeste Deel i Verden, hvilke forfølge og fordømme det Ord, ved hvilket vi overbevises og dømmes som Syndere.

124. Men dette skal vi ei alene forstaae om Tyrkerne og Jøderne, som offentlig hader og forfølger den christelige Lærdom, men det gjør og Paven med sin Kirke og Anhang. Thi hvad er det andet, naar de sige, at Mennesket har en fri Villie til at gjøre det Gode og lade det Onde, og tvertimod, at lade det Gode og gjøre det Onde etc., end at nægte, at den menneskelige Natur er fordærvet ved Synden? Dernæst er dette deres almindelig Lærdoms Sprog næsten Enhver bekjendt, at de sige: Naar et Menneske gjør saa meget han kan, saa giver Gud visselig sin Naade. Men er det ikke at beskylde Gud for en Løgner, som siger i sit Ord, at de har Alle syndet? Der er, siger han Rom. 3, 10-12., Ingen retfærdig, ikke end Een, der er Ingen forstandig; der er Ingen som søger efter Gud. Alle ere afvigede, de ere tilsammen blevne uduelige; der er Ingen, som gjør Godt, der er ikke end Een etc. Thi i disse Ord straffer han ikke alene den skjendig Ukydskhed, ond Lyst, Gjerrighed etc., men han straffer meget større Synder, nemlig, at Menneskene ere afvigede fra Gud, at den ganske Natur ikke søger efter Gud, ikke agter Gud, at

der i Elendighed og Modgang[1] er ingen Tro hos Menneskene, men naar det staaer vel til med os, er der ingen Guds Frygt etc. Disse Sprog beviser at den menneskelige Fornuft tillige med Villien er ganske forblindet og ganske afvendt fra det, som er ret og godt. Men efterdi vi lærer og forsvarer saadant, maa vi skjeldes for Kjættere og lide allehaande Plager og Marter. Det vil dette Vers sige, at de Ugudelige vil her ikke lade Gud have Ret i sine Ord, men dømmer og fordømmer ham.

125. Derfor skulde vi her lære, at det er en stor Synd, paa saadan Maade at sætte sig imod Gud, og ikke ville lade ham beholde Ret i sine Ord, i hvilke han kjender og dømmer os for Syndere. Ville vi derfor bære os ret ad heri, saa maae vi rette os efter Guds Ord, og endskjøndt vi ikke fuldkomment forstaaer Sagen, dog give Gud Æren, som har skabt os, og troe, at hans Ord er sandt, hvori han kalder os Syndere. Thi han kjender vor Skabning, han ihukommer at vi ere Støv, Ps. 103, 14., men vi veed det ikke, thi ligesom en Pottemagers Kar, som ved en Hændelse kan være knækket eller stødt, ikke veed at det har en Sprække, men Pottemageren, som har gjort det, han veed og seer det; saaledes kjende vi ei heller vort ugudelige Væsen, Synd, Elendighed og Jammer, som det vel var fornødent.

126. Derfor lader os bekjende vor Svaghed for Gud og med Propheten sige: HErre! Du er vor Fader, vi ere Leret, og du er vor Pottemager, og vi ere

---

[1]) I den gamle danske Udg. staaer det tydske Ord — „Widerværdighed".

din Haands Gjerning. Es. 64, 8. Efterdi du da siger, at jeg er en Synder, saa vil jeg lade dig Ret og gjerne bekjende dette syndige fordømmelige Væsen, som ligger skjult[1] i mit Kjød og i den ganske Natur, paa det at du maa beholde Ret i dine Ord og blive priset, men jeg blive til Skamme, at du maa være retfærdig og Livet, men jeg med alle Mennesker intet uden Synd og Død; at du maa være det høieste Gode, men jeg med alle Mennesker det værste Onde og Hjerte-Sorrig. Saadant bekjender jeg, og har ikke lært det af min Fornuft, men af din Lov og Forjættelser; thi min Fornuft vilde ei gjerne lade sin Udyd og ugudelige Væsen komme for Dagen, men heller skjule og dække[2] den, ja og gjerne besmykke den. Hvo som nu paa denne Maade bekjender sin Synd, han beder dette Vers med ret Forstand: For dig alene haver jeg syndet, og gjort det Onde for dine Øine, paa det du skal være retfærdig i dine Ord.

Og være reen, naar du bliver dømt.

127. Disse Ord sætter David hertil os til Trøst; thi den Dom, som Gud fælder over os, at vi Alle ere Syndere, og han alene retfærdig, den imodsiges og antastes af den største Deel i Verden, som vi oventil (§ 124.) har meldt om Tyrker, Jøder og Papister; ja vi selv, som har Ordet, strider og imod denne Dom, at Gud i sine Ord, det er, ved hans Forjættelser og Loven, straffer og dømmer os som Syndere. Thi denne Guds-Bespottelse føle og de Hellige undertiden, hvilke det gjør ofte ondt,

[1]) I den gamle danske Udg. staaer de tydske Ord — „forborgen".

[2]) „forborge".

at al deres gode Levnet og Gjerninger skal ansees for Intet. De har og ofte saadanne Tanker, at de mene de vilde flittigere bede, mere fuldkommen troe og med lystigere Hjerte love Gud, dersom de saae, at de vare ganske rene og uden al Synd. Men det er ikke at ville være et Menneske, men en Engel eller Gud. Saaledes strider Synden, som ligger skjult[1] endog i de Hellige, imod Guds Dom. Thi om endskjøndt Aanden regjeres ved Ordet og følger det, saa bekjender dog Paulus, Rom. 7, 23., at han seer en anden Lov i sine Lemmer, som strider imod hans Sinds Lov og tager ham fangen i Syndens Lov, den som er i hans Lemmer. Denne stedsevarende Strid seer og føler de Hellige og i dem selv. Skulde da de ikke stride imod saadan Guds Dom, som hader og forfølger Guds Ord, og sætter deres Haab og Tillid til deres Messer, Orden og gode Gjerninger?

128. Derfor har vi, som gjerne antager saadan Bekjendelse, denne Trøst og Fordeel, at endskjøndt vi antastes af vore Modstandere, saa overvinde vi dog, og skal ikke tabe. Thi de stride ikke imod os, som ere Ordets Tjenere, men imod den HErre Jesum Christum selv. Vi blive ikke satte tilrette, men hans Ord, de guddommelige Forjættelser og Guds Lov. Derfor skal det tilsidst have en god og lykkelig Udgang efter disse Ord: Paa det at du skal være reen, naar du dømmes. Saaledes maa den HErre Christus og være en Kjætter for Paven: ja Gud vor HErres Jesu Christi Fader selv, som blot ufor-

[1]) I den gamle danske Udgave staaer — „forborgen".

tyldt alene for vor HErres Jesu Christi Fortjeneste har ovet Syndernes Forladelse, han maa dømmes, fordømmes g bespottes af Munke og Hyklere, som ville være fromme g hellige ved deres egne Gjerninger og Fortjeneste. Thi fornuften og Verdens Viisdom fordømmer Guds Ords Viisdom. Dog alligevel skulde vi haabe, at det tilsidst aal faa en god og lykkelig Udgang, og ikke fortvivle, om i endskjøndt dømmes og angribes af mange Folk. Thi Gud skal dog tilsidst i os og ved sit Ord visselig overinde de Bespottere, som vil ikke erkjende deres ugudelige Væsen og Ureenhed og tænker ved egen Retfærdighed at komme til den HErre Christum.

129. Denne Indbildning om egen Retfærdighed er n stor Guds Bespottelse; thi det er ikke forgjæves sagt f den HErre Christo, Matth. 21, 31.: Sandelig siger g Eder, at Toldere og Skjøger skal gaae for der i Guds Rige. Thi efterdi de leve i grove Synder, føle de tilsidst, besynderlig naar de komme i are for deres Liv, deres Elendighed, saa blive de ydmygede g bekjende, at de ere Syndere. Men Gjernings Helgene egynde hver Time ny Krig med Gud, hvormed de stride mod Gud og forsvarer deres Retfærdighed.

130. Dersom vi nu vare alene og havde ikke Guds Ord med og for os, maatte vi maaskee give tabt for Djævelens og Hykleres List og Verdens Rasen og Forfølgelse. Men her høre vi vor Trost, at Gud straffes i nne Ord, ikke i vore Ord eller Gjerninger. Saaledes ar Paven fordømt mig og sat mig i Band, ikke fordi at g var et skrøbeligt Menneske og en arm Synder; thi ine Synder kunde han vel taale, ligesom han taaler og

fordrager sine Papisters skjendige Ukydskhed, Horeri og andre gruelige Synder, som jeg ikke vil nævne. Men derfor fordømmer og sætter han mig og andre christelige Lærere i Band, fordi vi lære Guds Ord, som straffer de gruelige Synder, Guds Bespottelse og Blindhed i Pavedommet; hvilket vi ikke kunde gjøre, dersom ikke Guds Ord havde sagt og lært os det.

131. Dersom vi derfor skjeldes og fordømmes som Kjættere, og vor Lærdom bliver af de Verdslig-Vise og ugudelige Hyklere agtet for urigtig og skadelig, fordi den straffer den verdslige Viisdom og Menneskens Gjerninger og Fortjeneste, ved hvilke de tænke at forsone Gud; item, dersom deraf reiser sig Trætte, Strid og Forvirrelse i Regjeringen og Religionen, saa har vi her alligevel den Trøst, at Gud skal tilsidst overvinde og beholde Marken. Thi ikke alene vi for vor Person, men fornemmelig Guds Ord bliver straffet, angrebet og fordømt, derfor skal han vel beskytte og forsvare det samme imod sine Fjender og Bespottere.

132. Gud giver i Almindelighed sit Ord dertil, at alle Mennesker skal derved undervises, læres og komme til Sandheds Erkjendelse og blive salige. Men naar Tyranner og Gjernings Helgene ikke ville antage det, ja forfølger og bespotter det, saa lader Gud det alligevel ei længe trædes under Fødder, men vender Bladet om, styrter Ordets Fjender tilgrunde og ophøier sit Ord med al Ære. Som man seer hele Bibelen igjennem, at ikke Nogen, som har forfulgt hans Ord, har været ham for stor og mægtig, at han jo tilsidst har styrtet ham? Denne Trøst, som Propheten her giver os tilkjende, skal stedse være os for

Die, at endskjøndt Tyranner forfølger os, og den falske Kirke sætter os, som drive og bekjende Ordet, i Band, saa skal dog Gud alligevel beholde Ret i sine Ord.

133. Vi skal og foreholde vore egne Hjerter og Samvittigheder disse Ord: paa det du maa beholde Ret i dine Ord. Thi som jeg tilforn har sagt (§ 127.), bliver der endnu en stærk Modsigelse og Strid imod Gud og hans Ord i vore Hjerter, at vi ville ikke gjerne være Syndere og Uretfærdige, men fromme og hellige. Naar vi nu føle saadan Strid og Kamp, saa skal vi ikke derfor falde i Fortvivlelse, ligesom vi stridede imod Gud. Men vi skulde see derhen, at Aanden bliver reen i os, troer og bekjender, at vi ere arme Syndere. Endskjøndt vi da undertiden føle saadanne bespottelige Tanker og Ord imod Guds Dom, saa beholder dog Aanden Seier og overvinder; ligesom Gud, der giver os Aanden, overvinder i saadan Dom. Men denne Seier maa man forstaae, at den skeer ii Aanden. Thi i Gjerningen føle vi det som er lige itvertimod, at det lader sig saaledes ansee, ligesom Gud ittilligemed vor Aand blev overvunden baade af Kjødet og Verden.

134. Thi vi seer og erfarer, at næsten den ganske Verden forbander os, men de som troer Guds Ord ere kun en ganske liden Hob. Dernæst saa stormer og raser undertiden Kjødet i os og alle Hellige imod Aanden, at det lader sig ansee ligesom Kjødet beholdt Seier imod Aanden. Enddog skulde vi her fægte og stride mandelig imod saadanne farlige Tanker og troe, at vi ere Syndere, hvilke Gud dog vil holde og antage for sine kjære Børn; alene dersom de af Hjertet erkjende og bekjende, at de ere

Syndere og Fortabte og begjære hans Naade og Hjælp. Thi ved saadan Bekjendelse, hvormed Menneſket beſkjæmmer ſig ſelv, og viſer og aabenbarer Lægen ſine Saar, Sygdom og Brœk, deraf følger denne Frugt, at Gud derved æres og priſes, og at han beviſer paa dig ſit guddommelige Embede, ſom alene tilkommer ham, nemlig at han, ſom den rette Læge, forbinder og læger dit ſaarede, ſyge og ſvage Hjerte og Samvittighed.

135. Men derimod de ſom ikke gjøre dette, men ville ſelv være fromme og retfærdige, de ſtride imod deres egen Skaber, beſkjæmmer og beſpotter Gud, vil ikke lade ham Ret, men gjør ham til en Løgner og dadler hans Dom, ſom lyder ſaaledes: Alle Mennesker ere Syndere og falske; og de ville dog ikke være Syndere, forfølger altſaa hans Naade og Barmhjertighed, ved hvilken han vil hjælpe os, ja de ſtøde Saligheden og det evige Liv fra ſig, og gjør Satan af Gud.

136. Saa vederſtyggelig en Ting er den lede Vantro, naar Menneſket ikke holder ſig til Ordet, men lader det fare. Denne Vantro føler undertiden og de Fromme og Troende heftigt, naar de vige fra Ordet og denne Bekjendelſe, og lader det fare. Thi det ſkeer mig ofte at ſaadanne beſpottelige Tanker falde mig ind: See, ſtod det i din Magt, ſaa vilde du ſkabe en anden Gud, der ſkulde ſaaledes ſige til dig: See, du har ſaa troligt og flittigt lært og prædiket, du har ſaa alvorligt bedet og bygget paa HErrens Viingaard ꝛc., derfor vil jeg være dig deſto naadigere og barmhjertigere og lade dig nyde godt af din Tjeneſte. Saadan en Gud vilde vor Natur

ujerne have, som lod sig forsone ved vore Gjerninger. Men den Gud vil den ikke have, som uforskyldt og uden vor Fortjeneste vil være os naadig og barmhjertig. Som vore Modstanderes Exempel bevidner, som intet mindre kan bordrage, end at vi sige, at vi bekomme Syndernes Forladelse, eller Guds Barmhjertighed uden Fortjeneste, blot uforskyldt, alene ved Troen paa Christum.

137. Saaledes søgte og Israels Børn saadan en Gud, der skulde anse deres gode Gjerninger og for de samme Skyld antage dem og være dem naadig; men den Gud, som straffede deres Synder og vilde tilgive dem de samme af blot Naade, vilde de ikke have, ja forfulgte dem. Nu vil Gud vel efter sit Ord rigeligen belønne vore Gjerninger, dog paa den Maade, at vi tilforn erkjende os for Syndere og haabe og forlade os paa hans Barmhjertighed.

138. Saaledes er der 2de Slags Mennesker: Endeel bekjender med David, at de ere Syndere, men Gud alene retfærdig, sandru og hellig; men de Andre være ugudelige og vantroende, hvilke ligesom Kæmperne i forrige Tider (som Poeterne skrive) fægte og føre Krig mod Gud og siger: Dit Ord er ikke sandt, vi ere ikke dolinde; thi vi har et Lys i os, hvorved vi kjende Gud, dersom jeg adlyder det Lys, det er Fornuften, og gjør og lever derefter, saa maa du antage mig til Naade. Men det er at gjøre en Kjøbmand af Gud og saaledes at sige til ham: Giver du mig, saa giver jeg dig igjen; giver jeg dig, saa maa du give mig igjen ꝛc.

139. Og dette er alle Læreres Mening paa de høie

Skoler. Thi man veed, hvad Scotus siger, nemlig saaledes: Kan et Menneske elske et mindre Gode, saa kan han og elske det største Gode: men nu elsker Mennesket, Creaturet og Guds Skabning, derfor kan han meget mere elske Gud sin Skaber over alle Ting. Det, mener jeg, er en ret Skole-Theologisk Slutning, som vel anstaaer og egner saadan en Mørkheds Lærer, hvoraf han har sit Navn[1]. Men han seer ikke, at naar Mennesket elsker Creaturet, saa elsker og begjærer han det ikke som en Guds Skabning for dets egen Skyld, men for sin Lystes og Nyttes Skyld. Thi hvem har vel derfor elsket en Jomfru, fordi hun var en Jomfru, eller Sølv og Guld, fordi det var Sølv og Guld? Thi denne Kjærlighed er ikke reen, men skeer af ond Lyst og Begjæring og for Gjerrigheds Skyld, ved hvilke Laster den bliver besmittet, saa at den ikke nogen Tid kan være ganske fuldkommen reen i dette Kjød eller Liv. Saadanne mange andre Sprog og Meninger finder man hos de samme nye Lærere, som viser, hvorledes den menneskelige Fornuft sætter sig imod Guds Ord.

140. Men her taler vi ikke om den verdslige Retfærdighed, at en fører saadant et Levnet for Verden, at han er ustraffelig hos Enhver og allevegne har et godt Navn og Rygte. Thi en, maa være saa from og retfærdig, som han nogen Tid være kan, saa bestaaer dog dette Sprog: For dig alene haver jeg syndet og gjort det Onde for dig.

---

[1]) Thi Scotus kommer af det græske Sprog, og betyder Mørkhed.

141. Det Ord, som den latinske Oversætter bruger ut vincas, at du maa vinde) bemærker egentlig i det ebraiske Sprog, at du maa beholde Ret og blive een. Som han vilde sige: Naar du dømmer og erklærer Menneskene for Syndere, saa følger strax derpaa, at du ømmes, beskyldes og fordømmes. Thi Fornuften kan og il ikke lide saadan din Dom, derfor kalder den det for Kjætteri og Djævels Lærdom. Men hvad skeer? De orhaane og fordømme dig ved deres Dom og Lærdom, men du beholder alligevel Ret og bliver reen, men de skal befindes urene og Løgnere.

142. Det er den rette Forstand og Mening af dette Vers. Men en Deel forklarer det paa anden Maade. Og om endskjøndt saadan deres Udlæggelse passer sig ikke vel med dette Verses Mening, dog er det en skjøn, trøstelig Lærdom, hvorved jeg ofte har trøstet mig selv og Andre Anfægtning. Men dette er nu Meningen deraf. Naar Satan plager og martrer Samvittigheden ved Loven, som oer staaer i S. Joh. Aabenb. 12, 10.: at han anklager oe Hellige Dag og Nat for Guds Ansigt; da er oet Tid og høit fornødent, at man foreholder ham dette Vers paa saadan Maade og siger: Hvad gaaer dig, du Djævel, mine Synder an? jeg har dog ikke forsyndet mig imod dig, men imod min Gud. Jeg er ikke din Synder, hvad Ret har du da til mig? har jeg derfor syndet og begaaet en ret virkelig Synd (thi Satan pleier undertiden at forskrække os med indbildte og opdigtede Synder) for hvis Skyld du beskylder og anklager mig, saa har jeg dog ikke syndet imod dig, men imod min Gud, der er barmhjertig og naadig; ikke imod Loven, ikke imod Sam-

vittigheden, ei heller noget Menneske eller Engel, men alene imod min Gud [1].

143. Men Gud min HErre er ingen Djævel, ingen Ødelægger, ingen Tyran eller Bøddel, som du er, der gjør intet andet, end at du baade forskrækker os Mennesker og truer os med Døden og Helvedes Ild; men Gud er barmhjertig imod de Syndere, som føle deres Jammer og begjære hans Naade, dem er han god retfærdig og naadig. Imod saadan Gud har jeg forsyndet mig, og ikke imod en Tyran og Morder, som du er. Derfor har du Tyran ingen Ret til mig, ei heller at tiltale og anklage mig, men Gud, som er god og naadig, har Ret og Aarsag imod mig. Men den Samme har lovet mig og alle dem, som erkjende deres Synder, at han vil forlade os vore Synder, og bevise os Naade og Barmhjertighed i Christo. Men paa dem bliver han alene vred og dem truer han

---

[1]) Lutherus vil ikke hermed sige Nogen fri for at have syndet imod Loven, ei heller nægter han at der gives Synder imod Samvittigheden; thi det er aabenbar klart nok, at der baade skeer Synder imod Loven og Menneskets egen Samvittighed. Men vi maae mærke, at Lutherus taler her om Anfægtede, hvorledes de skal styrke og trøste sig imod Satans Fristelser, naar han forekaster dem, at de har syndet imod Loven og deres Samvittighed ɔc., da er det, at saadanne Anfægtede skal vende sig fra Loven og dens Trusler, saa og lade deres Samvittigheds Anklagelse og Dom, ja alle Ting i Verden, fare og alene holde sig til Gud, som er forligt med os i Christo, og derfor beviser Syndere Naade og Barmhjertighed. Thi for saadanne Anfægtede kan man ikke nok berømme og ophøie Guds Naade, og derimod ligesom forringe Loven.

at straffe, som ikke vil erkjende deres Synd og Ureenhed, og ikke vil lade ham beholde Ret i sine Ord, hvorudi han ifælder den Dom, at vi ere Alle Syndere.

144. Dette er en ret skjøn, liflig Trøst imod Satans ggloende Pile, hvormed han vil saare vore Samvittigheder, dog er det ikke den rette eenfoldige Forstand og Mening af dette Vers, som jeg ovenfor (§ 138 seqq.) har viist. Men dermed gaaer Satan om naar han foreholder os vore Synder og Ureenhed, at han plager og martrer vor Samvittighed, og altsaa driver os til vor egen Retfærdighed, at vi skulde gjøre os selv fromme og retfærdige. Men saadant gjør han derfor, at vi skulde forglemme dette Sprog, som her staaer, at Gud er alene retfærdig og hellig, og saaledes drage os fra vore Synders og Elendigheds Erkjendelse hen til vor egen Fyldestgjørelse, Retfærdighed og gode Gjerninger.

145. Denne Ulykke (som jeg § 142, 143. har sagt) kan man ikke bedre imodstaae, end paa denne Maade, at man vover sig paa Guds Barmhjertighed, og sætter sig imod Djævelen og siger: Lad mig være med Fred, du lede Satan, jeg er ikke dit Creatur eller Skabning. Har jeg forsyndet mig, saa har jeg jo ikke forsyndet mig imod dig, men imod min Gud, som har skabt mig, som er retfærdig og saa rig paa Barmhjertighed, at han ikke har skaanet sin egen Søn ꝛc., Rom. 8, 32. Hvo som nu paa denne Maade bekjender, at han har forsyndet sig imod Gud, han har en Gud, der er ham naadig og barmhjertig, og som agter og antager ham for from og retfærdig, endskjøndt han endnu er en Synder og vil ikke tilregne ham hans Synder, men naadig skjenker og tilgiver

ham dem. Thi efterdi han ved saadan Bekjendelse priser Gud og giver ham den Ære, at han er alene retfærdig, saa kan Gud ikke andet, end igjen ære ham, saa at han og antager ham for Christi Skyld for from og retfærdig. Men dette gjør alene de Troende, som paany ere igjenfødte; men de Vantroende og Ugudelige give ikke Gud denne Ære.

II.

Vers 7.

See! jeg er fød af syndig Sæd, og min Moder haver undfanget mig i Synd.

146.

Propheten lærer os her smukt ordentlig om Omvendelse. Thi han beder først om Naade og Barmhjertighed, og viser dernæst Aarsagen, hvorfor Gud skal være ham barmhjertig. Derfor, siger han, thi jeg er en Synder og erkjender min Misgjerning, paa det at du skal beholde Ret i dine Ord, og vi skulde blive til Skamme. Men han viser og, hvorved han er kommen til sine Synders Kundskab, nemlig ved Guds Ord. Thi ved Guds Ord bliver Synden os aabenbaret. Det har vi hidindtil hørt. Men hvad som følger herefter, det hænger saaledes sammen med det foregaaende, at Alting bliver bedre forklaret ved de efterfølgende Ord. Thi her begynder han at tale om Syndens Rod og Oprindelse, og at vise hvad Aarsagen er, hvorfor han bekjender sine Synder og begjærer Guds Barmhjertighed.

147. Det er Aarsagen, siger han, at jeg er fød af syndig Sæd. Hvorledes kunde han dog tale klarere og forstaaeligere? Han siger ikke, derfor erkjender jeg mine Synder og begjærer Naade, fordi jeg er falden i Hoer, fordi jeg har ladet ihjelslaae Uriam; men han indbefatter her den ganske syndige, menneskelige Natur, og giver denne Aarsag til denne sin Bøn, nemlig at han er født af syndig Sæd. Thi han taler her ikke om nogle udvortes onde Gjerninger, som han har begaaet, men om den Materie, hvoraf han er dannet, og siger: Den menneskelige Sæd, det er den Sæd, hvoraf jeg er avlet, den er ganske fordærvet ved Synden: Leret eller Limet, hvoraf Potten eller Karret er gjort, duer ganske intet og er fordømt. Hvad skal jeg mere bekjende? Saaledes er jeg, saaledes ere alle Mennesker. Menneskets Undfangelse, Voxen og Tiltagelse i Moders Liv, førend vi fødes og blive rette Mennesker, det er alt tilsammen Synd.

148. Men han taler her ikke om Synden, som skeer i Ægteskab, eller af Fader og Moder, at han skulde beskylde Fader og Moder for Synden, men han taler om sig selv, og siger: See, jeg er fød af syndig Sæd. Han siger ikke, min Moder har syndet, da hun har undfanget mig; han siger ei heller: jeg har syndet da jeg blev undfanget, men han taler om den blotte Sæd, og siger, at den samme er fuld af Synd. Saa at det skal være Meningen: Jeg er en Synder, ikke derfor, at jeg er falden i Hoer og har ladet ihjelslaae Uriam; men derfor har jeg begaaet Hoer og Mord, fordi at jeg er fød en Synder, ja og undfanget i Synden, og førend jeg i Moders Liv blev ret dannet til et Menneske, saa var der in-

tet uden Synd i mig. Altsaa ere vi ikke derfor Syndere, fordi vi nu falde i den, derefter i en anden Synd; men saadanne Synder blive derfor begaaede af os, fordi at vi ere tilforn Syndere; det er, Roden og Træet duer ikke, derfor bringer det ei heller nogen god Frugt, af en ond Rod kan der intet andet voxe end et ondt Træ og ond Frugt.

149. Men nu maatte Nogen spørge: Hvorfor har Gud da indsat Ægteskab og velsignet det? Hvorfor kalder han Børn en Guds Velsignelse, eftersom Sæden, hvoraf Barnet avles og fødes, er ganske fordærvet og fordømt? Dertil svarer jeg, at endskjøndt Gud er ikke skyldig at tilkjendegive os nogen Aarsag dertil, saa kan man dog vel give dette til Aarsag, at Gud vil ikke derfor lade sit Creatur og Skabning fordærve og omkomme, fordi det er fordærvet ved Synden. Thi skulde man derfor forkaste det ganske Legeme og Menneske, fordi Kjødet er spedalsk? Skulde Gud derfor ikke give et Menneske, som bliver født, Øine, fordi de nu efter Faldet ikke seer saa skarpt, som Adams Øine, da han endnu var i Paradiis? Thi det er ingen Tvivl paa, at det menneskelige Legems Lemmers Natur og Kraft har været langt større og kosteligere før Adams Fald end nuomstunder, efterat det nu er fordærvet og svækket ved Synden. Men ligesom Gud har ikke betaget og unddraget Naturen Syn og Øine og alle andre Lemmer, endskjøndt de nu ere skrøbelige, saa har han ei heller betaget det menneskelige Kjøn, at voxe og formeres.

150. Men det maa nu forholde sig med Fader og Moder som det vil, saa er det ikke fornødent her at tale

oerom. Thi det veed Enhver, at Ægteskab, som er ind-
stiftet og velsignet af Gud vor HErre selv, er en god og
gudelig Stand, naar man ret bruger den. Dog kan man
ikke nægte det, at Forældres, Faders og Moders Kjød
skulde derfor være uden Synd og ikke fordærvet, og at
Sæden ikke alene er fuld af ond, skiden Lyst, men og fuld
af Foragt og Had imod Gud.

151. Saaledes kan man ei heller nægte, at der jo
foregaaer Synd i Børnenes Avling. Thi hvad stor For-
skjel er der i saadan Gjerning imellem Menneskene og de
ufornuftige Dyr, efterdi der er ingen Guds Erkjendelse,
ingen Frygt eller Tro i saadan Gjerning, men at For-
nuften alene lærer os, at denne er min, og en anden din
Hustru, og at vi af ond Lyst drives til at avle Børn? Men
den HErre Gud taaler og fordrager saadan syndig Børns
Avling; han vil ikke for saadan Feils Skyld fordærve sit
Creatur, men seer igjennem Fingre, og stiller sig, som han
ikke seer denne naturlige Feil, ligesom han taaler og over-
bærer mange andre Feil i verdslig Regimente og ellers i
vort ganske Levnet.

152. Thi det maa jo Enhver bekjende, at der er
mange Slags Feil i den verdslige Regjerings Statuter,
Love og Anordninger. Thi hvor er vel en Regjering,
hvori der ikke ofte skeer nogen Uret, om man endskjøndt
beskikker og udretter alle Ting med største Flid? Som
og Ordsproget vidner: Summum jus, summa injuria:
den strengeste Ret er den største Uret. Og Feilen og
Manglen er ikke alene hos Folkene, men Anordningerne
og Lovene, om endskjøndt de ere meget rette, har de allige-
vel deres Mangel og Feil. Derfor behøves der en viis

og forstandig Regent, som ret veed at forklare og bruge dem efter alle Sagers Leilighed. Dog taaler og fordrager Gud saadan Feil, paa det at Regjeringer, Anordninger og Politi kan bestaae, at Børn kan avles og opdrages og Enhver kan bruge Handel og Vandel etc.

153. Men hvo som ingen Feil vilde taale i Regjering og Politi, men vilde afskaffe dem alle, han skulde forstyrre og kuldkaste den ganske verdslige Regjering. Derfor ere de store Narre, som, naar de først kommer til Regjering og til Fyrsters og Herrers Hoffer, farer strax til og vil sætte i Rette paa alle Ting og have alle Ting snorret, at der skal ingen Feil være. Men de stifter kun Uorden og et forvirret Væsen dermed. Men hvorfor forbyder og sætter de ikke i Rette paa den skjønne Anordning at avle Børn, som dog ikke kan skee uden Feil og Mangel. Men en viis Regent skal meget mere beflitte sig derpaa, at han kan beholde Fred og Enighed, end at rette og mestre Lovene og alle Ting. Thi just de, som gjøre dette og lader andre nødvendigere Ting fare, de bekymre sig om smaa Ting og forsømmer de vigtigere.

154. Men vi seer, at Gud omgaaes anderledes med sine Sager. Thi om han endskjøndt seer megen Feil og Mangel i Ægteskab, dog sønderbryder han det ikke, for saadan Feils Skyld, formener ei heller derfor Forældre at avle Børn, ja taaler og fordrager før den Mangel, end at han skulle ophæve og afskaffe sin Skabning og Anordning. Saaledes skulde og en forstandig Jurist og Regent have meest Agt derpaa, at almindelig Fred og Enighed, Børne-Tugt og hvad mere der hører til Huus og Regjerings-Standen, kan vedligeholdes. Men skeer

oer undertiden nogle Feil og Mangel, at man da heller overbærer og seer igjennem Fingre dermed, end at man derfor skulde forstyrre den almindelige Fred og Enighed.

155. Derfor skal man hverken forkaste Ægtestanden eller andre gode Stænder og Anordninger for nogle Feils og Manglers Skyld, som undertiden kan forefalde deri, men give Agt derpaa, hvortil enhver Stand er indsat og forordnet; saasom, Ægtestanden, at Børn kan avles og opdrages, men den verdslige Regjering, at almindelig Fred og Enighed kan vedligeholdes. Hvor der nu i en Regjering er nogen Mangel eller Feil ved Lovene eller Regenterne, der maa man saaledes bære sig ad, at man saa gjør og handler, at det mere tjener til almindelig Fred og Enighed, end til de samme Manglers Udryddelse. Saaledes og i Ægtestanden, om der er nogen Mangel og Feil ved Mand eller Kone, at man da taaler og lider dem for den guddommelige Velsignelses og Gaves Skyld, som Gud giver Ægtefolk, at de ere frugtbare etc., hvilket man maa agte høiere, end at Fader og Moder og Ægtestanden skulde afskaffes og forkastes. Dette har jeg ogsaa løseligen her villet sige. Nu kommer jeg igjen til Sagen.

156. Dette Vers af Psalmen lærer os nu, hvad Syndens Aarsag og Oprindelse er, og hvorfor vi ere Syndere. Thi Propheten bekjender offentlig at han er syndig i sig selv, ikke for sine Forældres Skyld (da han endnu var i Moders Liv og førend han blev ret til et Menneske), at hans Moder altsaa har ernæret ham som en Synder i hendes Liv, førend han blev født. Det skal man og forstaae om alle andre Mennesker, som nu fødes, allerede ere fødte og endnu skal fødes til Verden, undtagen

vor HErre Christus, som uden Synd er undfangen af den Hellig Aand, født af Maria etc. Thi at S. Johannes den Døber og nogle Andre ere helligede i Moders Liv, deraf følger dog ikke at de ikke tilforn skulde være undfangede i Synden; saasom og Kjødet endnu er skrøbeligt hos gamle Folk, om endskjøndt de ere helligede ved Troen og den Hellig Aand.

157. Denne Artikel om Arve-Synden er en af de fornemmeste Artikler, hvoraf den menneskelige Natur intet veed. Men man lærer den, som alle andre af Guds Lov og Forjættelse. Men iblandt alle Apostlene har S. Paulus med stor Alvorlighed og rigeligen lært og handlet denne Artikel frem for de andre, og det er maaskee muligt, at de andre Apostle har derfor gaaet denne Artikel forbi, fordi denne Lærdom er overantvordet af Fædrene til Efterkommerne og saaledes arvet og stedse forplantet fra et Barn paa det andet. Moses taler og om denne Artikel i sin Bøn Ps. 90, 8., da han saaledes siger: Du sætter vore Misgjerninger for dig, vor skjulte Synd for dit Ansigts Lys. Der viser han klarligen, at vi ere underkastede Guds Vrede og Døden, hvilken Vrede bliver desto større og heftigere for os, vi som veed det (de Ryggesløse bekymre sig ikke derom) efterdi vore Synder ere bekjendte for Gud og staaer for hans Ansigt.

158. Men Aarsagen til denne Synd og Guds Vrede er denne, at vort Kjød er ganske fordærvet ved Adams Fald i Paradiis, at det ikke ret kan frygte, elske eller forlade sig paa den HErre Gud og alene søger sit eget, har ei nogen reen Kjærlighed til sin Næste.

159. Denne Lærdom er som jeg har sagt, bleven ...vet fra et Barn paa et andet og saaledes flittig dreven. ...Men Moses og David har og skriftlig, ikke alene mundt- ...g, som de Andre, flittigt derom handlet, og efter dem ...en hellige Paulus. Men de har uden Tvivl faaet ...enne Viisdom af det første Bud og Forjættelsen, som ... givet Adam og Abraham af Christo. Thi heraf ...lger aabenbart, at efterdi Velsignelse bliver forjættet, ...naa den menneskelige Natur visselig være under For- ...andelse og under Djævelens Rige og Magt, hvor der ... idel Mørke, Had imod Gud, Mistvivlelse, etc.

160. Derfor indbefatter dette Vers Aarsagen, hvor- ...or vi Alle skal erkjende os for Syndere og at alle vore ...Kræfter ere fordømmelige for Gud, men han alene ret- ...færdig. Og er den rette Forstand af denne Artikel om ...Arve-Synden meget høit fornøden i den christelige Kirke, ...voraf hverken Paven eller Tyrken veed eller troer noget. Thi det kan jeg bevidne med mit eget Exempel, at jeg ...ikke vidste, meget mindre forstod denne Lærdom, da jeg ...allerede havde været mange Aar Doctor i den Hellige Skrift. De lærte og disputerede vel om Arve-Synden; dog sagde de, ...een var ved Daaben aftoet og borttaget, og at der for- ...uden Daaben, var endnu et Lys, nemlig Fornuften, i den ...menneskelige Natur og dersom man gjorde og levede efter ...net Lys, saa gav Gud ufeilbarlig sin Naade. Ja de lærte ...ndog vel videre, at de naturlige Kræfter vare og blevne ...ubeskaarede og ufordærvede hos Djævelen, uden det alene ...at de havde tabt[1] Guds Naade.

---

[1]) I den gamle danske Udgave staaer det tydske Ord — „forloren".

161. Men hvo seer nu ikke, at saadanne deres Drømme og menneskelige ja hedenske Tanker ere lige imod Skriften, naar de sige, at Fornuften og de naturlige Kræfter endnu bliver heel og holden og ufordærvede. Men nu siger den Hellige Skrift lige tvert derimod, nemlig at den menneskelige Natur er ganske fordærvet ved Synden, af de to maa jo et være falskt og uret, men nu kan Skriften ikke brydes eller feile. Villien er vel i sig selv Guds naturlige Skabning; men Sophisterne disputerer ikke slet hen om Villien, men sige, Mennesket har af Naturen en ret Fornuft og god Villie til at lade det Onde, og at gjøre det Gode. Deri tage de feil. At Villien bliver, det skeer naturligviis i Djævelen og Kjætterne, men denne Villie er ikke god, ei heller bliver Forstanden ret eller oplyst, men den er formørket og fordærvet, saa at baade Forstanden og Villien ikke kan, vil, forstaaer eller gjør det som er godt. Derfor, naar man ret vil tale om de naturlige Kræfter i os efter denne Psalmes og den Hellig Aands Maade, saa maae vi kalde det naturlige Kræfter, at vi ere underkastede Synden og Døden, og vil, forstaaer og begjærer intet Godt; men alene det Onde. Thi denne Forstand og Mening stemmer overeens med Verset i denne Psalme, og kan deraf bevises og bekræftes.

162. Det maa nu være nok om Arve-Syndens Erkjendelse, som er os medfødt og dog skjult for den ganske Verden, som ikke aabenbares ved menneskelig Kraft, Fornuft eller Tanker, men meget mere skjules, undskyldes og forsvares, efterdi Enhver vil være from og ingen Synder. Derfor kan vi uden Guds Ord ikke have nogen Grund eller vis Underretning om denne Artikel, hvilket Ord alene

nabenbarer og viser os vor Naturs Ureenhed og Mang-
ler. Saa ville vi nu troe Guds Ord og bekjende, at det
saaledes forholder sig med vor Natur, som Ordet siger,
om endskjøndt den ganske Natur siger derimod, som den
vi heller andet kan, naar den ikke troer Guds Ord, og vi
vil være syndig og fordærvet.

163. Det er nu den allersværeste Lærdom i denne
Psalme, ja i den ganske Hellige Skrift, uden hvilken Lær-
dom det er umuligt, at man ret kan forstaae den Hellige
Skrift, saasom vore nye Læreres og Sophisters Drømme
og narriske Lærdomme bevidner.

III.

Vers 8.

See! Du haver Lyst til Sandhed, som ligger i Skjul, og Du lader mig forstaae Viisdom i Løndom.

164.

Hidindtil har vi hørt Summen af den christelige Lærdom,
at vi skal vide, at vi stikker i Synden over Ørerne, ja
at der er og Synd i os, naar vi undfanges, dannes og
tilberedes i Moders Liv. De som nu paa denne Maade
erkjende deres Ureenhed og syndige Væsen og forlade sig
alene paa Guds Barmhjertighed, de faaer Naade, dog for
ingen anden Aarsag, end at Gud har tilsagt dem Naade,
som haabe og forlade sig paa ham; thi ved saadan Er-
kjendelse bliver Gud priset og æret. Efterat han har af-
handlet og fuldført saadan Lærdom, saa begynder han nu

her, at gjendrive disse Folks Lærdom og Tale, som sætter sig imod denne Lærdom, og befaler at lære og gjøre det, som er der tvertimod.

165. Men her er det atter fornødent at mærke, det jeg og tilforn (§ 1. seqq.) har erindret, at Propheten taler ikke om Gud blot i sig selv betragtet, men om Israels Børns Gud, hvilken Gud havde ved sit visse Ord, ved visse Mirakler, paa et vist Sted aabenbaret sig og givet sig tilkjende for Folket, hvis Forjættelser, som vare skete til Fædrene, vare forhaanden. Denne Gud er ikke en uvis Gud, som nu er her, nu der, saasom Tyrkerne ære deres Gud, men han er saadan en Gud, som har aabenbaret sig selv paa et vist Sted, ved sit Ord og visse Tegn og Mirakler afmalet sig, og har bekræftet det ligesom med Segl, Brev og Signet, at man vist kan kjende og gribe ham, paa det man ikke skal tage og gribe nu efter den, dernæst efter en anden Gud, og ikke kunde vide, hvilken der er den rette Gud og hvorledes han skal æres. Som Jøderne gjorde, der forlod Templet og Guds Ord, hvortil Gud dog havde forbundet dem og byggede sig høie Altere og Lunde paa alle Høie og under alle grønne Træer, og vilde alligevel dermed tjene den rette Gud.

166. Om saadan en uvis Gud taler ikke David her, som vel er at mærke, men han taler om den rette sande Gud, som ved sit eget Ord, Forjættelse og mange udvortes Tegn og Mirakler havde aabenbaret sig. Denne sande Gud indbefatter og Christum med. Thi (som sagt er) David taler ikke om Gud blot i sig selv betragtet, som alle Mennesker gjør, som ikke rette sig efter Guds Ord, men om Gud Fader, der ved sin Søn Jesum Christum

ikulde forløse Verden, som han havde forjættet Fædrene, naar Tidens Fylde kom. Derfor er der en stor Forskjel imellem David, naar han taler med Gud og imellem Tyrker, Jøder, Papister, naar de taler med Gud. Thi de taler ag handler med Gud, som er ikke indbefattet i noget vist Ord og Forjættelse, fordi at de mene at ære Gud ved saadan Gudstjeneste, som de foretage sig uden Guds Ord og dets Befaling, og de holde sig ikke fast ved de udvortes Tegn, ved hvilke Gud har aabenbaret sig i Christo, hvorover man mister den HErre Christum. Dette gjentager jeg derfor saa ofte, paa det vi ikke skal ved altfor stor menneskelig Hellighed miste[1] den HErre Christum; thi foruden den Gud, som er vor HErres Jesu Christi Fader, skal man ingen anden Gud ære eller søge.

167. Derfor begynder Propheten her at gjendrive det, som kunde forekastes ham om Nogen paa denne Maade maatte sige: Du affiger en haard Dom over alle Mennesker, at de ere Alle Syndere og fordømte, undtagen alene Christum, Guds Søn. Nu ere der jo mange fromme og hellige Folk, som føre et godt og hellig Vandel og Væsen og dertil ere ustraffelige for hver Mand. Skal da de og være Syndere for Dig? Er Du da alene klog?

168. Ligesom vore Modstandere nu omstunder og forekaster os i ligesaadan Fald, og sige: Ere I alene den christelige Kirke? Har I alene den rette Forstand paa Skriften? Skal der ellers Ingen være Kirken uden I? Thi al Trætte og Strid reiser sig nu omstunder over den christelige Kirkes Navn, som befatter i sig, at Hvo der er

[1]) I den gamle danske Udg. staaer det tydske Ord — „forlore".

Kirken, den har Magt at kjende den christelige Religions Sager, at dømme og undersøge de samme, i hvilke vor Frelse, Salighed og det evige Liv bestaaer. Derfor sigter og strider vore Modstandere, Papisterne saa haardt over Navn og Titel af Kirken, vil ikke lide, at man viser dem, at de har faret vild og ved falsk og ugudelig Lærdom forført Verden. Og endskjøndt de ikke kan nægte nogle aabenbare Misbrug, som har revet sig ind hos dem, saa vil de dog med Magt beholde Navn og Titel af den christelige Kirke.

169. Saaledes vil og Tyrkerne være den rette Kirke og have den Roes, at de ærer og tilbeder den rette eneste Gud. Saaledes gjør og endnu omstunder Jøderne og fornemmelig Papisterne, som aldeles ikke tænker at afstaae fra at have Navn og Titel af Kirken, men vil forsvare og beholde det ved Bandsættelse og Sværd, forekaster os deres Guds-Tjeneste og roser sig (ligesom Paulus siger om Jøderne) at de ere nidkjære for Gud, at de vaager meget, giver Almisse, beder, føre et haardt og strengt Levnet og gjør mange Slags gode Gjerninger. Skal det (sige de) ikke være hellige og gode Gjerninger? Vil du da gjøre os Alle til Syndere og underkaste os den evige Fordømmelse?

170. Paa dette Spørgsmaal svarer Troen og den Hellig Aand i dette Vers saaledes: at saadanne deres Guds-Tjenester og selv udvalgte Gjerninger etc. ere opfundne og opdigtede ved Verdens Viisdom og ikke ved Guds Viisdom. Derfor bestaaer alligevel dette almindelige Sprog, at alle Mennesker ere Syndere. Thi det holder Verden for Hellighed, naar Een iforer sig en Munke-Kappe eller Haar-Sæk, forer et haardt og strengt Levnet i Æden og Drikken, naar Een kryber hen i et

Kloſter eller og i en Krog, undſlaaer ſig for at have at be-
ille med Nogen og der foretager og anretter noget ſel-
omt og beſynderligt fremfor andre Folk. Saadan falſk
g opdigtet Hellighed kan Verden og den menneſkelige For-
uft fatte og begribe, holder det og for en koſtelig Gjer-
ing og behagelig Guds-Tjeneſte. Deraf kommer det og,
t Folk lader ſig meget før og lettere bevæge ved ſaadan
Hykleri og falſk Hellighed end ved Guds Ord, og ere
mere begjærlige og andægtige til at hænge derefter, end
fter det kjære Guds Ord. Thi for Verden er Intet hel-
igt, uden det er noget ſelſomt og forunderligt og uſæd-
vanligt for andre Folk. Deraf kommer de Geiſtliges
Rydſkhed, ſaa mange Kloſtere, mange Slags Orden, beſyn-
derlig Klædedragt og Spiſe, og hvad ſaadant mere Narreri er.

171. Men ſaadant ſkeer ikke alene hos os Chriſtne,
men er og tilforn ſkeet under Jøderne og ſkeer endnu om-
ttunder hos Tyrkerne, ſom opdigte og holde mange ſel-
ſomme og underlige Gjerninger og Guds-Tjeneſter alene
derfor, at de hos deres egne ſkal holdes og agtes for hel-
lige Folk. Nu har vi ikke Behov at tage noget Exempel
af Tyrkerne: tag alene een af vore Munke med hans Hel-
lighed og Gjerninger for dig, og betænk flittig, hvad han
har at gjøre og omgaaes med, saa ſkal og maa du (om
du ellers er underviiſt om den rette chriſtelige Hellighed) for-
undre dig over hans narriſke Hellighed og lee deraf, da
dog vore Modſtandere høilig roſer og lover den, ja for
ſchvis Skyld de og flyer og ſkyer Ægteſkab og alle verds-
lige Embeder, ſaaſom de, der maatte være dem til Hinder
i deres Hellighed. Diſſe er det nu, ſom, naar de høre,
at alle Mennesker ere Syndere, vil de ikke lide ſaadant,

men berømmer deres strenge Levnet, gode Gjerninger og store Hellighed. Hvad mener du, sige de, at du vil fordømme os Alle og overgive os til Djævelen? Saa siger Propheten: Ja jeg fordømmer Eder Alle, med al Eders Viisdom, Retfærdighed og Hellighed. Aarsagen er denne at Gud er saadan en Gud, som har Lyst til Sandhed, som ligger i Skjul, og har ingen Lyst til Løgn, Hykleri og falsk Hellighed.

172. Derfor forkaster og fordømmer det Ord, Sandhed, al Guds-Tjeneste, alle gode Gjerninger og Retfærdighed hos Tyrker, Jøder eller Papister, som uden, ja imod Guds Ord foretages, oprettes og holdes. Al saadan Retfærdighed og opdigtet Hellighed kalder Propheten her med et skjændigt Navn, Løgn, hvortil Gud ikke alene ingen Lyst har, men endog er den saa meget fjendsk, at han har en Afsky derfor.

173. Thi det Ord, Sandhed, skal ikke alene henføres til Talen og vore Ord, og derom alene forstaaes, men i Almindelighed om vort ganske Levnet, at alt det, som vi tale, tænke, gjør og lever, ja alt, hvad der er hos os og i os, skal være vist og sandfærdigt, paa det at ei alene Verden, men og vi selv skal ikke bedrages.

174. Verden har og sin Sandhed, som skal holdes i Ord, Gjerninger og det ganske Levnet, men den er saadan en Sandhed, hvorved der er endnu megen Feil og Mangel. Pomponius, Atticus, Aristides, Socrates og Andre deslige har været smukke, sandfærdige og oprigtige Folk, uden al Falskhed og Bedrageri. Saaledes har der og været mange fromme og venlige Ægtemænd, som bestandigt og uforkrænket har holdet deres Hustruer deres Tro

g Ægteskabs-Pligt. Saaledes finder man og undertiden
romme og sandfærdige Kjøbmænd, og vil Gud og have,
t man skal holde denne verdslige Sandhed; man seer det
g næsten alle Dage, at Gud lader den ikke blive ustraffet,
om gjør og handler imod saadan verdslig Sandhed.

175. Men denne Sandhed er (som sagt er) alligevel
kke reen ei heller uden al Feil og naar man skal dømme
en efter Guds Dom, hænger der endnu mange Laster og
ldyder derved. Derfor fordrer Propheten en meget større
Sandhed end Verdens Sandhed, naar han her siger: Du
har Lyst til Sandhed, som ligger i Skjul. Som
man vilde sige: Verdslig Sandhed kan man holde, kan
g forstaaes af Menneskene, for hvis Skyld Pomponius,
Aristides og deslige har været holdt i stor Agt og Ære
os deres Folk; saasom og saadanne Folk ere billig al
Ære værd; thi der er kun faa af dem, men af dem, som
omgaaes med Løgn, Falskhed og Bedrageri er der en stor
Hob. Denne verdslige Sandhed kan forstaaes af hver
Mand, men denne Sandhed, som Gud har Lyst til, den
kan man ikke saa see eller forstaae; thi den ligger i Skjul.

176. Derfor, endskjøndt Mahomed havde været
verdslig from og sandfærdig, saa har han dog været en
Løgner for Gud. Ligesaa jeg, endskjøndt jeg med al Al-
vorlighed i Sandhed, uden al Falskhed, tænkte at være en
Munk (thi jeg maa ofte stille mig til et Exempel, som og St.
Paulus skriver om sig Phil. 3, 5. 6. at han har væ-
ret en Pharisæer, ustraffelig efter den Retfær-
dighed, som er i Loven), dog var jeg en Løgner for
Gud, formedelst det Hykleri og opdigtede Religion, som

jeg ikke saae; thi den laae skjult[1] under Helligheds Skin (ligesom og Sandheden ligger i Skjul), indtil at denne skjulte Sandhed blev mig viist og aabenbaret ved Ordet.

177. Om Saadanne taler Propheten her naar han siger: Du har Lyst til Sandhed, som ligger i Skjul. Som han vilde sige: Disse falske Hellige, som prunker her frem i deres Nidkjærhed over Guds Lov, ligesom de vare ganske ustraffelige, og mene, at du, HErre, har stor Lyst og Behag til dem; hvilke, førend de skulde lade sig afvende fra deres Retfærdighed, lod de sig før dræbe og mene, Gud har en meget stor Behag til deres Gjerninger og Hellighed; just de ere det, som du er hjertelig fjendsk og som du hader. Thi du har alene Lyst til Sandhed, som ligger i Skjul. Men disse hofærdige og falske Helgene, som prunker her frem i egen opdigtet Hellighed og Religion, dem elsker du ikke, dem har du ikke Lyst til.

178. Saaledes gjendriver David baade det, som maatte forekastes ham af Modstanderne, saa og giver han os Troende her en ret skjøn Trøst. Thi vi, som, Gud skee Lov! har Guds Sandhed og erkjender os for Syndere, men Gud alene for retfærdig, vi kan ikke saa fuldkommen troe, at Gud har Lyst til os og er os naadig, som Hyklere, der sætte deres Tro paa Løgn, mene og rose sig storlig af, at de har en naadig Gud. Ja naar vi seer, at de mange Ugudelige forlade sig saa halsstarrig paa deres egen Retfærdighed og saa sikkert roser sig af Guds Naade, saa blive vi ofte kleinmodige. Men vi skulle saaledes bære os ad, at vi foragtede saadan deres Stolt-

[1]) I den gamle danske Udg. staaer det tydske Ord — „forborgen".

ed, Glæde og Hoffærdighed og tænke, at de vare lutter Ureenhed og Vederstyggelighed for Guds Aasyn; thi Gud ader al blot udvortes Skin baade i Lærdom og Levnet.

179. Derfor er Hykleres Hellighed intet andet end Vederstyggelighed, deres Sandhed intet andet end Løgn for Gud. Men derimod de, som føle deres Skrøbelighed og rkjende deres Synder, de staaer i Sandhed for Gud. Hvorfor frygter de sig da? Hvorfor ere de ikke trøstige, fterdi de her hører, at Gud har Lyst til Sandhed, om ligger i Skjul? Derfor gaaer det paa begge Sider paa en forkeert Maade og ikke ret til: de falske Hellige mene, at Gud elsker dem, da han dog som en Fjende hader dem, derimod de, som har Sandhed kjær og troer og bekjender, hvorledes de ere underrettede af Guds Ord om, at de ere Syndere fra deres Undfangelses Tid af, og at Gud er alene retfærdig, de tvivle endnu paa Guds Maade og Kjærlighed til dem, og frygte for Guds Vrede. Aarsagen er denne: thi den menneskelige Natur, naar den seer sine Synder, kan den intet andet tænke, end Gud hader Syndere. Det er nu vor Viisdom.

180. Men David lærer os en anden, nemlig en guddommelig Viisdom, at Gud vil ikke forskyde de sandfærdige Syndere, som ret erkjender og føler deres Synder, men han har Lyst til dem. Derimod at de, som sætter sig imod denne Bekjendelse og vil ikke være Syndere, de ere Løgnere, som Gud hader. Thi hvorfor skulde en Synder frygte sig, efterdi Gud har sendt sin eneste Søn til Verden, at gjøre Syndere salige, og at fyldestgjøre for deres Synder?

181. Saa vil nu Gud ikke holde Regnskab med os

enten vi ere fromme eller retfærdige, men det fordrer han af os, at vi skal erkjende os for Syndere. Denne Erkjendelse er Sandhed, men ikke en verdslig eller philosophisk Sandhed, som Fornuften hører og seer, men en aandelig og skjult Sandhed, som alene Aanden hører og seer: Derfor har Gud og Lyst til saadan Sandhed. Derimod hader han alt det, som ikke staaer i saadan Sandhed, som David siger Ps. 5, 5.: Thi du er ikke en Gud, som haver Lyst til Ugudelighed; den Onde skal ikke boe hos dig. Derfor og naar Pharisæeren i Evangelio farer til, og høit berømmer sin Fasten og gode Gjerninger, og mener, at han for saadanne Gjerningers Skyld har en naadig Gud, saa tager han meget feil og bliver bedragen, Luc. 18, 11. seqq.; thi Gud har Lyst til Sandhed, som ligger i Skjul. Om du nu endskjøndt har den verdslige Sandhed og Retfærdighed, men har dog ikke denne Sandhed som ligger i Skjul, saa er Gud visselig vred paa dig og hader dig.

Du lader mig forstaae Viisdom i Løndom.

182. Han taler her just om den Sag, som han tilforn har talt om; thi Sandhed og Viisdom er et og det samme, som og S. Paulus, Rom. 1, 18. bruger saadanne Ord i lige og samme Bethydning, naar han siger: Thi Guds Vrede aabenbares af Himmelen over al Ugudelighed, og de Menneskers Uretfærdighed, som opholde Sandheden i Uretfærdighed. Og 1. Cor. 2, 7. Vi tale Guds Viisdom i Hemmeligheden, det er den, som aldrig noget Menneske har kjendt, eller den menneskelige Natur kan antage eller forstaae, som den HErre Christus siger, Matth. 11, 25. Jeg

riſer dig, Fader, Himmelens og Jordens Herre! at du haver ſkjult dette for de Viſe og forſtandige, og aabenbaret det for de Umyndige. Han ſiger ikke, at det er en Viisdom, ſom er ſkjult for Daarer og Eenfoldige, men for de Viſe og Mægtige i Verden, at de intet kan forſtaae af den rette Viisdom.

183. Derfor ſeer man aabenbart, hvorfor han kalder det en ſkjult[1] Sandhed og Viisdom, ſom og Erfarenhed lærer os. Thi af hvad Aarſag forfølger Fyrſterne i Verden, Paven, Biſkopper og Cardinaler vort Evangelium, uden alene derfor, at det er dem en ſkjult[2] Lærdom, ſom de ikke kan ſee eller lide. Ligeſom Jøderne ei heller kunde maale eller ſee den Glands, ſom gik fra Moſis Anſigt. Dernæſt falde de med deres fordunklede Øine og tildækkede Anſigt i Skriften, ſamler og udſøger nogle Stykker ſammen, ſom de dog ikke forſtaaer, hvorved de mene at forſvare og forfægte deres vrange Lærdom Saaſom det Sprog Luc. 6, 37. Forlader, ſaa ſkal og Eder forlades; eller det af Jeſu Sirach c. 15, 14. 15. Gud fra jorde Menneſket af Begyndelſen og lod ham ſit Raadſlags Vold. Vil du, da maa du bevare Budene etc. Saadanne og deslige Sprog, ſom de ikke forſtaaer, drive de ſtærkt paa imod os, dreier og udtyder dem uret og ſaaledes gjør derved deres Daarlighed bekjendt for den ganſke Verden.

184. Dette er derfor den Sandhed og Viisdom, at jeg ret kjender Gud og mig, at Gud har lovet mig, at han vil forløſe alle Mennesker og forbarme ſig over dem,

[1]) I den gamle danske Udg. staaer: — „forborgen".

[2]) „forborgen."

som erkjender og føler deres Synder af Hjertet, og at der er ingen anden Trøst eller Hjælp, end at vi sige her med Propheten: For dig alene har jeg syndet og gjort det Onde for dig. See jeg er fød af syndig Sæd etc. det er, uden vi holde for, at baade Fornuft og Villie og alt det, som er i os, er ondt og fordømmeligt, saa kan vi ei bekomme Syndernes Forladelse. Denne Viisdom og Sandhed ligger i Skjul; thi om man endskjøndt lærer den, saa troer man det dog ikke, bliver ei heller forstaaet af Verden. Ja vi stride selv ofte derimod, og kan ikke ganske aflægge vor Tillid paa vore Gjerninger og mene, om vi endskjøndt ofte fare vild og falder, at vi alligevel ikke i alle Ting farer vild og synder for Gud.

185. En Deel Mennesker mene, at de ere ustraffelige naar de holde deres Ægtestand reen og ubesmittet; Andre derimod, naar de handle ret og oprigtig med hver Mand, uden al Bedrageri og Falskhed i deres Handel og Vandel. Tyrken, om endskjøndt han maa tvivle om sin Religion, om den er den rette eller urette, saa mener han dog ikke, at Gud er saa alvorlig en Dommer, at han skulde lade alle andre Folk fordærves og fordømmes, og alene lade os Christne ret troe og gjøre os salige; i Særdeleshed efterdi de, nemlig Tyrkerne, fører et temmeligt strengt Levnet, saavidt den udvortes Vandel angaaer. Denne og deslige Lærdomme, som taler om udvortes Sandhed, hvorledes man skal leve og være from og retfærdig for Verden, den siges og tænkes i god Mening og retteligen, men det er en Sandhed alene i det aabenbare, som er klar og falder i Øinene, men i det Skjulte er det Hykleri og Løgn.

186. Thi Gud taaler og fordrager, ja han byder

og, at vi skal have denne verdslige Sandhed, det er, vi skal være fromme og ustraffelige for Verden, giver os og for den Sammes Skyld alle Slags timelige gode Ting, paa det, at almindelig Fred kan altsaa ved denne Sandhed vedligeholdes. Thi uden saadan Sandhed kunde det menneskelige Levnet ikke bestaae. Dog hjælper os saadan verdslig Sandhed og Retfærdighed intet for Guds Dom, men den Sandhed og Viisdom, som ligger i Skjul, maa være der, nemlig at vi af Hjertet erkjender os for Syndere og kan dog igjen oprette og trøste os med Naadens Ord; besynderlig, naar vi forskrækkes for Synden og Døden, og vor onde Samvittighed anklager os, og Satans gloende Pile saarer vort Hjerte, at vi da kan sige: Du har Lyst til Sandhed, som ligger i Skjul, det er, du har Lyst til dem, som ret bekjende deres Synder, og troer dit Ord og Forjættelser, at du vil bevise dem Barmhjertighed.

187. Men denne Viisdom og Sandhed ligger og tildeels saaledes i Skjul, at de Troendes Hjerter kan ikke noksom trøste sig og troe, naar de føle deres Synder, at Gud har Lyst til dem, dersom de bekjende deres Synder. Da stemmer vor Samvittighed, som troer, overeens med Verdens Dom, nemlig at denne Viisdom er ikke alene paa Guds, men og paa vores Side meget skjult og ufattelig[1]. Thi dersom Fornuften endog i de Troende ikke imodstod denne Viisdom og foreholdt sig det, som er tvertimod, saa kunde vi og i dette Liv have vort Paradiis og være fuld af Glæde, uden al Bekymring og Hjertesorg. Men Kjødet bliver Kjød, endog i de Hellige, og imodstaaer Guds

[1]) I den gamle danske Udgave staaer — „forborgen".

Ord og Aand og føler, at Gud ei alene ikke hører Syndere, men og hader dem. Men det er Kjødets Viisdom, som jeg nu ofte har sagt, som strider imod denne Aandens skjulte Viisdom.

188. Derfor vil han med disse Ord gjendrive Verdens Sandhed, som maatte blive sat imod hans Sandhed, og siger saaledes: at Verdens Sandhed og Viisdom er aabenbar og bekjendt for Enhver, og har et skjønt herligt Skin, men for Gud gjælder det intet, ja den er intet uden Løgn og Daarlighed, fornemmelig naar man haaber og forlader sig derpaa. Men det er alene den rette, dog skjulte Sandhed, at man bekjender, at Gud er alene from og retfærdig, og vi Alle ere Syndere, og at Gud vil ikke forkaste de Syndere, som bekjende og føle deres Synder og Elendighed, og tager Tilflugt til Guds Barmhjertighed, som de vel havde fortjent, men af Naade og uforskyldt vil gjøre dem salige. Hvad man nu udenfor denne Sandhed lærer, troer, gjør eller lever, som om man derved vilde opnaae[1] det evige Liv, eller at det dertil skulde være os tjenligt[2], det er alt fordømmeligt. Thi Gud har alene Lyst til denne skjulte[3] og hemmelige Sandhed og Viisdom.

189. Thi man maa saaledes forstaae dette Vers, at vor Viisdom er ikke uvis, men den allervisseste, og er dog hemmelig og skjult, hvilken denne Verdens Viisdom og Fornuft ikke kan kjende, uden den bliver tilforn oplyst af den Hellig Aand. Naar man holder og ligner denne Viis-

---

I den gamle danske Udgave staaer de tydske Ord: — [1]) „erlange". — [2]) „beforderligt". — [3]) „forborgene".

»om imod Verdens Viisdom, saa seer man, at Verdens Viisdom er ganske uvis, og ubestandig drives hid og did, ligesom Havet og Vinden. Thi hvad er vist og bestandigt i Verden? Men vor Viisdom er derfor bestandig, »ordi den uden Verden er grundet og bygget paa Gud og »ans Ord.

IV.

Du lader mig forstaae Viisdom i Løndom.

190. Men her maa jeg og sige det, at det andet Stykke af dette Vers fremsættes af David, ligesom en liden Bøn. Deraf kommer dette Spørgsmaal: Hvorfor David beder og begjærer denne skjulte[1] Viisdom, da han »og tilforn har den? Thi hvo som kan saaledes sjunge og »ede: For dig alene haver jeg syndet, og gjort »et Onde for dig, paa det Du skal beholde Ret tc., den maa jo tilforn have og vide denne skjulte[2] Viis»om, og det ikke alene saameget, som er fornødent til Syn»ens Erkjendelse, men ogsaa meget, som er fornødent til Guds Naades og Barmhjertigheds Erkjendelse, ellers maatte »an fortvivle. Hvorfor beder han da derom og begjærer »en? Hvorfor siger han, Du skal lade mig vide den hem»melige Viisdom, da han dog tilforn har og veed den?

191. Dertil svarer jeg saaledes: Et gudfrygtigt og troende Menneske føler altid mere Synd end Naade, mere Vrede end Guds Barmhjertighed. Den Ugudelige der»mod seer og føler ingen Guds Vrede, men lever frit og

---

I den gamle danske Udg. staaer: — [1]) „forborgene". — [2]) „for»borgene".

sikkert hen, ligesom der var ingen Vrede, ingen Gud til, som i sin Tid skulde straffe Synden. Dette skeer allermeest hos dem, som foregive besynderlig stor Hellighed og Fromhed som Barfod-Munkene paa en skjændig Maade rose sig, at deres Regel og Orden er i alle Ting lig den HErres Christi Levnet. Derfor, efterdi de leve saa sikkert hen, saa bede de ikke med Alvorlighed. Men derimod et gudfrygtigt Menneske, jo mere det føler sin Skrøbelighed og Synd, jo flittigere skriger og beder det til Gud. Thi med denne Viisdom følger altid en alvorlig og stedsevarende Beden og Sukken til Gud. Thi efterdi Syndens Følelse og Skræk ikke ophører, saa ophører ei heller vor Bøn og Suk til Gud, i hvilken Bøn vi bede om denne fuldkomne Viisdom og Sandhed.

192. Men denne Bøn er ikke at bruge mange og overflødige Ord, men en alvorlig Begjæren og Stræben imod Kjødets Kamp, som vi fornemme i os, at ligesom vi føle stor Forskrækkelse i os formedelst Synden, vi da og maae føle og fornemme saa stor Naade og den Helligs Aands Trøst imod Synden. Derfor sammenføies og Naadens og Bønnens Aand hos Propheten Zacharias, naar han c. 12, 10. saaledes siger: Jeg vil udøse over Davids Huus, og over hver, som boer i Jerusalem, Naades og Bønners Aand. Thi de Gudfrygtige og Troende bede som Syndere; som de og ere Syndere, men efterdi de har Sandheden, det er, kjende sig for Syndere, og Gud for retfærdig, saa har Gud Lyst til dem og er dem naadig. Men efterdi Guds Naades Følelse er endnu svag og ringe hos de Troende, formedelst Kjødet, saa bede de dog alligevel om Syndernes Forladelse, om endskjøndt

se har den. Men derimod de sikkre Syndere, de sige som iin Pharisæer hos Lucas c. 18, 11. Jeg takker Dig Gud, at jeg er ikke som andre Mennesker.

193. Det er Aarsagen, hvorfor de Gudfrygtige bede m Naade, de som allerede har faaet Naade; thi de har u smagt og forstaaet noget af denne Lærdom og Trøst. Denne Smag gjør dem endnu mere tørstige. Thi naar Hjertet har faaet Aandens Første-Grøde, lader det sig ikke ermed mættes, men vilde og gjerne have Aandens Fuldommenhed, som S. Paulus siger, Phil. 3, 12.: Ikke t jeg haver allerede grebet det, eller er allerede uldkommen, men jeg jager derefter, om jeg og an gribe det, eftersom jeg og er greben af Christo Jesu.

194. Paa denne Maade gjør og David her, som an vilde sige: Jeg veed, at Du har Lyst til Sandhed, om Du har begyndt paa mig; derfor kjære HErre! foræen mig Naade, at jeg maa visere og fastere gribe det g ikke tvivle paa din Naade. Thi han bekjender vort Kjøds Ondskab, at endskjøndt Verden ikke bedrøvede os og atte an paa os, saa har vi dog i os selv denne stedsearende Strid, at vi stride imod denne Sandhed og Viisom, og vort Kjød vil ikke troe ei heller antage det, som i sige og lære.

Den IIIdie Deel af denne Poenitentse-Bøn.

§ 195—306.

Vers 9.

Afløs mig med Isop, at jeg bliver reen, toe mig, at jeg bliver sneehvid.

195.

Hidindtil har Propheten forkastet og fordømt al Retfær
dighed, al Viisdom og Sandhed, og alene ophøiet denn
Sandhed, som ligger i Skjul, som bekjender Synderne o
haaber paa Guds Barmhjertighed, formedelst hvilken ha
gjør Syndere retfærdige og fromme, over alle andre Ret
færdigheder og Sandheder, som og Evangelisten Johan
nes ligeledes skriver, naar han saaledes siger c. 1, 12
Saa Mange, som ham annammede, dem have
han givet Magt at vorde Guds Børn, dem so
troe paa hans Navn. Hvilke ikke ere fødte a
Blod, ei heller af Kjøds Villie, men af Gud
Paa hvilket Sted han forkaster og fordømmer alt det, so
Fornuften, som Mand, det er, som alle Mennesker af Na
turen og alle deres Kræfter, uden den Hellig Aands Hjælp
kan gjøre og formaae, og siger, at Menneskene kan pa
ingen anden Maade blive hjulpne af Djævelens Mag
end alene, at de troer paa den HErre Christum, ved hvil
ken Tro de blive Guds Børn. Saaledes har han hid
indtil i Almindelighed forkastet al Hellighed og Retfær
dighed, men nu forkaster han og i Særdeleshed Lovens o
Mosis Retfærdighed og Hellighed, at den Bestænkels
som skete i Mosis Lov, er Intet, og Moses med si
Bestænkelse gjør Menneskene ikke hellige, men at dertil be
høves en herligere og kosteligere Bestænkelse og Aftoels

196. Thi Mose Lov har haft mange og adskillige Be
stænkelser, som skete med Isop og Uld, som der staae
i 2 Mos. Bog c. 24, 8. Da Præsten bestænked
Tabernaklet og alle den Tjenestes Redskabe
med Blodet. Ebr. 9, 21. Hvilket skete derfor, at ik

alene Tabernaklet og alle Guds-Tjeneſtens Redſkaber, ſom vare indviede, ikke ſkulde igjen vanhelliges og anvendes til nogen anden vanhellig Brug, men at Folket og ſkulde vide, at i Tabernaklet vare alle Ting hellige og indviede, og derimod ſkulde og holde alle andre Steder, hvor Folket uden Guds Befaling offrede, for vanhellige, og flye og ſkye dem. Det har været den ſtørſte Aarſag til Indviel-ſen hos det jødiſke Folk. Hvilket vore Aber, nemlig: Pa-ven med ſine Tilhængere har villet gjøre Moſes efter, hvorover de har indviet Kirker, Kirkegaarde, Kalke, Meſſe-Hagel, Klokker og deslige, da det dog nyttede ganſke intet, uden alene at man ſeer deraf, at de uden Guds Ord, alene af Daarlighed har vildet gjøre Moſes ſaadant efter.

197. Om en anden Beſtænkelſe ſtaaer der ſkrevet i 4 Moſ. Bog. c. 19, 2. 9., ſom blev tillavet af Aſken af den røde Kvie og blev kaldet Beſtænkelſes Vand. Hvoraf vore Aber har taget deres Vie-Vand, hvilket de har næſten agtet lige med Daaben og ſagt, at det har denne Kraft, at de daglige Synder derved aftoes og Djævelen bortjages. Hvoraf der er kommen tuſinde Slags Overtro, ſom gamle narriſke Kvinder har opdigtet. Men endſkjøndt det er ikke ondt i ſig ſelv at velſigne og indvie et Creatur; thi alle Ting helliges ved Guds Ord og Bøn, og for de Rene ere alle Ting rene, ſaa er det dog et gruligt Afguderi, at de har givet Vie-Vand, Salt og deslige ſaadan Kraft, at vi derved ſkulde renſes og blive frie fra Synden.

198. Thi derſom Guds Folk under Moſis Regje-ring ikke kunde have den Tillid, at de formedelſt Indviel-ſen og Beſtænkelſen, om endſkjøndt den var befalet af Gud,

havde Syndernes Forladelse, men de vare alene indsatte til en udvortes Helliggjørelse, at der skulde være Forskjel imellem de hellige eller indviede og vanhellige eller uindviede Kar. Hvad for Kraft og Magt skulde da Papisternes Vie-Vand have, som er opdigtet uden Guds Ord og uden al Aarsag? Men nu var det israelitiske Folks ganske Religion og Guds-Tjeneste indsat af Gud selv og bunden til Tabernaklet, hvori Naade-Stolen var. Der havde de et vist Bevis, at Gud vilde antage deres Offer og Guds-Tjeneste, og høre deres Bønner. Men paa det, at Folket skulde desto høiere agte dette Tabernaklets Sted og afvendes fra Afguderi, som de begik, som offrede paa andre Steder og brugte andre uindviede Kar, blev Mose befalet af Gud selv, at han skulde indvie Tabernaklet med alle Redskaberne.

199. Men i det nye Testamente har det en anden Beskaffenhed; thi man tilbeder og ærer Gud ikke alene paa det Bjerg Sion, men paa alle Steder i den ganske Verden, i Aanden. Dernæst ere alle Offere fuldkommede i det eneste Christi Offer. Thi vi offre ikke heller i HErrens Nadvere, men vi erindre os alene det Offer, som Christus paa Korset engang gjorde for os: og det Christus paa den Tid offrede, det offre vi ikke engang, men efter hans Ord uddeler saadant Offer til de Troende. Derfor skal man hverken indvie Kirker, ei heller Kalke, Klokker etc. Thi vi har ei alene ingen Befaling af Gud derom, men ei heller nogen saadan Aarsag, som de have haft i Mosis Lov.

200. Derfor taler denne Psalme om den Afstoelse og Renselse, som skete i Mose Lov, at saadan Renselse kunde

slet intet hjælpe til Menneskenes Retfærdighed, at de der-ved kunde blive deres Synder løs; men Propheten fordrer her en anden Renselse, som ikke skal skee med Isop og Be-stænkelses-Vand, men formedelst Guds Barmhjertighed, som for Christi Skyld tilgiver os vore Synder.

201. Denne Lærdom har udentvivl været mange imod; thi Propheternes Prædikener vise klarlig, at Folket har med stor Alvorlighed og Iver meget offret; thi de tænkte derved at blive fri fra deres Synder. Deraf kom det, at endskjøndt Offrene paa samme Tid skete efter Guds Befaling hos det Israelitiske Folk, saa prædikede alligevel Propheterne meget heftigt imod saadanne Offere; ved hvilke Prædikener Gud aabenbarlig gav tilkjende, at han ingen Lyst havde til de Offere, som han selv havde indsat. Som HErren siger: Es. 1, 11. Hvad skal jeg med Eders mangfoldige Offere? siger HErren; jeg er mæt af Brænd-Offere af Væddere, og af det fede Kvægs Fedme, og jeg haver ingen Lyst til Blod af Stude og Lam og Bukke etc. Ps. 50, 9. 10. Jeg vil ikke tage en Stud af dit Huus; ei heller Bukke af dine Stier. Thi alle Dyrene i Skoven høre mig til; Dyrene paa Bjergene i usinde Tal etc.

202. Men derfor forkastede Gud ved Propheterne saadanne Offere; thi han har ikke i den Mening indsat dem, at Synderne ved dem skulde borttages (thi det til-kommer alene det ene fuldkomne Offer, nemlig den HErres Christi, som Epistelen til de Ebræer meget herlig viser det); men Offerne i Loven, som vare befalede ved Moses, hørte først dertil, at det Israelitiske Folk skulde derved

adskilles og kjendes fra andre Folk, paa det at man ved saadant Offer og Guds-Tjeneste kunde vide, af hvad Folk den HErre Christus, Verdens Frelser, skulde fødes. Dernæst har og disse Offere tjent dertil, at Folket ikke skulde opdigte og gjøre sig en egen Guds-Tjeneste. Thi det er den menneskelige Naturs Art, at den ikke kan være uden en Guds-Tjeneste. Naar den nu ikke har Guds Ord for sig, saa optænker den saadanne daarlige Guds-Tjenester, som vi seer paa Hedningerne og Papisterne.

203. Naar derfor Jøderne offrede i Templet, som dertil var bygget og givet dem, saa vidste de, at de havde gjort Gud et udvortes Offer og Tjeneste efter hans Ord og Befaling. Men den udvortes Guds-Tjeneste nytter ikke til at rense Sjælen af Synden, derfor behøves endnu en anden indvortes og visere Guds-Tjeneste, nemlig Troen paa den tilkommende HErre Christum, eller paa den velsignede Sæd. Denne Guds-Tjeneste var Gud ikke alene behagelig, men og høit fornødent for dem til deres Sjæles Salighed. Men nu lod den største Deel af Folket den indvortes Guds-Tjeneste fare, og vilde alene blive salige ved de udvortes Offringer. Imod saadanne prædikede og raabte nu Propheterne, og forkastede den udvortes Guds-Tjeneste, som skete uden den indvortes Guds-Tjeneste, nemlig uden Troen paa Christum, paa det at de saaledes kunde lære Folket, at man først maatte troe paa den velsignede Sæd, og dernæst gjøre, holde og fuldføre de udvortes Offere og Guds-Tjeneste, som var indsat ved Mosen.

204. Derfor lader Propheten saadan Guds-Tjeneste fare, ja efterat han har ganske forkastet Lovens Bestænkelse, beder og begjærer han af Gud en anden Bestænkelse og

en anden Isop. Da har han uden Tvivl maattet høre af Mange: Herre Konge, hvad beder du og hvad begjærer du? Vil du aftoes og renses, hvorfor bruger du da ikke den Aftoelse og Renselse, som er indsat ved Mosen? Foragter du dem, som de der skulde være forgjæves og unyttige? Hvorfor har da Gud selv indsat dem og befalet at bruge dem? Thi det er jo ikke Mosis, men Guds Befaling. Men David viser her med klare Ord, at saadan Aftoelse og Renselse er unyttig og forgjæves, naar man derved vil rense Hjertet eller Sjælen. Men dertil er saadan Aftoelse nyttig og god, at Folket kan leve i udvortes Hellighed og Reenhed, toe Legemerne, Klæderne og alle Slags Redskaber, og holde dem rene. Men at toe Hjerterne og Samvittighederne, og rense af Synden, dertil hører en anden, bedre og aandelig Renselse.

205. Derfor er det en aabenbar Gjendrivelse imod Lovens Forfalskere, som vilde aftoe deres Synder ved Loven; da dog saadan Syndens Aftoelse var ikke forjættet og tilsagt dem ved Lovens Gjerninger, men i den forjættede Sæd, paa hvilken de Troende ventede. Thi der har været alle Tider een og den samme Syndernes Forladelse: Jesus Christus er i Gaar og i Dag den Samme ja og til evig Tid. Ebr. 13, 8. Derfor ere de blevne salige ved Troen paa den tilkommende Christum, men vi faaer Syndernes Forladelse og det evige Liv ved Troen paa den HErre Christum, som allerede er given os, død for os, og nu sidder i Herlighed.

206. Derfor handler David just om det samme som Epistelen til de Ebræer, naar det saaledes hedder c. 7, 11.: Var da Fuldkommenhed formedelst

det levitiske Præstedømme (thi Folket annammede Loven under det samme), hvad gjordes ydermere Behov at siges, at en anden Præst skulde opstaae efter Melchisedechs Orden, og ikke efter Aarons Orden? Saaledes gjør og David her. Dersom Bestænkelsens Vand, som blev gjort af den røde Kvies Aske, kunde aftoe Synden, saa begjærede han ingen anden Bestænkelse. Men efterdi han beder om en anden Aftoelse og Bestænkelse, og om en anden Isop; saa følger heraf, at den ganske Guds-Tjeneste, som er befalet i Loven, er ikke alene unyttig, men og meget skadelig, dersom Nogen vilde bruge den saaledes, at han derved skulde blive løs og fri fra Synden, from og retfærdig.

207. Derfor tillader han vel, at Jøderne toer og renser sig efter Loven, dog med den rette Forstand, ikke anderledes eller videre, end som Loven tillader det, nemlig at Folket kan være reen for deres Gud ved en udvortes Reenhed, men ikke indvortes i Aanden for Gud. Thi til den Aandens Hellighed og Reenhed, som skeer indvortes og for Gud, hører der en anden Bestænkelse, saa at Blodet af den røde Kvie eller Bestænkelsens Vandet af Asken ikke gjør det, men vor HErres Jesu Christi Blod og Troen paa hans Navn, toer og renser af Synden.

208. Derfor kommer det alt derpaa an, at Jøderne enten ret skulde bruge deres Bestænkelse, eller de maatte vente, at de baade mistede[1] Loven og Salighed; som det og er skeet. Thi hvad Gjerningen i sig selv angaaer, kunde man endnu den Dag i Dag er, holde saadan Mosis

[1]) I den gamle danske Udg. staaer det tydske Ord — „forlorede".

Bestænkelse, saafremt derved ingen Afbræk eller Forhindring skete disse tvende Troens Hovedstykker. Først, at man troede paa den HErre Christum, som nu er os givet, og ei paa den tilkommende Christum, som de, der vare under Loven. Thi de Troende under Loven bleve derfor bestænkede, at de dermed skulde bekjende og vidne, at de havde Troen til den sande Bestænkelse, som skulde skee ved Christum. For det Andet, at de, som bleve bestænkede, ikke tænkte eller haabede at blive fromme, retfærdige og hellige, ved saadan Bestænkelse, men at de tænkte, at de ikke vare bleyne et Haarsbred frommere og retfærdigere for Gud ved saadan Bestænkelse end tilforn.

209. Men vore Jøder synder imod begge disse Hovedstykker. Først vente de paa Christum, ligesom han endnu ei var kommen. Dernæst, at de tænke at blive hellige og salige ved deres Lov og Guds-Tjeneste. Men det er at nægte, at den HErre Christus er kommen i Kjødet og blevet et Menneske, og at beskjæmme og bespotte vor himmelske Retfærdighed, som er af Troen paa Christum. Før vi vilde tilstaae saadant, vilde vi før lade Moses med al hans Lov, Guds-Tjeneste og Gjerninger fordærves og undergaae.

210. Derfor er denne Forskjel, som David her gjør vel at mærke. Thi har den Guds-Tjeneste, de Offere og Gjerninger, som af Gud selv vare indsatte og befalede i Loven, ikke kundet gjøre Jøderne fromme og retfærdige for Gud; hvad skulde da vor verdslige Retfærdighed og Fromhed hjælpe os for Gud? Hvad skulde de Guds-Tjenester og Gjerninger, som vi uden Guds Befaling gjøre, hjælpe os for Gud? Ligesom det ganske Pavedom er sammen-

flikket og sammensat af selvudvalgt Guds-Tjeneste, som S. Paulus taler derom Col. 2, 23. Derfor ville vi søge Aandens Bestænkelse og den indvortes Aftoelse, som S. Petrus 1. Petr. 1, 2. kalder Jesu Christi Blods Bestænkelse, hvormed vi Alle bestænkes, som høre hans Ord og troe paa ham. Thi hans Mund, som lærer og prædiker Evangelium, er den Isop og Stænke-Kost, hvorved Evangelii Lærdom, som er neddyppet i den HErres Christi Blod, bliver stænket ud paa den christelige Forsamling. De, som nu ikke troe dette Ord, de ere vel bestænkede, men efterdi de ikke troer, saa blive de ikke derved aftoede eller rensede, men den HErres Christi Blod og Ord skal være deres Dommere.

211. Til denne Bestænkelse hører og Sacramenterne, Daaben og HErrens Nadvere. Thi i begge disse blive vi bestænkede med Christi Blod. Thi i Daaben blive vi døbte til den HErres Christi Død, og ved hans Blod aftoede af vore Synder og i HErrens Nadvere bliver den HErres Christi Legeme og Blod uddelet til den christelige Menighed. Saaledes skeer og denne Bestænkelse i Prædike-Embedet. Der høre vi, at Christus ved sit Blod og Død har gjort Fyldest for den ganske Verdens Synder. Og hertil behøves nu intet videre, end at som vi høre det i Ordet, og det bliver givet og tilbudet os i Sacramenterne, vi da og saaledes fast troer det samme, og trøster og styrker vort Hjerte og Samvittighed ved Tillid og Troen til denne Bestænkelse.

212. Og her er ingen anden Forskjel imellem de Troende i det nye Testamente og imellem dem, som før Christi Tilkommelse vare under Loven, end at disse har

haabet paa den tilkommende Bestænkelse og trøstet sig ved den samme; men vi troer, at den nu er givet og ved Christum fuldkommet. Det er og Summen af dette Vers, at David først forkaster Lovens Renselse, som den der intet tjener eller nytter til Retfærdighed og Syndernes Aftoelse. Dernæst beder og begjærer han, at han maa blive bestænket med Troens Ord, om den tilkommende Christo, som med sit Blod skulde bestænke sin Kirke og rense den af alle dens Synder. Om det Ord beder han, at han maa høre og troe det; som de efterfølgende Ord endnu klarere viser det.

213. Ved denne Tro ere de Hellige i det gamle Testamente blevne salige, ligesom vi og blive salige ved saadan Tro: om endskjøndt vi har det meget bedre, end de har haft, fordi at vi har det Altsammen ved Dagen og det klare Lys, og seer det fuldkommet, hører det ikke alene i Ordet, men faaer det og i Sacramenterne, baade Daabens og HErrens Nadvere. Derfor siger Christus Luc. 10. Mange Konger og Propheter begjærede at see det, I see etc. Men det er dog kun een og den samme Tro paa begge Sider, ved hvilken vi og de blive salige.

214. Derfor om Nogen vilde spørge: Hvorledes David kan bede om saadan Christi Blods Bestænkelse, eftersom den ikke endnu er skeet? Derpaa kan man let svare: at denne Bestænkelse, nemlig Jesu Christi Blods Bestænkelse, har alle Tider været i Verden, ved hvilken de Troende ere rensede af deres Synder, og at der er alene Forskjel paa Tiden, at de har haabet paa den tilkommende Forløsning og Bestænkelse, og trøstet sig derved, men vi annamme

den, som allerede er skeet og fuldkommet, ved Troen; hvilken om en Deel Mennesker ikke antager formedelst deres Vantro, saa er saadant ikke Christi Blods Skyld, men deres Vantroes Skyld.

215. Denne Lærdom er vel let og snart at forstaae, men der hører stor Umage og Arbeide til, at man kan beholde den i Troen, og at man vist veed og troer, at foruden denne Jesu Christi Blods Bestænkelse kan ingen Fyldestgjørelse, ingen Gjerning, ingen Lov, ei heller Fromhed, eller Retfærdighed gjælde eller fortjene noget for Gud. Thi denne Tro bliver anfægtet ved mange Slags Tanker. Thi naar Een er from og ustraffelig for Verden, saa holder han saadan Fromhed for en meget stor og kostelig Gjerning for Gud, hvormed han mener at fortjene noget, og kan Een ikke saa strax rive sig løs fra saadan Indbildning. Saaledes og, naar Een har øvet sig i Mosis Lovs Gjerninger og har Lovens Retfærdighed, som Gud selv har indsat og befalet; saa mener han, at Gud har en besynderlig Behagelighed til det, som han selv har befalet at gjøre, og han derved skal fortjene noget stort hos Gud. Og efterdi vort Kjød og Fornuft holder med os, saa giver den og saadan Mening Ret og samtykker den.

216. Vi seer, at Gud og almindelig her i Tiden straffer aabenbare Synder, saa at ganske faa Tyve og Mordere og Skalke undgaae deres fortjente Straf. Mener du da, at just den samme Gud, der saa strengt og skarpt straffer de grove Synder imod den anden Tavle i dette Liv, skulde ikke meget alvorligere i sin Tid straffe de rette store Synder imod den første Tavle, og ikke lade dem gaae saa ustraffet bort, som mange tænker? hvortil Satan,

som er denne Lærdom besynderlig fjendsk, mægtig hjælper, som uden Afladelse dermed omgaaes, at han kan gjøre denne Lærdom ubekjendt, ja ganske udslette den.

217. Derfor er det meget svært, at Een kan alene holde sig fast dertil og derpaa blive bestaaende, at vi alene blive retfærdige for Gud derved, naar vi høre Ordet om Jesu Christi Blods Bestænkelse, og troer paa ham. Thi ligesom vort Kjød, naar det begynder ret at føle Synden, forskrækkes, og det gjør det ondt, at det har gjort Uret; saaledes tænker det og, hvorledes det kan bøde for saadan Synd ved gode Gjerninger.

218. Denne vor Natur bestyrkes og bekræftes af den almindelige Brug og Sædvane. Thi man har saaledes lært i alle Kirker og Klostere, at Folk skulde tænke paa at gjøre Fyldest for deres Synder. Deri har nu omstunder de unge Mennesker, som høre vor Lærdom, meget bedre end vi, da de ikke ere blevne fordærvede og forførte ved falsk Lærdom, som vi, der har levet under Pavedommet. Thi de kan meget lettere fatte og begribe, at David her ikke taler om Syndernes Fyldestgjørelse for Gud, da her alene Jesu Christi Blods Bestænkelse renser, men om udvortes Reenhed og Fyldestgjørelse, som skal gjælde og være for Verden, paa det at vi ei skal sætte Moses i Himmelen, men lade ham blive herneden paa Jorden hos sine Jøder, og i det legemlige Liv. Thi der er Een, som er faren til Himmelen, som og foer ned af Himmelen, nemlig Guds og Menneskens Søn, Jesus Christus, som er i Himmelen, Joh. 3, 13. Denne er det alene, som Faderen taler om: Ham skal I høre, Matth. 17, 5. Han er det, som har baaret

Verdens Synder, han er den eneste Fyldestgjørelse, den eneste Aftoelse og Bestænkelse, ved hvilken vi blive salige. Og dette er Begyndelsen til vor Frelse og Salighed, naar vi hører saadant og ikke tvivler paa saadan Guds Aabenbaring eller ere vantroe derimod, men med en vis Tillid og fast Tro antager den.

219. Men at der paa saadan Erkjendelse og Tro skal følge gode Gjerninger og et nyt Levnet, det skal du ikke saaledes forstaae, at man ved saadanne gode Gjerninger, gudeligt Levnet og Vandel kunde eller skulde gjøre Fyldest for Synden, og derved blive Synden løs; men at vi ere pligtige og skyldige at bevise Gud vor HErre saadan ny Lydighed. Og efterdi ikke vi, men den Hellig Aand, virker saadanne gode Gjerninger og gudeligt Levnet i os; saa kan vi jo ikke tillægge eller tilskrive os saadanne gode Gjerninger, at vi derved skulde fortjene noget, forsone Gud, eller derved blive løs og fri fra vore Synder, fra hvilke, som vi hører og troer, Christus tilforn har forløst os og gjort Fyldest derfor.

220. Men, som jeg tilforn har sagt (§ 215.) er det tungt og besværligt at beholde denne Lærdom. Saalænge vi ikke blive anfægtet, mene vi den er meget let. Men naar Fredens Tid er forbi, og vi har Guds Vrede og Dom for Øie, og derover komme i Forskrækkelse, saa erfare vi først, hvor tung en Kunst det er at troe dette. Derfor vil jeg have Enhver formanet, at Ingen skal for høit og meget formaste sig; thi man kan lære, høre, saa og troe disse Ting, men at blive bestandig, og uden al Vankelmodighed holde fast derved i Anfægtning, det er en besynderlig Gave af den Hellig Aand. Thi det er

umuligt at sige, hvor snart man kan falde i de Tanker, som ere tvertimod denne Lærdom; saasom, at man maa gjøre Fyldest for Synden, og saadant mere Djævelens Gjøgleri.

221. Derfor naar man hører tale om Syndernes Fyldestgjørelse, saa skal man sige, at der er een eneste Fyldestgjørelse for Synden, nemlig denne, at Jesus Christus har taget vore Synder paa sig, og derfor fyldestgjort Faderen. Men denne samme Fyldestgjørelse kommer os til Gode, naar vi i Troen antager den. Naar denne Fyldestgjørelse bliver bestaaende alene og reen, uden at sætte nogen menneskelig Fyldestgjørelse dertil, saa kan du vel spæge dig og føre et strengt Levnet, gjøre allehaande gode Gjerninger, forrette dit Kald, og gjøre alt det, som Guds Ord byder os. Saadanne gode Gjerninger behager da Gud, og ere ham behagelige; thi de skeer i en ret Mening, nemlig derfor, at vi beviser Gud og hans Ord Lydighed og gjør og lever derefter: ikke derfor, at vi derved vilde tænke at bøde for vore Synder og gjøre Fyldest for dem, men Gud til Ære og Næsten til Nytte.

222. Men hvad gjør Munkene, Tyrkerne, Jøderne? De øve sig vel i mange Slags Gjerninger, og tildeels føre et haardt og strengt Levnet. Men af hvad Aarsag? Alene derfor, at de derved ville forsone Gud og gjøre Fyldest for deres Synder. Men hvad er det andet, end at man derved nægter, at Christus er derfor given os af Gud, at han ved sin Lidelse og Død skulde fyldestgjøre Faderen for os og vore Synder, og betale for vore Synder, og at vi for saadan Betalings Skyld skulde høre

hans Ord, troe det samme, derfor love ham, og ved Troen og gode Gjerninger ære og prise ham.

223. Men efterdi de, som vil bøde og gjøre Fyldest for deres Synder, om hvilke jeg nu har talt, ikke gjør dette, men blive derfor i deres Klostere, holde deres Fasten, Beden og strengt Levnet i den Mening, at de haabe Gud skulde ansee saadanne deres Gjerninger og Helligheds derfor skal de og høre den HErres Christi strenge Dom Gaaer bort fra mig, I Forbandede, i den evige Ild, etc. og altsaa bortstødes i Helvedes Afgrund med deres Fasten, Beden og alle Slags opdigtet Hellighed, og evig være fordømt. Og det billig; thi ved deres egen Hellighed har de intet andet gjort, end beskjæmmet, bespottet, og paa ny korsfæstet sig selv Guds Søn.

224. Derfor naar man kommer til den Artikel om den christelige Retfærdighed, som gjælder for Gud, da maa Loven ganske sættes tilside, som den, der er aldeles ikke nyttig eller tjenlig[1] til Retfærdighed og alene Aandens Lov, det er den guddommelige Forjættelse, have Sted, nemlig at Jesus Christus er død for vore Synder og opstanden etc. Det er nu det Naadens og Forjættelsens Ord, i hvilket der fordres ingen Gjerning af os, som i Loven, men os tilbydes og fremlægges alene den fuldkomne Fyldestgjørelse, som er skeet ved det Offer, som Christus har offret sin himmelske Fader ved sig selv, ved hvilket Offer baade Moses og den ganske Lov afskaffes. Derfor forkaster David her denne Lovens ufuldkomne Bestænkelse, og begjærer at bestænkes ikke ved det levitiske

[1]) I den gamle danske Udg. staaer det tydske Ord — „beforderlig".

Præstedom, men ved Christum, Guds Søn, Verdens Frelser og Forløser, at hans Samvittighed maa saaledes toes og renses, at han kan blive sneehvid.

225. Her maa jeg og vise det, at det Ord, som oversættes i det latinske Sprog asperges, bestænke, hedder i det hebraiske Sprog, at absolvere, eller løse af Synd, og er det een og den samme Mening, at man og vel her kunde læse, bestænk mig med Isop; efterdi Renselsen af Synd skete i det gamle Testamente ved Vands Bestænkelse, som blev sammenblandet med Asken af den røde Kvie. Men efterdi saadan Bestænkelse skete med Isop, saa erindrer og David her Isop, paa det at Enhver skal forstaae, at han taler imod Lovens Afløsning og Bestænkelse.

226. Men heraf kommer nu et theologisk Spørgsmaal: Hvorledes det er muligt, at et Menneske kan blive sneehvid, da der dog er endnu Synd tilbage i den menneskelige Natur? Dertil svarer jeg: At Mennesket deles i tvende Dele, i Aand og Kjød. Saa vidt nu det ganske Menneske angaaer, saa bliver der endnu Synd i os, eller som S. Paulus kalder det, Aandens og Kjødets Besmittelse Aandens Besmittelser ere, at vi tvivle paa Guds Naade, at Troen er endnu svag, at vi knurre mod Gud, blive ofte utaalmodige, og at der er ingen ret fuldkommen Forstand og Kundskab om Guds Villie i os etc. Men Kjødets Besmittelser ere disse og deslige, saasom: Horeri, ond Lyst, Tyveri, Mord, Vrede, Avind, Had etc. 2 Cor. 7, 1. Men Aandens Besmittelser tager til og bestyrkes ved Kjætterier; men Kjø-

dets Besmittelser ved andre Forargelser i Verden, hvorved baade Aand og Legeme blive besmittede.

227. Om endskjøndt vi nu formedelst vore Besmittelser aldrig ere saa rene og hellige, som vi vel skulde være, saa har vi dog Daaben, som er jo reen og uden al Besmittelse; vi har og Guds Ord, som og er helligt og ganske reent, og har altsaa i og ved Ordet og Daaben ogsaa bekommet vor HErres Jesu Christi Blod ved Troen, hvilket er jo uden al Tvivl ganske helligt, reent og uden al Smitte, ved hvilket vi ere aftoede og gjorte salige. Efter saadan Hellighed, som vi har i Aanden og Troen ved den HErre Christum og Sacramenterne, som ere indsatte af ham, kaldes de Christne ret sneehvide, ja meget renere end Solen, Maanen og Stjernerne. Men om endskjøndt Aandens og Kjødets Besmittelser endnu hænger ved os, saa blive de dog skjulte og tildækkede ved den HErres Christi Reenhed og Hellighed, som vi og faaer, naar vi høre hans Ord og troer det.

228. Men det maae vi her flittig mærke, at denne Reenhed er ikke vores, men en fremmed Reenhed. Thi den HErre Christus smykker og klæder os med sin Reenhed og Retfærdighed. Men naar Du vil anse et Menneske uden den HErres Christi Reenhed og Retfærdighed, saaledes som Menneskет er i sig selv, saa skal Du ei alene ingen Reenhed finde hos ham, men han er vel saa sort og hæslig, som næsten Djævelen selv. Men hvad gjør Djævelen andet med sin Lærdom, end at han vil skille os fra den HErre Christo, og berøve os Daaben, Evangelium og Guds Forjættelse, at vi alene skulde stole paa vore

Gjerninger og Levnet, derved betager han Menneſket al Reenhed og lader ham intet uden lutter Synd.

229. Men naar man nu ſiger: Synden hænger ved Menneſket ſaalænge han lever, hvorledes kan han da toes, at han kan blive ſneehvid? Derpaa ſkal Du ſvare ſaaledes at man ikke ſkal anſee Menneſket ſaaledes, ſom det er i ſig ſelv, men ſom det er i den HErre Chriſto. Thi da ſkal man befinde, at de Troende ere ganſke toede og renſede ved den HErres Chriſti Blod. Men hvo vil være ſaa ugudeligt et Menneſke, der tør ſige, at vor HErres Chriſti Blod er ikke ganſke reent? Skulde da en Chriſten derfor tvivle om ſin Reenhed, fordi han endnu har og føler noget ſyndigt hos ſig, og ikke meget mere trøſte ſig, at han er renſet og toet ved Jeſu Chriſti hellige og rene Blod? Men denne Reenhed er ikke vores, hvilken vi og ikke ſelv iføre os, men det er en fremmed Reenhed, nemlig den HErres Chriſti og hans hellige Blods, hvormed han har renſet, beklædt og ſmykket os.

230. Derfor, om endſkjøndt vi vel ere urene i os ſelv; ſaa dog, derſom vi troer paa den HErre Chriſtum, er hans Reenhed vor Reenhed, hans Retfærdighed vor Retfærdighed, hans Hellighed vor Hellighed. Thi derſom vi i os ſelv vare eller kunde være rene, retfærdige og hellige, hvad havde det da været fornødent, at Chriſtus (ſom S. Paulus ſiger 1 Cor. 1, 30.) er os bleven af Gud Viisdom og Retfærdighed og Helliggjørelſe og Forløsning? Og ſkader det os ikke i ſaadan Troens Reenhed, at vi endnu ere noget beſmittede og urene i vor Natur. Thi ligeſom det ikke ſkader eller hindrer et lidet ungt Barn at nyde ſin Faders Arve-Gods, om endſkjøndt det endnu

er lidet og svagt og maa holdes reen, bæres og regjeres af Tjenestepigen og være hende lydig; alligevel er det Arving til sine Forældres Gods, efterdi det er født af Huusfaderen og Huusmoderen, og ikke af Tjenestepigen. Saaledes skader det ei heller os Christne, at vi ere endnu svage og urene i vor Natur, at vi derfor ikke skulde være Guds Børn eller Arvinger.

231. Derfor, naar man ret vil domme og skjønne om en Christen, maa man ikke ansee ham saaledes som han ved Fødselen er kommen af sin Fader og Moder; thi da skal man ganske ingen Reenhed see paa ham, men som han er fød paa ny af Vand og Aand. Denne anden Fødsel gjør det alene (i hvorvel den første Fødsel er en kostelig og guddommelig Gjerning). Thi intet Menneske gjør noget dertil, som til den første Fødsel, men Gud alene udretter det ved sit Ord og Forjættelse. Ved denne anden Fødsel fødes Menneskет ganske sneehvid, og den første urene Fødsel skader ham slet intet, om endskjøndt han beholder nogle Besmittelser deraf. Thi den HErre Gud seer alene paa den skjønne hvide Døbe-Skjorte [1], paa

---

[1]) Lutherus sigter hermed til den Skik, som var brugelig i den første Christen-Kirke, at de som bleve døbte, bleve strax efter deres Daab iførte hvide Klæder, hvilke de bar i 8 Dage fra Paaskefesten af, som var en af de fastsatte Tider, paa hvilken Daaben blev forrettet, indtil 1ste Søndag efter Paaske, som og derfor kaldes: Dominica inalbis, det er, Søndagen i hvide Klæder, eller den hvide Søndag; thi paa den Dag fremstillede de Døbte sig igjen for Menigheden, og aflagde disse deres hvide Klæder, som da bleve ophængte og forvarede i Kirken. Med disse hvide Klæder betegnede de første

det nyfødte og døbte Menneskes Tro, og paa hans kjære Søns Jesu Christi rene og hellige Blod og Fortjeneste, hvilken Prydelse og Reenhed det nyfødte Menneske har iført sig, som den sneehvide Døbe-Skjorte. Saaledes er nu et Christen-Menneske, saa vidt hans Natur angaaer[1], endnu noget ureen; men saa vidt han er fød paany ved Daaben og den Hellig Aand og har iført sig den HErre Christum ved Troen, saa er han sneehvid.

II.

Vers 10.

Lad mig høre Glæde og Fryd, at de Been maa fryde sig, som du haver sønderslaget.

232.

Det skeer ikke uden Aarsag, at jeg saa tidt gjentager, at der foreholdes os i denne Psalme ikke alene Propheten Davids Exempel, hvorledes han er bleven from og retfærdig for Gud, men den rette Lærdom, hvorledes og hvorved alle Mennesker blive fromme og retfærdige for

---

Christne, at de Døbte nu ved Daaben vare rensede fra deres Synders Ureenhed og Skidenhed, og igjen iførte Jesu Christi Uskyldighed, Retfærdighed og Helligbed, og saaledes forbundne til at føre et helligt og christeligt Levnet, efter det Løfte, som de havde gjort Gud i Daaben. Med hvilken Skik de uden Tvivl har sigtet til Apostelen Pauli Ord: Saa Mange, som ere døbte til Christum, de have iført Christum, Gal. 3, 27. See Guil. Caves Første Christendom pag. m. 339. item Joach. Hildebrandi Rituale Baptismi pag. m. 54.

[1]) I den gamle danske Udg. staaer det tydske Ord — „anbelanger".

Gud: saa at denne Psalme ligesom viser os en almindelig Regel, Maade og Form, hvorved Syndere skal blive og være retfærdige. Et Stykke af denne Regel har de tvende næst foregaaende Vers afhandlet, i hvilke han har forkastet alle andre Veie og Maader, hvorved Mennesker vil rense sig af Synden, og forsone sig med Gud enten ved Lovens Gjerninger eller andre selv udvalgte Gjerninger. Thi han fordrer ikke alene imod Hykleri den Sandhed, som ligger i Skjul; men endog en anden Bestænkelse, end den Loven havde. Men paa det at man desto klarere maa forstaae saadant, sætter han dertil: Lad mig høre Glæde og Fryd etc. Som han vilde sige: Afløs mig af Synd og bestænk mig saaledes, at jeg bliver glad; det er, at jeg kan ved Naadens Ord have et roligt og glad Hjerte, som ikke frygter sig for Synden og din Vrede.

233. Men det er den rette og eenfoldige Mening af dette Vers, at han vil vise her, at Syndernes Forladelse, som alene tilbringer og forskaffer de troende Hjerter Glæde og Fryd, gives alene ved Guds Ords Hørelse. Thi om Een end vilde martre sig tildøde, udgyde sit Blod og gjorde alt det, som var et Menneske muligt at gjøre, leed og bar alle Ting taalmodig, saa hjælper det dog ikke, men Guds Ords Hørelse alene bringer Glæde og Fryd. Det er den eneste Maade, hvorved Hjertet stilles tilfreds for Guds Ansigt; hvad man ellers foretager sig og gjør, saa bliver Hjertet alligevel i Uvished og Tvivl, og kan ikke blive vis, ei heller bekomme Glæde.

234. Derfor skal man vel og ret lære at forstaae alt dette; thi det gaaer derpaa ud, at vi faaer Syndernes

Forladelse, ikke ved nogen Retfærdighed, Fortjeneste, ikke ved nogen Lovens Gjerning, men slet alene derved, at vi høre Forjættelsen om Christo og med Troen annammer den. Fordømmer og forkaster altsaa alle andre Maader og Veie, ved hvilke Folk vil blive deres Synder løs; hvilke endskjøndt de vel har en skjøn Form [1] og Anseelse, saa forskaffe de dog ikke Glæde og Fryd, som alene kommer af Guds Ords Hørelse. Naar bedrøvede Samvittigheder ikke retter og dømmer sig derefter, saa pleier det at gaae dem, ligesom de flygtige Gjæs, hvilke, naar Griffen anfalder dem, flyve op i Veiret og mene saaledes at ville undgaae ham, da de dog bedre kunde undgaae ham, dersom de ikkun løbe for ham: Men derimod naar Ulven kommer efter dem, saa ville de undløbe ham, da de dog bedre kunde undgaae ham ved at flyve. Saaledes gjøre og Menneskene, naar deres onde Samvittighed forskrækker og ængster dem, saa løbe de nu her, nu der, nu de foretage sig een nu en anden Gjerning, og gjør sig selv megen og stor forgjæves Møie og Arbeide; da dog dette er alene den eneste, rette og visse Maade, hvorved Samvittighederne blive tilfredsstillede, som David her kalder Bestænkelse eller Afløsning, hvilken skeer ved Guds Ords Hørelse, Antagelse og Tro.

235. Thi den christelige Retfærdighed bestaaer ikke i vor Gjerning, du maa endog være saa hellig, som du vil, og gjøre saa mange gode Gjerninger, som du kan, saa skal du dog ikke kunde gjøre dig derved retfærdig, from og hellig. Thi ikke vi, men Gud maa gjøre det: men vi

[1]) I den gamle danske Udg. staaer det tydske Ord — „Gestalt".

tør ikke gjøre mere dertil, end alene at vi høre. Som og Pſ. 45, 11. ſiger: Hør Datter! og ſee, og bøi dit Øre. Hvo ſom nu vil være retfærdig, han tør ikke gjøre andet, end at han hører og troer det, ſom ſiges ham. Ved ſaadan Hørelſe hører man alene Glæde og Fryd; ſaa at Menneſket kan ikke gjøre mere ved den Hellig Aands Hjælp til ſin Retfærdighed og Fromhed, end at han hører. Saaledes fik den Værkbrudne Matth. 9, 2. alene Glæde derved, at han hørte og troede Ordet, ſom Chriſtus ſagde: Vær trøſtig min Søn, dine Synder ere dig forladne. Derover blev og David glad, da han hørte Propheten Nathans Ord: HErren haver borttaget din Synd, du ſkal ikke døe, 2 Sam. 12, 13.

236. Saa er det nu Summen af denne Lærdom, at naar et Menneſke falder i Bedrøvelſe og Frygt for Guds Vrede og Dom, han da ingenſteds ſkal ſøge Lægedom, Raad eller Hjælp, end i og af Guds Ord, ei heller lade ſig trøſte ved noget andet, enten det nu ſiges og forkyndes ham ved en Broder, eller det falder ham ſelv ind ved den Hellig Aands Naade, at han tilforn nogenſteds har læſt eller hørt det. Som der allevegne i den Hellige Skrift ere mange herlige og trøſtelige Sprog i ſaadan Fald. Saaſom Ezech. 33, 11. Saa ſandt jeg lever, jeg haver ikke Behagelighed i den Ugudeliges Død, men i det, at den Ugudelige omvender ſig fra ſin Vei, at han maa leve. Item, Pſ. 30, 6. Thi hans Vrede varer et Øieblik, og han har Lyſt til Livet! etc. Matth. 22, 32. Gud er ikke de Dødes Gud, men de Levendes; thi de leve ham Alle. Item, Joh. 3, 16. Saa haver Gud elſket Verden,

at han har givet sin Søn den eenbaarne, at hver den, som troer paa ham, ikke skal fortabes, men have et evigt Liv. Disse og deslige Sprog tilfører en bedrøvet Samvittighed, Glæde og Fryd, enten de nu foreholdes os af andre Mennesker, eller de indgives os af den Hellig Aand; paa hvad Maade og Vei de end foredrages os, saa gjøre de Hjertet friskt og lystigt. Men det er og en skjult Sandhed og Viisdom, som de Mennesker, som ikke har erfaret saadant, ikke kan begribe. Men Pavens Lærere de har, og optænker mange andre Maader, ved hvilke de ville raade og hjælpe de bedrøvede Samvittigheder.

237. Saa bevidner og dette Vers, at Prædike-Embedet og det mundtlige Ord er en meget kostelig og kraftig Ting. Thi efterdi han begjærer at høre Glæde og Fryd ved Ordet, saa giver han dermed klarlig tilkjende, at Ordet er høit fornødent til at trøste de bløde og bange Samvittigheder; enten det nu skeer ved et Christen-Menneske eller ved den Hellig Aands Indgivelse og Erindring, naar man har tilforn hørt Ordet. Derfor blive alle de straffede ved dette Vers, som ere Fjender af det mundtlige Ord, og foragter det, og gaaer efter deres egne underlige Tanker. Dernæst blive og Disse her straffede, som, naar de ere bedrøvede i deres Hjerter, vil ikke lade sig trøste ved Ordet, ei heller antage det, men blive vantroende, have deres Tilflugt til deres egne Gjerninger, ligesom hine til deres egne Tanker; de Samme synder paa begge Sider, baade med deres Tanker og Gjerninger; men deri farer man ikke vild, naar man hører det udvortes Guds Ord.

238. Og just dette er den Lærdom, for hvis Skyld

vi ikke alene skjeldes for Kjættere, men og derover forfølges, straffes og plages haardt, fordi at vi lære, at ikke vore Gjerninger, men alene Ordets Hørelse og Troen stiller vore Samvittigheder tilfreds med Gud. Ja vi lære og at Folk, i at bruge Sacramenterne og Afløsningen skal alene see paa Ordet, og ikke paa deres Gjerninger. Thi i Daaben høre vi og Glæde og Fryd, naar der siges: Jeg døber dig i Navnet Faderens, Sønnens og den Hellig Aands. Hvo som troer og bliver døbt, han skal blive salig. Marc. 16, 16. Saaledes hører man og Glæde og Fryd i Nadveren, naar disse Ord siges: Det er mit Legeme, som gives for Eder: Det er det nye Testamentes Kalk i mit Blod, som udgydes for Eder til Syndernes Forladelse. Desligeste hører man og i Skriftemaal, eller at jeg rettere skal kalde det i Absolutionen og Afløsningen af Synden, Glæde og Fryd, naar man saaledes siger: Troe, saa ere dine Synder dig forladne ved vor HErres Jesu Christi Lidelse og Død.

239. Men endskjøndt vi nu flittig formaner Folk til Skriftemaal og Alterens Sacramente, saa lære vi dog ikke, at de skal bygge og forlade sig paa saadan deres egen Gjerning, naar de skrifte og annammer Sacramentet; saasom Papisterne lære om Alterens Sacramente og om deres Messe, at den Gjerning i sig selv, naar man gaaer til Sacramentet, er en Fortjeneste, men vi lære Folk, at de skal sætte deres Tro og Tillid paa Guds Ord, saa at Grunden til al vor Gjerning skal være Guds Ords Hørelse, hvorpaa vor Tro skal være bygget.

240. Derimod lærer Paven med sine Tilhængere om

Sacramenternes Kraft og Maade saaledes, at han melder ganske intet om Ordet, desligeste og om Bod og Fyldestgjørelse, hvorledes man skal fortryde Synden, og hvad saadant mere er. Ved denne Lærdom blev jeg saaledes fordærvet i Skolerne, at jeg neppe med stor Arbeide og Møie, ved Guds Naade, har kunnet vænne mig til Guds Ords Hørelse, som giver Glæde og Fryd. Thi dersom man skal vente saalænge, indtil man fortryder Synden, saa skal man aldrig komme til at høre Glæde og Fryd. Hvilket jeg ofte har erfaret med stor Smerte i Klosteret; thi jeg fulgte den Lærdom om Syndens Fortrydelse og Fyldestgjørelse. Men jo mere jeg vilde fortryde Synden, jo mere Smerte og uroligere Samvittighed havde jeg deraf, og kunde ganske intet stille mig tilfreds, eller lade mig trøste, hverken ved Afløsningen, eller andre Trøstesprog, som Skrifte-Fædrene sagde for mig; thi jeg tænkte saaledes: Hvo veed, om jeg skal troe og forlade mig til saadan Trøst?

241. Herefter begav det sig engang tilfældig[1] af en Hændelse, da jeg med grædende Taarer klagede mig for min Læremester over saadanne mine Anfægtninger, hvoraf jeg led mange, endog formedelst min Ungdom, at han sagde til mig: Søn, hvad gjør du? Veed du ikke, at vor HErre selv har befalet, eller budet os at haabe og troe? Det eneste Ord (befalet, eller budet) gav mig saadan en Trøst, at jeg herefter vidste, at man skulde og maatte troe Afløsningen og Frikjendelsen af Synden, hvilken jeg ofte tilforn havde hørt, men derhos meente (efterdi jeg blev

[1]) I den gamle danske Udgave staaer det tydske Ord — „ongefær".

forhindret af daarlige Tanker), at saadanne Ord ikke gik mig an, eller at jeg maatte troe dem, men hørte dem som forgjæves Ord.

242. Derfor formaner jeg Eder, at I lære af mit Exempel den retskafne Lærdom om den christelige Retfærdighed, hvilken dette Vers foreholder os, at Ingen bliver retfærdig, uden han hører og troer Ordet, ved hvilket vi blive afløste fra Synden, og imellem vort gode Forsæt og Fortrydelse, som Himmel og Jord er langt fra hinanden. Thi vor Fortrydelse, naar den end er paa det høieste og fuldkomneste, er den dog imod den Retfærdighed, som Verset her taler om, meget ringe, ja ganske Intet, hvorved vi Intet kan fortjene, eller gjøre Fyldest for det ringeste. Thi hvad er det for en Fortjeneste, at Een erkjender sine Synder, og har Smerte og Hjerte-Sorg derover.

243. Derfor saa vend dine Øine langt bort fra din Fortrydelse og Fyldestgjørelse, og giv vel Agt paa hans Ord, som afløser dig af dine Synder, og du skal ganske ingen Tvivl have derpaa, at disse Ord, som Mennesket saaledes siger over dig, bliver sagt her oven ned af Himmelen over dig af Gud Fader, af Gud Søn og den Hellig Aand, paa det at du ganske og aldeles med Hjerte, Mod og Sind maa hænge ved Ordet alene, som du da hører, og ikke ved det, som du gjør eller tænker.

244. Men Paven gjør just det, som er tvertimod; thi han viser og driver Folk først til deres Fortrydelse, egen Gjerning og Forsæt. Af saadan Fortrydelse vil han da først kjende og dømme, om Ordet er kraftigt, eller ei, ret ligesom Guds Forjættelse var ikke kraftig nok i sig selv uden vor Fortjeneste, Fortrydelse, Skriftemaal og Fyl-

bestgjørelse. Over saadan Lærdom holde de saa halstarrig, at de fordømme os, som føre en bedre Lærdom, som Kjættere, og lægger al Plage og Marter paa os.

245. Af saadan Pavens Lærdom kommer det, som var et Tillæg i alle Buller og Aflads-Breve, at de som ret havde skriftet og fortrydt deres Synder, skulde afløses af al Pine og Syndens Skyld. Ligesom Afløsningen af Synden kunde ikke være vis og kraftig i sig selv, uden vi tilforn havde ret skriftet og fortrydt [1], da dog Hjertet kan aldrig vist vide, naar det har fortrydt nok. Denne Aflad og Aflads-Breve har de Helvedes Fædre, Paverne, af Gjerrighed solgt for mange Penge og Gods.

246. Men du kjære HErre Christ, tag saadan hæslig Aflad bort; thi vi ville meget hellere, at Paverne og Biskopperne ere vrede paa os og sætter os i Band, end at vi skulde forlade dit visse Ord og sætte vor Trøst paa vor Skriftemaal og Fortrydelse (som de lære). Thi at vi ere sikker og vis paa din Naade og Barmhjertighed, det har vi alene af og ved dit Ord, ved hvilket du aabenbarer den ganske Verdens Synder, og forkynder os, at alle Synder ere ved dit Offer, ved din Død og Opstandelse udslettede og borttagne.

---

[1]) Hvad Lutherus hermed vil sige, er klart af det Foregaaende, at Afløsningen af Synderne bør grundes alene paa Guds Naades Forjættelser i hans Ord, og ikke paa nogen vor egen Skriftemaal og selvgjorte Fortrydelse, hvilket Papisterne gjør til Grund og Aarsag til Afløsningen af Synderne. Dog forkaster Lutherus ingenlunde Skriftemaal, eller sand Hjertets Fortrydelse, naar de ansees som den Orden, i hvilken vi bekomme Afløsning og Synds-Forladelse.

247. Naar nu Hjertet hører disse Ord og denne Trøst, saa faaer det saadan Glæde og Fryd, som David her taler om. Thi hvorledes skulde Hjertet ikke fryde sig, naar det hører den uudsigelige Storhed af Guds Naade og Barmhjertighed, at han er villig og med al Lyst vil bevise os Naade og Godhed og ikke anseе vor ufuldkomne Fortrydelse, men alene hans grundløse Barmhjertighed og vor Elendighed og Jammer? Naar Hjertet hører saadant, bliver det glad og trøstigt, at det derefter kan sige: Jeg er døbt, jeg har faaet min Frelsers Christi Legeme og Blod, hvilket Legeme er givet for mig, og hvilket Blod er udgydt for mig: Jeg har hørt Guds Ord af min Præst eller Lærer, ved hvilket Syndernes Forladelse er forkyndt mig, og jeg derved er bleven afløst af alle mine Synder. Ved saadan Trøst overvinder man Døden og al Ulykke.

248. Derom taler jeg gjerne med saa mange Ord, at vi maae vide, at Syndernes Forladelse ikke opnaaes[1] ved vore Gjerninger, men ved Hørelsen og Troen. Papisterne synge vel daglig denne Psalme i deres Kirker, men ingen af dem veed, hvad det er for en Glæde, hvorved de Troende glæde sig i HErren, nemlig den visse Tillid paa Guds Barmhjertighed, og saadan en Samvittighed, som har ganske ingen Tvivl paa Syndernes Forladelse. Dersom denne Tillid, denne Kundskab eller Hørelse og Tro ikke er tilstede, saa kan man ikke have nogen fast og vis Trøst. Thi jeg har og selv erfaret det, da jeg var en Munk, at naar jeg endskjøndt stærkt øvede og plagede mig med Vaagen, Studeren og deslige, saa blev dog alle

[1]) I den gamle danske Udgave staaer det tydske Ord — „erlanges".

Tider denne Tvivl tilbage i min Samvittighed: Hvem veed, om saadant er Gud behageligt eller ei?

249. Derfor ere de unge Folk nu omstunder visselig lykkalige, om de ellers ere Gud taknemmelige for saa stor Gave, de som nu, Gud skee Lov! hører den rette Lærdom og Maade, hvorledes man skal komme til den christelige Retfærdighed og opnaae[1] den samme. Thi da kan Een sige i sit Hjerte: Har jeg ikke bedet saa meget og saa flittigt, gjort det, eller det, som jeg var skyldig at bede og at gjøre, da er det ikke ret og det gjør mig ondt: Men jeg vil ikke derfor bekymre mig til Døde; thi jeg vil ikke bygge paa Sand, det er, paa min Gjerning og Fortjeneste. Har jeg ikke nok fortrydt mine Synder, skal jeg derfor græmme mig til Døde? Men det gjør det, hvorpaa jeg og bygger og forlader mig, at den HErre Gud taler med mig selv ved et Christen-Menneske, naar han saaledes absolverer og afløser mig af Synderne: Jeg afløser dig af alle dine Synder i vor HErres Jesu Christi Navn og ved hans Fortjeneste. Dette Ord troer jeg, at det er sandt og vist, og min Tro kan ikke bedrage mig; thi den er grundet og bygget paa Guds Søns Ords og Forjættelses Klippe, som ikke kan lyve; thi han er Sandhed. Paa denne Maade faaer de beængstede Hjerter sand Glæde og Fryd i den Hellig Aand, som alene grunder sig paa Guds visse og ubedragelige Ord, eller som David her kalder det, paa Hørelsen.

250. Med disse Ord sigter og David, som mig synes, hen til Moses, da han siger: Lad mig høre

---

[1]) I den gamle danske Udgave staaer det tydske Ord — „erlange".

Glæde og Fryd. Som han vilde sige: Jeg har hidindtil længe nok hørt Loven og Moses, som har en besværlig Udtale, og en vanskelig og uforstaaelig Tunge, og er meget slet talende. Tag nu denne Hørelse fra mig; thi der hører man intet, uden alene om Guds Vrede. Derfor beder jeg kjære HErre, at jeg herefter maa høre Glæde og Fryd, som kommer ved Ordet om Naade og Syndernes Forladelse: Da skal de Been blive glade, som du har sønderstødt, det er, de Been, som ere sønderslagne af Syndens Følelse og Skræk, som Loven har gjort i Hjertet.

251. Men ligesom Pavens Lærere og Disciple intet veed eller forstaaer af den Glæde og Fryd, om hvilken Propheten oven til har talt (v. 8.), saa veed de heller intet af de sønderslagne Been. Thi de har aldrig hørt hverken Lovens Ord, ei heller Dødens og Fortvivlelsens Hørelse, men de tale og disputere om saadanne store og vigtige Ting uden al Erfaring, ligesom den Blinde om Farven. Derfor hører og denne Kundskab til den Sandhed, som ligger i Skjul, om hvilken han oven til har talt (v. 8.). Thi jeg har ofte spurgt mange af dem i Klosteret, at de skulde sige mig, hvad dog de sønderslagne Been vare? Men efterdi de havde ikke erfaret saadan Anfægtning, var det dem umuligt at kunde give mig et rigtigt og vist Svar herpaa.

252. Thi alle Mennesker har ikke een Slags Anfægtninger, men Gud lader Enhver forsøges, eftersom han kan bære. Dog maa Enhver erfare Lovens Skræk og Dødens Forfærdelse, om endskjøndt Een føler og lider det

mere end en anden, nogle erfare det i deres sidste Time, naar de skal skilles herfra.

253. Men Benene blive ikke alene aandeligviis, men og legemligviis sønderslagne over saadan Lovens Skræk og Guds Vrede, det er, at derved betages Legemet al Magt og Kraft, hvorved det meget svækkes. Som vi seer og erfarer, at saadant og skeer i pludselig Døds Fare og andre store Smerter.

254. Denne Benenes Sønderslagelse, hvorom David her taler, er at have en langt anden Sønderslagelse og Fortrydelse, end den som Paven lærer, som befaler, at man skal flittigt betragte, fortryde og skrifte de Synder, som man har gjort. Dernæst paalægger han Folkene mange narriske Fyldestgjørelser for Synden, saasom at de skal gjøre Pilegrims-Reiser til de Hellige, faste, give Almisse og deslige. Men Pavens Sønderslagelse og Fyldestgjørelse er ganske et Narreværk imod den Benenes Sønderslagelse, om hvilken David her taler. Thi hvor der ikke og kommer Trøst til den sande Bod og Fortrydelse, saasom Nathan sagde til David: 2 Sam. 12, 13. HErren haver borttaget dine Synder; saa blive Benene vel sønderslagne, og blive aldrig glade.

255. Thi disse Samvittighedens Saar kan ikke læges ved anden Lægedom, end alene ved Ordet om de guddommelige Forjættelser, nemlig at vi troer, at vor Gud er Barmhjertigheds og al Trøstes Fader, og at han, vor Gud, har Behagelighed til dem, som frygter ham, og haaber paa hans Godhed. At vi veed, at det er hans Villie og Befaling, at vi skal haabe og forlade os paa hans Barmhjertighed; hvis ikke, maae vi fordømmes. Thi hvor-

for vilde han da befale os at haabe, naar han ikke vilde tilgive os vore Synder, og være os naadig? Hvorfor skulde han lade sin eneste Søn døe den allerskjændigste Død paa Korset, dersom det ikke var hans Villie, at vi skulde blive salige ved Troen paa ham?

256. Disse og saadanne Sprog ere den rette og salige Bestænkelse og kostelige Lægedom, ved hvilken de sønderslagne Been, og den saarede Samvittighed igjen læges og tilfredsstilles. Men de som tvivle paa denne Guds naadige Villie og seer paa deres Uværdighed, at de ere ikke saa hellige som S. Petrus eller S. Paulus, de kan aldrig komme til en rolig Samvittighed. Derfor enten der nu er Retfærdighed eller Synd hos dig, ja i den ganske Verden, saa lad det fare Altsammen, og vend baade dine Øine og dit Hjerte derfra, og ret dig alene efter Ordet, og siig: Om jeg endskjøndt er uværdig, at jeg skulde faae denne høieste Velgjerning, nemlig Syndernes Forladelse og Guds Naade, saa er dog Gud værdig, at jeg skal troe ham og hans Ord, at han vil forlade Synderne for Christi Skyld, som han har forjættet os i sit Ord.

257. Thi denne Slutning gjælder ganske intet i den Hellige Skrift, at man vilde sige saaledes: Jeg er en ond skjændig Synder; derfor lyver Gud, som har forjættet Syndere Syndernes Forladelse. Men vi skal vende det om og gjøre saadan Slutning, som David oven til v. 4. har gjort: Jeg vil gjerne af Hjertet være en Synder, paa det, at Gud ikkun maa beholde Ret i sine Ord, og blive reen, naar han dømmes. Men at jeg haaber og forlader mig paa hans Barmhjertighed,

det gjør jeg alene af Tillid til hans Ord, som prædikes for mig om min HErre Christo.

Som Du haver sønderslaget.

258. Heraf kommer nu dette Spørgsmaal: Hvorledes det gaaer til, at Propheterne med besynderlig Flid sige, at det Onde kommer fra Gud; da det dog er vist og sandt, at Gud ved sig selv ikke gjør det Onde, men ved Midler? Thi saaledes siger Gud hos Job til Satan: Du har tilskyndet mig imod ham, at opsluge ham uden Aarsag Job. 2, 3., da dog Historien der klarlig viser, at Satan har fordærvet Jobs Huus, Børn, og Fæ og al Ting, har og skyndet ham til at vredes og knurre imod Gud. Disse ere egentlig Djævelens Gjerninger, dog alligevel siger Gud, jeg har opslugt ham.

259. Paa saadan Maade siger David og her: Du har sønderslaget mine Been; da dog Gud har intet andet gjort, end at Gud har unddraget David sin Haand og Hellig Aand, og alene ladet ham fristes ved Satans gloende Pile, ved hvilke Pile Satan har saaledes opfyldt og beængstet hans Hjerte med Bedrøvelse og Fortvivlelse, at han ikke vidste hverken ind eller ud. Thi han er Løgnens Fader og en Morder Joh. 8, 44. Et saadant Middel og Instrument, hvorved Gud sønderslaaer vore Been er og Loven, som aabenbarer vore Synder, anklager, forskrækker og fordømmer os Mennesker. Men saadant Middel bruger Gud derfor, at han kan sønderslaae og ydmyge os, og forhindre os fra at formaste os paa vore Gjerninger, paa det at vi skulde lære, at vi leve alene af Guds blotte Naade og Godhed, som Haba-

kuk c. 2, 4. siger: Den Retfærdige lever af sin Tro.

260. Hvorfor sige da Propheterne, at det Onde kommer fra Gud, da han dog selv ikke gjør det Onde, men bruger Middel dertil? Djævelen, siger Skriften, ihjelslaaer, Loven forskrækker og anklager Syndere, dog alligevel siger Skriften, at Gud gjør det Altsammen. Men det er Aarsagen, at vi skal blive i og ved vor Troes Artikel, da vi troer alene een Gud, og ikke gjøre mere Guder end een, som de Kjættere Manichæerne, hvilke gjorde tvende Guder, een, fra hvilken det Gode kom, og en anden, fra hvilken det Onde kom. Naar det nu gik dem vel, saa toge de deres Tilflugt til den gode Gud, men naar det gik dem ilde, toge de deres Tilflugt til den onde Gud. Men Gud vil have, at vi skal have al vor Tilflugt til ham alene, enten det gaaer os vel, eller ilde, og ikke være iblandt dem, om hvilke HErren saaledes siger: Es. 9, 13. Folket er ikke omvendt til den, som slaaer det.

261. Thi saaledes pleier vor Natur at gjøre, at den i hastig og pludselig Fare og Forskrækkelse vender sig fra Gud, og mener Gud er vred; som og Job siger: Du haver forvendt dig til at være grum imod mig c. 30, 21. Naar nu saadant skeer, at Mennesket forestiller sig en anden fremmed Gud, saa feiler han den rette Tro, som er, at der er kun alene een Gud. Men nu er Gud ikke forskrækkelig eller grum, men Trøstens og al Barmhjertigheds Fader 2 Cor. 1, 3. Men efterdi han forhaler sin Hjælp, saa gjør vore Hjerter, som stikker i Angest og Nød, og naar de ikke strax blive hjulpne, en

vred Afgud af Gud (som alle Tider er sig selv liig, og bliver naadig og barmhjertig Ps. 102, 28.).

262. Dette har nu Propheterne villet forekomme, naar de saaledes med een Mund og tillige sige: Jeg er HErren, som skaber det Onde og det Gode, Es. 45, 7. Amos 3, 6. Thi ligesom vi ikke tænke, naar Solen er formedelst Skyerne forhindret, og derfor ikke kan skinne, at den er ganske borte af Verden, eller at den er blevet forandret af et skjønt klart Lys, som oplyser Verden, til en formørket eller sort Sol, men vi blive forhindrede af Skyerne, at vi ikke kan see dens Glands. Saaledes skal vi og vide, at Gud er og bliver i sig selv altid from, retfærdig og barmhjertig, endog da, naar han sønderslaaer Benene. Hvo som ikke troer dette, han viger fra Troens Enighed, nemlig, at der er alene een eneste Gud, og forestiller sig en anden Gud, som ikke er sig altid liig og eensindet, men nu er god, nu ond. Men det er en stor Gave af den Hellig Aand, at Een troer, at Gud er og da barmhjertig, naar han sønderslaaer Benene.

III.

Vers 11.

Skjul dit Ansigt fra mine Synder, og udslet alle mine Misgjerninger.

263.

Her forklarer Propheten sig igjen, at han ikke alene taler om den Hoers og Mords Synd; thi han siger: Og udslet alle mine Misgjerninger. Men han viser

os her atter et besynderligt Stykke og Erfaring, som de Hellige erfare i denne aandelige Kamp. Thi naar Syndens Skræk ret indtager Hjertet, kan de Hellige ikke engang have Fred nok i deres Samvittighed; men der bliver endnu og nogen Smerte tillige med Glædes og Fryds Hørelse beblandet; hvilken Smerte tillader dem ikke at være saa glade af Glædens Hørelse, som de vel gjerne vilde. Thi de har alene Aandens Første-Grøde og ligesom en liden Draabe paa det yderste af en Finger, hvorved deres Hjerter vederkvæges. Men den fuldkomne Glæde har de ikke endnu, men de hænger alene som ved en tynd Traad, da det vel var fornødent at have et stærkt Reeb, til at opholde Legemets Tyngde. Saaledes har og de Hellige alene smagt Naadens Hørelse, og endnu ikke drukket nok og tilfulde deraf.

264. Saadan Bøn er og høit fornøden for os, saa længe vi leve her, at denne Kundskab og Tillid til Guds Barmhjertighed maa Dag fra Dag jo mere og mere voxe og tiltage i os, saasom og de hellige Apostle: Petrus og Paulus formaner os til saadan Tiltagelse i Troen.

265. Thi vi seer hvor stor Fare det har paa sig, naar vi have læst een eller to Bøger, at vi da strax lader os tykke, vi ere Mestere i den Hellige Skrift. Vi have Exempler for os i Partier og Sekter; hvilke naar de neppe havde faaet en Draabe af den rette Lærdom, bleve de strax saadanne Mestere og Doctores eller Lærere, at de næsten har opfyldt al Verden med falsk Lærdom, om Daaben, om HErrens Nadvere, om Lydighed imod Guds Lov, om Lydighed mod Øvrigheden etc. Thi efterdi de har aldrig forsøgt saadan aandelig Kamp og Anfægtning, ei

heller ret fattet og forstaaet denne Lærdom om Tillid paa Guds Barmhjertighed, har Satan let kundet bedrage og styrte dem. Derfor skulle vi af deres Exempel tage os i Agt, og med Propheten David bede med al Alvorlighed og Flid, at saadan Naade maa voxe og tiltage i os, og efter ham sige: Skjul dit Ansigt fra mine Synder, og udslet alle mine Misgjerninger, at der altsaa maa være en fuldkommen Glæde og Fred i vort Hjerte.

266. Men denne Prophetens Bøn viser, at denne Artikel om den christelige Retfærdighed kan aldrig nok studeres og læres; ja vi maa vel al vor Livs Tid blive Disciple for at lære derpaa. Men de som synes for dem, at de veed og forstaaer den nu meget vel, de har visselig endnu aldrig ret begyndt at lære den. Thi efterdi der uden Afladelse opkommer mange nye Anfægtninger, nu af Satan, nu af vort Kjød, af Verden og vor Samvittighed, ved hvilke vi lokkes og drages til Fortvivlelse, Utaalmodighed, Vrede, Avind, Had, Ukydskhed og mange andre Laster; hvor er det da muligt, at vi i saadan skrøbelig menneskelig Natur ikke ofte falder, og at vi skulde altid blive bestandige i Guds Naades Erkjendelse? Tilmed forefalder der saa længe vi leve, saa mange Slags Haandteringer og Forretninger, som hindrer os, at vi ofte forglemmer denne Glæde. Derfor er det os høit fornødent at bede, at Gud altid vil bestænke os med denne Glædens og Frydens Hørelse, paa det at vi ikke igjen skal opfyldes med Sørgmodighed [1], hvilken Syndens Følelse og Skræk fører med sig.

[1]) I den gamle danske Udgave staaer det tydske Ord — „Traurighed".

267. Saa forstaaer jeg nu dette Vers, at det taler om denne Freds og Retfærdigheds Tiltagelse og Formerelse, hvorved Skræk og Forsagen for Guds Vrede og Synden overvindes. Thi om endskjøndt de Retfærdige har visselig Syndernes Forladelse, saa og Troen og Tillid paa Guds Barmhjertighed, og altsaa ere i Naade hos Gud for vor HErres Christi Skyld; dog alligevel hører Samvittighedens Nagen og Biden ikke op at plage og martre os for de øvrige Synder, som endnu yttrer sig i os.

268. Derfor er det en meget stor Gave af den Hellig Aand, at Nogen holder sig bestandig med fast Tro til Guds Godhed og Naade, og haaber, at han har en naadig Gud: hvilken Tillid til Guds Naade kan ikke beholdes uden stor Kamp og Strid. Hvilken Kamp og Krig opvækkes i vort Kjød ved daglig Bedrøvelse og Bekymring, og vor medfødte Svaghed og Mishaab.

269. Thi endskjøndt jeg i Dag er glad formedelst Glædes og Fryds Hørelse, det er, formedelst Guds Naade, falder der mig uformodentlig i Morgen, ja vel i den samme Time, en kummerlig Tanke ind, som paany høit bekymrer og bedrøver mig, da er Glæden ude, og da disputerer Djævelen med mig: Der har du gjort det, som du skulde lade; her ladt det, som du billig skulde haft gjort. Disse Stormvinde lader Samvittigheden aldrig være ganske rolig, og om de til en Tid ligesom lidet lægger sig, kommer de dog strax igjen. Saa vaager og Djævelen ganske flittig, fornemmelig naar han seer, at vore Hjerter ikke vel ere udrustede og bevarede med Troen og Guds Ord, og holder os for Øine Guds Vredes forskrækkelige Billede, og

mange grulige Exempler paa Straf, ved hvilke vore Hjerter smelter, ligesom Salt i Vandet.

270. Derfor er denne Bøn høit fornøden, som David her gjør, naar han siger: Skjul dit Ansigt fra mine Synder, og udslet alle mine Misgjerninger. Udslet alle, alle, siger han, mine Synder, som jeg har gjort, nu gjør, og endnu skal gjøre; thi jeg synder daglig: derfor udslet dem, kjære HErre! allesammen, paa det at jeg ikke skal falde i Fortvivlelse eller forglemme din Barmhjertighed.

271. Her seer vi atter, at Syndernes Forladelse er ikke min Fortjeneste eller Gjerning, men bestaaer deri, at Gud udsletter alle Synder formedelst sin Barmhjertighed, som S. Paulus og siger Coll. 2, 14. at Christus har udslettet den Haandskrift, som os angik.

IV.

Vers 12.

Gud! skab et reent Hjerte i mig, og giv mig en ny vis Aand.

272.

Hidindtil have vi handlet og udført det fornemste Stykke af denne Psalme, hvori vi have hørt de fornemste Artikler i den christelige Tro, nemlig hvad Omvendelse, hvad Synd, hvad Naade, hvad christelig Retfærdighed er, og hvorledes man kommer dertil. Hvad der nu fremdeles følger i Psalmen, synes mig, angaaer den Hellig Aands Gaver, som følger paa Syndernes Forladelse.

273. Thi denne Forskjel gjør S. Paulus selv, at Naade er noget andet end den Hellig Aands Gaver. Naade betyder Guds Gunst og Yndest, ved hvilken Gud antager os, og beviser os Barmhjertighed, tilgiver Synden, gjør os af lutter Naade og uforskyldt for Christi Skyld fromme, retfærdige og salige. Thi Syndernes Forladelse beroer ikke paa vore Gjerninger eller Fortjeneste, men alene paa Guds Forjættelse, hvilken Troen annammer, hænger fast derved, at Gud af lutter Naade og uforskyldt kalder os til sig ved Lovens Forskrækkelse og Syndens Erkjendelse, at vi skal erkjende ham for den Gud, som visselig vil bevise os Naade og Barmhjertighed for Christi Skyld.

274. Men den Hellig Aands Gaver ere de, som Gud, der nu formedelst Christum er forsonet, efter Syndernes Forladelse giver de Troende og pryder[1] dem med. Om saadanne Gaver (synes mig) taler de trende efterfølgende Vers, hvilke høre tilsammen, efterdi der i alle tre Versene, igjentages Aandens Navn, da han kalder ham først den visse Aand; dernæst den Hellig Aand, og for det tredie den frimodig Aand.

275. Derfor beder Propheten, efter at han ved Troen til den Forjættelse om Christo er retfærdig, og har faaet Syndernes Forladelse, at saadan Guds Barmhjertigheds Smag og Fornemmelse maa dybt indplantes og rodfæstes i hans Hjerte ved den Hellig Aand. Derfor bruger han disse Ord og siger: Gud skab mig et reent Hjerte. Thi han taler ikke om saadan Gjerning og Skabelse, som kun eengang og slet hen skeer, men som bestandig ved-

[1]) I den gamle danske Udg. staaer det tydske Ord — „zirer".

varer og fuldføres. Som han vilde sige: Du har begyndt den Gjerning i mig, at jeg haaber og forlader mig paa din Barmhjertighed: Juſt den ſamme vilde du ſtyrke og fuldbringe i mig, ſom du har begyndt den i mig. Som han og paa et andet Sted beder og begjærer, ſaaſom Pſ. 68, 29. da han ſaaledes ſiger: Din Gud haver befalet dig at være ſtærk; ſtyrk, o Gud! det du haver gjort os. Og der ſtaaer ſaaledes ſkrevet, at den der ikke alene begynder, men ſom bliver ved indtil Enden, ſkal blive ſalig.

276. Men vore Sophiſter ſtikker i den falſke Mening og Vildfarelſe, at de mene, det er nok, naar et Menneſke eengang har faaet Naade. Thi ſaaledes lære de: Naade er en ſkjult[1] Skjænk og Gave i Menneſkets Hjerte, hvilken, derſom Een har den ſom en Ædelſteen eller dyrebar Perle indſluttet i ſit Hjerte, ſaa er Gud ham naadig, derſom han ellers medarbeider med den frie Villie, og gjør derefter. Item derſom Een har den førſte Naade, om endſkjøndt det var en liden Gniſt alene, ſaa blev han ſalig. Men vi lære langt anderledes om Naaden, nemlig: at Naade er en uafladelig og beſtandig Øvelſe og virkende Kraft, ſom den Hellig Aand ſkaber, og viſt og faſt forſikkrer os om, at vi ikke ſkal findes vantroende imod Guds Ord, men gjøre og tænke alt det, ſom er tækkeligt og behageligt for Gud.

277. Thi Aanden er ikke en ledig og død Ting, men en levende og kraftig Ting i de Troende. Ligeſom nu vort Liv er aldrig ledigt, men har alletider, ſaalænge

---

[1]) I den gamle danſke Udgave ſtaaer det tydſke Ord — „forborgen".

det varer, noget at bestille og gjøre (thi endog naar vi sove, er vort Liv ikke ledigt; men enten voxer Legemet og tager til, som man kan see paa Børn, eller man føler og fornemmer det paa Livets Aandedrag og Pulsslag); saaledes er og den Hellig Aand aldrig nogen Tid ledig i de Troende, men virker og udretter uden Afladelse noget, som tjener til Guds Rige.

278. Derfor formaner jeg Eder, at I ret lærer at forstaae disse den Hellige Skrifts Ord. Naar I nu læser eller hører det Ord, skabe, at I da ikke tænker, at Gud eengang skaber noget, og har derefter intet videre at gjøre med samme Gjerning, ligesom en Tømmermand, naar han har opbygget et Huus, gaaer saa derfra; men at Gud stedse bliver ved saadan sin Skabning og Gjerning, regjerer og opholder den. Saaledes skaber Gud og et reent Hjerte i os, at han uden Ophør er derhos, og renser det samme mere Dag fra Dag, og formerer den Hellig Aands Gaver i det.

279. Men det er og her vel at mærke, at Propheten, idet han beder om et reent Hjerte, dermed viser, at udvortes Retfærdighed og Reenhed hjælper intet, og er forgjæves derved at opnaae[1] Guds Naade og Syndernes Forladelse. Som han vilde sige: Jeg seer vel mange Aftoelser, Renselser og Hellighed, baade i Templet og Husene, at man toer og renser nu Klæder, nu Vægge, nu det ganske Legeme. Men hvor bliver Hjerternes Aftoelse og Renselse, som ere besmittede med Afguderi, Vantro, ond Lyst og andre Laster? Men denne Hjertets Aftoelse

[1]) I den gamle danske Udg. staaer — „erlange".

foragter disse, som vil toe og bade sig udvortes efter Loven, de bekymre sig alene derom, at deres Legemer og Klæder kan være rene. Men du kjære Herre! du Gud og vor HErres Jesu Christi Fader! skab og gjør du mit Hjerte reent, at jeg maa kjende din guddommelige Villie, det er, at jeg maa troe, at du er mig naadig og barmhjertig, at jeg ikke ved daarlige Tanker skal forføres til Mistro og Vildfarelse.

280. Det er egentlig et reent Hjerte, hvorom den HErre Christus siger, Matth. 5, 8.: Salige ere de Rene af Hjertet. Thi man maa ikke forstaae den Reenhed, om hvilken Propheten her taler, om Kjødets udvortes Reenhed, men fornemmelig om Hjertets aandelige Reenhed. Thi om endskjøndt Hjertet er besmittet med ond Lyst, Vrede, Avind, Had og andre Laster, dog er det saadan en Ureenhed, som og Kjødet og Fornuften forstaaer og fordømmer; thi og Hedningerne ere disse Laster fjendske, og har skrevet meget derimod. Men Propheten beder her, at han maa renses af Hjertets aandelige Ureenhed, hvoraf Fornuften intet veed eller forstaaer, nemlig at Hjertet maa toes og renses af al Vildfarelse og falsk Tillid paa Gud, paa det at det maa saaledes kjende Gud og tænke om ham, at han er naadig og barmhjertig, som ikke har Behagelighed i den Ugudeliges Død, men i det, at den Ugudelige omvender sig fra sin Vei, at han maa leve. Ezech. 33, 11.

281. Thi naar Hjertet forestiller sig en vred Gud; saa følger strax derpaa Afguderi, hvorved vi afmaler os en anden Gud, end som han selv er i sin Natur og Væsen, og søger saadan Hjælp og Raad til at forsone den

samme Gud med, som ere forbudne i Guds Ord, eller vi falde i Fortvivlelse. Imod saadan Hjertets Ureenhed beder han om et reent Hjerte, som ret kjender Gud, elsker ham som en Frelser og Forløser af Synd, Død og al Ulykke, der vil give os Livet, ikke Døden. Thi Propheten seer vel, at om endskjøndt et Menneske har den rette Kundskab om Gud, saa kan han dog paa mange Maader og Veie lokkes og drives af Satan til Afguderi.

282. Saa er nu dette Summen deraf. Efterat Propheten her kjender den Naade, at han nu har Syndernes Forladelse og en naadig Gud etc., saa beder han nu videre, at Gud vil bevare ham fra denne Fare, som Satan med al Flid understaaer sig at stryte de Troende i, at han ikke skal forestille sig en anden Gud, eller falde paa andre Tanker om Gud, men at saadan ret Kundskab om Guds Godhed og Naade maa Dag fra Dag jo længere jo mere voxe og tiltage i ham og alle Troende, at vi Alle, som vi og med Alvorlighed skal bede om, maae være trøstige og glade i al vor Gjerning og Lidelse, og vide, at vi staaer i Naade hos Gud for vor HErres Christi Skyld, og at alle vore Gjerninger behage Gud, endog disse ringe, saasom Æden og Drikken efter vor Livs Nødtørftighed; og enhver Troende passer sit Embede, og at Hjertet kan saaledes blive reent i denne Erkjendelse og Tillid til Guds Naade ved den HErre Christum, paa det, at det kan visselig slutte, at alle vore Gjerninger ere den HErre Gud tækkelige og behagelige, ikke formedelst vor Fortjeneste og Værdighed (thi Alting er ureent hos os), men formedelst Troen, som er den Hellig Aands besynderlige Gave, at vi troer paa den HErre Christum.

283. Men at forskaffe os saadant et Hjerte, staaer ikke i vor Magt, men den HErre Gud maa skabe det. Derfor siger han og her: Gud! skab mig et reent Hjerte. Thi det er altsammen forgjæves og unyttig Snak, hvad Lærerne paa de høie Skoler have lært om Hjertets Reenhed. Men ligesom det ikke staaer i vore Kræfter at faae[1] saadant et reent Hjerte, men Gud maa skabe det; altsaa kan vi ei heller beholde eller bevare et reent Hjertes Skabelse imod Djævelen. Thi vi seer, hvor ofte vi blive besmittede ved uformodentlig Bedrøvelse, Synd og Anfægtning. Derfor skal denne Bøn om et reent Hjertes Skabelse og Bevaring uden Afladelse skee af os.

Og giv mig en ny vis Aand.

284. At han her begjærer en ny vis Aand, er saaledes at forstaae, at hans Hjerte maa bestaae uforrykket og ubevægeligt, og bestyrkes ved saadan vis Aand imod al Ustadighed og Tvivl, imod alle vildfarende Meninger, Tanker og Lærdomme, saa og imod Djævelens onde Indskydelse, der med største Flid understaaer sig at føre os fra den rette Tro, at Gud er naadig og barmhjertig. For hvilken Aarsags Skyld den HErre Christus og kalder den samme Aand Sandheds Aand, fordi at han ikke omgaaes med uvisse Ting, men gjør og lærer Sandhed, og det som er vist og bestandigt.

285. Men med disse Ord, naar han siger: giv mig en vis Aand, forkaster han al falsk Hellighed og Gjerningers Retfærdighed, hvorved Hjertet bliver ureent, og der følger aldrig nogen vis Aand. Thi om endskjøndt en

[1]) I den gamle danske Udgave staaer det tydske Ord — „bekomme".

Munk har i mange Aar efter hinanden med al Flid holdt sin Regel, og gjort alt det, som han har skuldet og kundet gjøre, saa kan han dog ikke have denne visse Aand. Derfor er det, det første og nødvendigste Stykke, som man efter Guds Barmhjertigheds Erkjendelse skal bede om, at saadan Erkjendelse maa blive vis og fast i os, paa det at vort Hjerte ikke skal blive ustadigt eller tvivle paa Guds Naade, ikke falde i andre og fremmede Tanker om Gud, som Menneskene optænke sig selv, eller foredrages os ved falsk Lærdom.

286. Til nu at beholde denne Gave hører, at vi ikke lader af at bede og paakalde Gud, at han vil give os en ny vis Aand, hvilket da skeer, naar vi staaer fast i aandelig Kamp og mange Slags Anfægtninger. Thi vi har mange Exempler for Øine, at ikke faa Mennesker har begyndt med os, at høre denne Lærdom om Troen, saa og hjertelig med Troen annammet den, herefter ere de ved vildfarende Tanker og falske Lærdomme afvendte fra os, og falden til at offentlig foragte og hade Evangelium. Til denne Jammer har intet andet været Aarsag, end at de ikke har haft denne visse Aand; men da de har syntes, at de har meget vel fattet denne Lærdom, og vare nu Mestere og Doctores, saa ere de dog saaledes forførte ved den onde Aand, og bleven hoffærdige, at nogle af dem har villet optænke og opfinde noget nyt, men en Deel har villet af Avind og Had og for Ærgjerrigheds Skyld ganske udslette os.

287. Derfor maa man have denne visse Aand, ikke alene for Satans, men og for vort Kjøds og Verdens Skyld. Thi disse vore tre Fjender vilde gjerne betage

og berøve os denne visse Lærdom. Men Øvelsen og Erfarenhed lærer det Altsammen meget bedre end man kan sige eller udtale det.

Vers 13.

Bortkast mig ikke fra dit Ansigt, og tag ikke din Hellig Aand fra mig.

288.

See! hvor Propheten ydmyger sig, og med Angest frygter for den Fare, som pleier at møde dem, som ere blevne fromme og retfærdige, og har faaet[1] Syndernes Forladelse. Thi uden den Hellig Aands Hjælp kunde han ikke bede saadant. Og om endskjøndt han allerede har den Hellig Aand, saa beder og sukker han dog hjertelig, at han ikke maa forkastes fra Guds Ansigt, ei heller forlades af Gud, at han ikke igjen skal falde i Synd og miste den Hellig Aand. Som han vilde sige: Mit Kjød strider imod Aanden, derfor beder jeg dig, du trofaste Gud, du vilde staae mig bi og opholde mig, paa det jeg ikke igjen skulde falde i Synd, som jeg før har syndet, da jeg var forladt af dig. Derfor forkast mig ikke fra dit Ansigt, og tag ikke din Hellig Aand fra mig, det er, giv mig Naade, at jeg bliver bestandig, og min ganske Aand, samt Sjæl og Legeme maa bevares ustraffelig, indtil min Ende, Amen.

289. Thi ligesom han tilforn har bedet, om en stadig Aand, det er, om en stærk, vis og fuldkommen

[1]) I den gamle danske Udgave staaer det tydske Ord — „bekommet".

Tro, som S. Paulus, kalder det, og om Guds Barmhjertigheds fuldkomne Erkjendelse. Saaledes beder han og her at den Hellig Aand maa ikke tages fra ham, og at han ikke maa forkastes. Hvilket jeg derhen udtyder, at det sigter til Kjødets og Legemets Helliggjørelse, eller til deres Dødelse, og til den ny Lydighed, som visselig skal følge paa hos dem, som ved Troen ere retfærdige. Saasom at en Ægtemand lever kydsk og tugtig med sin Hustru, venlig med sine Naboer og med Hvermand, at en Regent flittig forretter sit Embede, ikke seer igjennem Fingre, straffer de Onde. In summa, at der følger et gudeligt Levnet i alle Stænder og Gjerninger.

290. Thi enhver Christen veed, eller skal jo vide det, hvad det ny Levnet hos de Fromme og Retfærdige bringer med sig, nemlig at Menneskет tager til i Troen formedelst Aanden, som helliggjør os, saa at, naar man først har stridt og kæmpet imod de falske Tanker om Gud og Mistro, imod Fortvivlelse og deslige aandelige Laster og Anfægtninger, at Aanden da og farer fort, og regjerer og styrer de udvortes Gjerninger, det ganske Levnet og al Vandel, at det gamle Menneske med sine Gjerninger skal afføres og dødes, at Vrede, Grumhed, Ondskab, Ukydskhed etc. skal aflægges, og derimod Venlighed, Ydmyghed, Sagtmodighed, Taalmodighed og deslige andre christelige Dyder og Prydelser skal iføres.

291. Naar nu et Menneske, som er opdraget i Pavens og Sophisternes Lærdom, hører saadant, saa synes det for ham ganske fremmed og underligt, at saadan en hellig Prophet skal endnu bede og skrige om den Hellig Aands Gave, ligesom han ingen havde. Men vi erfare

og lære det paa os selv, og seer det paa alle Propheters og Apostlers Exempler, at Ingen kan begjære Naade og Naadens Formerelse, uden han tilforn er from og retfærdig ved Troen. Item, at Ingen kan bede om den Hellig Aands Gaver, og deres Formerelse, uden han tilforn er helliggjort.

292. Men efterdi saadanne Mennesker har alene faaet Aandens Første-Grøde, som S. Paulus siger, saa vilde de og gjerne have Aandens Tiende, det er Aanden fuldkommen, og efterdi de paany ere igjenfødte til det evige Liv, saa begjærer de af Hjertet ganske at aflægge Døden [1], samt alle Laster og Aandens og Kjødets Besmittelser, som endnu hænger ved dem, søger og haaber Fuldkommenhed, fra hvilken, de daglig erfare, hvor langt de endnu ere.

293. Derfor beder David, at han ikke maa følge sine egne Tanker, og ikke overlades til sig selv alene, men at han maa ved den Hellig Aand bevares reen og hellig baade i Hjertet og i alle sine Gjerninger. Thi her kan Een lettelig falde, som Lignelsen om Tjeneren Matth. 18, 26. viser; hvilken, da han ydmygede sig for sin Herre, faldt ned for ham, og bad, at han vilde have Taalmodighed med ham, opnaaede [2] han ved Husfaderens Barmhjertighed, at han blev løs, og al hans Skyld ham efter-

[1]) Ved Døden her forstaaes ikke saameget den timelige Død, som Syndens dødelige Levninger, som endnu hænger ved de Igjenfødte, og som hindrer dem fra Fuldkommenhed i dette Liv; hvilke Syndens Levninger de gjerne vilde aflægge, ligesom Apostlen Paulus ønsker: Jeg elendige Menneske! hvo vil skille mig fra dette Døds Legeme? Rom. 7, 24.

[2]) I den gamle danske Udg. staaer det tydske Ord — „erlangede".

ladt. Men da den samme Tjener gik hen ud og mødte een af sine Medtjenere, som var ham ganske lidet skyldig, da blev han en grum Tyran paa sin Medtjener, som han ikke vilde forbarme sig over etc.

294. Her maa jeg atter paaminde Eder, som jeg og oventil har gjort (§. 274, 275.) nemlig efterdi David beder om saadan Naade og Gave, saa giver han dermed tydelig tilkjende, at vi ikke ved vore Gjerninger og Kræfter kan bevare den Hellig Aands Gaver, men at vi staaer i Fare for at kunde forkastes. Men saadan Forkastelse skeer da, naar den HErre Gud bortdrager sin Haand og overlader os til vore Tanker og Kræfter og unddrager os sin Hellig Aand, som Skriften siger: Ps. 81, 13. Jeg lod dem fare i deres Hjertes Stivhed, at de maatte vandre i deres Anslag. Naar nu saadant skeer, saa falde vi strax hen, følge vore kjødelige Lyster og Begjæringer, og overvindes af dem, som David ved Horeri, eller vi falde i Formastelse eller Fortvivlelse.

295. Derfor siger han: forkast mig ikke, det er, forlad mig ikke med din Aand, ved hvilken jeg er helliget. Thi naar det skeer, saa er jeg allerede forkastet og fortabt[1] Og tag ikke din Hellig Aand fra mig; i hvilke Ord han bekjender, at han har den Hellig Aand, og dog endnu ikke fuldkommen eller ganske: Thi det er alene Aandens Første-Grøde. Men efter dette Liv skal vi rigeligen faae[2] Aandens fuldkomne Fylde, og blive ligesom han er.

---

[1]) I den gamle danske Udg. staaer de tydske Ord: — „forloren". — [2]) „bekomme".

296. Saaledes skal man føie disse to tilsammen, at vi ved den Hellig Aand bevares baade fra al Aandens og Kjødets Besmittelser, indvortes og udvortes, og at vort Hjerte er og bliver en reen og hellig Bolig, hvori den urene Aand ikke igjen maa fare og komme; som den HErre Christus taler i Evangelio. Nu følger om den Hellig Aands 3die Gave.

Vers 14.

Trøst mig igjen med din Hjælp, og en frimodig Aand opholde mig!

297.

Det er nu den Hellig Aands tredie Gave, som han beder, at maa gives ham. Og David holder her en skjøn Orden; som han vilde sige: Jeg er nu from og retfærdig af Guds blotte Naade og Barmhjertighed; thi jeg veed og er derpaa vis, at Synderne ere mig forladne. Dernæst er jeg og helliggjort; thi jeg vandrer i et nyt Levnet, i Lydighed og Hellighed efter Guds Bud, og denne den Hellig Aands Gave voxer og tager daglig til i mig. Nu mangler det mig endnu paa den Hellig Aands tredie Gave, nemlig at mit Hjerte og Mod kan være frimodigt og trøstigt til at bekjende uforfærdet for den ganske Verden saadan naadig Gud, som har gjort mig from og retfærdig, saa og reen og hellig, og ikke lade sig skrække ved nogen Fare fra saadan Bekjendelse.

298. Thi at han her beder om en frimodig Aand, er ikke andet, end at han begjærer af Gud et bestandigt

og uforfærdet Hjerte, som ikke frygter hverken for Verden, for Djævelen ei heller for Døden. Saadan en frimodig Aand, Mod og Sind seer vi hos S. Paulum, naar han saaledes siger Rom. 8, 35.: Hvo skal kunne skille os fra den Christi Kjærlighed? Trængsel eller Angest, eller Forfølgelse? etc. Saaledes synes mig og, at David her beder om den samme Gave, og hjertelig begjærer, at han maa frimodig og for Hvermand bekjende Gud sin HErre, og foragte al den ganske Verdens Fare.

299. Denne Orden viser og Sagen i sig selv; ligesom Propheten paa et andet Sted siger Ps. 116, 10.: Jeg troede, derfor talede jeg. Thi naar man har kjendt Sandheden, saa følger Bekjendelsen og Talen strax derpaa, ved hvilken Tale vi gjendriver og forkaster den falske Lærdom. Men paa saadan Bekjendelse og Tale følger videre, som der staaer i samme 116. Psalme. Jeg var saare plaget. Derfor er den frimodige Aands Trøst (som han beder om) her meget høit fornøden, at vi ikke skal blive kleinmodige i saadan Plage og Forfølgelse, som følger paa Talen og Bekjendelsen, men at vi med en frimodig Aand maa foragte og udstaae al Fare paa Legem og Liv, Ære og Gods.

300. Thi det er umuligt, at Verden kan taale og fordrage dette almindelige Sprog, at alle Mennesker ere Løgnere og falske, som der staaer skrevet Ps. 116, 11. besynderlig, naar man kalder det Løgn, som Verden holder for Sandhed og stor Guds Tjeneste; ligesom det ganske Pavedoms Stand, Lærdom og Levnet er. Saadan Lærdom, hvorved baade de og deres Guds-Tjeneste ansees som Løgn, forfølger de paa det allerheftigste, og vil ganske ud-

slette den med Ild og Sværd. Derfor staaer vi for saadan Bekjendelses Skyld i stor Fare, og maa mange af os lade Liv og Legeme derover. Men hvad ligger der Magt paa? Denne Guds salige Erkjendelse kan ikke taale, at vi skulle tie stille; saa kan Verden meget mindre taale, at vi tale, og straffer deres Andagt og gode Tykke, som urigtig. Derfor er det høit fornødent, at vi opholdes og styrkes ved en frimodig Aand, at vi ikke formedelst saadan Fare skulde vige og affalde fra Troens Bekjendelse.

301. Efterdi han nu siger: Trøst mig igjen med din Hjælp, saa viser han dermed, at han ved saadan Fare er næsten overvunden; begjærer derfor at trøstes med Guds Hjælp; det er, at hans Hjerte maa saaledes styrkes, at det ikke tvivler paa, at jo Gud skal i saadan Fare, som Bekjendelsen fører med sig, gjøre ham Bistand, hjælpe ham, og gjøre ham salig. Denne Trøst gjør Hjertet saa frimodigt, at Een frit kan foragte al Skræk og Fare.

302. Ligesom jeg og ved Guds Naade har erfaret denne Gave, at jeg ved at lære og skrive har frit og offentlig bekjendt min Frelser og Forløser Jesum Christum imod Keiserens, Kongers, Fyrsters og Herrers, Pavens, Cardinalers, Biskoppers og næsten imod den ganske Verdens Villie, i mange og adskillige Farer for mit Legeme og Liv, som Satan og mine Fjender, hans Anhang har staaet mig efter. Saaledes siger og HErren til Jeremias c. 1, 18: Jeg vil gjøre dig i Dag til en fast Stad, og til en Jern-Pille, og til Kobber-Mure for alt Landet; imod Juda Konger, imod

dens Fyrster, imod dens Præster, og imod Folket i Landet.

303. Thi sandelig, hvo som vil være en Lærer i Christenheden, han maa have saadant et frimodigt Hjerte, som kan foragte al Fare. Ja vel alle Troende skulde være saaledes udrustede, at de ikke undslaaer sig for, naar Nøden det udfordrer, gjerne at være Martyrer, det er Guds Bekjendere, og Vidner. Thi Christus vil ikke være skjult[1] i Verden, men prædikes allevegne, ikke alene i Husene, men offentlig for Lyset og paa Tagene, paa det at Evangelium kan som en stor Fakkel og klart Lys paa et høit Bjerg eller Vagt-Taarn skinne og lyse for Enhver. Men naar saadant skeer, saa reiser sig allehaande Farer og Trængsler: da stikker vi ret (som man pleier at sige) i Knibe, og har ingen anden Trøst, end at Gud har forjættet os, at han ikke vil forlade os.

304. Saa er nu dette den Hellig Aands tredie Gave, ved hvilken de Christne blive frimodige og dristige, ikke imod Gud, men baade imod Djævelen og Verden, saa at jo mere Satan og Verden sætter sig imod os, jo frimodigere og dristigere blive vi. Naar vi nu gjøre dette, saa maae vi høre af vore Modstandere, vi ere haarde og forstokkede Folk, som vil Ingen vige. Dette nægte vi ikke; thi saadant udfordrer vort Kald og Embede. Ja, sige de, efterdi du ikke vil lade dig sige, saa er du fordømt. Nei, Hykler du lyver! Thi her maa man gjøre Forskjel. For Gud er jeg ydmyg, og af saadan sønderslaget Aand, at jeg frygter mig, naar jeg alene hører

[1]) I den gamle danske Udg. staaer det tydske Ord — „forborgen".

hans Navn nævne, og beder daglig uden Afladelse, at Gud vil give mig sin Hellig Aand, formere og styrke Troen i mig, etc. Derfor erkjender og klager jeg for Gud min største Armod og Nødtørftighed. Men naar jeg anseer Verden, saa seer jeg, at jeg besidder en uendelig Skat og Rigdom, og roser mig efter S. Paulus, at jeg har Intet, og har dog alle Ting. 2 Cor. 6, 10.

305. Men ligesom jeg af Hjertet bukker og ydmyger mig for Gud, saa er jeg i HErren stolt, trodsig og hoffærdig imod Djævelen og Verden, foragter al deres Fare, List og Magt med hinanden, straffer deres falske Lærdom og syndige Levnet. Da opkommer der Trætte og Strid, at de forfølger og sætter mig og andre i Band, hvorfor David her beder, at Gud vil trøste og styrke ham ved en frimodig Aand. Som han vilde sige: Dersom du ikke trøster mig imod saadan Fare, saa maa jeg blive forskrækket og ligge under.

306. Saa viser nu Propheten disse Gaver i de tre Vers, som gives dem af Gud, der ved Troen ere blevne retfærdige. Den Første er en vis Tillid til Guds Naade og Barmhjertighed. Den Anden er nu Helliggjørelsen, ved hvilken det gamle Menneske med alle sine Lyster og Begjæringer dødes, og et nyt Menneske opstaaer, som vandrer i en ny Lydighed og helligt Levnet. Men den Tredie er en fri Bekjendelse, at man uden al Forskjel, Sky og Frygt forkaster og fordømmer alt det, Intet undtagen, som ikke vil vige den rene Lærdom, endog Keiser, Konger, Fyrster og Herrer, Paven, Biskopper, Cardinaler etc. samt den ganske Verden, naar de spotte, forfølge og fordømme denne salige Lærdom. Nu vil Pro-

pheten videre tale om det, som kommer og pleier at følge af denne frimodige Aand.

IV. Stykke af denne Poenitentse-Bøn.

I.

Vers 15.

Saa vil jeg lære Overtrædere dine Veie, at Syndere skal omvende sig til dig.

307.

Her begynder nu Propheten først at tale om sine gode Gjerninger, efterat han tilforn er retfærdig, ved Troen, og paany igjenfødt ved den Hellig Aand. Thi Træet maa være godt førend Frugten, som Christus siger: Matth. 12, 33. Lader enten Træet være godt, og god Frugt derpaa. Som han vilde sige: Man bekymrer sig forgjæves om Frugten, naar Træet tilforn ikke er godt. Thi Pharisæerne i Christi Tider gjorde just det samme, som nu omstunder vore Modstandere og Pharisæere pleie at gjøre, som meget rose deres gode Gjerninger, og ere dog alligevel ugudelige og vantroende. Men hvor er det muligt, at der kan voxe noget Godt af en ond Sæd? Hvad hjælper dem vel deres Ordenskappe, Fasten, Beden, Vaagen, naar de ikke ville afstaae fra deres ugudelige Væsen og Hjertes Vantro? Det udvortes Væsen, som Klædedragt, Mad, Drikke og deslige, forandre de vel, men Hjertet bliver uforandret, ugudeligt og vantroende, ligesom tilforn. Men den Hellige Skrift lærer os, at Menneskets skal tilforn ved Igjenfødelsens Bad og den

Hellig Aands Fornyelse, som er en stadig, hellig og frimodig Aand, være god, from og retfærdig. Naar nu Træet er godt, saa følger visselig deraf, at det og bær god Frugt.

308. Derfor har David hidindtil intet talt om sine Gjerninger, men alene bedet om den Skat, som Gud skulde virke i ham ved sit Ord og Aand. Men efterat han nu har faaet[1] saadan Skat, kommer han nu og til sine Gjerninger, som da skal følge, naar vi tilforn ere blevne retfærdige ved Troen, og paany igjenfødte.

309. Men disse Gjerninger ere langt anderledes, end de, som bleve lærte i det lede Pavedom, saasom: at gjøre Løfter til de Hellige, gjøre Pilegrims-Reiser, løbe i Klostre; hvilke Gjerninger de med stor Guds Bespottelse og den HErres Christi Blods Foragt, har kaldet den anden Daab. Men det er de Gjerninger, om hvilke David her taler, at man takker den gode og barmhjertige Gud for sine Gaver, agter dem stort, derved og lærer andre Folk, at de og maae komme til saadan Naade og den Hellig Aands Gave. Som de fromme Folk i Evangelio gjorde, som bleve helbredede af den HErre Christo. Thi om endskjøndt den HErre Christus bød dem at tie stille, saa kunde de dog ikke undlade at berømme, prise og forkynde Christi Velgjerninger, paa det at og andre Folk kunde derved drages til den HErre Christo. Det er de fornemmeste Gjerninger, som viser, at det ufrugtbare Træ er bleven forandret til et frugtbart.

310. Til at træde ind i saadant et nyt helligt Lev-

---

[1]) I den gamle danske Udgave staaer det tydske Ord — „bekommet".

net kalder Christus den Discipel, til hvilken han siger Matth. 8, 22.: Lad de Døde begrave deres Døde, men følg du m'ig. Hvormed han viser, at alle de Menneskers Gjerninger, som ikke følger, ei heller troer Christum, ere døde Folks Gjerninger. Men de som leve i Christo, skulle dermed omgaaes, at de erkjender, berømmer, priser og forkynder Guds Barmhjertighed, at og andre Mennesker kan lære at kjende den.

311. Saa er det nu Summen deraf, at alt vort Liv, Frelse og Salighed beroer alene paa Guds Barmhjertighed, hvilken Gud paa denne Maade ved sit Ord har aabenbaret os, at han befaler os Syndere at haabe paa den samme, i og formedelst Christum. Denne Erkjendelse er de Christnes Retfærdighed, som Esaias siger c. 53, 11.: I det man kjender ham, skal min retfærdige Tjener retfærdiggjøre Mange. Her høre vi om ingen anden Gjerning, end at vi ikke skal bortslaae Guds tilbudne Naade og Barmhjertighed, men ved Troen antage og annamme den; hvilket da er en besynderlig stor Gave af den Hellig Aand. Thi Troen er (som S. Paulus siger 2 Thess. 3, 2.) ikke hver Mands.

312. Naar vi saaledes ved Troen ere blevne fromme og retfærdige, og har i vore Hjerter Forjættelsen om Syndernes Forladelse og det evige Liv, som vi ved Troen har annammet, saa er det den nærmeste Gjerning, som bestandig[1] skal vedvare, at man takker Gud, og priser og berømmer saadan Velgjerning og Naade. Men efterdi Verden med al sin Kraft og Magt sætter sig derimod, og

---

[1]) I den gamle danske Udg. staaer det tydske Ord — „immerfort".

Satan er ei heller ledig, at hindre og kvæle hos os saadan Lærdom og Berømmelse ved adskillige Ulykker, derfor har David i det næstforegaaende Vers bedet, at den frinodige Aand vilde opholde ham, at han kunde røstes og opholdes imod al Djævelens og Verdens List, Fare og Magt, og med et kjækt og uforfærdet Mod give den HErre Christo Vidnesbyrd, som S. Lucas skriver om Apostlerne, Apost. Gjer. 4, 8. seqq.

313. Efterdi denne Aand (siger David) er given mig, saa vil jeg lære Overtrædere dine Veie. Men hvad mener du, David, om de ikke ville høre dig? Hvad om Satan og Verden derover forfølger dig? Hvor tør du paatage dig saa vanskelig og stor en Gjerning, at du vil lære Overtrædere HErrens Veie? Hvor blive da de Hellige? Vil du og lære dem? Ja! siger David, de maa og læres af mig. Thi David kalder her ikke alene Tyve, Mordere og Hoerkarle, Overtrædere, men fornemmelig de allerviseste og helligste Folk i Verden, saasom mægtige Fyrster og Herrer, Paven og al hans Anhang, Præster, Munke og hvordan de hedder, ihvor skjønt udvortes Skin og Anseelse de og har for Verden, for deres verdslige Viisdoms og falske Helligheds Skyld. Thi hvad ret guddommelig Viisdom og Hellighed er, kan intet Menneske paa Jorden forstaae uden den Hellig Aands Oplysning etc.

314. Her seer du nu, at Alting kommer derpaa an, at man ret forstaaer Prophetens Ord, hvormed han bekjender, at Overtrædere har deres Veie, paa hvilke de leve og vandre, og finde stor Behag i dem. Men han siger, at de ikke ere HErrens Veie, men Menneskens Veie, paa

hvilke Veie de ei kan blive salige; derfor vil jeg lære dem dine Veie.

315. Her viser han dem atter den Fare, som de Lærere maa udstaae, der lærer Guds Ord. Thi Verden vil og kan ikke lide, at man vil forkaste og fordømme dens Veie, som vildfarende, men de forsvare dem som rigtige Veie, hvorved man bliver retfærdige og salige. Hvo som nu vil efter Guds Veie, og ikke efter Pavens Veie, være en salig Munk, antage en haard Regel og føre et strængt Levnet, og bevise Gud en behagelig Guds-Tjeneste, han begynde at lære Overtrædere Guds Veie, saa skal han visselig snart erfare, at han vil ikke alene have Djævelen, samt Helvede og Verden, tillige med dens Hellige til Fjender; men han skal og selv undertiden stride og kæmpe imod sig selv, og da vist erfare, hvad rette gode Gjerninger er, som og Christus siger: Han skal bære Frugt i Taalmodighed, Luc. 8, 15.

316. Saaledes skal du nu paa denne Maade her forstaae og forklare Overtrædere, at det ikke alene ere de Syndere, saasom Verden derom dømmer, som falder i aabenbar Synd og Skam, men og de allerfrommeste og helligste for Verden, ligesom de Hyklere og Gjernings-Hellige iblandt Propheterne, Præsterne og Leviterne vare i Davids Tid. At straffe nu saadanne Folk for Synder, og kalde dem Overtrædere, om endskjøndt de udvortes holde Mosis Lov og leve ustraffelige, som S. Paulus, Phil. 3, 6. bekjender, at han og var ustraffelig etc., derved er stor Fare. Derfor er der en besynderlig Kraft i alle Ordene. Thi David har visselig været i den rette Skjærs-Ild, da han har følt Syndens og

Guds Vredes store Last og Byrde, da Propheten Nathan sagde til ham: Du er Manden etc. 2 Sam. 12, 7. Men nu han ved Tillid paa Guds Barmhjertighed er from og retfærdig og har faaet en ny vis, hellig og frimodig Aand, er trøstig og uforskrækket, saa gaaer han frisk frem for Dagen, og vil lære Enhver, af hvad Stand, Værdighed og Orden han endog er, om Guds uudsigelige Barmhjertighed, og derimod straffe alle gode Gjerninger og Hellighed, som er i Verden uden Guds Erkjendelse, paa det at Enhver skal alene haabe og forlade sig paa Guds Godhed og Barmhjertighed, saa og at Enhver skal vide, at saadan Tillid til Guds Naade er alene den rette Vei til Salighed; men hvad for Veie der er foruden denne Tillid til Guds Naade, de ere Veie til Døden, Helvede og den evige Fordømmelse.

317. Men denne Lærdom, som sagt er (§. 315.), gaaer ikke af uden stor Fare og Allarm; thi hverken kan Satan ei heller Verden fordrage den. Verden kan og vil ikke taale eller lide, at dens Andagt, gode Mening, Gjerning etc. skal intet agtes, ja forkastes og fordømmes for Gud. Saa misunder og den lede Satan de arme elendige Mennesker, at de af Guds Ord lære at kjende deres Jammer og Nød, men derimod og Guds naadige Villie, at de skal og maae alle formedelst Christum blive løs fra deres Synder, faae[1] Guds Naade, og blive retfærdige og salige. Derover reiser sig paa alle Sider Vrede, Nid, Efterstræbelse, Forfølgelse, Bagtalelse imod dem, som lærer Guds Veie, paa det at

[1]) I den gamle danske Udg. staaer det tydske Ord — „bekomme".

denne Lærdom tilligemed dens Lærere og Prædikantere kan undertrykkes. Som jeg af Guds Naade selv har erfaret.

318. Thi i Begyndelsen af denne Lærdom satte nogle onde Mennesker sig ikke derimod, eftersom Misbrugene bleve straffede, hvoraf der var mange, som man ikke kunde besmykke, mindre forsvare. Thi de gik saa uforskammet om med at holde deres Aflads Marked, at mange Mennesker gjerne saae, at saadanne falske Varer bleve angrebne og straffede. Men da Straffen strakte sig videre, endog til de Artikler, som ikke syntes saa onde og dog alligevel vare ugudelige, da blev Djævelen med al hans Anhang og Lemmer saa heftig fortørnet og forbittret, at jeg næsten ingensteds kunde blive sikker. Men jeg havde forud betænkt, at det vilde saaledes gaae. Og iblandt nogle andre Venner sagde Biskop Hieronymus af Brandenborg, en god og from Mand, og som var mig meget vel bevaagen, til mig, at jeg vilde skaffe mig megen Møie og Fare paa Halsen, om jeg og vilde angribe Paven. Saaledes reiste der sig indvortes Frygt, Skræk og Forsagen; udvortes Strid, Allarm og Trætte. Til at overvinde alle disse Farer, havde jeg den frimodige Aand høit fornoden, som og rigelig har trøstet mig.

319. Men Nogen maatte spørge: Hvorfor Propheten kalder Menneskene Overtrædere og ikke meget heller kalder dem Hellige, som de agtes for af Verden. Dertil svarer jeg, at der er ingen Hellige og Retfærdige i Verden. Og om endskjøndt Nogle synes hellige for Verden, kaldes de dog Overtrædere af den Hellig Aand; ligesom og alle Mennesker ere Overtrædere for Gud. Men besynderlig kalder Propheten de skinnende Hellige Overtræ-

dere, far derved at trøste og styrke de Gudfrygtige. Thi efterdi de lære Guds Veie, at Menneskene skal alene forlade sig paa Guds Naade og Sandhed, som er forjættet i Christo, og ikke paa deres hellige Levnet etc. saa blive de satte i Band og fordømte som Kjættere. Thi denne Lærdoms Fjender vil være Kirken og Dommere over Lærdommen. Derfor trøster den Hellig Aand her de Troende, at de ikke lade sig bevæge, ei heller afskrække ved Ordets Fjenders skinnende Hellighed, men at de vide, at den Hellig Aand kalder alle dem, som ikke har denne Lærdom, ja bespotter og forfølger den, Overtrædere og fordømte Syndere, i hvor fromme og hellige de end synes og skinner for Verden.

At Syndere skal omvende sig til dig.

320. Her tilkjendegives den anden Aarsag, hvorfor det er en meget kostelig og behagelig Gjerning for Gud; den første Aarsag var denne, at der er stor Møie og Fare derved, og at Ingen kan fuldbringe saadant, uden han tilforn er trøstet ved den frimodige Aand. Den anden Aarsag er nu denne, at denne Gjerning i Henseende til Frugten og Nytten, er meget stor og kostelig. Derfor, om endskjøndt Faren maatte afskrække Nogen fra at lære, saa skulde dog den store Frugt og Nytte bevæge ham dertil; thi det er umuligt, at Guds Ord skulde læres og prædikes uden Frugt, og om endskjøndt ikke alle Mennesker blive derved omvendte, saa er der dog nogle, som blive fromme, troende og salige derved.

321. Men at Guds Ord, naar det læres og prædikes, skaffer Frugt, det staaer ikke i noget Menneskes,

men alene i Guds Magt, som Salomon siger: Ordspr. c. 20, 12. Et hørende Øre, og et seende Øie, dem haver ogsaa HErren begge gjort; det er, det er begge Guds Gaver, at der er Nogle, som lærer ret, og Nogle, som følger og troer Lærdommen. Derfor saa siger David her: Jeg vil gjøre saa meget jeg formaaer, jeg vil lære Overtrædere dine Veie, at Syndere skal omvende sig til dig; det er, jeg vil lære, hvorledes Syndere skal omvende sig til dig, og saa befale det Gud, at give Lykke og Velsignelse; thi det er vist, at Lærdommen gaaer ikke af uden Frugt, men at Nogle derved omvendes Es. 55, 10. 12.

322. Hyklere og Gjernings-Hellige mene, at de og lærer disse Veie: naar de overtale Folk, at de skal blive fromme og retfærdige ved deres egne gode Gjerninger, ved at skrifte, bøde og gjøre Fyldestgjørelse. Men det er ikke Guds, men Menneskens Veie, som ere fremkomne og opdigtede af den Aands, Djævelens, Indgivelse ved hvilke de arme forførte Mennesker Dag fra Dag farer vild jo længere jo videre bort fra Guds Veie. Men jeg, siger David, vil saaledes lære dine Veie, ligesom jeg ved de samme er kommen til dig, nemlig: efterat jeg har kjendt mine Synder, det er min ganske Natur, ved Synden fordærvet, da har jeg taget al min Tilflugt alene til din store Barmhjertighed, har troet din Forjættelse, og derved hørt din Glæde og Fryd. Det er den Vei og Maade, paa hvilken Syndere omvendes til dig: denne Vei og ingen anden vil jeg lære dem. Hvo som nu vil lade sig lære denne Vei, han komme; hvo som ikke vil, han blive paa sin Vei i Vildfarelse, Es. 53, 6.

323. Derfor giver han her hemmelig at forstaae, at han vil lære just det samme, som han har tilforn erfaret paa sin egen Person: at han ikke vil lære Syndere, som Paven ved sine Skrivere og Skrigere gjør, hvilke overtale Folk, at de skal fortryde deres Synder, skrifte, selv bøde og gjøre Fyldest for dem; eller som de falske Propheter iblandt Jøderne, og derefter de Skriftkloge og Pharisæere lærte, at man skulde blive fri fra Synden ved Offer, Omskjærelse, Ceremonier og Lovens Gjerninger, men at han vil saaledes lære det ganske menneskelige Kjøn, at al Guds-Tjeneste og alle Gjerninger, naar de skeer i den Mening, at man derved vil blive from, ere fordømmelige for Gud, saasom det Sprog, Rom. 3, 12. lyder: Der er Ingen, som gjør Godt, ikke end Een.

324. Ved denne Prædiken bliver al menneskelig Fornuft og Formastelse dødet og tilintetgjort. Thi eftersom Enhver maa bekjende, at han er en Synder, hvad kan da skrækkeligere siges os, end at vi hverken kan have Raad, Hjælp eller Lægedom imod Synden hos og i os selv? Men naar nu Guds Vrede paa saadan Maade forkyndes og prædikes, og Menneskет slagtes og dødes til et Offer for Gud, da hører han denne Glæde og Fryd, som saaledes lyder: HErren har borttaget din Synd, du skal ikke døe, 2 Sam. 12, 13. Thi Gud vil ikke være vred paa saadanne slagtede og dræbte Syndere, men vil gjøre dem salige, eftersom han for Saadannes Skyld har sendt sin Søn, at han skulde bære Verdens Synder, og borttage dem fra de Troende.

325. Det er den rette Lærdom og rette Guds-Tjeneste, ved hvilken Syndere omvendes. Men de Andre,

som raader de Syndere, der bekjende deres Ukydskhed o
andre grove Synder (thi baade Lærere og Disciple i Pave
dommet veed intet af de Synder, som ere imod den førs
Tavle), at de skal bøde for deres Synder med Faste
Spægen etc. eller gaae i Klostere, hvori de kan føre
kydsk Levnet; de gjøre intet andet, end at de fører og nedsæn
ker dem, som de ved deres Raad omvender fra deres Ukydsk
hed, i langt større Synder og Vederstyggelighed, og gjø
deres Synder langt tungere og større. Det er ret a
frelse Een af en ringe Ulykke, og derefter kaste ham i Dø
dens Strube; at redde Een af et lidet Vand, og nedsænk
ham i det dybe Hav; at uddrive een Synd, og bebyrd
den elendige Synder med syv andre farligere, som de
HErre Christus taler i Evangelio om den uddrevne Djævel

326. Det er det første Offer, som David vil giv
Gud, efterat han ved Troen er bleven from og retfærdig
at han vil lære Folk Guds Veie; det er, at de saa
ledes skal komme til Gud, at de først skal vide og troe det
at Alt det, Intet undtagen, som et Menneske gjør uden
den Hellig Aand og Troen, er Synd, naar han gjør de
i den Mening, at han derved tænker at blive from o
retfærdig for Gud, efterdi Personen er endnu besmittet me
Synd. Men saadant vil han derfor lære, at en Synde
først maa dødes og slagtes for Gud. Dernæst vil ha
lære videre, at Gud er naadig og barmhjertig, som vi
blot uforskyldt, saa vidt vor Person angaaer, forlade o
vore Synder alene for Christi Skyld, som har gjort Fyl
dest for dem. Men saadan en Gud finder du ikke i a
Verden, som vil antage Syndere, og være dem naadig
formedelst Barfod-Munkenes og Carthusianernes Orden

ormedelst din Andagt, Pilegrims-Reiser, Messer etc. Men saadan en Gud optænker Gjernings-Helgene sig uden, a imod Guds Ord til deres evige Skade.

327. Hvilke som nu omvendes efter deres Lærdoms Raad og Maade, de omvendes til deres Hjerters Afgud, kke til den sande Gud, som er den eneste og rette Gud, er elsker Syndere, som har et sønderslaget Hjerte, og aver Behagelighed til dem, som frygter ham, og haaber aa hans Godhed. Derfor er det høit fornødent, om el-ers din Omvendelse skal skee uden Falskhed og Hykleri, at u først forskrækkes for Guds Vrede og Dom, og dødes; et er, at du føler Bedrøvelse og Bekymring i din Sam-ittighed for dine Synders Skyld. Dernæst, naar saa-ant er skeet, skal du og faae den rette Trøst. Ikke fordi t du har gjort denne eller hiin besværlige Gjerning Gud il Ære; men af Guds Forjættelse, som har sendt sin Søn Jesum Christum til Verden for vor Skyld, at han skulde forkynde de elendige og bedrøvede Syndere en vis og evig Trøst, til at haabe paa Guds Barmhjertighed, som han vil bevise os for sin Døds og Opstandelses Skyld. Det er den Maade og Vei, ved hvilken Syndere omvendes; alle de andre Veie ere vildfarende Veie. Det skal nu være min Tjeneste og Embede (siger Propheten), hvori jeg vil tjene og takke dig.

328. Men her siger du: Skal da ikke et nyt Lev-net og Igjenfødelsens gode Gjerninger følge paa Troen? Ja visselig. Men ligesom Frugten er ikke førend Træet, men Træet er førend Frugten; saaledes kan ei heller gode Gjerninger skee, uden Personen er tilforn from og ret-

færdig. Derfor opnaaer[1] vi ikke Guds Naade og det evige Liv ved vore Gjerninger og Fortjenester, men naar vi tilforn ved Troen paa Christum ere blevne fromme og retfærdige og det evige Livs Arvinger, saa gjøre vi gode Gjerninger, ikke i den Mening, at vi derved vilde opnaae[2] Salighed og det evige Liv, som Christus allerede ved sin Fortjeneste har forhvervet os, som vi og allerede med al Rette har efter Haabet; men at vi kan være Gud taknemmelige og hans Bud lydige, at Guds Ære kan ved den Lærdom, som vi føre, og vort gudelige Levnet, prises og videre udbredes til Andres Nytte.

329. Denne Orden i den rette Lærdom, nemlig at Træet maa først være godt, dernæst ikke blive uden Frugt, forstaaer vore Modstandere ikke; ja de forvender den, sætter Frugten førend Træet, det er, de lære: Skal Menneskene blive retfærdige, saa maae de fortjene det ved deres gode Gjerninger etc. Derfor er det høit fornødent, at der ere Nogle til som David, som med en frimodig Aand udbreder den Lærdom om Troen og Christi Retfærdighed, ikke alene over dem, som ere udenfor Naaden, men og over dem, som ere i Guds Naade. Thi disse, som erkjende deres Synder, som ret heftig føler Samvittighedens Skræk og deres Svaghed, de antage saadan Lærdom med al Glæde. Men de Andre, som ikke erkjender, ei heller føler deres Synder, omendskjøndt den største Deel af de Samme foragter den Lærdom, ja Nogle forfølger den, saa gaaer det dog ikke af uden Frugt for dem;

---

[1]) I den gamle danske Udgave staaer de tydske Ord — „erlanger." — [2]) „erlange."

thi her indfinder sig daglig Nogle, hvis Hjerter Gud een Deel rører i Dag, een Deel i Morgen. Efterdi nu Menneskene kan ikke komme til Sandheds Erkjendelse uden denne Lærdom, saa trænger den Hellig Aand saa stærkt derpaa, at man skal allevegne flittig drive og udbrede denne Lærdom.

330. Her er det og fornødent, kortelig at erindre Læseren, at ligesom de, hvilke den Hellig Aand her kalder Overtrædere, ansees og holdes af Verden for de Allerhelligste; saaledes blive igjen de, som lære Guds Veie, og derved omvender Syndere, paa den Maade, som sagt er (322 seqq.) holdte af Verden for Kjættere og Djævelens Børn, som ved deres Lærdom bespotter Gud og forfører Folk etc. Men det er vor Trøst, at den Hellig Aand ikke kalder dem Kjættere, men nyttige og salige Lærere, som omvender Syndere, og deres Tilhørere kalder han ikke Forførte, men Omvendte til Gud.

II.

Vers 16.

Fri mig fra Blod-Skyld, Gud, min Saligheds Gud! saa skal min Tunge sjunge med Fryd om din Retfærdighed.

331.

Dette Vers er noget mørkt og vanskeligt at forstaae, og lader sig ansee, som det er imod Lærdommens Orden i denne Psalme, som vi oventil (§ 326) har viist. Men jeg haaber, at vi skal forklare og udlægge begge Dele ret.

Blod-Skyld kalder han her den Synd, at han har udgydt Uriæ uskyldige Blod. Men Nogle forstaaer det saaledes, at han ved denne ene Synd, nemlig det uskyldigt udøste Blod, forstaaer alle Synder, ved hvilke vi blive blodskyldige, det er, fortjener Døden; saa at David her bekjender sig skyldig ei alene i Horeri og Uriæ Mord, og beder alene derfor, men i Almindelighed for alle andre Synder.

332. Men herimod kan siges, at han tilforn har i Almindelighed bedet om alle Synders Forladelse, saa og faaet[1] den: hvorledes vilde da det rime sig, at han nu anden Gang skulde bede om det, som han allerede har faaet[2]? Dertil svarer jeg: Han har tilforn lovet at lære Overtrædere HErrens Veie, nu er det ikke alene vanskeligt, men og en stor Skam, naar Een vil lære Andre, og han er selv skyldig i aabenbare Synder og derfor berygtet. Thi den, som vil lære en Anden, han skal være ustraffelig for sin Person, som Ordsproget lyder: Turpe est Doctori, cum culpa redarguit ipsum, det er: Det er en stor Skam for en Lærer, naar han er skyldig i den samme Synd, som han laster hos Andre. Derfor, ligesom han tilforn har bedet om alle Synders Forladelse for Gud, og er blevet afløst af dem, saa beder han her, at han og for Guds Menighed offentlig maa afløses af alle sine Synder, at altsaa den ganske Kirke kan vide, at hans Synder ere ham forladte af Gud, paa det at hans Lærdom, som han har sat sig for at udbrede, ikke skal forhindres ved hans Blod-Skyld, som han er berygtet for.

---

[1]) I den gamle danske Udg. staaer de tydske Ord: — „erlanget." — [2]) „erlanget."

333. Saaledes bruge vi og de hellige Sacramenter, at den ganske Guds Menighed kan see og vide, at vi erkjende vore Synder, og troer, at de ere os forladte af den himmelske Fader formedelst Christum. Derfor lader jeg Andre beholde deres Mening; men jeg forstaaer dette Vers saaledes, at det taler om den udvortes Absolution og Afløsning for den ganske Kirke, at Gud vilde saaledes borttage Blod-Skylden fra ham, paa det at Folkene ikke mere skulde forarge sig over ham, hvilkes Øien og Øren vare tilforn forargede ved hans Synder. Thi hvem veed ikke, hvor forargeligt og skammeligt det er, naar en Lærer er en Hoerkarl, en Morder etc.

334. Derfor beder David her paa denne Maade: O kjære Gud! du, som er min Gud og Frelser! frels og afløs mig af den Synd og Skam, som Præsterne kan forekaste mig. Jeg har forsyndet mig imod dig, imod Mosen og din Lov; men efterdi du kjære HErre har forladt mig mine Synder, og mit Hjerte er opfyldt med Tillid til din Barmhjertighed, saa beder jeg dig, du vilde gjøre det, at og den ganske Menighed, som er bleven forarget ved mig, maa kjende, at du har frikjendt mig af mine Synder, og at jeg ogsaa for Menigheden maa saaledes afløses af mine Synder, paa det at dit Ord ikke derved skal blive forhindret.

335. Det lader sig vel ansee, ligesom han talede alene om sit Mord og Hoer, og det kan og være, at han erindrer de samme Synder til Exempel; dog som jeg oventil (§. 332.) har sagt, forstaaer han ved disse alle andre Synder, at Gud vilde borttage al den Skjændsel, hvorved en Prædikant eller Lærer maatte blive til Skamme

for Menigheden; at de Mennesker, som vidste og kjendte til deres Læreres Synder, skulde ikke mere forarge sig derover, men maatte meget mere trøste sig derved; som S. Paulus 1 Tim. 1, 13. skriver om sig selv, at han har været en Bespotter, Forfølger og Forhaaner. Ved hvilken Bekjendelse den christne Menighed ei alene ikke forarges over hans store Synder, men endog faaer en Trøst deraf, nemlig efterdi de veed, at saadanne store Synder ere tilgivne S. Paulus for Gud, saa haabe de, at Gud skal og forlade dem deres Synder, som og S. Paulus der sammesteds v. 16. siger: at ham derfor er Barmhjertighed vederfaren, at Jesus Christus vilde bevise i mig, som den Groveste, al Langmodighed, dem til et Exempel, som herefter troe paa ham til det evige Liv.

336. Paa saadan Maade er det mig ei heller nogen Skam for Guds Menighed, ei heller til Hinder for min Lærdom, naar jeg bekjender, at jeg har været en Munk i Pavedommet, at jeg har ved at holde Messe og mit ganske Kloster-Levnet ikke alene fornægtet min Frelser Christum, men og paany korsfæstet ham. Thi jeg forlod mig den Tid saa ganske og aldeles paa min egen Gjerning og Fromhed, at dersom en Anden havde lært det samme, som jeg nu ved Guds Naade lærer og troer, troer jeg, at jeg skulde (som man pleier at sige) haft sønderrevet ham med mine Tænder. Men at Gud har reddet mig af denne Guds-Bespottelse, og beskikket mig til sit Ords og sin Retfærdigheds tro Prædikant, det er ikke forargeligt for den christelige Menighed, men er behageligt for den at høre til et trøsteligt Exempel.

337. Paa denne Maade, som sagt er (§. 332. seqq.) beder og David her, at han maa reddes fra Blodskyld, det er, at han og for Guds Menighed maa afløses fra hans Skyld og Skam; at ligesom han er afløst og frikjendt af Gud, at han og saaledes maa blive afløst af Loven, og frit opløfte sit Hoved for den ganske Menighed uden Sky og Skam; ligesom jeg nu har sagt om mit Exempel, at jeg har korsfæstet Christum baade udenfor Munke-Ordenen og i Munke-Ordenen. Men denne Syndernes Bekjendelse gjør ikke, at Guds Ord foragtes, men formerer Tillid i Tilhørerne til Guds Barmhjertighed, og er og den HErre Gud behagelig. Derfor sætter han og dette dertil:

Saa skal min Tunge sjunge med Fryd om din Retfærdighed.

338. Disse Ord taler han om Lærdommen og Prædike-Embedet. Som han vilde sige: Naar jeg saaledes er afløst af mine Synder og frikjendt for from og retfærdig baade for dig og Menneskene, saa skal min Tunge med al Frimodighed forkynde, berømme og prise din Retfærdighed, det er din Naade, ved hvilken du forbarmer dig over Syndere, og tilgiver dem deres Synder.

339. Men nu har det kostet mig stor Møie og Arbeide, førend jeg ved Guds Naade har kundet forstaae, hvad det Ord, Retfærdighed skulde betyde[1]. Thi saaledes har de i Almindelighed forklaret det i Pavedommet, at Guds Retfærdighed var Guds Sandhed, ved hvilken han dømmer og straffer Enhver efter sin Fortjeneste, og

[1]) See Anmærkningen Side 47.

har de sat imod dette Ord, Retfærdighed, Barmhjertighed, ved hvilken de Troende skulde blive salige. Dette er ikke alene en farlig Forklaring og Bemærkelse, men den er og urigtig. Thi den gjør et hemmeligt Had i Hjertet imod Gud og hans Retfærdighed. Thi hvo skulde kunne elske den, som handler med Syndere efter sin Retfærdighed, og efter den dømmer dem.

340. Derfor skal Enhver vide, at Guds Retfærdighed er intet andet, end hans Barmhjertighed, ved hvilken vi, som antages til Naade af ham, agtes for fromme og retfærdige formedelst Christum, og faaer [1] Syndernes Forladelse. Denne Retfærdighed er behagelig og trøstelig for os i Gud, thi den gjør ikke en streng og alvorlig Dommer af Gud, men en naadig Fader, som ikke bruger sin Retfærdighed dertil, at han derved vil beskylde, dømme og straffe Syndere, men gjøre dem fromme og retfærdige, og forlade dem deres Synder.

341. Denne din Retfærdighed, siger David, ikke Menneskens, ei heller Mosis Retfærdighed, vil jeg prædike og forkynde med Fryd, om jeg endskjøndt skulde derover fortørne alle Mennesker, og gjøre mig dem til Fjender; alene at du gjør, at jeg bliver afløst for Menigheden af mine Synder og Skam, og saaledes uden Sky og Skam tør træde frem for Menneskene, og tør ikke skamme mig for mine Synders Skyld, som og ere Menigheden bekjendte.

342. Dette er nu og et meget skjønt Exempel og stor Trøst for alle dem, som ere i Lære- og Prædike-Embedet, og ere dog berygtede og strafværdige for deres Syn-

[1]) I den gamle danske Udg. staaer det tydske Ord — „erlanger".

ders Skyld, som de tilforn har begaaet; som jeg har sagt om mit Kloster-Levnet (§. 336.).

343. Læseren skulde ei heller forglemme, det jeg nu ofte gjentager, at Propheten i Almindelighed taler om alle Synders Oprindelse og Hovedkilde, dog tilligemed viser sine særdeles Synder, som han har begaaet paa Uria og hans Hustru Bathseba, og hvad mere Uraad deraf er fulgt; til et trøsteligt Exempel for alle Syndere, at ligesom Gud af blot Naade har forladt ham hans Synder, saaledes vil han og for Christi Skyld forlade dem deres Synder.

III.

Vers 17.

HErre! oplad mine Læber, at min Mund kan kundgjøre din Priis.

344.

Efterat Propheten er bleven retfærdig og from for Gud af Guds blotte Barmhjertighed, som han har annammet ved Troen, og ved Syndernes Forladelse: efterat han og er bleven afløst og frikjendt for Guds Menighed af hans Blodskyld, saa at hans forrige Synder kan nu herefter ikke være Nogen til Forargelse, men til Trøst; saa beder han nu, at HErren vilde oplade hans Læber, at han offentlig, uden al Sky og Frygt for Hvermand, maa forkynde og berømme Guds Barmhjertighed, ikke, som de falske Aander eller Lærere, i Kroge.

345. Men efterdi han begjærer, at HErren vilde oplade hans Læber, viser han dermed, hvor besværlig en

Gjerning og Tjeneste Tak-Offer er, og hvor tungt og suurt det kommer ham for, at bevise det, som Gud fordrer af os, Pſ. 50, 14. Da han saaledes siger: Offre Gud Taksigelse etc. Thi det er Dristighed over al Dristighed, Dyd over al Dyd, at Een tør offentlig og for hver Mand tale Guds Ord og bekjende HErrens Navn. Thi her gjør Djævelen Modstand ved al Efterstræbelse, hvor han kun kan, at han kan forhindre saadan Bekjendelse.

346. Dersom vi nu med legemlige Øine kunde see saadan Djævelens Efterstræbelse, saa skulde vi lettelig forstaae Aarsagen, hvorfor David ei alene tilforn har begjæret at trøstes og opholdes ved en frimodig Aand, men og nu beder af HErren, at han vil oplade ham hans Læber: ikke derfor, at han efter Papisternes Maade (som fører dette Vers, ja og den ganske Psalme ikkun i deres Mund), vil sjunge eller bede de 7 Bedetimer[1], men at han vil bekjende, berømme og udbrede HErrens Navn, baade for Djævlene og al Verden, for Konger, Fyrster og in summa for alt Kjød.

347. Thi derimod yttrer og indfinder sig adskillige Aarsager, formedelst hvilke Læberne sammendrages, ja undertiden ganske tillukkes og stilles, saasom paa den ene Side Fare paa Legem og Liv, Ære og Gods, paa den anden Side Egennytte og Fordeel; ofte hindrer og vore egne Venner det. In summa, saadanne Forhindringer ere overmaade mange, ved hvilke Satan vil betage os saadan Bekjendelse og tillukke vore Læber. Som jeg og selv har erfaret, dog har Gud altid forlenet mig Naade, at han

[1]) See Anmærkningen Side 25.

trøstig mod saadanne Forhindringer har opladt mine Læber i store Ting, naar det angik hans Lærdom og Ære.

348. Derfor taler han her om deres offentlige Bekjendelse, Forkyndelse og Berømmelse, som allerede ved Troen ere fromme og retfærdige. Paa det at vi skulde vide og lære, hvor stor en Kunst det er, at tale Ordet offentlig, som dog Een veed og har erfaret, at det er den bare guddommelige Sandhed. Thi saadan Tale og Bekjendelse understaaer sig ei alene Satan, men endog de høie og nedrige Potentaters Tyranni i Verden, ja vel og vore egne Synder og vort Kjød at forhindre. Derimod driver os og paa den anden Side Aanden fort, som S. Petrus siger Apost. Gj. 4, 20. Vi kan ikke andet, end tale det, som vi have seet og hørt. Denne Aand raaber med mange og store Sukke, at denne Bøn kan komme for Gud og bønhøres, at han vil oplade os vore Læber, at hans Roes kan forkyndes.

349. Men at forkynde Guds Roes og Retfærdighed og deslige, er ikke andet, end at drage stor Fare paa sig, at gjøre sig Satan, Verden, vort eget Kjød og al Ulykke til Fjender. Thi hvorledes kan man forkynde Guds Berømmelse og Lov, uden man tilforn straffer og fordømmer Verden med al dens Hellighed og Retfærdighed? Men hvo som understaaer sig at gjøre saadant, han drager ei alene stor Misundelse og Had paa sig, men giver sig i aabenbar Fare. Derimod Gjernings-Hellige som lære deres Munke-Orden, Helgenes Paakaldelse, deres Fortjenester, Broderskaber og deslige, de berømmer og priser ikke Gud, men sig selv. Derfor staaer de ei heller

i nogen Fare, Verden kan ei alene vel lide dem, men ærer dem, og giver dem rigelig og overflødig, hvad de vil have.

350. Derfor siger Propheten her: HErre! oplad mine Læber, at min Mund kan kundgjøre din Priis; det er, forleen mig Naade, at jeg frimodig og trøstig maa bekjende og lære andre Folk just det samme, som jeg har lært, nemlig: at Du alene bør berømmes og prises til evig Tid, fordi at Du uforskyldt af lutter Naade gjør Syndere retfærdige etc.

351. Men her hører du, hvem det er, som ved Troen er bleven retfærdig og from af Gud, og hvad for Gjerninger han udvælger at gjøre, nemlig ikke at faste, ikke at bære en Kameels-Hud, som Johannes bar, Matth. 3, 4. eller at leve i Ørken etc., hvilke Gjerninger ei heller ere at foragte; men naar man holder og ligner dem imod disse høie Gjerninger, nemlig imod at kundgjøre og prædike Guds Navn, saa er det derimod lutter Narreværk, ikke alene hos Papisterne, men og hos de sande Hellige.

352. Thi S. Johannes har ikke derfor været saa stor og hellig en Mand, fordi han har haft en Kameels-Hud paa sig, levet i Ørken, spiist Græshopper og vild Honning, ingen Viin drukket; men fordi han var fuld af den Hellig Aand, og turde kalde Pharisæerne Øgleunger, Matth. 3, 7. turde sige til den Tyran Herodes: det er ikke tilladt, at du haver din Broders Hustru, Matth. 14, 4., turde give den HErre Jesu Christo offentlig for det ganske Folk, af hvilket han var foragtet, det Vidnesbyrd, at han siger Joh. 1, 27. 29.: See det Guds Lam, som bær Verdens Synd! etc. Han er den, som kommer efter mig, hvilken haver

æret for mig; hvis Skotvinge jeg er ikke vær= ig at opløse. Det ere de Gjerninger, som gjøre S. Johannes saa stor, at iblandt dem, som ere fødte af Kvinder, var ingen Større opstanden end han, Matth. 11, 11. Men at boe i Ørken, bære en Kameels Hud, æde Græshopper og vild Honning, kan og et ondt Menneske gjøre og det uden al Fare; men at lære og bekjende Sandhed, kan Ingen uden stor Fare gjøre. Som man og seer det paa Johannes den Døber, at han skammelig blev ombragt efter den Hores Herodias Villie og Behag, Matth. 14, 8. seqq.

353. Hvo som nu vil høit berømme og love en her= lig Gjerning, som vel sømmer og anstaaer et Christen= Menneske, han berømme og love ikke Pavens Abespil og og Narre=Værk, ikke nogle Helliges strenge og haarde Lev= net, men han love den høieste Gjerning, nemlig at han for= kynder Herrens Lov og Priis for Verden, thi det er den høieste Dyd iblandt alle, saa og den største og besværligste Gjerning.

354. I det verdslige Regimente seer og erfarer man, at ganske faa Folk med glad Mod giver sig til Regimente, og antager det for den Fares Skyld, som er derved. Og gaaer det almindelig saa til, som Cicero siger, at just de, som haabe at opnaae[1] stor Ære i Regimente, maae staae i stor Frygt og Fare; som mange fortræffelige og store Folks Exempler i Regimente beviser og bevidner, saasom: Themistoclis, Demosthenis, Ciceronis og mange flere andres, hvoraf vi seer, at og den høieste Stand, nemlig verdslig Regimente, er fuld af Sorg og Fare.

[1]) I den gamle danske Udg. staaer det tydske Ord — „erlange".

355. Men at Een sidder i en Krog og straffer, hvad andre Folk gjør eller har gjort, det er en slet, ja kvindagtig Kunst. Men naar Een tør oplukke sin Mund for et ganske Raad, og offentlig sige sin Mening og gode Tykke, saa, endskjøndt Nøden og det almindelige Bedste udfordrer det, finder man dog ganske faa af dem. Men langt større og vanskeligere en Sag er det, at Een tør tale og bekjende Guds Ord offentlig for Guds Ansigt, for alle udvalgte Engle, ikke alene imod alle store Herrer paa Jorden, men og imod Djævelens og den ganske Verdens Villie. Derved er mere Fare end i Regimente, om endskjøndt der og høit behøves et glad Mod. Men her i Christi Rige at tale Sandhed, og frit offentlig bekjende Christum, dertil hører ei alene et glad Mod, hvilket og verdslige Regenter kan have, men der behøves den Hellig Aand selv, Guds Finger, som maa oplade vore Læber, at de kan kundgjøre Guds Lov og Priis. Derfor, naar vi har faaet Guds Retfærdighed og Naade ved Troen paa Christum, kan vi ingen større Gjerning gjøre, end at vi tale og prædike Sandhed om Christo Jesu. Thi hvad udvortes Gjerninger angaaer[1], saa kan ei alene andre almindelige Folk, men og vel de ufornuftige Dyr gjøre de samme, som at faste, arbeide, vaage.

356. Man siger og, at en Deel Tyrker føre et meget strengt og haardt Levnet. Men nu skulde vi Christne fornemmelig beflitte os paa at føre et ærbart og tugtigt Levnet, holde vore Legemer i Tvang og spæge dem, paa det at de kunde være desto bekvemmere til at vaage og

[1]) I den gamle danske Udgave staaer det tydske Ord — „anbelanger".

bede, og til andre gode Gjerninger, ikke i den Mening, at aflægge Synd derved etc., men at bevise Gud dermed Lydighed, som fordrer saadant af os, og Andre til et godt Exempel, som Christus lærer, Matth. 5, 16. Lader Eders Lys skinne for Menneskene etc.; hvilket altsammen er ikke tungt at gjøre, og fører ingen Fare med sig. Men naar Een skal bekjende Christum og hans Ord, og sætte sit Legeme og Liv i Fare, dertil hører den frimodige Aand, om hvilken David ovenfor har sagt, og her beder: HErre! oplad mine Læber.

357. I det efterfølgende Vers viser han Aarsagen, hvorfor han, efterat han nu har faaet Guds Retfærdighed, intet andet kan og veed at gjøre, end at love og takke den HErre Gud ved at forkynde hans Navn, og siger:

IV.

Vers 18.

Thi du haver ikke Lyst til Offer, jeg vilde vel ellers give dig det; og Brændoffer behager dig ikke.

358.

Det er Aarsagen, hvorfor han vil kundgjøre HErrens Priis. Thi du haver, siger han, ikke Lyst til Offer. Men er det ikke en kjætterst Lærdom, at Profeten, eftersom Mosis Lov, samt alle Ceremonierne og Guds-Tjenesten endnu bestod, offentlig tør sige: Du ha-

ver ikke Lyst til Offer, og Brændoffer behager dig ikke! Jeg har ofte forundret mig, hvor Propheterne har kunnet være saa dristige, at de har lært og prædiket saa haardt imod Mosis Lov, imod Guds-Tjenesten, samt Offerne. Thi dersom Paven havde kunnet bevise og forsvare sin Guds-Tjeneste og Ceremonier saa stærkt af Guds Ord, som Jøderne, saa havde jeg ikke turdet sige et Ord derimod: men efterdi al hans Abeværk er opdigtet, og forordnet ei alene uden Guds Ord, men og imod Ordet, saa forkaste vi det billigen. Men jo ringere vor Seier imod Pavens Kirke og Ceremonier er, jo større og herligere er Propheternes Seier, at de saa frimodig har stridt og lært imod Offerne.

359. Thi det har ikke saaledes manglet Propheterne i Mosis Lov, som Paven, paa Skriften. Thi Paven har nu intet andet for sig, end Kirkens blotte Navn og Titel, hvorved han tænker og mener at forsvare sine Traditioner eller Menneskens Lærdomme. Men Præsterne i det gamle Testamente vidste, at Offerne vare befalede og indsatte af Gud selv. Derfor lader det sig her saaledes ansee, ligesom David talede lige tvert imod Skriften og Mosen, som har et klart og offentlig Vidnesbyrd for sig, at han efter Guds Befaling og Villie har forordnet Folket saadanne Offere og Ceremonier.

360. Saa seer og Enhver, med hvor stor Flid Alting, som henhørte til Tabernaklet og dets Redskaber, til adskillige Offere og Guds-Tjeneste, blev befalet af Gud i 2den, 3die og 4de Mose Bog. Saa er og de hellige Patriarkers Abrahams, Isaaks etc. Exempler for Die, som Alle har beviist deres Taknemmelighed imod Gud ved

Offere. At nu David her træder frem imod Guds of-
entlige Befaling, imod alle hellige Fædres Exempel, og
aa lige hen siger: Du haver ikke Lyst til Offer, det la-
ber sig ansee, som det var det bare og visseste Kjætteri.

361. Men førend vi videre taler derom, saa maa
eg erindre Eder dette, nemlig: dersom den Hellig Aand
ved Propheten David forkaster de Offere, som dog vare
befalede af Gud at holdes; hvorledes kan da Pavens
Geistlige berømme deres Munkekapper, Orden, Løfter,
Kronragelse og deslige, som stor Hellighed? Hvor tør da
Paven være saa dristig at lære, at hvo som holder
hans Traditioner eller Menneske-Lærdomme, han skal være
from og retfærdig for Gud, da dog al hans Gjøren og
Væsen er uden Guds Ord opfundet og oprettet? Derfor
skal man vide, at dette Vers er sagt her af den Hellig
Aand, ei alene imod Loven, men og imod det ganske Pave-
dom, med alle Menneske-Lærdomme, Ceremonier og op-
digtet Guds-Tjeneste, i den Mening, at det Altsammen
er Intet for Gud, ei heller behager ham.

362. Men derfor forkaster David i Besynderlig-
hed Lovens høieste Guds-Tjeneste, som var indsat af Gud
selv, at han derved kan gjøre en offentlig Forskjel imellem
alle Religioner og Guds-Tjenester i den ganske Verden,
endog den medindbefattet, som var stiftet efter Guds Be-
faling, og indsat ved Moses, og imellem den eneste rette
Guds-Tjeneste, som er, at man troer paa den HErre Chri-
stum, ved hvilken Synderne forlades os, og Retfærdighed
og det evige Liv skjænkes os uden vore Gjerninger og
Fortjeneste, af lutter Naade, alene derfor, at Gud er barm-
hjertig, og vil være de Troende naadig formedelst Christum.

363. Saa giver nu David tydelig og klarlig tilkjende med disse Ord: Du haver ikke Lyst til Offer etc. at ingen Guds-Tjeneste, Gjerning eller Offer skal hverken oprettes eller holdes i den Mening, ligesom Gud kunde derved forsones, og man kunde fyldestgjøre for Synden. Thi saadant formaaer intet Menneske at opnaae[1] hverken ved Offer, endog det er befalet af Gud, eller ved Gjerninger, som ere udvalgte af Menneskene.

364. De Gjerninger, som Gud har befalet, ere vel i sig selv meget gode og hellige, de behage og Gud, naar de skeer i Troen, Gud til Ære og Næsten til Nytte. Men naar de foretages og gjøres i en anden Mening, end som de ere befalede af Gud, da bliver Gud ei alene ikke forsonet derved, men og haardt fortørnet. Thi dersom Brænd-Offer ikke behager Gud, som han selv har befalet og anordnet, hvad er det da for en Daarlighed, at Een vil forlade sig paa de Gjerninger, som han har udvalgt og opdigtet sig selv uden Guds Ord og Befaling.

365. Derfor siger han Ps. 50, 9. 10. saaledes: Jeg vil ikke tage en Stud af dit Huus; ei heller Bukke af dine Stier. Thi alle Dyrene i Skoven høre mig til; Dyrene paa Bjergene i tusinde Tal etc. Som han vilde sige: det er forgjæves, at I mene at forsone mig ved Eders Gjerninger, Offer og Guds-Tjeneste; thi Legeme, Sjæl og alt hvad I har, det har I Altsammen af mig. Dersom jeg nu behøvede det samme, som jeg giver og skjænker Eder af blot Naade, saa vilde jeg ikke give Eder det. Kjære! hvorfra har en Munk

---

[1]) I den gamle danske Udg. staaer det tydske Ord — „erlange".

det, at han faster og beder, og andet mere han gjør efter sin Regel? Uden Tvivl ingen andensteds, end af Gud, som giver ham Legems Sundhed og Kraft, at han kan gjøre saadant. Om endskjøndt Gud har ikke Behag deri, efterdi han har ikke budet det. Efterdi da (siger Gud), jeg giver og skjænker dig alt dette, hvorfor vil du da give mig det igjen, ligesom jeg ikke kunde undvære det, og maatte endog give dig gode Ord derfor?

366. Derfor er der slet intet hos os, som vi kan gjøre eller give Gud, uden at vi takker, lover og priser ham for sine store og uudsigelige Velgjerninger. Thi alt hvad vi ere, leve og have, det er Altsammen Guds Gaver, som S. Paulus og siger Rom. 11, 35. Hvo har givet ham Noget tilforn? Naar vi nu end gjøre alt det, som vi kan, saa gjøre vi dog intet andet, end at vi give Gud det igjen, som vi have annammet af ham. Men hvad besynderligt er deri?

367. Her svarer en Gjernings-Hellig: Jeg vil derved stille Guds Vrede, og opnaae[1] Naade hos ham. Det er egentlig at give Gud sit Gode igjen, dog nu ikke mere som hans Gode, men som det var vort eget Gode. Nu holder og Fornuften det ei alene for Uret, men for en stor Spot og Daarlighed, naar Een giver en Anden noget, ikke af sit eget, men af en Fremmeds Gods, som han har bragt til sig med Uret.

368. Ville vi derfor gaae den rette Vei, og gjøre Gud noget til Velbehag, saa skal vi takke ham af Hertet, ære og love ham, og vist vide og troe, at alt det vi have

[1]) I den gamle danske Udgave staaer — „erlange".

og formaaer, det være sig legemlig eller aandelig Gode og Velgjerning, saa kommer det fra ham, at han og er den, som ved sin Aand trøster os, som oplader vore Læber og Mund, at de kan prædike, berømme og bekjende hans Retfærdighed.

369. Saa forkaster nu David slet hen al Guds-Tjeneste, samt Offerne; og omendskjøndt de vare forordnede og befalede af Gud, saa siger dog David her: Du haver ikke Lyst til Offer. Og Es. c. 1, 11. Jeg er mæt af Brænd-Offere af Væddere, og af det fede Kvægs Fedme, og jeg haver ingen Lyst til Blod af Stude, og Lam, og Bukke. Og i den næste Psalme for denne, siger Gud: Jeg vil ikke straffe Dig for dine Offeres Skyld; etc. Mener Du, at jeg vil æde de stærke Oxnes Kjød etc. Ps. 50, 8. 13. Saadanne Prædikener har Præsterne uden al Tvivl holdt for kjætterske, og derfor forfulgt og ihjelslaget Propheterne.

370. Men vi maae og vise Aarsagen, hvorfor Offerne ere blevne forkastede af Propheterne, da de dog vare den høieste Guds-Tjeneste i Loven. Thi det lader sig ansee, ligesom Propheterne har gjort Uret deri, at de just forkaster det, som Gud selv havde befalet at gjøres. Svar: Man maa ikke saaledes ansee og forstaae saadanne Propheternes Prædikener, ligesom de ganske og aldeles havde forkastet Offerne; men de straffede og fordømte fornemmelig den urette og falske Mening, i hvilken Folket gjorde Offerne, nemlig derfor, at de derved vilde blive fromme og retfærdige for Gud, da dog saadanne Offere vare ikke i den Mening indsatte af Gud. Thi at forløse fra Syn-

den, at gjøre from og retfærdig, er fra Adams Fald af alene forbeholdt den HErres Christi eneste Offer, af hvilket rette eneste Offer, alle de andre, som vare befalede i Loven vare alene Skygger.

371. Thi Guds-Tjeneſten i Loven er ikke alene derfor indſat af Gud, at det Israelitiſke Folk ſkulde derved ſkilles og kjendes fra andre Folk. Men de ſamme Offere betegnede den HErres Christi tilkommende Offer, hvorved Folket ſkulde erindres om den tilkommende Forløsning, ſom ſkulde ſkee ved Guds Søn. Men nu var den ſtørſte Deel af det Israelitiſke Folk ſaaledes forført af Præſterne, at de gjorde ſaadanne Offere i den Mening derved at opnaae[1] Syndernes Forladelſe. Det var intet andet, end at agte Oxe- og Bukke-Blod lige med Christi dyrebare Blod; det ufornuftige Offer med Guds Søns hellige Offer. For ſaadan Guds-Beſpottelſes Skyld har Propheterne prædiket ſaa heftigt imod Offerne, ikke derfor, at de ikke ſkulde ſkee, men fordi de ikke ſkete i den rette Mening og af den rette Aarſag. Thi almindelig offrede de paa det Sted og paa den Maade, ſom Gud havde befalet det, at der altſaa var intet at laſte paa Offerne ſelv, men Meningen og Aarſagen, hvoraf de ſkete, var urigtig.

372. Saaledes forkaſte vi Meſſen, ikke derfor, at det ſkulde være Uret at bruge HErrens Nadvere, hvilken vi handler og bruger med al Ærbødighed; men fordi at Papiſterne i urigtig Mening ſkammelig misbruger Meſſen. Thi de holde for, at ſaadant Offer eller Meſſeholden (endog naar den forrettes af en ond Skalk) hjælper og

[1]) I den gamle danſke Udgave ſtaaer det tydſke Ord — „erlange".

frier Menneskene fra deres Synder, baade her i Livet og hisset i Skjærsild. Hvad gjør da Christus, som er det Guds Lam, der bær Verdens Synder, Joh. 1, 29. og i hvilken alle Slægter paa Jorden velsignes? 1 Mos. 12, 3.

373. Saaledes lære vi og om Daaben, at den ikke nytter Menneskene uden Troen, men at Troen maa være der, ved hvilken vi annammer den Naade, som tilbydes os i Daaben. Men ligesom David har haft sine Fjender, som har sat sig imod ham for denne Lærdoms Skyld; saaledes have vi og vore Fjender, og maae derfor sættes i Band og fordømmes.

374. Derfor skulde vi holde fast ved den rette rene Lærdom, og vist vide, at, naar der handles om, hvorledes vi skal blive retfærdige for Gud, vor Samvittighed tilfredsstilles, og hvorledes vi skal blive Synden løs, da kan hverken Mose Lov, samt hans Guds-Tjeneste og alle Offere, end ikke de 10 Guds Bud hjælpe dertil; thi de ere ikke stiftede, ei heller givne os af Gud i den Mening, at vi derved skulde eller kunde blive retfærdige for Gud, som S. Paulus lærer, Gal. 3, 21. 22. Var der given en Lov, som kunde gjøre levende, da var Retfærdighed sandelig af Loven. Men Skriften haver indsluttet alle Ting under Synd, at Forjættelsen af Jesu Christi Tro skulde blive givet dem, som troe. Derfor gjælder og hjælper her intet, uden Guds Barmhjertighed, som han har beviist os i det, at han ikke har sparet sin egen Søn, men givet ham hen for os Alle, og Troen, som annammer saadan Barmhjertighed og tilegner sig saadant Christi Offer.

375. Derfor ere Sacramenterne og Ceremonierne i det Nye Testamente hellige, rette og gode, naar de gaaer og blive i den rette Brug, som Christus har indstiftet og forordnet dem. Saaledes ere og de gode Gjerninger rette og gode, naar de skeer i den rette Mening. Ligesom Guds-Tjenesten tilforn i Loven og var hellig, ret og god. Men naar man vil blive from og retfærdig ved Guds-Tjeneste, ved Ceremonier og gode Gjerninger, saa ere de ei alene unyttige, men duer aldeles intet. Thi det udretter alene den HErres Jesu Christi eneste Offer, imod hvilket Offers Værdighed alle de andre Offere i Loven og alle Gjerninger ere aldeles intet. Saaledes er og den udvortes Retfærdighed i sin egen Kreds og Brug en meget kostelig og nyttig Ting, at almindelig Fred og Enighed kan derved beholdes. Men naar du mener, at fordi du er en from Borger, en kydsk Ægtemand, en oprigtig Handelsmand, du derfor er from og retfærdig for Gud, da gjør du af den Gjerning, som i sig selv er hellig, god og nyttig, en lutter Vederstyggelighed, som Gud ikke kan lide.

376. Derfor skal vi vist slutte, at vi alene ved Guds Barmhjertighed, som er forjættet og beviist os i Christo, blive fromme og retfærdige, og det evige Livs Arvinger. Hvor nu saadan Erkjendelse og Tro er, der følger visselig gode Gjerninger og en gudelig Vandel, saa at de Mennesker leve i Guds Lydighed, love og prise ham, elske Næsten etc. Hvilket dog ikke skeer i den Mening, at de derved vilde blive fromme, men alene for at takke Gud, og derved, som fromme Børn, bevise Gud, deres kjære Fader, deres Lydighed. Saa skal vore Gjerninger, som gjøres i saadan Mening, og skeer i Troen, ligesom Offerne i det

gamle Testamente, blive en sød Lugt og behagelig Guds-Tjeneste for den HErre Gud, efterdi vort Haab grunder sig paa hans Barmhjertighed, og vor Tro er rettet paa den HErre Christum.

377. Naar vore Gjerninger og Offere skeer i saadan Mening, saa skeer de ret; thi Træet maa jo tilforn være godt ved Troen, skal det ellers bære god Frugt; som og David herefter siger: v. 21. Da skal du have Lyst til Retfærdigheds Offere, nemlig: naar Jerusalems Mure tilforn paa denne Maade ere opbygte, det er, naar Troen tilforn er der. Saaledes siger og Samuel til Saul 1 Sam. 10, 7.: Naar disse Tegn kommer for dig; nemlig: naar du ved HErrens Aand er bleven en anden Mand, saa gjør du, hvad din Haand finder paa; thi Gud er med dig. Her lærer Samuel ham, at han ikke vil gjøre een eller to Gjerninger, men naar han ved Aanden er først bleven en anden Mand, saa, siger han, skal du faae nok at gjøre. Thi efterdi han nu er bleven en anden Mand, saa følger der og andre Gjerninger.

378. Denne Lærdom forstaaer vore Modstandere ikke, men tvertimod forvender den, de vil og lære, at Folk skal saa længe gjøre gode Gjerninger, indtil de forandres og blive fromme. Men Mennesket maa tilforn paa denne Maade, som David her siger, blive forandret, saa begynder han først at gjøre al Ting ret. Siden kan han lade sig omskjære, offre, toe sig efter Loven, æde, drikke, gifte sig, gjøre efter sit Kald og Embede hvad han vil etc., saa er det alt vel og godt gjort, og behageligt for Gud. Thi naar Mennesket ved Troen paa Christum er retfær-

dig, og er nu bleven et godt Træ, saa behager Gud alle hans Gjerninger og Væsen, efterdi han har Behagelighed til Personen for Christi Skyld, paa hvilken han troer. Men alt dette skeer ikke for Personens Skyld, men for den HErres Christi Offer og Guds Barmhjertigheds Skyld; hvilke begge vi ved Troen fatter og tilegner os.

379. Derfor er det meget trøsteligt, at Gud ikke har Lyst til Offere, ei heller lader sig dem behage, naar de skeer i den Mening, at man derved vil forsone Gud, og blive from og retfærdig. Thi i denne Lærdom prises Guds Barmhjertighed, som blot uforskyldt tilgiver os vore Synder. Men de, som tænke at blive retfærdige ved deres Gjerninger, de gjør intet andet end, at de vil selv være deres egne Skabere; da dog Skriften siger Ps. 100, 3. Han haver gjort os, og ikke vi selv. Thi den første Skabning og Fødsel, at vi ere fødte til Verden, den er jo ikke vores, men Guds; hvorledes skulde da den anden Fødsel være vores, ved hvilken vi fødes til det evige Liv.

380. Derfor er det ei alene en falsk, men og en ugudelig Lærdom, at Gud saaledes kan blive forsonet ved vore Gjerninger, at han derfor skulde give os Retfærdighed og det evige Liv. Thi efterdi han vil ikke have det, at de Gjerninger, som han selv har befalet, skal skee i saadan Mening, men han forkaster dem; meget mindre vil han antage Menneskens Gjerninger, som vi selv, uden Guds Befaling, har opfundet.

381. Derfor skal man vel mærke dette Vers, i hvilket han imod Mosen, Loven og alle Gjerninger og Religioner klarlig siger: Du haver ikke Lyst til Offer, nemlig, at

derved kan beholdes dette Hovedsprog, at Menneſket bliver retfærdig alene ved Troen paa Jeſum Chriſtum. Men denne Lærdom ſtrider ei alene imod Loven, men og imod vort eget Hjerte og Tanker. Thi ſaaledes ere vi Alle-ſammen ſindede af Naturen, at vi vil gjerne bringe no-gen Fortjeneſte til Gud, ſom vi kan forſone ham med, at han beviſte os Naade derfor. Aarſagen er, at vi ei kan med et glad Hjerte forlade os paa Guds Barmhjer-tighed. Deraf kommer det og, at naar vi har begaaet noget Ondt, ſaa vil vi ſtrax fortvivle, men naar vi har gjort noget Godt, ſaa indfinder ſig ſtrax en hemmelig For-maſtelſe og Indbildning hos os.

382. Men hvorfor formaſter og hovmoder vi os af det, ſom vi dog ikke har af os ſelv, men andenſteds fra? Thi endog den Gave at bekjende Gud og hans Ord, og at takke ham for alle hans uudſigelige Velgjerninger, have vi ikke af os ſelv, men af Gud; men hvor meget mere da Gaverne ſelv, for hvilke vi takke Gud? Derfor er det forgjæves, at man tænker at forſone Gud ved Gjerninger. Hvortil har da HErren ellers Lyſt, efterdi han har ikke Lyſt til Offer? Hvad behager ham da?

V.

Vers 19.

Guds Offere er en ſønderbrudt Aand; et ſønderbrudt og ſønderſtødt Hjerte, ſkal du, Gud! ikke foragte.

383.

Dette Vers var vel værd, at skrives med gyldne Bogstaver. Thi her seer man, hvad for Offere Gud behager, hvilke han agter fremfor alle Lovens og den ganske Verdens Offere. Men efterdi intet Offer kan skee uden en Præst, saa bliver Lovens Præstedømme her afskaffet, og et nyt Præstedømme med nye Offere indsat. Derfor vil vi her gjøre Forskjel imellem Præstedømmet; thi vi seer, at han taler om tvende Præstedømmer: først om det, som han forkaster, dernæst om det, som han indsætter og lover.

384. Det første Præstedømme, hvilket han forkaster, det har Brænd-Offere og andre deslige, som vare befalede i Loven. Men det andet, som han lover, er det, i hvilket ikke ufornuftige Dyr, men sønderbrudte og sønderstødte Hjerter offres til Gud. Denne Forskjel skulde vi flittig mærke og troe, at denne samme Forskjel har ikke David men den Hellig Aand selv viist og sat. Og er det en stor Trøst for alle Troende, som har en sønderbrudt Aand og et sønderstødt Hjerte, at vide dette; thi de føle det, som er ganske tvertimod, de tænke, dersom Gud havde Behagelighed til mig, saa skulde jeg og være glad. Ikke saaledes! Saadanne svare Tanker, Sørgmodighed[1] og Forsagen skal de lade fare, og trøste sig med disse Ord: Guds Offere er en sønderbrudt Aand; til de andre har han ingen Lyst, som han siger: Ps. 50, 9. Jeg vil ikke tage en Stud af dit Huus; etc. og Christus: Matth. 15, 9. udaf Es. 29, 13. De dyrke

[1]) I den gamle danske Udg. staaer det tydske Ord — „Traurighed".

mig forgjæves, idet de lære saadanne Lærdomme, som ere Menneskens Bud. Deraf følger, som David her siger, at de Offere, som ere behagelige og tækkelige[1] for Gud, er en sønderbrudt Aand; et sønderbrudt og sønderstødt Hjerte.

385. For det andet er her at mærke, at han ikke alene gjør den Forskjel, hvilken Jøderne aldeles ikke kunde lide, imellem de tvende Præstedømmer og Offerne, men han giver og Gud et meget trøsteligt og lifligt Navn, hvis Lige er neppe at finde i Skriften, kalder ham saadan en Gud, som egentlig gjør intet andet, end at han elsker de sønderbrudte og sønderstødte Hjerter, giver Agt paa dem, forbarmer sig over dem, og vil hjælpe dem. In summa, at han er de Bedrøvedes og Elendiges Gud. Hvo som nu kunde med et glad Mod indtrykke og fatte saadant Guds Navn og Billede i sit Hjerte, ak saadan Een stod det vel med.

386. Thi man kan jo ikke fatte, ei heller begribe Gud i sin Majestæt og guddommelige Magt. Derfor stiller dette liflige Navn og lystige Beskrivelse og Betegnelse, at Gud er hos dem, som har et sønderbrudt Hjerte, os Guds naadige og faderlige Villie for Øien, at det ikke er en Gud, som ihjelslaaer, men som gjør levende, ikke som fordømmer, men gjør salig; ikke som er de bedrøvede og sønderstødte Hjerters Fjende, men deres Elsker og Beskytter. In summa, at han er Livets, Salighedens Fredens, Glædens og al Trøstens Gud. Saa trøster nu Propheten her alle bedrøvede Hjerter dermed, at han siger

[1]) I den gamle danske Udg. staaer det tydske Ord — „angenemme".

at intet behageligere Offer kan gives Gud, end naar vi ere forskrækkede og sønderslagne, og dog i saadan Frygt og Angest troer, at vi har en naadig Gud formedelst Christum etc.

387. Denne de Christnes Viisdom overgaaer langt, langt al anden Viisdom; thi den er en guddommelig Viisdom. Thi menneskelig Fornuft siger saaledes: Jeg seer og føler, at jeg er en Synder, derfor er jeg angest og bange; thi Gud er vred paa mig, og al Naade er mig unddragen. Saaledes slutter Fornuften udenfor Christum. Dertilmed indfinder sig og den lede Satan, som ved Exempler paa Guds Vrede eller nogle Truselsprog i Skriften, understaaer sig at bringe Menneskens Hjerter til Fortvivlelse, da de desuden ere tilboielige til Fortvivlelse; hvilke Exempler og Truselsprog Christus og den Hellig Aand anfører imod de sikkre og ubodfærdige Syndere, ikke imod de bedrøvede Samvittigheder. Men naar den, som er angest og bange, lader sig saaledes forføre af Satan, saa bliver Fortvivlelsen endnu stærkere og større.

388. Men hvad lærer os den Hellig Aand? Han siger her, at Gud er ikke saadan en Gud, som mere vil forskrække og sønderslaae de tilforn sønderslagne Hjerter, men som har Behagelighed til dem, vil høre de Elendiges Suk og hjælpe dem af al Nød. Men om endskjøndt vi høre denne Viisdom, saa høre vi den dog uden Frugt, uden den Hellig Aand kommer og indgyder det selv i vore Hjerter. Thi vore Hjerter, naar de ret ere forskrækkede og omgivne med Bedrøvelse, saa kan de ikke fatte denne Viisdom, ei heller trøste sig derved; tør da ei heller opløfte deres Øine til Gud og paakalde ham. Men om

endskjøndt jeg har ikke ofte erfaret, Gud skee Lov! saadan Anfægtning, saa har jeg dog nogle Gange følt og lært, hvor tungt det er, at kunne i saadan Anfægtning sige med Hjertets Andagt: HErre hjælp mig! Thi naar Hjertet ret føler Guds Vrede, er det saa jammerligt sønderslaget, at det veed ingensteds at finde Raad, Trøst og Hjælp.

389. Derfor formaner jeg Alle, som med Tiden skal forestaae Prædike-Embedet og være Sjæleførgere, at de saaledes veed at trøste de bedrøvede Hjerter, at de kan rette sig efter dette Vers: Guds Offere er en sønderbrudt Aand etc. og formane dem, at de skal vist vide og troe, at Gud vil annamme saadanne sønderstødte Hjerter for et kosteligt Offer. For hvilket Offers Skyld han og skikker Pestilentse, Dyrtid, Krig og deslige Ulykker, at han derved kan ydmyge os og gjøre os frygtsomme, alt i den Mening, at vi derved skulde foraarsages at paakalde ham i Nøden, haabe og forlade os paa ham. Thi han slaaer os ikke derfor, at vi skulde flye for ham, men omvende os til ham; men vi forvende det, vi løbe for ham, naar han slaaer os; som Es. siger c. 9, 13.: Folket er ikke omvendt til den, som slaaer det.

390. Saaledes pleier alle Mennesker at gjøre, som leve hen uden det guddommelige Ords Kundskab og den Hellig Aands Trøst; som vi seer paa S. Peder; thi da der paakom ham en Skræk over den Fiskedræt, sagde han til vor HErre, Luc. 5, 2. seqq.: Gak ud fra mig; thi jeg er en syndig Mand. Han havde vel gjerne fløiet for HErren; men han kunde ikke, efterdi han var endnu langt fra Landet, derfor siger han: Gak ud fra mig. Men Christus trøster ham og siger: Simon! frygt dig

ikke. Dette stemmer smukt overeens med Propheten, at et Hjerte, som er forskrækket og sønderstødt, skal ikke flye for Gud, men have sin Tilflugt til ham i Nøden; thi det er ham et behageligt Offer.

391. Deraf seer du, at den Trøst, som Propheten foreholder os i dette Vers, tilhører alle elendige og bedrøvede Hjerter; thi sikkre, ubodfærdige og halstarrige Folk veed intet deraf. Men de alene, som ret føle deres Jammer og Nød, og ei veed at søge og finde, hverken menneskelig Raad eller Hjælp, de har en hjertelig Længsel og Attraa efter den eneste Læge, Jesus Christus, som siger: Kommer hid til mig Alle, som arbeide og ere besværede! Matth. 11, 28. Som han vilde sige: Eders Sygdom, Tungsindighed og Bedrøvelse er ikke farlig eller dødelig, men et behageligt Offer og kostelig Lægedom, hvorved Eders store Smerter og Hjertes Angest skal lindres og borttages. Thi just ved dette Middel, at I føle Eders Jammer og Elendighed, kan jeg raade og hjælpe Eder; thi de Karske have ikke Lægen behov, men de, som have ondt. Matth. 9, 12., men I maae komme til mig, høre mig og lære af mig, saa skulle I finde Hvile for Eders Sjæle.

392. Men efterdi Verden har aldrig ligget i dette Hospital, eller forsøgt denne Sygdom, saa beleer og bespotter den Lægedommen, og holder den for en Daarlighed; men de som ere i Anfægtning, og dog holde fast ved Ordet, og føle Aandens Trøst, for dem er det ingen Daarlighed, men den høieste og trøsteligste Viisdom, at de veed, at da er det den rette Tid, naar de stikke i den største Anfægtning, at have Tilflugt til Gud og haabe paa hans

Barmhjertighed. Men derimod, naar det gaaer dem vel og lykſaligt, at de da og frygte Gud. Derfor formaner Propheten, at vi ſkulle agte det Offer høit, og beviſe Gud det, at naar vi ere i ſtor Anfægtning, Angeſt og Nød, vi da lære at ſjunge denne Sang efter David: Guds Offere er et ſønderbrudt Hjerte, det er, at vi ſkal vide og troe, at vor Svaghed, Tungſindighed og ſønderſtødte Hjerte er Gud et behageligt Offer, om vi ellers haabe paa hans Barmhjertighed.

Et ſønderſtødt og ſønderbrudt Hjerte, vil du, Gud! ikke foragte.

393. Men nu kalder han her en ſønderbrudt Aand og ſønderſtødt Hjerte, ikke, at Een ſtiller ſig bedrøvet an, men naar Een er ſaa bange og angeſt, at han intet andet veed, end at han derover maa opgive Aanden. Saadant et Hjerte ſiger David, er du, Gud! ikke fjendſk, ſom det ſynes, men har en hjertelig Velbehagelighed til det.

394. Derfor er denne Lærdom, ſom Propheten her paa dette Sted handler om, Livs og Retfærdigheds Ord; thi den ſtrider imod Synden og Døden, og derimod troſter de ſønderſtødte Hjerter. Hvilken Lærdom ingen Frugt ſkaffer, meget mindre kan forſtaaes, uden Menneſket ſtikker i Synd, Angſt, Nød og Døds Fare. Da beviſer den ſin Kraft, opretter de ſønderſlagne Hjerter, giver Ro i Samvittigheden, og Glæde og Fred i HErren. Saadant Glædes og Livs Ord ville vi vel gjerne alle have; men Ingen begjærer at ſmage Hjertets Bedrøvelſe og Døds Bitterhed, uden hvilket Middel vi dog ikke kan komme til Fredens, Livets og Salighedens Ord. Men ere vi ikke ſmukke Chriſtne?

395. Derfor maae vi lære, at naar en Christen stikker midt i Døden, midt i Helvede, saa skal han dog allevel holde fast ved Naadens Ord, og i saadan Skræk sige: Endnu troer jeg og veed, kjære Gud! at du har mig kjær og er mig naadig. Thi her staaer jo skrevet, at Gud har ikke større Behag til noget Offer, end til en sønderbrudt Aand, og intet Præstedømme er ham behageligere end det, hvorved sønderbrudte og sønderstødte Hjerter opoffres ham.

396. Naar nu Paven i sin herligste Prydelse og kongelige Pragt holder Messe, er han en Vederstyggelighed for Gud, imod en arm Synder at regne, som af Hjertet siger, som Tolderen Luc. 18, 13.: Gud, vær mig Synder naadig! En saadan Synder, siger jeg, er en ret Pave og en kjær og behagelig Ypperstepræst for Gud; thi han offrer Gud det allerbehageligste Offer, nemlig, et sønderstødt Hjerte, som dog forlader sig paa Guds Barmhjertighed.

397. Derfor er det meget trøsteligt, at Propheten giver Gud saa lifligt og trøsteligt et Navn, at han elsker de Bedrøvede, forbarmer sig over dem, tilgiver dem deres Synder. Thi Gud kan jo ikke lifligere forestilles os, end som han her er afmalet. Men af denne Gud har vi saa meget, som vi troer.

398. Dernæst erindrer os og dette Vers, at vi skal vide, at Gud har ikke Lyst til alle andre Offere, Guds-Tjenester og Gjerninger, men alene har Behagelighed til dem, som frygter ham og haaber paa hans Barmhjertighed, og troer, at Gud er os og da naadig, naar vi stikker i største Elendighed, og mener, vi ere ganske forladte af ham. Som vi seer af Davids Exempel, da Nathan

sagde til ham 2 Sam. 12, 7. Du er Manden, som har gjort det; da forskrækkedes David, og begyndte at offre HErren dette Offer, hvorom her staaer, just i det, da han med en sønderbrudt Aand og et sønderstødt Hjerte sagde: Jeg har syndet imod HErren. Men da han derimod hørte af Nathan v. 13. Saa har og HErren borttaget din Synd, du skal ikke døe; da var Offeret allerede fuldbragt. Thi David greb midt i Guds Vredes Følelse Haab til Barmhjertighed, og midt i Dødens Skræk Haab til Livet.

399. Og sandelig, af denne Erfaring er dette Vers fremkommen, hvori vi undervises, at det behageligste Offer for Gud er, at naar en Synder paa det høieste føler Guds Vrede og Dødens Braad, han dog alligevel forlader sig paa Guds grundløse Barmhjertighed, som han har forjættet og beviist os i Christo, og saaledes i Vreden haaber Naaden, og i Døden Livet.

400. Men denne Kunst maa læres af Erfarenhed, uden hvilken den ikke ret kan forstaaes, at en sønderbrudt Aand kan vide, at han just da er i Guds Naade, naar han føler Guds Vrede paa det stærkeste og heftigste; paa det at altsaa et bedrøvet Hjerte kan i Fortvivlelse (som det lader sig ansee og føle) have Haab til Barmhjertighed, og i Tryghed, Lykke og Velstand have Guds Frygt for Øien. Som der og staaer skrevet et andet Sted, Ps. 147, 11. HErren haver Behagelighed til dem, som ham frygte, og haabe paa hans Godhed. Saaledes maler dette Vers os Gud for, at der er lutter Naade og Godhed hos ham, men alene for dem, som har en sønderbrudt Aand og et sønderstødt Hjerte.

401. Men efterdi vi her hører, at det er et behageligt Offer for Gud, naar en beængstet Aand haaber paa Guds Barmhjertighed, saa seer vi derimod, at Fortvivlelse om Guds Naade og Barmhjertighed er her haardt forbuden. Thi Gud vil, at vi ved Troen skal overvinde Trængselen og Anfægtninger, og ikke fortvivle deri. Thi det er lige stor Synd, naar Een forlader sig paa sin egen Retfærdighed og Fortjeneste, eller han formedelst sin Uværdighed og Synders Skyld fortvivler om Guds Godhed.

402. Derfor beflit dig paa, at du træffer den rette Middel-Vei, ellers gjør du af det Offer, som er Gud behageligt og tækkeligt[1], en lutter Vederstyggelighed. Men at du her kan gaae den rette Vei, saa gjør saaledes. Lad den sønderbrudte Aand og det sønderstødte Hjerte være og blive et Offer, som den Hellig Aand kalder det, og gjør ingen Fortvivlelse eller Død deraf; det er, Enhver taale og bære sin Trængsel og Kors saaledes, at han ikke lader Tungsindighed og Hjertets Bedrøvelse tage Overhaand, at han ikke derover skal falde i Fortvivlelse, og saaledes nedsynke og undergaae i sin Bedrøvelse. Hvilket er en grulig Synd, hvorved Gud berøves sin Guddom, hvilken han da allermeest beviser med stor Barmhjertighed og naadig Hjælp, naar Mennesket stikker i den største Svaghed og Nød, og som man synes at føle det i Fortvivlelse, som dette Vers viser.

403. Saadant lærer og prædiker man vel daglig, men naar vi skal sætte det i Værk, ak! da er der kun ganske faa af dem, som ere øvede i denne Kunst, jeg vil

[1]) I den gamle danske Udg. staaer det tydske Ord — „angenemt."

ikke tale om, at de skulde vide at holde sig efter dette Vers: men det skeer da, at mange af dem, førend de ret føle saadan Anfægtning, tager Flugten, og som forsagte Soldater vende Ryggen og løber derfra; men til deres Fordærvelse. Thi de undløbe Regnen og falde i Vandet, hvor det er dybest, og drukner deri. Men vi skulde da staae stille og holde fast, og ikke rømme Marken, men da først haabe og forlade os paa Guds Barmhjertighed, naar vi staaer midt i Kampen og fuldføre dette Offer, som den Hellig Aand her saa herlig berømmer. Thi her skader det ikke, om Een endskjøndt er svag, alene at han ikke løber ganske derfra, eller giver sig ganske fangen. Men i denne Kunst vil du visselig ikke finde nogen Mester, men Alle, endog de, som ere forsøgte, øvede, og har erfaret noget i denne Kunst, blive Disciple; som S. Paulus selv bekjender Philip. 3, 12. Ikke at jeg haver allerede grebet det, eller er allerede fuldkommen; men jeg jager derefter, om jeg og kan gribe det, etc.

VI.

Vers 20.

Gjør vel imod Zion efter din Naade; byg Murene i Jerusalem.

404.

Her begynder Propheten at bede. Som han vilde sige: Hidindtil har jeg viist, hvorledes man skal gjøre Om-

vendelse, faae[1] Syndernes Forladelse, og blive from og retfærdig for Gud. Derfor er det nu videre fornødent, at Enhver beder Gud med Alvorlighed, at saadan Lærdom maa antages og vidt udbredes og troes. Thi der skal komme falske Lærere, som saaledes vil berømme og prædike Loven og deres egne Offere, at denne Lærdom om Guds Barmhjertighed vil komme i Foragt. Derfor er Bønnen høit fornøden, paa det at denne rene Lærdom kan beholdes og bevares.

405. Men nu beder her David ikke, at Staden Jerusalems Mure, som vare gjorte af Steen, Kalk og Træ, og vare forgjængelige, skulde blive bygte; thi Jerusalem var allerede paa den samme Tid vel bygt, vel forsørget med Love, duelige Folk og Fyrster. Dog alligevel begjærer David, at Jerusalems Mure maae bygges; men ikke af saadanne Bygningsmænd, som bygger med Steen, Kalk og Træ, men af Gud selv. Jerusalems Mure stod, og var der ogsaa herefter Fred i Salomons Tid, dog alligevel beder han at de maatte bygges. Derfor forstaaer han ved det legemlige Jerusalem det aandelige, nemlig: Guds Folk eller Menighed; at ligesom en Stad er befæstet med Mure imod Fjendens Magt, saaledes skulde og det aandelige Jerusalem forvares og befæstes med Guds Aand imod Djævelens Magt og alle aandelige Anfægtninger.

406. Og at han beder om dette, dertil er Aarsag, at han frygtede for, at der vilde Mange med Tiden understaae sig til at kuldkaste og ganske forstyrre disse Mure,

---

[1]) I den gamle danske Udg. staaer det tydske Ord — „bekomme."

som vilde saaledes lære Folket, at de skulde forlade sig paa deres egne gode Gjerninger og Fortjenester, ikke paa Guds Barmhjertighed. Imod Saadanne siger han: Byg du Jerusalems Mure; paa det at de maae vide og forstaae, at vi alene ved din Naade og Barmhjertighed blive fromme og retfærdige.

407. Men at bygge Jerusalems Mure er, nemlig, at Menneskene haabe og forlade sig fast paa Guds Barmhjertighed, og stedse voxe og tiltage i Jesu Christi Naade og Kundskab. Thi det er ikke nok, at man alene begynder, men hvo som bliver bestandig indtil Enden, han skal blive salig, Matth. 24, 13. Men efterdi denne Verdens Fyrste med alle sine Tjenere, Djævle og Ugudelige storme med al List og Magt til disse Mure, saa maae vi altid vaage og staae i Spidsen, udrustede med vore Vaaben Eph. 6, 14. seqq. og frimodig forsvare os imod vore Fjender, og bede Gud, at han ved sin Naade vil bygge Jerusalems Mure, og opholde dem imod al Djævelens og Verdens Lyst og Tyranni. Thi dersom han ikke vaager og beskytter os, saa er det forloret med os. Men naar nu Murene, det er Guds Kirke eller Menighed, bliver paa denne Maade bygget, trøstet, styrket og opholdt af Gud imod Vildfarelser og Satans Anløb, da vil det staae vel til, som følger.

Vers 21.

Da skulle Retfærdigheds Offere behage dig, Brænd-Offere og hele Offere; da skal man offre Oxen paa dit Alter.

408.

Det er, da skal vi igjen love og høit agte de Offere, som vi tilforn har forkastet; saa vil du og lade dig dem behage. Men her maae i Almindelighed forstaaes alle Slags Offere, baade de, som skete efter Loven, saa og de aandelige Offere i det Nye Testamente. Thi de ere begge Retfærdigheds Offere, efterdi det kommer alt an paa Guds Naade og Barmhjertighed. Thi naar et Menneske forlader sig paa Guds Naade og Sandhed, enten han da offrer legemlige eller aandelige Offere, Læbers Øxen, som Hoseas c. 14, 3. siger, saa er det Gud en behagelig og tækkelig[1] Guds-Tjeneste og Retfærdigheds Offer.

409. Men de kaldes ikke derfor Retfærdigheds Offere, fordi at vi derved blive retfærdige; thi vi ere forhen allerede ved Troen fromme og retfærdige: men fordi at de skeer af de Retfærdige i Retfærdighed, det er i Troen. Thi naar Guds Folk er bleven from og retfærdig ved Troen paa Christum, og nu kjender, at det af lutter Barmhjertighed behager Gud ikke formedelst Lovens Gjerninger eller Offer, ei heller formedelst selv udvalgt Aandelighed etc, da blive alle de Gjerninger, som de Troende gjøre efter Guds Ord og Befaling, kaldte rette Offere og Retfærdigheds Gjerninger, endog hvad legemlige Ting de gjøre. Saasom naar et troende Menneske drikker Viin med Taksigelse, saa drikker han Retfærdigheds Viin: iforer han sig sin Kjortel, saa iforer han sig en Retfærdigheds Kjortel: regjerer han sine Husfolk, saa regjerer han dem i Retfærdighed: forer han Krig, regjerer Land og Folk, han

---

[1]) I den gamle danske Udgave staaer det tydske Ord — „angenem".

lever eller døer, saa ere de alle Retfærdigheds Gjerninger; thi al Guds Skabning bliver helliget formedelst Guds Ord og Forbøn 1 Tim. 4, 5., efterdi Personen er tilforn bleven from og retfærdig ved Troen. Paa denne Maade skal man og forstaae Alteret. Enten du nu vil forstaae det Alter, som i det Gamle Testamente var i Jerusalems Tempel af Steen, eller Guds Kirke i det Nye Testamente, som nu er udbredt over den ganske Verden.

410. Derfor forestiller Propheten os her to Slags Offere. Det første er en sønderbrudt Aand og sønderstødt Hjerte. Naar nu Hjertet er bedrøvet, og forskrækkes for Guds Vrede og Dom, da maa Mennesket holde fast, ikke vige tilbage, ei heller fortvivle om Guds Naade, men troe i Haab, hvor der Intet er at haabe. Thi Christus er saadanne sønderstødte Hjerters Læge, som hverken vil forskrække eller fordømme dem, thi Skriften berømmer ham: Es. 42, 3. at han ikke skal sønderbryde et sønderknuset Rør, og ikke udslukke den rygende Hør; men han skal bringe begge Dele tilrette, og opholde det. Er du nu et sønderknust Rør, saa sønderbryd dig ikke selv, ei heller lad Satan sønderstøde dig. Er du en rygende Hør, saa udsluk dig kun ikke selv, det er, fortvivl ikke, men tag Tilflugt til din Læge, Christus, som saaledes har elsket dig, at han har givet sig selv hen for dig. Derfor tør du ikke frygte dig for ham, at han skulde sønderbryde et sønderknust Rør, og udslukke den rygende Hør. Det er det første og fornemste Offer.

411. Naar du nu saaledes kjender og troer, at Gud gjør Syndere af blot Naade fromme og retfærdige, og du takker ham for saadan sin usigelige Gave, da giver du

ham det andet Offer, nemlig Tak-Offer, hvorved du intet fortjener af Gud, men alene bekjender og bevidner, at Gud har beviist dig stor Naade og Velgjerning af blot Barmhjertighed for sin Søns Jesu Christi Skyld. Deraf er det klart, at de troende og hellige Mennesker under Mosis Lov har ikke offret deres Brænd-Offere i den Mening, at de har tænkt derved, at skulle blive fromme og retfærdige, men har alene dermed villet bevidne, at de allerede havde faaet Naade, Barmhjertighed og Trøst af Gud. Det er nu det andet Offer.

412. Ved det første Offer slagter, dræber og korsfæster vi vort gamle Menneske, som S. Paulus lærer Gal. 5, 24: De som høre Christum til, have korsfæstet Kjødet med Sinds Bevægelserne og Begjæringer. Og Col. 3, 5. Derfor døder Eders Lemmer som ere paa Jorden etc. Dette skeer, naar vi i Lykke og Medgang ikke ophøier os, eller blive stolte, men blive gudfrygtige i Ydmyghed, derimod ikke blive utaalmodige i Gjenvordighed, og ikke fortvivle, naar vi føle Guds Vrede og Straf, men blive bestandige i Haabet paa Guds Barmhjertighed, og med Taalmodighed vente Enden paa al Jammer.

413. Men det andet Offer er Tak-Offer, hvilket ei alene bestaaer deri, at vi med Munden takker Gud, bekjender vor Tro, og priser og berømmer Guds Navn, men i al vort Foretagende og Gjerninger, i vort ganske Levnet siger altid Gud og Faderen Tak for alle Ting i vor HErres Jesu Christi Navn, Eph. 5, 20. Derfor kaldes det og Retfærdigheds Offer; thi det skeer af saadan en Person, som ved Tro og Tillid paa

Guds Barmhjertighed er allerede bleven retfærdig. For dette Tak-Offer gaaer det første Offer, nemlig en sønderbrudt Aand og et sønderstødt Hjerte, som holder Middelveien imellem Formastelse og Fortvivlelse.

414. I hvorvel det er umuligt i denne skrøbelige og fordærvede Natur altid at træffe Middelveien, at vi ingensteds skulde gaae tilside, enten tilhøire eller venstre Side, dog skulde vi beflitte os paa at være udrustede paa begge Sider, nemlig ikke være sikker og formastelig i Medgang, ikke fortvivle i Ulykke, Trængsel, Angest og Nød. Thi ligesom de, der skyder til Maalet, ikke Alle træffe Middel-Punktet i Skiven, og dog faaer Enhver sin Priis og Klenodie, eftersom han har skudt nær ved Mærket, eller ikke langt derfra; saaledes er det og Gud nok, naar vi beflitte os paa, saa meget som os muligt er, at vi hverken til den høire Side giver Sikkerhed og Hovmod Sted eller Rum, ei heller til den venstre Side Bedrøvelse og Fortvivlelse, men paa begge Sider strider derimod: Og om endskjøndt det undertiden mangler noget paa Glæde i Trængslerne, eller paa Guds Frygt i Medgang og Lykke, saa tilregner dog Gud ikke sine Hellige det saa nøie; thi de have den HErre Christum til Midler, for hvis Skyld Gud antager og regner dem for rette og fuldkomne Hellige, om endskjøndt de endnu neppe har Helligheds Første-Grøde eller Begyndelse.

415. Saa er det nu Summen af denne Lærdom, at beængstede Samvittigheder og sønderstødte Hjerter skal trøste sig ved Christi Fortjeneste, som har givet sig selv for vore Synder, at han kunde forløse os fra Djævelens Magt efter vor naadige og barmhjertige Guds og Faders

Villie etc. Men de, som ikke føle saadan Aandens Bedrøvelse og Traurighed [Sørgmodighed], skal leve i Guds Frygt, at Djævelen ikke skal overile dem, og gjøre dem sikkre og formastelige, saa at de ikke flittig drive denne Psalmes salige Lærdom, ja med Tiden ganske forglemme den.

416. Derfor er det høit fornødent, at vi tage denne Lærdom vel i Agt, og daglig indskjærper den. Dertil hører og en alvorlig, andægtig og ivrig Bøn, saasom og Propheten slutter denne Psalme med en Bøn, at HErren vilde bygge sin Menigheds eller Kirkes Mure, da skulde derpaa følge Retfærdigheds Offere, som skulde være Gud tækkelige og behagelige. Dertil forlene os vor kjære Gud og Frelser Jesus Christus sin

Naade, AMEN.

Ved et Uheld under Trykningen er i endeel Exemplarer udfaldet Ordet Kamp i Slutningen af første Linie Side 79, ligesom der ogsaa i Begyndelsen af sidste Linie Side 83 mangler Bogstaverne ke.

Dr. Morten Luthers

Forklaring

over

Esaiæ 53de Capitel

om

Christi Lidelse og Herlighed.

Fordanſket

af

Thomas Horrebow,

1755.

Paany udgivet af **N. B. Kousgaard.**

Kjøbenhavn 1870.

Udgiverens Forlag.

Trykt hos S. Trier.

Af dette Skrift findes tre Udgaver paa Dansk, nemlig Udgaven fra 1755, 1769 og 1832. Denne Udgave er ordlydende med Oversættelsen fra 1755.

Doct. Morten Luthers Aanderige Forklaring over Esaiæ 53de Capitel om Christi Lidelse og Herlighed,

Saaledes, som den findes i den 6te Altenburgiske Deel Pag. 357. seqv.

Til almindelig Opbyggelse i vor Danske Sprog oversat.

Af

Thomas Horrebow.

S. S. Theol. Studios.

Imprimatur

In fidem Protocolli Facult. Theol.

Jo. Otto Bang, D.

Kiøbenhavn,

Trykt hos Niels Hansen Møller. 1755.

Doct. MARTIN LUTHERS

Allerunterthänigste Vorstellung

über

Glaub 33. Capitel

an

Christi Kirche

der Heutigen,

Sonderlich, sein Buch Hunds i den

Die Allerhöchste Carl Prag. 337. Segr.

Zu allerunterthänigst Gehorsamste i der Hunde Ehren vorgelegt.

von

THOMAS HORNBOW

S. S. Theol. Studiosi.

Imprimatur

In libros Protocolli Facult. Theol.

Jo. OTTO BANG, D.

Kiøbenhavn,

Trykt hos Niels Jørgen Høeg. 1755.

Vidnesbyrd om dette Capitels Frugt og Velsignelse baade i og uden Kirken.

August H. Franckes Lectiones Paræneticæ

2det Anhang p. 380.

Enhver Studiosus Theologiæ bør ei alene vide, ret at forklare denne hele Spaadom fra Begyndelsen til Enden, men han bør endog lære Texten udenad, saa han ganske færdig kan læse den op? Hvad jeg her raader Studenter til, har jeg selv gjort, da jeg var Student, og jeg fortryder det ei, men glæder mig derved, indtil denne Time.

p. 398. Iblandt Luthers skjønneste og herligste Skrifter maa man og regne hans Forklaringer over Esaiæ 53 Capitel, hvoraf vi har tvende, een kort, den anden vidtløftigere. Dette maa Studiosi Theol. især lade sig være anbefalet, at de med al Flid læse Luther over Esaiæ 53 Cap. Der har han ligesom ret levet og været i sit rette Element, og der har han ret i Kraft udtrykt sin Hovedgjerning: hvormed han meest vil omgaaes. Altsaa kan de af Samme have stor Nytte i deres Studio Theol., naar de kun med ret Flid og Alvor læse den. Hvor høit Sl. Francke har agtet denne D. Luthers Forklaring, sees af det Oplag, han selv har gjort deraf, som tredie Gang udkom til Halle 1716.

Hvad Velsignelse Dronningens Kammersvend af Morland har havt af at læse Esaiæ 53 Cap. kan læses i Apost. Gjern. 8, v. 27 til 40.

Casp. Titii Theol. Exempel-Buch. pag. 598.

D. Selneccer over Esaiæ 53de fortæller, at en viis Jurist har i sin Sygdom, før han døde, bekjendt og sagt: Nu seer og erfarer jeg, hvad det nytter, fra sin Ungdom af at lære Guds Ord udenad; thi i hans Ungdom havde han og maattet lære Esaiæ 53 Cap. udenad, derfor, siger han, vilde jeg nu ikke tage al Verdens Skat, Penge og Gods; dette Capitel hjælper og trøster mig nu mere, end alle andre Bøger, som kan opnævnes, som dog hverken har Kraft eller Saft imod dette eneste Capitel af Esaia at regne, jeg vilde og heller miste, glemme og lægge alle andre Bøger bort, end jeg vilde undvære dette Capitel.

Danhower Catechismus-Milch 8ter Theil p. 598. Af dette 53de Cap. hos Esaiam, især af det 4de Vers, ere mange Jøder i Afrika bevægede til at forlade deres Vantro, anseelige Formue og Værdighed, som de have havt i deres Fædreneland, og har antaget den Christelige Tro. Da en vis Lærer ofte spurgte dem ad, hvad der i dette Capitel saaledes havde overbeviist dem, at de ei kunde nægte, at det jo er sandt, som de Christne lære om Christo Jesu, Guds Søn? Svarede de stedse med de Ord af det 4de Vers: Gud er slagen og gjort elendig. Han er saaret for vore Overtrædelser, er knuset for vore Misgjerninger. Vi, siger Propheten i vort Navn, holdt for, at han saa skrækkelig blev slagen og straffet af Gud for hans egen Overtrædelses Skyld; men han blev straffet for vore, og ikke for sine Misgjerningers Skyld; thi han havde aldrig begaaet nogen Synd; han var spedalsk af vor Spedalskhed, vor Sygdom havde han paataget sig: Vi har saaret ham; thi vore Synder var Aarsag i hans saa store Smerte og Pine.

Bericht vom Leben und Ende des Grafen Johns von Rocheſter durch D. Gilbert Burnet, Goslar 1717.

p. 56. Følg! hvor D. Burnet fortæller, at Hr. Parson, Grevinden af Rocheſter hendes Præst, havde for at overbevise Greven, læst det 53 Capitel af Esaiæ Propheti for ham, og holdt samme Spaadom imod vor

Frelsers Lidelses og Døds Historie, for at vise ham en Spaadom, der var skeet saa lang Tid før dens Opfyldelse, og som Jøderne, der bespotte Christum, endnu har i Hænder, og holde for et Skrift, som er indblæst af Gud. Hvorved han efter hans egne Ord fandt en indvortes Magt over sig, som saaledes oplyste og overbeviiste hans Sind, at han ei kunde imodstaae den. Thi disse Ord havde saadan en Eftertryk, at de ligesom indskjød nogle Straaler i hans Sind, saa han ikke alene ved de Tanker, han fattede derover, blev til hans Forstands Fornøielse overbeviist, men han blev endog ved en vis Kraft saaledes indtaget, at han siden den Tid saa stadig troede paa hans Frelser, som han virkelig havde seet ham i Skyerne. Han havde saa ofte ladet dette Capitel læse for sig, at han havde lært det udenad, og gik det i en Samtale mestendeels igjennem med mig (er D. Burnets Ord) med en ret himmelsk Lyst, og sagde mig en og anden af hans Betragtninger derover, hvoraf jeg vil melde nogle faa: Hvo troede vor Prædiken? Her, sagde han, forkyndes forud, hvorledes Evangelium skal imodsiges af de Ugudelige, hvoraf jeg har været een. Han haver ingen Skikkelse eller Herlighed, vi saae ham, men der var ikke Anseelse, at vi kunde have Lyst til ham. Herover sagde han: Hans Anseelses og Persons Ringhed voldte, at dette forfængelige og daarlige Folk ei erkjendte ham for deres Frelser, fordi han ikke kom i saadan en daarlig Pragt, som Verden elsker. Hvad han talte over det andet, kan jeg ei mere tilfulde erindre mig, og det var saa hjerteligt, at den almindelige Glæde, som under den hele Samtale oversvømmede mig, gjorde mig udygtig til at erindre alle Ord og Omstændigheder saa nøie som jeg gjerne ønsker.

Propheten Esaiæ Spaadom

om Christi Lidelse og Herlighed,

fra det 13 v. i det 52de indtil Slutningen af det 53 Capitel.

52. Cap.

v. 13. See, min Tjener skal handle klogeligen, han skal ophøies, og opløftes, og være meget høi.

v. 14. Ligesom Mange forskrækkes over dig, saa var hans Ansеelse fordærvet frem for andre Folks; og hans Skikkelse frem for Menneskens Børns.

v. 15. Saa skal han (*) bestænke mange Hedninger, Konger skal tillukke deres Mund for ham; thi de, som det ikke var fortalt, de have seet, og de, det ikke havde hørt, de have forstaaet det.

(*) med sit Blod.

53. Cap.

v. 1. Hvo troede det, vi have hørt? og for hvem er HErrens Arm aabenbaret?

v. 2. Thi han opfoer som en Kvist for hans Ansigt, og som en Rod af tør Jord, han haver

ingen Skikkelse eller Herlighed; og vi saae ham, men der var ikke Anseelse, at vi kunde have Lyst til ham.

v. 3. Han var foragtet og holdt snart op at være iblandt Mænd, en Mand fuld af Piner, og som havde forsøgt Sygdom; og som En, for hvilken man skjulte Ansigtet, var han foragtet, og vi agtede ham intet.

v. 4. Visseligen haver han taget vore Sygdomme paa sig, og baaret vore Piner; men vi, vi agtede ham for den, som var plaget, slagen af Gud og gjort elendig.

v. 5. Men han, han er saaret for vore Overtrædelser, er knuset for vore Misgjerninger; Straffen laae paa ham, at vi skulde nyde Fred, og vi have faaet Lægedom ved hans Saar.

v. 6. Vi, vi fore alle vild som Faarene, vi vendte os hver til sin Vei; men HErren lod alle vores Misgjerning møde ham.

v. 7. Den blev krævet, og han, han blev gjort elendig, og han oplod ikke sin Mund, som et Lam, der føres hen at slagtes, og som et Faar, der er stumt for dem, som det klippe; og ikke oplader sin Mund.

v. 8. Men han er taget fra Angest og fra Dom, og hvo kan tale om hans Slægt; thi han er fraskilt fra de Levendes Land, han havde Plage for mit Folks Overtrædelses Skyld.

v. 9. Og man satte de Ugudelige til hans Grav, og overgav ham til en Rig i hans Død.; for han havde ikke gjort Vold, og der var ikke Svig i hans Mund.

v. 10. Men HErren havde Behagelighed, til at knuse ham med Sygdom; naar han haver givet sit Liv til et Skyld-Offer, skal han see Sæd, og forlænge sine Dage; og HErrens Behagelighed skal lykkes ved hans Haand.

v. 11. Fordi hans Sjæl haver arbeidet, skal han see det, han skal mættes, idet man kjender ham, skal min retfærdige Tjener retfærdiggjøre Mange; thi han, han skal bære deres Misgjerninger.

v. 12. Derfor vil jeg give ham Deel iblandt Mange, og han skal dele de Stærke som et Bytte, derfor at han udtømmede sin Sjæl til Døden, og blev talt iblandt Overtrædere; og han, han bar Manges Synd, og han skal bede for Overtræderne.

Det 53 Cap. af Esaiæ Prophetie
om Christi Lidelse og Herlighed,
forklaret af D. M. Luther.

Den hellige Prophet Esaias har hidindtil i de forrige Capitler herlig og deilig spaaet om den tilkommende Forløsning ved den Herre Christum, og om hans Rige, som er Christenheden, hvilket skal opbygges ved Evangelii Ord, tiltage og opholdes under Kors og Forfølgelser, og deri har han givet megen deilig Trøst til Christenhedens og de Troendes Bestyrkelse. Men i dette Capitel taler han fornemmelig om dette Riges Konge og den Christen Kirkes Hoved, det er, om den Herre Christo selv, og Maaden, hvorledes Forløsningen ved denne Konge skal forhverves og udrettes. Og i det hele gamle Testamente er der visselig ingen klarere Text eller Spaadom baade om Christi Lidelse og Opstandelse, end i dette Capitel, derfor skal det med Rette være alle Christne vel bekjendt, ja de skulle og kunne det udenad, til at styrke og forsvare vor Tro med, allermeest mod de halstarrige Jøder, som nægte denne deres egen forjættede Christum, alene for hans Korses Forargelses Skyld.

Thi det kan Ingen nægte, at jo Propheten Esaias i dette Capitel egentlig taler om den forjættede Christo eller Messia, om hvilken han tydelig siger, at han skal høit ophøies over alle Konger i Verden, og beskriver dog derhos, hvordan han skal fornedres, slaaes og pines, og være den Foragteligste iblandt alle Mennesker, saa at man skulde endog skjule Ansigtet for ham, derfor kan man ei udtyde den kjære Herres Christi Rige paa et udvortes og verdslig Rige.

Det er og vel at mærke, at han siger med klare Ord, at Messiæ Rige skal være det allerherligste og mægtigste, men dog først efter hans Død, deraf kan man grundig og vis slutte, at Christi Rige ei er et verdsligt Rige, som Jøderne drømme om, men maa være et aandeligt Rige, som her efter i Texten videre skal høres.

Cap. 52.

v. 13. See min Tjener skal

Han kalder Christum sin Tjener, ei som Moses var, eller som Gjernings-Helgene og Munkene rose sig af, og kalde sig Guds Tjenere, men fordi han fører det Embede, som er ham anbefalet af Gud, nemlig at indføre Evangelii nye Prædiken i Verden.

Men at han siger: Han skal regjere viselig, dermed roser han det Prædike-Embede, som vor Herre Christus har ført, da han vandrede paa Jorden, og det Ord Viselig indbefatter baade den Viisdom og det Raad, hvormed han skulde angribe det, og den Velsignelse, hvormed det skulde faae Fremgang og lykkes.

Thi da Christus kom og vilde indtræde i sit Embede, da fandt han alle Ting ganske forvirrede, forstyrrede

og fordærvede af de falske Lærere, og det syntes umuligt, at Sagen kunde raades og hjælpes, dog har han ført sit Embede med saadan Viisdom, saa det i alle Ting gik vel og lykkelig afsted; thi han handlede ei Folket med Magt og Tvang, angreb ei sine Fjender med Storm og Bulder, indviklede sig ei heller i fremmede Sager og Regjering, men prædikede smukt stille og fredelig uden al Allarm, Forstyrrelse og Oprør, ja uden nogen Skade, med stor Ømhed og Venlighed bragte han Folket til sig, saa de gjerne antog ham, med Sagtmodighed og Taalmodighed overvandt han sine Fjender, og gik saaledes smukt rigtig igjennem, fuldførte sit Embede, opbygte og opholdt Christenheden imod Djævelen og al Verden. Saaledes er der viist i disse Ord: (min Tjener skal regjere viselig) hvorledes han skal regjere ved Evangelii Prædiken, men det er sat baade imod Moses og andre Læreres Regjering, som og vil regjere Samvittighederne, men ere heftige og stormende Lærere, fare kun afsted med at befale og drive, true og skrække, hvormed de skræmme og jage Folk længere fra sig. Men Christus, vil han sige, skal være saadan en Prædikant, som omgaaes viselig, det er med Fornuft, og ømmelig med de arme Samvittigheder, som af Loven og Gjernings-Lærere ere skrækkede og plagede, støder ei de vildfarende, svage og fortabte Syndere for Hovedet, eller driver dem fra sig, men lokker dem med Venlighed og Godhed til sig, samler, leder, trøster, opretter og helbreder, ja forløser os Alle fra Synd, Død og Helvede, med ingen anden Magt, end derved, at han giver os Livets Ord, hvorved vi, som troe det, blive Guds Børn og salige, dette kan ei andet, end være en guddom-

melig Viisdom og Klogskab, der udretter saadanne Ting, og paa saadan en Maade, som er al Verden umulig etc.

v. 13. Han skal ophøies og være meget høi.

De forrige Ord ere talte om Christi Embede, men disse tale om hans Herlighed og Ære, at Christus efter sit Embede, som han har øvet paa Jorden, skal være i evig Ære og Herlighed over alle Konger og Fyrster, og endskjøndt man vel kan udtyde det paa hans Embedes Ære og Priis, som han havde hos sine Troende paa Jorden formedelst hans Prædikener og underlige Gjerninger, saa behager denne Mening mig dog bedre, at Propheten med disse Ord kortelig sætter det hele Indhold af det, han vil tale om, nemlig om saadan en Konge, som først viselig og vel skulde udrette og forsyne hans Tjenestes Embede, saa længe saadan Tjeneste var ham paalagt, men efter den samme skulde han være i høieste Ære.

v. 14. Saa Mange skal forarges over dig.

Christus skal vel være i Herlighed, og dog synes saaledes udvortes, at den største Deel af hans eget Folk skal forarge sig over ham og ganske Faa skal troe og antage, at han er Christus og deres Konge i den høie guddommelige Herlighed, efterdi han saa skjændig skal korsfæstes og dræbes, som han herefter vil vise. Det Ord, han her bruger, at forarge sig, betyder egentlig, at anstille sig saaledes, som imod en Ting, man har en Væmmelse og Skræk for.

v. 14. Efterdi hans Skikkelse er hæsligere end andre Folks; og hans Anseelse frem for Menneskens Børns.

Her begynder den hellige Prophet at beskrive den

høie, herlige Konge i hans største Ydmyghed og Nedrighed, paa det hans Jøder ei skulde tænke, at han skulde ndride og lade sig see i verdslig Pragt. Hans Skikkelse, iger han, er hæsligere end alle Andres, deraf følger, at i ei skal haabe paa den Messiam, som skal være en erdslig Konge, men vi maa vente ham i den allerforageligste og hæsligste Skikkelse[1] og Anseelse; thi han taler i om hans Legems Skikkelse, men hvad for en Anseelse g Skikkelse det skulde have med Christo, naar han nu kulde udrette alle Ting i sit Embede, nemlig saadan en Anseelse skulde det have, at slet intet af en herlig Konges Skikkelse skulde sees hos ham, men man skulde see idel foragtelig Tjeners Skikkelse[2] hos ham; og det er Aarsag til den store Forargelse, hvorom han ovenfor har talt, saa iger og Paulus 1 Cor. 1, 23. Vi prædike den korsfæstede Christum, som er Jøderne en Forargelse etc.

v. 15. Men saaledes skal han bestænke nange Hedninger, at og Konger skal tillukke eres Mund for Ham; thi de, som det ei var orkyndt, skal see det med Lyst, og de som ei ave hørt det, skal mærke det.

Nu kommer Propheten Esaias igjen til Christi Herlighed. Mange skal forarge sig over ham for hans æslige Skikkelses Skyld, og dog skal hans Navn og Priis komme vidt ud iblandt Hedningerne, saa han skal live herligere end alle Konger paa Jorden, derfor er nu

[1]) I den gamle danske Udgave staae de tydske Ord: — „Gestalt". — [2]) „Gestalt".

Christus baade en Konge over alle Konger, og dog den hæsligste iblandt alle Mennesker paa Jorden, hvoraf der vis og klart følger, at vor Herres Christi Rige maa være et aandeligt Rige.

At bestænke betyder her at prædike, derfor siger han: Naar han nu har lidt, da skal der udgaae en ny Evangelii Prædiken, ei alene blandt Jøderne, men endog iblandt alle Hedninger, men denne Prædiken skal det være, nemlig, at han er korsfæst for os, og at han dog er en Herre over alle Herrer, som S. Paulus og siger om sit Embede, at han intet veed at prædike, uden denne korsfæstede Christum, hvilken, endskjøndt han vel er Jøderne en Forargelse, og de Vise en Daarlighed, dog maa han her for, og i saadan ringe og forargelig Skikkelse være Herlighedens Konge, og endskjøndt han prædikes, som korsfæst, skal han dog i Troen antages og æres, som en Herre og Gud. Nu dette kan Jøderne ei rose om nogen anden Konge, som har regjeret iblandt dem, at alle Hedningers Konger har tillukket deres Mund for ham, (det er, uden Modsigelse hørt og antaget hans Ord) uden alene for denne Konge, vor Herre Jesu Christo. Dernæst viser Esaias den Prædikens Løb og Forkyndelse om den korsfæstede Christo, og forklarer dermed selv, hvad han mener med det, at bestænke mange Hedninger, naar han siger:

v. 15. Thi de, som det ei var forkyndt, skal see det med Lyst.

Det er, hvor man ei har hørt eller vidst noget om Christo, der skal man høre om ham; thi hans Lærdom og Prædiken skal ei alene plantes og udbredes iblandt

Jøderne, som har hørt og lært Guds Forjættelser og Løfter om Christo, men den skal og forkyndes for alle Hedninger, som dog ei har vidst eller været underrettet om disse Guds herlige Løfter, han vil og vise, naar han siger: De, som det ei var forkyndt, at denne Herres Rige skal være et aandeligt Rige. Thi man skal ei antage denne Konge efter udvortes Skikkelse, eller at han fører stor kongelig Pragt, men efter hans Ord og Lærdom, og saaledes skal man kjende ham etc. Derfor befæster den kjære Prophet mægtig vor Tro, vi som troe og prædike vor Herre Christum, nemlig, at han har lidt, og er dog ogsaa ophøiet til Herlighed, og at man stedse skal prædike dette om ham.

Cap. 53.

v. 1. Men hvo troer vor Prædiken? og for hvem er Herrens Arm aabenbaret?

Den kjære Prophet Esaias seer i Aanden vor Herres Christi uudsigelige, herlige Ære, og hans underlige Rige, som han fører i Aanden, at det skal være fuld af Forargelse, og særdeles, naar han tænker paa hans Jøder, da forundrer han sig, begynder ligesom høit at skrige, og siger: Ak, Herre! men hvo skal troe alt dette, naar det bliver fuldkommet? Som han vilde sige: Det skal være saa hæslig, forargelig og utrolig en Ting, at dette Folk, iblandt hvilke denne Prædiken dog skal udgaae, og bliver nu tilforn forkyndet ved os, allermindst skal troe det, og denne Prædiken skal mestendeels være forgjæves hos dem; thi vore Jøder, som endnu leve, de troe alle Ting før og lettere, end at vor Herre Christus

er den forjættede Messias. Saa see vi og i Evangelio, hvor stor Vantro Jøderne har viist og havt imod Christum, fordi vor Herres Jesu Christi svage og elendige Skikkelse saa hæftig forarger dem, derfor maa Gud den hellig Aand give og indgyde i os denne Tro til Christum; thi hvad skulde dog den blinde Fornuft forstaae heraf. Derfor siger han: Hvo troer det? at der under denne elendige Skikkelse skulde være saadan en Herlighed?

v. 2. Thi han opfoer som en Kvist for ham, og som en Rod af tør Jord, han har ingen Skikkelse eller Skjønhed; vi saae ham, men der var ingen Anseelse, som har behaget os.

Hidindtil har han kortelig sat disse tvende Stykker, som en Hoved-Text baade om Korsets Nedrighed eller Skikkelse, og om hans Herlighed. Nu gaaer han videre, og tager det første Stykke om hans Lidelse for sig, udfører den rigelig og med klare Ord, og siger: Han opvoxer, som en deilig Green eller Skud udskyder og grønnes, dog af tør Jord, hvor intet ellers pleier at voxe, men om noget alt er opkommen og skal voxe, det da langt snarere visner, fordi det ei har Saft og Vædske, saaledes kommer det mig for med denne Christo, vil han sige, ligesom naar en ung Green skal voxe op af saadan en tør, ufrugtbar Jord, som man dog holder for umulig.

Saa er nu Christus sandelig saadan en Green, som opvoxer, men ei for Verden; thi han har der slet ingen Anseelse, som sagt er, men opvoxer for Ham, det er for Gud Fader, derpaa kommer det aldeles an, og

deri er Eftertrykket, at Christi Ære og Herlighed skal forstaaes aandelig. Og saaledes see vi, at denne Christus, som slet ingen Anseelse eller Skjønhed har, er dog den allerdeiligste af Skikkelse, og i den dybeste Ydmyghed og Ringhed er han dog den allerhøieste og herligste; i Armod og Elendighed er han den rigeste; ved Død og Skam bliver han levende og herlig. Den tørstige, haarde Jord betyder hans Lidelse, men at han opstaaer fra de Døde, det er ligesom en Kvist, som opvoxer og grønnes paa et tørt og stenefuldt Sted.

v. 2. Han har ingen Skikkelse eller Skjønhed. Det er jo klart nok talt; thi med det Ord: ingen, er al herlig Skikkelse og Anseelse ham frataget, saa der bliver intet tilbage, uden idel forargelig og skjændig Skikkelse. Tyve, Mordere, Skjælmer og alle andre Overtrædere ere vel elendige at anse, men dog ynkes enhver over dem, naar man udfører dem til at straffes, saa de dog ei døe saa ganske skjændig, men hos den kjære Christum er Alting leed og skrækkelig; thi til hans store Lidelse og Marter bliver han endog af Jøderne ganske hæslig og skjændig bespottet, forbandet og forhaanet, derfor siger Esaias og: Vi saae ham, etc. som den, der offentlig blev korsfæstet og gjort til et Spektakel, og saaledes, at der dog slet intet var at see paa ham, som kunde behage os, men den allerforsmædeligste Lidelse og Død, som Enhver maa have Afsky og Væmmelse for.

v. 3. Han var den Foragteligste og Uværdigste, fuld af Smerte og Sygdom; han var saa foragtet, at man skjulte Ansigtet for ham, derfor har vi slet intet agtet ham.

Det maa jo ei være en ringe Lidelse, men den allerskjændigste frem for alle Menneskers, som nogen Tid har været i Elendighed, Lidelse, Foragt og Skjændsel, og disse Ord kan jo ei forstaaes om en herlig Konge, som Jøderne drømme om, ja de ere tvungne til ved disse den hellige Prophets Ord, da de ei kan gaae dem forbi, at de har opdigtet tvende Messias. Een, som længe siden er kommen, ja og endnu vandrer paa Jorden, som en elendig Betler, paa det han saaledes kan betale og gjøre Fyldest for Jødernes Synder; hvilken de dog ei vil antage, kan ei heller sige, hvo, eller hvor han er. Den Anden, som skal være en mægtig, herlig Konge, den vente de endnu daglig; men de tage dermed feil, baade af den lidende og herlige Messia.

v. 4. Sandelig han bar vor Sygdom og tog vore Smerter paa sig.

Vi har hørt, hvordan den hellige Prophet Esaias ganske deilig har prædiket om vor kjære Herres Jesu Christi Lidelse og Herlighed, nu føier han og til, hvorfor han har maattet lide, og hvad han dermed har udrettet og forhvervet, ja her grunder og bygger han den høie og fornødne Artikel i vor Tro om Retfærdiggjørelsen, nemlig, at vi troe, at Christus er bleven piint og dræbt for vor Skyld, som og St. Paulus lærer, at Christus er bleven til en Forbandelse for os. Thi det er ei nok, at een veed, at Christus har lidt, men han maa og vide Nytten deraf, det er, han maa og troe, som Propheten her vidner, at han har baaret vor Sygdom, saa han ei har lidt for sig selv og sine Synders Skyld, men for os, nemlig at han har baaret alle de Plager og Syg-

domme, ja har taget alle de Smerter paa sig, som vi arme Syndere skulde have lidt og baaret. Hvo som derfor ret veed og forstaaer dette Sprog, den har alt lært Summen og Indholdet af vor Tro og ganske Christendom. Thi af denne rige og fulde Kilde har den hellige Apostel Paulus øst og skrevet saa mange naaderige Breve, og taget saadan en Flod og Mængde af saa mange salige Sprog og rig Trøst.

Heraf kan man nu slutte og mægtig bevise af vis Grund, at alle Menneskers Flid og Møie er fordømt, og at al Viisdom, Retfærdighed og Hellighed, alle gode Gjerninger og Fortjenester ere forbandede, hvormed Folk uden den kjære Herre Christum vil søge og fortjene Salighed; alt dette, hvad Mennesket formaaer, falder bort og kuldkastes ved dette eneste Sprog, som her staaer, at Christus har lidt for os; thi er det sandt, at han har lidt for os, saa maa vi agte al vor Retfærdighed, gode Gjerninger og Fortjeneste, hvorpaa vor Tillid stod, for Intet, ja som Paulus siger, Phil. 3, 8: for Skarn, og altsaa maa vi træde og vige ud fra os selv, og af ganske Hjerte forlade og fordriste os paa en fremmed Retfærdighed, saa at vi ligesom svævende imellem Himmel og Jord med en fast Tro gribe og hænge ved den Retfærdighed, som man hverken kan see eller føle, hvilken i Ordet alene tilbydes og skjænkes os.

Og det er Aarsagen, hvorfor Ingen uden den rette Mester og Lærer, den Hellig Aand, kan fatte eller forstaae denne Lærdom om den Christelige Retfærdiggjørelse; thi Jøderne antoge ikke Christum alene derfor, at de ei vilde miste deres egen Retfærdighed og hellige Levnet, eller

have den straffet, og Lovens Gjerninger fordømt, da Christus dog derfor er kommen i Kjødet og bleven et Menneske, at vi, som vare Vredens Børn og dømte til Fordømmelse, skulle ved hans Retfærdighed blive salige og frelses.

Derfor skal man fornemmelig vel fatte det Ord: Vor Sygdom og vor Smerte; thi ved det Ord: Vor, bliver Christi saliggjørende Lidelse os tilregnet og meddeelt, ja den bliver saa aldeles vor egen, ligesom vi selv havde forhvervet den; thi har han baaret min Smerte og min Sygdom, det er mine Synder, og mine Overtrædelsers græsselige Straf, saa er det vis, at jeg og er ganske fri, ei alene fra al min Skyld, men endog fra min velfortjente Straf, og har derfor ei nødig at frygte eller forsage for Guds strenge Dom.

v. 4. Men vi agtede Ham for den, som var slagen, plaget og piint af Gud.

Det er, vi meente, at han blev straffet af Gud for hans egen Synds Skyld; thi Verden og den kloge Fornuft dømmer og kalder det ret, at enhver skal tugtes og straffes for hans egen Misgjernings og Synds Skyld, derfor slutte de strax saa, er han slagen og piint af Gud, saa maa han og selv have syndet og forseet sig for Gud; thi saa siger og Loven 5 Mose B. 24, 16.: Forældrene skal ei døe for Børnene, ei heller Børnene for Forældrene, men Enhver skal døe for sin Synd.

Men her see vi, at det forholder og tildrager sig just tvert imod, mod alle guddommelige og verdslige Rette og Love, som tilkjende og paalægge dem Pine og Straf; som selv ere skyldige og Gjerningsmænd, thi Christus lider

(siger Esaias) for vor Skyld og hans Sygdom og Smerte er vor Sygdom og Smerte, og saaledes bringer han os til Retfærdighed, uden og over alle Love, Gjerninger og al Verdens Retfærdighed, ved sin Lidelse og Smerte, hvilket ingen Fornuft kan forstaae eller begribe, men maa alene ved Troen fattes af Ordet.

v. 5. Men Han er saaret for vore Misgjerningers Skyld, og slaget for vore Synders Skyld.

See! hvor han stedse gjentager og driver paa det Ord: Vor; thi han vil rigeligt og klart nok udføre det, at man ei skal springe derover, eller fordreie det med falsk Udtydning, og her sætter den hellige Prophet Esaias vor kjære Herres Jesu Christi egentlige Skilderi, Billede og Beskrivelse, hvormed han ganske yndigt og trøsteligt beskriver og afmaler ham; hvilket man vel skal mærke og tage til Hjerte, og saaledes bruge, at man ophøier det, foredrager og sætter det imod alle andre Lærdomme og Gudstjenester, som kan være i Verden. Thi hvad er det andet, naar han siger: at Christus er saaret for vore Misgjerningers Skyld, end som han vilde sige (som Apostlene Peder og Paulus og sige): Vi kan ei ved Loven og vore gode Gjerninger blive retfærdige for Gud. Thi vore Synder blive stedse over os, saa bliver og Skyld og Fordømmelse, ja evig og uforbigjængelig[1] Straf stedse i vor Samvittighed, men Christus alene bærer vor Skyld.

---

[1]) uforbigjængelig, d. e. uundgaaelig.

Dette har og Johannes den Døber indbefattet i eet Ord: See! det er Guds Lam, som bær Verdens Synder; thi at Johannes kalder Christum et Lam, dermed viser han, at Christus skulde være et Offer, hvormed han indbefatter det ganske Levitiske Præstedømme med alle sine Offre, men at han derhos siger, at samme Lam bærer Verdens Synder, det er just saa meget sagt, som Esaias her siger, at vore Synder maa ved ham alene betales og forsones.

Saaledes har de kjære Apostle taget al deres Viisdom af dette Sprog, og dermed nedlagt det ganske Jødedom, som vi og nu hos os med denne eneste Artikel, at Christus er saaret for vore Synders Skyld, har omkastet og overvundet Pavedommet; thi staaer det fast, saa er Paven visselig og af Fornødenhed den Anti-Christ, som lærer og befaler, at vi med vor egen Fyldestgjørelse og gode Gjerninger skal betale og forsone for Synden, saa ere og alle Munke-Gjerninger og Hellighed afgudiske og fordømte, og al vor Fortjeneste er Intet, hvormed vi vil kjøbe og forhverve Syndernes Forladelse og Guds Naade etc. Og det er jo stor Under, at man har ladet saa klar og herlig et Sprog saa ganske ligge, og ei agtet eller overveiet det, da det dog saa ofte er sjungen i Kirken; thi det fægter og stormer heelt mægtigt imod al menneskelig Fortjeneste og Gjerninger, derfor skal det flittig handles. Thi foruden dette, at ethvert Menneske i Særdeleshed anfægtes med, at han skal have sin Tro og Tillid paa sine gode Gjerninger, saa ere der og hist og her i den hellige Skrift mange Sprog, som synes ligesom at give Gjerningerne den Kraft, som

alene tilkommer Troen, og sige, at Troen uden Gjerninger er intet etc., og heraf er megen Strid og Disputeren, men Samme er langt større og haardere i Enhvers egen Samvittighed, end udvortes og offentlig med vore Modstandere; thi imod dem er det lettere at forsvare, og gjendrive deres Sladder; thi da kan vi give Lærdommen reen og puur, og med god klar Forskjel forsvare det, hvorledes Gjerninger bør forkastes, eller tillades og stadfæstes; thi saavidt forkaste vi dem, som man derved vil opnaae[1] Synds Forladelse og Retfærdighed for Gud. Derimod love og stadfæste vi dem saavidt, som man lærer, at de, som gode Frugter skal følge paa Troen.

Men indvortes i Samvittigheden er det ei saa let at slutte og beholde Forskjellen efter denne Lærdom, naar man skal stride imod Djævelens og sin egen Anfægtning af sine Synder, da er det ganske tungt, at et Menneske ei skal bevæges og stødes for Hovedet af saadanne Sprog om Gjerninger, især fordi vor Natur og hænger dertil, og stemmer overeens dermed, dertil kommer og den forvendte onde Lærdom og Underviisning, og den forhærdede vedhængende Vane; derfor er det en stor og umulig Ting for vort Kjød og Blod, at det blot og reent alene skal hænge og bestaae ved Troen, saa at vi ei forsage i vore store Synder, men kaste os her om over alle Sprog, Lærdom og Tanker om Gjerninger, og sige; i hvordan jeg end har levet og handlet, vel eller ilde, hvad gaaer det mig an? Hører jeg ikke dog, at jeg ei bliver retfærdig

[1]) I den gamle danske Udgave staaer det tydske Ord — „erlange".

ved min Gjerning, og skal ei sætte min Tro paa min Gjerning og Levnet, men paa Christum? Nu tales der ei om, hvordan jeg skal handle og leve, men hvordan jeg bliver løs fra Synden, eller faaer dens Forladelse og Retfærdighed, da har jeg min kjære Herre Christum, som har lidt for mig og baaret mine Synder, ham vil jeg ei lade mig berøve etc.

I Anfægtning at vinde saadan en Strid og beholde Seier, er just Christi egen Seier og Kraft, som Troen maa fatte, saa at Mennesket i denne Time ei videre indlader sig i nogen Disput, vil ei vide af nogen Gjerning, men er ganske adskilt og afdød derfra, som de, der ei høre herhid, eller i denne Kamp, og her er ei at tale om, hvad vi ere eller forrette, men hvad Christus gjør og lider for os.

Naar derfor saadanne Sprog foreholdes os, som tale om vore Gjerninger, aabenbare og skjælde paa vore Synder med Trusel og Skræk for evig Forbandelse og Fordømmelse, eller derimod fordre, rose og ophøie gode Gjerninger, saa holde vi os til denne Text, som er Hovedstykket og Grunden i den hele Skrift, hvor efter alle andre Sprog maa rette og føie sig, nemlig: Han bar vore Synder, og han er slaget for vore Synders Skyld etc.

Der staaer Grunden, siger jeg, i denne Sag, som bestaaer imod alle de Sprog om Gjerninger, som kan anføres herimod, ja opløser dem allesammen; thi er Christus den Person, som bær vore Synder, saa følger det jo klart og uimodsigeligt, at vi ei med vore Gjerninger kan bære eller borttage vore Synder; thi vore

Gjerninger ere jo ei Christus, saa bliver ei heller vi, men han slagen for [vore] Synders Skyld, og hvorfor skulde dog Christus komme og blive et Menneske, ja tage saadanne Lidelser paa sig, om vi kunde have hjulpet og frelst os selv.

Derfor maa du enten lade denne Text staae, at Christus ved sine Lidelser og Saar bærer og betaler for vore Synder, og ei vi med vore Gjerninger, eller vi maa fornægte Christum og sige, at han er død forgjæves, men skal han ei være død forgjæves, saa maa man ei tillægge Gjerningerne saadant, og ei hentyde og tvinge de Sprog, som tale om Gjerningers Værdighed og Fortjeneste, dertil, som vi dermed skulde aflægge og udslette Synden, det kan vi taale, at man høit ophøier og driver paa dem, som Troens fornødne Frugter, der har stor, ja endog det evige Livs Belønning, alene, at denne Christi Lidelses Fortjeneste ei tilskrives dem, som er at bære vore Synder og betale for dem, opnaae[1] Forsoning og Forladelse for os.

Og derfor elsker jeg særdeles denne Text, at den saa klar og kraftig fastsætter denne Artikel (Christus har baaret vore Synder) og dermed indsætter og bekræfter den det hele Nye-Testamente, ja er den eneste Grund og Hovedstøtte hvorpaa det ganske Evangelium er sat og bygt, saa at hvor denne Artikel staaer, der staae de Alle; thi troe og forlade vi os derpaa, at han er død for os, saa maa og det andet følge, at han giver os sin Hellig

---

[1]) I den gamle danske Udgave staaer det tydske Ord — „erlange".

Aand, og gjør os altsaa i Sandhed til den Christen-Kirkes Lemmer og Hellige, saa at vi daglig har Syndernes Forladelse og det evige Liv.

Derfor har Djævelen ei heller saa meget at bestille med nogen Artikel, som med denne, at han kan kuldkaste den; thi han veed, at Alting kommer an paa den, og at det er alene den Artikel, som gjør en stor og evig Forskjel imellem alle andre Menneskers Religioner paa Jorden, og imellem vores; thi de Christne alene troe dette Sprog, og kaldes alene heraf Christne, ei fordi de gjøre Gjerninger, som de Andre, men fordi de troe denne Artikel, at Christus er død for os, hænge ved de fremmede Gjerninger, som Christus har gjort, og tilegne sig dem.

Hvo som derfor fast og sandelig troer denne Artikel, den er sikker og vel bevaret for alle andre Vildfarelser, og Gud den Hellig Aand er visselig hos ham; thi man kan ei prædike, føle og fatte denne Lærdom, uden det skeer ved den Hellig Aand, men de, som vige og affalde fra denne Hoved-Artikel, de staae i Fare for, at kunne forføres af enhver falsk, vildfarende Lærdom, som Vinden driver een baade hist og her.

Derfor maa en Christen være særdeles klog og forstandig, saa han veed at dømme om Loven og alle gode Gjerninger i sin rette Orden og Brug, men at sætte og ophøie denne Artikel saa høit og vidt over alle Love og alle gode Gjerninger, som Himlen og Jorden ere adskilte fra hverandre; thi en Christen (naar han staaer i sin rette Christendom, imellem Gud og sig alene), skal hverken vide af nogen Synd eller Fortjeneste hos sig selv, ligesom

han levede i en anden ny Verden, og endskjøndt han føler Synd, saa skal han ei anſee den i sig selv, men i den Perſon, paa hvilken den er lagt af Gud, det er, at han ei anſeer den for Synd, som stikker i hans Samvittighed og ligger ham paa Halſen, ja holder ham fangen, men at han saaledes agter og dømmer den, som den er i Chriſto, nemlig, at den er forſonet og overvundet; thi Gud har ei villet havt den lagt paa os, efterdi vi ei kunne bære den, men maatte forgaae og fordærves derunder, men denne Chriſtum har han gjort til en Syndebrager, som har en stærkere Ryg, end vi, og bærer Synden saaledes, at den maa udslettes under ham.

Saaledes maa en Chriſten lære, at hans Hjerte og Samvittighed bliver reen og ubesmittet fra alle Synder, og det faaer han ei anderledes, end ved Troen, som bliver vis og bestandig der paa, at vore Synder og Misgjerninger ere overvundne i Chriſto, og vi saaledes ere sikkre og bevarede for den evige Død, og har nu ved samme Chriſtum den evige Retfærdighed og Salighed, alt dette bringer dette den hellige Prophets Sprog rigelig med sig.

Derfor maa Troen øve sig ved saadanne Sprog, naar den skal stride imod Samvittighedens Skræk og Anfægtning, at den holder dette fast og vænner sig dertil, ei at anſee Synden andensteds end i Chriſto; thi betragte vi vore Synder, som at de staae skrevne i vore Hjerter, da er det en gudsbespottelig og uchriſtelig Betragtning, som vor Fjende Djævelen afmaler for os, og imod Gud og Troen driver paa vor Samvittighed.

Derfor maa man derimod afmale Chriſtum i

Hjertet, og vel speile sig i ham, hvorledes han bærer vore Synder, saa kan de ei skade os; thi da bliver Troen trøstig og kan i Sandhed sige: mine Synder ere ei mine, men Christi; thi de ligge jo ei paa mig, men paa Christum, siger denne Text, men ligge de ei paa mig, saa maa de ei heller fordømme mig.

Men det er en ganske tung Kunst, og der hører stor Strid ag Troens Øvelse dertil, at du kan beholde alt dette fast, og aldeles forlade dig derpaa, og saaledes overvinde din egen Samvittighed, naar du anfægtes af Synd, og sige: har jeg end syndet, saa har jeg dog ikke syndet: thi Synden er ei længere min, men Christi. I de gamle Eremiters Historier læser man om een, som var anfægtet for sin Synd, og at en anden gammel Fader gav ham denne Lærdom og Raad, at et Menneske skal modstaae sine egne Tanker, og ei tillade Samvittigheden at anklage sig, men med Magt slaae saadanne Tanker bort og sige: Jeg har dog ei syndet etc.

Dette er vel ikke et godt Exempel, ei heller den rette Lægedom mod saadan Anfægtning; thi det taler intet om Christo, og lærer, at hjælpe Sagen ved sig selv, og med egne Tanker at stille Samvittigheden, som dog er umulig, dog tjener det dertil, at man kan see, at endog Erfarenhed vidner, at Samvittigheden ei kan være tilfreds. uden at Synden er langt, langt bortkastet fra Aasynet og forglemt.

Men dette er Raadet, hvorved du kan faae dine Synder af Øine og blive fri for dem, at du ei sætter dine Gjerninger, dit Levnet og Tanker derimod, men at du alene anseer Christum, og ved Troen fatter disse Ord

i Hjertet, at Gud har lagt dine Synder paa ham, og at han er død for dem; saaledes bliver du da udrevet af dig selv, og indplantet i Christo, ja indlemmet i ham, ligesom en Green af et vildt Olietræ afhugges, og indpodes igjen imod Naturen i et godt Olietræ, saaledes bliver du og forløst og afskaaret fra dig selv og den onde fordømte Verden, og indpodet i Christo, det rette gode Olietræ, som St. Paulus lærer til de Romere 11, 17.

Jeg driver ikke paa dette Sprog forgjæves; thi jeg veed heelt vel, hvor meget det har forbedret og trøstet mig; thi vor hele Christelige Tro og Gudstjeneste er ei andet end en daglig flittig Øvelse i denne høie Artikel, nemlig, at man saaledes kan anse Christum, at han har lidt for os, eller baaret vore Synder paa sig, og at han saaledes er vor eneste, evige Saliggjører og Gjenløser fra Synd, Død og Helvede, som Skriften og vidner, at han er det Guds Lam, som bærer Verdens Synder.

Som det nu er uimodsigeligt og klart, at intet Menneske kan have Syndernes Forladelse, uden ved Christum alene, som med sit hellige, dyre Blod har gjort Fyldest for os, saa følger visselig 1ste, at alle vore Gjerninger ei formaae at redde os fra Synd og Død. 2det, at der og maa være en langt anden Brug og Nytte af gode Gjerninger, end at de skulle gjøre os retfærdige for Gud, hvorom vi paa andre Steder har handlet, vi see og, hvorledes den hellige Apostel Paulus af dette Sprog er bleven saa veltalende og trøstelig en Prædikant og Lærer, at han saa rigelig og mesterlig kan tale om Syndernes Forladelse; thi denne Hoved-Artikel indslutter og fatter snart alle de andre den Christelige

Lærdoms Artikler i sig, som ere om Døden, Livet, Synd, gode Gjerninger etc.

Men derfor skal Ingen forsage og aflade, endskjøndt han endnu ei føler dette i Hjertet saa fuldkommen, som han skulde, men er endnu svag i Troen; thi Satan pleier saaledes at angribe og forføre os, at han af sin Helvedgift gjør sund Spise og Lægedom, og gjør derimod en skadelig Gift af den saliggjørende Lærdom, det er, at han med Sikkerhed og falsk Trøst styrker de Ubodfærdige og Forhærdede i Synden, og derimod fører de arme bedrøvede Samvittigheder i Bedrøvelse og Skræk just ved det, som skal være deres Trøst og Glæde, og forestiller idel Synd og Død af deres Retfærdighed og Helligbed.

Som for Exempel: det er vor høieste Trøst imod al Synd, Død og Helvede, som vi her høre, at Christus har baaret vore Synder etc. Deraf kan han drive mig saadanne Tanker i Hjertet: O! jeg arme usalige Menneske, som ei kan føle eller finde dette i mit Hjerte, derfor er der ingen Raad eller Trøst for mig, see, det er at have gjort den rette Lægedom til en dødelig Gift, idel Fortvivlelse og Død af Livets Tanker, ja af Christo selv at have gjort en Djævel.

Derfor skal man og vide dette, de Svage til Trøst, at intet Menneske iblandt alle Guds Helgene kan i denne Verden fuldkommen fatte og beholde denne Artikel; thi den bliver ei heller derfor prædiket, at man strax kan udlære den, og at du saa snart skulde slet ingen Synd mere føle, ja saadanne forvovne Disciple skal see sig vel for, at de ei løbe for grovt an, og falde i Satans Strikker. Thi Kjætterne pleie sædvanlig (efter deres Tykke) paa een

Gang strax at udlære den christelige Tro, men de fromme Christne see heelt vel deres Troes Svaghed, og blive desuden stedse anfægtede og trængte til Fortvivlelse, saa stærk og kraftig føle de Synden.

Som Intet da er skadeligere og fordærveligere end Sikkerhed og Frækhed, saa skal du oprette dig og antage Trøst, naar du føler din Troes Svaghed; thi saadan Banghed er et vis Tegn paa et fromt, gudfrygtigt Hjerte, og du er visselig en Christi Lem, endskjøndt et svagt Lem, desuden er det og forbuden af Gud, at foragte og forkaste de svage Christne, derfor vil vor Herre Gud ei være en Fjende af de Svage i Troen, eller støde dem for Hovedet; thi endog i fromme og hellige Folk bliver en Frygt og Skræk for Døden, et ængstet og bange Hjerte og mange Slags Bræk etc.

Derfor skal man formane dem, som ei saa hastig kan begribe eller føle disse Ting, at de derfor ei lade sig forskrække eller forvildes, endskjøndt de i Begyndelsen ere lidt svage og uskikkede, men at de med Apostlene bede og sige: Herre, styrk os i Troen; thi du er derfor ei uden Tro, eller uden denne Lærdom, endskjøndt du ei endnu grundig nok kan, eller føler den; thi St. Paulus, den høitoplyste Apostel, bekjender selv, at han endnu ei har grebet det, saa maa man og holde den for en Christen, ja han er det og, som er indlemmet i Christo, og hænger ved ham, saa skrøbelig han endog kan være, endskjøndt han ei saa ganske fuldkommen forstaaer alle Ting; thi den Samme har alt faaet vor kjære Herres Jesu Christi Retfærdighed, efterdi han begynder at have den. I Evangelio staaer der allevegne saa skrevet: Jesus sagde til

sine Disciple etc. Saa han ei kalder sine Apostle Mestere, men allevegne Disciple, og de kjære Apostle har deres Navn af at lære, fordi de ere Christi Disciple, ei fordi at de alt har tilfulde kjendt ham og udlært, og endskjøndt denne deres Kundskab er ufuldkommen, saa er den dog den rette Christi Kundskab, hvori endog Apostlene blive Christi Disciple, Lærdommen er vel heel og fuldkommen, men de, som skal lære den, ere ei lærde eller fuldkomne nok, men vi har kun Aandens første Grøde, række os stedse fremad, og tænke endnu at komme videre, derfor ere de nu Christne, som stærk og smertelig føle Syndens Magt og Døden, men hvad gjøre de Samme? naar de nu see og føle Synden og Døden for sig, saa blive de dog ved Christum saaledes som de kan, endskjøndt svagelig, og negte ei heller Guds Ord, de lide Alting derfor og blive dog i den kjære Herre Jesu Christo, søge og vente ei heller efter nogen Andens Hjælp, Frelse og Fred etc.

Alt dette maae vi vel mærke, saa vi ei gjøre de Christne til Stokke, som slet ingen Synd finde eller føle; thi en Christen har jo endnu Kjød og Blod, derfor maa han uden Tvivl og føle Synd og Svaghed i Troen etc. Dette har jeg derfor sagt med saa mange Ord, at jeg hermed trolig kan anbefale de flittige Læsere og Lærere dette trøstelige Sprog, og give dem Anledning til at betænke det, som er det Nye Testamentes Grund og Hovedstykke, af hvilket, som af en fuld overflydende Kilde, allehaande guddommelig Viisdoms Skat udspringer og udflyder.

v. 5. Straffen ligger paa ham, at vi skulde have Fred.

Dette Sprog har S. Peder indført i sit 1ste Brev. Den hellige Prophet Esaias har villet bruge Ord nok, og foretage sig en fuldkommen Prædiken, til at lære om denne Artikel, paa det han kan befæste og forsikkre os i vor Tro, at vi skal være visse paa, at Christus er ingen Dommer og Fordærver, men saadan en naadig Herre, som endog bærer vore Synder paa sig; thi af Naturen frygte og bæve vi arme Mennesker for Gud, som for en vred Dommer, saa har og Paven med sin Hob opkastet Andre til Saliggjørere, end den eneste Midler Jesum, nemlig Maria og andre Helgene, dermed er vor onde Natur ikkun styrket, at saadan en Lærdom kom dertil; derfor ere de lykkalige, som i deres Ungdom høre denne Lærdom, hvis Hjerter ere endnu ei besmittede og forgiftede med den afgudiske djævels Lærdom.

Naar I derfor høre Jesu Navn nævne, saa skal Ingen tænke paa en Dommer, som sidder og fordømmer til Helvede etc. Men paa en Synde-Bærer, som har taget alle vore Synder paa sig, og Ingen skal lade andre Tanker falde i sit Hjerte, at vore Hjerter saaledes vænne og øve sig i Troen, saa de i allehaande Bedrøvelse kan hente Trøst hos den kjære Herre Jesum Christum; thi saa taler den Hellig Aand ved Propheten klar og frisk ud. Han den kjære Messias, er straffet, paa det vi skulle have Fred.

Vil vi derfor have Fred, da kan det ei anderledes skee, end ved hans Lidelse, visselig han burde billig havt Fred, og vi skulde med Rette evig have baaret vore Syn-

ders Straf, men her er Alting omvendt, denne synder, men en anden straffes, jeg ønsker Sværm-Aanderne, som nu hist og her anrette stor Forvirrelse, alene dette, at de dog en Tidlang maatte forsøges med Dødens Skræk og Angest, om de dog saaledes vilde lære, hvad disse ere for saliggjørende og kraftige Ord: Jesus Christus er død for os, begyndte de saaledes at forstaae dette, saa skulde de snart lade de unyttige og forfængelige Tanker falde, ved hvilke de fylde Verden med Forargelse.

v. 5. Og vi ere lægte ved hans Saar.

Dette er en ganske deilig, yndig og overmaade trøstelig Lærdom, at vi syge, spedalske og saarede Mennesker har saa herlig, kraftig og saliggjørende et Plaster og Lægedom paa vore forgiftede Saar og gamle Skade, nemlig vor kjære Herres Christi Saar, havde ikke dog vi arme Syndere fortjent det, og vare vi ikke just de ugudelige Skalke og Guds Fjender, som vare dømte og overgivne til Straf og Fordømmelse, men han, vor Herre Christus skulde have bleven sund, uskadt og ustraffet, vil du derfor være sund og frelst, saa trøst dig ei ved din Spægen, Lidelse og Kors; thi dermed bliver du ei forbundet og bevaret, men vend og kast dine Øine paa Christum, og forlad dig af Hjertens Grund paa ham, saa bliver du lægt, det er, du skal have en evig Retfærdighed og Liv.

v. 6. Vi fore alle vild, som Faar, enhver saae paa sin Vei, men Herren kastede alle vore Synder paa ham.

Det er Slutningen af denne Prædiken om Christi hellige Lidelses Kraft og Frugt, og Propheten gjør hermed

en Gjendrivelse, hvormed han vil straffe og beskjæmme deres Løgn, som saa gjøgle og drømme: Naar jeg Dag og Nat piner og øver mig i et strengt helligt Levnet, saa bliver jeg from og retfærdig for Gud; thi mener du, siger Gjernings-Helgene, at vort aandelige Levnet, og saa mange tusinde Fortjenester skulde være forgjæves? Disse Gjenstridige møder den Hellig Aand hos Propheten, og svarer dem saaledes: I kjedsommelige Gjernings-Lærere, al eders Gjerning og Hellighed er idel Vildfarelse og Mørkhed, dette hedder, mener jeg, ret at styrte og fordømme al Retfærdighed og Fromhed, som kommer af Loven, ja og at gjøre al anden aandelig Levnet til Skamme, endog den herlige, deilige, udvalgte Gudstjeneste, som Gud selv af Himlen har stiftet, og saa ordentlig indbefattet og indsat ved Mosen. Og denne Text har gjort St. Paulum saa dristig, at han saa hart har trængt og staaet der paa, saa han har ophævet al Mose Lovs Retfærdighed, og lært, at vi Christne ere frie og ei bundne til Mose Lov.

Saaledes har denne Text og lært, og offentlig overbeviist os, saa vi maa bekjende og sige, at alle Klosteres geistlige og andægtige Levnet, alle høie Skolers Viisdom, ja alle andre menneskelige Gudstjenester ere intet andet end idel Vildfarelse og Bedrageri, og det alene derfor, at de ved saadanne Gjerninger, og udvortes Tugt og Skik ville være retfærdige og fromme for Gud, derfor blive de da fordømte af Gud; thi den hellige Prophet Esaias, som vi her hører, dømmer og forkaster alle saadanne Gjerninger, Møie og Arbeide, og skriver dem

alle under den Titul og Navn, at de virkelig for Gud ere Afveie og Vildfarelser.

Men vi skal med stor Flid agte og mærke de Ord, han her sætter, nemlig: Alle Vores, og paa Ham; thi det er vor fornemmeste og høieste Troes Artikel, at vi holde for sandt, antage og troe, hvad Gud her lader prædike og forkynde for os ved den hellige Prophet, at vi have den Trøst og Trods imod Synden, at vore egne Synder ere ei vores, men de ere alle lagte paa vor Herre Jesum Christum.

Thi denne eneste Hoved-Artikel er den Grund og Klippe, hvorpaa den ganske Christenhed og Guds Menighed er bygt, hvilken Artikel og er vor Muur og Værn imod al Sværmen og Kjætteri, saa at ingen falske Lærere og Omløbere kan forføre eller fange os, medens vi have denne Artikel reen og uforfalsket, og der er ingen Lærdom eller Gudstjeneste i Verden, som er saa meget imod og skader Djævelen og hans Rige, ei heller er Satan nogen Prædiken paa Jorden saa fjendsk og bitter hadefuld, som denne, derfor forfølger han med saa megen Anfægtning og Bedrøvelse baade enhver især, dernæst opvækker han og i Almindelighed imod denne Lærdom allehaande afgudisk Lærdom, Kjætteri, Splid og Forargelse, at han kan gjøre denne Lærdom hæslig og anstødelig for Verden, paa det den kan blive foragtet og dæmpet.

Derfor kan Verden og ganske vel taale, at allehaande falsk, vildfarende Lærdom høit æres og prædikes, og endnu er ingen ny Gudstjeneste saa skammelig og løgnagtig frembragt, at Verden jo bedre har kunnet taale den, end

denne rette Lærdom og Prædiken, den kan og vil den ei taale, men forbander og forfølger den hvor den kan; thi det har Verden gjerne hørt og tilbedet, at man offentlig paa Prædikestolen har lært, at en Barfod-Munks Kappe er saa hellig, at hvo som iører sig den paa sin Dødsseng, bliver salig, og slige galne og narriske Prædikener uden al Maade og Ende, har de gjerne antaget og forsvaret, og dette er Aarsagen, at Verden elsker og behager den Gudstjeneste, som kommer overeens med Fornuften og bekræfter vor fri Villies Hellighed og Viisdom, saa deres Formues og Fortjenestes Roes og Ære kan blive ved.

Men denne eneste Lærdom, som dog ei skader Nogen, ja som alene er en guddommelig salig Lærdom, har ingensteds Sted eller Rum, men forjages og bespottes af de Bedste i Verden, dog ganske ubillig og imod Gud; thi at man giver den Skyld for, at den forbyder og hindrer Dyd og gode Gjerninger, deri lyver den bespottelige Verden, og Djævelen selv taler af dem, da denne Lærdom, og ellers ingen anden, giver Hjælp og Kraft, at en Christen kan gjøre rette gode og Gud velbehagelige Gjerninger, ellers blive gode Gjerninger vel ugjorte, desuden gjør den os og visse og forsikkrede paa, at vore Gjerninger hjertelig vel behage Gud, og at vi har rette sande gode Gjerninger, hvilket og ingen anden Lærdom tilvisse kan vise.

Men det laster Verden alene paa denne Lærdom, at den nedkaster vore Gjerninger, og viser, at de samme ei retfærdiggjøre for Gud, men at vor Retfærdighed er fra Himlen, og deraf, at vi troe paa Christum og ei paa os selv, for denne Prædikens Skyld, at vi fratager gode

Gjerninger den Kraft og Ære, som Christus vil have sig selv tilegnet, nemlig at Christi Fromhed skjænkes os, og vore Gjerninger tjene ei til, at vi blive fromme og retfærdige for Gud, dette foraarsager den Helvedes Vrede og hevngjerrige, blodtørstige Forfølgelse i Verden imod det hellige Evangelium.

Thi at vore Fjender saa uforskammet imod deres egen Samvittighed og den aabenbare Sandhed lyve og sige, at vor Lærdom tillader Enhver at gjøre og lade ustraffet efter al sin Modtvillighed og Ondskab, denne haandgribelige Løgn skal Gud vel dømme; thi det er jo aabenbart af vore Skrifter, at vi give Øvrigheden sin Ære, og lære Folk, at de bør ære Øvrigheden, saa seer og Enhver, hvorledes vort Evangelium opholder og haandhæver god, stille Fred, afværger Utugt og Hoveri, og derimod befordrer Ægte-Kydskhed og Troskab, ilige-maade styrer og truer den alle Onde og Overtrædere, lok-ker og driver derimod de Christne til allehaande Frug-ter og Dyder, som voxe af Troen, saa de ei derfor kan straffe os, forfølge os ei heller derfor, men det er alene Aarsagen til deres Vrede og Rasen, at vi lære og bekjende Christum, at han alene er vor Retfærdighed, og vil ei tilskrive vor egen Formue og Gjerning det, derfor maa vi lide, og kaldes baade Kjættere, Kirkens og den verds-lige Freds Oprørere og Forstyrrere.

Men vi vil lade den skjændige, utaknemlige og ugu-delige Verden med dens onde forvendte Art fare; thi den vil dog ei afdrage den gamle Hud, og vi skal langt mere vise os flittige og taknemlige imod vor kjære Evange-lio, som ei giver os en menneskelig Retfærdighed, men

en fremmed og vor Herres Jesu Christi Retfærdighed til Eiendom, ja den skjænker os ganske og aldeles den allerstørste og dyrebareste Skat i Himlen og paa Jorden, og denne christelige og guddommelige Retfærdighed er det alene, som bærer og frembringer utallige sande gode Gjerninger og Dyder, uden hvilken Retfærdighed der er intet andet i Verden, end idel ugudeligt Væsen og hykkelsk Levnet, Verden maa smykke og sminke sig, som den vil.

Men det kan Ingen paa Jorden fatte og udsige, hvad det er, som den hellige Prophet siger: Alle vores Synder, hvo ere disse alle vores? og hvad har Christus af os alle for hans Lidelse og alle hans Velgjerninger? Hvormed fortjene vi det, at han bærer vore Synder for os, betaler for dem, og gjør os retfærdige og salige? Vi bytte saaledes med ham (vil Propheten sige), at vi ei give ham andet end Synd og Skam for hans Ufyldighed, hjertelige Kjærlighed og Retfærdighed, som vi faae af ham, og af ham annamme vi den Hellig Aands adskillige Frugter og Gaver, som daglig og rigelig gives os; thi vi arme Mennesker har hverken Retfærdighed, Viisdom, eller nogen Trøst i os selv, men i Christo har vi alt dette overflødig, saa at vi i Christo ere fyldte med Retfærdighed, Viisdom og kraftig Trøst, og har i ham Guds Naades og Barmhjertigheds uudsporlige Rigdom.

Disse Ord (da den hellige Prophet siger) men Herren kastede alle vore Synder paa ham, ere og med stor Flid satte hertil, at vor Samvittighed skal være des sikkrere og modigere, saa den ei skal bekymre eller ængste sig ved at see og betragte nogen Synd. Som

den hellige Prophet vilde sige: Vi have ei lagt vore Synder paa ham, ei heller har han af eget Foretagende taget dem paa sig, men Herren har selv lagt dem paa ham, og efter denne Befaling og af Lydighed imod sin Fader har han frivillig taget dem paa sig.

Denne er Guds behagelige Villie i Himmelen, at du forfærdede Samvittighed ei skal skrækkes eller sørge over, at Gud tænker og mener det anderledes med dig, end vor Herre Christus, eller at han vil dræbe dig for de Synders Skyld, som Christus har paataget sig og borttaget. Nei! kjære Samvittighed, du skal troe, at den Herre og Fader i Himlen, din Gud, har just samme venlige og naadige Hjerte og Villie til dig, som Guds Søn har, nemlig, at Christus skal forløse og fri dig fra alle Synder.

Hvad er det nu for en Gud, som kan anklage dig for dine Synder? den Gud i Himlen selv, som er din Herre, og ham, du saa meget frygter dig for, han selv har ei lagt dine Synder paa dig, men paa Christum imod al Ret og Lov, baade Mosis og andres, Moses truer Syndere saaledes, at ethvert Menneske maa døe for sin egen Synds og Overtrædelses Skyld, ligesaa blive dine Synder paa dig i den verdslige Regjering, men naar vi skal blive retfærdige for Gud, da ere vore Synder ei vores, men Christi.

Saaledes er det betegnet og afbildet i det Gamle Testamente, da Abraham og hans Søn Isak steeg alene op paa Bjerget, hvor Offeret skulde skee, det er, Troen handler alene med Gud, og fatter den Barmhjertighed, som gives i Guds Ord, men Tjenerne og Dyrene,

som kom med Abraham, det er, vore Gjerninger, blive neden for Bjerget, og høre slet intet til den Herlighed, da Synden forlades os.

v. 7. Da han blev straffet og plaget, oplod han ei sin Mund, som et Lam, der føres til Slagterbænken, og som et Faar, der er stum, og ei oplader sin Mund mod den som klipper det.

Denne Text er anderledes oversat paa Latin (thi i Stedet for de første Ord har de sat: oblatus est, qvia ipse voluit, han blev offret efter sin egen Villie) og udtydet den imod Korsets Forargelse; thi for de Uchristne er det heelt latterligt at høre, at vi prædike saadan en Christum, som har ladet sig korsfæste, og har ei kunnet frelse sig selv, derimod sige de Christne, at Christus har lidt, men dog frivillig, ellers havde han havt Magt nok, hvormed han kunde beskjærme og opholde sit Liv. Dette er vel en god Mening, men vi vil følge den hebraiske Text; thi hidindtil har den hellige Prophet Esaias beskrevet Christi Lidelse, og hvor stor og uudsigelig Nytte den har tilført os, nu vil han og afmale Maaden, hvorledes han har anstillet sig dertil, og hvor stor guddommelig Taalmodighed han har havt og beviist i hans bittre Lidelser, og her stemmer St. Peder og Esaias overeens med hinanden, da St. Peder siger: hvilken ei skjældede igjen, da han blev overskjældet, ei truede, da han leed, men overgav det til den, som dømmer retfærdig.

Altsaa vil Propheten Esaias forestille os vor Herre Christum, hvorledes han har modtaget disse Li-

delser, og hvorledes han med en høi og uudsigelig Taalmodighed har overvundet det Altsammen, han vil da sige: endskjøndt hans Lidelser vel vare store og mangfoldige, saa truede han dog ikke, og søgte ingen Hævn etc. saa skal alle Christnes Lidelser være, at de ei gjøre som Verden, der stedse gjerne vil hævne sig, naar den maa lide noget, men de Christne skal ei søge nogen Hævn, som og vor Herre Christus her forestilles, at han ei alene ingen Hævn begjærte, men velsignede dem, som bandte ham, og bad sin Fader for sine Korsfæstere etc.

Denne Christi taalmodige Hjertes store Sagtmodighed, kjærlige Villie og Godhed viser han i en smuk og deilig Lignelse om et uskyldigt Lam, som man vil slagte og offre, hvilket tier ganske stille, saa at det end ikke giver et Suk, da dog alle andre Dyr gjøre et stort og skrækkeligt Skrig, naar man tager fat paa dem; saa taalmodig har og Christus været, at han ei har opladt sin Mund eller klaget, da han ganske skrækkelig og grummelig blev piint, og hermed er den høieste Kamp og Slutningen af Christi Lidelse beskrevet. Nu vender den hellige Prophet sig og begynder den Prædiken om vor kjære Herres Jesu Christi Herlighed og glædelige Opstandelse, hvormed Gud, vor himmelske Fader rigelig har begavet, æret og betalt Christi, hans Søns, store Lidelse.

v. 8. Men han er udtagen fra Angest og Dom.

Hermed bekjender og roser den hellige Prophet offentlig, at vor Herre Christus er opstanden fra de Døde; thi han har tilforn klarlig vidnet om hans Død,

at han er slagtet og offret som et Lam, men nu taler han det, som er ganske tvertimod, og siger, at Christus ei er død, men er udtagen af Angest og Dom, eller Dødens Fordømmelse, dette kunde han ei sige om ham, om han havde bleven liggende i Døden og Graven, derfor maa det vist følge, at han taler om Christi legemlige Opstandelse, som er bleven dømt og fordømt af Pilato, men er og igjen af Gud forløst og udrevet fra Dommen.

v. 8. Hvo vil udsige hans Levnets Længde.

Liv betyder paa dette Sted et bestandigt Væsen, eller en Mands Liv, som og Prædikeren Salomon siger: een Slægt forgaaer etc. Men det mener Esaias, at Christus og har et fuldkomment, bestandigt Væsen, ja at det er saa langt og uforgjængeligt, at Ingen kan tælle det. Thi vor Herres Jesu Christi Liv er et evigt Liv og Væsen, hvori Gud har sat ham og gjort ham til en Herre, at der ingen Ende skal være paa hans Alder, fordi den er evig, saa siger og St. Peder i Apostlernes Gjerninger, hvilken Gud har opvakt og løst Dødsens Smerter etc., men saadan en Evighed og uendeligt Væsen er ubegribelig, hvis man ei fatter det med Troen.

v. 8. Thi han er bortrevet af de Levendes Land, da han blev plaget for mit Folks Misgjerningers Skyld.

Dette hører og til Christi glædelige Opstandelse, men at han gjentager hans Lidelse, og dens evige, salige Fortjeneste, at han har betalt for os, det er ei forgjæves; thi den hellige Prophet Esaias vil trykke denne Artikel dybt og fast i vore Hjerter og vel grunde den, at vi ei saa høre og overløbe denne trøstelige Historie om

Christi Lidelse; som andre Hændelser og Historier i Verden, men at vi vel øve vort Hjerte og henvende det derpaa, at det stedse betragter Christi Lidelses Hensigt og uudsigelige Fortjeneste og Frugt, at han har lidt for vore Synders Skyld.

Men at han siger: Christus er udrevet af de Levendes Land, dermed vil Propheten lære os, at der ere 2 Slags Liv, et verdsligt, timeligt Liv iblandt Mennesker paa Jorden, hvori vi nu vandre, og dernæst et andet nyt, evigt Liv, som Christus nu lever, derfor vente Jøderne forgjæves efter ham; thi han er bortrevet fra dette Liv, da han blev korsfæstet og dræbt, og er ved Døden indgaaet i et andet Liv, som han selv siger: Jeg gaaer til Faderen.

Altsaa har Christi Lidelse ei været andet end en Forløsning fra Angest, og en Vei til et udødeligt Liv, i hvilket han er sat og indviet af Gud til en Konge og Hoved for hans Menighed, hvilken han regjerer og ledsager ved sit hellige Ord, opholder og bevarer ved den Hellig Aand, derfor fare alle Jøder grovelig vild, som gabe og vente efter deres Messiæ timelige og verdslige Rige.

v. 9. Og han er begravet som de Ugudelige og død som en Rig; endskjøndt han Ingen havde gjort Uret, og der har ei været Svig i hans Mund.

Om Jøderne end vilde dadle og laste, eller de Svagtroende endnu tvivle derpaa, at den hellige Prophet Esaias oventil har talt om Christi Lidelse og Død, saa bruger han dog her saadanne Ord, som klart og

tydelig viser det, og kan ingen anden Mening give, end at Christus har været et sandt Menneske, ja er og virkelig død og begravet, saa Jøderne ei kan forfalske eller fordreie det, derfor slutte vi vist af dette Sprog, at Christus maatte døe, som han her klarlig siger, saa følger nødvendig, at hans Rige har ei skullet være et verdsligt Rige i dette Liv, som Jøderne paastaae.

Som en Rig.

Det hebraiske Sprog har saaledes sin Maade at tale paa, endskjøndt dunkelt nok, saa en Rig betyder saa meget, som et ugudeligt Menneske, denne Maade og Brug er maaskee kommen deraf, at de Rige ere i Almindelighed[1] ugudelige Mennesker, saa kalder og Christus Rigdom i Evangelio den uretfærdige Mammon, iligemaade, en Rig kommer neppe i Himmeriges Rige, derfor giver den hellige Prophet at forstaae, at Christus er henrettet og død, som en Oprører, Ugudelig og Forfører, men efterdi vor Herre Jesus Christus er saaledes død, som Esaias her forkynder hans Død, saa er det et fuldkomment Beviis paa, at han just er den sande Messias.

Endskjøndt han Ingen havde gjort Uret.

Dette Sprog har St. Peder laant herfra og sat det i hans første Brevs tredie Cap. Christus har engang lidt for vore Synder, hvilken ingen Synd har gjort, men vore Synder har han taget fra os, og opoffret dem paa sit Legeme paa Træet etc. Derfor forsvarer og undskylder den hellige Prophet her Christum, og giver

[1]) I den gamle danske Udgave staaer det tydske Ord — „gemeenlig".

ham et stort og sandfærdigt Vidnesbyrd om hans hjertelige Uskyldighed, at han ei har lidt for sig selv, eller for sine Synder, men har saa aldeles været uden Synd og ustraffelig, at intet Menneske har vidst noget at klage over ham, at han med Ord eller Gjerning har forurettet Nogen, men baade hans Lærdom og Levnet har været ganske ustraffelig for Gud og Menneskene, og denne Roes sætter han saaledes, som den, der alene tilkommer Christo, og kan ei gives noget andet Menneske; thi der er Ingen, som jo baade i Ord, Gjerning og Levnet kan beskyldes, hvilket han selv oventil har bekjendt: Vi fore alle vild, iligemaade: Han kastede alle vore Synder paa ham, hvor kan han høiere rose Christum, og herligere forsvare og fremstille hans Uskyldighed, end at han siger, at Christus aldrig med Ord eller Gjerning har bedrøvet eller beskadet noget Menneske, saa Ingen kan bebreide eller beskylde ham derfor. Dog er den Alleruskyldigste bleven dømt som den største Skalk[1] og Overtræder.

v. 10. Men HErren vilde saaledes knuse ham med Sygdom.

Det har ei været hans Synders Skyld, ei heller af menneskelig Raad og Foretagende, at han har maattet lide, men HErrens guddommelige Velbehagelighed, som saaledes har udøst sin Naades uendelige Skat og Afgrund over os, at denne hans allerkjæreste Søn, uskyldigt skulde bære og betale Skylden og Straffen for os Fordømte.

---

[1]) I den gamle danske Udgave staaer det tydske Ord — „Ertzskalk".

v. 11. Naar han har givet Liv til et Skyld-Offer, da skal han see Sæd og leve længe.

Dette er det sidste Stykke af denne Prædiken; thi efter at han har beskrevet Christi Person, og talt om hans Lidelse og Opstandelse, saa beskriver han og nu Frugten af den samme, nemlig det Rige, han derved har forhvervet; thi hvad han har lidt og gjort, var endnu altsammen forgjæves, om det ei blev anvendt paa os, og hvis han ei oprettede sit Kongerige og Christenhed. Og heraf følger uimodsigelig, at intet Menneske har kunnet forsone for sin Synd, efterdi vor kjære Herres Jesu Christi Lidelse er alene den rette og fuldkomne Lidelse for vore Synder og Misgjerninger, som den hellige Prophet her lærer.

Den Sæd, han her taler om, er den Christen-Menighed, han skal see Sæd, siger Esaias, det er, han skal have et Rige, ja og kongelig Sæd, og Børn, som ere Konger, ja han skal og selv evig regjere, dermed viser han, at han skal være en anden Konge, end de, der regjere paa Jorden, som ei evig kan leve i deres Regjering, men efter deres Død lade Efterkommere efter sig, som regjere i deres Sted, men de beholde ei selv Regjeringen længe, men døe bort, men Christus er ei saadan en dødelig Konge, som for sin Afgangs Skyld maa overlade sit Rige til Andre, men han selv med sine Børn lever og regjerer i Evighed.

Og Herrens Foretagende skal lykkes ved hans Haand.

Det er, han skal have den Hellig Aand, og rigelig udøse ham, ved samme Aand skal Christus plante, ud-

brede og frugtbargjøre sit Evangelium, men det er Guds evige Villie, eller Forsæt, som han har sagt, at vi ei skal bære vore egne Synder, men Gud har selv taget dem fra os, og lagt dem paa Christum, at han skal udslette dem, denne Villie skal gaae lykkelig og uforhindret fort, om Djævelen og Verden end sætte sig derimod.

v. 11. Fordi hans Sjæl har arbeidet, skal han see sin Lyst, og have Overflødighed.

Propheten kalder den Herres Christi Nød og og Angest, og alle hans Smerter og Hjerte-Sorg, et Arbeide, hans Arbeide, siger han, skal ganske vel og rigelig betales; thi han skal have saadan en herlig Christen-Menighed, som med en reen og usminket Tro og Hjerte tjener ham Dag og Nat, og forkynder hans Velgjerninger indtil Verdens Ende.

Det Ord, at see, betyder i det hebraiske Sprog saa meget som at see med Lyst og Glæde, eller at see sin Lyst paa en Ting, som man længe siden vilde gjerne have seet.

At have Overflødighed, det er at være mægtig og rig paa alle Guds gode Ting, han skal have Djævelen og Døden under sin Magt og Tvang, saa de ei skal kunne formaae noget imod Christum, og hans Rige og Menighed, eller fordærve den.

v. 11. Og idet man kjender ham, skal han, min Tjener, den Retfærdige, retfærdiggjøre Mange; thi han bær deres Synder.

Med disse Ord vil han lære, hvordan det skal gaae til, og paa hvad Maade Christus skal begynde, at hans Rige skal have saa lykkelig en Fremgang og Tilvext, og

dette er een af de fornemmeste Sprog i vor Lærdom om Troen og den christelige Retfærdighed: I det man kjender ham, skal han retfærdiggjøre Mange, det er, alle de, som med hjertelig Tillid og Tro antage og forlade sig derpaa, at Christus har taget deres Synder paa sig og udslettet dem, de ere alle fromme og retfærdige for Gud, og ved denne Tro blive de deelagtige i hans Lidelses og Opstandelses Kraft.

Saadan en Beskrivelse og Væsen giver den hellige Prophet den christelige Retfærdighed paa det korteste, idet han saaledes beskriver og afmaler den, at den i sit Væsen og Natur er ei andet, end at vi ret kjende Christum, men hvad det er, forstaaer ingen Sophist, eller unyttig Sladrer; thi de gruble og tænke saa, Kundskaben skeer ved Menneskets Forstand, og Retfærdighed kommer ved Menneskets Villie, ei ved Forstanden, derfor kan Christi Kundskab ei gjøre Nogen retfærdig eller salig, efterdi den ei antages og fattes ved Villien, men ved Forstanden, men den Hellig Aand siger tvertimod, straffer dem aabenbar for Løgn og bekjender frit, at Christus alene er retfærdig og hellig, og gjør alle Mennesker retfærdige og fromme, som kjende ham, derfor kan Ingen vinde eller faae den christelige Retfærdighed, uden han tilforn ret har kjendt Christum.

Nu kan man jo ei anderledes lære at kjende Christum, end ved hans Lærdom og hellige Ord, saa man hører og beholder det samme, derfor er det kjære Evangelium ligesom et Rør eller en Vogn, paa hvilken Christus føres til os, og hans Gjerning og Naade indgydes i os; thi ved dette hans Ords og de hellige

Sacramenters Middel bliver Christus med hans Retfærdighed og alle hans himmelske Gaver overflødig uddeelt til os og givet os; saa lære og de Vise om deres Sager, skal Nogen vide og kjende en Ting, saa maa han først have seet eller hørt det, derfor maae vi og først høre Guds Ord og lære hans Prædiken og Evangelium, før vi kan troe Rom. 10, 11.; dernæst, naar vi ved Ørene har nedsænket og fattet det i Hjertet, da fæster Troens Træ Rødder og voxer, og saaledes skjenkes os Retfærdigheden.

Efterdi Esaias nu klart og tydelig siger, at Kundskab om Christo gjør retfærdig, saa er det aabenbart og besluttet, at hverken Francisci eller Dominici Regel, hverken Kappe eller Messe, hverken befalede eller selv opdigtede Gjerninger, ja end ikke de Gjerninger, som vi gjøre i Lydighed af de 10 Guds Bud og Mose Lov, samt alle andre Bud og Gjerninger, kan gjøre os retfærdige og fromme for Gud, og det er Aarsagen; thi alle saadanne Gjerninger ere jo ei Kundskab om Christo; derfor ere de Alle unyttige til Retfærdighed for Gud, ja de ere endog fordømte Gjerninger, og fordømme alle dem, som gjøre saadanne Gjerninger i den Mening og Tillid, at de ville være retfærdige for Gud.

Altsaa see I selv, at den hellige Prophet slet forkaster og fordømmer alle geistlige Regler, Love og Gjerninger, og heraf har S. Paulus og S. Peder taget og udøst saa mange trøstelige Lærdomme og Prædikener om den naaderige Kundskab om Christo, som naar de formane os, at vi skal voxe i Christi Kundskab, som de

vilde sige: I ere endnu ikke fuldkomne, I maa stedse fare fort i denne Kundskab etc.

Altsaa seer du, at hvo som vil være forløst fra Synd og Død, da er der i denne Sag ingen anden Raad eller Hjælp, end at vi ret lære at kjende Christum, og samme salige Kundskab maa gjøre os fri og løs fra alt Ondt, men, som jeg har sagt, da taler han egentlig om saadan en Kundskab, at vi ved hans Prædiken og Evangelium lære, hvo Christus er, hvad han har gjort for vor Skyld, at han er den sande Guds Søn, undfangen af den Hellig Aand, født af Jomfru Maria, og har lidt under Pontio Pilato, og det ei for sine Synders Skyld; thi han var ganske hellig og uskyldig, men for den ganske Verdens Synders Skyld, som han har paataget sig, paa det at vi skulde blive løse og fri fra Synden, og leve med ham i evig Retfærdighed.

Denne Kundskab, som ei alene veed at sige, hvad Christus har gjort, hvilket og Djævlene veed, men troer, at alt dette er skeet os til Gode, den gjør os retfærdige, derfor skal vi ei saa koldt og snorkende overfare disse Ord, og læse dem saa oven hen, men vi skal flittig betragte dem, indskjærpe og overveie dem i Hjertet; thi de ere ganske brændende og kraftige, og med stor Flid satte i Texten, paa det vi skal vel betragte, baade hvad denne Kundskab er, og hvorimod den er anordnet og sat, nemlig imod al menneskelig Formue, Flid, Gjerning og Viisdom; thi Skriften pleier saa at tale, at den ved modsatte Meninger stedse sætter og afveier mod hinanden Christi Rige, og alt hvad det fører med sig, imod alt hvad Verden er og formaaer.

Men det er en ganske ny og underlig Lærdom og Beskrivelse paa den christelige Retfærdighed, at den ganske og aldeles bestaaer deri, og er intet Andet, end saadan en Kundskab, at Hjertet ei forlader sig paa andet, end paa den kjære Herre Christum, som er korsfæstet, som og Propheten Jeremias Cap. 9, 24. siger: Hvo som vil rose sig, den rose sig deraf, at han veed og kjender mig etc. Thi den christelige Retfærdigheds Væsen og Egenskab er ei andet, end kun denne Kundskab om Christo, det er, Troen, hvormed vi omfavne Christum, indslutte ham i vore Hjerter, og ere visse paa, at han har givet sig selv til en Igjenløsning for os Alle og for vore Synder, som St. Paulus siger: 1 Tim. 2, 6.

Men denne Kundskab er ei Fornuftens eller vor egen Forstands Formue, Guds Ord forkynder det vel, og tilbyder os Alle vor Herre Christum, at han er det Offer, som er givet for vore Synder, men hvis den Hellig Aand ei tillige oplyser og rører vore Hjerter, at de blive seende og troe, saa bliver det dog ei forstaaet, saa at Hjertet ei kan trøste sig derved, men da findes det, hvad Kraft og Trøst det har, naar vi drifte og hengive os paa Guds Løfte og Tilsagn og skrive den samme i Hjertet, at i den Sæd, Christo, velsignes alle Hedninger og den ganske Verden.

Derfor er det en Christens største Roes og Ære, at han visselig veed, at hans Retfærdighed er alene Troen paa den Herre Jesum Christum, og det derfor, at Gud ved sin Barmhjertighed saaledes forordner, forjætter og tilregner os det, og saaledes er de Christnes Retfærdighed ikkun en skjenket fremmed Retfærdighed, at Gud

for Christi Skyld ei tilregner os Synden, endskjøndt vi endnu ikke ere ganske uden Synd etc.

Denne Lærdom skal vi vel mærke og øve, ja flittig og ordentlig lære og indskjærpe den i Folket, saa de kan undervises og læres, at vi ei for anden Sags Skyld kan blive retfærdige, eller bestaae og være behagelige for Gud, end alene ved Jesu Christi Erkjendelse, ei for vore gode Gjerningers Skyld, og ei heller ved de 10 Bud, ei ved alle andre Love og Skikke, verdslig Ret, Dom og Straf, de maae være saa haarde og strenge, som de være kan, de maae være godvillig paatagne af os selv, eller paalagt af Andre imod vor Villie.

Alt dette udelukkes og forkastes ved dette Sprog, naar vi see derpaa, hvad der følger deraf, og imod hvilke Stykker det strider og er sat; thi at det Alt er umuligt og forgjæves, er nok viist, da ingen af samme Gjerninger er et Stykke af, eller den hele Christi Kundskab, som alene gjør retfærdig, derfor er Munke- og Nonne- og alle andre Pharisæers og Hykleres Stand Intet, ja hvad for Orden der ellers er, er og Intet, og kan intet hjælpe til den Retfærdighed for Gud; kortelig nævnt hvad du nævne vil og kan, er det ikke denne Kundskab om Christo, saa er dets Kraft og Roes allerede hermed borttaget, at det ei kan gjøre retfærdig for Gud.

v. 11. Thi han bærer deres Synder.

Der gjentager han Aarsagen, hvorfor den Kundskab om Christo alene gjør retfærdig; thi han er, siger han, den Guds Tjener, som alene bærer vore Synder. Derfor maae vi uforrykt blive ved denne Beskrivelse af den christelige Retfærdighed, at vi ei komme i den Indbildning

og Fortvivlelse, at Christus er en skrækkelig Dommer og Stokmester. Thi et Hjerte, som er uden Tro og uden det kjære Evangelium, kan ei anderledes ansee eller forestille sig ham, end som en vred Dommer. En Dommer skal han vel være, men i den tilkommende Verden, da han vil anstille og holde sin Dom paa den yderste Dag, og da fordømme Ugudelige, ja evig straffe dem, men de Retfærdige vil han give det evige Liv, men i denne Tid og i dette Liv lader han prædike om sig, at han er det Guds Lam, som bærer vores og den ganske Verdens Synder.

Hvo som nu veed og forstaaer dette, den er fuld af Viisdom og Guds Kundskab, og kan prøve og dømme enhver ny afgudisk Lærdom. Men fornemmelig kan en Christen slutte dette heraf, at vi ei bære vore Synder, og at en Christen, som troer og er døbt, har ingen fordømmelige Synder; thi han har Christum. Ligemaade kan en Christen og lære, at alle de Indgivelser og Tanker, som gjøre Samvittigheden bedrøvet og forsagt, ere egentlig Djævelens giftige Pile og gudsbespottelige Tanker; thi Christus har revet alle vore Synder af vor Hals, og lagt dem paa sig, ja dræbt dem ved sin Død, samme Synder vil den listige Djævel stedse gjerne bebyrde og overvælde [1] os med igjen.

En Christen kan og lære dette heraf, at alle Lærdomme, alle Regler og helligt Levnet, og hvad de Ugudelige kan frembringe, paa det de uden Christo kan fortjene Syndernes Forladelse, det er Altsammen imod Christum, og en afgudisk fordømmelig Ting, som alt ved

[1]) I den gamle danske Udgave staaer det tydske Ord „belade".

dette eneste Ord adspredes og forsvinder som en Røg med alle Stænder og nye Munkerier, som stræbe efter Retfærdighed, hvilket Paulus og siger: Israel, som havde Omskjærelsen, har ei langet til Retfærdigheds Lov, men Hedningene har faaet Retfærdigheden.

Derfor skal vi for alting vel fatte, indskjærpe og drive paa denne Artikel, at vore Hjerter kan være udrustede og bevæbnede dermed imod alle vore Fjender, efterdi og mange Prædikantere, som dog vil roses for Mestere, foredrage og lære Folket denne Artikel ganske koldt, men hvo der ei ret har antaget og kjendt dette Stykke, den er ligesom en Mand, der beskuer sit Ansigt i et Speil, som S. Jakob siger; thi naar han har beskuet sig, gaaer han strax bort og glemmer, hvordan han var. Saaledes betragte[1] Sværmerne denne Lærdom ligesom i et Speil, naar de høre om den christelige Retfærdighed, men naar de falde i Anfægtning, eller falde[2] paa fremmed Lærdom, eller plumpe i Gjerninger, da overvældes de, saa de reent glemme denne rene Lærdom; thi det Billede, de tilforn har seet, er forsvundet og bortveget fra deres Øine, siden de har vendt sig fra denne Lærdoms Speil. Derfor er det Under, ja en stor og fortræffelig Ting, at vi i denne Kundskab om vor Herre Christo kan blive bestandige og forlade os derpaa.

v. 12. Derfor vil jeg give ham en stor Hob til Bytte, og han skal have de Stærke til Rov, fordi han har givet sit Liv i Døden, og er

---

[1]) I den gamle danske Udgave staaer de tydske Ord: „ansee". — [2]) „geraade".

regnet lige med Overtrædere; ja han har baaret Manges Synder, og bedet for Overtrædere.

Den hellige Prophet Esaias gjentager een Ting ofte af stor Glæde; thi hans Hjerte hopper og springer af Fryd og Glæde, idet han har kjendt saadan en Naade og Velgjerning; han siger saa: fordi han har hengivet sit Liv til Døden etc. vil jeg give ham en stor Slægt og Afkom; dermed indbefatter han til Slutning den hele Prædiken om Christi Lidelse, og dens Frugt; thi det er en ganske stor og forargerlig Ting, at vi antage og bekjende den Herre Jesum, at han er den sande Messias imod de uomskaarne Jøders Skrig og Indbildning, som endnu i denne Dag synge deres gamle Vise, og vente paa en Messias, som skal være en uovervindelig, verdslig Keiser og Herre, men de blinde og forbittrede Mennesker see ikke, at den hellige Prophet her siger, at den sande Messias skal døe, og ei være en verdslig Konge, men en aandelig Herre.

v. 12. Og regnet lige med Overtrædere.

Den sande, forjættede Messias skal ei alene være et naturligt Menneske, men skal lide saa skjændig en Død, som ikke den groveste Misdæder endnu har lidt, som han vilde sige: dersom I vil kjende Eders Messias, hvo han er, saa spidser Øinene med al Flid paa ham; thi han skal ei komme i stor Pragt og Herredømme, men som en Morder, som man skal dræbe med andre Mordere, men denne Prophetens offentlige og trohjertige Formaning har Jøderne ei agtet, og kjere sig endnu ikke derom; thi da Christus blev korsfæstet, da tænkte ingen Jøde paa denne tydelige Text, derfor aflade de endnu ikke fra

deres Bespottelse og Gaben, men tove indtil deres herlige Messias kommer, og vil aldeles ei troe paa vor korsfæstede Christum.

Og han har baaret Manges Synder.

Den kjære Prophet taler atter om den salige Nytte og Frugt af Christi hellige Lidelse; thi han veed og seer, at denne Artikel om Igjenløsningen er den største og tungeste, denne Herres Død tjener ei der til, siger han, at Christus skal straffes og udryddes, men at andre Mennesker derved skal blive salige og forløste, og saaledes opfyldes Guds herlige Forjættelser med Gjerningen; thi de skjønne, trøstelige Forjættelser kunde ei opfyldes, ei heller vor Forløsning fuldbringes, om han ei saaledes var død, og havde baaret og borttaget vore Synder, og Esaias siger atter ganske egentlig: Han, og ei vi, har baaret Synden!

Og han har bedet for Overtrædere.

Hermed priser den hellige Prophet Esaias Christi uudsigelige Taalmodighed, at han i saadan Kjærlighed, og med et sødt, venligt Hjerte imod os, har antaget sine Lidelser, at han ikke alene ei har bandet igjen, eller søgt og begjært Hævn, men har været fuld af brændende guddommelig Kjærlighed og Godhed, saa han ganske har glemt sin egen Lidelse og Pine, har baaret en hjertelig Medlidenhed og Omsorg og bedet for alle Overtrædere og fordømte Syndere, ja han har og bedet for dem, der korsfæstede ham. Men hvor ere de Hjerter, som kan betragte alt dette, og saa glæde sig ved disse trøstelige Ord, som de vel ere værd? kunde vi gjøre dette, saa vare vi allerede salige.

Altsaa see vi, at der er intet andet i Christo, end en udøst Overflødighed af Guds Barmhjertighed og Syndernes Forladelse.

Dette er nok til dette Capitels Forklaring, som vel er værd, at vi ofte og uden Afladelse flittig læse og betragte det, saa vi vel kan indskjærpe det, paa det vi intet skal see og høre, uden alene Christum, hvorledes han træder frem for os, bærer vore Synder for os, trøster os, og har en sød, hjertelig Kjærlighed til os, de Ugudelige læse det vel og, men oven hen, som de læste det i Søvne, derfor bedre de sig slet intet deraf, men hvo som vil læse det med Nytte, de maae være muntre og flittige Læsere.

TH. HANSEN
gbinderi
BENHAVN.